<36614818900010

<36614818900010

SALOMONIS VAN TIL,

S. S. Theolog. Doctoris, & Professoris in Academia Lugduno Batava

METHODUS CONCIONANDI:

illustrata

COMMENTARIIS & EXEMPLIS.

Quibus additæ sunt ejusdem Auctoris

BIBLIOTHECA THEOLOGICA,

ET ALIÆ DISSERTATIONES.

TRAJECTI AD RHENUM,
Apud JACOBUM VAN POOLSUM,
M. D. CC. XXVII.

LECTORI BENEVOLO
S. P. D.
DANIEL BEDBER.

Biennium impræſentiarum elapſum eſt, cum luci publicæ expoſuimus CLAR. VIRI. S. VAN TIL *Homilias Catecheticas & Feſtales*, *& quæ iis additæ ſunt*, Tunc editionem *Commentariorum* ad Auctoris *Methodum concionandi*, præter alia opera, maxime polliciti ſumus. Verum primos labores im-

 pen-

pendimus Auctoris nostri *Analyticis operibus*, quæ nobis Sacras Literas aperiunt, & doctioribus non ingrata fore novimus. Certum atque deliberatum mihi erat illud opus desideratissimum cum erudito orbe primum communicare: ast flagitantibus & monentibus Viris Celeberrimis, qui summo cum applausu in patriæ nostræ Academiis primariis Sacra profitentur, & Clar. VAN TIL. *Methodum concionandi* docent, ingeniosissimis suis ac summam eruditionem sapientibus dictatis illustrant, poliunt atque confirmant, hosce *Commentarios* quoque prelo subjecimus Tironum in commodum, quibus contigit sub tantorum Virorum ductu ad cathedram ecclesiasticam formari ac fingi. Duo hæc opera sunt, quæ aliquamdiu prelum exercuerunt, sed iis amplius vacare prohibuit Germana editio horum *Commentariorum*, quam procuravit Vir Clarissimus *Fridericus Grimm. Eccles. Reformatæ Hanov Inspecto. P. Prim.* &c. Quæ non sine damno Typographi nostri in tabernis librariis prostat. Queritur Cl. Editor, Se incidisse in *manuscriptum satis impurum*, adeo ut Ipsi A*ugiæ stabulum repurgandum fuerit*, verum nos dolemus, hunc Virum *laboribus suis publicis & privatis tot temporis detraxisse* in paranda editione, tot vitiis scatente; quorum numerus haud parum augetur Auctoris nostri *Bibliotheca Theologica*, quam hisce valde depravatam, sua quoque auctori-

tate

tate, cum ſtricturis addere juſſit. De iſto labore diſſerens Cl. Editor, autumat *alios minus neceſſarios Germanis eradi, alias non minus utiles addi poſſe.* Quorum librorum indicem Virum illum ex ſua penu depromere poſſe, nemo forte inficias ibit; neque Clariſſimus VAN TIL, ſi in vivis eſſet, ambigeret de eo. Sed ſciendum eſt, Auctorem illam *Bibliothecam Theologicam* aliquot abhinc annis Diſcipulorum ſuorum in uſum delineaſſe, nil minus ſpondentem, quam tam accuratam *Bibliothecam Theologicam* adumbrare, cui in commodum Germanorum, addam modo Belgarum, non quidam libri immiſceri, aut alii ſubſtituti poſſent. Tales notatos inveniet B. L. in *Bibliotheca Theologica*, quam ex Cl. Auctoris ore in chartas conjecimus ante hos novem admodum annos, & hiſce *Commentariis ad Methodum concionandi* ſubjunximus. Opus non quidem omnibus numeris abſolutum, ſed cui poſteriores curas tamen adhibuit Auctor: de quo, dum poſtea diſſerere debeam, hic tantum præmoneo, Auctorem noſtrum nil aliud in animum induxiſſe, quam Diſcipulos ſuos introducere ad cognitionem illorum librorum, ex quibus *Bibliothecam* inſtruere poſſent, qui Interpretes Sacræ Scripturæ & Oratores Eccleſiæ aliquando agerent, ne Magiſtrorum aut aliorum Virorum orationibus populum erudirent, aut ad Locos communes Theologiæ, Concordantias, Le-

xicographos, & simile genus librorum, tanquam sacras anchoras perpetuo concurrerent. Ex purioribus fontibus sapere amabat Auctor, eorumque Virorum opera evolvenda esse monebat, quæ ad veram eruditionem acquirendam, nobis viam pandere satagunt. Et quid mirum! Apparatas atque ex omni parte consentientes orationes diligebat, illasque varietate distinguere ac dolare suis Discipulis præscribebat. Quibus ne desiderata deficerent, quosdam, non omnes, Auctores indicare voluit, qui iis prodesse possent.

Tractatus, quos *Commentariis ad Methodum concionandi* suffixos, & *Bibliothecæ Theologicæ* præfixos videtis, sunt quoad potiorem partem isti, de quibus Auctor in *Opere concionandi* commemorat, adeoque hos non ingratos fore putabam iis, qui hanc Auctoris *Concionandi Methodum Commentariis* illustratam manibus terent, ut ad Ejus dictata orationes suas componant. Iis præprimis invidere nolui *Tractatum de Formulis loquendi.* Quo consilio & in quem usum Auctor illam dissertationem delineaverit, in præfatione Ipse aperuit: quæ conferri potest cum iis, quæ cap. 1. part. III. *Methodi concionandi* leguntur. Ad quod caput commentarios dare, dum valetudo adversa & postea mors prohibuerunt, illum defectum hic *tractatus* quodammodo supplere potest.

Hermeneutica Scripturæ Propheticæ, methodo Mathematica de-

demonstrata audit dissertatio subjecta. Eam delineavit Auctor, ut *Prophetarum filios de sensu Prophetiarum vero redderet persuasissimos*, atque haberent *exploratam* viam, juxta quam Scripta Prophetarum analytice ad scopum Vaticinantium resolvere ac demonstrare discerent. Qua occasione hanc dissertationem formaverit, conclusio *opusculi* nos erudit, & ad illud provocare videtur Auctor lib. 1. cap. v. §. 7. *Methodi concionandi.*

Hasce dissertationes excipit *Specimen supplementi in Clarissimi Abrahami Gulichii Theologiam Propheticam.* Labores hujus Viri magno in pretio habebat Auctor, atque Cl. Gulichium morte erudito orbi intempestive ereptum fuisse conquerebatur. Erat enim ille, cujus studia in eruendis Prophetarum scriptis Magno Coccejo placuere, qui non tantum calculum ejus cogitatis adjecit, sed & stimulos addidit, ut pergeret vaticinia utriusque Testamenti inter se conferre, & in certam seriem digerere. Quam feliciter sub ductu Cl. Coccei eo in studio perrexerit, & quam egregie id in pluribus præstiterit Cl. Gulichius, omnes norunt, qui ejus scriptis utuntur. Imo lugent Prophetarum filii, Deum huic Viro non permisisse vitam, usque dum telum absolverit. Sed hæc fere est studiorum infelicitas, ut optimi Viri immatura morte abripiantur, antequam in lucem ediderint ea, quibus congerendis & conficiendis magnam ætatis

par-

partem dederint. Hoc dum evenit quoque Cl. Gulichio, *Articulos Temporum ad finem perducere nequiit*, ut in *Commentariis ad Methodum concionandi*. part. II. cap. II. §. 3. lit. ε. monuit noster Auctor, addens, *se specimen exhibuisse, ut viderent Tirones, quomodo ex fragmentis Gulichii operis totum suppleri posset.*

Hoc *specimen*, ab Auctore olim abalienatum, perpaucis Ejus Discipulis innotuit; apographum nihilominus nactus, dum in Academia versabar, illud bis exscribere jussi. Exemplar, quod tum Cl. Auctori suppeditabam, post Ejus fata iterum in manus incidit meas; verum ex eodem apographo & eadem manu descriptum, adeoque pro uno codice habendum. Frustra compellavimus tales Viros, qui Auctoris nostri cogitata admirantur, & inter κειμήλια reservant, dum ne unum quidem exemplar detegere potuimus; quo tamen summopere indigebam cum ob depravatum codicem, tum ob characteres, quos amanuensis adhibuerat in exprimendis Cl. Gulichii dissertationibus, ad quas noster Auctor sub istis signis identidem provocat, & quibus notis articulos suos claudit. Characteres illos referendos esse ad duos tractatus Cl. Gulichii, exstantes in Parte II. ejus *Theologiæ Propheticæ* & hic detegere debeo. Prior tractatus audit *Oeconomia Temporum*, & compositus est ex *Ultimis Mosis*, *Cantico Salomonis*, *Daniele*, & *Apocalypsi*: posterioris

vero

vero titulus est, *Oeconomia temporum Veteris ac Novi Testamenti, secundum* XII. *minor. Prophet. prædictiones.* Uterque tractatus in duo dispescitur capita, & ambo posteriora sunt, quæ Auctor in hoc *specimine* adduxit. Tractatuum ordinem sub lit. א. & ב. designatum reperiet Lector.

Huic *specimini* adjunximus dissertationem, quæ Auctoris nostri auctoritate nuncupata est *Analytica & paraphrastica elucidatio sermonis Paulini, in Synagoga Antiochiæ Pisidiæ habiti, ad locum* Actor. XIII. vers. 16-41. Reticet de hac quidem Auctor in *Methodo concionandi & Commentariis* suis; sed plurimos non inferioris subsellii Viros dudum hanc desiderasse dissertationem non me latebat: quibus dum in hisce satisfacere studeo, non ingratum fore Tironibus duco, quod in lucem protraham talem dissertationem, quæ locum egregium, sed admodum vexatum, a multis suggillationibus vindicat & explicat. Observabunt & studii analytici cultores in hac dissertatione, qua methodo noster Auctor loca controversa ad analysin, & scopo loquentium aut scribentium formatam, revocaverit, ut ostenderet, quam erudite & nervose dogmata nostræ Ecclesiæ defendere ac vindicare ille satagat, qui ad studii analytici interiora penetraverit.

Denique subjunximus *Bibliothecam Theologicam*, quam Auctor in tres partes dividere constituit, ut ipsi tituli

** pro-

probant,& non pauci mecum ex ore Ejus perceperunt: verum institutum illud expolire tunc feriæ stativæ & postea fata vetuerunt. Hoc opus, etiamsi ut fragmentum vobiscum communicamus, utilissimum tamen fore Tironibus persuasum est mihi, dum auctores,& utilissima opera non tantum indicat Auctor, sed & simul optimum usum plurimorum ostendit. Insuper aperit studiorum progressus, & quomodo talium virorum scriptis Theologiæ studiosi sua fundamenta exædificare & ornare possint. Occasiones identidem detegit, quibus plurimi libri conscripti sunt, & in iis Tirones ea offendent, quæ frustra alibi quærerent. Hisce accedit,quod *Bibliothecam Theologicam* ita concinnaverit Auctor,ut simul doceat,quas partes *Sciagraphiæ Antiquitatum Hebraicarum*, & *Sciagraphiæ Theologiæ Paracleticæ* isti libri explicent aut illustrent. Quam utilitatem autem hæc præstare possint, non meum est prædicare.

Sed harum *Sciagraphiarum* dum toties mentionem fecit Auctor, non tantum in *Bibliotheca*, verum & in *Commentariis* ad *Methodum concionandi*, multi rogabunt causam, quæ me cohibuerit ab harum editione, illos scire volo, me in illorum Virorum sententiam ire, qui judicant *Sciagraphias* non esse divellendas a partibus, quas Auctor ipse elaboravit, & aliquando, Deo annuente, lucem aspicient. Interim velim, quod ingrata & perfida manus non diripuisset tot ac tan-

tas

tas analyses concionum, ut vocare solebat Auctor, quibus exquisitas partes *Theologiæ Paracleticæ* complexus est: aut ut hujus thesauri possessor tandem cogitaret de spolio illo restituendo, ut in Ecclesiæ commodum specimen perfectæ *Theologiæ Practicæ* cum ejus doctoribus ac membris communicari posset. Vivimus enim ea tempora, quibus inter desideratissima doctiores recensent cognitionem *Theologiæ Practicæ*, quæ omnibus numeris absoluta esset; atque talia hujus doctrinæ fundamenta aperuisse nostrum Auctorem non difficile est conjicere ex *Sciagraphiæ* fragmentis, quæ in plurimorum potestate sunt, ac iis, quæ in scriniis supersunt & prædonis manibus elapsa sunt.

Ast nimis diu te hic detineo L. B. dum adhuc narrare debeo, quam rationem in procuranda hujus voluminis editione habui, omissis iis, quæ editioni *Homiliarum Catecheticarum & Festalium* præfiximus. *Methodus concionandi*, cujus novam editionem tibi exhibet Typographus noster, concinnata est ad ultimas editiones hujus libelli: quibus dum sublata erat studendi methodus, olim cum studiosis Gymnasii Dordraceni communicata, etiam illam in hac editione omittendam esse judicavi: nullus dubitans, quin Auctoris mandato id factum sit, Qui & alia mutavit istis in editionibus; ut illi constabit, qui

 modo

modo collationem exemplarium instituere velit. Deprehendet talis investigator Auctorem nostrum §. 3. cap. III. part. II. in recentioribus editionibus memorare opus suum, quod *Atrium Gentium* nuncupavit & sex fere annis post primam *Methodi concionandi* editionem luci publicæ exposuit. Non levis quoque occurrit mutatio §. 2. cap. V. part. II. ubi Auctor docet quænam illi observanda sint, qui feliciter de *virtute aut vitio*, quando ut *thema simplex occurrit*, disputare velit. Illas immutationes ab Auctore profluxisse omnes colligere possent ex instituta collatione, atque eos confirmabunt *Commentarii*, quos noster Auctor ad posteriorem locum dedit juxta illum ordinem, quem in ultimis editionibus offendimus. Mutilata itaque non prodit hæc editio, quum modo ea prætermisimus, quæ Auctor ipse sustulit. Cujus annotationes, quas manu sua adjecit primæ editioni, consilium hoc quoque suaserunt. In limine vero istius codicis manu Auctoris exaratum quoque occurrit propositum, ad quod aspiravit in *Methodo concionandi* elaboranda, & *Commentariis* illustranda: quibus verbis dum involutum experiebamur fructum, quem sibi spondere potest, qui hos labores perscrutatus fuerit, non dubitavimus ea describere & vobiscum communicare, prout in codice leguntur.

Tria

Tria mihi sunt peculiaria observanda.

I. Regula proportionis, *quam exigit præceptum de concione intra horam absolvenda, & dirigit ratio finis ut scopo tamen maxime satisfiat: quare minus inhærendum est rebus, a scopo remotioribus. Artificium ergo exigit vela contrahere, ubi proportio exigit; quod valet stylus Laconicus, & amplificatio omissa.*

II. Regula subordinationis. *Cum in explicatione, tum in applicatione.*

A. *In priori casu fugere debemus vocum significationes multiplicatas, & temerarias explicationum rejectiones, cum componi possent.*

B. *In posteriori: applicationes revocandæ sunt ad unum punctum, in basi applicationis ita proponendæ, ut ceteræ observationes particulares ad suos usus & loca referantur.*

III. Usus Apodicticus *in historicis & propheticis. Qui mihi novam partem facit in pluribus concionibus.*

Adde Methodum deliberativam *in prophetiis occultorum subjectorum. Hinc observandum ut prophetiæ V. T. tantum in expositione confirmentur ex V. T. atque articuli spei ex parallelis V. T. non aliter acsi nobis tunc res esset cum Judæis.*

Commentarios ipsos quod attinet, non paucis in locis corruptos, ut & auctorum tam sacrorum quam

 alio-

aliorum loca in nostris codicibus continue deformata reperimus. Et quid mirum? Tirones hæc dictata in chartas conjecerunt, non Auctor, Cui mos fuit pauca adnotare in schedulis & ea in collegiis amplificare. Hinc est, quod perpauca supersint manu Auctoris exarata, quæ tamen assidue consuluimus, & ansam dederunt quædam temerata restituendi. Justinus Martyr inter illos est, quos Auctor sæpius citavit, & ad cujus auctoritatem in primis provocat pag. 199. Ubi ipsa verba Justini recensens usus est editione, quam eruditus orbis debet Joanni Ernesto Grabe, cujus obitum nostræ Græcæ literæ lugent. Ast illa editio ad manus non erat, quum illum locum prelo committerem, adeoque Langi versionem, quam castigavit Sylburgius, potius describere, quam inconsulto Auctore locum illum typis excudendum tradere volui. Quam rationem & in aliorum auctorum locis quoque secutus sum.

Parti secundæ horum *Commentariorum* quando manum admoverem, constituebam analyses tantummodo illas adponere, quæ inter editas *Homilias* non reperiuntur; consilium autem mutavi, & addidi illas ipsas, quas hisce *Commentariis* immiscuit Auctor, cum deprehenderem hinc illinc quædam mutata, & alia addita esse. Recolebam quoque,

Aucto-

Auctorem illas ex ceteris elegisse, ut iis & non aliis illustraretur ejus *Methodus concionandi*. In recensendis his *Commentariis* curavimus quoque ut characteres, distinctionibus inservientes & novis lineis præfixi, respondeant semper iis, quos Lector reperiet in textu *Methodi concionandi*; cujus characteres propterea uno aut altero loco parumper mutare coacti fuimus.

De *Bibliotheca Theologica*, quam vobis exhibeo L. B. etiam monere debeo, me in describendis librorum titulis aliquando non secutum esse codices, etiamsi omnes consentirent: sæpissime enim auctorum nomina & librorum titulos tam corruptos invenimus, ut Tirones, quorum commodis hanc *Bibliothecam* inservire voluit Auctor, tales libros frustra quærerent. Ne quis tamen id Auctori in vitium vertat, non sine piaculo præterire possum, Auctorem pluribus studiorum ac rerum partibus fuisse occupatum, dum hanc *Bibliothecam* ad calamum iis dictabat, qui eam summopere flagitabant. Accedit, quod ante biennium indicavimus, Auctorem haudquaquam hæc cogitata eo animo communicasse, ut qualescunque possessores ea in lucem publicam protraherent. Editionem Germanam, de qua in initio hujus præfationis locuti sumus, hujus *Bibliothecæ* editionem ex manibus nostris extorquere ingenue fateor; sed & illam me quoque absterruisse

a pro-

Digitized by Google

a procuranda editione, in qua errores Actoris innumeris editoris nævis augentur, hic profiteri non dissimulo. Neque negare possum in hac editione me aliquantum discessisse a consilio, quod olim ceperam, & leges aliquoties transiisse, quæ modum definiunt illis, qui defunctorum monumenta orbi literato exponunt. Sed nullus dubito, quin facile id mihi ignoscerent, qui perpendent, qua occasione & in quem finem hæc dictata discipulis suis dederit Auctor, & quo animo nos editioni manum admoverimus. Quæ autem nunc e carceribus preli emittimus, limatiora forte prodiissent, nisi præfestinans prelum id interdixisset, adeoque vitia, quæ in librorum inscriptionibus & commentariis nimia festinatione relicta sunt, incuria typothetarum aucta, si tollere velis B. L. & conatibus nostris favere pergas, erit quod gratulabor. Dabam Almeriæ ipsis kalendis Octobris Ann. Aer. Vulg. MDCCXVI.

CON-

CONCIONANDI METHODUS

Clariſſimi Viri

D. SALOMONIS TILLII

Τȣ̃ μακαρίȣ,

cum eam plenius luci publicæ concederet

REV. D. DANIEL BEDBER

Eccleſiæ Alcmarianæ Antiſtes vigilantiſſimus.

Delphica fatidici ſileant oracula ditis,
Et redeant conjuncta ſuis nova flamina flammis,
Æthereis rutilis deſcendat ab arcibus imber,
Spiritus altiſonus pia pectora lampade luſtret,
Confuſumque Chaos meditantis dirigat æſtus,
Ne vaga conſpurcent, atque indigeſta cathedram,
Ne quid, inexperto, quem occidat, & excidat ore,
Non ſua, ſed Domini dictata & verba loquatur;
Eloquii prægrande decus! nil ſcire, quod Auctor
Non chartis mandare ſuis, quod ſcire negavit
Omnipotens ſacris ſcriptoribus atque prophetis;
Quodque revelatum eſt Methodo diſponere, ut ordo
Luceat, ex dictis Deus ordinis inveniatur.
Pulpita ſic reſonent, ut permulcere, movere,
Perſuadere queat plenus gravitate ſerena,
Exonerare pios modo, nunc onerare nocentes;
Multiplicata loqui non verba fluentia curſu;
Pondera ſed rerum, quæ mens intendit, acervet,

Enthea, temporibusque suis magnalia vatum
Aptet, ut attentis velut os cœleste locutum
Dixeris, atque aderit facundæ gratia voci.
Hæc limata suo ingenio clarissimus adfert
TILLIUS, eximium cunctis laudabile nomen,
Proh dolor! extinctum, sed adhuc lacrymabile bustum,
Cui tragicos lessus Lugdunum immurmurat urnæ
In censum, Libitina, tuum quæstumque redactæ.
O utinam! liceat manes excire sepulcro!
Sed quid id optabo? nam spe frustrabor inani.
Vivit, & in scriptis manet immortale superstes
Nomen, posteritas, serum & mirabitur ævum.
Non probitas tuta est, manet haud tuta Ægide Pallas,
Et Lachesis dominatur, & ejus falce secatur.
FABRITII tantique viri mœrentia mulcent
Pectora totius celeberrima lumina mundi.
BEDBERIO meritas dignas persolvere grates
Non opis est nostræ, κειμήλια tanta reservans
Non dubitat mandare typis, neque is invidet orbi,
Et solida Methodo indoctos doctosque beabit.

JACOBUS HOOGHCAMER.

Ætatis anno LXXVII.

GYG-

GYMNASII DORDRACENI

Studiosis Ornatissimis & præstantissimis.

Quam a nobis serio flagitastis, O. & P. D. D. *Studiosi*, *concionandi Methodum*, *quæ vobis sit manuductio ad Cathedram ecclesiasticam*, *typis excudendam tradidi*, *quia sine methodo* (*quæ est memoriæ mater*, *laboris compendium*, & *studiorum gratissimum condimentum*) *cum nemo unquam feliciter artem oratoriam tentaverit*, & *nostri muneris esset omnia pro viribus præstare*, *quæ ad exasciandα vestra studia requirebantur*, *e re vestra fore putavimus*, *quæ alibi utilissima formandis concionibus præcepta occurrebant*, *succinctis præceptis contrahere*, & *quas ipsi concepimus hermeneutices disciplinæ leges illis inserere*, *addendo quæ præter dispositionem etiam ad inventionem spectant non contemnenda monita.*

Brevia & succincta sunt fateor, quae vobis proponimus, verum in privatis collegiis plenius deducenda, & exemplis illustranda: ut postea rebus intellectis, intra horulam totius artis rationem vobis repraesentare, & ita omnia firmius animo imprimere possitis; ad ipsam compositionem concionum feliciter tentandam: quod tum demum cum fructu auspicandum est, quando jactis Theologicae cognitionis fundamentis, vobis non desit de rebus fidei disserendi materia & judicium.

S Y L L A B U S.

PARS

PARS PRIMA.

DE METHODO CONCIONANDI IN GENERE

Cap. I.

COMPREHENDENS OBSERVATIONES QUASDAM GENERALES

§. 1. Ars concionandi inter disciplinas practicas censenda est, quæ tradit Methodum verbum Dei rite explicandi, dextreque applicandi, una cum artificio ornatæ pronunciationis, ad ædificationem ecclesiæ Christi in fide, spe & charitate comparatam.

§. 2. Aliæ proinde sunt regulæ, quæ spectant concionis *dispositionem*; aliæ vero, quæ tradunt ejus aptam *enunciationem*, qua conceptus nostros circa mentem Spiritus Sancti in sacris literis loquentis, in ordinem redactos ad captum auditorum *emphatice* & *pathice* proponere conamur.

§ 3. Concionis dispositio quatuor membris absolvitur: *Exordio*, *Præparatione*, *Explicatione* & *Applicatione*.

§. 4. Elocutio requirit stylum convenientem, nec non vocis

cie & gestuum proportionatum moderamen, quæ requiruntur non tantum ad excitandas veras & claras in auditoribns rerum enarrandarum ideas: verum etiam, ut παθήματα animi (quousque ad majorem mentis attentionem conferunt) moderate tamen excitentur; nimia enim παθήματα judicium magis corrumpunt, quam juvant; quare ista potius scenis & theatris committimus.

CAP II.

DE EXORDIO.

§. 1. Exordiorum scopus in antecessum probe expendendus est, quia *conditionum est regula atque norma*; illud vero alium in finem oratores non invenerunt, quam ut attentionem præpararent, & jucunditate quadam appetitum in auditoribus excitarent.

§. 2. Ac proinde ejus conditiones sunto.

I. Ut auditorum animos legitimo processu, sine ullo saltu, aut hiatu, in argumentum pertractandum introducat: ita tamen ut exordium tuum non sit longe petitum, neque etiam nimis speciale; quæ duo extrema plane sunt evitanda.

II. Quoad *argumentum* quoque exordium *debet esse jucundum*, intellectum auditorum sua suavitate aut gravitate ad arrectionem aurium excitans.

III. Quoad *stylum debet perspicue* & concisis proponi periodis, quo intellectus erudiendorum majori rerum copia impleatur; alias enim magis inertes quam diligentes præstat auditores.

IV. Quo-

IV. Quoad *deductionem*, *debet esse brevis*, ne iterum auditores in exspectatione defatigemus, & inutile temporis dispendium evitemus.

V. Quoad *elocutionem*, *submissiori*, *sed tamen satis gravi pronunciatione*, corpore bene composito & sedato *pronunciandum est*; ita tamen, ut quantum fieri potest, ab omnibus audiatur: alias enim scopo excidit concionator, qui erat attentionem excitare.

§ 3. Hoc Exordium desumendum est, vel

I. *A generaliori*, ut, invento textus scopo ex connexione profluente, hinc nobis formemus axioma scopum explicans, aut connexionem exhibens: & dein assurgendo concipiamus axioma aliquod generalius, sub quo illud particulare possit comprehendi; ita enim facillime in executione a generaliori descendimus ad specialius.

II. *A simili*; verum ut hoc casu exordium auditoribus sit pergratum, similitudo illa desumenda est, vel *ab Emblemate* aliquo, sive sacro, sive profano; vel *a typo Veteris Testamenti*.

III. *A contrario*, atque tunc axioma exordii præliminare oppositum est axiomati ex scopo aut connexione confecto.

IV. Aliquando etiam, sed raro, *ab occasione temporis* exordiendum est, in quo explicamus, quid prudentia temporibus illis extraordinariis pertractare dictaverit.

§. 4. *Partes* Exordii, per quas deduci debet, sunt,

I. *Basis*, comprehendens

A. Axioma illud præliminare, concise per modum sententiæ nervosæ, aut aliquo sacræ scripturæ dicto proponendum: vel

B. Etiam typi aut emblematis brevem historiolam, illa prudentia propositam, ut comprehendat omnes circumstantias, illasque solas, quæ textui legitime accommodari & applicare queunt.

II. *Deductio*, quæ in Exordio axiomatico requiritur, fieri potest elegantiori sed breviori ratiocinio, aut illustrari succincta paraphrasi, & nonnunquam etiam uno aut altero exemplo. Verum in Exordio typico & Emblematico post basin historicam instituere debemus collationem typi cum antitypo, & utriusque ostendere analogiam, illas servando ultimo loco analogias, quæ scopum textus maxime feriunt.

III. *Conclusio*, quæ est ipsa Exordii ad textum accommodatio, in qua asserimus & ostendimus, nunc hoc ipsum a Spiritu Sancto in textu nostro proponi & pertractari: quod tamen non debet abrupte fieri, sed isto verborum selectu, qui verba baseos facit quasi colliquescere cum verbis textus.

§ 5. *Methodus* inventionis Exordii optima est, ut de eo inveniendo deliberemus, postquam totam concionis compositionem absolvimus, aut saltem ad basin applicationis perduximus; quia nunquam clarius perspicimus axiomatis particularis complexum (quod totum textum exhaurire debet) quam cum in fine explicationis omnia colligimus ad scopum; tunc enim concludimus in hoc ipsum axioma, quod requirebamus.

CAP.

Cap. III.

DE PRÆPARATIONE.

§. 1. Præparatio est secunda concionis pars explicationi præambula, quæ auditorem præparat ad orationis intellectum, quem exordium præparaverat ad attentionem.

§. 2. Hujus præparationis tres sunt distinctæ partes.
I. Ostensio cohærentiæ.
II. Propositio.
III. Divisio.

§. 3. *Cohærentia* ostenditur, quando assignamus causam dicendi & occasionem, quam Spiritus Sanctus habuit, cur selectam pericopam, aut sententiam isto in loco collocaverit, atque adeo spectat ad considerationem Methodi & digestionis rerum.

§. 4. Hæc cohærentia, ut a nobis facilius inveniatur, semper tenenda est totius libri brevior analysis ex scopo confecta, & considerandum, ad quam partem generaliorem locus pertractandus spectat, ut ita, quænam deducenda aut demonstranda erant, felicius teneremus.

§. 5. Deinde expendere oportet, num textus pertractandus occurrat, ut *nova propositio*; an vero propositioni subordinetur, tanquam *particula deductionis:* ubi prudentia logica adhibenda est ad discernendum, an illa *deductio* se habeat per modum illustrationis & amplificationis; an vero per modum argumenti, positionem aliquam confirmantis; num vero comprehendat oc-

cupationem objectionis, qua præjudicium aliquod veritati oppositum auferri debuit.

§. 6. Inter varias *positiones* primarias observanda est cohærentia rerum; nec non obiter ostendendum, quænam sit subsequentium positionum series & legitimus processus.

§. 7. Si *positionis* alicujus comprehendat *illustrationem*, monendus est auditor, post positionis illustrandæ indicationem, ex quo loco, aut ex qua similitudine illustratio illa desumta sit.

§. 8. Si textus comprehendat *argumentum*, monendus est auditor, quam propositionem sibi demonstrandam proposuerat Spiritus Sanctus, & quibus argumentis hactenus eam demonstrationem tentaverat, ac tum subjungendum est, ex quo fonte præsens argumentum sit depromptum; abstinendo tamen a demonstratione efficaciæ argumenti, quæ explicationi subjungenda est, quia supponimus, textum nondum plenario intelligi, nisi post absolutam explicationem; ac proinde efficaciam argumenti intellectum verborum sequi oportet.

§. 9. Si autem *objectionis* occurrat quædam *occupatio*, post repetitam positionem defendendam, accedendum est ad præjudicium, quod sibi auferendum proposuisse sacrum scriptorem monere debemus, & simul ostendere, ex quo fonte sibi respondendum esse existimaverit, demonstrationem efficaciæ responsionis quoque servantes ad ἐπίδειξιν, explicationi verborum subjungendam.

§. 10. Cavendum tamen, ne cohærentiam illam nimis longe petamus, cum sufficiat assertionem primariam proxime præcedentem considerasse, & in ejus enunciatione

tione verbo aſſignationem ſcopi generalis involviſſe.

§. 11. Secunda pars præparationis eſt *propoſitio*, in qua tria ſunt obſervanda, argumenti commendatio, ſelectus conſilium, diſpoſitionis ratio.

§. 12. *Argumenti commendatio* ad captandam benevolentiam facit, atque rei pertractandæ cum dignitatem tum utilitatem verbo aperit; exponens ut argumentum ſatis nobile cum fructu in memoriam denuo revocetur, aut a vulgi cognitione remotum ad fidei, ſpei, aut interioris pietatis profectum diſtinctius veniat nunc inculcandum. Notandum tamen; illam commendationem non ſemper & ubique locum habere; ſed quando repetitio rei ſatis cognitæ juſtificanda eſt, aut argumentum pondus habet.

§. 13. *Selectus conſilium* aperiendum quandoquidem, ut ſcopus & ratio oratoris manifeſtetur. Locumque habet in textibus ſolutis & avulſis, non autem in continuatis, totum librum aut caput in ſuo cohærentia exponentibus, & ſapientiam Spiritus Sancti in ſua connexione eruentibus. Si quis ergo Syſtema Theologiæ didacticæ, aut paracleticæ, vel etiam propheticæ, ſive etiam ejus partem ad textus ſelectos velit exponere, propoſitionis loco poterit rationem tranſilitionis ab uno argumento in aliud cum auditoribus ſuis communicare. Aut ſi temporis ratio moverit argumentum tale enucleare, propoſitio indicare poterit anſam pertractationis, & quam opportune atque ad rem futura ſit materiæ indicatæ meditatio, aut excuſſio.

§. 14. *Diſpoſitionis ratio* ſi ſit ad levamen attentionis exponenda, moneantur auditores, qua methodo propoſuerimus totam concionem abſolvere; promittentes

poſt

poſt explicationem verborum peculiarem ἐπίδειξιν ad ſcopum & efficaciorem applicationem: aut ſi textus propheticus eſt, monentes repræſentamen implementi explicationi ſubjungendum fore, & omnia ad pietatem applicanda; quæ quidem rerum diviſio eſt toti pertractationi accommoda, ſed a diviſione analytica verborum probe diſtinguenda.

§. 15. *Diviſio* analytica tertiam conſtituit præparationis partem, cujus conditiones ſunto:

I. Ut partes ejus ſint, quantum fieri poteſt, pauciſſimæ; ne potius confuſionem, quam diſtinctionem in auditoribus excitent.

II. Ut totum exhauriant textum, nec plus nec minus contineant.

III. Ut ſingulas particulas ſub ſuis capitibus juſte comprehendant, ne, quæ videntur ſpectare ad hanc claſſem, in alienam transferantur.

IV. Ut ſingulæ partes juſtas accipiant denominationes, quæ tanto erunt perfectiores, quo magis exprimunt cujusque partis ſcopum & rationem: ut vel eopſe auditor intelligat, in quem finem & ad quem uſum dicta illa adhibeantur.

V. Ordinem potius retineamus naturæ, quam verborum, ut ſic videamur a primis cognitis adſcendere ad alias veritates, quæ exinde profluunt & natura minus cognitæ ſunt.

Cap. IV.

DE EXPLICATIONE TEXTUS IN GENERE.

§. 1. Explicatio, cujus ſcopus eſt lucem fœnerari textui, alia eſt *verbalis*, alia *realis*.

§. 2. *Verbalis* iterum eſt *Grammatica* aut *Rethorica* : quod attinet explicationem verborum aut phraſium *Grammaticam*, illa ſolummodo requiritur,

I. Quando vox aut phraſis eſt *obſcura*, id eſt, noſtris auribus inſueta.

II. Aut controverſa : ſive diſſenſus ſit inter Theologos orthodoxos : ſive etiam inter doctores Eccleſiæ & adverſarios, quo in caſu incumbit nobis neceſſitas alienas ſignificationes removendi, antequam ad veram ſtabiliendam accedimus.

III. Aut *emphatica*, quando vocabulum aut phraſis peculiarem habet efficaciam, ſubjectæ materiæ convenientem.

§. 3. Extra hos caſus non facile veniendum eſt ad excutiendam ſignificationum varietatem ; quæ enim clara ſunt & extra controverſiam poſita explicatione non indigent : neque etiam, quæ ſua abſurditate corruunt, auditoribus ad nauſeam obtrudenda ſunt, utpote quæ tutius oblivioni traduntur, quam ingeminentur.

§. 4. Ad diſcernendam commodam vocum & phraſium acceptionem ab incommoda

I. In vocibus & phraſibus obſcuris in conſilium adhibere oportet linguæ genium, populi mores, lin-

guas orientales vicinas, & quidquid ſtudium Philologicum ſuppeditat.

II. Ubi utriusque ſenſus eſt in controverſia, vocisque uſus varias ſignificationes admittit, erroneæ applicationes ex eo convincendæ ſunt, quod ſenſum abſurdum inferant, aut ſaltem analogiæ fidei & morum contrarium; vel etiam ex ſcopo, contextu, & aliis textus circumſtantiis convellendæ: cavendo tamen, ne ad controverſiæ pertractationem deſcendamus, contenti dixiſſe, ad quem errorem palliandum adverſarii verum ſenſum in alienum deflectant.

III. Si emphaſin vocabuli requiramus, eo collimandum eſt, ut oſtendamus, cur hac voce aut phraſiologia potius uſus fuerit Spiritus Sanctus, quam alia; quod ex ſcopo dicentis expendendum eſt.

IV. Quando plures ſignificationes ſcopo conveniunt, conſiderandum eſt, an non ſibi invicem ſubordinari queant, aut ſaltem conſiderari tanquam per σύλληψιν acute dicta & utrimque ferientia: in quibus prudenter agendum eſt. Vide noſtram Introductionem ad ſcript. prophet. p. 1. cap. 6. § 15.

§. 5. *Rhetorica* autem explicatio, cujus eſt tropicam ſignificationem a propria diſcernere, & rationem figuratæ dictionis tradere, locum habet.

I Quando ipſa rei natura propriam vocis aut phraſiologiæ ſignificationem reſpuit.

II. Quando ſacra ſcriptura alias a contradictione liberari non poteſt.

III. Quando hiſtoria & rerum eventus ob defectum implementi literalis figuratam ſignificationem exigit.

§. 6.

§. 6. Hic autem omnis pertractatio versatur circa analogiam rei figurantis cum re signata; ubi proinde oportet concionatorem probe perspectas habere omnes figuræ proprietates ex puriori philosophia & antiquitatum historia deducendas, omittendo tamen illa omnia, quæ rei figuratæ applicari nequeunt, aut quæ videri possent obtorto collo huc pertrahi.

§. 7. In applicatione figuræ ad rem figuratam accurate attendere debemus ad stylum & modos enunciationum, quæ perpetuo alludere debent ad proprietates figuræ antea descriptæ, ut utriusque convenientia melius pelluceat; deinde ne multitudine collationum auditores obruamus, reducendæ sunt ad classes generales, sub quibus alia subordinari possunt.

§ 8. Post explicationem verbalem sequitur *realis*, quæ tribus partibus absolvitur, aut enim

I. Rem illustrat & aperit per definitiones, & substitutiones vocabuli usitati pro inusitato & catachrestico, seu proprii pro tropico, aut magis perspicui pro obscuriori: quibus adde similitudines. Vel etiam per deductiones a notiori ad ignotam, secundum consuetudinem Mathematicorum.

II. Aliquando ostendit amplitudinem rei per partes: aut si sit actio, quam thematis simplicis instar consideramus, per varios exsequendi modos, quæ duo oratori aliquando amplum differendi campum aperire possunt.

III. Tandem confirmat, mentem adsignatam & rei naturam explicatam convenienter Sacræ Scripturæ & rationi fuisse propositam; ubi novus campus aperitur ad rem deducendam per argumenta artificialia & inartificialia.

§. 9. Attamen cavendum est,

I. Ne explicationes reales alienæ & obsoletæ hic revocentur.

II. Neque etiam excurramus in locos communes, aut cum adversariis in plenarias controversias.

III. Neque etiam in deductione a notiori ad ignotum semper rem a primo principio exordiamur: quia aliquid in auditoribus præsupponendum est; alias enim eadem principia ad nauseam usque semper recurrunt.

IV. Neque etiam argumenta inartificialia vera auctoritate carentia adducenda sunt, utpote ad pompam magis & inanem ostentationem, quam ad solidam populi Dei eruditionem spectantia, atque ita rejicimus Patrum antiquorum & Theologorum in cathedra jactata nomina.

Cap. V.

DE EXPLICATIONIS PARTIBUS IN SPECIE.

§. 1. Cum omnis oratio explicanda constare debeat ex unica aut pluribus enunciationibus, & quælibet enunciatio componatur ex *subjecto*, *prædicato* & *copula*, cui copulæ nonnunquam plura alia adhærent, videndum nunc porro, quid de singulis statuendum sit, ut vera lux textui inferatur; ac dein progrediendum erit ad cujusque enunciationis nexum cum præcedentibus.

§. 2. Ut distinguamus ea, quæ subjecto adhærent, ab iis, quæ ad prædicatum spectant, nec non enunciationem ab enunciatione, inspicienda est textus originalis accen-

centuatio, quæ ſaltem quoad textum Hebraicum non eſt negligenda, & quoniam poteſtas accentuum peculiarem requirit eruditionem, commendamus eum in finem *Waſmuthi* tractatum eruditum & curioſum de hac materia, & qui ejus defectus nuper ſupplevit, *Andream Reinbeek*.

§. 3 In ſubjecti & prædicati enucleatione, quatenus unumquodque ut thema ſimplex ſpectatur, vocabulorum ſignificatio nominalis & realis ſecundum ea, quæ præcedenti capite dicta ſunt, debet expendi.

§. 4. *Subjectum* enunciationis vel unica denominatione, ſive propria ſive figurato ſenſu accipienda, vel cum epithetis, aliisque deſcriptionibus ad ſubjectum relatis, proponi ſolet.

§. 5. Quando ſubjectum ex unica eademque propria denominatione dependet, de eo parum aut nihil dicendum eſt, ſecundum illum canonem, *quæ per ſe innoteſcunt, explicatione non indigent*, qualia ſunt omnia uſu familiaria, ut *domus*, *equus*, *gladius* &c. quæ definienda non ſunt, niſi illis aliquid inſuetum aut exoletum adhæreat, quæ ex antiquis conſuetudinibus obiter illuſtrantur; neque etiam perſonæ ſæpe recurrentes, *Jeſus*, *David*, *Paulus* &c. ubique requirunt προσωπογραφίαν, ſed ſolummodo in eo caſu, quando ſub aliquo peculiari ſchemate conſiderantur: ſic Exempli gratia, ſi prædicatum reſpicit munus Chriſti propheticum, in ſubjecto Chriſtus conſiderandus ut unctus in prophetam: ſin vero munus regium, ut unctus in regem &c. Reliqua omnia, utpote a ſcopo aliena, omittenda ſunt.

§. 6. Circa ſubjectum, quod ſola denominatione nobis non innoteſcit, vel hæremus ob vocabuli ambigui-

tatem, & quæstio incidere potest, quodnam sit subjectum verum; vel hæremus circa ejus latitudinem, & tunc disceptatur, quousque subjectum sit hujus considerationis; vel simpliciores hæsitare possunt circa naturam subjecti, qui informandi sunt, quid sit subjectum, quod hactenus tantum nomine tenus innotuit.

§. 7. Quotiescunque interpretes propter *ambiguitatem* denominationis prædicatum non uni subjecto applicant, paucis sed efficacioribus rationibus erroneæ applicationes convellendæ sunt, & denominatio vero subjecto restituenda: huc pertinet quæstio, an denominatio sensu literali, num vero mystico accipienda sit; videatur hermeneutica nostra prophetica *de inveniendo subjecto*.

§. 8. Si dubium aliquod incidat circa *latitudinem subjecti*,

I. An considerandum sit sub aliquo schemate & peculiari relatione;

II. Nec non, an pertineat ad subjectum omnis temporis; num vero ad determinatum aliquem statum & periodum; quæstio quoque decidenda est paucis, & considerandum, an non emphasis denominationis aliquam restrictionem involvat, vel contextus suppeditet.

§. 9. Si rei dignitas, & præsupposita auditorum *ignorantia* requirat, ut ostendamus, *quid sit subjectum*; res per definitionem breviter illustranda est: huc pertinent virtutum & dogmatum claræ definitiones, personarum succinctæ prosopographiæ, locorum, temporum, actionum, &c. pro rei cujusque exigentia determinationes, prout ad hoc aut illud prædicamentum referuntur.

§. 10.

§. 10. Quotiescunque subjecti denominatio est *emphatica*, non tantum dandæ sunt denominationis rationes, verum etiam hinc eruendum, quare sub isto schemate potius, quam sub alio proponatur.

§. 11. Si denominatio est *emblematica*, illæ analogiæ præ reliquis considerandæ sunt, quæ explicant attributa prædicatis convenientia, ad prædicatorum intellectum consideratu necessaria.

§. 12. Quando vero subjecto adhærent quædam *Epitheta*, aut descriptiones ad subjectum relatæ, præcipua deliberatio esto, quorsum spectent, an ad subjecti ab aliis discretionem; num vero, ad extollendam laudem, dignitatem, excellentiamque ejus; vel contra in ejus vituperium; ubi non diu immorandum in virtutum aut vitiorum &c Explicatione, sed præcipua ratio consideranda est, ob quam subjectum ita extollatur aut deprimatur, ita Ex. gr. Zacharias & Elizabetha vocantur justi, & supponuntur per illam virtutem omnibus innotuisse, non simpliciter ut laudarentur, verum ut constaret, quibus parentibus Christi prodromus convenienter rei sanctitati & dignitati natus & educatus fuerat; attamen postea Simeon vocatur quoque justus, verum longe alio scopo: nimirum ut designaretur qualitas testis, Jesu Messiatum publice profitentis; hæc enim qualitas ad ἀξιοπιστίαν alicujus testimonii requiritur.

§. 13. Alterum extremum alicujus enunciationis est *prædicatum*, de quo plura dicenda sunt, quia proprius differentis scopus est, ut in specie illa percipiamus, quæ de aliquo subjecto dicuntur.

§. 14. Prædicatum ergo juxta præcepta de nominali & reali explicatione cap. præced. proposita, accuratissime de-

debet illustrari, idque omni modo (modo non excurramus extra amplitudinem vocabuli aut phrasiologiæ) juxta regulam, *verba significant, quidquid per contextum significare possunt.* Vid. introduct. proph. p. 2. c. 5. § 4.

§. 15. Hoc saltem cavendum est, ne in exoticis nimis diu moremur, quando enim ritus antiquos adducimus, non debemus testimonia exotica ibi, allegare verbotenus, aut pluribus deducere, quia non pertinent ad cognitionem vulgi, & simplex allegatio ritus eruditis erit sufficiens: aliter autem se res habet, quando illas consuetudines confirmamus ex ipsa Sacra Scriptura, utpote ad quam omnes auditores aditum habent.

§. 16. Quoad explicationem realem prædicati, distinguere oportet materiam prædicati, & distincte considerare, an pertineat ad *quæstionem juris*, num vero respondeat *quæstioni facti.*

§. 17. *Ad quæstionem juris* pertinent plurima dogmata fidei atque morum, quotiescunque prædicata considerantur tanquam attributa, ad constitutionem alicujus rei spectantia, vel ex ejus natura profluentia; qualia sunt genus & species, totum & pars, attributa essentialia & proprietates, nec non causa & effectus, quotiescunque aliquid causatur, vel ex necessitate naturæ causæ agentis, vel etiam ex ejus decentia.

Ubi præter prædicati definitionem ostendere nos oportet, ad quam classem prædicabilium spectent.

§ 18. *Ad quæstionem facti* explicandam, considerare oportet, an subjectum se habeat ad prædicatum active, an passive: *passive* autem se habet ad prædicatum, quatenus facti enarratio ostendit, quid illi extrinsecus ad-

adveneritꝫ ubi attendendum, an illud factum ſit naturale, an vero ſupernaturaleꝫ ultimoque in caſu miracula exaggeranda ſunt, oſtendendo, quomodo naturæ leges excedant, aut an illi eveniant in bonum vel malum, ac proinde habeant rationem aut beneficii, aut pœnæ; quæ exaggeranda quoque ſunt, oſtendendo, quomodo ſubjectum a beneficiis perficiatur, quantumque illi proſintꝫ a pœnis autem deſtruatur, quantumque illi noceant. In his caſibus notandum quoque, quomodo prædicatum modificetur per dictiones illi cohærentes, quæ ut plurimum adverbialiter enunciantur: ut ſapienter, juſte, valde &c. quibus viæ Dei juſtificantur, aut actionum intenſiones aut remiſſiones determinantur.

§. 19. *Active* ſe habens ſubjectum ad ſuum prædicatum, conſideratur ut rei geſtæ & narratæ cauſa, quo in caſu attendendum:

I. Ad actionis naturam & exſequendi modum ſive proceſſum, qui modus aliquando etiam pluribus dictionibus prædicato adhærentibus accuratius deſignatur, quod non ſolum adverbiis, verum etiam gerundiis & participiis enunciari ſolet.

II. Ad facti bonitatem aut malitiam, ſive conſideretur bonum utile, ſive honeſtum, ſive legitimum &c. quæ conſideratio requirit actionis in ſe conſideratæ laudem aut vituperium.

III. Ad actiones, quæ poſſent trahi in exemplum: ubi prudenter deſpiciendum, num ex toto, num vero ex parte tantum laudandæ ſint; & ſi quæ vitia ex imbecillitate illis adhæreant, accurate ex ſuis fontibus detegenda ſunt, ne cum reliquis in exemplum trahantur.

§ 20. Subjectum & prædicatum in enunciatione se habent per modum extremorum, quæ logice debent copulari: *copula* vero logica est verbum substantivum *Est*, quod vel exprimitur, vel verbis includitur, nonnunquam etiam per ἔλλειψιν intelligitur: cui copulæ adadhærent quoque variæ particulæ, naturam enunciationis determinantes; quarum

I. Aliæ sunt affirmationis aut negationis, quæ nonnunquam includunt affirmationis aut negationis vehementiam, certitudinem & pondus; præcipue quando exprimunt simul animi loquentis παθήματα: ita affirmamus aut negamus aliquid cum gaudio aut dolore, cum spe aut metu &c.

II. Aliæ ostendunt enunciationis quantitatem; quando affirmant de omni aut de aliquo, unde tota enunciatio est universalis aut particularis.

III. Aliæ sunt *temporis*, atque enunciationis veritatem referunt (præcipue in rebus facti) ad tempus præsens aut præteritum, atque ita comprehendit historiam: vel ad tempus futurum, & tum pertinet ad Prophetias vel ad promissiones aut comminationes divinas.

IV. Aliæ sunt *circumstantiarum*, & limitant enunciationem, eamque restringunt ad particulares casus, aut ostendunt solummodo rei possibilitatem aut impossibilitatem, contingentiam aut certitudinem &c. intra quos cancellos tota enunciatio inter pertractandum cohibenda est, nisi velimus extra oleas vagari.

§. 21. Enunciatio ita modificata & limitata, *confirmanda* est; præsertim in quæstione juris: atque ostendendum, quo jure & quam vere prædicatum subjecto secundum illam modificationem competat. Quæ confirmatio per-

perficitur argumentis inartificialibus & artificialibus, id est, per testimonia aliunde ex S. Scriptura desumta, & per rationes ex Theologia aut saniori Philosophia desumtas. Estque hic optimum demonstrandi genus, quod procedit a priori.

§. 22. Nonnunquam tamen confirmationem præcedere potest enunciationis illustratio, quæ perficitur exemplis aut similitudinibus.

§. 23. Quod si alicubi occurrant testimonia in speciem contradictoria, ἐναντιοφανία illa solvenda est prudenter; nec non nodi, quos componunt adversarii contra datam enunciationem, expediendi sunt.

Cap. VI.

DE EXPLICATIONE TEXTUUM, EX PLURIBUS ENUNCIATIONIBUS COMPOSITORUM.

§. 1. Quando plures enunciationes unica concione absolvendæ sunt, præcipue animus intentus esto considerationi connexionum, quas propositiones illæ inter se habent; ac proinde hic aliqua de enunciationum cohærentia distinctius sunt tradenda.

§ 2. Cohærentiam enunciationum Grammatici septuplicem faciunt, eosque modos copulandi peculiaribus dictionibus designant; vocaturque illarum copularum

I. Prima *conjunctiva*, quæ denotatur vocula &, *atque*, &c. ostenditque, duas illas enunciationes simul

convenire subjecto, ad minimum generaliori: ub considerandum, an illa sint separabilia, num vero inseparabilia: deinde an se mutuo non eleganter perficiant, aut alio quovis nexu cohæreant. Qui semper erit nexus realis, ex utriusque rei concursu ad idem effectum eruendus.

II. Secunda *disjunctiva*, quæ explicatur particulis *aut*, *vel*, &c. Ubi notandum, an ex aliqua necessitate sive contrarietate naturæ disjungantur; num vero ex aliquo casu interveniente. Aliquando quoque habet vim exclusivam, qua priorem propositionem limitat, quo in casu limitatio urgenda est.

III. Tertia *illativa*, quæ exprimitur particulis *ergo*, *adeoque* &c quo in casu prior enunciatio comprehendit fundamentum atque rationem posterioris; ubi ostendendum, quo pacto posterior enunciatio comprehendatur in prædicato prioris.

IV. Quarta *causalis*, quæ proponitur voculis ætiologicis, *quia*, *nam* &c. Estque illa enunciatio αἰτιολογία præcedentis, cujus prædicatum includit axioma antecedens, quod per modum conclusionis ex allata ratione deducitur.

V. Quinta *similaris*, quæ designatur vocibus *ut*, *sicuti* &c. Ubi notandum quod Hebræorum כ, & Græcorum ὡς aliquando significent rerum similitudinem, non autem veritatem; aliquando vice versa rei veritatem, non similitudinem; nonnunquam vero utramque, & similitudinem & veritatem. Accedit quoque, quod res sæpe inter se conferantur quoad qualitatem, licet non quoad æqualitatem, quibus in casibus nexus pro rei exigentia tractandus

dus eſt. In ſimilitudine autem attendendum eſt,

A. Ut illud tertium, in quo conveniunt, accurate excutiatur.

B. Ut in comparatione illa omnia omittamus, quæ ad ſcopum non faciunt.

C. Ut, ſi plures ſint analogiæ, ad evitandam confuſionem, omnes ad pauca ſumma capita revocentur, quibus plures ſubordinari poſſunt.

VI. Sexta *hypothetica*, quæ exprimitur particula *ſi* conditionali: in qua connexione enunciatorum ultimum ſuſpenſum eſt a priori; eſtque illa conditio aliquando *impoſſibilis* aut nunquam futura, & tunc nihil ponit in eſſe, quoniam enunciatum conditionale non ſemper præſupponit rei ſeu enunciati veritatem, ſed ponit ſolummodo utriusque enunciati connexionem. Quod ſi vero conditio ſit res poſſibilis, oſtendendum, in priori enunciato comprehendi requiſitum neceſſarium, ſine quo impoſſibile eſt pervenire ad complexum alterius enunciati; ſive illud proponat bonum conſequendum, ſive malum evitandum.

V. Septima *temporalis*, quæ exhibetur vocabulo *quando*, aut aliquando per περίφρασιν circumſcribitur, involvit qualitatem temporis aut opportunitatem, aut aliquando utramque. In Prophetiis ſemper qualitas temporis notanda eſt, raro opportunitas; in Hiſtoriis autem contra ut plurimum opportunitas, nonnunquam qualitas, quatenus aliquid convenienter Prophetiis fieri videmus. Ad eruendam autem opportunitatem, circumſpiciendum eſt, quam occaſionem præcedens hiſtoria ſequenti ſuppeditaverit.

§. 3. Singulæ enunciationes admittunt triplicem pertractationem, hoc ordine prosequendam, ut

I. Prior sit *exegetica* extremorum, id est, subjecti & Prædicati: quæ in longioribus textibus non est pertractanda, nisi aliqua necessitas exstet, quam ob rem necessario illustrationem requirunt, quotiescunque nimirum a vulgi cognitione sunt remota.

II. Altera est πορισματικὴ, quæ, quando exegetica locum non habet, aliquando requirit Paraphrasin; atque ita procedit ad propositionem totius enunciati copulati per copulum logicam, & confirmanda est argumentis tum artificialibus, tum inartificialibus: cui confirmationi num magis aut minus inhærendum sit, expendere oportet ex rei dignitate.

III. Tertia est *connexionis*, quæ ultimum locum requirit, quoniam per eam omnia reducuntur ad scopum, & suppeditabit commodiorem occasionem transeundi ad reliqua. Exigit autem connexionis ostensio rationes, quare in tali nexu & consecutione totius contextus præsens enunciatum constituatur. Hac methodo sapientia & prudentia Dei, in suo verbo loquentis, Auditorum conscientiis optime manifestatur.

§. 4. Quotiescunque connexio includit ratiocinium Spiritus Sancti, non alia argumenta ad confirmationem propositionis aliunde sunt adducenda; sed oportet nos contentos esse, ut demonstremus, consequentiam legitime factam esse eamque ab objectionibus vindicemus.

§. 5.

§. 5. Cavendum quoque est, ne semper eodem ordine enunciationes pertractemus, quo in Scriptura nobis occurrunt; imo aliquando, quæ posterius dicta sunt, prius enodare oportet; quotiescunque ordo naturæ illud requirit, cum stylus Rethoricus nonnunquam eleganter admittat transpositiones, quas tamen logica prudentia restituit, ut clariorem rei perceptionem suis Auditoribus insinuaret.

§. 6. Transituri ab explicatione unius enunciati ad explicationem alterius, evitare debemus omnes transilitiones hiantes, quod fieri potest per commodam rerum concatenationem, in qua sermo ita moderandus est, ut videamur sponte in sequentem materiam incidere.

§. 7. Non approbamus quorundam consuetudinem, qui singulis enunciatis parvam aliquam applicationem ad pietatem subjungunt; verum omnes observationes istius naturæ rejicimus ad applicationem generalem.

I. Quia omnis fervor fini reservandus est, ubi animi παθήματα sunt excitanda, unico actu & perpetuo orationis vigore: ita enim auditores fortius commovebimus.

II. Quia, cum explicatio debeat esse directa ad scopum, Auditorum attentio ab illo puncto collimationis non est divellenda & divertenda.

III. Quia per experientiam constat, quod, qui observatiunculis moralibus nimium inhiant, sæpe loquantur ἀπροσδιόνυσα, & quæ ne hilum quidem sunt ex scopo loquentis.

§. 8. In fine explicationis omnia præparanda sunt, ut collectionem generalem ad scopum videas sponte profluere; ita enim facilis erit transitus ad applicationem;

nem; in quem finem aliquando licet totum textum succincta Paraphrasi adumbrare.

Cap. VII.

DE APPLICATIONE IN GENERE.

§. 1. *Applicatio* est collectio omnium ad scopum, una cum nervosa atque pathetica accommodatione ad legitimos usus, quæ absolvitur duabus partibus, basi nimirum & accommodatione ad animum Auditorum.

§ 2. *Basin* quod attinet, comprehendit compendiose scopum dicendorum, & ejus conditiones sunt sequentes tres potissimum:

I. Ut comprehendat primarium textus scopum, sive per modum *observationis*, sive per modum *conclusionis*. *Observationem* appello ipsam textus enunciationem Paraphrastice adumbratam; *conclusionem* autem, aliquod corollarium ex enunciatis simul sumtis deductum, atque scopum loquentis comprehendens.

II. Ut totum scopum exhauriat; in quem finem considerandum *a quo*, *ad quem*, *quando* sive *quo in rerum statu* & *quo loco* aliquid dictum sit.

III. Ut clare & nervose exprimatur; necesse enim est, ut, quod potissimum ab Auditoribus animadvertendum est, eo modo proponatur, qui in Auditoribus excitare potest facilem, claram & distinctam perceptionem, ne illud, ad quod collimandum est perpetuo, cujusquam oculos & intuitum effugiat.

§. 3.

§. 3. Si plures fuerint observationes per πορίσματα jam notatæ in ipsa explicatione Textus, huic insudandum est, ut in applicationis ulteriori pertractatione primario scopo legitime subordinentur, atque ibi mediorum aut motivorum locum impleant, vel particulares instantias suppeditent.

§. 4. Absoluta basi, progrediendum est ad accommodationem argumenti ad usus, qui alii sunt Theoretici, alii Practici, & spectant vel ad fidem, vel ad mores, cujus conditiones sequentes sunt:

I. Ut in omni applicatione non omnes & singulos usus requiramus, verum pro diversa Textus natura accommodationes instituantur, nihilque exinde deducatur, nisi quod per solidam consequentiam erui possit.

II. Neque omnes usus æque sunt amplificandi, sed præcipue tantum illi, qui primario intenduntur: ita in *textu doctrinali*, præcipue veritas dogmatis probanda & defendenda est, & oppositi errores sunt redarguendi. In *textu Prophetico & typico* applicatio ad historiam & implementum per omnem analogiam deducenda est. In *textu adhortatorio* præcipue nos occupatos teneat officii præscriptio, una cum vitiorum oppositorum redargutione. In *textu comminatorio* applicatio præcipue versetur circa judiciorum præsagia & mala metuenda. In *argumento consolatorio* potissimum exaggeranda est gratiæ propositæ præstantia & utilitas in omni casu & in omnem eventum.

III. Procedat autem a thesi ad hypothesin, aut contra ab hypothesi ad thesin. Prius fieri solet, quoti-

tiescunque lex aliqua, aut præceptum, sive etiam qualiscunque doctrina generalis transfertur ad homines nostri temporis in specie. Alterum vero obtinet, quando doctrina particularis, aut exempla cum laudata tum culpata revocantur ad fidem aut obligationem universalem. Notandumque hic loci est, quod Methodus Anglicana, quæ jubet per *Doctrinas* populum erudire, solum in ultimo hoc casu locum habeat.

IV. Argumenta, quibus aliquem usum adstruimus aut urgemus, sive ille sit Theoreticus, sive Practicus, omnia desumantur ex solo textu ejusque circumstantiis; neque hic probationes novæ scripturariæ sunt adducendæ, nisi velimus basin alicujus usus ipsis verbis Spiritus Sancti proponere atque enunciare, & ita ostendere, nos monendo, reprehendendo &c. loqui cum infallibili Spiritu: verum si dentur testimonia, in quibus ex iisdem præmissis eadem conficitur conclusio, illa omnino argumentorum vim habent, quia probant nos legitimam conclusionem ex præmissa basi deduxisse, atque non aliter ratiocinari, ac ipse Spiritus Sanctus per viros θεοπνεύστους ratiocinatus fuerat.

V. Quoad stylum, applicatio in suis accommodationibus debet esse pathetica, atque huc plurimum conferunt in convictionibus interrogationes, in comminationibus exclamationes &c.

Cap.

CAP. VIII.

DE ACCOMMODATIONE AD USUS THEORETICOS.

§. 1. Applicatio hæc alia est ἐπιδεικτικὴ, alia πρακτικὴ. Ἐπίδειξις autem est usus Theoreticus, qui versatur aut circa veritatis dogmaticæ confirmationem, aut circa errorum ἔλεγχον, atque eo respectu dicit Paulus: 2 Tim. 3: 16. quod omnis scriptura sit ὠφέλιμος πρὸς διδασκαλίαν, καὶ πρὸς ἔλεγχον.

§. 2. Usus διδασκαλικὸς in eo occupatur, ut Orator veritatem dogmatis alicujus fidei solidis argumentis ex ipso Textu desumtis adstruat, & exceptionibus occurrendo, clanculum illa urgeat, quæ exceptionibus possent satisfacere, & mentem Auditorum præoccupare, ne per illas a veritatis recto tramite divelli queat, quia ipsa responsum habeat in promptu.

§. 3. Hic usus, qui est institutionis, aliquando spectat ad solam cognitionem, explicans aut rem aut rei modum; ita enim post demonstratam alicujus articuli veritatem, auditoribus ob oculos ponimus rei demonstratæ modum, quotiescunque cum aliqua modificatione in textu comprehenditur: aut pertinet ad fiduciam, quotiescunque veritatem aliquam concludimus, quæ est fiduciæ fundamentum.

§. 4. Requirit autem hæc διδασκαλία,

I. Claram veritatis enunciationem.

II. Prudentem limitationem, ne quis dicta in errorem trahat.

III. Solidam confirmationem. Argumenta non simpliciter sunt proponenda, sed hic quam maxime urgenda sunt, ut percipiat Auditor undiquaque cum propositione quadrare.

IV. Nonnunquam adjicimus veritatis illius commendationem, ut illam prope teneamus, cognitionis incrementum quæramus & constanter retineamus; aut si fiduciæ est argumentum, illi tranquillo animo innitamur.

§. 5. Secundus usus Theoreticus est *elencticus*, qui locum habet quando Adversariorum errores directe Textui sunt oppositi, alias in refutationibus non est excurrendum; neque alii errores in Applicatione generali refutandi sunt, nisi qui toti complexo sunt oppositi: reliqui autem, qui cuipiam textus particulæ oppositi sunt, obiter solummodo in explicatione Textus sunt removendi.

§ 6 Pertractatio Elenctica requirit erroris ennarrationem quasi Historicam, quæ fieri debet

I. Prudenter, omittendo omnes hæreses dudum sepultas, sententias Adversariorum ridiculas, & controversias in Ecclesia problematicas.

II. Modeste, non cum dicteriis aut convitiis, quæ exacerbare, non autem ædificare possunt.

III. Candide, non adscribendo Adversariis aliquid contra eorum mentem; hic enim virtute, non dolo agendum est.

IV. Cum

IV. Cum delectu, ut magis illos oppugnemus, qui ultimo conamine errores incrustarunt, utpote a quibus Ecclesiæ majus imminet periculum.

§. 7. Deinde erroris originem & πρῶτον ψεῦδος subnotare aliquando convenit, ut ita constet, ex qua causa in errorem inciderint adversarii; quod præcipue notandum erit, quando ipse textus suppeditat argumentum, ipsam erroris causam convellendi.

§. 8. Hinc ad statum controversiæ pergendum est, qui proponendus est candide & circumspecte, ne dicamur cum umbra dimicasse: proinde positiones, quæ extra controversiam sunt, aliquando accurate debent annotari, quoniam suppeditant fontes adversus Adversariorum objectiones, quibus ut plurimum probant, quod in quæstione non erat; atque ita gradatim progrediendum est ad quæstionis formationem.

§ 9. Tandem Refutationem instituimus argumentis ex Textu depromptis, non autem aliis, nisi peculiaris Ecclesiæ constitutio ampliorem refutationem requirat, quod cujusvis prudentiæ & judicio committendum est; neque Adversariorum exceptiones aliæ adducendæ sunt, præter ante dictam necessitatem, nisi quæ adversus argumentum ex Textu depromptum arietant; quæ quoque non sunt elevandæ, verum omni modo urgendæ, ut ex nodi legitima solutione veritas suum habeat triumphum: Alias enim Adversarios magis videmur effugere quam refutare.

Cap. IX.

DE ACCOMMODATIONE AD USUS PRACTICOS IN GENERE.

§. 1. Usus Practici ad tria summa Capita revocari possunt, nimirum ἐπανόρθωσιν, παιδείαν & παράκλησιν.

§. 2. Hi usus omnes putandi non sunt in Textu locum habere; quod qui existimant, nescio quibus fidiculis alienos usus aliquando extorquent & extundunt.

§. 3. Neque omnes eodem ordine perpetuo sunt proponendi, verum primo loco ille proponendus est, qui primario Textu scopo magis convenit; itaque *si* aliquando *basis applicationis comprehendat argumentum, quod Christiani hominis felicitatem aut privilegium complectitur*, primarius scopus erit consolatio: quæ proinde primo loco urgenda est, ostendendo, a quibus malis per hanc felicitatem immunes constituamur: ac proinde tum monendi sunt fideles, ut hanc conditionem consequantur aut se in eo statu conservent, quo perpetuo eo beneficio ad mentis tranquillitatem frui possint. *Si vero basis comprehendat officium aliquod Christianum*, primarius scopus est monere; quo in casu aliquando eleganter admonitioni subjungitur consilium prudentiæ, ut sibi caveant ab omni vitio opposito, & nullo conceptibili modo ab hac norma deflectant; ostendendo per illam cautelam, quomodo tentator per varia vitia conetur homines

illa-

illaqueare, & a recto tramite sinistrorsum sive dextrorsum deducere. Quod si vero omnes usus potius ex basi per conclusionem eodem jure deducantur, tum præstat incipere a reprehensione, atque ita a remotione vitiorum progredi ad officium, concludendo usu consolationis.

§. 4. Oportet Ecclesiastem probe novisse gregis sui statum & conditionem, & pro illius variatione sermonem suum aliter atque aliter moderari. Proinde alius est status communis omnium, alius est particularis quorundam; hic omni loco & tempore convenit in genere dehortari a peccatis & suadere officia sanctificationis. Verum peculiariter agendum est, quando consideramus vitia sæculi aut gentis, aut vocationis; vel quando Ecclesia consideratur ut fervida zelo, aut tepida socordia; ut tentationibus aut afflictionibus agitata, aut alta pace fruens: quibus in casibus varium dicendi genus adhibendum est; compellari enim possunt Auditores in tertia aut in secunda, vel nonnunquam etiam in prima persona.

I. *Compellatio in tertia persona* necessario locum habet, quando illa consideramus, quæ a cœtu nostro sunt aliena; ita de afflictionibus loquentes coram Ecclesia, quæ pace fruitur, nequaquam convenire potest compellatio secundi aut tertii generis, id est, secundæ aut primæ personæ. Estque illud dicendi genus in tertia persona communius, locumque habere potest in omni usu, tam adhortationis, quam reprehensionis aut consolationis.

II. *Compellatio in secunda persona* adhibetur, quoties argu-

argumentum speciatim tangit Ecclesiam: Estque vividius, quia oratio magis directa fortius ferit Auditores: locumque habet, quando aliquod vitium corrigendum, aut aliqua virtus fovenda communis est, ut quoque in gaudio vel luctu publico; nihilominus ab eo abstinendum est, quando vitia vocationum sunt Magistratus aut superiorum, ne illorum personas vulgi odio exponamus; tunc enim potius loquendum est in tertia persona, ut magis vitia quam personas designemus.

III *Compellatio in prima persona*, si quando locum habet, omnium est suavissima, & summopere Auditorum animos excitat, dum nos ipsos includendo aliis Duces præstandi officii proponimus; habetque locum in communi statu: nam in singulari concionator se debet multitudini eximere, nisi se eorundem vitiorum consortem profiteri velit.

§ 5. Stylus sit simul blandus & gravis, qui fraternum spirat amorem & sollicitudinem pro salute fratrum.

§. 6. Semper quoque simus memores in cujus nomine loquamur, ac proinde Ecclesia hic audire debet, *ita dicit Dominus*, *non ego*; prætumida enim illa verba, humanam spirantia auctoritatem, longe absint: Neque tamen perpetuo ingeminandum est illud, *audi*, *quid Spiritus dicat Ecclesiis*, nisi ipsa verba Spiritus Sancti adducamus.

§ 7. Tandem quoque nos ipsos respiciamus, considerando qualem ad Ecclesiam habeamus relationem: alia enim decent pastorem in propria sua diœcesi, alia in

in aliena; qui enim particularia vitia taxando in secunda persona applicant in aliena Diœcesi, potius arrogantes, prætumidi & morosi Catones videntur, cum hoc solum sit relinquendum cuique Pastori inter suos.

CAP. X.

DE ΕΠΑΝΟΡΘΩΣΕΙ SIVE REPREHENSIONE.

§. 1. Επανόρθωσις est vitiorum correctio, oratione ad peccatores directa, quæ absolvitur peccatorum propositione, peccantis convictione, & seria a peccatis dehortatione.

§. 2. Peccata proponenda sunt cum omni suo ambitu, descendendo a genere ad omnes ejus species, & deducendo per omnes peccandi modos: ubi nonnunquam animadvertendum, quo pacto in pluribus vocationibus locum habeant: quod tamen fieri debet

I. *Prudenter*, ut, quæ communia sunt, proponantur universaliter; quæ autem sunt privatorum, nunquam reprehendantur cum particulari personarum designatione; non enim sunt irritandi peccatores, sed corrigendi: proinde in hac causa sufficit sola metus obtestatio; quod forte sint inter nos, qui designati criminis rei sunt, quos velimus ex laqueis diaboli extricatos.

II. *Caute*, cavendo ut infanda scelera nunquam describamus quoad perpetrandi modos, atque ita non omnes formulæ perjurii, nec furti, mœchationis &c. modi proponendi sunt, quos vulgus

ignorat, aut qui salva castimonia non audiuntur, ne quis evadat peccatorum Doctor. Præstat enim peccata ignorare, & in genere quorumdam vitia sub universali denominatione oppugnare, quam in hisce se accuratum præstare.

§. 3. Quoniam non sola vitiorum enarratione nos oporteat esse contentos, sed homines quoque convincendi sunt, propositioni vitiorum adjungenda est historica quasi asseveratio, qua asserimus, illa vitia inter nos committi: cui adde conscientiæ convictionem, qua reatum hominibus ob oculos ponimus: itaque hic

I. Peccata, quæ fiunt in occulto sine arbitris, prudenter in publicum protrahenda sunt.

II. Peccata hypocrisi obvelata, & sub specie pietatis perpetratata larvam hanc detrahendo revelanda sunt.

III. Peccata virtutis nomine hominum animos fascinantia, prout aliquando avaritia sub parcimoniæ, & superbia sub generositatis nomine occultantur, per propria signa & συμπτώματα debent manifastari.

IV. Peccata, quæ a quibusdam elevantur & minoris existimantur, pro meritis exaggeranda sunt, adducendo leges prohibentes, & exempla in scripturis vituperata. Ubi aliquando etiam ex Ethica Gentilium tales sententiæ possunt adduci, quæ vitiorum gravitatem designant, quatenus habent vim manifestandi testimonium conscientiæ,

V. Peccata imbecillitatum nomine excusata prudenter ab imbecillitatibus sunt discernenda, & manifestanda ex perpetrantium de liberato consilio, animi

mi fervore, delectatione & subsequenti gaudio, nec non iterata repetitione, neglecto etiam omni evitandi studio.

VI. Peccata communia, qualia sunt sæculi, nationis, &c. eleganter exaggerantur ex contumacia, qua perpetrantur aduersus fraternas, & ex verbo Dei depromptas admonitiones; paternas Dei castigationes nonnunquam sæpius iteratas; adversus Dei longanimitatem & benignitatem, quibus pudendum in modum peccatores abutuntur; & adversus media externa illis affatim suppeditata.

§ 4. *Dehortatio* absolvitur motivis & consiliis, ubi *motiva* spectant ad conversionem, *consilium* ad conversionis modum & facilitatem.

§ 5. Motiva agunt, vel

I. *Simpliciter dissuadendo*, argumentis desumtis a consequentiis peccati pœnitendis; ubi ostenditur, quod necessario, evigilante conscientia, illos aliquando pœnitebit facti.

A. Ob vanitatem operis multo labore perficiendi, & nihilominus nihil eorum præstantis, quod ad satietatem animi facere possit.

B. Ob neglectum melioris & solidioris fructus, qui illos præterit, dum fructum peccati quærunt, cum oppositorum simultaneum nequeat esse studium.

C. Ob illaqueationem diaboli, hac methodo aberrantem ad pejora scelera protrahentis, mentemque in peccatis obfirmantis, unde difficilior ad Deum reditus.

II. *Peccatorem pudefaciendo*, sive pudorem incutiendo,

do, per vitii turpitudinem exaggeratam; & quidem ex eo, quod committatur
A. Contra honestatem.
B. Contra dignitatem hominis Christiani.
C. Contra peculiarem nostram obligationem,
D. Contra meritum divinæ gratiæ.
E. Contra gloriam summi numinis.
F. Contra ædificationem proximi.
III. *Peccatorem perterrefaciendo*, quod fit comminationibus pœnarum a Deo adversus omnes istius peccati reos statutarum: quod quoque amplificari potest exemplis eorum, qui propter designata scelera in horrendas pœnas inciderunt.
§ 6. Hisce subjungitur *consilium*, in quo aliquando opportune detegimus vitiorum causas: quibus sublatis, cessare debet pravus ille effectus: addimus aliquando media, & ostendimus occasiones evitandas.
§. 7. Non tamen hæc in reprehensione omnia sunt quærenda, sed tantum illa adducenda sunt, quæ
I. Vel ex ipso textu profluunt;
II. Vel propter peccantium varium statum requiruntur: ita in contumaces, qui elata manu peccant, Oratori detonandum est; & qui pudore superari nequeunt, comminationibus a peccatis sunt absterrendi: qui autem peccata excusant, elevant &c. quia omnis pudor nondum est prostratus, illorum conversio per passionem pudoris tentanda est: qui autem adhuc tenerrimam habent conscientiam, illis magis conveniunt dissuasiones, utpote qui periculum sua sponte abhorrent.
§. 8. Conditiones orationis sunto, ut

I. Li-

I. Libera ſit reprehenſio.

II. Ex animo profluens, qui ſollicitudinem ſpirat, & deſiderium quærendi hominum ſalutem teſtatur.

III. Seria tamen & cum gravitate; oſtendendo reprehendentem loqui ex Deo: & qui conſilia noſtra ſpernunt, rebellare Deo in ſcripturis loquenti.

IV. Abſit autem omnis excandeſcentia, vociferatio agreſtis & ruſtica, & quam maxime ſcurrilis levitas.

CAP. XI.

DE ADHORTATIONE.

§. I. A*dhortatio*, eſt ſecundus uſus practicus, qui abſolvitur officiorum propoſitione, auditorum excitatione, & nonnunquam etiam inſtitutione.

§. 2. Officiorum propoſitio debet conſiderari, tum quoad materiale, tum quoad formale; Non enim ſufficit, ipſam officii materiam Auditoribus proponere, verum etiam oportet nos accurate attendere ad exequendi modum, in quo ratio formalis virtutis conſiſtit; ac proinde hæc pars exigit

I. Prudentiam, qua diſcernimus ἀδιάφορα a neceſſariis, officia generalia a particularibus, & principia pietatis ab incremento: ex quibus conſiderationibus propoſitiones ſuas accipiunt determinationes.

II. Illuſtrationem ex locis Sacræ Scripturæ, in quibus eadem concluſio ex datis præmiſſis occurrit, quibus oſtendimus, nos legitimo modo concluſionem

nem nostram fecisse, Spiritu Dei præeunte: vel etiam exemplis laudatis, quatenus eodem modo, in simili rerum statu, officium suum præstiterunt viri pietate conspicui.

III. Amplificationem, quando a generaliori officiorum propositione pergimus ad peculiares officii præstandi modos, cavendo tamen, ne inhæreamus minutiis; hi modi dupliciter colliguntur;

A. Ex ipsa officii natura & attributis, nec non relatione ad varios casus & personas, quæ amplificatio locum habere solet in pertractatione Thematis simplicis, aliquod officium præscribentis.

B. Ex circumstantiis textus alicujus Historici; ubi animadvertimus, quo virtutum comitio principalis officii præstatio incedat; hic itaque Auditores monendi sunt, ut omnes illas virtutes particulares in eodem officio præstando exerceant.

§ 3. Excitatio est mentis persuasio, animum Auditorum solidis rationibus sive motivis ad alacritatem in præstando officio suo excitans; ubi

I. Prudentia exigit, ut ab istiusmodi rationibus abstineamus, quæ possunt ingenerare affectus vitiosos; nam cum ipsa officiorum virtualitas sola vere dependeat a mentis humanæ scopo & ratione, rationes omnes debent esse Euangelicæ. Ita Ex. Gr. qui morum honestatem suadere vellet a jucunditate famæ, quam sibi acquirit virtutis studiosus, rei non satisfacit, quia huic generositati co-

cohærere vitium poteſt; proinde iſtius generis motiva rejici debent, vel ita circumſcribi, ut quidquid vitioſi adhærere poteſt, hinc ſeparetur.

II. Fontes autem rationum notantur vulgo quintuplices, nimirum

A. *Ab honeſto*, ubi oſtendimus, quid hominem Chriſtianum in ſua vocatione deceat; quid legi tum naturali, tum divinæ conveniat; conſiderando ejus æquitatem & juſtitiam: quid exigat Eccleſiæ ædificatio, & proximi relati ad Deum conſervatio; quibus rebus curandis ex fœdere Dei ſimus obſtricti, quibusve peculiaribus Dei beneficiis obligati.

B. *Ab utili*, hic non conſiderando utilitatem externam corporalem, cui adhærere poteſt vitium: verum quando officii præſtatio promovere poſſit noſtram ulteriorem ſanctificationem, confirmare bonam conſcientiam, & animo præſtare tranquillitatem & πληροφορίαν.

C. *A jucundo*, quatenus hinc jucunda oritur amoris divini ſenſatio, & placida præſtiti officii conſcientia, quæ conjunctam habebit gratam mentis acquieſcentiam.

D. *A neceſſario*, quatenus habent rationem neceſſarii medii, aut conditionis ſine qua non: quibus rationibus argumentum ab utili adhuc amplius confirmatur & aſſeveratur.

E. *A commodo*, oſtendendo difficultates, virtutis exercitio ſe opponentes, non difficulter poſſe ſuperari; ita enim impedimenta auferuntur, quæ aliquem ab officio retinere poſſunt.

III. Mo-

III. Moderamen nihilominus hic admittendum eſt, non enim ſemper & ubique omnes illæ rationes adducendæ ſunt: verum in Textu ampliori, quo varia themata comprehenduntur, ſolummodo eas rationes adducere oportet, quæ ex Textus explicatione profluunt, atque in hunc uſum obſervationes peculiares, quæ rationum efficaciam habere poſſunt, huc erunt revocandæ, & prudenter ſcopo generali ſubordinandæ.

IV. Modus dicendi ſit patheticus, ad conſcientiam directus; ubi plurimum valent interrogationes, quæ mentem intime penetrant, & Auditores clanculum ad forum conſcientiæ revocant, dum coguntur ad interrogata tacite reſpondere, & non poſſunt non æquitati aſſenſum præbere.

§ 4. Inſtitutio ſubjungitur per modum conſilii, & abſolvitur præſcriptione mediorum, quo facilior reddatur propoſiti executio; ubi tamen ſedulo notandum eſt, non adhibenda eſſe

I. Media generalia, ſed ſpecialia; niſi velis in omni concione eadem oberrare chorda, atque ita te ridiculum præſtare, auditoribus nauſeam creando.

II. Non ubique locum habere media, niſi quando res ardua eſt, pluribus impedimentis intricata, ex quibus Auditores expediendi ſunt.

II. In pertractatione thematum complexorum obſervationes particulares, quæ poſſunt præſtare uſum mediorum, huc etiam revocandæ ſunt, neque alia media aliunde adducere oportet.

CAP.

CAP. XII.

DE USU CONSOLATIONIS.

§. 1. *Consolatio* est ultimus applicationis Practicæ usus, quo Auditorum animis nimiam tristitiam & illegitimum metum aut desperationem eximere conamur; atque absolvitur historia casus corroboratione, & nonnunquam etiam exploratione.

§. 2. *Historia casus* consistit in descriptione status aut conditionis hominis alicujus, qui solatio indiget ob peculiarem aliquam miseriam: qui casus

I. Determinate proponendi sunt, considerando miseriarum genus; mala enim alia sunt externa, alia sunt interna & statum spiritualem respicientia: *Externa* autem respiciunt privationem fortunæ, honoris, sanitatis, societatis, vel etiam libertatis & tranquillitatis &c. *Interna* autem peccatum commissum, tentationes diabolicas, desertionem spiritualem &c. ad quæ *mala* homo se dupliciter habere potest, vel quatenus illa considerat ut *præsentia*, atque ita affligitur mœrore & tristitia; vel quatenus considerat ut apparenter *futura*, atque ita incutiunt metum & pusillanimitatem, secundum quas circumstantias propositio accurate determinenda est.

II. Prudenter, non comprehendendo in propositione illos, quibus hoc solatium non convenit, ac proinde

de subjectum propositionis illis characteribus describendum est, qui omnes alienos excludunt.

III. Ex vero, mala imaginaria negando, vera autem concedendo, & querimoniam verbis sanctorum ex sacra scriptura haustis, aut ex penuario experientiæ depromptis, proponendo.

§ 3. *Corroboratio* est secunda consolationis pars, quæ tristitiæ aut metui solida opponit remedia,

I. Respectu *status interioris*, seu spiritualis,

A. Tristitiam quæsitam detegere conatur ex caussis, quæ sunt aut ignorantia, aut incredulitas, nonnunquam etiam defectus contentationis, vel etiam imaginatio falsa, ac si querula illa & gemebunda vita singulariter Deo grata foret, cui interdum adhæret superbia spiritualis, sub humilitatis specie occultata: in quo casu corroboratio aliquam admittit increpationem, ostendendo ignorantiæ atque incredulitatis indecentiam, defectus contentationis vitium, utpote comprehendentis adversus œconomiam Dei morositatem & obmurmurationem; si imaginatio falsa de grata querimonia aliquem occupet, ostendendo nihil ita Deo invisum atque odiosum esse, quam querulum illud vitæ genus. Superbia vero spiritualis acriter defricanda est, ne homines in pertinaci sua pusillanimitate magis magisque confirmarentur & corroborarentur.

B. Tristitiam veram, ex conscientia peccati obortam, & ad desperationem sollicitantem, firmissimis argumentis aggredi opportet; desumtis

ℵ. Ex

א. Ex gratuitis Patris promissionibus.

ב. Ex amplissima Filii satisfactione & benevola intercessione.

ג. Ex fidelissimo Spiritus Sancti ductu, & nunquam non intermittenda obsignatione; addendo, œconomiam gratiæ divinæ habere dilucidiora intervalla, quæ permittunt, ut aliquando tenebræ intercedant, quo jucundior sit in posterum gratiæ divinæ sensus.

C. Metus, ex tentationibus conceptus, auferendus est ostendendo auxilium gratiæ Divinæ imbecillioribus promissum, & jus Divinum ad filiorum suorum explorationem; ita tamen ut hostis providentiæ divinæ subsit, & per Christi victoriam exarmatus fuerit.

II. Respectu *status exterioris*, remedia afflictionibus opponenda sunt, & pusillanimes erigendi variis considerationibus, desumtis

A. A causa efficiente ærumnarum, quæ est voluntas Dei, omnia sapienter, prudenter, & ex singulari amore dispensans.

B. Ab officio obediendi, & crucem nostram sustollendi, utpote quibus incumbit athletarum more bonum certamen decertare, & stadium luctando decurrere.

C. A calamitatum levitate, aut saltem momentanea duratione.

D. Ab earumdem fructibus & utilitatibus, iisque multiplicibus, de quibus plurima habent Practici.

E. A meliorum exemplis, qui tamen eadem tulerunt, quales Chriſtus, Prophetæ, Euangeliſtæ & Apoſtoli &c.

F. A cauſa adjuvante, quæ crucis tolerantiam reddet faciliorem, vires ſuppeditando, aut vehementiſſimos ictus avertendo.

G. Ab optatiſſimo ærumnarum eventu, vel in hac, vel in futura vita exſpectando.

§ 4. Conditiones autem rationem ſubſequentes, ſunto,

I. Ut eliciantur ex natura rei, vel ex Textus circumſtantiis.

II. Ut malis ſpecialioribus conſolationes ſpeciales opponantur.

III. Ut promiſſiones, quæ certum habent eventum, abſolute proponantur, cum forti aſſeveratione; reliquæ autem non niſi ſub conditione, nimirum ſi Dei gloria, regni Chriſti promotio, & propria noſtra ſalus ita efflagitent.

IV. Ut genus orationis medium ſit inter triſtitiam & lætitiam, atque undiquaque ſpiret συμπάθειαν, præterquam eo in caſu, quo aliquam increpationem adhibendam eſſe monuimus.

§. 5. *Exploratio* pertinet ad prudentiam; & aliquando utilis eſt, ut conſolatio hominum animis arctius inſinuetur. Nam per illam inſtituitur judicium diſcretivum, quo veros fideles diſtinguimus ab Hypocritis, aut hominibus carnali ſecuritati innodatis & immerſis. Atque abſolvitur quibusdam ſignis: ubi notandum,

I. Quando illa conveniant; non enim admittimus illa, niſi ubi aut res flagitat, aut ipſe Textus ſuppeditat;

ditat: locumque solummodo habere possunt duplici in casu.

A. Quando metus est, fore, ut hypocritæ, aut homines carnaliter securi, sibi piorum privilegia temerario ausu arrogare præsumant.

B. Aut quando lugentes & ad desperationem tentati de statu gratiæ dubitant; extra hos casus nulla est signorum necessitas: imo aliquando eorum ingeminatio noxia est, quoniam hominum mentibus nimiam a signis dependentiam ingenerat, quo se ab ipso gratiæ divinæ intuitu avertunt: non enim semper & perpetuo cum diabolo disceptandum de jure filiationis, sed potius hortandi sunt fideles, ut πληροφορίαν suam promoveant.

II. Qualia requirantur, probe dispiciendum est; debent enim esse

A. Clara, ne per æque obscurum aliud obscurum demonstretur.

B. Certa & infallibilia, atque adeo reciproca, & ad minimum proprietates, quas vocant quarto modo, quæ omnibus & semper competunt, & inseparabiliter inhærent.

C. Pauca, ne auditores hic obruamus numero, atque ita propter operis molestiam absterreamus.

III. Ex quibus fontibus derivanda sint notandum quoque est, nimirum ex intima rerum natura, aut causis & effectis necessariis, non autem ex effectis aliis, quæ solent consequi incrementum gratiæ; multo minus ex adjunctis aut concomitantibus,

bus, quæ aliquando adhærent heroicis animis: non enim dubitandum eſt, quin infans aliquibus vitæ operationibus carere poſſit, quibus odoleſcentem carere non oportet.

IV. Quomodo urgenda ſint, caute quoque diſpiciendum, nimirum non attendendum eſſe ad animi paſſiones, quales gaudium, triſtitia, metus &c. cum illa a corporis indiſpoſitione, aut peculiari temperamento dependeant: verum reſpiciendam eſſe intimam mentis ſententiam, & ſincerum gratiæ deſiderium, non curantes, an paſſiones adſint, num vero abſint. Deinde notandum eſt, vera ſigna ſinceritatis non debere conſiderari perpetuo in ſtatu præſenti, verum ſufficit conſcientia olim habitæ veræ pœnitentiæ & fidei; ex eo fundamento, quod Deum nunquam ſuorum χαρισμάτων pœniteat.

FINIS PARTIS.

Generalioris

METHODI CONCIONANDI.

PARS

PARS SECUNDA.
DE
PERTRACTATIONE TEXTUUM
IN SPECIE.

CAP. I.
DE TEXTU HISTORICO.

§ 1. um varia ſint argumentorum genera, ſingula quoque percurrenda eſſe ſtatuimus, ut, quid in unoquoque peculiare requiratur, oſtendamus; initium facturi a Textibus Hiſtoricis, ſpectantibus ad quæſtiones facti, tum Veteris, tum Novi Teſtamenti.

§ 2. *Exordia* hic requiruntur admodum ſuccincta, & quæ totam Hiſtoriam, quantum fieri poteſt, exhauriant: a typo exordium deſumturis, deliberandum eſt, an non perſona agens in ſimili caſu alicubi habeat typum aut exemplar, in quo ſimilis actionis detur præludium, alias deſumuntur ab obſervatione generali, deſcendendo ad ſpecialia.

§ 3. *Propoſitio* debet involvere ſcopum Sp. Sancti, quem in rei geſtæ enarratione intendit, ac proinde librorum Hiſtoricorum primarium uſum per ſtudium Analyti-

lyticum probe tenere debet Orator. Monemus igitur, libros Historicos V. T. comprehendere in genere, rerum in populo Dei gestarum &: propter œconomiam notabilium, congeriem ac selectum; quibus ut plurimum inest argumentum stabiliendi divinitatem cultus Mosaïci & fidei Patrum. Libros autem Euangelicos N. T. qui vitam, præclare dicta & facta Christi comprehendunt, nihil aliud intendere, quam confirmationem istius veritatis, quod Jesus sit Christus. Et in Actis Apostolorum, quod Euangelium Christi legitimo modo secundum Prophetias sit propagatum, Deo variis signis cooperante.

§ 4. *Divisio generalis* explicite & coadæquate proponatur, ita ut Historiam in partes natura distinctas dirimat, verum subdivisiones non sunt præter necessitatem allegandæ; sed potius ejus partes commodis nexibus sunt conjungendæ.

§. 5. *Explicatio* versatur, vel circa simplicem Historiam, vel circa Historiam dogmatibus & moralibus mixtam.

§. 6 *In simplici Historia* versamur circa puram quæstionem facti; quod est vel creaturarum, vel Creatoris.

I. Creaturarum facta & res gestæ requirunt explicationem

A. *Personarum*, cum agentium, tum actiones recipientium, nec non comitio suo assistentium, quarum, ubi necesse est, danda προσωπογραφία, in qua præcipue illi characteres sunt notandi, qui spectant ad eorum officium, quo in hac scena funguntur; ita *assistentes* aliquando cooperantur, nonnunquam se habent per modum testium.

B. *Fa-*

B. *Facti*, quod consideratur vel ut honestum, vel ut turpe, nonnunquam ut utile, aut noxium, sub quibus σχήμασι exaggerandum est.

C. *Modi agendi*, qui aliquando ex ritibus antiquis & extraneis illustrandus est; quæ illustratio facit quoque ad tacitam rei gestæ confirmationem.

D. *Temporis*, cujus descriptio duplex esse potest, vel Chronologica, quatenus consideramus, quo anno, mense, aut die aliquid gestum sit; vel ἐυκαιρίας, quando animadvertimus opportunitatem rei gestæ: ita quæ aguntur diebus publici Comitii, sunt illustriora propter multorum testium præsentiam, vel convenientiora propter diei memoriam, & res in illo Comitio peragendas.

E. *Locorum*, qui illustrantur per Geographiam, & quorum etiam notanda commoditas & congruentia.

F. *Rationum*, quare dicta aut facta in illis circumstantiis prodierunt.

Monendi tamen sunt Tyrones, singulis hisce solummodo immorandum esse pro gravitate materiæ, & multitudine rerum dicendarum; quæ autem pondere carent, simplici Paraphrasi absolvenda sunt.

II. Creatoris, id est, ipsius Dei, aut Christi facta considerantur

A. *Ut benedictiones*, quatenus aliquid commodi introducunt, in quo casu beneficiorum utilitas detegenda est.

B. *Ut maledictiones*, sub quibus etiam comprehendo piorum castigationes; in quibus ostendendum, quibus bonis priventur, & cum quibus malis luctentur.

C. Hisce innectuntur nonnunquam *miracula* quæ ex sana Philosophia exaggeranda sunt, ostendendo quomodo præsentia phænomena omnes causarum secundarum vires excedant.

§. 7. Quod si quando Historiæ immixta sint dogmata fidei aut moralia, probe attendendum est,

I. Quoad dogmata fidei, num occurrant

A. Per modum confessionis, in quo casu ὀρθοδοξία confessionis illius per *collationem* scripturarum inculcanda est, & quidem præcipue ex Prophetiis & scriptoribus confessores antecedentibus, ut pelluceat unde hæc hauserint.

B. Aut per modum novæ revelationis: ubi ostendendum est quid prioribus revelationibus aut luminis, aut amplificationis superadditum fuerit.

C. Aut comprehenduntur in ipsa Historia, quatenus suppeditant doctrinam providentiæ divinæ, aut repræsentamen status, tum humiliationis, tum exaltationis Christi &c. in quo casu illa veritas, aut obiter confirmanda est, aut, si res ita ferat, ad generalem demonstrationem apodicticam rejicienda.

II. Moralia quod attinet, descriptiones virtutum & vitiorum

A. Nonnunquam adhærent personis; in quo casu non sufficit illas implicite in genere morum de-

describere in abstracto, verum præcipue considerandа sunt in subjectis, quatenus aut faciunt ad eorum αὐτοχιστίαν, aut ad eorum aptitudinem ad rem molitam persequendam.

B. Nonnunquam adhærent actionibus, & tunc suppeditant materiam ad factum illud aut laudandum, aut vituperandum.

§. 8. *Applicatio primaria sit apodictica*, quam vulgo turpiter negligere solent, qua Historia V. aut N. T. deducitur ad scopum, ostendendo rem gestam in œconomia Dei eo tempore & in illis circumstantiis singulari Dei consilio exhibitam: atque hic notabilem recipere locum, ad adstruendam religionem & justificationem viarum Dei: quod confirmamus

I. Per prædictiones & promissiones, quibus Deus populo suo spem dederat, hunc designatum rerum eventum in hac periodo futurum. Jam vero, quod ex peculiari Dei consilio evenit, si est *benedictio*, & præmium virtuti statuit, viam bonam confirmat; si est *maledictio*, & vitiis pœnam statuit, comprehendit ἀποστασίας populi redargutionem, & utroque modo veram religionem confirmat.

II. Per miracula Historiæ nonnunquam adhærentia, quibus Deus veram doctrinam & studium pietatis ex ea profluentis solet confirmare, & ab incredulorum oppositionibus vindicare.

§. 9. *Textus Euangelici*, qui quotannis redeunt explicandi, (cum sint aut passionales aut festivi,) etiam peculiarem requirunt ἀπόδειξιν.

I. *Passionalium* ἀπόδειξις respicit præcipue ablationem scandali crucis; ostendendo

A. Afflictiones Messiæ expositas jam olim fuisse delineatas per Prophetias & typos illustres: atque ita Jesum eas tulisse secundum scripturas.

B. Causas passionum non fuisse quales Judæi existimant, qui ipsi aliquos reatus falso imputant, verum consilium Dei & munus redemptoris his ipsis passionibus fuisse, perficiendum: Huc faciunt omnes circumstantiæ,

א. Quæ pertinent ad demonstrationem innocentiæ Christi: cum enim Judæi eum arguerent ut ψευδοπροφήτην, hominem blasphemum, & concitatorem populi adversus Majestatem Cæsaris, diligentissime omnes circumstantiæ notandæ sunt, quæ has calumnias refutare possunt: ita Ex. Gr.

α. Propriarum prædictionum in passionibus implementa solide probant, eum fuisse verum Prophetam, & consilii divini intime conscium.

β. Quando se potestatibus mundanis non opposuit, postquam specimina potentiæ dedisset, eopse refutavit calumniam seditionis.

γ. Quando specimina omnipotentiæ & omniscientiæ dedit, probavit se non reum fuisse blasphemiæ, quando se filium Dei professus est: quippe divinæ naturæ consors.

ב. Quæ ostendunt, quod Jesus sciens, volens, valensque passiones subiit, probant eum

non

non invitum passiones tulisse, verum ex prudenti consilio, & constanti animi proposito quo præstare munus redemptoris, quod in se susceperat, laborabat: utpote qui propter fidelitatem suam summam, sponsor noster factus, causam nostram deserere noluit.

ג. Quæ manifestant piissimum supplicium ferentis animum etiam in maximis tentationibus, opprobriis & doloribus, probant ejus constantiam, mansuetudinem & tolerantiam: ac proinde sanctissimum hominem principi tenebrarum ad luctam expositum fuisse, evincunt, idque justissimo Dei consilio, ut ipse salutarem de hoste triumphum, summis experimentis exploratus, reportaret: qualia in redemptore quam maxime requirebantur.

ד. Quæ pertinent ad opera Dei miraculosa, tam valide causam Christi adversus calumniantes defendunt, ut ipsi Gentiles potuerint inde concludere, eum revera Dei filium fuisse, quod solide urgendum est.

ה. Quando in passionis exitu viri summi & honesti Christum condecorarunt jam mortuum, ostendendum est, illos testes fuisse innocentiæ Christi, omnibus requisitis conditionibus instructos, quos nemo jure rejicere aut repudiare potest; quibus Pilatus sæpe accedit in processu Juridiciali Jesu testimonium innocentiæ dans, cujus fides

in quolibet Textu ex circumstantiis adstruenda est.

2. Hostium perversa methodus & exacerbatus in Jesum animus pro Textus circumstantiis quoque eruatur, ut eorum auctoritatem convellamus, quæ Judæos hactenus excœcaverat.

II. *Festivarum* concionum ἀπόδειξις requirit demonstrationem articuli cujusdam fidei, ut Christum natum fuisse, ex mortuis resurrexisse, adscendisse in cœlum, & Spiritum suum emisisse ad Ecclesiæ N. T. inaugurationem: quæ duabus partibus absolvitur.

A. Collatione rei gestæ in omnibus suis circumstantiis notabilibus cum Prophetiis, designatum Christi statum prædefinientibus; ita enim manifestum facimus, omnes characteres Christi in solidum competere Mariæ filio.

B. Examine testium & testimoniorum, quorum ope manifestatum est illud Euangelium; atque hic solummodo illæ notæ seu characteres veri testis adducendi sunt, qui ex præsenti pericopa eruuntur, quo argumento veritas Historiæ probatur, sicuti priori argumentō ejus convenientia cum Prophetiis.

§. 10. Applicationem Apodicticam sequitur *Allegorica applicatio*, quæ est collatio inter Historiam, rationem Typi habentem, & ejus rem significatam isto typo adumbratam, cujus leges videbimus in Textibus typicis & parabolicis.

§. 11. *Applicatio Practica* ad mores formandos jam sequitur; in qua observandum, I. Ob-

I. Observationes morales in explicatione non esse subjungendas singulis partibus, verum rejiciendas & reservandas esse huic loco, ut excitato ardore omnem impetum conjungamus ad movendos animos, & in explicatione non abrumpamus rerum nexum.

II. Si plures sint observationes morales, illas ad unum summum caput esse reducendas quantum fieri potest, & particulares generali subordinandas esse; ita enim aliquando varios officium exequendi modos, subordinate propositos, eleganter exponere possumus.

III. Si autem sint heterogeneæ propter varietatem personarum agentium vel patientium, auditores convocandos esse ad contemplationem nunc hujus, nunc illius: ita pii in exemplum proponendi sunt virtutis in simili casu: impii ad cautelam, ne in simile impietatis & incredulitatis incidant Christiani exemplum.

IV. In passionalibus & festivis Christum considerandum esse,

A. Ut sponsorem, qui in nostrum solatium talia præstitit aut expertus est: ubi diligenter attendendum, quomodo illa conducant, aut ad salutis nostræ impetrationem, aut ad ejus applicationem: ita enim ex demonstratis & assignatis fructibus arboris vitæ excitatur Christianorum πληροφορία & solidissima consolatio.

B. Vel ut exemplum, quo nobis imitandum proponitur; quatenus Christus legi subjectus & officia legis præstans, nobis factus est spiritualis

tualis obedientiæ vividissimus typus, & exemplar exprimendum.

§. 12. Ad applicationem Practicam pertinet quoque Tropologica & Anagogica, quæ in Historiis V. & N. T. nonnunquam locum habet.

I. *Tropologica* transit ad mores, ex gr. quando a lepra corporali fit transitus ad lepram spiritualem, & contagium peccatorum.

II. *Anagogica*, quæ transit ad spem rerum cœlestium, ex gr. quando a deliciis Paradisi & Canaanis adscendimus ad cœlestia gaudia & beatam requiem.

CAP. II.

DE TEXTU PROPHETICO.

§. 1. Prophetiæ sequuntur Historias ob rerum viciniam, cum nihil aliud sint quam Historia ante rem factam prædelineata; ac proinde methodum pertractandi in pluribus convenit, si modo invertamus ordinem ἀποδείξεως, nam textus Historici demonstrantur per Prophetias, Prophetici autem per implementa Historica.

§. 2. Explicatio tamen heic requirit peculiarem excussionem subjecti; quod

I. Nomine tenus designandum est, si silentio aut emblematica denominatione involvitur; quo in casu eruendum est, secundum axioma, *talia sunt subjecta, qualia esse permittuntur a suis prædicatis.*

Si

Si vero nomine proprio & literali designetur, paucis absolvi potest.

II. Cujus sit temporis aut periodi & circumstantiis & signis temporum accurate etiam definiendum est: Hisce enim limitibus circumscripta attentio felicius statuere potest de significatione prædicatorum.

III. Nec opus est, ut *Subjectum latens*, ac proinde ex prædicatis eruendum, ilico suo designetur nomine, quo vulgo innotescit. Prudentiæ est quandoquidem, ne videamur in auditoribus ilico velle creare præjudicium, hoc differre ad tempus, contenti *titulo aliquo generali*, schema exprimente, sub quo in scenam prodit, sermone deliberativo pergentes, & in prædicatorum pertractatione, quæ subjectum restringunt, ea notantes, quæ homines vicini muneris excludunt; hac enim via auditores pedetentim ad specialiorem ejus cognitionem adducuntur, ac tandem eo constituuntur loco, quo remotis removendis assensum præbere adiguntur; coacti ex characteribus apud se definire, quis sit, quem innominatum sistunt Prophetæ. Ita Propheta maximus post Prophetarum choragium sistendus: Sacerdos vero cum vero placamento adducendus: Rex Judæorum & gentium, salutiferæ gratiæ œconomus & dispensator &c. sub quocumque schemate veniat, facile intelligitur esse *Christus*, licet hoc nomen ad tempus tacite prætermittas. Eodem modo inimicus & impius, in civitate Dei sub habitu summi pastoris latens, sed interim artibus atque dolo fidem ac regnum Chri-

ſti ſubvertere quærens, hoc ſuo charactere, in prædicatorum evolutione eruendo, ſatis innoteſcit: adeo ut quilibet jam tum apud ſe paratus ſit nobiſcum concludere, Antichriſtum ſuis depingi coloribus, licet innominatus incedat.

§. 3. Prædicata in explicatione requirunt hic quoque, ut alibi,

I. Examen poteſtatis vocabulorum, ut conſtet quid verba ſignificare poſſint ex conſueto dicendi genere; & eruatur, quæ amplitudo ſignificationis per circumſtantias, ſcopum, nec non antecedentia & conſequentia retineri poſſit.

II. Explicatio rerum hic reducit ſenſum ad πορίσματα, quæ in Prophetiis confirmanda, & ad ſcopum reducenda ſunt, ſecundum leges ſequentes;

A. Ut dogmatica per collationem loci unius aut alterius, ſed breviter, oſtendantur eſſe ſecundum Analogiam fidei.

B. Ut moralia conſiderentur in ſcopo, & ſic referantur ad laudem vel vituperium, eodem modo ut in Textibus Hiſtoricis.

C. Ut Prophetica majori molimine conferantur cum Prophetiis Parallelis, conſiderando

א. Prædictiones Prophetarum antecedentium hic loci, aliunde, & nonnunquam compendioſus repetitas, ſcopoque applicatas, aut etiam aliquando peculiari ſtudio diſtinctius explicatas

ב. Prædictiones Prophetarum inſequentium, tanquam teſtimonium communis exſpectationis, qui aliquando ſpem præcedentium repe-

repetunt cum novo aliquo lumine, aut investiunt novo Emblemate.

D. Quoad ſtylum notent tyrones,

א. In explicatione rerum propheticarum ſe verſari circa doctrinam ſpei, atque adeo *verba* hic adhibenda eſſe *in futuro*, ſeu res futuras commode repræſentantia; aut, ſi futura veniant verbis præteriti vel præſentis temporis, moneas, Prophetas eſſe conſiderandos, ut ex viſione, res præoccupante & antevertente, ſermocinantes, ac proinde tempora fore juxta eorum prædictiones, quibus talia in terris hominibus certi temporis conſpicienda objiciantur. Oportet itaque ſemper memores eſſe, quale dicendi genus dogmata ſpei requirant, ut ratio temporis perpetuo obſervetur.

ב. In Prophetiarum V. T. enucleatione phraſes V. T. tantum eſſe adhibendas etiam putamus, non aliter ac ſi nobis ſolum res eſſet cum Judæis, ut ita convictio ſit major, & de rebus ſperatis minus ſit dubium: eas, quæ N. T. ſuppeditat, ſervantes implemento, ubi cum ſermone prophetarum ſunt conferendæ, ac ejusdem eſſe valoris oſtendendum eſt.

§. 4. Applicatio Apodictica tranſit a prædictionibus ad earum implementa, omnia prædicata per collationem transferendo, a qua collatione in explicatione caute abſtinendum eſt, & omnia ad applicationem Apodicticam ſunt reſervanda: Quæ hiſce abſolvitur

I. Ut primo loco oſtendamus, ubi id fieri poteſt, eandem Prophetiam eidem ſubjecto applicari in N. T. quo argumento evincitur applicationem noſtram habere auctoritatem divinam, ſaltem apud Chriſtianos.

II. Ut implementa Hiſtorica enarrantes, res geſtas probemus ex Hiſtoriis divinis, ſi fieri poteſt, vel ſaltem ex probatis Auctoribus, qui a nemine poſſunt repudiari, & extra ſuſpicionem ſunt collocati, ac ſi quidquam implementum inveniendi gratia effinxiſſent.

III. Ut prædicata plurima in Hiſtoria implementi referamus ad claſſes, ne ex rerum multitudine Auditores confundantur. Huic enim incumbendum eſt, ut omnia facillime poſſint aſſequi, & memoria retinere.

IV. Ut, inter deducendum, illa præcipue deſignemus, quæ plurimum valent ad auferendam ſuſpicionem, ac ſi illa caſu eſſent facta, vel etiam ſagaci conjectura potuiſſent præviderí; cui malo occurrendum, notando

A. Diſtantiam inter hanc prædictionem & rei eventum.

B. Circumſtantias plurimas & minimas Hiſtoriæ, ſecundum determinationem Prophetarum, Prophetiæ adhærentes.

C. Actiones ab ancipiti hominum voluntate vel occaſionato occurſu ſuſpenſas, qualia ne ſagaciſſimi quidem per ullam conjecturam aſſequi poſſent.

D. Rerum momentum, unde plurima, quæ ad regnum

regnum Christi pertinent, quoque suspensa erant, quæ non permittunt aliquid casu factum esse, cui tanta ratio subest.

§. 5. Ἀπόδειξις ita absoluta urgenda est quoque contra illos, qui res gestas ex ignorantia viarum Dei male interpretantur, & aliorsum rapiunt, quam quo juxta Prophetiam referendæ erant: quomodo sæpe peccant Judæi & cultores Antichristi, signa temporum & viarum Dei invertentes, atque proinde Christum ejusque regimen, & Antichristum ignorantes.

§. 6. Fideles quoque monendi sunt per Applicationem Practicam, quomodo ipsos deceat has Dei vias agnoscere, & quales futuri sint istius agnitionis fructus, quomodo in illis viis, Deo duce, progrediendum, & ejus voluntati obsequendum: nec non quomodo Deus in illis viis sit glorificandus.

§. 7. Ex Prophetiis nondum impletis applicatio Apodictica deduci non potest, quia adhuc implemento carent; verum reducuntur ad firmandam spem fidelium, & eorum solatium, si quid boni pro Ecclesia contineant; aut, si comprehendant aliquam castigationem, revocantur per illas prædictiones ad prudentiam, ut, quando illa Ecclesiæ eveniunt, non scandalizentur; peccata, quæ notantur tanquam afflictionum caussæ, prudenter evitent, & studeant mediis in ærumnis bonam servare conscientiam, exspectantes bonum rei & fortunatum exitum.

CAP. III.

DE TEXTIBUS EMBLEMATICIS, SIVE FIGURATIS.

§ 1. *Emblema* nihil aliud eſt, quam alterius rei aut actionis paſſionisve imago; in quo proinde primario reſpicitur translatio, per comparationem tum ſigni, tum ſignati illuſtranda & demonſtranda. *Textus autem emblematici* nobis vocantur, non qui hinc inde habent Metaphoras, verum qui *conſtant toti allegoria*, *ænigmate*, *typo aut parabola*.

§. 2. *Allegoria* eſt metaphora continuata, per quam Spiritus Sanctus argumentum, cum ſubjecto ſuo ſatis manifeſto propoſitum, illuſtrat, & argumenti pertractationi ita innectit, ut clarum ſit, quid intendat. *Ænigma* autem eſt allegoria, & typus nonnunquam, verum cujus ſubjectum in occulto eſt; cujus inventio & applicatio relinquitur ſolerti lectoris indagini. *Typus* autem eſt figura aut imago, qua ex mente Dei, perſona, actus aut paſſiones Chriſti, nec non fata Eccleſiæ N. T. præfigurantur & adumbrantur; ſive illa imago ſit legalis, ſive hiſtorica: differt autem ab Allegoria, quia hic res, quæ naturam habet imaginis, in eum finem demum accidit aut inſtituta eſt, ut tale quid ſignificet, & proinde ad ſignificandum aliquid deſtinata eſt; cum in Allegoria ſolummodo obſervemus ſimplicem ſimilitudinem, cujus convenientia non eſt ratio rei, verum obſervatio ingenii

nii conferentis ad illustrationem faciens ; sic enim similitudines rem illustrant , atque ad eum solum finem adhibentur. *Parabola* autem est imago rei sive præteritæ, sive præsentis , sive futuræ , per narrationem Historicam fictam , & quod inter homines fieri solet adumbrantem, aliud repræsentans.

§. 3. Quoniam Hieroglyphica fuit Antiquorum in Oriente Sapientia, S. Scriptura istiusmodi emblematibus abundat: nam ab ipso Paradiso primum verbum gratiæ ænigmatice proponitur : Unde Ægyptii , Arabes, aliæque nationes Orientales studium hoc Emblematicum & Hieroglypicum , tanquam sub se divinam aliquam sapientiam comprehendens, excoluerunt , & pluris fecerunt. Proinde non inutile erit ex *Horo Apolline*, *Jamblicho* aliisque antiquorum emblemata sibi reddere familiaria,& cum S. Scriptura conferre; ex quibus constabit , nonnullas res tum naturales, tum artificiales, &c in doctrina Emblematica consuetam habuisse significationem , ac proinde hunc stylum antiquis non tam obscurum fuisse, quam quidem hodie inexercitatis videtur. *Conf. Atrium gentium* p. 120. &c.

§. 4. Primaria emblemata sunt typica ; verum ut possimus feliciter discernere , quænam ad doctrinam typicam sint referenda, quænam vero non , sequentes canones sunt observandi , quibus judicium nostrum debet inniti: statuimus igitur,

I. Totam legem cæremonialem esse typicam , teste Paulo: Col. 2: 17. Hebr. 10: 1. & proinde Interpretem ibi tuto deliberare de investiganda analogia.

II. Hi-

II. Historiam V. T. quoque esse typicam, ac suppeditare typos Historicos, (sicuti ex cæremoniis conficiuntur typi legales) quod eruimus ex hoc fundamento, quia universum V. T. est typicum: *Hebr.* 8: 13. ita tamen, ut non omnes minutiæ sint prosequendæ, verum illa, quæ peculari Dei providentia sunt characterizata, & magnum aliquod opus præstant. Qui enim considerat introductionem populi in terram Canaan, & captivitatem Babylonicam esse typica, ille facile nobiscum concludet, Deum voluisse in populo suo periodos regni Christi delineare.

III. Personas ante legem & sub lege, quatenus præ aliis excellunt,

A. Aut propter munus sacrum,

B. Aut propter peculiare cum Deo commercium,

C. Vel etiam propter spectabile aliquod opus, fuisse typos Christi, ut Noachus, Isaacus, &c.

§. 5. Verum magna est difficultas in invenienda vera analogia, ac proinde ibi sequentes Canones tenendi sunt.

I. Quidquid vel expresse vel implicite alicubi a Spiritu Sancto ad analogiam refertur, id ipsum statuendum est Deum intendisse. Dico

A. Expresse, sc. quando illi Typi in N. T. studio applicantur; ita vocatur Adamus typus Christi: *Rom.* 5: 14. nec non Jonas: *Matth.* 12: 39. 40 aliique; ita quoque Sara & Hagar sunt typi Ecclesiæ liberæ & servæ: *Gal* 4: 22. 31.

B. Implicite id fieri dicimus, quando Scriptura V. T. antitypum proponit sub nominibus figuratis;

ratis; sic Christus vocatur David: *Ezech.* 34: 23. 37: 24. *Hos.* 3: 5. Johannes venit sub nomine Eliæ: *Luc.* 1: 17. regnum Antichristi sub nomine Sodomæ & Babylonis: *Apoc.* 11: 8. vel etiam quando prædicata per modum Metaphoræ aut Allegoriæ alludunt ad res aliquas gestas, ac proinde fundamentum similitudinis nobis ob oculos ponunt.

II. Quidquid per legitimum ratiocinium colligere licet ad analogiam pertinere, hoc quoque ex scopo Spiritus Sancti eo pertinet; multa enim sunt typica, quæ nullibi in V. aut N. T. ad analogiam revocantur; revocata enim nobis tantum suppeditant solummodo comparationis & analogiæ exemplar: legitimum autem collectionis ratiocinium dependet a scopo & circumstantiis, & congruente rerum convenientia.

III. Omnem analogiam, quæ subjectam materiam non excedit, esse admittendam, modo analogia fidei permittat, nam S. Scriptura in tanta amplitudine accipienda est, quantam subjecta materia admittit.

IV. Basin similitudinis interim debere convenire, ut omnes circumstantiæ ad eam possint reduci, sicuti lineæ ad circumferentiam peripheriæ, ejusque centrum; ita Ex. Gr. non sufficit colores considerare in sacerdotum vestimentis tanquam emblemata candoris, cœlestis majestatis aut sanguinolentarum passionum in genere; verum referri debent ad basin, & eo reduci, ut videamus, quam influentiam Christi innocentia, meritum, aut di-

vina majestas habeant in illam partem muneris, quæ per illud vestimentum in specie repræsentabatur: ita quoque non sufficit arcam considerare, ut emblema humanitatis Christi, habentis legem in præcordiis suis; verum quia ejus basis erat thronus inhabitationis divinæ majestatis, & quidem collocata erat in Sancto Sactorum, Christus debet ibi considerari, tanquam qui adscendit in cœlum, & cujus regnum pro fundamento habet obedientiam in terra præstitam, quam in cœlis Patri perpetuo repræsentat.

V. Typos personales Historicos distincte considerandos esse in lineamentis characteristicis & temporalibus, sive Periodicis, id est, persona typica debet considerari, qua temporis Periodo in V. T. præstiterit aliquod beneficium, secundum quod est basis totius typi: nam repræsentat Christum certa Periodo simile aliquod beneficium Ecclesiæ adducturum; verum, ad majorem analogiam, illi nonnunquam adhærent plura attributa characteristica, quæ videri possent ad alia tempora respicere, cum tamen solummodo respiciant ad nobilitandum illum typum: Ex. Gr. ita David fuit typus Christi secundum illam Periodum Ecclesiæ, in qua hic hostes, id est, Reges & Imperatores gentiles devinceret: verum non pervenit ad regnum, nisi post multas passiones, quæ sunt repræsentativæ passionum Christi, atque proinde viderentur ad primam Periodum spectare; verum cum illæ convenientiæ non sint primariæ, sed secundariæ, vocamus potius illas characteristicas, quam tem-

temporales, & significant Christum jure passionum suarum aliquo tempore Draconem deturbaturum de throno suo.

§. 6. Emblematum omnium explicatio præcipue versari debet

I. Circa illa lineamenta & characteres, qui ad signatum postea sunt transferendi, reliquæ autem circumstantiæ non adeo sunt curandæ, quia ut plurimum faciunt ad instrumentum emblematis: sicuti imago regis non adeo consideratur secundum materiam argenti, auri aut lapidis, utpote quæ ad instrumentum tantum pertinent, verum secundum lineamenta convenientia.

II. Attributa omnibus nota non adeo explicantur, verum solummodo minus nota; in quem finem consideremus sex fontes communiores, ex quibus Emblemata depromuntur, nimirum naturalia, artificialia, cæremonialia, œconomica, Politica & moralia.

A. *Emblemata naturalia* illustrantur, quoad litteram, ex sana Philosophia, & antiquis ac hodiernis Philosophorum observationibus, qui rerum naturalium phænomena, id est, naturam, proprietates & effecta curiosius annotaverunt.

B, *Artificialia* lucem fœnerantur ex artium Mechanicarum regulis ac præceptis, nec non Historiis de inventione rerum.

C. *Cæremonialia* illustrantur ex lege dogmatum, Thalmudistis, Historiis, gentem Judaicam & ejus consuetudines describentibus, atque ali-

quando etiam ex ritibus gentilium, quatenus aliquid ex antiquo cultu retinuerunt, aut per κακοζηλίαν imitari voluerunt.

D. *Oeconomica* intelliguntur ex populorum Orientalium consuetudine, & antiquitatum scriptoribus, qui illas diligenter excusserunt.

E. *Politica* eruuntur ex Reipublicæ Hebræorum scriptoribus, & aliquando utiliter conferuntur, quæ in vicinorum populorum regimine obtinebant.

F. *Moralia* interpretamur quoque ex populorum indole & consuetudinibus, quatenus hæc laudare, alia vituperare solebant.

III. Circa characterem primarium, quatenus facit basin similitudinis & convenientiæ, prima sit deliberatio ut inde procedamus ad characteres secundarios, quatenus per circumstantias adhærentes convenientiam augent.

IV. Heterogenea non sunt aliunde adducenda; sed adhærendum est illis, quæ in Textu explicite tradita sunt.

V. Quæ non faciunt ad similitudinem, sed tamen postea notanda sunt, (ut ostendatur signi a signato dissimilitudo & differentia) in explicatione Historica aliquando quoque non sunt negligenda.

§. 7. A signo transeundum est ad rem signatam, idque per collationem, assignando omnes characteres, qui in re signata signo erant analoga: hæc autem collatio in Textibus mere allegoricis immiscenda est explicationibus; in Textibus vero Typicis, Parabolicis & Ænigmaticis reservari debet ad applicationem Apodicticam.

§. 8.

§. 8. Applicatio Apodictica igitur hic consistit in translatione characterum ad rem signatam; ubi

I. Subiectum signatum accurate definiendum est, & , si fieri potest per applicationem scripturariam, quotiescunque Scriptura alicubi testatur, emblema tali subjecto convenire.

II. Basis convenientiæ rei significatæ non aliter ac in explicatione primo loco applicanda est, atque inde progrediendum ad characteres secundarios, ad circumstantias spectantes

III. Omne πόρισμα, comprehendens adscriptionem alicujus attributi, sive characteris, ac proinde conficiens enunciationem primariam, si fieri potest, probari debet, non aliter ac solemus dogmata fidei & morum: ut videant Auditores datam applicationem non pugnare cum analogia fidei.

IV. Quod tantum pertinet ad instrumentum similitudinis, nequaquam applicandum est, quia nihil facit ad rhombum.

V. Absoluta applicatione convenientiæ, progrediendum ad dissimilitudinem ostendendam, si illud operæ pretium fuerit, id est, si periculum foret, Auditores utrumque extremum, signum nimirum & signatum, habituros pro rebus ejusdem ordinis atque classis: nam semper minus est in typo, quam in antitypo; & in typo nihil præter umbram, & in Antitypo solo veritatem invenire possumus.

VI. Stylus nunquam in totum recedere debet a Metaphorico dicendi genere, atque proinde omnia πορίσματα, rationes, exempla & similitudines eadem forma translationis debent investiri.

§ 9. Applicatio Practica idem requirit artificium, ut nimirum perpetuo poſtulet ſibi involutam comparationem, perpetua alluſione ad Emblema ejusque proprietates, etiam illas, quæ in Textu ipſo non comprehenduntur, modo contineant officia legitima conſequentia inde deducta, aut conſolationes legitime profluentes.

CAP. IV.

DE CONCIONIBUS CATECHETICIS.

§. 1. Quoniam primarius ſcopus hic eſt dogmata fidei & morum Theologice pertractare; non diu detineantur Auditores in exordiis, quæ debent eſſe brevia, & apte deſumuntur ut plurimum a connexione, & eleganter a typo connexionem involvente.

§ 2. Diviſio magis ſit accommodata rebus pertractandis quam verbis Cathechiſmi. Nimis enim ſcrupuloſi ſunt, qui Catecheſin fere eadem reverentia pertractant, atque ipſam S. Scripturam: neque ſectandæ ſunt nimium ſubdiviſiones.

§ 3. In explicationibus progrediendum eſt a notioribus ad minus nota, ut veritates oſtendamus ex veritatibus profluere: neque etiam neceſſe eſt, nos coarctare intra limites rerum aut argumentorum, quæ in Catecheſi proponuntur.

§. 4. *Articuli fidei* non tantum ſyſtematice ſunt explicandi, verum etiam unumquodque πέρισμα poſt datam probationem ab objectionibus vindicandum eſt; hinc pro-

progrediendum ad considerationes fidei, quæ circa illas veritates versatur, estque tum ostendendum pro applicatione, quænam sit

I. Illius fidei necessitas, quod scopus Catechismi requirit: nam postquam ostenderat, fidem esse medium communionis cum Christo, jam perrexerat ad illam indagationem, quænam creditu essent necessaria; ac proinde ostendendum, quod peccator sine agnitione illius veritatis non habeat spem aut fundamentum accedendi ad Deum, vel ad Christum: Verum contra, data illa veritate, amicitiam Dei nunc maximo cum fructu facile posse comparari.

II Illius excitatio ad præstandum quadruplex officium.

A. Ut se in confirmatione illius veritatis exerceat, ne illam sibi ab hostibus veritatis eripi permittat.

B. Ut veritatis istius jucunditatem & utilitatem menti suæ ita proponat, ut illi læto animo possit adstipulari.

C. Ut fides in accessu ad thronum gratiæ huic fundamento innitatur, & in suo cum Deo commercio, nec non in omnibus tentationibus huc provocet, & tanquam ad sacram anchoram confugiat.

D. Ut ferat fructus illa fide dignos, & nunquam aliquid agat, quod istius veritatis confirmatæ abnegationem involvit, atque ita claudatur oratio in aliquo motivo ad officium, quod desumtum est a nobiliori præstiti officii fructu.

§ 5.

§ 5. *Decalogus* peculiarem quoque requirit pertractationem, atque ibi

I. In explicatione præcepta negativa non aliter ac positiva primo ſunt conſideranda in ſua poſitione affirmativa: atque ita explicatio examinat

A. Subjectum, quod hic eſt officii objectum in peculiari relatione conſiderandum, quatenus a Chriſtiano conſpici debet, ut legitime circa illud verſetur; nempe omnia præcepta moralia cum profluant ex jure naturæ, (id eſt, ex Dei imagine) eorum objectum ita conſiderandum eſt, ut videamus illud in ſua connexione cum decentiis Dei, qui homini ſtatuit honorem, opes, vitam, famam &c. ut poſſent eſſe apti Dei miniſtri, quorum εὐεῖναι prærequirit τὸ εἶναι, ac proinde honor, vita &c. ſunt objectum officii noſtri, quatenus illa in hominibus conſervari debent, ut Deo miniſtrent.

B. Officium poſitivum exinde debet erui ita generale, ut omnes ſpecies officii comprehendat, oſtendendo ſimul, illud officium eſſe immutabile & indiſpenſabile.

C. Præcepta negativa ergo prohibent, ne quis obligationem ſuam hic rumpat ullo modo.

D. Quando in ſpecie deſcendimus ad vitia, oſtendendum eſt, varia illa vitia prohibita, & in Catechetica reſponſione annotata, nihil aliud eſſe quam peculiares modos, quibus naturalis obligatio rumpitur, & jus Dei violatur in ſuas creaturas; quibus vitiis poſtea virtutes particulares opponuntur, tanquam varii modi illud jus Dei conſervandi.

E. Lo-

E. Loca S. Scripturæ, ad probandum aliquid esse vitium, hic non sunt nimium coacervanda, nisi ubi casus, quem vocant conscientiæ, est dubius; alias enim sufficit jam manifestasse, quod hoc vitium in hoc præcepto sit prohibitum, id enim hic proprie in quæstione est.

II. In Applicatione basis esto, eum, qui velit habere bonam conscientiam, quod sit fœderatus Dei, etiam debere habere conscientiam sinceri studii ad deponenda illa peccata, ac magis magisque exuenda, quæ in explicato præcepto erant prohibita: monendique per consequens sunt auditores, ut sibi in nullo eorum indulgeant, aut veniam polliciteantur, omniaque motiva ad dissuadendum aut adhortandum desumenda sunt ex illa juris naturæ æquitate, quam in principio explicationis assignaveramus.

§. 6. Circa *orationem Dominicam* notare debemus,

I. In explicatione

A. Objectum petitionis, circa quod versatur nostrum desiderium, cujus significatio secundum omnem amplitudinem, quantum per scopum fieri potest, sumenda sive accipienda est.

B. Prædicatum comprehendit ipsam rem desideratam: ubi in explicatione evolvendi sunt omnes modi, quibus res illa desiderata executioni demandari potest.

C. Quilibet modus possibilis non tantum illustrari debet exemplis, verum etiam Prophetiis aut promissionibus Dei ostendi debet, Ecclesiæ illam spem datam esse, ut Auditores percipiant,

nos verbo Dei inniti, quando hæc a Deo postulamus, atque adeo illa ex fide rogare posse.

D. Imo cujuscunque modi ostendi potest convenientia ad promovendam gloriam Dei, & salutem Ecclesiæ &c.

E. Ostendi quoque debet in fine explicationis, quomodo illa petitio profluat ex Dei alloquio, tanquam Patris nostri, & cohæreat cum præcedenti petitione.

II. In applicatione basis esto, quod qui cum filiali fiducia velit accedere ad Deum, tanquam Patrem, ita debeat esse animatus erga objectum petitionis, ut sinceritatem desiderii propositi coram Deo possit testari: hinc profluet

A. Usus convictionis eorum, qui tale desiderium ore testantur, & tamen operibus abnegant.

B. Usus admonitionis, quo hortamur supplicatores, ut utilitatem & necessitatem rei desideratæ bene expendant, & sibi ex illa consideratione sincerum ejus desiderium acquirant: deinde ut sibi forment firmum propositum omnibus modis & mediis rem desideratam promovendi, precibus suis hunc scopum præfigant, ut Deus nostris conatibus velit auxilium suppeditare.

C. Usus consolationis sit, quo Auditores reddimus certos, Deum hasce preces exauditurum, & omne desiderium impleturum, utpote qui a Christo, Dei filio accepimus manuductionem ad Patrem, & jus hæc omnia implorandi, Qui proinde suum patrocinium nostris precibus adjungere non denegabit.

CAP.

CAP. V.

DE TEXTIBUS PRACTICIS, VIRTUTEM ALIQUAM, AUT VITIUM COMPREHENDENTIBUS.

§. 1. Quotiescunque virtus aliqua, aut vitium pertractari debet, vel ut thema simplex, vel ut tota enunciatione comprehensum occurrit.

§. 2. Quando in textu occurrit thema simplex, in explicatione

I. Ab Emphasi vocabuli incipiendum, quo in Textu Originali utitur Spiritus Sanctus.

II. Ad definitionem virtutis aut vitii progrediendum, quæ compendiose proponi debet, quoniam per explicationem realem in sequentibus tractanda est; idque hoc ordine, ut evolvamus

A. Objectum, circa quod virtus aut vitium versatur.

B. Virtutem ipsam aut vitium pertractemus juxta considerationem Energeticam & Geneticam

ℵ. Energetica consideratio exigit, ut exponamus

α. Actionem secundum varios actus, qui in cujuscunque exercitio ad effectum concurrunt; incipiendo ab elicitis, & progrediendo ad imperatos: quid mens agat juxta varias suas facultates; quid corporis aut certorum membrorum ope præstet.

β. Effecta, Objectum, si virtus agat, perficientia, si vitium, destruentia, aut ei detrahentia.

γ. Proprietates inseparabiles, actiones utriusque modificantes.

2. Genetica consideratio notat causas ita agendi, detegitque in virtutibus, quis finis agendi legitimus actionem rectam faciat, & quomodo fides hic sit operosa. Cum enim nullum opus sit bonum, quod non provenit ex fide, tenditque ad gloriam Dei, atque ex iis principiis prognascitur, oportet sane, ut in quacunque virtutis singularis explicatione ostendamus, quomodo utraque, fides nempe & quæstio gloriæ Dei, mentem ad virtutis istius exercitium excitent, applicent, & in operando dirigant.

§. 3. In applicatione consideranda sunt illa motiva, quæ præcipue procedunt

I. Ab honesto aut inhonesto, considerantes objectum aliter tractandum, quam peccatores solent: aut hominis ad salutem vocati officium & decentiam.

II. Ab utili, considerantes quid virtutes conferant ad salutis nostræ stabilimentum, regni Christi promotionem & Dei gloriam: vitia autem considerantur, ut hisce omnibus opposita.

§. 4. Stylum quod attinet, eleganter depingimus virtutis aut vitii indolem, introducendo personam illa virtute imbutam, aut vitio deturpatam: ita enim elegantius afficimus Auditores.

§. 5. Unusquisque virtutis aut vitii character exemplis &

& sæpe etiam emblematibus efficaciter depingitur, insertis hinc inde S. Scripturæ testimoniis per modum sententiarum & axiomatum moralium.

§. 6. Verum quando virtutes aut vitia se in Textu habent per modum subjecti cum suo prædicato, definitio tantum evolvi & elucidari debet; & considerandum est, an prædicatum pertineat ad effectum pepeculiarem, an vero ad ejus generalem turpitudinem, noxam aut periculum, si agitur de vitio; vel contra si agitur de virtute: in hoc enim casu omnes nervi intendendi sunt ad amplificandum prædicatum, & ostendendum, quomodo illud virtuti aut vitio cohæreat.

§. 7. In Proverbiis Salomonis ut plurimum virtutes suis vitiis oppositæ repræsentantur: ibi autem oportet nos considerare, axiomata illa moralia pertinere ad œconomiam Sapientiæ, id est, Christi in Ecclesia; nam ut hoc obiter moneamus, librum illum putamus conscriptum esse occasione templi a Salomone conditi, & repræsentare templum spirituale Sapientiæ cum omni sua œconomia; ac proinde illa axiomata referenda sunt ad conversationem Christiani, tanquam domestici Dei, cui sapientia prudentissima suppeditat consilia ad consequendum bonum, & effugiendum malum, agendumque, ut tam digni domicilii domesticum & inquilinum decet. Methodus ergo talis esto,

I. Ut connexionem investigemus in affirmando casu periculi & tentationis, sub quo tales prudentiæ canones locum habent verorum mediorum, partibus & cohærentiis tentationis legitime oppositorum.

II. Ut propositio gnomam sapientiæ commendet, tanquam suo in casu utilissimam, ad expediendam animam tentationis metu correptam.

III. Explicatio vero in hunc modum procedat.

A. Virtus & vitium suis prædicatis præmittantur, & tanquam opposita considerentur.

B. Prædicata, quæ ut plurimum sunt utriusque effecta aut consequentiæ, deinde subjungantur.

C. Hinc proinde concludamus, propter contrariam oppositorum naturam, illorum actiones & studia quoque habere contrarios effectus, aut saltem eventus.

D. Interim conclusio illa debet relate concipi ad casum tentationis, prudentiam illam requirentis: ostendendo, ut vitii effectus hominem projiciat in laqueos a tentatore protensos; virtutis contra præstet libertatem, & immunem reddat a malo intentato.

IV. Post hanc conclusionem, quæ simul basin facit applicationis,

A. Reprehendendi sunt, qui contra prudentissimum sapientiæ divinæ consilium designato vitio etiamnum adhærent, & tam incongruos illi œconomiæ effectus producant.

B. Hinc ad officium exhortandi sunt fideles, ut consilium datum sequentes, oppositam vitio virtutem colant, & meliores effectus producant, quo meliorem eventum possint sperare.

FINIS PARTIS

Specialioris.

PARS TERTIA.

DE EXTERNO CONCIONUM ORNATU, *ET PRONUNCIATIONE*,

CAP. I.

DE STYLO EXCOLENDO.

§ 1 Poſtquam vidimus totam rationem compoſitionis, nunc etiam paucis nonnulla conſideranda ſunt, quæ pertinent ad ornatum, & ad externam recitationem.

§ 2. Maximum ornatum ſibi mutuatur concio a ſtylo, id eſt, a congruo dicendi genere: requirit enim Cathedra & Majeſtatem, & evidentiam; cum enim ſcopus loquentis ſit intelligi prompte, perſpicue, & cum aliqua jucunditate, valde attendendum eſt, quibus mediis illum effectum poſſimus conſequi, ac proinde hic quædam erunt obſervanda & accurate notanda.

I. Ut verba eligantur emphatica, quæ mentem eleganter exprimant, qualia ſi in proprio ſignificatu non occurrant, eligenda ſunt Metaphorica.

II. Omnia obſoleta vel e trivio deſumta plane negligenda ſunt, quoniam priora non omnibus intelliguntur, poſteriora non ſervant Majeſtatem, ac proinde generoſis judiciis atque animis ingrata occurrunt.

§. 3.

§. 3. Ad ornatum ſtyli pertinet quoque, ut periodi non ſint nimis protractæ, verum conciſæ pro viribus cujusque vocis, ut unica pectoris reſpiratione cum Emphaſi ſuo proferri eloquio poſſint.

§. 4. Quoad connexionem Periodorum non evitandæ ſunt copulationes, quæ ſequentis periodi munus deſignant, ut aliqui ſolent, in eo ſtyli Majeſtatem quærentes, dum volunt videri nil niſi ſententias effundere: quoniam hoc ſcopum loquentis nimis involvit & obſcurum reddit; verum præcipue huic incumbendum eſt, ut iſtarum copulationum copia in promptu ſit, ne earumdem copularum repetitione perpetua Auditoribus tædioſi ſimus: ita ſententiæ, quæ copulandæ ſunt per αἰτιολογίαν, & concluſio, variis modis poſſunt converti, quod ad ſtyli elegantiam plurimum facit.

§. 5. Maxima tamen ſtyli Majeſtas dependet a verborum conſtructione ſyntactica, & adverbiorum locatione, in quibus lingua Belgica peculiarem admittit ἰδιωτισμὸν, quæ tamen magis diſcuntur ex bonorum Auctorum lectione, quam quod regulis circumſcribi queant.

CAP. II.

DE VOCE.

§. 1. 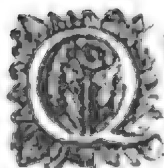uod attinet ad elocutionem, ut grata ſit, reique enunciandæ accommoda, requirit quoque peculiares aliquas conditiones.

I. Ut ſit tarda, id eſt, articulata & diſtincta, quam tamen nemo acquirat per ſyllabarum protractionem; ſingula enim verba requirunt arctam ſyllabarum conjunctionem, verum ut ad Commata & Cola

Cola proportionatum relinquamus temporis intervallum, quo aliquantisper cunctandum est, non aliter ac in Musicorum Pausis fieri solet.

II. Ut absit omnis μονοτονία, deficatæ enim sunt aures, & acerrimus earum sensus, ac moderamen aliquod requirunt, ut in reprehensione dicta sint severiora, in consolatione blandiora; in vocibus ἐνεργητικαῖς, (quæ enunciationi basin & lucem suppeditant) efficacia & quasi urgentia.

III. Ut nunquam in principio elevetur, imo ne quidem ullibi ad tantam altitudinem, ut gubernari nequeat, & non audeat currus habenas: verum ut semper omnes inflexuras requisitas habeamus in potestate.

§. 2. Interim monendi sumus, ut quisque consulat suis viribus, & quæ voci vitia adhærent naturalia potius corrigere studeat; non enim approbamus illorum consuetudinem, qui sibi prædicatorem aliquem imitandum proponunt, contra propriæ & naturalis vocis indolem; ita enim simias agunt, & simiarum instar se omnium risui exponunt.

CAP. III.

DE GESTIBUS.

§. 1. Quoniam gestus externi non aliter in oculos incurrunt, ac externa elocutio aures afficit, habent aliquid, quo mentem etiam afficiant, atque ita duplici modo mens excitata sæpe felicius intelligit.

§. 2. Verum pro gravitate linguæ nostræ vernaculæ debent

esse compositi, & ad gravitatem vergentes: proinde

I. Erecta statura hic majestatem præ se fert, neque corpus nimis jactandum, neque corpus inclinandum est; neque etiam jactanda nimium sunt brachia: istas enim gesticulationes ad scenam & theatra amandamus.

II. Manuum motus moderatus esto, sed tamen vividus, id est, accomodus ad rei pertractatæ expressionem; ita in comminationibus digitum intentamus: in vitiis recensendis, ad pudorem exprimendum nonnihil averso capite, & manu relegante, indignationem exprimimus: atque ita in reliquis.

III. In allegationibus Textuum nulli gestus locum habent; manus igitur sit pacata, verum in recitatione aliquando elegans est digiti ἐνδείκνυσις.

§. 3. Vultus exprimat suis lineamentis animi passiones, atque ita componatur moderate hinc ad lætitiam, illinc ad tristitiam, nonnunquam ad indignationem, aliquando ad humanitatem, prout aut magna promittimus, aut tristia comminamur, vel pudenda reprehendimus, aut etiam ad officia blande allicimus.

CAP. IV.

DE EXTEMPORANEO DICENDI GENERE.

§. 1. Quamvis Tironibus consultum velimus ad acquirendum habitum dicendi, & copiam verborum Emphatice doctrinam exprimentium, ut calamum conscribendis concionibus exerceant, & aliquamdiu huic immorentur: nihilo-

hilominus non existimo per omnem vitam huic inhærendum esse: non tantum propter temporis dispendium, quod aliis studiis impendi potest, verum etiam propter libertatem dicendi; qua comparata, oratio majorem accipit vivacitatem, & quasi ex imo animi, seu pectoris meditullio profluit.

§. 2. In eum finem attendere oportet

I. Ad totius concionis systema, secundum πορίσματα & ἀξιώματα essentialia.

II. Ad facundiam comparandam, ut possis animo concepta ex tempore pronunciare.

§. 3. Quantum attinet ad conjunctionem rerum,

I. Menti proponenda est Analytica omnium partium constitutio; scilicet ut tibi proponas, unde exordium desumendum sit, qua in re connexio consistat, quid in propositione urgere velis, quænam sint divisionis partes, & (quod tibi soli reservandum) divisionum subdivisiones Hinc in Applicatione menti quoque proponas omnes Usus.

II. Quilibet Articulus suppeditabit tibi πόρισμα aliquod deducendum, quod cum fieri possit, & plerumque debeat, tum per elucidationem, tum per confirmationem, hoc totum in repetita meditatione memoriæ imprimendum est, ut menti proponas,

A. Quibus similitudinibus aut exemplis, vel etiam quali deductione a priori unumquodque πόρισμα velis elucidare.

B. Quibus locis parallelis, ad stabiliendam analogiam fidei, unumquodque πόρισμα velis confirmare, additis aliquando rationibus, ex quibus eandem veritatem adstruas.

§. 4. Ut autem imaginatio nostra hisce rebus facilius ad-

hæreat, exempla, similitudines, &c. una denominatione poterunt memoriæ imprimi, ex qua dependet totius rei occursus; qua in re quisque experiri debet, quænam notæ illi magis conducant, hoc enim mihi fere simile videtur Antiquorum arti Hieroglyphicæ, qui unica notula totam sibi designabant Historiam.

§. 5. Rebus menti repræsentatis, restat, ut comparemus nobis facundiam, qua facile animo concepta ornato sermone reddimus & exponimus; ubi plurimum peccatur ab inconsuetis:

I. In vocabulorum quorundam sermonem exordientium inani repetitione, quibus tardior ad pronunciandum mens quasi incumbit, ad lucrifaciendum aliquod temporis interstitium cogitationibus formandis requisitum, adversus quam consuetudinem animus valde obfirmandus est.

II. In particularum copulativarum identitate; quod vitium facile avertimus, si comparemus nobis consuetudinem invertendi formulas dicendi; ita Ex. Gr. quotiescunque ad confirmationem ratiocinandum est, particulæ αἰτιολογικαὶ inter se commutentur, quales sunt *nam*, *ideo*, *idcirca*, &c.

III. In periodi defectiva enunciatione, qua aliquando verbum ipsum aut ejus temporale omittunt; cui opponimus consilium considerandi verbum tamquam enunciationis basin, & in ejus elegantia quærendi Emphasin; reliqua autem omnia usu comparantur.

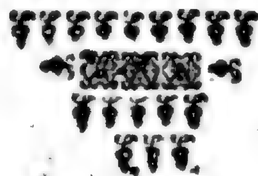

COM-

COMMENTARIUS
AD
METHODUM CONCIONANDI.

PARS PRIMA.

CAP. I.

OBSERVATIO I.

Conciones hermeneuticas jam in primitiva Ecclesia obtinuisse, & hoc ἔργον incubuisse jam olim episcopis, evincit locus. 1 Tim. v. ℣. 17. ubi presbyteri καλῶς προεστῶτες ii tantum censentur, qui simul etiam sint κοπιῶντες ἐν λόγῳ καὶ διδασκαλίᾳ. In cœtibus Christianorum statim post Apostolorum discessum idem obtinuisse probat locus illustris, qui extat in Justini Martyr. Apolog. II. τῇ τοῦ ἡλίου λεγομένῃ ἡμέρᾳ πάντων κατὰ πόλεις ἢ ἀγροὺς μενόντων ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνέλευσις γίνεται, καὶ τὰ ἀπομνημονεύματα τῶν ἀποστόλων, ἢ τὰ συγγράμματα τῶν προφητῶν ἀναγινώσκεται μέχρις ἐγχωρεῖ. εἶτα παυσαμένου τοῦ ἀναγινώσκοντος, ὁ προεστὼς διὰ λόγου τὴν νουθεσίαν καὶ πρόκλησιν τῆς τῶν καλῶν τούτων μιμήσεως ποιεῖται. Ex quibus constat, præfectum immediate post lectionem verbi divini subjunxisse adhortationes, aliosque sermones, verbo prælecto respondentes, & ad usum revocantes. In Constitutionibus Apostol. lib. 1. c. 5. Episcopus describitur quod esse debeat πολυδίδακτος, *librorum sacrorum cupidus meditator, & assiduus lector*, ἵνα τὰς γραφὰς ἐπιμελῶς ἑρμηνεύῃ NB. ὁμοστοίχως τοῖς Προφήταις καὶ τῷ νόμῳ τὸ Εὐαγγέλιον ἑρμηνεύων &c. unde exhortatio etiam ad episcopos sequitur, ut possit πάντα καλὰ λέξιν ἑρμηνεύειν, utque *ita populum multa & copiosa doctrina nutriant, & illustratione legis illuminent.* Agnosco quidem illas Constitutiones non esse primi sæculi opus, mihi tamen sufficit, jam tertio aut initio IV. sæculi collectionem istam factam fuisse, ut saltem primitivæ Ecclesiæ consuetudinem hinc legitime eruamus. Adjiciam & Synodi Laodicenæ canonem, habita autem hæc fuit circa medium quarti sæculi: cujus canon XIX. ita se habet.

Oportet post conciones episcoporum etiam catechumenorum preces perficere μετὰ τὰς ὁμιλίας τῶν ἐπισκόπων καὶ τῶν κατηχουμένων εὐχὴν ἐπιτελεῖσθαι. Nota ibi vocari ὁμιλίας episcoporum opus.

OBSERVATIO II.

Conciones non esse multum ultra horam protrahendas.

Hanc conditionem seu hoc præceptum præscribunt fere omnium sæculorum doctores: beatus Hussus apud Foxum in Martyrol. scribit ad sacerdotem quendam: *Concionare perpetuo, sed breviter, & cum fructu, prudenter intelligens & discrete dispensans sacras scripturas.* Hinc disciplina fratrum Bohemorum hanc quoque præscripsit doctoribus regulam. *Legis instar est, ut concionis prolixitas vitetur ad evitandum in auditoribus fastidium. Ideo matutina concio non ultra horam, etiam cantu annumerato, quemadmodum & pomeridiana, profestique diei concio protendi jubetur. In magno evangelico textu explicando hora datur. Meridiana & vespertina non ultra horam mediam.* Hinc in Harm. Synod. Belg. Cap. XI. §. 6. hæc lex præscribitur; *concionibus nimis prolixis auditorum memoria ne oneretur: sed, si fieri potest, ad unius horæ spatium sermo temperetur.* Ex homiliis veterum constat etiam, patres succinctos habuisse sermones: ex Augustin. in Ps. XC. & Chrysost. Orat. IV. advers. Judæos constat, quod non licuerit, sermonem ultra concessum tempus protrahere, ut ad terminum illum venientes profiteantur se abrumpere, ceteraque differre: imo patres per horæ spatium concionari solitos observat vir clarissimus Hoornbeekius ex Basil. sermon. in Ps. XLV. Bernard. serm. XIV. XLVI. LXXXIII. in Cantic. Lubet subjungere, quæ circa hanc causam disserit Keckerman. Rhetor. Eccles. Lib. I. cap. X. „Dispositio sic informetur, ut concio fiat brevis, atque horæ „spatium non excedat, quia raro in papatu conciones ad populum fiebant, „missis nimirum & aliis Idololatricis ritibus in locum doctrinæ publicæ sub„stitutis, ideo factum est, ut si quando ad conciones habendas prodirent mo„nachi, diebus præsertim sacris pascha proxime præcedentibus, nullumque „possent præposteri homines concionandi modum servare, detento sæpe „auditorio ad horas tres, imo quatuor aut plures. Hodie adhuc ex eo laudem „quærunt monachi Capucini, præsertim quod, cum rigidiorem regulam „sequi nitantur, ad movendum populum magis sunt comparati: At vero „Prophetarum, si Apostolorum, si Christi ipsius conciones, quæ concio„num nostrarum normæ & exemplaria esse debeant, spectemus, breves eæ „sunt pleræque omnes, & tales, quæ intra dimidiatæ horæ decursum possent „recitari, quod idem de plerisque patrum homiliis dicere possumus: nec „videntur longæ & prolixæ istæ conciones pertinere ad Ecclesiæ vel „ædificationem, vel εὐσχημοσύνην, sive decus & ordinem, hoc præsertim „tem-

„ tempore, quo abrogatis missificationibus crebræ ac frequentes concio-
„ nes populo Christiano divinitus restitutæ sunt: & sane cum duo sint
„ oratoris Ecclesiastici officia, docere, & movere, utriusque necessaria &
„ lex, & virtus est brevitas: neque docet methodice, qui docet prolixe,
„ nec movet satis efficaciter, qui nimium movet. Obruuntur auditores
„ copia, & dum desperant assequi, deponunt attentionem, ut prudenter
„ dixerit magnus ille concionator Bucholcerus. *Brevis concio detinet auditorem in affectu.* Item *Brevis prædicatio, longa ruminatio, perpetua actio.* Confer quoque Gaussenium in tractatu *de ratione concionandi.* p. 285.

CAP. II.

DE EXORDIO.

§. 1. Notandum, causam hujus consilii latere in humana nostra conditione; mens enim auditura, quæ dicentur, propter conjunctionem cum corpore ad debitam attentionem sæpe tardior est, &, antequam ad novarum rerum considerationem transeat, ab aliis cerebri imaginibus suspensa retinetur, aut in alienas cogitationes distrahitur. Hinc prudentiæ oratoriæ est spirituales fluctus componere, aut ad aliam determinationem revocare: quod oratores argumento quodam gravi & jucundo præstare solent. Præprimis tardior est hominum animus, quando ex rerum terrestrium curis ad spiritualem contemplationem assurgere debet; idque partim propter corruptionem naturæ adhærentem, partim propter rerum spiritualium sublimitatem. Hinc sermonibus panegyricis etiam exordia quæsita sunt, quæ vagas illas, & curis vitæ immersas cogitationes suaviter propellunt, quorsum faciunt argumenta, sua novitate, dignitate, & suavitate animum ferientia.

§. 2. *Conditiones ejus sunto.*

I. Nisi exordium animum auditorum recte introducat in rem ipsam, attentionem avertit, aut delassare solet. Cum itaque exordii munus sit, vestibuli aut atrii munere fungi, & auditorem statim in ipsum adytum intromittere; sermo omnis hians & saltum committens, eopse quod male cohæreat & extra oleas vagetur, nobilem animum in limine offendit, ac proinde primam attentionis flammulam extinguit.

A. *Non longe petitum*, id est, nimium a re præsenti remotum, etiam ex eadem lege profluit, quia attentio nimium vexata etiam sponte flaccessit.

B. *Nimis speciale* dicitur, quando cum re ipsa pertractanda

coincidit, ita ut in ipsa exegesi sibi locum peculiarem vendicet; jam vero frustra fit ejusdem rei repetitio.

II. Exigit ista conditio, ut *argumentum* sit *rarum*, & *jucundum*; non vulgare igitur, quod pluribus textibus applicari possit, aut tritum; solet enim mens affici a rebus novis aut minus cognitis: *suavitas* & *gravitas*, quarum mentionem fecimus consistit in rerum pondere & eleganti pictura: his enim mens delectatur.

III. *Perspicuitas* requisita consistit in eo, ut verborum emphasi & periodorum concisione idea in auditoribus statim excitetur, atque ita sine magno labore ad propositionis contemplationem perveniat.

IV. *Brevitatem deductio* exigit. Notandum quod ultima ratio *de temporis dispendio* desumta, nitatur canone de concionibus, intra horam absolvendis; ut enim rei pertractandæ faciamus satis, non iis immorandum est, quæ minus ad causam faciunt.

§. 3. Monet hic articulus, ea quæ spectant ad exordiorum inventionem, scilicet ex quibus locis ea petenda sint, & quomodo mens in inventionibus sit dirigenda. Eligamus ad rei illustrationem textum unicum, ut constet, quo pacto ex variis sedibus locorum varia exordia illi assumi queant: locus esto Ezech. XVIII. ℣. 31.

I. Si hic a *generaliori* sit progrediendum, meditatio prospiciat actionem specialem, in quantum compendiose continet totius textus argumentum. Eum in finem notate locum illum propheticum. *In periculo moriendi probare consilium*, *atque dare descriptionem modi*, *quo malum evadat Israel.* Itaque argumentum in synopsi, quod vocamus speciale, est. *Prudentiam postulare*, *ut per animæ mutationem molitas defectiones deponat*, *qui mortem evadere velit.* Jam delibera de axiomate generali, ad basin exordii formandam spectante; dum enim consideramus defectiones istas se ad mortem imminentem habere, ut causam ad effectum suum, summe necessarium & prudentiæ est, ut causam fugiat; qui ab effectu malo tutus esse velit, statim profilire videas hoc axioma: *prudentiæ esse*, *ut malorum causas avertat*, *qui noxios effectus evadere velit.*

II. *A simili* quando fiunt, exemplum aliquod specierum assumitur, per quod alias regula ista generalis illustrari posset, atque ita brevitatis causa unum aliquid simile eligatur: quod ut clarius & evidentius constet, retinete ad eundem textum in mente axioma assignatum, scilicet, *prudentiæ esse*, *ut qui malum evitet*, *a mali causa recedat.* Hoc axioma deduci posset per varia exempla in naturalibus obvia. V. C. Ita nauclerus in cursu, quem tenet, scopulum objici monitus cursum invertit, ne naufragium

gium patiatur; vel æger de veneno monitus, quod inimicus potioni medicæ immiscuit, eam abjiciet &c. tu si brevis esse labores, poteris tali exemplo contentus incipere a fictione similis casus, & per collationem brevissime transilire ad textum, naturalia cum spiritualibus conferendo V. C. prudens nauclerus &c. hujus ad exemplum progreditur etiam prudens Christianus &c. Verum cum huc quoque exordia revocanda sint ab *emblemate sacro*, *vel profano*, *vel typo*; etiam hanc rem exemplis illustremus. Exordium ad eundem locum eligamus.

A. Prudentiæ in vitandis malorum causis evidens emblema observamus in serpente, quod animal a simili prudentia commendatur: V. C. in serpente prudentiæ symbolo, ut singulare prudentiæ specimen notatur a physicis, quod bruma præterita exuvias, quas laxiores contraxit, ad rimam petræ se allidens exuat, atque deponat, ne ipsi in quærendo alimento sint impedimento, & inedia intereat, renovata prodiens facie, qua vitales actus promptius exerceat; unde hæc fieri potest translatio: Christus serpentis commendans prudentiam eam quoque nobis in exemplum proposuisse censendus est: Matth. x. ℣. 16. Saltem eadem res est, quam hic Israelitis commendat Deus, ne ob defectiones non depositas moriantur: exigit enim, ut istas veteris hominis exuvias exuant, deponant, abjiciant, ac novitate cordis ac spiritus novam contrahant faciem, quod unicum mortem evadendi præscribitur remedium.

B. Poteris & contrarium symbolum eligere, scilicet pueri, per imprudentiam ludentis cum serpente, eamque in sinu condentis, a qua ipsi ictus imminet internecinus, cujus exaggeranda est stultitia, & temeritas: ut autem translatio fiat commoda, ita pergendum, defectiones non aliter esse respiciendas ac serpentis lusus, a quibus nihil exspectari potest, nisi mors ipsa.

III. *A contrario*, si quis hic sermonem incipere velit, attendat, nihil illi curandum esse, nisi ut axioma tale generale invertat in contrariam enunciationem. V. C. pro exordio a generaliori inveneram *prudentiæ esse* &c. jam inverte, ut exordium sit ab opposito contrario. V. C. *infandæ esse temeritatis malum fovere in sinu, a quo tibi præsens imminet periculum.*

IV. Ubi exordia ab *occasione temporis* sunt desumta, in iis exponitur ratio consilii, cur peculiare aliquod argumentum pertractandum sumserimus; scilicet facies temporis strictim depingitur cum aliquo animi affectu, & ad manifestationem necessitatis rapitur, ut de ea deliberemus, & argumento commodo po-

ſtulato temporis ſatisfaciamus, oſtendendo, argumentum convenire tempori: circa hujus generis exordia monet Cl: Walæus; *In concionibus ſacris rarius eſſe uſurpanda, niſi forte diebus feſtis, aut jejuniorum, aut coram novis auditoribus, aut poſitis novis caſibus.* Nonnunquam obtinet, quod Johannes Polyander monuit: *Exordium iſtius generis ex abrupto fieri debere, ut plurimum per apoſtrophen ad Deum, vel auditores; aut per interrogationem, aut per epiphonema, cum ſcilicet, ſubita, ingens & inexſpectata eccleſiæ ex ſtatu meliori in pejorem, vel ex pejore in meliorem, mutatio, id ipſum flagitat*, alias, notante Walæo, *ridiculum eſſet & ineptum ſtatim in initio movere affectus niſi res aut caſus extraordinarius id poſtulet.* Hæc ſi excutiamus ad regulam exordiorum, æquum continere poſtulatum facile conſtat, quia cum exordia ſint ad attentionem excitandam & mentem ab aliis curis abſtrahendam, id ſane minus requiritur, quando novitas rei omnium animos occupavit, tunc enim præſupponimus, mentem potius circa illud objectum fovendam eſſe circa contemplationem, recens enim rumor de victoria acquiſita communem parit in animis lætitiam, qui affectus facile omnes alias cogitationes expulit, in quo ſtatu conſervandus eſt auditor: ſi vero fama de ſtrage illata conſternationem inſeruerit hominum animis communem, haud alienum eſt ſenſum malorum retinere vivum, ut deſiderium ſolatii aut ſtudium remedii ſponte ſuſcipiatur, a quo conſilium ſuum tempori accommodatum recludit eccleſiaſtes.

Obſervatio peculiaris eſt, ut noſter hermeneutes, ſi ex ſedibus iſtis aſſignatis haud commodum legibus exordii argumentum ſtatim inveniat, potius exordii loco a cohærentia textus incipiat, quæ propoſitio ſpeciem exordii inducere poteſt, quotieſcunque nexus inter antecedentia & textum ipſum ad aliquam enunciationem, rationem nexus continentem, revocari poterit; alias deliberatio de cohærentia pertinet ad præparationem, ſequenti capite tradendam.

§. 4. I. *Baſin Exordiorum* requirere conciſam & nervoſam propoſitionem, ex ratione exordiorum derivatur, quia primus pulſus eſt ad aurium recluſionem, ut cogitatio, quam excitare cupimus, ſubito & paucis percipiatur, & quaſi in reliquas cogitationes vagas irrumpat.

II. *Quoad deductionem* notetur, ut exordium axiomaticum triplici modo poſſit amplificari.

A. Ratiocinio.

B. Paraphraſi.

C. Uno aut altero exemplo, quod ita intelligendum eſt, non ut

ut omnia iſta conjungamus, ſed ex triplici iſta ſede unam tantum ſpeciem deductionis deligamus, eam proferentes, quæ naturam axiomatis exordialis potiſſimum illuſtrat.

III. Tranſlationem non eſſe omittendam monemus ſerio, nec frigide attingendam; quare *accommodatio exordii* ad textum exigit texturam verborum utriusque extremi, ita, ut videamus, fere verba verbis reſpondere; præprimis ſi ab exordio verba aut generalia aut emblematica obſervamus influere debere in argumentum textus, ſub ſuis notionibus propoſitum aut proponendum. Ita V. C. voces metaphoricæ & emblematicæ per connexionem genitivi cum ſubſtantivo anteriori, mentem metaphoræ explicantis conjungi poſſunt, ut *ſerpentini motus affectionum noſtrarum & cupiditatum*, &c.

CAP. III.

DE PRÆPARATIONE.

§. 1. *Præparatio* ad intellectum textus ſpectat, eaque fit, ut textus majori commoditate lucem acquirat; conſiderat itaque homiliſta textum, in quantum totius ſermonis partem facit, & in contextu ſuum tuetur locum, ſive quo ſenſu, quo ſcopo affirmationem aut negationem includit, proinde conſideratur non tantum, quatenus, quod verum eſt, affirmet, falſum neget, ſed etiam cujus rei gratia allegetur textus elucidatio, & qua latitudine aut reſtrictione incedat, quod aperitur, quando aſſignatur, quas partes ſuo ambitu contineat.

§. 2. I. *Oſtenſio cohærentiæ* oſtendit omnem contextus rationem, ſeu relationem, quomodo enunciationes cujuſcunque pericopæ in ſe aut ad ſe invicem ſe habeant; hoc vero in diſciplina hermeneutica maxime facit ad ſenſum eruendum, quia poteſtas vocabulorum poſtmodum ad hunc lapidem lydium erit examinanda, & poſtmodum oſtendit, quæ vocabulorum aut phraſium ſignificatio ad quæſtionum ſolutionem faciat tantummodo.

II. *Propoſitio* judicium formandum ſuis includit limitibus, cum ratione ſubjecti tum prædicati, atque ita ne meditatio μιλάβασιν faciat εἰς ἄλλο γένος, præprimis efficit.

III. *Diviſio* etiam res pertractandas reſtringit, & expendendas in claſſes redigit, monetque auditores, quænam, & quo ordine nobis omnia examinanda conſtituerimus.

§. 3. *Cohærentia* dicitur a nobis ad *conſiderationem methodi & digeſtionis rerum ſpectare*: ſcilicet ea aperit, quomodo Spiritus S. in diſponendis rebus ſapientiæ divinæ ſpecimen ediderit, res eum in modum dirigendo, quo ſcopum facillime & maxime ſolide aſſequatur.

§. 4.

§. 4. Traditur *hic inventio cohærentiæ*, repræsentaturque medium, quod est ex studio analytico Biblico, quo interpreti nihil utilius, præclarius, excellentius. Inservit enim non solum memoriæ, ut facile in dispositione partium librorum & capitum contenta synoptice teneamus, sed præprimis, ut aptam rei dispositionem perspectam habeamus; introducit nos in agnitionem legitimæ methodi & progressus, ac postmodum reddit nos aptos, utendi judicio logico præter regulas hermeneuticas, docentque, eam esse vocabulorum potestatem, eamque latitudinem, & restrictionem, quas exigit scopus, & permittunt antecedentia. In hunc finem commendamus tyronibus, ut non negligant, qui analyticos labores ediderunt, præprimis *Enchiridion biblicam Heideggeri.* & *Partem analyticam Theologiæ propheticæ Gulichii*, scripturamque legentes in studio particulari pietatis ante lectionem utrumque conferant, nec non sibi familiares reddant nostros labores, attendantque ad denominationes partium, quas forte adhibuimus evidentiores, & magis ad scopum facientes.

Hæc analytica scientia cum perpendat potissimum scopum, & cetera omnia, scopo subordinata & promoventia, hinc sequitur, unumquemque librum, ut cohærentiam inveniamus, revocandum esse ad scopum, qui nihil aliud est, quam scribendi causa, & rationes; ejusque cognitio agnoscitur in hermeneuticis primarium judicii logici fundamentum, cujus ope in mentem Spiritus S. penetrandum est; nec dissimulare possum, si quis velit ulterius pergere, & in hac disciplina sibi comparare argumentum scientiæ circa singulos libros, ei deliberandum esse semper, an scopus, quem hactenus dederunt Viri Docti, non possit ulterius restringi: vitium enim est in generalibus & circumscriptionibus obambulare: quod ut feliciter præstemus in posterum, ex historia temporis, populi, aut civium quærendam esse occasionem scribendi tenendum est, quæ feliciter detegit morbos, quibus in scopo remedium quæritur; & quo status Ecclesiæ, cui S. S. quædam communicat, aut ad quam epistola singularis mittitur, penitius cognoscitur, eo restrictior erit scopi consideratio, huc etiam ut perveniamus sacr. script., aut epistolæ perpendendæ sunt in omnibus dictis ad historiam status Ecclesiæ spectantibus, & si ex profanis auctoribus aliquid colligi poterit ad mores gentium illarum cognoscendos, nec non ad idololatrias singulares eruendas; hoc & sedulo colligendum est, quia sæpe ad talia respiciunt Apostoli in suis epistolis. Ita V. C. si epistolam ad Ephesios intueamur ae legamus, quo animus plus est imbutus cognitione Ephesiorum istius temporis religionis, gentium & Judæorum, civitatem illam incolentium, cultus Dianæ præprimis, ut patronæ artium magicarum, studiorum Apollonii Thyanæi inter Ephe-

Ephesios proxime secutorum, ejusque adversus religionem Christianam consiliorum, eo facilior erit tota istius epistolæ intelligentia: omnes quidem dicunt esse epistolam confirmatoriam in fide, huncque scopum sibi præfiniisse Paulum, ut novi conversi Christiani adversus proxime instantes tentationes perstarent; jam historia Apollonii Thyanæi, ejusque consilii, scopum restringet, scilicet, cum ejus consilium fuerit artibus magicis illudere Apostolorum miracula, non aliter ac in Ægypto magi illudere conati sunt miracula Mosis, occasio scribendi fuit metus istius tentationis instantis, atque ita talia quærere remedia, quæ successum istarum tentationum avertere possent. Hinc Apostolus in epistola eleganter argumentatur a felicitate conditionis, ad quam mediante religione Christiana provecti fuerant; hinc gratulatur illis adoptione filiorum in œconomia Dei; hinc apprecatur illuminatos mentis oculos, ut ad diversa œconomica attendant, eaque perspecta habeant; hinc illis commendat concordiam, & ut a vitiis nationis abstineant, atque ita se componant ad certamen illud adversus machinationes magicas sustinendum, præprimis in quantum armatæ incederent brachio sæculari, atque ita modum præscripsit, cum in præparatione certaminis, tum in modo gerendi se in bello illo spirituali, ut de perseverantia sub tentatione hanc viam tenentium nullum sit dubium, & ab artibus illis diabolicis nullum sit metuendum periculum; ut ille ipse in illa epistola mores suadeat gentium moribus oppositos, ii sæpe illustrari possunt ex poëtis aliisque scriptoribus profanis Jonum & Ephesiorum vitia arguentibus. Eodem modo igitur circa ceteros libros & epistolas progrediendum est.

§. 5. *Cohærentia* in sacris dupliciter consideranda est pro duplici sermonis genere, cujus alius consistit

I. in enarratione historica.

II. Alius in sermone discursivo.

A. Sub enarratione historica comprehendo etiam prophetias de rebus futuris; sicuti enim historia res narrat præteritas, ita prophetia sæpius repræsentat res futuras ut præteritas, prout scena visionis exigit; respicitur autem in utroque genere sermonis cohærentia temporalis in prædictionibus propheticis, æque ac in historicis narrationibus notanda; qua indicat, quid factum aut futurum; prius asserant antecedentia, & quomodo se habeant ad factum & futurum; posterius sequentia, sive facta aut futura conspiciuntur ut humana, sive ut divina; habentque se consequentia ad priora, tanquam effecta ad causas, ut plurimum pertinentia ad classem rerum contingentium.

B. Hæc præsupponentes progredimur nostra deliberatione circa

sermones discursivos, quales aliquando inseruntur libris historicis, & propheticis, & continentur præprimis in Apostolorum epistolis, cumque ratiocinia illa versentur circa assertionem veritatis, aut destructionem falsitatis; assertio, aut negatio faciunt propositionum demonstrationem, & ulterior deliberatio est discussio, num satis solide talis propositio probata, aut vendicata fuerit.

C. Moneo hic *de nova propositione*, scilicet quando propositio sequitur priorem demonstrationem; prima enim propositio non habet cohærentiam cum priore, nisi quod conferatur tantummodo cum scopo, & causa scribendi, sed nova semper habet relationem relativam ad propositionem, aut res anteriores, de quibus in præparatione monendi sunt auditores.

§. 6. Cum itaque positiones cum prioribus sint conferendæ, legitimus progressus inter eas notandus est, atque hunc etiam manifestabit totius libri analysis inspecta. Sume epistolam ad Romanos, cujus scopus est literis pertractare, quod ipsa præsentia non poterat Apostolus, sumit sibi in argumentum justitiam fidei, quod generaliter proponit Cap. 1. sed ea cum scopi istius determinatione, ut voluerit videri, se argumentum sumere, in quo manifestatur potentia Euangelica, quo videant Romani dilati itineris rationem non esse causam, quod ipsum pudeat Euangelii Christi, aut sibi diffideret, suisque argumentis pro fide Christiana propter eruditorum copiam, quam isthoc loco inveniret: hinc ergo sumit sibi doctrinam de Justitia Christi imputata, ac per fidem accepta, demonstrandam, tanquam articulum fidei, in quo cardo & vis religionis Christianæ versatur. Hunc scopum ut obtineat Paulus, rem tribus positionibus absolvit.

I. Omnes homines, atque non solum gentes, & inter eas morum censores, verum & Judæos esse sub reatu, ac per consequens justitia propria, quæ ex lege est, destitutos.

II. Justitiam gratuitam, quæ ex fide est, agnoscendam esse, si peccator reus in se justificabitur apud Deum.

III. Justitiam fidei, seu imputatam, ea omnia includere, quæ ad peccatoris legitimam restaurationem requiruntur, ut ex Euangelica expositione res salvis Dei decentiis propagetur.

Pone jam, ecclesiastem velle pertractare locum Rom. v. ℣. 1. oportet in ostensione cohærentiæ in hunc fere modum progredi; videlicet Apostolum gentium, ut obtineat, in doctrina de justitia fidei esse potentiam commendandi doctrinam Euangelicam præ omnibus aliis religionibus hactenus ostendisse, non solum omnes homines esse sub reatu, ac proinde propria justitia destitutos, & extrinsecus adveniente egenos, nec non Euangelium demum in doctrina de justitia fidei manifestasse veram illam justitiam, ob quam

quam ſolam peccatorem credentem Deus juſtificat, nunc ut iſtius ſufficientiam juſtitiæ oſtendat, incipere demonſtrationem ſufficientiæ iſtius ex fructibus, juſtitiam iſtam conſequentibus; quod incipit a ſtatu pacis, ſeu reconciliationis hominis cum Deo, quæ juſtitiam fidei neceſſario ſequitur, aſſerens juſtificatum ex fide pacem habere cum Deo.

§. 7. *Illuſtratio*, quam aliquando inſtituunt Scriptores ſancti, fit per deductionem cauſarum, aliquando etiam per *ſimilitudines*. Exemplum prioris eſto, Rom. III. ℣. 24. In quo loco juſtitia fidei commemorata illuſtratur, & exponitur a cauſis & modo: juſtificari enim dicimur gratis, id eſt ſine aliquo noſtro merito, aut λύτρῳ: deinde ex gratia Dei, ita ut omnis cauſa ſit Deus ex gratioſo benevolentiæ ſuæ propoſito juſtificans, intercedente ἀπολυτρώσει, qua Chriſtus ſatisfecerat juſtitiæ Dei, ut ejus meritum & λύτρον, ſalva Dei [illegible] tia, in noſtras rationes transferri poſſet. Exemplu[illegible] ſit, Jacob. II. ℣. 26. Ubi Apoſtolus in eo eſt, ut [illegible] abſque operibus vanam eſſe, & nullius utilitatis, quod hac ſim[illegible]dine illuſtrat. *Sicuti corpus*, inquit, *abſque ſpiritu mortuum eſt*, *ita & fides*, &c.

§. 8. Num textus ſe habeat in iſta ſerie per *modum argumenti*, facile dignoſcitur ex particulis, ratiociniis inſervientibus, quæ vocantur αἰτιολογικαὶ, ſicut etiam ex illativis; aut ſi fiat talium ellipſis, ipſa collatio cum propoſitione antecedenti facile indicabit attentiori contemplatori, vim argumenti ſubeſſe iſti enunciationi.

§. 9. *Objectionum occupatio* facile dignoſcitur, dum obſervamus nodum ſolvi, & cum materia pertractata conciliari. Sic *Rom.* III. ℣. 31. ſub interrogatione latet objectio, dum Paulus rogat. *An igitur legem abolemus, per legem fidei?* legem ſcilicet operum, atque reſpondet ſibi remotionis notione, *abſit*; ſed contrarium ejus fieri affirmat, dicens, *fide nos legem ſtabilire*, quia cum doctrina fidei exigit, non ut Deus judex, legis rationem in judicando non habeat, ſed contra, Deum exigere, ut omne δικαίωμα τῦ νόμυ *adimpleatur*, id eſt, quod juridici dicunt, Deum legem interpretari, ut omnia cum legis poſtulatis tamen conſentiant.

§. 10. Ratio moniti eſt fundata in eo, ut concio vix ultra horam ſit protrahenda; ne igitur temporis fiat diſpendium, & cogamur graviora abrumpere, de quibus præprimis monendi ſunt auditores, *cohærentiæ contractio* fieri debet, quantum poteſt.

§. 11. *De propoſitionibus textuum* notandum.

I. *Propoſitionem* argumentum continere; expoſitio autem argumenti pro textuum varietate varie quoque concipitur & proponitur; ſi enim ſint ſuccincti & unius enunciationis, ſolent verba textus aliquando brevi periphraſi ſeu circumlocutione am-

 plificari

plificari, ſin vero aliquando ſint textus ſelecti plurium enunciationum, totasque comprehendant pericopas, quales ſunt feſtales, dominicales, epiſtolici, & ſimiles, tunc propoſitio exigit, ut totum ſermonem, ſeu integram pericopam contrahamus ad ſummam aliquam rem.

§. 12. II. Adjiciamus aliquando argumento *commendationem*, verum probe diſtinguendum eſt, quibus in caſibus id obtineat, & quem locum obtineat commendationis varietas; ſcilicet in conſilio eccleſiaſtis notandum, quod textus pertractandi admodum variant.

§. 13. A. Quandoquidem *librum aliquem*, *aut caput aliquod* ſibi explicandum ſumit eccleſiaſtes, eo in caſu quilibet textus commendationem non exigit, alias enim omnia ſemper commendare velle nauſeam crearet.

B. Aliquando per textus ſelectos materiam aliquam, ſuis titulis cohærentem, exponere ſtatuit eccleſiaſtes, eamque ex *Theologia dogmatica aut paracletica vel prophetica*, *nonnunquam etiam ex typica*; eo vero in caſu reddimus ſolummodo, commendationis loco, rationes ſelectionis oſtendendo cauſas, cur titulum præſentem priori pertractato ſubjungimus, atque ita juſtificamus rationem diſpoſitionis noſtræ.

C. Nonnunquam textus eligimus liberos, ratione habita ad ſtatum Eccleſiæ, aut quorundam caſuum in Eccleſia, quales ſunt ſequentes.

א. Quando controverſiæ quædam fervidius agitantur in populo, noſtræ curæ commendato, ſeligimus aliquando textus, controverſias decidentes, atque ita commendamus argumentum textus ut utile, ad confirmationem fidei in tentatione præſenti, & ad corroborationem populi, adverſus hoſtium ſtrophas & inſidias.

ב. Textus aliquando difficiliores eliguntur, quorum παρερμηνεία quosdam abripit ad ſcepticiſmum, aut atheiſmum, tunc commendamus hoc argumentum a difficultatum ſuperatione, quam ſpondemus, ut victrix ſemper evadat veritas.

ג. Nonnunquam ob peccata & vitia domeſtica electos textus eligimus, atque tunc commendatio eſt ab opportunitate temporis, exigentis reformationem plebis, nobis commendatæ.

ד. Idem obtinet, ſicubi conſolatoria aut vitæ directoria in adverſis, nec non obligatoria in rebus ſecundis, proponere conſilium eſt, iterum ratio temporis habetur, & quidem præſentis.

§. 15. Eſt

§. 15. *Est divisio* rerum expendendarum resolutio in partes,

I. Singulatim, & certo ordine pertractandas; ut videamus, quænam partes totum corpus ingrediantur, & constituant.

II. Ea ad præparationem lucis facit, postulat enim divisionem sæpe textus amplitudo; nonnunquam intricata verborum series, ut syntactice distracta, ob elegantiam styli, logice restituantur; semper autem nativa distinctio partium divisionem requirit, ut talis fiat resolutio, quæ ea, quæ ad se mutuo spectant ab alienis avellat, & suum cuique relinquat.

III. *Divisio* sequitur propositionem, quia propositio exhibet corpus integrum ex textu commode repræsentatum, ast *divisio* spondet accuratiorem ejus lustrationem, quæ non fit nisi resolutione in partes, singulatim expendendas, donec omnia, quæ textui insunt, distincte perspexerimus, ita primus & generalis aspectus corticem lambit, & adhuc confusus est; sed *divisio* omnia proponit ad articulatum rerum intuitum, ex quibus coaluit corpus.

IV. Sunt qui omnem *divisionem* negligunt, quam methodum vocant *Crypticam*, dum nihil monent de *divisione*, & præsertim hæc methodus obtinet apud Gallos, dispositionem sermonis auditoribus occultantes, nullisque indiciis indicantes, ab una re transitum fieri in aliam, verum sermones suos quasi una textura absolvunt. Hic vero Judicium viri Clar. Wolzogen in *Oratore sacro* lib. II. Cap. XLV. facimus nostrum, qui censet *divisionem* haud esse omittendam, addens, eam facere, *ut sermo clarius intelligatur; ut servetur memoria fidelius; eximatur denique Auditorum tædio, qui omne longum iter putant, quod continenti labore emetiendum. Vult certis spatiis interquiescere.*

V. Dubium forte videri possit, an *divisio* locum habeat, ubi interpres thema simplex sibi exponendum sumsit; verum casus iste exstare non debet, quia non licet thema simplex ita avellere a suo loco; aut si quis sub themate simplici intelligat verbum officii, virtutis obligationem exhibens, V. C. Quando Christus dicit: *vigilate*, illud non ut thema simplex stricte recipiendum, sed ut enunciatio de obligatione nostra, plenam affirmationem continens, atque tunc sufficere potest indicatio methodi, qua obligationem istam discutere proposuerimus, incipientes ab objecto, vel a casu, & pergentes ad obligationis naturam, eo in casu.

A. ℵ. Omnes fere scriptores, qui de ratione concionandi agunt, *hanc legem* præscribunt, & quidem præcipiunt partes in *divisione* constituendas, ternarium aut quaternarium numerum excedere non debere; nos vero dicimus *partes, quantum fieri potest, quærendas esse paucissimas*, quia partitiones ex rebus ipsis depromendæ sunt; fieri tamen po-

test, ut res aliud quid requirat. Ita Cap. I. Geneseos post generalem creationis descriptionem sequitur specialis, quæ pro operibus sex dierum, necessario in sex partes resolvenda est. Ita tabulæ Legis in priori parte continent quatuor, in posteriori sex præcepta, neque subdivisio aliter constare potest.

ב. Ratio præcepti desumpta est ex usu *divisionis*, quæ introducta est ad distinctam perceptionem in auditoribus excitandam, quem fructum cum tollat multiplex partium constitutio, quippe *confusionem pariens*, ea omittenda est, ut id jam olim Seneca docuit quando, dixit, *Quod idem vitii habeat nimia, quod nulla divisio*, qui itaque præcipit, *utile esse, rem dividi, non concidi*. Clar. Walæus aliam reddit rationem, Quod *alioquin tædium soleat auditoribus obrepere, si tam multa sibi audienda intelligant*: adde quæ habet Clar. Wolzogen in *Orat. Sacro*: Lib. II. Cap. XLVI. *Major numerus difficilem reddit memoriam, & anxiam efficit longioris orationis expectationem.* Quod cavendum magis ut non fiat, quando caveri facile potest; plures enim partes minutiores in suos fasces sunt comprimendæ, nec sunt illæ tam ab invicem dispositæ, ut non in idem aliquod genus cogi possent.

ג. Subdivisiones non sunt introducendæ, prout etiam præcepit Erasmus Lib. II. de *Ratione concionandi*: *Cavenda est*, inquit, *illa concisa divisio, quæ causam in articulos, & frusta secet potius, quam in membra*: addit tamen, *subdivisionem concionantis opportune inservire posse memoriæ, eamque juvare, si membrorum illorum ordinem, & partitionem apud se retineat.* Vir haud spernendus in *Logica practica* Kekkermannus monet: „Subdivisiones confundere memoriam dicentis & audientis, si velimus eas annumerare, ac postea etiam minus accommodatas esse ad affectus movendos, dum concio fit intercisa, frigida, & ingrata, quia semper una parte absoluta, quando ab una re ad rem aliam diversam transitum facimus, oportet impetum affectuum deponere, & novum quasi spiritum sumere: adeoque necesse est impedire amplificationes rerum grandiores, & longiores, quæ solæ affectus potissimum commovent; nec certe quisquam usque adeo affectus habet in sua potestate, ut facile possit illum, quo antea erat permotus, exuere & novum plane alium, qui ex dissimili genere oriretur, induere.

B. *Nec plus nec minus continere debet divisio.* Quia lex jubet nihil addere aut demere verbo Dei; id sane de sapientissimo verbo

verbo Dei cogitandum est, quod nihil dixerit Spiritus sanctus præter causam, aut nihil superfluum sit, nihilque defectuosum; quare qui addit, aut demit, verbum Dei corrigit, eique plenam sapientiæ laudem denegat, sicuti in animum incidit; si quid videatur superfluum, potius cogitandum est de causis, cur adjiciatur, atque adeo non superfluum erit: si vero videatur aliquid omitti, putandum est, illud ad causam Spiritus sancti non facere. Moneo itaque ecclesiasten, ut hermeneuten agat, non oratorem: oratori quidem conceditur facultas, argumentum suum ex locis quibusdam adornandi, prout ipsi visum fuerit, atque ita excurrendi, contrahendi, allegandi, aut omittendi pro lubitu: verum interpres qui oratoris sermonem suscipit explicandum, cancellis orationis includitur, nisi velit etiam criticum agere, & superflua atque defectuosa ostendendo, virgula censoria oratorem castigare; verum cum hermeneutes versetur circa sermones Dei, qui infallibilis & profundæ sapientiæ ac prudentiæ fons est inexhaustus, oportet eum memorem esse, ut non liceat illi criticum agere, sed διακονεῖν, omnemque sapientiam Dei in literis manifestare & defendere, ac per consequens nihil corrigere, nihil addere vel demere. Eleganter hic Clariss. Wolzogen *Orator. Sacr.* Lib. II. CAP. XLVI. *Partes*, inquit, *quas textus non habet, non magis ad eum referendæ, quam nobis vellemus aptare membra amputata cæsorum: nulla tamen magis earum partium, quæ insunt in ipso textu negligenda, quam pateremur nobis persuaderi, pedes aut manus ad nos pertinere.*

C. Hæc lex jubet. *Singula sub suis capitibus recte comprehendere.* Quod necesse est ne fiat μετάβασις εἰς ἀλλογένες V. C. Habac. II. ℣. 4. Ubi axioma erigitur magni momenti; *Justus ex fide vivet.* Indubium est, quin *justus* hic sit subjectum, de quo maximum prædicatur beneficium in futurum, prædicatum enim ei adjungit spem vitæ; verum etiam in enunciatione occurrunt verba, *ex fide ejus*, quæ ab aliquibus referuntur ad prædicatum, ab aliis ad subjectum: prudentia in *divisione* observanda jubet, ut *singula sub suo capite legitime constituantur*, cumque ut docet accentuatio hebraica, & omnis scopus orationis contineat ad subjectum, sane ad restrictionem hæredis vitæ pertinet, atque adeo in *divisione suo sub capite* referri debet, cum enim vox *justus* significare possit *justum ex justitia propria*, illa a spe vitæ excludit, dum hic justus ut hæres vitæ futurus ponitur, qui talis est ex fide in Christum.

D. Maximæ utilitatis cum sit hic canon, præprimis notandus, quippe qui *partibus dividendis justas imponit denominationes*: haud

haud enim hic nobis placent termini logici, perpetuo inculcati, cum nominantur partes enunciationis ſemper logicis terminis. V. C. Textum dividere in ſubjectum & prædicatum, quandoquidem verum eſt in re ipſa, non tamen ſatis exhaurit elegantiam.

Fiant igitur *denominationes*, ſcopum & rationem denominationum includentes, quod quidem ſingularis judicii opus eſt, ut in auditoribus viva rei idea in ſuo formali excitetur. V. C. Rom. VIII. ℣. 1. *Nulla igitur nunc eſt condemnatio iis qui in Chriſto Jeſu ſunt.* Ibi vides ſubjectum conficere. *Iis qui in Jeſu Chriſto ſunt.* Prædicatum. Quod *nulla iis condemnatio ſit.* Aſt frigidum eſt partes ita denominare coram auditoribus, potior eſſet partium denominatio, ſi dicamus Paulum hic ſuppeditare.

א. Deſignationem hæredum gratiæ; vel definitionem veri Chriſtiani.

ב. Additionem immunitatis; indicationem prærogativæ &c.

E. א. *Diviſio* non ſolum in partes reſolvit ſermonem, verum etiam in ordinem collocat partes, quod tamen haud quaquam cenſendum eſt, fieri per modum correctionis ſacræ ſcripturæ, ſed tantummodo per modum conſtructionis logicæ: elegantia rhetorica ſæpe exigit, propter ſtylum, vocabulorum diſtractiones, ſed quæ facile reſtituuntur ad leges logicæ & grammaticæ examinata. Itaque monet *Diviſio* ordinem reſtituens, de qua re hermeneutes primo, de qua vero ſecundo, tertiove loco ſit dicturus.

ב. *Facit hoc*, inquit Clar. Hoornbeekius, *in Ratione concionandi*, Cap. III. *Partim ad commodiorem, certiorem & maxime genuinam rei intelligentiam, tum etiam ad tractationis evidentiam, aliter enim non evitaveris obſcuritatem, & tautologiam.*

ג. Requiritur hoc in caſu juſta & mollis rerum conſecutio, quæ ex natura materiæ ſubſtratæ, & quaſi *ſponte fluit.* V. C. Galat. III. ℣. 13. *Chriſtus nos redemit a maledictione legis.* Quod hic primum legitur in textu non tamen prima, imo ne quidem ſecunda pars pertractationis eſſe debet, ſed

α. Eſto, ſubſtitutio Chriſti pro nobis ſub maledictione, in verbis. *Chriſtus factus eſt pro nobis maledictio.*

β. Sit, ejus aſſertionis probatio, *Scriptum enim eſt, maledictus omnis qui ſuſpenſus in ligno.*

γ. Continet ejus rei ſalutarem fructum, *Chriſtus redemit nos de maledictione legis.*

Sic præſtat ordinem geneſeos ſequi ad textum, quam contra ductum & naturam rei, ordinem verborum premere.

CAP.

CAP. IV.

DE EXPLICATIONE TEXTUS.

§. 1. *Explicatio*, quam hic inculcamus, est verborum & phrasium textus in qualibet pertractationis parte, dilucida expositio, qua eorum vel singulorum vel conjunctorum germana sententia evidenter & ad auditorum captum recluditur, & si opus sit, sensus alienus, præprimis ad falsum dogma comprobandum effictus, refellitur. Versatur itaque ista expositio circa alterius dicta aut sermonem, quem nobis exponendum sumimus, ut ab auditoribus ex omni loquentis scopo intelligatur, ut proinde disciplina sit hermeneutica, prudenter in mentem alterius inquirens.

§. 2. *Grammatica verborum explicatio* circa *vocum & phrasium* potestatem versatur, indicans & adstruens eam significationem, quæ textui secundum leges hermeneuticas convenit.

I. Lex prior requirens *grammaticam resolutionem*, desumitur a *vocis* aut *phrasis obscuritate*, quæ quidem aliam originem non habet, quam quod alterutra *auribus nostris sit insueta*, seu respectu nostri, quatenus antiqua significatio ad nostram cognitionem non adeo pervenit: notum est voces significare ex instituto, & valere ex usu. Ita in *voce est obscuritas*, quando lexicographi dissentiunt, atque ex bonis auctoribus certum sensum eruere minus potuerunt, vel etiam quia res denotata voce nobis non ita est cognita, quia ea res inter nos non obtinet. In *phrasi* est *obscuritas*, si vel constructio cum genio linguæ vernaculæ propter idiotismum minus consentiat, vel ad ritus abolitos spectet: illustremus exemplis quibusdam, quæ diximus.

A. Verbum καταβραβεύειν Coloss. II. ℣. 18. *Μηδεὶς ὑμᾶς καταβραβευέτω.* Obscurum censeri potest, quia apud classicos auctores non occurrit, nisi forte apud unum *Scholiasten Aristophanis*. Nihilominus lexicographi in tres abeunt sententias, retinent omnes respici vocem βραβεῖον, quod præmium athleticæ virtutis notat; interim alii volunt, verbum inde derivatum cum compositione præpositionis κατὰ artem significare commilitonis, qua efficit, ut non attingat cursor palmam atque βραβείῳ maneat destitutus; alii iniquam actionem forensem significare dicunt, qua causidicus aliquem reum agit, ut βραβείῳ destituatur & quoad causam suam damnetur; alii actum injusti remuneratoris putant, quo, qui præest, eum, cui ex æquo debebatur βραβεῖον, in alium conferendo præterit: propter quem dissensum meretur verbum, ut in

ejus potestatem distinctius inquirat interpres: similia verba sunt apud Hebræos *ἅπαξ λεγόμενα*.

B. Quia species rei minus nota, inde *voces obscuriores* occurrunt; ita vox *Aries*, licet notum significet animal, *obscurior* tamen est, quando respicit speciem nobis incognitam, & in oriente solum spectatam, ubi arietes habent caudas latas, pingues, quas plostello impositas post se trahunt, ne a terræ spinis lædantur: id nisi auditores moneas in expositionibus legis, quæ in sacrificiis postulat, ut adeps cum cauda comburatur, non perciperent ignari, quid lex illa cum cauda velit.

C. Idem obtinet in armis Veteris Testamenti, quæ non amplius sunt in usu, aut aliter in oriente fuerunt formata ac penes nos, ut currus ferrei, falcati, clypei, telorum varia genera, arietes &c., quæ ex antiquo orientalium usu sunt exponenda: adde & מגלת ספר seu *volumen libri*, quod difficulter intelligit, qui non vidit libros, nisi nostro modo compactos, & consutos, ignarus rituum veterum, qui paginas in longum conglutinantes circa scipionem convolvebant: qua de re monendi sunt auditores, quippe quia sine hac usus antiqui expositione non intelligent, quomodo libri a tergo fuerint conscripti juxta poëtam:

Scriptus & a tergo, necdum finitus Orestes.

II. *Controversæ vocabulorum & phrasium interpretationes* hic & necessitatem imponunt de genuina significatione disceptandi, non tamen putandum, omnem dissensum hic esse momenti ejusdem. Sunt enim qui diversantur aliquando in versionibus, quæque orthodoxiam non lædunt, sed salva fide & charitate disceptantur. Alii vero contra doctrinam fidei pugnant eamque corrumpunt, quo in casu nobis res est cum adversariis heterodoxis, quoties aut vim significationis effugiunt, aut hæreses stabilire conantur: quod attinet

A. Versiones dissentientes sine damno fidei motæ, oriuntur illæ ex diversa vocum aut phrasium intellectu, & acceptione, nonnunquam ex varia constructione syntactica & propositionis potestate. Sunt verum nomina, quæ a lexicographis, & interpretibus variis subjectis attribuuntur, ita disceptatur, quænam animalia intelligantur per voces בהמות. לויתן &c. Inter arbores & plantas dubiæ sunt multæ spinæ, & carduorum species, ut דודאים &c. Similiter se habet res cum lapidibus pretiosis, quid sit V. C. ברלת &c. dubitatur.

B. Dis-

B. Difficultates in phrasibus, præsertim in dictionum & vocabulorum constructionibus, magnam quoque peperere in versionibus diversitatem; unde notiones simplices aliam & aliam subeunt relationem, ut ex varia relatione variam potestatem habent: præprimis magnam difficultatem peperit particularum varia apud Hebræos potestas, quæ efficit, ut quod in constructione adhæret ad alium locum quoque revocetur, & in genere causarum admodum variet.

C. Majoris momenti sunt controversiæ, a quibus fidei orthodoxia dependet, ubi heterodoxorum τριβολάσεις nobis sunt refutandæ, & versio orthodoxa per decisionem grammaticam est defendenda, si vox rapitur ad alienum sensum, aut constructio fiat contra syntaxin & accentus: vel per decisionem logicam, si nec analogia, subjecta materia, nec ἀμφιλυχία versionem admittant. Ita controversias de verbo *justificare*, de voce *justitia*, & nomine διαθήκη &c., adversarii movent, ut vim argumentorum, quæ ex iis desumuntur pro sententia orthodoxa, effugiant. Ita circa phrasin, quid scilicet notet *Sedere ad dextram Dei*, quid *Mori* seu *animam dare* ἀντὶ πολλῶν &c.

III. *Emphasis* in *vocibus* & *phrasibus* notanda est, quotiescunque in textu originali major vis est, quam quidem apparet in versione, sive id, quod vox connotat, in versione non ita potuerit exprimi, sive interpretes non attenderint ad omnem potestatem *vocabulorum* & *phrasium*; sufficit enim hic, si non omne id, quod verba in originali connotant, exhauriat versio vernacula, & tamen ejus animadversio facit ad uberiorem & distinctiorem materiæ subjectæ intellectum; quo in casu *emphasin* premere maxime facit ad glorificandam Dei in Sacra Scriptura loquentis sapientiam, & prudentiam.

A. Ex hac lege *emphasis*, quæ est in significatione nominum Dei, notatur, quotiescunque relationes inde ortæ subjectam materiam perficiunt; ita in verbis & vocibus compositis ex radice sua cum præpositione notatur, quid præpositio verbo primitivo superaddit: V. C. ἐξηγόρασεν Gal. III. ℣. 13, παραβυλευσάμενος Philipp. II. ℣. 30. ἀπολύτρωσις, Ephes. I. ℣. 7. Conferamus locum ad Philippens. II. ℣. 12. *Cum timore ac tremore vestram ipsorum salutem conficite*. Hoc loco abutuntur Pelagiani, ex eo urgentes opus resipiscentiæ esse in omnium hominum potestate relictum, atque ita considerant illud hominibus dictum, qui adhuc sunt in statu naturæ; ast contextus ostendit, Paulum agere cum regenitis, qui fidem Christianam assumserant: verbum ipsum ob compositionem non signi-

significat simpliciter *operari*, sed opus susceptum *consummare*, &c. *promovere* ut *ad finem perducas*, sic itaque verbi emphasis Pauli scopum perficit, qui in eo est, ut ostendat media perseverantiæ Christianismi, jamque accedit ad illud consilium ut curent suam confirmationem, ne tam facile postmodum ab omni vento doctrinæ circumagi queant: quas vires per exercitia pietatis acquirerent, consummatio enim salutis commendata ad virium promotionem facit, quam maxime & ad athleticæ spiritualis ulteriorem habitum.

B. Ex hac lege fit deliberatio, cur ex omnibus synonymis Spiritus Sanctus potius hanc quam aliam denominationem elegerit; credendum enim est, id non præter causam factum.

§. 3. Monemus, in hocce paragrapho;

I. Extra *hos casus non excutiendam esse significationum varietatem*, quia in initio Reformationis plurium concionatorum mos, & methodus fuit, omnes vocum particularium significationes discutere, quotquot invenire poterant ad omnem non solum ὁμωνυμίαν attendentes, sed etiam sæpe præter necessitatem multiplicantes: omnes has significationes tum veras tum fictas non tantum proferebant, sed & addito uno aut altero textu probare laborabant; quibus factis de significatione textui congrua anxie & per longas deductiones deliberabant. Hunc quidem laborem, quo conemur, homonymias imminuere non augere, haudquaquam excludimus ex theologi methodo investigatoria, ut circumspiciendo se ipsum reddat de vero sensu certiorem: verum omnem istam deliberationem pro concione proferre & cum populo communicare, est deplorandum committere temporis dispendium, & nescio quam auditoribus creare confusionem atque nauseam; ubicunque materia subjecta & textus rem ita palam definiunt, ut nemo interpretum unquam de communi acceptione dubitaverit & nec ipse dubitare queas, nihil aliud erit iste labor, quam oleum & operam perdere, dum sine istis ambagibus auditor de mente Spiritus Sancti satis persuaderi potest: inde bene aliquis dixit. *Qui difficultates in vocibus captant, & obscuritates in dictionibus venantur præter ostentationem, non solum non ædificant, sed auditores obruendo rem implicant.*

II. Præprimis *quæ sua absurditate corruunt expositiones, plane esse omittendas* dicimus, quia superioribus seculis, Reformationem antevertentibus, multas contortas & ridiculas expositiones in suis homiliis protulerunt monachi, quarum magna pars ex linguarum orientalium, bonarumque literarum ignorantia ortum cepit; cumque aliquando invenias, qui hac in parte videri velint curiosi, dum ista futilia licet cum rejectione repetant, sane studio

huic

huic obicem ponere consultum duximus, has enim velle ad examen revocare, quippe obsoletas, & ad lumen literarum nostri seculi dispulsas, esset utique cornicum oculos configere: præprimis cum ab istiusmodi nugis huic seculo nullum immineat periculum. Monendi hic etiam sunt ecclesiastici ordinis doctores, ne *Synopsi* Poli abutantur, qui forte nimis diligens fuit in variarum versionum collectione, etiam sine proprii judicii interpositione, cum de hac re judicare potius secum debeat interpres, cum auditores de multis nugis grammaticis nonnunquam judicare & dijudicare minus queant. Placuit mihi semper clariss. Hoornbeekii judicium in tractatu, *de Ratione concionandi* Cap. III. „Ceterum quando certa textus & vera explicatio dari facile potest, „non sunt Auditores gravandi aliorum expositionibus, multo „minus omnibus. Aliud scholam, aliud ecclesiam decet. Neque sane is, qui in re certa aliorum sententias ibi adfert, Ecclesiæ ædificationem unice intendit, sed vel tempus terere, vel „quod non minus illicitum, se & nomina populo ignota inaniter jactare, *Aufert mercedem suam*. Aliud est, quando incerta „etiam inter Orthodoxos est interpretatio, & vix constat, quid „certo sequendum; tum & eam quoque interpretationem addere licet, quæ non minus *probabilis*, citra vanam tamen Auctorum citationem; sed illa ratione, omnes quorumcunque, vel „non necessarias, aut probabiles expositiones adferre, est difficultates non velle tollere, sed augere, & Auditores (quorum „plurimi, si non omnes, simplicissimi) intricare. Talis sibi concionatur 1 Cor. XIV. ℣. 4. imo nec sibi & neque Deo, neque „officio, neque Ecclesiæ satisfacit. Hæc est regula concionatoribus perpetua, & catholica; *quod pro concione adfertur, & „neque primo neque necessario facit ad intelligentiam & ædificationem omnis Ecclesiæ, peccat.* 1 Cor. XIV. Hic concionator „conscientiam suam judicem, ne de aliorum judicio dicam, constituere debet, in eo quod dicit agitque, ut caste omnia & „digne: Hactenus ille.

§. 4. Requiritur hic inprimis judicium discretivum, prudenter circumspiciens, & per concordantias expendens, quas significationes ubique subjecta materia admittat, & cui significationi prædicata omnia conveniant, juxta regulam, *Talia sunt subjecta, qualia prædicata esse permittunt, & talis est prædicatorum sensus, qualis subjecto convenit*, hac regula tacite utitur Bochartus in suo *Hierozoico*, & Goussetius in *Commentariis Linguæ Ebraicæ*. Imo utuntur optimi interpretes omnes. Notandum porro jam omnem deliberationem esse de inveniendo isto discrimine, & discretione, prout *commoda acceptio vocum*

cum & phrasium requirit; quare deliberamus de mediis in eum finem adhibendis.

I. Præscribitur hic via removendi obscuritatem *in vocibus & phrasibus* per *linguæ genium*, *populi mores*, *linguas orientales* &c.

A. *Linguæ genius* nihil aliud notat, quam linguæ idiotismos in phrasibus, seu, quicquid unaquæque lingua sibi habeat particulare ab usu aliarum linguarum remotum; sicut Hebræi dicunt *montes Dei*, *arbores Dei*, quotiescunque rem extollere cupiunt, gradu superlativo carentes, & ita supplentes defectum Linguæ. Quando LXX. Interpretes in versione sua græca talia ad literam retinent, atque scriptores Novi Testamenti eosdem Interpretes imitantur, isti idiotismi a viris doctis *Hebraismi* vocantur, quales collegit & ad capita revocavit Clarissimus Vorstius in lib. *de Hebraismis Novi Testamenti*. Conferendi etiam sunt, qui contra *Pfochenium* Hebraismos in N. T. defenderunt, quos uno volumine nuper edidit Clarissimus *Rhenferdius*. Serram contentionis de lingua Hellenistica traxerunt inter se viri maximi *Heinsius* & *Salmasius*. Interim probamus eorum labores, qui constructiones quasdam græcas in specie duriores cum probatis auctoribus conferunt, ut puritatem linguæ græcæ adstruant; quale specimen sane laudandum nuper edidit Franequeræ *Clariss. Bos*, ut & in collegiis privatis Vir, in Græcis nemini secundus *Cl. Gronovius*, Collega conjunctissimus.

B. *Populi mores* etiam sunt notandi. Etenim sine hac collatione multorum sensum attingere non possumus, quandoquidem aliquid subjecto tribuitur, quod nobis insuetum, adeoque primo intuitu nobis a re videtur alienum esse. Ita *Mensæ accumbere* dicitur pro *assidere*, quia olim convivæ in lectis prostrati & alteri cubito innixi se mensæ admovebant. Similes ritus veteres ac mores studiose Rei Antiquariæ Scriptores annotarunt, quorum cognitionem, in quantum inter Hebræos olim vigebant, invenies apud Reipubl. Hebr. Scriptores, *Sigonium*, *Berramum*, *Cunæum*, *Godwinum*, & qui eos notis suis illustrarunt. Addatur Buxtorfii *Lexicon Chaldaicum Talmudicum* &c. Opus omnibus aliis præferendum; nec non Lightfooti *Horæ Hebraicæ*; Dieterici *Antiquitates*. Imo ut ex fontibus ipsis delibemus rerum cognitionem, *Libri Misnici* ex Talmude adjiciantur ex editione clarissimi Surenhusii. In Græcis *Antiquitates Homericas* succincto labore exhibuit Feitius; addantur Pfeifferi *Antiquitates Græcæ*, Cragius de *Republ. Lacedæmoniorum*, Rousii *Antiquitates Atticæ*; in *Antiquitatibus*

Romanis Kippingius singulari studio se applicuit iis, quæ sacram scripturam illustrare possunt.

C. *Linguæ Orientales vicinæ* multum valent ad veram significationem vocum Hebraicarum eruendam, ubi id exigitur: filia enim aliquando restaurat matrem: suppeditant enim linguæ orientales varias radices, quæ apud Hebræos non inveniuntur in usu, & multorum nominum vestigia ibidem adhuc supersunt. De usu istarum linguarum præsertim Arabicæ & Æthiopicæ, ad Hebræam illustrandam, jam multa monuerunt clarissimi viri *Hottingerus* & *Jobus Ludolfus*. Huc referendus est doctissimus tractatus *Cheitomæi* de *Vocibus Græcobarbaris N. T.* Opusculum mole parvum, sed eruditione grave. Cumque maximum dubium sit in nominibus animalium, arborum, plantarum, &c. quatenus inter nos similia non cernuntur, aut a nostratibus differunt, erudiendi sunt tyrones ex Bocharti *Hierozoico*, & ceteris ejus operibus. Maji *Historia Animalium*. Ursini *Arboreto Biblico*. Cocquii *Phytologia Sacra*, atque aliis similibus.

D. *Quicquid studium philologicum suppeditat*, etiam conferendum est. Philologiæ pomœria adhuc ampliora sunt, atque sub ea comprehendo omnes observationes Virorum doctorum, partim ad Libros Sacros, partim alibi dispersas. Accessit etiam Nummismatum antiquorum discussio, ex quibus multa illustrantur, quæ vix alibi apud auctores invenias; saltem multa antehac dubia definiunt, & quid de re sit, aperiunt. Ita E. G. cujus figuræ fuerit idolum Ascalonitarum & Gazensium, quod sub nomine *Dagon* venit, jam prostat nummus apud Illustriss. Norisium de *Epochis Syro-macedonum*. Unde videas hallucinationes Virorum doctorum remotas, remque in lucem protractam.

II. Notatur hic *varietas interpretationum*, quæ oritur ex controversiis realibus, verum cum duplex sit dissensus in interpretatione, cujus alius est inter orthodoxos, sed fundamentum fidei non mutans; alius inter nos, & adversarios, quando sensus heterodoxus producitur; tenendum est, aliter agendum esse cum prioribus, ac posterioribus: Expositiones enim, a quibus non metuenda est fidei corruptio, non sunt coram plebe discutiendæ, sufficit si nostram sententiam tacite, secundum canones hermeneuticos, asseramus: ast cum expositionibus heterodoxis aperto marte militandum est. Notandum porro, judicium logicum omnes expositiones explorare, justæ an erroneæ sint ad duplicem lapidem lydium *analogiam* nempe rei manifestæ, & *συνάφειαν textus cum contextu* considerati.

A. *Ana-*

A. *Analogia rei manifestæ* adhibetur, quando ſenſus, quem prædicatum ex ulla interpretatione proponit, diſcutitur, num in collatione cum ſubjecto conveniat veritati aliunde manifeſtæ, aut contra: cum enim Deus nunquam poſſit ſibi contradicere, tenendum verba præter mentem Dei non eſſe accipienda, Deus enim verax, & mentiri neſcius, ut clariſſime videmus II Cor. I. ℣. 18—20. Cui & Chriſtus dedit teſtimonium Joan. XVII. ℣. 17. Ubi petitioni pro ſanctificatione ſuorum in veritate ſubjungit ὁ λόγος ὁ σὸς ἀλήθειά ἐστι. Jam vero pro manifeſta rei veritate habendum eſt, quicquid innotuit,

א. Per *manifeſtam ſenſuum experientiam*, nemine non, quod res eſt, obſervante, qui modo examen ſuum legitime applicat; ita contra transſubſtantiationem probamus, panem non mutari in corpus Chriſti, quando Euchariſtia celebratur, quia id quod traditur, & comeditur ſecundum ſenſuum examen panis eſt, viſu, olfactu & guſtu probantibus colorem, odorem & ſaporem panis.

ב. Per *notiones inſitas primarum veritatum*, ſcilicet notiones communes, unde profluxerunt canones. *Idem non poſſe ſimul eſſe, & non eſſe. Totum eſſe majus ſua parte. Unum corpus non poſſe pluribus in locis eſſe ſimul. Mentem eſſe ſubſtantiam cogitantem, corpus autem extenſam*, &c. Ita transſubſtantiationem impugnamus ex variis notionibus communibus, quia corpus Chriſti eſt ſublatum in cœlis, tanquam res extenſa, loco ſuo incluſa ſecundum dimenſionem corporis, hoc ipſum non poteſt eſſe corpus transſubſtantiatum. Cum corpus plurimis in locis non poſſit eſſe ſimul; repugnat jam corpus Chriſti eſſe in plurimis cibariis, vel millenis in locis &c.

ג. Per *revelationes manifeſtas de fide*, quæ vocatur *ἀναλογία fidei* Rom. XII. ℣. 6. Ubi collatio fit locorum, in quibus quid Deus de ſubjecta materia credi velit, ſatis aperte indicavit, cumque ἐπιείκεια humana poſtulet, ut nullius Viri prudentis dicta contra animi ſententiam, quam alibi expoſuit, excipiamus, æquum eſt, ut eandem ſaltem ἐπιείκειαν circa verbum Dei adhibeamus, quippe qui nunquam poteſt oblivisci mentis & ſententiæ ſuæ; quare omnis ſententia menti divinæ alibi expoſitæ contraria rejicienda eſt, & illa tantum vocabulorum, & phraſium poteſtas admittenda eſt, quæ cum analogia fidei convenit Ex hoc principio etiam rejecerunt interpretes ſententiam, & expoſitionem verborum Chriſti, quæ transſubſtantiationem introducit, oſtendendo multis, corpus ex pane non eſſe corpus

pus ex beata Virgine acceptum: dogma illud præjudicare articulo de glorificato corpore Christi, de ascensione in cœlum &c. imo subvertere naturam dogmatis de obsignatione fidelium per signa & sigilla Testamenti Divini; cum omnis sacramentorum ratio sit, fideles confirmare in fide & spe salutis, atque ita gratiam anteriorem non ingenerare, sed confirmare apud conscientias hominum.

ז. Per *testimonium conscientiæ circa id, quod honestum & turpe est*; absit enim ut Deum aut rei turpis doctorem aut præceptorem faciamus, qui *Sanctus est, & purior oculis, quam ut pravum posset intueri*: atque ex hoc fonte etiam contradicitur Transsubstantiationi, cum apud omnes gentes turpe sit, adorare quod ventri committitur, quod mures rodiunt, quod fures abripiunt, & quæ sunt ejusmodi ordinis plura. Per hunc canonem manifestatur Interpretatio heterodoxa, revocaturque sensus enunciationis ad subjectam materiam. Melanchthon hanc legem ita proposuit: *Verba sunt intelligenda secundum subjectam materiam.* Keckermannus: *Pro materiæ natura & proprietatibus atque ἀναλογίᾳ ejusdem.* Hunc explorandi expositionum orthodoxarum modum hauserunt interpretes, cum ex conditionis æquitate, tum præprimis ex Augustino ejusque laudatissimo libro *De Doctrina Christiana.*

B. Alter lapis lydius est convenientia interpretationis cum scopo loquentis, & omni contextu. Ad quem exigitur expositio omnis controversa, etiam quæ sensum heterodoxum non profert: hic autem mens loquentis ex animi sui consilio derivatur proxime; ita ut omnis expositio sensum fundens, quæ ad scopum loquentis nihil facit, aut cum antecedentibus aut consequentibus non cohæret, tanquam aliena a mente loquentis rejicienda sit. Huc facit canon Hilarii, quem adducit ad Deut. XVIII. *Intelligentia dictorum ex caussis sumenda est dicentis*, id est, ex ejus scopo, ut proposita pertractandi methodo.

א. Quare in antecessum inquirendus est scopus cujusvis textus & libri, cujus partem facit textus: id recte monet Keckermanus dicens: *In resolutione textus omnis, primum hoc sit præcognitum, recte perspexisse textus scopum, ad quem omnium, quæ ibi dicuntur, intelligentia est dirigenda: sicut enim omnia alia media fine mensurantur & ordinantur ita etiam quicquid in textu dicitur, mensuratur ejusdem scopo.* Quo pertinet & præclara Jurisconsultorum regula, quam habet Celsus: *Prior & potentior est mens,*

quam vox dicentis. Hac de re etiam habet Augustinus memorabiles admonitiones L. III. *De Doctrina Christiana*, Cap. v. & x.

ב. Alterum est, quod contextus series accurate sit perpendenda, & ex antecedentium & consequentium nexu interpretatio sit facienda. Ista enim collatio potissimum restringit verborum significationes, ut limitatio potestatis ex antecedentibus & consequentibus sit elicienda; qua de re quoque Augustinus egit; *De Doctrina Christiana* Lib. II. Cap. XXXI. Hieronymus ad Matth. Cap. XXV. canonem ita exprimit: *Ex antecedentibus & consequentibus colligitur verus scripturæ sensus.* Clem. Alexandrin. lib. VII. *Stromat.* p. 757. proprium hæreticis esse dicit, scripturis quoque Propheticis uti Πρῶτον μὲν, οὐ πάσαις, ἔπειτα, οὐ τελείαις, οὐδὲ ὡς τὸ σῶμα καὶ τὸ ὕφος τῆς προφητείας ὑπαγορεύει, ἀλλ' ἐκλεγόμενοι τὰ ἀμφιβόλως εἰς τὰς ἰδίας μετάγουσι δόξας. id est. *Primum quidem non omnibus, deinde non perfectis, neque uti dictat corpus & contextura Prophetiæ: verum eligentes ea, quæ dicta sunt ambigue, traducunt ad proprias opiniones.* Neque aliter cum legibus agunt Jurisconsulti; Sic & Celsus. *Incivile*, ait, *tota lege non perlecta, & una tantum ejus parte proposita, judicare velle de toto legis sensu.*

III. Nota ibi; quod

A. *Emphasis vocis*, quam textus originalis adhibet, præprimis ex etymologia & vocum compositarum resolutione indaganda est, sicuti & phrases a præpositionibus aliisque particulis dependentes ex præpositionum usu.

B. Quare vox *emphatica* cum vocibus synonymis conferenda, nobisque ex usu primo, discernendum, quid plus, aut minus dicat, quam ejus synonymum, id sæpe enim animadvertunt interpretes optimi, & præprimis quoad linguam Hebræam Clarissim. Coccejus, partim *in Lexico*. Partim in **Commentario ad Jobum.** Ut & clarissim. Gussetius in **Commentar.** *Linguæ Ebraicæ* etiam multa feliciter expedivit; in aliis saltem investigandi ansam dedit. Noldius de *Particul. Ling. Hebr.* in omnem *varietatem potestatis Præpositionum* se diffundit, verum ne quis eo opere abutatur, tenenda est regula. *Verba multa apud Hebræos vendicare sibi suas Præpositiones, & Particulas certo sensu*, adeoque ante omnia dispiciendum est ex Libris Historicis, quorum stylus simplex est, quas præpositiones suo sensu verba sibi adsciscant, hoc nisi quis observaverit, temere se aliquando diffundet in alienas a re cogitationes.

C. Per-

C. Perpendendum etiam accurate in textus meditatione; an verſio noſtra recepta, vernaculis verbis & phraſibus poteſtatem & vim dictorum exhauriat; quod ſi fiat, nil de emphaſi vocum originalium monendum eſt, ſed tantum deliberandum de prudenti enunciatione propoſitionis; ſi contra, monendi ſunt auditores quid ultra id, quam eſt in verſione, connotet dictum aut tota phraſis, ac quomodo ſcopum dicentis perficiat.

IV. Inter varias, aut variantes orthodoxorum interpretationes, omne judicium diſcretivum ex ſcopo & contextu ſolummodo dijudicare poteſt. Quod ſi argumenta inde deſumta occurrant, quæ rem definiunt, eique ſatisfaciunt, bene eſt, neque facile deſiſtendum ab iſta inquiſitione, donec nobis conſcii ſimus, nos omnem adhibuiſſe diligentiam. Quod ſi tamen utraque expoſitio verum dicat reſpectu ſubjectæ materiæ, & æque ſcopo dicentis conveniat; adeo ut per contextum non determinemus, quid ſit eligendum, aut alteri præferendum, eo in caſu tota deliberatio ſe convertere debet ad commodam admiſſionem utriusque, ſive conjungantur expoſitiones variorum per *ſubordinationem*, ſive, ſi res aliter non patitur, per Σύλληψιν.

A. *Subordinatio* eſt, quando in poteſtate vocis aut verbi eam animadvertimus intellectus aut ſenſus latitudinem, quæ permittit, ut ſub eodem genere utraque ſpecies, aut ſub eodem conſilio uterque modus agendi comprehendi poſſit.

B. Σύλληψις eſt, exponente Clar. Voſſio, cum voce ambigua una plures res ſignificantur; hanc figuram rhetoricam non eſſe a Sacræ Scripturæ ſenſu removendam in caſu ſupra poſito, vel inde conſtat, quod elegantiam in ſe contineat, neque enim ambiguitas vocis aut conſtructionis hic ambiguos relinquit interpretes, dum utraque locutio ponitur ex ſcopo, & mente loquentis. Exempla occurrunt varia. Ita Rom. I. ℣. I. legimus *Euangelium Dei*. Ubi dubium videri poſſit, an caſus genitivus denotet Deum auctorem, atque ita denotetur Euangelium ex Deo revelante ortum; num vero innuat Euangelii objectum. Hoc enim agit, ut Deum commendet a gratia ſua per filium ſuum impetrata, & applicanda: cum autem uterque ſenſus a ſcopo non abludit, & manifeſtam veritatem comprehendat, nihil prohibet, quo minus id accipiamus per σύλληψιν dictum. Ita Matth. VI. ℣. 33. *Quærite primum regnum Dei* &c. ubi πρῶτον prioritatem temporis, æque ac dignitatis connotare poteſt, quidni igitur utrumque ſimul per σύλληψιν dictum putemus. Addatur Matth. XXVI. ℣. 38. Ubi Chriſtus de ſe teſtatur περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχή μου ἕως θανάτου. Phraſis ἕως θανάτου ibi notare

tare potest aut tristitiæ intensionem & gravitatem, ut notetur angustia hominem enecans, aut ejusmodi extensionem, aut & durationem, ut repræsentetur tristitia non recessura, donec mors mentem separat a corpore, videtur sane utrumque per σύλληψιν retinendum & intelligendum. Clariss. Vossius lib. IV. *Instit. Orator.* Cap. x. 8. addit aliud exemplum probaturus, neque Sacram Scripturam σύλληψιν ignorare, ex Joanne XII. ℣. 32. Ubi dicit Christus. *Si sublatus fuero e terra, omnes traham ad me ipsum.* Ad quem locum sic scribit. *Christus plane videtur lingua Syriaca vocem usurpasse homonymam*, quæ utrumque significat, & tolli in sublime, h. e. in crucem, & tolli e medio, nempe ex hominibus in cœlos. Ad defensionem istius figuræ plura diximus in *Introductione nostra ad Script. Prophet.*

§. 5. Sequitur post grammaticam *rethorica explicatio*, cujus est ad interpretationem vocabulum usitatum loco inusitati & catachrestici, ac proprium loco tropici ac figurati substituere, inquirendo simul in causas & rationes, cur tamen potius ita loqui voluerit Spiritus Sanctus, quam usitate, & proprie.

I. Prima lex recedendi a *Propria vocis & phraseos significatione* hic statuitur, *Si natura rei propriam significationem respuat.* Ita nimirum exploratur textus expositio grammatica ad canonem hermeneuticum, qui jubet analogiam subjectæ materiæ observare, quæ si excludat sensum proprium, exigit ut de figurata dictione cogitemus. Hoc examen multi intermittentes inciderunt in absurdas cogitationes & sententias. Cujus canonis neglectu Nicodemus offendebatur ad doctrinam Christi de regeneratione Joann. III. ℣. 3-5. Judæi Capernaitæ, dicta Christi de orali manducatione carnis Christi, secundum literam accipientes, a Christo recedebant Johann. VI. Multi in absurda studia abierunt; hinc Abyssinorum baptismus ignis ex Matth. III. ℣. 11. Et Origenes se eunuchum fecisse fertur ex loco Matth. XIX. ℣. 12.

II. A proprio sermone depellimur. *Quando alias Sacra Scriptura a contradictione liberari non potest*, atque ita exploratio fit juxta canonem de conferenda Scriptura cum Scriptura, seu de analogia fidei, ut non admittamus Deum sibimet contadicere, de quo canone satis superque egimus jam ante.

III. In *prophetiis* conferendum esse *vaticinium cum rerum eventu* præscribimus; ubique cogimur a litera recedere ad tropicam significationem, quotiescunque res secundum literam facta non est; ad cujus rei illustrationem duo conferamus vaticinia de Christo, quorum alterum extat Ps. XXII. ℣. 17. Quo loco prædicitur, *Manuum & pedum perfossio.* Alterum extat Ps. XL. ℣. 7. Ubi Christo

Christo tribuitur *Perforatio aurium.* Sane ante eventum, seu historiam eventus dubitari poterat, an utraque enunciatio esset juxta literam, num vero tropice intelligenda, verum eventus dubium illud abstulit, in cruce enim videmus prius illud effatum in litera fuisse impletum; idque eleganter continere supplicii crucis circumscriptionem. Alterum vero cum literaliter factum non fuerit, nec tropica enunciatio commodam inveniat applicationem, ex eventu constat, textum illum tropice esse exponendum. Simile quid Malach. IV. ℣. 5. Ubi Spiritus Sanctus *Eliæ adventum* spondet, qui Christi adventantis ageret prodromum. Ante rerum adventum quis dubitare posset, num forte Elias, in Cœlum sublatus, sit in terram iterum ablegandus, ad nobile hoc ministerium Christo præstandum: verum eventus docuit, Eliam figurate proponi, ut notetur Johannes Baptista, cum ipso comparandus, ut qui ejus spiritu, & potentia fuit indutus, atque hæc interpretatio Angelum habet auctorem: Luc. I. ℣. 17. Sic Ezech. Cap. XL. & *seqq.* de templo agitur, an materiali, an vero spirituali, disceptant interpretes; verum cum multa prædicata sunt, quæ templo secundo non conveniunt, potius est, *rerum adventum* non admittere, ut de alio quam templo spirituali hæc accipiamus.

Velim hac occasione quoque inculcari canonem. *Res non aliter esse applicandas, quam ab ipso Christo & Apostolis applicantur.* Ubi ergo vaticinia quædam applicentur rebus, spiritualiter denominatis, non decet nos esse sapientiores Viris, Spiritu divino actis. Sic in Apocalypsi quæ de *Babylone* aut de *Tyro* dicta fuerunt a Prophetis, applicantur Babyloni spirituali, seu Regno Antichristi in N. T. Huc referatur *Gog* & *Magog*, quod vaticinium Ezechielis plane revocatur a Joanne in Apocalypsi ad hostes Regni Christi sub Novo Testamento.

§. 6. Notetur hic,

I. Justificationem *tropi aut figuræ* hoc exigere, ut certis rationibus doceat interpres, Spiritum Sanctum consilium suum efficacius persequi per *tropi* & *figuræ* adhibitionem, quam fecisset, si in subjecto argumento iis non fuisset usus.

II. *Analogia* autem, quam observare jubemus in metaphoris, nihil aliud est, quam convenientia attributorum inter signum & rem signatam, quæ per collationem extremorum inter se sunt eruenda.

III. Cum autem ratio metaphoræ collationem aliquam extremorum exigat, ut convenientiam rei utriusque in certis proprietatibus intelligant auditores, oportet hermeneuten extrema bene habere perpensa & cognita. Fontes autem sunt

A. Quod res figurata seu spiritualis cognoscatur ex ipsa Theo-

logia, quæ, quid credendum, quidve sperandum, aut ex obligatione legis faciendum sit, in suo ambitu absolvit.

B. *Proprietates* autem *signorum* cognoscuntur ex disciplina, ad quam spectant. Si sint naturalia, ex *Philosophia puriori* hauriuntur. V. C. Quando Deus dicitur *Sol*, necesse est, ut viæ Dei cum effectibus solis comparentur; itaque Philosophia suppeditabit cognitionem naturæ & proprietatum solis, atque ita deliberatur, quousque hæc convenientia quærenda & admittenda sit: Aliquando metaphora desumitur ex aliis rerum classibus; ita, quando Deus dicitur *Clypeus*, studium antiquitatis suppeditabit, quid in usu bellico præstet clypeus, unde describitur tanquam instrumentum optime fabrefactum, ad defensionem corporum militum adversus tela ab hostibus projecta: atque ita ex scopo Deus confertur tanquam defensor populi sui, qui eum immunem reddit ab hostium insultibus.

§. 7. Monemus hic, duo observanda.

I. Ut, qui versatur in *Analogiis conferendis*, pro applicatione proprietatum figuræ semper immisceat denominationibus propriis etiam emblematicas, sed ex eodem loco, in quo versamur, desumtas. V. C. si verbum *conflandi* in textu occurrat, Deoque attribuatur, populum expurganti, oportet, ut teneamus, metaphoram desumtam esse a metallurgis, adeoque in amplificatione repetendas esse phrases ex ista officina derivatas: uti, si ignis consideretur ut instrumentum purgationis, in applicatione figuræ dicamus; *Deum igne afflictionum uti ad omnis impuritatis discussionem.*

II. Monemus etiam, *Analogias ad classes esse revocandas*, quod ut illustretur, maneamus in eadem metaphora, atque revocemus pertractationem,

A. Ad considerationem hypotheseos, supponitur enim, quod populus *conflandus* se habeat instar metalli nobilioris, sed ob scorias intermixtas corruptus; nam

א. Cum argento, & auro, aliisque metallis pretiosis confertur populus propter dignitatem, & puritatem.

ב. Ast scorias habere intermixtas concipitur, qui recessit a puritate nativa, per gratiam Dei introducta.

B. Effectus autem, qui desideratur, est scoriarum a metallo puro separatio, ut ad suam puritatem & dignitatem redeat; ita intendit *conflatio spiritualis* separationem scoriarum, seu vitiorum a principiis virtutis, quæ remanent in regenitis.

C. Modus autem præstandi istum effectum, egregie involvitur similitudini, quod enim

א. Artifex igne præstat erga metallum impurum, id precipitur

pitur Deus facere ſua gratia circa populum ſuum.

ב. Modus etiam parum abludit; præſtat enim artifex iſtam ſeparationem mediante igne in fornace accenſo & multo flatu exaggerato. Sic Deus utitur igne afflictionum & perſecutionum afflantibus aliquando hoſtibus, ut ſenſus afflictionum ſit aſperior; quod fieri ſolet, quotieſcunque Deus ex conſilio gratiæ caſtigationes immittit &c.

§. 8. Sequitur jam *explicatio realis*, quæ tradit rerum vocibus propoſitarum rectam cognitionem: error enim aliquando eſt in mente, dum veram & integram rerum ideam nondum percepiſſe diſcipulos Chriſtianiſmi ſuſpicio eſt. Interpretis autem munus eſt integras rerum ideas & rectas, nondum forſitan perceptas, ex mente Chriſti in auditoribus excitare. Id confici monemus,

I. *Rerum illuſtratione*, quorſum facit,

A. *Definitio*, quæ reſpondet ad quæſtionem, quid res ſit? atque auditorem informat de vera & utrinſeca rerum natura, ut jam deliberemus, non quid nominis, ſed quid rei ſit, & quænam requirantur ad integram rei naturam conſtituendam; falſæ autem & incompletæ hominum de rebus perceptiones corriguntur, ne in praxi fidei, ſpei, aut ſanctitatis ſe decipiant, & umbram pro corpore amplecti inſtituant. Ita ſæpius occurrit neceſſitas exponendi per definitionem, quid ſit fides, ſpes, amor, juſtificatio, condemnatio, &c. In Theologia enim ſive theoretica, ſive paracletica, ſive prophetica ea via tenenda eſt, ubi vel minima ſuſpicio eſt, rudiores inter auditores rem non plenarie concipere, & juxta omnem ambitum in ſuo formali non perpendere: hujus explicationis topica, unde definitiones deſumuntur, ſe latiſſime diffundunt, in quantum Scriptura præter res Theologicas etiam ex aliis diſciplinis multa tranſumit. Hinc aliquando definitiones a *Philoſophis*, *Philologis*, *Medicis*, *Juridicis*, &c. mutuantur, quænam Sacra Scriptura, ex aliis diſciplinis illuſtranda, tranſumſerit, eleganter colliguntur & diſtribuuntur in titulos a Viro olim diligentiſſimo Alſtedio in *Triumpho Bibliorum Sacrorum.*

B. *Similitudines* etiam ad illuſtrationem faciunt, quarum ope varias res ad captum auditorum accommodare poſſumus: nihil enim ad populariter docendum & ſimul delectandum magis accommodum eſt, dum res mirifice ſubjiciunt animo, & earum quaſi imagines proponunt. Monuit Rudolphus Agricola, Lib. I. *de Invent.* Cap. XXVI. ex Auguſtino. *Hebetes, & populares mentes, quæ in ipſas res penetrare non poſſunt, ut quale quid ſit introſpiciant, non alia re aptius, quam*

ima-

imagine & figura notiorum aliarum rerum, in id quod ostendere volumus, introduci possunt. V. C. Pro varia contemplatione fidei jam fides confertur cum manu, oblatam gratiam Dei in Christo acceptante: cum oculo, gratiam Dei in Christo una cum notis exuberantiæ & indebiti erga nos amoris contemplante: cum desponsatione, animam Christo sponso ad arbitrium amoris sui commendante, eique se submittente. Leges *similitudinum* sunto,

א. Ut deductæ sint ex rebus sensibilibus & in medio vitæ communis positis. *Alias enim*, inquit Kekkermannus, *nec intelligentur a populo, nec eundem movebunt; siquidem vis earum potissima est in eo, quod sint sensuales.*

ב. Ut potius ab aliis usurpatæ assumantur, quam ut novas confingamus, præsertim inquit *Idem*: *Cum in hac re maxima multorum prudentissimorum Virorum extet diligentia.* Ita Lycosthenes ex variis collectas in unum librum collegit, & pro varia materiarum distributione commode digessit: quod & a Grutero factum.

ג. Cavendum tamen, ne nimium humi repant aut dissimilitudine hient. *Illæ enim*, ut bene monet Bucanus, *de majestate verbi Dei detrahunt*

C. Illustratio a *priori & notiori* etiam eleganter rem declarat, & quasi genetice in ortu suo spectat. Ita V. C. fidem expositurus, a *priori* quando consideratur ut admissio testimonii divini cum assensu & transitione in eam sententiam, monet verbum aliquod testimonii cœlitus esse delatum, quo arcana consilii divini, quod homini peregrinanti in cœlis introspicere non datur, exponuntur nobis ope Virorum Dei, in eum finem legatorum; additurque in eo contineri expositionem rationis salutis, peccatoribus oblatæ, quare hoc testimonium a mente perpensum concipitur, ut propter rationem intrinsecam, fide dignum, propter testium veram auctoritatem ad assensum obligans, quare fidei esse opus concludimus, & testibus & testimonio assentire, utrique fidem habere, nec dubitando de veritate, nec cunctando perseverare in assensus negatione, verum, ut Deo, salvare volenti, cum *susceptione* obedientiæ, se ejus gratiæ committat.

II. Rerum *amplificatio* etiam facit ad clariorem & evidentiorem cognitionem, curatque

A. *Deductionem per partes.* Ita V. C. quando de Christo deliberatur, tanquam a Patre legato, & uncto, commode non solum agimus de auctoritate illa a Patre concessa, sed & descendimus ad tres officii partes, sive potius ad tria ejus mu-

munera, in quantum completum Servatorem constituunt; ut ad collationem salutis populi sui Regiam acceperit potestatem; ut ad reconciliationem populi cum Patre procurandam Pontificis munus in illum fuerit collatum; ut ad certiorem istorum beneficiorum cognitionem ipse voluerit quoque munus Propheticum aggredi, ut ex ipsius Sospitatoris ore constaret, quid de eo sperandum, aut credendum sit.

B. *Actiones* quandoquidem secundum *modos agendi* amplificantur, V. C. *Deum quærere jubemur*: Jes. LV. ℣. 6. Quod ut legitime fiat, exponitur esse opus modificatum variis actionibus; requiri enim in eo.

א. Desiderium restitutionis boni amissi, quo incenditur homo ad actionem.

ב. Dispectus viæ ad finem suum prosequendum commodæ & aptæ.

ג. Deliberatio cum Deo aut verbo Dei, ut in consilium adhibeantur, quos ut viæ istius commonstratores respicit.

ד. Studium alacrius currendi viam inventam, cum derelictione omnium rerum a cursu trahentium.

ה. Nulli labori parcere, etiamsi graviora sint experienda.

ו. Transitio omnium impedimentorum, ut a nullo objecto patiatur se sisti, aut a progressu cohiberi.

III. *Confirmatio* sensus indicati spectat ad canones hermeneuticos, & præprimis, illum primum, qui jubet explorare veram interpretationem ad analogiam subjectæ materiæ, atque adeo rei naturam expositam ostendit veritati naturali aut supernaturali esse consentaneam; quo labore auditores certiores redduntur de veritate exposita, quo facilius rem nunc perceptam admittant. *Argumenta* hic adducuntur.

A. *Artificialia*; quæ ita appellantur, quia ratiociniis utimur arte confectis, utimurque consequentiis ex materia subjecta derivatis.

B. *Inartificialia*; quæ ita dicuntur, quia constant testimoniis, fide dignis, & ad veritatis testatæ susceptionem obligantibus.

§. 9. I. Lex prior excludit *explicationes reales, alienas & obsoletas* Quippe quæ versantur in quæstionibus nimis curiosis & inutilibus, aut ex fabulis natis; solebant enim monachi antehac multa garrire ex cathedra, quæ nil nisi fictas fabulas, aut imprudentes locorum detorsiones sapiebant. V. C. Matth. CAP. II. de *Magis* agitur: quæstionem illam, num Reges fuerint, quot numero, quibusve insigniti fuerint nominibus, ad pertractationem istius capitis coram plebe velle ventilare, esset obsoleta revocare; diu multumque enim de-

monstratum est, fabulas adduxisse monachos a re ipsa alienas; sufficit ostendisse, *Magos* fuisse ex Eruditorum classe, non ex Regum, aut Principum ordine, neque homines ex plebe desumtos, sed sapientiæ laude inter Persas celebres, qui ex Zoroastris disciplina unius Dei cultum tradebant, omnemque colendi modum, nec non quod jus & fas inter homines exigebat; ita enim tacite refutamus Reges fuisse, sed ex Eruditorum ordine homines. Adde & Esaj. 1. ℣. 2, 3. Quem locum homines isti temerarii revocarunt ad classem vaticiniorum de Christo nato, quasi mens esset indicare, boves & asinos agnovisse Christum Dominum in præsepi repositum; supponentes, id factum in antro nativitatis Christi; Judæos autem in officio suo defuisse: quæ explicatio omnino a contextu aliena est, nihil enim historia Euangelica memorat de ista brutorum erga Christum natum reverentia: imo contra pernoctasse gregem ac proinde armenta eo tempore sub dio, non in stabulis, monet eadem ipsa historia Euangelica.

II. Lex altera prohibet in *locos communes excurrere*, aut cum *adversariis in plenarias controversias*. Sufficit enim hic in veritatis adstructionem locus unus aut alius parallelus; constatque inter omnes, qui methodum concionandi conscripserunt, illud vitio vertendum esse, quia tempori consulendum est, & rerum momentis, ut retineatur, in concione per horam absolvenda, regula proportionis, de qua suo loco.

III. Exigitur etiam prudentia, & moderamen in *deductionibus a priori*; eæ semper tentandæ non sunt, multo minus omnibus modis deducendæ, quoniam *aliquid præsupponendum est in auditoribus*. Ad *nauseam usque recurrerent eadem principia*, licet sub alio schemate. V. C. Omnes notiones in applicatione salutis ita possent deduci, ut a statu hominis recto incipiamus, atque ita tota illa pars Theologiæ recurreret: sume notionem *Lucis* per illuminationem divinam accensæ, quæ propellat tenebras mentis: hic velle incipere a primigenia luce in Adamo, eamque rem multis adumbrare, dein pergere ad obtenebrationem animorum, quam primi hominis lapsus introduxit, eamque per partes exaggerare, antequam ad ipsam *Lucis* restaurationem pervenias, quid aliud quæso esset, quam sub hac metaphora & schesi totam repetere Theologiam? potius est omnia illa anteriora verbulo tangere, supponentes auditorum animos utcunque instructos esse de rebus istis, & quotidie instrui per partes in concionibus Catecheticis. Qui sibi nil præsupponendum existimat, semper incipere deberet a prima veritate *cogito*, *dubito*, *ergo sum*. Atque ita ridiculum se concionatorem præstaret.

IV. Prudentia circa *argumenta inartificialia* adhibenda est, ut non liceat

liceat producere teſtimonia, *vera auctoritate carentia*, nihil enim ad fidem obligat præter ſolam Sacram Scripturam, quare abſtinendum putamus ab allegationibus omnibus, quæ ſunt fidei humanæ, ne ſeducatur populus & tacite pro norma fidei admittat *ſententias patrum*, *aut theologorum* celeberrimorum; cum enim illi ipſi ſint fallibiles, nihil aliud poſſunt quam præjudicia creare. Nolim iſta nomina humana jactari ex cathedra, mos enim ille iniquus ex papiſmo derivatus eſt in quosdam Proteſtantes, præprimis Lutheranos; ſed cum nil niſi *ad pompam & ad oſtentationem inanem* eruditionis, ac multæ lectionis faciant, proſcribendum eſſe illum morem exiſtimamus merito; Scriptura ſola eſt ſemen regenerationis, Scriptura ſola eſt lacticinium educationis ſpiritualis.

CAP. V.

DE EXPLICATIONIS PARTIBUS IN SPECIE.

§. 1. Digeruntur hic quæ præſenti capite ſunt pertractanda, revocanturque ad propoſitionem unius *enunciationis*, ubi nota,

I. Ex notionibus ſimplicibus fieri *enunciationes*, quæ continent in ſe affirmationem aut negationem, adeoque plenarium de re propoſita judicium.

II. Cum in judicio illo alia ſit res, de qua quidquam affirmatur aut negatur; aliud id, quod rei alicui tribuitur aut detrahitur; aliud iterum, quod affirmationem, aut negationem indicat: prius appellamus cum logicis *ſubjectum*, alterum *prædicatum*, tertium *copulam*, non grammaticam, ſed *logicam*, quæ in verbo ſubſtantivo *eſt* continetur, cujus uſus eſt *prædicatum* referre ad ſuum *ſubjectum* & utrumque copulare, vel disjungere.

III. Extremorum expoſitio, quæ ſic ſe habent ut *ſubjectum* & *prædicatum*, hoc agit, ut teneamus, quænam jungantur aut disjungantur, & ſecundum eam relationem exponamus, ſecundum quam illam conjunctionem admittant vel reſpuant.

IV. Nexus enunciationis, ubi attingitur, oſtendit allegatam *enunciationis* veritatem aut falſitatem eum in toto ſermone præſtare uſum, ad quem huic loco inſerebatur, adeoque locum ſuum legitime tueri. De hoc nexu moniti erant auditores in præparatione, ſed hic loci oſtendenda eſt ejus ſoliditas, ut glorificetur Spiritus ſapientia in Sacra Scriptura loquentis.

V. Monemus etiam ad hunc paragraphum, ſimplicem *enunciationem* aliquando amplificari, ita ut quædam adhæreant *ſubjecto*, quædam *prædicato*, alia vero *copulæ*: V. C. 1. Cor. 11. ℣. 14.

Ubi *subjectum* est ἄνθρωπος, verum illi adhæret adjectivum ψυχικὸς, adeoque cum subjecto pertractari debet; *prædicatum* est δέχεται *suscipit*, *admittit*, cui etiam adhæret descriptio rerum, quæ perceptioni offeruntur; copulæ cohæret negatio οὐ, adeoque excludit ψυχικὸν ἄνθρωπον ab admissione rerum spiritualium, ostendens extrema ista minime cohærere, aut *prædicatum* cum *subjecto* minime convenire.

§. 2. Hic medium præscribitur, cujus ope aliquando facilius indagamus, quænam *subjecto adhæreant*, quænam *prædicato*, imo ad quam *enunciationem* voculæ quædam pertineant.

I. Medium illud est cognitio *Punctationis accentuum*, quæ in lingua Hebræa haud negligenda esse tuemur; saltem ejusdem auctoritatis & ætatis esse cum punctis vocalibus, vel inde innotescit, quod mutationes punctorum vocalium ex parte ab accentuum positione dependeant, & quamvis hic locus non sit de antiquitate punctorum, vocaliumque multa disserere, nihilominus eorum sententiam mihi placere profiteor, qui tempore Christi & Apostolorum extitisse probare conati sunt: saltem ante Masorethas Tyberienses, ac proinde ante confusionem reipublicæ populi Judaici.

II. Accentuum ratio a multis sæculis ignorata penitus vel non satis intellecta effecit, ut interpretes sæpius dicta non justo loco exhibuerint, sibique licentiam transpositionis assumserint contra leges accentuationis, verum cum indies istorum accentuum ratio magis magisque fuerit detecta & revelata, velim ut interpretes eorum rationem quam maxime habeant. Qui primus arcanum accentuationis inspicere cepit, fuit *Samuel Bohlius*. Hunc majori cum successu secutus est *Casparus Ledebuhrius*, in libro cui titulus est *Catena Sacræ Scripturæ*. Plura singulari opere præstitit *Matthias Wasmuth*: verum cum adhuc variæ videantur relictæ anomaliæ, novissime argumentum illud resumsit *Andreas Reinbeck Luneburgensis*, qui a regulis recedi propter singulares affectus, & emphasin ostendit, ut anomaliæ conjunctionis pro disjunctione a lectore præcipitem exigant elocutionem, certis passionibus animæ consentaneam, & contra disjunctiones loco conjunctionum præcipiant suspensam lectionem esse observandam, etiam passionibus requisitis consentaneam, quod doctiss. Auctor per aliquot centena exempla illustrat, totam fere Sacram Scripturam percurrens.

III. Ut autem neminem lateat, quam insignem in rerum conjunctione & disjunctione usum notatio accentuum præstet, notandum est, non solum illos dividi in conjunctivos & distinctivos, verum & distinctivos ita differre inter se, ut alii minorem, alii ma-

majorem, alii maximam faciant distinctionem, connecti vero voces per accentus conjunctivos, quæ per aliquam regulam syntacticam cohærent proxime, V. C. Constructiones regiminis, appositiones, adjectiva & substantiva, nec non verba cum nominativo aut aliis casibus, hac lege, ut quæ magis cohærent conjunctivo nectantur, quæ vero minus, parvis distinctionibus intercipiantur

IV. Ex hisce hypothesibus illustratur locus: Habac. II. ỷ. 4. *Justus ex fide ejus vivet.* Ubi enunciatio contracta est *Justus vivet*, verum dubium videri possit, quorsum *ex fide ejus* sit referendum, num ad subjectum; ut sensus sit, *Justus ex fide ejus*, qui per fidem accepit justitiam fidei: num vero ad prædicatum *vivit*, ut mens sit, vitam addictam promissamque eam esse, qua vivitur *in fide* & *ex fide*; verum cum acceptus conjunctivus in voce צריק ad se trahat vocem sequentem כאמונהו censendum est, illud *in fide ejus* proxime cohærere cum subjecto, atque illud certo modo modificare & restringere: sane hoc sensu a Paulo accipitur, qui probaturus justitiam Dei per Euangelium revelari *ex fide in fidem* Rom. I. ỷ. 17. hunc locum adducit, quo propositionem suam de justitia fidei adstruat, justitiam ex operibus exclusurus.

Addamus & hoc loco exemplum vocabulorum dubiæ relationis, num ad enunciationem antecedentem, num ad sequentem spectent. Locus est Ps. cx. ỷ. 3. Ubi dubium est, an verba בהדרי-קרש i. e. *in decoribus sanctitatis*, spectent ad enunciationem antecedentem, quæ dixerat, *populum Regis spontaneum fore in diebus expeditionis*, quorsum refert versio Belgica; an vero ad enunciationem consequentem referri debeat, quæ dicit *florem juventutis fore præ utero auroræ*, accentuatio exigit, ut verba ista ad ultimam enunciationem referantur. Rem ipsam vide in *Commentar.* Clariss. Cocceji.

§. 3. Loquitur hic paragraphus de textu, qui sub *unica solum enunciatione* argumentum dicendorum continet; in hoc enim casu diligens extremorum admittitur discussio, modo retineatur proportio, cujus regula est, *de subjecto succinctius, de prædicato amplius, de nexu vero quam latissime disserendum esse.* Exigit itaque hæc regula, ut tempus relinquatur rebus gravioribus, scopum præprimis ferientibus, juste pertractandis, utque & legitimæ applicationi sit locus, memores postulati, *Concionem non multum ultra horam esse protrahendam.*

§. 4. Accedimus casum, in quo *subjectum* inveniendi, atque fere omissimus casum, in quo *subjectum* ænigmatice occultatum, seu nulla denominatione indicatur: cujus rei exemplum est: Jes. CAP. LIII. Unde & controversia nascitur de *subjecto* istius capitis, Christianos inter

& Judæos, illos Christo applicantes, hos vero populo Israelitico, in præsenti exilio oberranti. Sunt etiam, qui Jeremiæ applicant a populo & Rege Judæ male habito; verum eo in casu secundum eandem progredimur regulam, quam applicabimus de subjecto inveniendo propter ambiguitatem denominationis ad paragraphum VII. sequentem.

§. 5. Hic paragraphus jubet,

I, Quæ explicatione non indigent, non ita explicatione premenda esse, ut liceat illa plerumque supponere, *nisi forte sub schemate aliquo veniant*: ac tunc illa attingenda esse tantummodo secundum schesin, quam tuentur. V. C. II Samuel. XXIII. ℣. 1. In enunciatione, ubi *David* dicitur *amœnus psalmis Israelitarum*. Hic David venit sub schemate musici ac poëtæ, adeoque in ejus *προσωπογραφία* ea tantum attinguntur, quæ peritiam ejus spectant in compositione odarum, & cognitione rei musicæ: repetit itaque interpres ex ejus *βιογραφία*, ut assuetus vitæ pastorali jam olim incubuerit rebus musicis, sibique peritiam tractandi nablium & citharam ceteraque instrumenta comparaverit, ut jam ad aulam admissus, Regis animum hac arte mirandum in modum inflexerit: transituri autem ad *prædicatum*, animadvertimus, Deum hanc peritiam suo tempore sanctificasse; atque Spiritu suo hoc gloriæ Instrumentum applicuisse componendis odis sacris, ad ædificationem Israelis spectantibus, &c.

II. *Quæ propter aliquid insuetum & exsoletum denominationi adhærent*, aliqualem illustrationem, ex antiquitate requirunt, discutienda secundum ea, quæ diximus ad Cap. IV. §. 2. N. 1. & §. 4. N. 1.

§. 6. Hic fit distinctio rationum secundum quas *indagatio subjecti* aliquando variat, qui casus expenduntur sequentibus paragraphis.

§. 7. *Ambiguitas denominationis subjecti* proponitur ut removenda.

I. *Canon*, quo utimur ad id facile præstandum, est, quod *talia sunt subjecta, qualia permittuntur esse a suis prædicatis*. Quæ enim *prædicata* subjectæ materiæ non conveniunt, cogunt nos inquirere in aliam materiam subjectam, cui satis conveniunt, & quæ tamen sub ambiguitate denominationis contineri potest. V. C. Gen. VI. ℣. 2. *Filii Dei dicuntur respexisse filias hominum, quod pulchræ essent, atque ex iis sibi adscivisse uxores, quas elegerunt*. Veterum imprudens interpretatio *subjectum denominatum* retulit ad Angelos, quia apud Jobum Cap. XXXVIII. ℣. 7. Angeli *filii Dei* dicuntur, atque inciderunt in absurdam istam interpretationem, qua asseruerunt, *Angelos cum filiabus hominum concubuisse*, monstra inde prognata fuisse; non attendentes, quod *filiis Dei* etiam audiant homines, veræ religioni adhærentes, & secundum judicium charitatis pro adoptivis *filiis Dei* habendi, qua significatione

catione admissa, absurda illa omnia effugimus, sensusque subjectæ materiæ conveniens sponte profluit.

II. Huc etiam referendæ *denominationes*, de quibus disceptatur, *num sensu literali, num mystico accipiendæ sint*, de quibus egimus, Cap. IV. §. 5.

§. 8. I. *Dubium, quod incidit circa latitudinem subjecti*, proponitur hic etiam discutiendum. Exemplum sumamus, quæ de *Angelo Goele & Angelo in rubo apparente* dicuntur: Genes. XXXII. ℣. 24. & XLVIII. ℣. 16. & Exod. III. ℣. 2. & aliis in locis. Inquiritur an ibi de qualicunque *Angelo* sermo sit, num vero de *Angelo increato*, cum Filius Dei sit caput Angelorum & ipse Angelus dicatur, in quantum est Angelus Dei, quod prædicata definient.

II. Huc refertur *consideratio subjecti sub aliquo schemate & peculiari relatione* V. C. Mich. V. ℣. 1. Ubi מושל sive *dux* veniat tanquam *subjectum* vaticinii: verum quidem est, quod sub isto schemate describitur Messias; ast ibi non necesse est, ut statim decidatur quæstio; modo *Ducem* & *Imperatorem* hic asseramus, secundum ea, quæ in dubium revocari non possunt, quæque multa abscindent. V. C. Si proponamus in pertractatione *subjecti* methodo deliberativa, Principem esse ducem, qui reliquis præest cum imperio, atque adeo personam exhiberi sua dignitate ceteris in populo præeminentem, ita tacite abscinduntur omnes homines vulgares; tunc adde, hunc Principem depingi ut populo Judaico præpositum; ita tacite abscinduntur omnes Reges & Principes gentium: perge, addendo, Ducem futurum innui, imo promitti ad felicissimam populi conditionem; atque ita tacite abscinduntur omnes Reges & Principes, qui fuerunt ante Michæ tempora: imo & porro promissio Ducis istius exaggeranda est ex ejus beneficiis conferendis in populum Dei, ita ut concipiatur futurum Instrumentum consilii divini in populo suo, ad eundem ducendum in omni veritate & pietate; atque ita tacite excluduntur omnes futuri Reges Judæ impii. Hic subsistere potest adornatio *subjecti* in suo schemate, ut alterior definitio relinquatur pertractationi *prædicati* in textu, sed cum hoc vel simili transitu. Imo quantum hic Dux omni humana sorte sit futurus superior, probat nobile *prædicatum*, quod illi asseritur; dum illi *duplex* attribuitur *egressus*, quorum unum quidem haberet cum omnibus hominibus communem; alterum vero illi soli peculiarem, ita ut constaret, Filium Dei æternum fore Filium hominis in tempore.

III. *Ad latitudinem subjecti* spectat etiam consideratio *subjecti in certo tempore*, adeoque deliberatur circa latitudinem *subjecti* agniti; an hic proponatur *ut omnis temporis*, an vero ut *temporis alicujus particularis*. Sic V. G. Psalm. XXIII. ℣. 1. *Jehovah* proponitur, cui

cui tribuitur, quod ſit *Paſtor eorum*, qui œconomiam ejus in ſequentibus decantant, adeoque *Jehovah* hic in *ſubjecto* eſt; ſed deliberatur, an hic proponatur ut agens per providentiam ſuam communem, an vero ut exercens peculiarem œconomiam gratiæ: ac proinde, an concipiatur *Jehovah*, ut Deus Triunus, num vero ut ſingularis Perſona Trinitatis, qui ſchema *paſtoris* proprie induit: in qua deliberatione hinc inde ex Pſalmo oſtendimus *prædicata* exigere, ut *Jehovah* hic occurrat tanquam ampliſſimæ gratiæ Largitor & Diſpenſator; quod cum N. T. peculiare ſit, & per Chriſtum præſtandum, rei convenientius eſſe concludimus, ut hic Filius Dei & ipſe Jehovah intelligatur, tanquam peculiarem Θεοκρατίαν N. T. ſibi vendicans.

IV. *Emphaſis denominationis reſtrictionem ſubjecti* aliquando *involvit.* V. C. Hebr. x. ℣. 18. Ubi eſt *ἄφεσις peccatorum. ibi non eſt amplius oblatio pro peccato. Emphaſis* vocabuli oſtendit, hic agi, non de omni remiſſione peccatorum, ſed de ea, quæ etiam includit deletionem reatus omnimodam, quæque continet excluſionem commemorationis peccatorum, adeoque *emphaſis* vocis reſtrictionem aliquam includit; quod probatur ex diſtinctione inter ἄφεσιν & πάρεσιν, probaturque per contextum, quia locus allegatus, unde argumentum fit, nempe Jerem. xxxi. ℣. 34. habet in textu: *Non commemorabo peccata eorum.* Cum autem Paulus hanc vocem in textu ſubſtituat, loco dictorum apud prophetam, oportet, ut ἄφεσις includat non *commemorationem peccatorum*, vel ut evidentius loquar, ἀμνησιν τῶν ἁμαρτιῶν; probaturque idem ex abſurdo conſequenti, quia niſi ſecundum hanc *emphaſin* intelligas *ſubjectum*, dicendum eſt, in V. T. nullam fuiſſe *remiſſionem peccatorum*, quoniam ibi fuerunt *ſacrificia pro peccato*: unde conſtat, vocem hic potius id in ſua ſignificatione includere, per quod ſacrificia pro peccato ab œconomia N. T. excluduntur, quod tantum fieri per ablationem commemorationis peccatorum ex antecedenti argumentandi modo, quem Paulus adhibuit, palam eſt.

V. *Latitudo ſubjecti* aliquando ſolum per *contextum* reſtringitur. Ita Pſalm. x. ℣. 2. & *ſequent.* multa de *impio* dicuntur, atque circa latitudinem iſtius denominationis a quibusdam dubium movetur: quippe qui *impium* hic collective accipiunt, pro quocunque homine improbo; aſt perſonaliter hic vocem ſignificare patet ex *prædicatis*, ſingulares actus reſpicientibus, quæque non omnibus, & ſingulis *improbis* conveniunt: proinde hic aliquibus characteribus *impius* ille concipiendus eſt ut piorum adverſarius, atque Regni Dei hoſtis, perſecutor in ſumma poteſtate conſtitutus, ac proinde ut perſona ſingularis definiendus ex actionum inimicarum ſpecie, atque ita methodo deliberativa inve-

venie-

veniemus Antichristum designari, ut pessimum Regni Christi adversarium.

§. 9. Monet hic paragraphus,

I. *Ut dignitas rei requirat aliquando succinctam subjecti descriptionem.* Nam quæ explicamus non tantum eruimus ad intellectum notionis simplicis, sed etiam commendamus; adeoque si sit peculiaris *dignitas in subjectis*, auditoribus aliquando simpliciter in memoriam revocamus, quæ tenent, propter jucunditatem contemplationis rei dignissimæ.

II. Præsupposita *auditorum ignorantia* jubet etiam aliquid dicere de *subjecto*, ne tota dissertatio vel simplicissimos præterfluat: hac enim in parte rudiorum atque tyronum ratio habenda est semper.

III. *Res per definitiones breviter illustrantur*, quia inquisitio in *subjectum* exigit, ut nostra pertractatio hic sit contractior cum studio brevitatis.

IV. *Virtutes*, & *dogmata tales succinctas definitiones exigunt*, quia semper metus est, omnes auditores rem non tenere, quæ primi momenti est: deinde, quia versantur circa caput rei, salutem humanam, fidem nempe, & pietatem, quæ istius dignitatis sunt, ut accuratam ideam in auditoribus renovemus; imprimis, ut *virtutes* in *subjecto* propositas saltem ab ista parte intueamur, secundum quam influunt in *prædicatum*, & quædam singularia officia præstant, aut ut præstent, incitant. E. G. Rom. XII. ℣. 9. *Subjectum* est *charitas* ἀνυπόκριτος, quæ refertur ad aliqualem seu aliquam ejus proprietatem, ut sit *genuina*, proinde *definitio charitatis* præprimis involvit tendentiam ad proximum ex imperato rationis, quæ hominem ad *charitatis* officia obligat: nisi enim ratio sit legitima, quæ ad officium impellit, non esset amor proximi, sed sæpe alienus: hinc transitus fit ad *prædicatum*; *esse fucum amoris*, dum speciem refert & alienum productum ex alienis causis; atque ita hypocritam agere, quod Paulus prohibet.

V. *Personarum succinctæ prosopographiæ in subjecto*, etiam *subjectum* considerant in relatione ad *prædicatum*, & ab ea parte nonnihil circumscribunt. V. C, Genes. XV. ℣. 6. *Abrahamus credidit Jehovæ, & imputatum est ei in justitiam.* Ubi *subjectum*, in quæstione est *Abraham*, verum considerandus ut pater futurus posteritatis alicujus electæ, quique proinde in exemplum proponitur viæ Dei cum peccatore electo, notaturque obiter, ut ipse vocatione divina translatus fuerit a cultu idololatrico ad verum; adeoque ipse antea peccator & reus, sed cui tribuitur, quoad officium, *quod crediderit*; quoad beneficium, quod ei *fides imputata fuerit ad justitiam.*

VI. *Loci* denominatio, si rationem *subjecti* habeat, perpendi debet, an hic magis considerari debeat ratio situs, an ratio electionis. Mich. v. ℣. 1. *Beth-lechem Ephratæ* designatur in *subjecto*, ubi fere utraque ratio obtinet: describitur itaque ut civitas, quæ definitur quoad situm in Ephrata, seu ea parte sortis Judæ, quæ non longe abfuit ab Hierosolymis: ast respectu *prædicati* ut patria familiæ Davidis, cui ista competebat gloria, quod populo Dei ex civium familiis unam exhibuerit, ad quam Regia potestas fuerit devoluta; huic enim omnes Reges ex familia Davidis debuere ortum: utque transitus fiat ad *prædicatum* inter eas eminentias quidem primariam esse, quod & esset futura patria præcellentissimi Regis atque Ducis; tribui enim in *prædicato*, quod ex ea civitate proveniret, qui clementissimum Ducem ageret.

VII. *Temporum* descriptio, si quando per modum *subjecti* proponitur, etiam exigit singularem definitionem, V. C. Dan. IX. ℣. 24. *Septuaginta septimanæ decisæ sunt super populum tuum, & super civitatem sanctam tuam.* Ubi discutiendum in *subjecto*, quousque *septuaginta septimanæ* se in calculo temporum extendant, indicando hic *septimanas* non esse intelligendas dierum, sed annorum; idque probandum est ab usu scripturæ non esse alienum, nec propter multitudinem rerum promissarum aliam significationem admitti posse; contractius enim esse tempus sensu primo acceptum, ut intra terminos ejus *prædicata* includi queant: hinc ostendendum, periodum illam temporis proinde continere *septies septuaginta annos*, qui numerum conficiunt CCCCXC. annorum: verum cum illa periodus hic relationem habeat ad beneficia conferenda, animadvertimus etiam, istam periodum totidem annorum habere in se rationem formalem temporis tolerantiæ divinæ, a Deo constituti, ut ante ejus finem Deus esset consummaturus gravissimas promissiones de constituendo Christi Regno, utque post ejus finem tempus sequeretur effundendæ iræ in pervicacem gentem Judaicam, quæ ex stupore Regnum illud non admitteret.

VIII. *Actiones* aliquando etiam rationem *subjecti* habent. V. C. Philipp. III. ℣. 1. *Eadem vobis scribere me quidem haud piget, vobis autem tutum est.* Actio in *subjecto* est *scribere easdem res* ecclesiis; sed respectu *prædicati* concipi debet ut actio sugillata, quæ minus conveniret scriptoribus gravioribus, proinde ita instituimus orationem, ut Apostolorum erat scribere æque ac prædicare ea, quæ ad ædificationem ecclesiæ spectant, quo possint & in ecclesiis remotis officium suum præstare, quæ singularis scriptione utilitas est, ne videri posset supervacaneum esse, eadem aliquando repetere, Paulus repetitionem ejusdem rei scriptæ proponit ut haud inuti-

inutilem, &, quod alias fieri solet, sibi scriptori non tædiosum, quare utrumque in *prædicato* de repetitione sua asserit.

§. 10. De *denominatione emphatica*, sub qua aliquando etiam *denominationes in subjecto* veniunt, jam plura monuimus §. 4. & 5. hujus capitis, ad quam locum lectorem ablegamus.

§. 11. *Denominatio subjecti emblematica*, etiam ad *analogiam* revocanda est in relatione ad *prædicatum*. V. C. Joann. 1. ℣. 29. *Ecce Agnus Dei, tollens peccatum mundi. Subjectum* est *Agnus Dei*, neque dubium est, quin *denominatio* ista sit *emblematica*, atque hic respiciatur Jesus, de quo sermo est in omnibus circumstantiis, & quem Joannes quoque digito commonstrat, dum eum sub ea *denominatione* populo subjicit; sed inquirendum est in rationem *denominationis*, quæ consistit in justa *Agni* istius cum *Christo analogia*, *Agnum* eum Dei dici, quia a Deo exigente, & definiente vicem *agni* ageret. Non hic requiruntur in pertractatione omnes *analogiæ* & convenientiæ, sed *prædicatum* jubet me *subjectum* respicere, ut victimam piacularem, cui imponebantur peccata reorum in lege ceremoniali, propter rationem typicam, ut hic notetur istarum victimarum piacularium antitypus, in sacrificiis præfiguratus. Basis ergo convenientiæ erit, victimam hic adesse piacularem, dein convenire cum victimis in eo, quod per sponsionem in se susceperat peccata expianda: porro illum revera in se habere conditiones in victimis requisitas, ut sit purus ab omni labe, atque insons, propriis reatibus non implicatus; sicque fieri potest transitus ad *prædicatum*; nunc vero actu designari illud opus, quod a tali *subjecto* sperari poterat, scilicet *ablationem peccatorum mundi*.

§. 12. *Epitheta, aliaque subjecto adhærentia*, quomodo sint animadvertenda, docetur hoc paragrapho.

I. Ut *spectent aliquando ad discretionem subjecti*. Ita locus allegatus Joann. 1. ℣. 29. non tantum Jesum repræsentat sub denominatione *agni*, sed ipsi adhæret vox *Dei*, ut notet piaculum, a Deo designatum, & Deum decens ad exclusionem *agnorum*, V. T. qui ex grege desumebantur, ne quis putet, victimas V. T. id revera præstitisse, sed tantum præfigurasse, hoc longe alterius ordinis *subjectum*. Ita Habac. 11. ℣. 4. In *subjecto* est *justus* sed adhæret vox *ex fide ejus*, ad exclusionem justitiæ operum, & accuratam rerum *discretionem*.

II. Aliquando spectant ad *extollendam rei dignitatem*, & *excellentiam*, imo & nonnunquam ad utramque simul. V. C. 1 Johann. 1. ℣. 7. *Sanguis Jesu Christi, Filii Dei purgat nos ab omni peccato.* Ubi *subjectum* est *sanguis*, spectatus ut *piacularis* & *purgans*, verum illi adhæret aliquid, quod ad *discretionem* facit, dum determinatur *sanguis Jesu Christi* ad exclusionem sanguinis pecuini non

non solum, verum etiam quorumcunque aliorum hominum: definitur enim persona, qui *sanguinem* effudit *piacularem* per nomen *Jesu*, qui est Filius Mariæ, & per agnomen *Christi*, qui solus a Deo constitutus, & unctus erat in Sospitatorem; cetera quæ adjunguntur, faciunt ad rei *dignitatem & excellentiam, valoremque*, dum dicitur *sanguis Filii Dei*, ut ita designetur sacrificium Deo dignum, quippe Filius Dei est imago Patris, ejusdem naturæ cum Patre, qualis requiritur, ut munus Mediatoris adimpleat, & sanguini pretium, in ἀπολυτρώσει adstituat.

III. Apponuntur aliquando *tituli laudis aut vituperii*, quod facere nonnunquam ad ἀξιοπιστίαν *testimonii* dicimus, ut non tantum laudentur quidam ob exemplum, & habitudinem ad munus aliquod præstandum, sed & fidem faciendam; in qua latitudine deliberatio se confert ad *prædicata*, si enim *subjectum laudatum* in scena concipiatur se habere per modum testis aut legati Dei, commendatio a virtute facit ad examen testis istius; quippe qui inde colligitur homo fuisse fide dignus, & admittendus in foro: sin vero consideretur ut munus agens, concipitur per eam commendationem ut bene instructus ad munus suum, ita V. C. Actor. XVIII. ℣. 24. Proponitur *Apollos*, & variæ sunt appositiones *subjecti*, antequam *prædicatum* afferat, & sequatur, *ut diligenter locutus fuerit, & docuerit res divinas*: inter appositiones alias est, quod fuerit *potens in Scripturis*, nec non quod fuerit *edoctus in via Domini* & simul *Spiritus zelo affectus*, quæ omnia per appositiones adhærent *subjecto*, ut nempe intelligatur, quam habilis fuerat ad opus doctrinæ in ecclesia. Monemus tamen in *virtutum*, & *vitiorum explicatione non nimis esse immorandum*, quia hoc in casu imprimis obtinet, *non esse excurrendum in locos communes*.

§. 13. Post inventionem *subjecti* sequitur deliberatio de inveniendo *prædicato* in sensu suo legitimo, & hic repetitur ea pars regulæ proportionis, quæ *plura dicenda esse de prædicato, quam de subjecto*, jubet, id est, quæ sunt dicenda de *subjecto*, exigere maximum studium contractionis, quæ vero dicenda sunt de *prædicato*, admittere majorem diffusionem: rationem præcepti subjungimus, quia *prædicatum* magis accedit ad *intentionem dicentis*, cujus consilium est, ut teneamus id de *subjecto*, quod statim affirmandum, aut negandum est.

§. 14. *Prædicatum* itaque dum pertractatur, prima deliberatione expenditur tanquam notio simplex cum suis cohærentiis, atque ita hic observanda sunt, quæ capite præcedenti de *reali & verbali expositione* dicta sunt, nec non de *grammatica*, & *rhetorica expositione*. Sic V. G. metaphorica *prædicata* aliquando copulantur cum *subjecto*, ad literam proposito, ut Genes. XLIX. ℣. 14. *Issaschar* est *asinus ossens*.

Luc.

Luc. XIII. ℣. 32. *Herodes* dicitur *vulpes*, quæ proinde secundum regulas, ibi traditas, exponuntur.

Monemus tandem præprimis observandam esse regulam, scilicet, *verba significare quicquid per substratam materiam, & contextum significare possunt*, id est, *prædicatum* considerandum esse in significatione sua secundum omnem amplititudinem potestatis, nisi canones hermeneutici prohibeant: nisi enim Deus ipse restringat, *amplitudo vocabuli & Phrasiologiæ* perpendenda est: quibus autem argumentis eam regulam antehac adstruxerimus, videndum est *in Introductione nostra ad scripta Prophet.* Lib. II.

§. 15. Ratio legis ibi exhibitæ fundatur etiam in regula proportionis; ut diffusior pertractatio *prædicati*, præ discussione *subjecti*, interim cohibeatur quoque inter legitimos terminos: hinc quædam omittenda sunt, ut minus utilia, ut nobis tempus reservemus ad pertractationem copulæ, & ita omnes vires effundere liceat in deductione totius enunciationis copulatæ: huc itaque referimus *allegationem testimoniorum exoticorum*, quibus *ritus antiquos* confirmare possimus.

§. 16. Ut *prædicatum* accurate teneatur in sua formali, & aliquali relatione ad *subjectum*, attendimus ad *quæstiones juris* & *facti*, distinctio enim a Jurisconsultis desumta, ut in *quæstione juris* indicetur, quid rei a natura aut ex officio competat: *quæstio facti* vero est, quod rei alicui evenerit intercedente aliquo casu, aut rerum aliquo occursu: prior expendit rerum rationes, & causas; altera expendit facti veritatem, an res se eo modo habuerit, secundum quas considerationes *prædicatum* aliter pertractandum est.

§. 17. Hic ostendimus qualia sint, quæ potissimum pertinent ad *quæstionem juris*; nempe,

I. *Dogmata fidei*, quia hic una veritas aliam involvit, ut nexus inter *subjectum* & *prædicatum* sit cohærentia insolubilis. V. C. Habac. II. ℣. 4. *Justus ex fide sua vivet.* Cum illud *vivere*, quod est in *prædicato*, hic proponatur tanquam fructus, & consequens *fidei*, *vita*, illa describitur in se, & commendatur, ut bonum; ut in copulatione tandem agnoscamus, quanta sit *fidei* ad *vitam* utilitas, ostensuri etiam in copula nexum insolubilem, id est, ut nemo credens a tanto beneficio possit excludi.

II. *Dogmata morum*, quæ nihil aliud sunt, quam leges, obligationem naturalem præscribentes, ubi obligati concipiuntur in *subjecto*, officium in *prædicato*, & vinculum connexionis est demonstratio rationis, quæ exigit tale officium; ubi itaque *prædicatum* concipitur ut opus officii, atque exponitur secundum actiones suas, quæ in officio continentur. Sume *præceptum quintum* in *decalogo*; ad quod obligati sunt omnes *filii* ex *parentibus* progna-

Digitized by Google

ti, *officium* eſt, *honorare parentes*, quod deſcribitur ſecundum omnes actiones honorantium, in quantum ſunt teſtimonium dignitatis & præcellentiæ parentum, ut ita quicquid eſt in obligatione, eruatur; *cohærentia* poſtmodum tractabit rationes debiti *officii*, & ita *quæſtio juris* eſt, oſtendens, quid juris competat parentibus in filios.

III. Huc pertinent teſtimonia, in quibus *ſubjectum & prædicatum ſe habent* ad ſe invicem, ſicut *genus* & *ſpecies* inter ſe: V.C. Hebr. I. ℣. 14. Ubi *Angeli* divini *adminiſtratorii ſpiritus* dicuntur. Hic in prædicato *ſpiritus* concipiuntur ut *genus*, & ita exponitur *ſpirituum* natura, in quantum eſt communis *Angelis* & hominibus; additurque *ſpiritus* hic vocari *adminiſtratorios*, qui ſunt ſingulari modo obligati ad miniſterium, qua in re aliqua dignitas eſt obſervanda, æque ac obligatio: *copulatio* poſtea oſtendit nexum inter Angelos & ſpiritus adminiſtratorios, ut unum cohæreat neceſſitate naturæ, nempe quod ſint ſubſtantiæ cogitantes: alterum nexu electionis & decreti, quippe qui ad hoc conditi ſunt, cum nomen Angelorum ſignificet legatos ad miſſionem divinam conſtitutos.

IV. Quando ad ſe mutuo ſe habent extrema, ut *totum & pars*, adeo ut *totum* non ſit integrum ſi *parte* iſta detruncatur. V.C. 1 Cor. XIII. ℣. 4-8. ubi *amor* eſt in *ſubjecto*, in *prædicato* autem partes officii *amoris*; expendamus enunciatorum unum, nempe, *amor eſt manſuetus*, ubi in *prædicato manſuetudo* ita pertractatur, ut videamus, quam partem utilitatis proximi ſibi curandam ſumat, ut, quando ad *copulationem* pervenerimus, videamus *amorem non* eſſe integrum, ſi & hanc partem obligationis non præſtiterit.

V. *Attributa eſſentialia*, & *proprietates* etiam ſpectant ad *quæſtiones juris*, dum ratiocinii erit, extremorum nexum inſolubilem oſtendere, ſic Hebr. XI. ℣. 1. in *ſubjecto* eſt *fides*, in *prædicato* ὑπόστασις ἐλπιζομένων. Ubi in expoſitione *prædicati* invenimus aliquid, quod eſt de eſſentia *fidei*, exponitur itaque *prædicatum* ut ἐλπιζόμενα referantur ad promiſſiones fœderis gratiæ, quæ nobis ſpem fecerunt rerum ad gratiam & vitam neceſſariarum: ὑπόστασις autem eſt pollicitatio, qua nobis propter ſpem factam bona futura ſpondemus, non aliter ac ſi jam per anticipationem accepiſſemus: ad pertractationem ergo *copulæ* faciat animadvertere, eam ὑποστάσιν contineri in definitione fidei, & adeo illa extrema eſſe inſeparabilia.

IV. Quæ ita cohærent, ut *cauſa ad effectum* ſe habeat, tanquam ex neceſſitate naturæ agens, vel ex *decentia*, cum etiam relinquant nexum demonſtrandum, ad *quæſtiones juris* pertinent. V.C. Rom. VI. ℣. 23. Ubi *mors* dicitur *ſtipendium peccati*: ſic fructus acerbior refertur ad cauſam ſuam, quæ eſt cauſa meritoria, *ſtipendium*

dium enim *peccati in prædicato* nihil aliud notat, quam meritum *peccati*, ac proinde deliberatio in *prædicato* est, *peccatum* secum trahere reatum, seu obligationem ad pœnam; ita ut justitiæ divinæ sit male agentibus malum retribuere: ad *copulationem* autem spectabit, *mortem* esse pœnam *peccati*, ut nexus ille sit inseparabilis, Deum *mortem* exigere, ubi *meritum peccati* exigit, contra Pelagianos, qui *mortem* sequelam naturæ vocant.

§. 18. *Passive* se habet,

I. *Subjectum* ad *prædicatum*, dum, quod ei extrinsecus advenerit, narratur, ita tamen, ut quod est in *prædicato*, salva natura *subjecti* abesse possit. Ita Matth. IV. ℣. 2. *Christus tandem esuriit.* Patiens est *Christus*, in *subjecto* passio est dira *fames*, quo proin describitur tanquam aliquid Christo adveniens ex occasione, describiturque etiam, ut malum exaggerandum a dolore, & molestiis in *fame* comprehensis: *copulæ* adhæret vox *tandem*, & pertractatio copulationis asserit id *Christo* evenisse per modum facti; atque occurrit dubiis, quomodo Dei providentia permittere id potuerit, salvo amore Filii sui.

II. *Facta* considerantur aliquando etiam simpliciter, ut *naturalia*, & ejusmodi *prædicata* se non extendunt ultra expositionem naturæ.

III. Ast quando ut *supernaturalia* considerantur, alia est *prædicati* ratio: exemplum esto in miraculis, Matth. XI ℣ 5. *Cæci vident, clandi circumambulant, leprosi mundantur, & surdi audiunt;* ubi *prædicata* sunt *videre, ambulare, mundari*, & *audire*, exaggeranturque, ut singularia beneficia continentia, quæ homines admodum perficiunt, verum in *copulatione* cum ista jungantur cum subjectis, facultatibus iis omnibus privatis, jam exaggerantur ut raro contingentia, ut effecta in iis *subjectis* difficilia, ac Medicinæ sphæram excedentia, quæ proin non nisi per divinam potentiam fieri possunt, cum alias Philolosophi dicant *a privatione ad habitum non dari regressum*, & quando fiunt, indicant singularem Dei gratiam hominibus, præter meritum talia concedentis.

IV. Si *prædicata subjecto*, passive se habenti, eveniant, deliberare etiam oportet, quid *boni*, aut *mali* inferant, quod locum habet, quotiescunque *prædicatum* habeat *rationem beneficii*, aut *pœnæ*, aut rei lætæ, aut tristis.

V. Præprimis attendere oportet ad ea, quæ *prædicato* nonnunquam adhærent, quibus & illud ipsum modificatur, sive *prædicatum* contineat *bonum* sive *malum*, sed limitatum & restrictum. V. C. Hebr. XII. ℣. 11. Ubi *castigatio* in *prædicato* accipit expositionem restrictionis, quando Paulus dicit, non quidem *videri rem gaudii*, sed *tristitiæ*, sed postea suppeditare exoptatos *fructus*; tribu-

buitur itaque illi quidem species *tristitiæ*, sed restringitur illa tantummodo ad opinionem, & contra corrigitur illa opinio, ut sit minus solida, ac sic in ceteris.

§. 19. Hic consideratur *prædicatum*, cujus *subjectum* concipitur ut *agens*, & *rei gestæ causa*.

I. Attendendum hic esse in *prædicato ad actionis naturam* monemus; est enim aliquando *actio* indifferens, simplex, & naturalis; aliquando *actio* circumscripta *exequendi modis*, quod præprimis obtinet, ubi officia continentur prædicato. V. G. Matth. XXVIII. ℣. 19. Ubi *Christus discipulis* suis præscribit, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες &c. In *subjecto discipuli* considerantur, ut electa instrumenta propagationis Regni Christi, per doctrinam testimonii. *Actio* ipsis in *prædicato* præscripta, est, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, scilicet omnes gentes suscipite ad disciplinam Christianam, quotquot nempe se sistunt cum subjectione, sub auctoritate Christi & Euangelii; modus exequendi describitur participiis, βαπτίζοντες καὶ διδάσκοντες, quibus participiis iterum sua adhærent: ut primus *actus* in admittendis *discipulis* sit *baptismus*, concipiendus tanquam ritus inaugurationis eorum, qui scholam Christi ingrediuntur, quique præstandus est in nomine *Patris*, *Filii* & *Spiritus Sancti*: alter vero *actus*, est *institutio* inauguratorum perpetua, qua erudiantur: cui etiam adhæret definitio *materiæ institutionis*, nempe *servare omnia, quæ præcepit Christus*.

II. In *actione per modum prædicati se habente* attendendum etiam est ad *bonitatem* aut *malitiam*.

A. *Bonum utile*, est beneficium, quod profluit ex causæ benignitate. Ita Matth. I. ℣. XI. enunciatio est, *Jesus servabit populum suum a peccatis suis*, auctor beneficii in *subjecto* est *Jesus*, ad quem dictio relativa nos remittit; beneficium in *prædicato* est *salus populi*, quod *prædicatum* occurrit hic cum amplificatione ad exaggerationem, nempe *salutem*, imo *salvationem hanc esse ab omnibus peccatis*: verum & restrictio est in ordine ad *subjecta* beneficium recipientia, spes enim ea fit tantum *suo populo*, in quo exerceret eam utilitatem, ut a peccatorum reatu, macula, & pœna omnes ii liberarentur.

B. *Malum damnosum* aliquando infertur per *actionem deprædicatam*. Ita Actor. XII. ℣. 1—3. describitur in *subjecto Rex Herodes*, in *prædicato* ut ea faciens, quæ ad persequendam ecclesiam primam Christianam faciebant, *damnosæ eæ actiones* enarrantur plures.

א. Quod *quosdam ex ecclesia male habuerit*. Ubi actioni includuntur castigationes, mulctæ, & proscriptiones, quæ mala

mala exaggeranda sunt in ordine ad passionem ecclesiæ, tanquam instructa ad metum & apostasiam quorundam consequendam.

2. *Actus* secundus est, quod *occiderit Jacobum, fratrem Joannis gladio*; quæ *actio* spectanda est in aggeratione, ut ecclesiam privans Viro utilissimo, &c.

B. *Bonum honestum, sive legitimum*, sæpe est in *prædicato*, quando viris probis conceditur in *prædicato* testimonium rei bene gestæ; sive comprehendat præstationem officii pietatis, sive justitiæ, sive temperantiæ. V. C. Luc. II. ℣. 25. Ubi *Simeon* dicitur *expectasse consolationem Israelis*, in *prædicato* describitur spes in *subjecto* vigens, & restringitur ad *consolationem Israelis*; in qua spe proinde laudanda est hinc Viri fiducia; illinc fiduciæ constantia adversus varias difficultates, quæ ad tentationem facere possent, eumque pertrahere ad spem abripiendam & projiciendam, laudatur itaque in istis circumstantiis admodum spes illa confirmata, & minime vacillans.

D. Si vero in *prædicato* sit *malum turpe*, id est *actio* scelesta, vituperanda est ea admodum pro gravitate sceleris. Exemplum esto: Luc. XXIII. ℣. 39. Ubi pro *subjecto* ponitur *unus ex maleficis*, qui cum Christo *suspensus* erat, *prædicatum* illi tribuit *blasphemiam in Christum*, atque recludit sub qua enunciatione blaspemia ea contineatur. Hic igitur in *prædicato blasphemia* non solum accurate describenda est, ut sequentem enunciationem videamus sub definitione comprehendi, verum etiam crimen illud exaggerandum est ex violatione Majestatis divinæ, & contemptu *summi boni*.

III. Quandocunque boni laudantur ex aliqua *actione* in *prædicato* iis attributa, *actio laudata* consideratur sæpissime, ut propter exemplum laudata, in quantum describuntur isti, ut respicientes etiam aliorum allectionem ad idem studium; ita procul dubio Deus, & Christus proponuntur nobis aliquando in exemplum. Sed *hic caute* procedendum est.

A. Si in *subjecto Deus* aut *Christus* sit, actiones Deitatis, in quantum sunt omnipotentiæ divinæ, non sunt trahendæ in exemplum, quia illud exigi non potest a causis finitis; huc pertinent opera miraculosa Christi, itaque peccant, qui jejunium quadragesimale Christi in exemplum trahunt, cum hæc res effectus fuerit divinæ potentiæ filii Dei, sustentantis vitam suam. Adeoque in quibus Deus nobis exemplar est, nempe in lege sua, quæ continet expressionem imaginis Dei, in iis oportet ut illi evadamus conformes, aut in

quibus Christus se exhibuit tanquam sub lege factus, in iis se sistit tantummodo ducem, cujus vestigia sequi oportet.

B. Si hominum exempla occurrunt, antequam in *exemplum* introducuntur; facta eorum ad normam legis excutienda, & sic laudanda sunt; sin vero in eo examine inveniatur *actioni probæ* cohærere aliquid *imbecillitatis*, hoc ipsum notandum est, tanquam legi difforme, ut proinde, dum *exemplum* hominis in *subjecto imitandum* proponitur, id fiat cum seclusione *imbecillitatis notatæ*. Ita obstetrices in Ægypto, Rachab in Palestina quædam præstiterunt *laudanda*, in quibus populi Dei bonum quæsiverunt magno suo periculo, nihilominus mendacium adjunctum, quod profluxit ex quadam *imbecillitate*, & penuria consilii, haud proponendum est ut licitum, & ad eorum *exemplum* imitandum.

§. 20. Fit

I. Transitus ad *copulationem*, quæ *prædicatum* in abstracto consideratum nunc refert ad *subjectum* suum, monetque quidquid in *prædicato* est, *subjecto* inhærere, vel saltem adhærere, si propositio sit affirmativa; sin vero propositio sit negativa, sejungit *prædicatum* a *subjecto*, monetque, illud *prædicatum subjecto* non convenire, nec illi inesse.

II. Instrumentum *copulationis*, vocatur nobis *copula logica* facitque *copulationem verbum substantivum est*, atque monemus

A. Vel *exprimi*. V. C. Rom. x. ℣. 4. *Finis legis est Christus, ad justitiam cuivis credenti*.

B. Vel *includi verbis*, ut Genes. xv. ℣. 6. *Abraham credidit Deo*, quod idem est, ac si legas, Abraham fuit credens Deo. Extrema sunt, hinc *Abraham* in *subjecto*, illinc *credere Deo* in *prædicato*, quod in abstracto consideratum inquirere jubet, qualis sit illa actio, quæ enunciatur sub verbis *credere Deo*: *copula* verbo *credidit* inclusa, & eo modo quo diximus, elicita, talem fidem tribuit *Abrahamo*, a quo fides in eo *subjecto* concipitur.

C. Etiam frequenter *ellipsis* istius *copulæ* conspicitur in Sacris, quare tunc *verbum illud substantivum copulans* suppleri debet. V. C. Proverb. I. ℣. 7. *Timor Domini principium sapientiæ*, supple, *est*, quæ *copulatio* jam jubet demonstrare, quo modo *sapientia* inveniat initium suum *in timore Domini*, seu quid sit in *timore* Dei, quod studium sapientiæ jubeat, *incipere*, & promoveat: Philipp. I. ℣. 21. *Vivere mihi, Christus; & mori lucrum*. In quibus duabus enunciationibus ejusdem *verbi substantivi ellipsis* concipitur, nihilominus *subjecta* & *prædicata* ita sunt componenda, ac si hac *copula logica* essent conjuncta.

III. Co-

III. *Copulæ* adhærent aliquando *aliæ particulæ* naturam cohærentiæ *corroborantes*, aut *determinantes*.

A. *Affirmationes*, aut *negationes* adſciſcunt aliquando *particulas*, quæ teſtantur affectum in affirmatione aut negatione propter rei pondus aut certitudinem V. C. Matth. XXVII. ℣. 54. ubi *Centurio* affirmat cum affectu *Jeſum*, in cruce licet mortuum, fuiſſe *Filium Dei*, quando dicit, *revera hic erat Filius Dei.* Ubi particula *revera* adhæret *copulæ*, & affirmationem corroborat. Huc faciunt particulæ *certe*: Jeſ. VII. ℣. 16. *Utique*: Pſalm. LXXIII. ℣. 1. *Ecce*: Jeſ. VII. ℣. 14. Et ita in pluribus.

B. *Enunciationis quantitas* notanda etiam eſt, ſcilicet num *affirmatio*, aut *negatio* ſit *univerſalis*, aut *particularis*; licet enim voculæ adhæreant aliquando *ſubjecto*, aut *prædicato* in *copulatione*, tamen redire debet conſideratio latitudinis, ut teneamus in deductione *affirmationis*, quouſque res probanda ſit, & qua cum reſtrictione, id, quod in quæſtione eſt, diſcutiendum ſit.

C. *Circumſtantia temporis* revocatur quoque a nobis ad *copulam*.

א. Notandum hic *verbum ſubſtantivum*, ſive ſit verbo activo, aut paſſivo incluſum, ſive expreſſum, ſeu etiam propter *ellipſin* ſubintellectum, nonnunquam eſſe copulativum logices, id eſt, non connotare *tempus*; & id obtinet, quotieſcunque enunciatio pertinet ad meram quæſtionem juris. V. C. Joann. IV. ℣. 24. *Deus eſt Spiritus.* Ubi licet *copula* ſit in præſenti, hic tamen ad *tempus præſens* nequaquam referendum eſt, ſed indicat veritatem æternam, jubetque ſpiritualitatem concipere, ut cum Deitate indiviſe cohærentem. Sic omnia attributa Dei prædicantur de Deo tanquam æternæ veritates: ſed aliquando etiam *copula* ea exercet *notationem temporis*, quando ſcilicet thema ad quæſtionem facti pertinet. Ita Jeſ. VII. ℣. 14. *Ecce virgo concipiet & pariet Filium*: extrema ſunt, *virgo* ut *ſubjectum* enunciationis, ac *concipere & parere Filium*, ut *prædicatum* ejusdem; verum copula verbis incluſa jubet credere, aliquando futurum, quod alias ſine exemplo eſt, & nunquam factum, ſcilicet ut virgo עלמה / quæ nunquam revelavit pudenda, aut cum quoquam virilis ſexus habuit conſuetudinem, ſuo tempore conceptura ſit, & paritura prolem maſculam, quare hic copulata potiſſimum ſunt conſideranda in relatione ad *tempus*.

ב. Aliquando ſcriptura talia adjicit, quæ rem diſtinctius ad *tempus aliquod* referunt, & quidem

α. Ad *tempus præteritum*, ut notet rem gestam sua opportunitate, aut singulari tempore. Exempla sunto: 1 Sam. III. ℣. 1. *Sermo Jehovæ fuit rarus iis temporibus*, *nec* fuerat *visio aperta*. Ubi occurrunt duæ enunciationes, quarum altera *affirmativa*, altera *negativa* est, sed quæ se mutuo explicant; utrique in *copula* adhærent verba *iis temporibus*, nempe tempore Eli pontificis, quo œconomia Dei peculiarem instituit viam; alias fuerunt sermones prophetarum frequentes, quia visiones iis oblatæ fuerunt apertæ, spectat ergo ea penuria rei Spiritualis tantummodo ad eam periodum temporis populi Dei. Sic Act. XXVII. ℣. 23. *Adstitit mihi hac nocte Angelus Dei, cujus ego sum, & quem etiam colo.* Extrema hic sunt a parte *subjecti*, *Angelus Dei*, *cujus ego sum* & *quem colo*: quæ *subjecto* ita adhærent, ut certum Angelum definiant: a parte *prædicati* affirmatur apparitio divina; nexus notat, illud evenisse *Paulo eadem ipsa nocte*. Ponitur ergo inter res raro contingentes, sed quæ hoc *tempore* singulari cum opportunitate ex gratia divina accidit.

β. Ad *tempus futurum* cum respiciunt, etiam se varie habent.

a. Per modum vaticinii; exemplum sit: Jes. II. ℣. 1. *In fine dierum mons domus Domini exaltabitur supra omnes montes.* Ubi in *subjecto* est *mons domus Domini*, in *prædicato exaltatio ejus supra omnes montes*, non respectu quantitatis; sed respectu dignitatis, sub qua consideratione *exaltatio loci* nihil aliud dicit, quam privilegium celebritatis ob rem divinam, ut fiat collatio cum montibus aliis, propter apparitionem divinam celebratis, inter quos alios excellit *Sinai*. *Copulatio* autem exigit, ut spem concipiamus, montem domus Domini hac in parte fore celebriorem *ceteris omnibus*: verum notandum, *copulæ* adhærere *in fine dierum*, id est, non longe ab eo tempore, quo œconomia Mosaica finem inveniret, & anterior ea forma politiæ Israeliticæ veniret auferenda & corrigenda; quæ mutationis scena cum pendeat ab antecedente adventu Messiæ & Spiritus ejus, vaticinium prædicit, salutarem eum adventum, in *monte domus Domini* manifestandum esse, ante destructionem politiæ Judaicæ, & quidem haud diu ante excidium populi.

b. Per

b. Per modum *promissionis* singularis, cujus exemplum esto: Luc. XXIIII. ℣. 43. *Hodie mecum eris in paradiso.* Ubi in *subjecto* est latronum alter, qui judicium Dei justificaverat, quo ipse jam supplicio affectus erat: *prædicatum* est fruitio *paradisi* cum Christo. Quæ descriptio est status beatorum a loco, quo cum beata conditio erat connexa, qui hic symbolice denominatur. Exaggeratur autem conditio a consortio Domini moribundi; cum Christo enim in *paradiso esse*, est eo in loco præsentem habere Sospitatorem glorificatum, & omnium beatorum Patronum sufficientem: verum *copulatio tempus futurum* includit, quando dicit *eris*, *verbum substantivum* futuri temporis; cui *copulæ* adhæret vocula *hodie*, atque spem facit beatitudinis instantis, non dilatæ ultra terminum *istius diei.*

c. Per modum *comminationis*; exemplum esto: Deut. XXVIII. ℣. 16. & seq. *Maledictus eris in civitate, & agris* &c. Ubi *subjectum* est quilibet haud obediens præceptis divinis, *prædicatum maledictio*, quocunque in loco effundenda, & quasi ubique præsens, ut reos constrictos teneat, vel ubique ad supplicium prehendat: *copula* autem differt quidem hoc judicium in *tempus futurum*; sed simul asserit, aliquando certo illud judicium adventurum, ut adeo justum incutiat *comminationis* metum, ut resipiscant, & pœnitentia illud judicium antevertant.

D. Adhærent *copulæ* aliquando *circumstantiæ.*

א. *Particulares casus*, ut Ps. L. ℣. 15. *Invoca me in die tribulationis.* Ubi officium præscribitur, in quo obligati *subjectum* faciunt, postulatum vero obligatorium *prædicatum*; quippe exigitur *invocatio Dei*: *copula* autem casum exponit per verba ei adhærentia, *in die tribulationis*, concipitur enim fore, ut aliquando *tribulationes* ecclesiæ, aut piorum singularium exigant *preces fervidas*, & *deprecationes* tum peccatorum tum castigationum ulteriorum, itaque status *tribulationis* continet casum eum, qui obligat præprimis ad studium *supplicationis.*

ב. *Rei possibilitas*, aliquando exprimitur per ea, quæ cohærent *copulæ*, præsertim in rebus difficilibus, ad solatium facientibus: vide Matth. III. ℣. 9. Ubi *Joannes* Judæis refragantibus dicit, dum gloriantur, se habere *patrem Abraham*, *Deus potest ex his lapidibus Abrahamo filios excitare.* Ubi in *subjecto* Deus consideratur, ut, qui spo-

ponderat *Abrahamo* ſemen, in *prædicato* deliberatur *de excitatione ſeminis* Abrahamo adducendi; nempe *ex ipſis lapidibus*; quæ res valde aliena videtur a ratione, nihilominus extrema ea *copulantur* ratione *poſſibilitatis*; mens eſt, potius futurum, ut Deus omnipotentiæ ſuæ novum præbeat ſpecimen, antequam non præſtet ſpem Abrahamo datam.

ג. Aliquando adhæret aliquid *quod impoſſibilitatem* dicit. Ut Dan. v. ℣. 8. *Non poterant legere ſcripturam eam, & interpretationem notam facere Regi.* Sermo eſt in *ſubjecto* de omni *ſapientum* genere, quos *convocaverat Rex*, concipiunturque ut homines, qui jactabant, ſibi commercium eſſe cum Diis: *prædicatum* agit de *lectione ſcripturæ*, & *interpretatione ejus*, ſcripturam intellige, quam manus Dei parieti inſcripſerat, continentem judicium Regis: *lectionem* & *interpretationem*, ut media patefaciendi argumenta *ſcripturæ*, *copula* ita conjungit, ut neget iis ſapientibus facultatem & potentiam utriusque, ut hoc ſpecimine confundantur: ſi enim rem haberent cum Deo, tanquam ejus miniſtri, non occultaſſet Deus ab hiſce eam potentiam & facultatem. Adde Tit. I. ℣. 2. *Deus non poteſt mentiri.* Ubi extrema ita proponuntur ut disjuncta in æternum, propter *impoſſibilitatem rei*, in eo *ſubjecto*: ſed hic nexus concipitur ut Naturalis, & æternus, quippe derivatur ea *impoſſibilitas* non ex aliquo caſu interpoſito, ſicuti in priori exemplo, ſed ex ipſa natura *ſubjecti*.

ד. Quæ adhærent *copulæ*, *contingentiam* ſæpe includunt; Geneſ. XVIII. ℣. 24. *Sunt fortaſſis quinquaginta juſti*, &c. Ubi in *ſubjecto* deliberatio eſt de *juſtis*, in *prædicato* deliberatur *de eſſe in urbe*: *copulatio* ſibi junctam habet particulam *fortaſſis*, quæ efficit, ut *enunciatio* non ſit plane affirmativa, *juſtos* nempe *quinquaginta* eſſe in urbe Sodomæorum, ſed aſſerit tantum *contingentiam*. Sic & Job. I. ℣. 5. *Fortaſſis peccarunt filii mei.* Deliberat Jobus de *filiis ſuis* in *ſubjecto*, in *prædicato* de *commiſſione peccati*: per *copulam* in *ſubjecto*, in *prædicato* de *commiſſione peccati*: per *copulam* exprimit ſolummodo metum ſuum conceptum, ex *contingentia*, præprimis in iis circumſtantiis.

ה. Aliquando particulæ *copulam* corroborant, quæ *certitudinem* involvunt. Sic *Abigaël Davidi* denunciat domum conſtantem cum aſſertione corroborante: I Sam. XXV. ℣. 28 *Jehova certo domino meo domum conſtantem faciet.* Invitat *Davidem in ſubjecto* ad conſiderationem Auctoris beneficii,

ficii, qui *Jehova* appellatur; in *prædicato ei* asserit *constantiam domus suæ* per Auctorem in futurum: *copula* autem asserit, *Jehovam fore eum Auctorem*, idque *certo*, quæ particula omne dubium aufert, & intendit aut πληροφορίαν efficere in auditore, aut esse persuasionem firmissimam in loquente.

§. 21. Hic monemus, *enunciationem copulatam* nunc eodem modo, ac *limitatam*, *confirmandam esse*, quæ *confirmatio* se aliter habet in quæstionibus juris, aliter in quæstionibus facti.

I. Exemplum esto in *quæstionibus juris*, per *argumenta inartificialia*, & *artificialia* in loco Rom. XIII. ℣. 1. *Omnis anima potestatibus supereminentibus subjecta esto*. Extrema sunt *omnis anima*, id est quilibet homo rationalis, quod ponitur in *subjecto*; & *subjicitur potestatibus supereminentibus*, quod ponitur in *prædicato*: *copula esto* hic notat obligationem tanquam præcepti affirmativi, & quidem universalem, omnibus & singulis incumbentem, ubi probatio exhibet.

A. *Argumenta inartificialia*, partim ex locis parallelis: 1 Pet. II. ℣. 13. Tit. III. ℣. 1. Partim ab exemplo Christi, qui factus sub lege, illud officium præstare non detrectavit: Marc. XII. ℣. 17. Matth. XVII. ℣. 27.

B. *Argumenta artificialia* hic quoque adjicienda sunt. V. C. Eam obligationem fundari in fœdere politico, ex cujus jure *potestates supereminentes* præsunt: dein etiam fundamentum habere in ordinatione divina, quæ rerum ordinem ita instituit; ut homines coacti fuerint, nisi velint salutem suam & suorum negligere, eam partem parentalis potestatis transferre in *potentiorem*, quæ ad legitimam administrationem reipubliblicæ erat necessaria.

II. Argumentum *quæstionis facti* sit in historia, de *Magorum adventu* ad Christum adorandum: Matth. Cap. II. Quæ causa asseritur ex testimonio omnium fere hominum, qui eo tempore civitatem sanctam incoluerunt; innotuit enim, ad singularem perturbationem animorum usque, horum peregrinantium consilium, ita ut Herodes Rex eos ad se arcesserit, ipseque in rem eam inquisiverit; quibus testibus fides haud deneganda est, cum testium multitudo continuerit homines cujuscunque ordinis & genii, qui rei favebant vel non favebant.

III. Verum cum alicubi moneamus esse quoque *textus generis mixti*, in quibus *enunciato modificata* potest extendi, ut *quæstio facti*, & simul etiam, *ut quæstio juris*; lubet & istius casus addere exemplum. V. C. *Christus resurrexit tertio die*. Ubi *Christus* concipitur *in subjecto*, *resurrectio in prædicato*, & *copula* factum adstringit *tertio diei*; *confirmatio* respectu facti procedit per allega-

legationem teſtium, qui Chriſtum a ſepultura redivivum ſpectarunt non tantum, ſed & omni ſenſuum examine explorarunt, qui non ſunt pauci numero, ſed plures; aliquando enim *viſus eſt a quingentis fratribus*, quique teſtes fuerunt omni fide digni, quippe homines inculpatæ vitæ, omnia mundana abnegantes, & ſub ipſis tormentis in teſtimonio veritatis conſtantes; imo quod omnia excedit, multi eorum paulo poſt a Spiritu Sancto ita fuerunt correpti, ut pro viris θεοπνεύστοις habendi ſint; quibus fidem denegare, eſt omnem humanitatem & pietatem exuere. Dumque eadem poſitio concipi poſſit per modum *quæſtionis juris*, inquiritur in rationes conſilii divini, cur nempe Sponſor crucifixus, & ſepultus debuerit ex mortuis reduci, ubi inter rationes tanquam argumenta inartificialia allegatur.

A. Quod cauſa *Chriſti* ita debuerit juſtificari contra blaſphemias hoſtium, a quo *Chriſtus* ad hoc ſignum provocaverat,

B. Quia Sponſor a ſolutione pretii non amplius potuerit contineri ſub reatu, ſublata enim cauſa tollitur effectus: cum itaque mors nil juris amplius haberet in eum, & ipſe juſtificandus eſſet, ut qui ſatisfactionem omnem præſtiterat, neceſſario mortis vincula erant ſolvenda, id eſt, λυτρωτὴς in vivis reducendus.

IV. Notandæ quoque ſunt nonnullæ leges hic obſervandæ.

A. Ut *argumenta inartificialia* non accumulent multa Scripturæ dicta, ſed duo vel tria, eaque efficaciſſima adducenda ſunt, in quo ſelectu judicium probabit interpres; dein dicta Scripturæ non nude ſunt alleganda, ſed vel brevi cum paraphraſi, vel ratiocinio emphaſin dictorum adſtringente, ut auditores vim demonſtrationis percipiant, & teſtimonia adducta ad rem facere ſcopoque convenire intelligant.

B. Quoad *argumenta artificialia* tenendum.

א. Non ſemper rationes requiri, ne quis, fruſtra circumſpiciendo, huc trahat, quæ cauſam non abſolvunt,

ב. Rationes non debere eſſe communes, ſed rei propoſitæ proprias & evidentes.

ג. Rationes eſſe urgendas, donec auditores nexum teneant, & perſpiciant.

ד. Si rationes quædam etiam in Sacris occurrant, poſt demonſtratum valorem, etiam Scripturæ locus adſtitui poteſt, in quo Sacra Scriptura eandem rationem ad probationem cauſæ adducit.

§. 22. Hic paragraphus conferri debet cum iis, quæ diximus: Cap. IV. §. 8. I.

§. 23.

§. 23. I. Cum Sacra Scriptura a Deo provenerit, mentiri neſcio, a quo non poteſt non provenire *ναὶ καὶ ἀμὴν*, ponimus in Sacris non dari veras *contradictiones*, & quæ huc trahuntur, ſolum quoad ſpeciem eſſe talia, ac proinde ita perpendenda, donec teſtimonia collata inter ſe concordent.

II. Proinde examinanda eſſe ea ſecundum regulam veræ contradictionis, quæ dicta demum pro contrariis habet. *Quando de eodem ſubjecto oppoſita dicuntur ſecundum idem, ad idem, eodem modo & eodem tempore.* Si in uno horum affirmationes in ſpecie oppoſitæ differant, ſane pro contradictoriis habendæ eæ non ſunt; ſed cum harum circumſtantiarum, ex quibus judicandum eſt, cognitio aliquando occulta ſit, ſufficere hic poteſt ad contradictionem auferendam, ut modus aliquis poſſibilis concipiatur, ſecundum quem utraque aſſertio vera eſſe poteſt, atque ita *ſubjecto* citra *contradictionem* competere.

III. Commendamus autem hic inter eos, qui *ἐναντιοφωνίας* Scripturæ collegerunt, & ſolverunt, *Waltherum*, *Theologum Lutheranum*, in libro, cui titulus *Harmonia Biblica.* Qui ſe præ ceteris diligentem hac in parte præſtitit.

CAP. VI.

DE EXPLICATIONE TEXTUUM, EX PLURIBUS ENUNCIATIONIBUS COMPOSITORUM.

§. 1. Sub hoc titulo continentur varia concionum genera, prudenter diſtinguenda, ut

I. Alii *textus prolixiores* ſint, alii *ſuccinctiores*. *Succinctiores* ſunt duarum, trium, quatuorve *enunciationum* cohærentium, quæ patiuntur, ut vela minus contrahamus, quam quidem in *prolixioribus*: hinc *prolixiores* fere exigunt pertractionem ſolummodo paraphraſticam, & analyticam; & continent integrum ſermonem, aut totam pericopam, unica concione abſolvendam. Hujus claſſis ſunt conciones dominicales ex Euangeliis, & Epiſtolis conflatæ, quæ in eccleſiis Germanicis adhuc obtinent, in Belgicis vero, ex decreto Synodi Notionalis Dordracenæ ſunt abrogatæ, eo quod minus videantur compoſitæ ad promotionem cognitionis, & ſcientiæ in auditoribus. Huc faciunt quoque conciones anniverſariæ feſtales, & paſſionales; imo eſt in quibusdam eccleſiis laudanda conſuetudo, in concionibus veſpertinis, pertractandi integrum caput Sacræ Scripturæ, obſer-

ſervando totam ſeriem Biblicam: quæ conſuetudo admodum facit ad ædificationem eccleſiæ, ut populus introducatur in lectionem Sacræ Scripturæ cum intellectu Verbi Divini; ſicuti enim lectio eſt inter exercitia pietatis domeſticæ, ita lectores præparandi ſunt ad intellectum: legere enim, & non intelligere debitam utilitatem haud præſtat. Tales conciones analyticas, *prolixiores pericopas* exponentes, viguiſſe in primitiva eccleſia, & inter primos Reformatores, *Homiliæ Patrum*, nec non typi *Concionum Gualtheri*, aliorumque teſtantur.

II. Variant quoque textus *prolixiores* pro varietate formæ, quando nimirum argumentum ſumimus *hiſtoricum*, *dialogiſticum*, aut *ratiocinativum*: variant enim ea argumenta in modo *cohærentiæ enunciationum*. *Hiſtoriæ* enim res geſtas, ſicut & *Prophetæ* res gerendas, cum omni ambitu, nec non actionibus, & paſſionibus ſucceſſivis deducunt ad eventum, atque adeo in *cohærentia* notetur potiſſimum ſucceſſio, & viciſſitudo rerum, interpoſita quandoque lucta, ut teneamus quænam impedimenta fuerint ſuperata, vel in prophetiis ſuperanda, antequam conſilium Dei ad plenarium effectum fuerit deductum. *Dialogi* vero, ſeu colloquia, quando pertractantur, cum abſolvantur interrogationibus, & reſponſionibus, vel narrationibus, & narrationum interlocutionibus, præcipue exigunt ab interprete, ut deliberet, quomodo reſponſio interrogationibus ſatisfaciat, & deſiderium inquirentis adimpleat. Sed quando argumentum eſt *rationativum*, exhibens ſermonem inſtructum ratiociniis, & omnis generis mediis, ad finem conſequendum aptis, ſive diſcutiat veritatem credendam, ſive proponat officium curandum, ſive etiam laboret de animo, in tentatione nutante, ut eum confirmet; in iis omnibus *connexiones*, & *cohærentiæ* propoſitionum potiſſimum reſpiciunt *cohærentiam illativam*, & *cauſalem*, de quibus agemus ad ſequentem paragraphum.

§. 2. *Cohærentia grammatica*, quæ nobis vocatur *conjunctiva*.

I. Denotatur particulis conjunctivis, licet iſtarum particularum varia ſit vis, & poteſtas, unde & ו Hebræorum diverſimode vertitur, adeo ut fere omnem cohærentiam aliquando ſenſu ſuo includat, qua de re vide Coccej. in *Lexic.* ad literam ו. Nec non Noldium in *Concord. Particular.* ad eandem literam. Judicium autem logicum dependet a collatione duarum *enunciationum* ad ſe invicem, attendendo, quam rationem in relatione utraque *enunciatio* induat. V. C. In ו conſecutivo ſumamus exemplum: Geneſ. 1. ℣. 26. *Faciamus hominem ad imaginem noſtram juxta ſimilitudinem noſtram: & exerceat dominium.* Hic conferendæ ſunt *enunciationes copulatæ*, cujus prior continet

crea-

creationem hominis ad imaginem Dei, altera vero, concessum *dominium in creaturas*: errant hic Sociniani, qui confundunt imaginem Dei cum dominio concesso, quasi per appositionem id dicatur, copula enim ו ita conjungit ea duo, ut simul indicet distincta esse beneficia, & concessionem dominii accedere ad imaginem Dei; quod, si quis relationem rite animadvertat, considerandum est, ו esse consecutivum, & *imaginem* habere se, ad *dominium illud*; ut bonus habitus ad exercitium muneris alicujus, adeoque per *imaginem Dei* accepit homo primus rectitudinem intellectus & voluntatis, qua instructus poterat legitime administrare *dominium concessum*; Verte igitur, *ut dominetur*, & *legitimum imperium habeat in omnes creaturas*. Monemus porro, deliberandum esse in meditatione nostra,

A. An *duæ enunciationes ita copulatæ* dicant aliquid *separabile* a se mutuo. V. C. Psal. XXII. ℣. 19. *Partiuntur vestimenta inter se & pro indumento meo projiciunt sortem*. Describitur Christus patiens, atque hostes in eum insilientes, ut spolium mortis invaserint, supponentes eum ad hominum consortium non rediturum: vident enim eum vestibus exutum, & sic rem ejus conclamatam esse existimant, diripiunt ergo vestimenta ejus, & in suam potestatem transire faciunt, sed quod hic speciatim notatur, est duplex modus *partitionis vestium* inter se, alter divisionis ex æquo, alter mediante sorte: priori modo vestimenta dividunt, posteriori modo indumentum aliquod reliquum alicui adstituunt: *conjunctio* tamen *separabilis* est, & per accidens concurrens, ex qua conditione exaggeratur præscientia divina in prophetiis; dum enim illud ultimum priori accedit plane fortuito, & contingenter, hic sponte occurrit character divinitatis verbi prophetici, definientis res contingentes, & intercedente arbitrio humano futuras; ut enim suspenderit Deus veritatem suam in verbo suo patet, quando aliquid affirmat de rebus, quæ sine determinatione divina fieri aliter potuissent. Addi possunt plura similia: V. C. Psal. LXIX. ℣. 22. *Dant pro refectione mea amarum, & in siti bibendum dant mihi acetum*. *Enunciationes* iterum *separabiles*, ita ut unum fieri potuerit sine altero: distinctas enim esse actiones ostendit implementum historiæ Euangelicæ, ubi poculum myrrhatum Christo oblatum ponitur in initio passionum in Golgotha; acetum vero propinatum ex calamo, cui spongia intincta erat alligata, accidit in fine passionum; unde iterum glorificare possumus accuratam Dei præscientiam in verbo prophetico testificatam.

Sic & Jes. LIII. ℣. 9. *Dedit improbos sepulchro ejus, & divitem in mortibus ejus.* Ita vertimus hunc locum, cujus argumentum est, varietatem testium veræ Christi sepulturæ introducere, qui hinc forent improbi in custodiam sepulchri, & adeo causæ Christi inimici, illinc divites, vel dives Christi causæ favens, & opibus suis honorandum esse sepultum testificans; *separabilia* tamen erant, sed ex superabundanti curam Dei indicant ad majorem certitudinem rei, dum testes testibus adjicit.

B. Aliquando ad se mutuo se habent *enunciationes duæ*; tanquam *inseparabiles*. V. C. Jes. LIII. ℣. 10. *Videbit semen, quod prolongabit dies, & delectatio Jehovæ per illud prosperabitur* Scilicet pro jure Christi hæc separari a se invicem nequeunt, quia semen videre, est familiam adsciscere, in qua Christus œconomiam gratiæ exerceat, hæc autem familia non potest non esse prospera, uti affirmatur in secunda *enunciatione*, quia ipsa gratia, quæ dispensatur inter filios familias, maximam includit *prosperitatem*, & non potest non ad finem prosperam deduci ex eodem jure Christi impetrato. 1 Joan. II. ℣. 1, 2. *Habemus advocatum apud Patrem, Jesum Christum justum, & ille est propitiatio pro peccatis nostris.* Apostolus in eo est, ut pios ex infirmitate peccantes erigat, ne ex commissa lapsione desperent, quod ut præstet, indicat fundamentum novæ spei: in prima *enunciatione* dicit, nos in foro Dei habere causæ nostræ *Patronum*, adversus accusationes agentem, *advocatum Jesum Christum*, eumque *Justum*, qui, pro jure suo, sibi potest vendicare fideles, etiam infirmos & lapsantes: in *enunciatione connexa* dicit, eum esse *propitiationem pro peccatis nostris*, hæc *inseparabiliter cohærent*, fundamentum enim prioris est in *enunciatione* posterioris; non enim esset *Justus Christus Patronus*, nisi esset *Propitiator*: jus enim defensionis causæ fidelium fundatur tantummodo in *propitiatione*, pro peccatis facta, qui enim rogat non imputationem peccati alicujus, non potest exaudiri in foro Dei, nisi habeat allegationem deleti reatus per *propitiationem factam*, aut *faciendam*, prout ratio œconomiæ exigit.

C. Se *mutuo aliquando egregie perficiant*, aut alio quovis nexu cohærent duæ *enunciationes comparatæ*. Sic Rom. IV. ℣. 25. *Qui traditus est propter peccata nostra, & excitatus propter justificationem nostram.* In quo loco *morti Christi* superadditur *resurrectio*, & utriusque notatur singularis ratio, dum *mors Christi* concipitur ut expiatio peccatorum, *resurrectio* autem ut absolutio Sponsoris a debito ulterius solvendi; quare

quare *resurrectio* ad *mortem Christi* se habet ut sequela juris, & testimonium absolutæ satisfactionis, ita ut fructus *mortis Christi* non redundaret ad electos, eorundemque justificationem, quæ est satisfactionis imputatio, si Sponsor per justificationem sui non esset absolutus a debitis nostris, ei imputatis: hinc evidens est, ut *posterior enunciatio* perficiat *priorem*, scilicet, ut *mors Christi* fuerit terminata *resurrectione*, vi absolutæ satisfactionis, agnitæ in foro Dei, & testificatæ per resurrectionem inter homines, ut jam præstet fundamentum nostræ justificationis, quæ radicata est in *resurrectione Sponsoris*, in quantum ipse eo actu justificatus est a reatu nostro, Sic & Marc. I. ỷ. 15. *Tempus adimpletum est, & Regnum Dei appropinquavit, resipiscite & credite Euangelio.* Videte quatuor *enunciationes*, quarum duæ *priores* copulantur historice, duæ posteriores ob intrinsecum utriusque nexum. Historicæ assertiones sunt: *tempus adimpletum est, Regnum Dei appropinquavit.* Nectuntur autem secundum opportunitatem, & fidelitatem Dei, qui justo temporis articulo Regnum suum adduxit: ultimum ergo perficit prius, mediante ea veracitate, & fidelitate Dei, qui tempus definitum observavit, quo spem fecerat, se spiritualem Θεοκρατίαν introducturum. *Sequentes enunciationes* continent duplex officium, hic *resipiscentiæ*, illinc *fidei* Euangelicæ: *ultimum* etiam perficit *prius*, notans eam *resipiscentiam* solum esse veram, hominemque ad ingressum in *Regnum cœlorum* introducentem, *fidem Euangelii* habet conjunctam, id est, quæ ad Deum redit propter gratiam in Christo oblatam, quam amplectitur *fides*: tandem & notandum, duas eas obligationes, licet *copula* non exprimatur, habere rationem formalem consilii, quid nempe sit curandum sub ea facie rerum; habere se *resipiscentiam* & *fidem* ad *Regnum cœlorum*, in tempore appropinquans, per modum ingressus in *Regnum cœlorum*, data ea opportunitate non negligendi, nisi quis velit ab eo Regno excludi.

II. *Cohærentia disjunctiva* etiam fere eodem modo perpendenda est, considerando necessitatem.

A. An aliquid *disjungatur natura*, sive contrarietate rerum oppositarum, quæ nexum simultaneum respuunt. V. C. Matth. VI. ỷ. 24. *Nemo potest duobus dominis inservire, quin unum odio habiturus, & alterum amaturus sit: aut priori adhærebit & posteriorem contemnet. Non potestis Deo inservire, & Mammoni.* Quo in loco disjungitur *cultus Dei* a cultu *Mammonis*, propter intrinsecam rerum contrarietatem, derivatur

enim ea disjunctio ex eo, quod utriusque amor simul constare non possit, quoniam in *amore unius* includitur *odium alterius*, quod pro demonstratione cohærentiæ ostendendum est ex contraria oppositione *dominorum*, qui sibi mutuo *sunt oppositi*, *Deus* nempe, & *Mammon*; dein ex contrarietate *Regni*, aut *dominii* utriusque, *Regnum* enim *Dei* ita oppositum est dominio *Mammonis*, ut finis erectionis istius sit destructio hujus: hinc tertio leges ita sunt oppositæ, ut quod exigit *Mammon* legibus suis, revera sit *odium Dei*, dum avaritiæ præcepta exigant hominis occupationem in curandis rebus terrestribus omnimodam, nil temporis relinquentia curæ rerum cœlestium & spiritualium, aut celebrationi gloriæ Dei.

B. *Disjunguntur etiam aliquando intercedente casu quodam*, licet alias & conjungi possint. Ita Lev. v. ℣. 1. Ubi agitur de peccato occulto, & obligatur homo testis, ut revelet legitime, diciturque obligatus, sive *viderit*, sive aliunde *resciverit*: fieri potest, ut aliquis sit *testis* occulatus simul, & auritus; sed cum aliquando accidat, ut hic solum sit *testis* oculatus, solum ille auritus, disjunctio ea in textu definit obligationem revelandi, & verum dicendi in foro, scilicet alterutrum sufficere ad obligationem eam præstandam, quam *Lex* exigit, ne quis putet sibi facultatem relinqui semet subducendi officio, si quis non utroque titulo *testis* sit.

III. *Cohærentia illativa* observanda est ea animi intensione, ut *enunciationem* alteram consideremus tanquam legitimam sequelam ex *enunciatione* priori; ubi notandum, quod particulæ *illativæ* aliquando per *ellipsin* omittantur, sed ipsum judicium logicum facile discernit, quomodo *enunciationes* se ad se mutuo habeant, videndo rationem posterioris manifesto comprehendi sub *enunciatione* priori: omnis itaque deliberatio versatur circa vim argumenti ad Rom. v. ℣. 1. *Nos itaque justificati ex fide, pacem habemus apud Deum per Dominum nostrum Jesum Christum.* Totus discursus Cap. III. & IV. revocatur ad hanc *enunciationem*, *nos credentes justificatos esse ex fide*, quæ assertio concipitur ut multis probata, & proin indubia; dein concipitur ut fundamentum conclusionis, quæ eam sequitur, scilicet consilium Apostoli est, ostendere ex fructibus istius doctrinæ, ejusque sequelis, eam præstare, quidquid a vera justitia expectari possit: quod per partes exsequitur, ut prima sequela jam hic exhibeatur, quæ est *pacem habere apud Deum*, *per Dominum nostrum Jesum Christum*, quod inter beneficia gratiæ primum est; sicuti enim erat status inimicitiæ in peccato, ita conditio *pacis* est, habere amicitiam

citiam Dei restitutam: nexus autem hic considerandus est, ut ea *pax* profluat potissimum ex *justificatione Filii*, in qua est imputatio satisfactionis *Christi* ad remissionem peccatorum; jam vero quem habemus peccata remittentem, cum habemus nobis reconciliatum, & quem habemus conciliatum, cum eo habemus *pacem*, quæ vis hujus *illationis* est.

VI. *Cohærentia causalis* se ad priorem habet ordine inverso, dum *enunciatio* prima exhibet propositionem demonstrandam, sequens vero proximam *enunciationem* probantem; quippe adducens medium terminum, rationem probationis continentem; & ita in ratiociniis varias propositiones αἰτιολογίας observamus, se mutuo afficientes. V. C. Rom. 1. ℣. 15—18. Ubi propositio probanda est, Paulum iter Romanum differentem, interim non fuisse destitutum promptitudine, animique desiderio, Euangelium inter Romanos denunciandi; hoc sequens *enunciatum* probat ex eo, quod *non pudeat ipsum Euangelii Christi*, id est, quod sibi conscius sit, neminem fore, qui possit eum in opere Apostoli pudefacere: minus dicit, quam subintelligit; mens enim est, Paulum sibi spondere triumphum ex Euangelio: ut vis argumenti sit, rem, unde triumphum expectat, habere in se calcar ad spontaneitatem subeundi certamen; dein hæc ipsa positio probans *enunciatum* antecedens, induit etiam naturam propositionis confirmandæ, quod præstat sequens *enunciatum*, est enim *Euangelium potentia Dei ad salutem*, &c. Ubi argumentum indicat fundamentum, cur sibi certam victoriam spondeat, quod ponitur in *insuperabili potentia*, seu efficacia *Euangelii*: dicitur enim *potentia Dei*, quod proin habet Deum, eo instrumento potenter utentem, illud vero præstabit certam victoriam, sed tale quid est Euangelium, quo Deus utitur ad salutem hominum; sed cum & hoc possit videri probandum, pergit argumentatione Apostolus, asserendo *justitiam Dei* per illud Euangelium revelari ex *fide* in *fidem*, cujus enunciati sensus est, argumentum Euangelii primarium esse dogma de *justificatione fidei*, soli Euangelio proprium, adeo ut nulla sapientia extranea spem salutis fundare possit, dum solidum vitæ jus indicare nequit: proin quæ doctrina sola tranquillare potest animum peccatoris respectu fori divini, ut legitime *justificetur*, ea habet *potentiam Dei* ad omnium animorum convictionem, reliquis omnibus doctrinis exclusis, ast ita se habet Euangelium Christi in eo doctrinæ articulo, qui agit de *justificatione fidei*, & circa quam agit secundum Scripturas, quæ dicunt, *justus ex fide vivet*. In sermonis progressu sequitur nova ratio: ℣. 18. quæ tamen potissimum referenda est ad *potentiam Dei*, desumiturque ex temporis

ris opportunitate, qua *Ira Dei manifestetur e cœlo supra omnem impietatem, & injustitiam hominum, in injustitia opprimentium:* quod argumentum confirmat iterum, *Euangelium esse potentiam Dei ad salutem, cuivis credenti*, propter distinctionem, quam ira Dei faceret inter *credentes*, & *non credentes*, ita ut *non credentes* & veritati se opponentes palam fierent per supplicia *iræ divinæ*, *cœlitus* inferenda. Vis argumenti est in prædictione divina; quæ enim judicia Dei secundum prædictionem divinam eveniunt in testimonium *iræ divinæ*, & in condemnationem oppressionis veritatis, ea justificant doctrinam Euangelii ut veram, ut causam Dei continentem &c. ast eum in modum se habent *judicia iræ Divinæ a Paulo* prædicta, & ad eos fines ab eodem relata: ergo in aliquo eventu Euangelium manifestabitur, ut potens instrumentum Dei ad conversionem hominis.

V. *Cohærentia similaris* exigit ab interprete duarum *enunciationum* inter se collationem, inquirendo in illud tertium, secundum quod ea conferuntur, ut hic usus rationis sit res inter se conferre: sed hic quædam notanda sunt.

A. Dicunt grammatici כ *similitudinis* aliquando rei veritatem, non *similitudinem* dicere, quod tamen cum grano salis accipiendum est; hoc locum habere volunt, ubi res secum quasi conferri videtur, quod ego ita explico, fieri aliquando, ut res in actu conferatur cum idea sua ad probandum, quod idea ad amussim respondeat. In Joann. I. ℣. 14. *Vidimus gloriam ejus, sicuti unigeniti a Patre.* Agit de Jesu Christo, Mariæ Filio, deque eo dixerat, *Sermonem carnem esse factum, & ita habitasse inter nos.* Jam in Jesu, Mariæ filio *habitasse* λόγον *in carne*, & sic inter homines, manifestat ex *conspecta ejus gloria*, quam comparat cum *gloria unigeniti Dei Filii*, non ut distinguatur ab *unigenito Dei Filio*: sed ut probetur eundem cum esse *Dei Filium*: hoc argumento *collationem* instituens; qui possidet in se omnimodam eam *gloriam*, quæ est *unigeniti Dei Filii*, ille est ipse ille *Dei Filius*, ita ut quam ideam præformarunt Vates & Prophetæ, jam asserant Apostoli se conspexisse in *Jesu Mariæ Filio*, qui proinde characteres possidebat *Sermonis caro facti*, seu, quod idem est, Dei habitantis *in carne*, & *per carnem inter homines*.

B. Nonnunquam *veritatem*, & *similitudinem* simul indicant particulæ *similares*, uti Philip. II. ℣. 7. & 8. Ubi Christus describitur *exinanitus*, *qui hominibus similis factus est*, *& in forma servi inventus*, *sicuti homo dicitur se humiliasse*. Ex quo loco male inferunt quidam, *Christum* non *fuisse* homi-

minem, quia cum *hominibus comparatur*, cum potius eam ob causam verus sit *Homo*; confertur enim cum idea *hominis*, quæ comparet in *aliis hominibus*, ita ut *homines*, & *Christus* in eo tertio conveniant, quod idea *hominis* æque locum habeat in *Christo*, ac in *aliis hominibus*, quippe qui ex mente & corpore conflatam naturam humanam possedit, in qua poterat *subjici legi*, *obedire Deo*, & *mortem ipsam pati*, ut proinde hic & *rei veritas*, & *similitudo* obtineant.

C. *Particula similaris* aliquando *similitudinem* restrictam, nullo modo *rei veritatem* continet. Sic Apoc. III. ℣. 3. *Si non vigilaveris*, *veniam ad te instar furis*, *neque intelliges*, *qua hora veniam.* In quo loco *Christus* minime conferendus est cum *fure*, sed *similitudo* solummodo restringenda est ad modum adventus utriusque, qui est clancularius, & ex improviso, ita ut hihil præmittatur, quod præambuli loco haberi possit.

D. Collatio per *particulas similares* aliquando respicit tantummodo *qualitatem*, non *æqualitatem*, ut Matth. VI. ℣. 12. *Remitte nobis debita nostra*, *sicut & nos remittimus debitoribus nostris* Ex quo loco Sociniani male colligunt, *remissionem* in foro Dei fieri sine prævia satisfactione, quia talis a nobis exigitur, & comparatio inter utramque exigit convenientiam: sed erroneam constituunt comparationem, quasi vero *æqualis* deberet esse nostra ratio *remittendi*, ac Dei; cum contra respiciat tantummodo *qualitatem* operis, licet non ex iisdem causis & rationibus profluat. *Remittere* est non exigere *debitum*, hanc gratiam cum Deus nobis præstet, vult, ut fideles Deum hac in parte sequantur, non suspirent adversus offendentes, non cupiant Deum Vindicem, aut ab eo supplicia exigant, memores, Deum velle offensis nostris esse gratiosum, ac proinde etiam offensis forte eorum, qui contra nos ex imprudentia peccarunt. Imo hanc *qualitatem* tantum respici, vel inde patet, quia collatio ea solum instituitur, ut ultimum habeat se per modum signi ad restipulationem eam, a Deo exigendam; fructus enim fidei necessario est clementia erga nostros debitores, quia non glorificat Deum *remittentem*, qui eundem cupit erga proximum Vindicem, & contra, qui clementiam eam Dei pro sua dignitate æstimat, ejusque amplitudinem, ut ipse includatur, cupit, non debet eam gratiam velle restrictam aut ad se solum, aut intra paucos; bonam conscientiam fidei non conservat igitur, qui vult exclusum a gratia, quem Deus forte vult inclusum. Unde constat usum *particulæ similaris* hic eam *qualita-*

litatem denotare in orante, quæ non abnegat gratiam promissam in Deo: interpretis officium autem hic est,

א. Ut *illud tertium*, *in quo conveniunt*, *accurate excutiat*, quod est opus comparationis spiritualis: Ut Hos. IV. ℣. 4. *Populus tuus est similis contendentibus cum sacerdote.* Respicitur *populus*, ut incorrigibilis, ac proinde omittendus: quippe quem quis frustra reprehendit, quia se potius reprehensionibus opponit, & cum reprehendente litigat: comparatur autem cum *contendentibus*, seu litem moventibus *sacerdoti*, ubi respicitur tacite ad factum Corachi, sociorumque ejus, qui litem moverunt Aaroni de jure pontificatus; convenientia autem in hoc tertio est, quod nulla habita ratione missionis divinæ, omnis reprehensio ob morum incorrigibilitatem & animi pertinaciam evadat solummodo pejor; quæ convenientia solum discutienda est.

ב. Lex altera jubet *omittere*, *quæ ad scopum non faciunt.* Monent enim Viri docti, *similitudinis* materiam a forma esse distinguendam, quod illustratur exemplo picturæ, quæ vultum Regis ad vivum adumbrat; ubi nihil ad rem facit, num pictura pro materia habeat lignum, aut pergamenas, aurum, an argentum, cum ea tantummodo sint instrumenta *similitudinem* recipientia, quæ ad *similitudinem* tamen ipsam non faciunt.

ג. Si *plures sint analogiæ*, *subordinationis lex* observanda est, quæ jubet, ne numeri excrescant, *analogias ad capita revocare*, & quasi per subdivisionem *sub capitibus suis* varias alias comprehendere. Exemplum esto Joann. III. ℣. 14. & 15. *Ut Moses serpentem in deserto exaltavit*, *ita oportet Filium hominis exaltari*; *ut quivis credens in Eum non pereat*, *sed vitam æternam habeat*: confertur hic opus aliquod typicum cum rei veritate, quippe in quo typo est rei futuræ prolusio, oportet tantummodo animadvertere, ut typus paucis indigitetur, cum ambitu tamen repetendus quoad historiam; cumque hic analogiæ sint plures, commode ad tria capita revocari possunt: scilicet primo *ad remedii necessitatem.* Secundo *definitionem.* Tertio *successum*, seu *eventum.*

α. Sub *necessitate* notare oportet hinc morbum internecinum, illinc morbi istius causam, ictus nempe viperinos letales.

β. Sub *definitione* attendimus, ut remedium fuerit descriptum, quoad materiam, formam, modumque offerendi,

rendi ; nec non locum , in quo offerri debuit.

γ. Quoad *successum* , notamus sanitatem recuperatam, sed & restrictam ad modum utendi remedio , dum aspicientes solummodo immunitatem a morte acciperent : ubi est ostendendum , nexum inter remedium & medicinam non fuisse physicum , aut medicum, sed miraculosum. & ex solo Dei arbitrio suspensum; quibus ita in typo expositis historice, jam sub iisdem capitibus, antitypo explicato, collatio spiritualis prosequenda erit.

VI. Cohærentia *hypothetica sexta* est , per quam *ultimum enunciatum suspensum est a priori.*

A. *Conditio ea aliquando est impossibilis aut nunquam futura* Ubi notamus tamen , veritatem connexionis extremorum esse retinendam , licet ea conditio *nihil ponat in esse*: Ita Lucas Cap. XIX. ℣. 40. *Si hi taceant, lapides subito clamabunt.* Respondet hoc Christus Pharisæis cupientibus , ut *silentium imponat Christus acclamantibus* : tacite notat Christus , hunc impetum esse in pueris clamantibus a divina potentia, & ex divino consilio: ita ut *impossibile sit* , eum aliqua suadela humana, aut auctoritate cohibere; cumque hoc Dei consilium, mediante ejus summa potentia, veniat executioni demandandum , tantum abesse , ut id sistatur, ut *vel lapides hi clamarent*, non majorem Dei potentiam requirere ad testimonium illud Christo reddendum: cum itaque ultimum sit natura impossibile, prius etiam admittendum est, ut irresistibile. Adde locum 1 Cor. XV. ℣. 17, 18. *Nisi Christus sit excitatus, frustra est fides vestra : adhuc estis in peccatis vestris : nempe & qui obdormierunt in Christo, perierunt.* Quæ sub *conditione* ponuntur, nunquam erant futura propter immutabilitatem consilii Dei , & ratihabitionem consilii pacis: addixerat Deus *Christo* morituro *resurrectionem* tanquam testimonium satisfactionis peractæ , quæ si non fuisset secuta , non fuisset *Christus* absolutus a reatu nostro imputato , atque adeo non justificatus Sponsor, ut gaudens pleno jure satisfactionis: nexum autem porro jam ostendit inter statum eorum, pro quibus spoponderat *Christus* , scilicet ita pendere electorum justificationem a justificatione *Christi*, ut hæc nulla foret, si per absurdum prior tollatur ; quod tantum eo spectat , ut nexus ille pateat, quod qui negant eam *resurrectionem Christi*, eopse tollant omne fundamentum fidei, omnem œconomiam gratiæ inter Christianos credentes ; imo omne fundamentum gloriæ quondam sperantium in *Christum*: nisi enim nexus ille con-

constaret, nulla vis esset in argumento Pauli, quo urget, absurdam esse sententiam, quæ ullo modo infert, *Christum* non esse *resuscitatum*.

B. *Quando vero res est possibilis, ostendimus in priori enunciato comprehendi requisitum necessarium.* Exemplum esto Galat. v. ℣. 25. *Si spiritu vivimus, etiam per spiritum ambulemus.* Scilicet, per *spiritum ambulare* non possumus, *nisi spiritu vivamus*, cum *ambulatio* in *vita* habeat agendi principium, & qualis est *vita*, talis est *ambulatio*: verum & reciproce notandum est, quod *vita spiritualis* probetur demum per *spiritualem ambulationem*, ita ut frustra sint, qui jactitent, se *spiritu vivere*, dum secundum carnem *ambulant* propter indissolubilem nexum inter illud antecedens, & hoc consequens.

C. Notandum est, *conditionem aliquando involvi.* Ut Levit. XVII. ℣. 5. *Quicunque homo illud fecerit, vivet in iis.* Ubi *vitæ* conditio ponitur in priori enunciato; est enim ibi expositio argumenti legis operum, cujus stipulatio est, *facere præcepta legis, & quidem omnia, sine hallucinatione*: promissio autem est in enunciato altero, quod *proponit spem vitæ ex operibus*: nexus autem est inter *obedientiam consummatam*, & *vitam*, tanquam mercedem ex debito; quæ inter peccatores proponuntur, non ut iis spes fiat ex operibus propriis, sed teneant δικαίωμα τȣ̃ νόμȣ, quod implendum supponitur per Sponsorem, ut salvo legis jure fiat iis salus, qui ex lege alias omni spe exciderant.

VII. *Cohærentia temporalis* tandem sequitur, quæ consideranda est,

A. Secundum temporum *articulum*, in quantum denotatur συγχρονισμὸς, ita enim rei particularis eventus componitur cum rebus, quoad chronologiam notissimis, ita enim eruitur per compositionem verus temporis articulus; sic in Libris Historicis normam chronologicam constituunt anni numerati Regum, in quos coincidunt enarratæ res, quas populus Dei expertus est in viis Dei: Exemplum esto Luc. II. ℣. 1—7. Ubi norma chronologica tempus aliquod proponit notissimum ex diebus Herodis & Augusti, ut annorum periodus indicetur, intra quam nativitas Christi, quoad justum tempus collocanda sit; notatur id factum *in diebus Herodis*, adeoque ante obitum istius Regis; notatur quoque imperium *Cæsaris Augusti*, & quidem postquam totum orbem imperio Romano subjecerat, ut proinde hæc nativitas inciderit post victoriam Actiacam, a quo tempore orientem sibi subjecit, propter quam subjectionem imperium Romanum dicebatur

batur non *urbis* tantum, sed *orbis*: imo ut terminus esset arctior, compopit *nativitatem Christi* cum anno *descriptionis Judaicæ*, *vi edicti Cæsaris*, quo totum *orbem Romanum* ad professionem nominum vocavit *Augustus*: licet autem hic temporis articulus ex collatione cum descriptione universali nunc sit obscurior, ex librorum penuria & mutilatione, nihilominus olim res notissima fuit, & tunc annum nati Christi definire potuit.

B. Aliquando *temporis qualitas* colligitur, & intenditur in descriptione temporis, quod eodem ex loco colligi potest, notando, ut imperia mundi tunc eo pervenerint, ut *Herodes* Regiam majestatem tenuerit tanquam amicus Augusti in populum Judaicum, qui quando concipitur, ut ex Idumæa gente oriundus, & tamen Judaicam religionem professus, sub quartæ monarchiæ primitiis, invenimus justam temporis faciem a Prophetis delineatam, qua Christus adesse vel advenire debuit, quoniam vox ex *Bozra* exigit, eum venisse, cui fides subjicienda erat: Jes. XXI, ℣. 11, 12. Et quarta monarchia definita fuit apud Danielem tanquam imperans, antequam Regnum cœlorum exsuscitandum monuerat Spiritus: imo & ratio reipublicæ Judaicæ, secundum prophetias, exigebat, ut *Christus* adesset *terram pervadens*, antequam judicium excidii executioni demandaretur, quæ omnia, justo tempore venisse *Christum*, nunc comprobant; si prius venisset, nondum quarta Monarchia cepisset exordium; si adhuc per aliquot annos protraxisset adventum, invenisset terram subversam a Romanis; imo nisi hoc tempore venisset, diebus nempe Herodis, non invenisset Judæam in Idumæam commutatam, aut saltem Idumæo Principi subjectam.

C. Aliquando *opportunitatem* involvit, quod & in eodem hoc loco observandum est, scilicet respublica Judaica sub *Herode* & *Augusto* concipienda est, ut variis periculis exposita: sub *Herode* enim, Regi ingenii crudelioris, multa passus fuit Synedrium magnum; multæ superstitiones gentium introducebantur, & multum patrocinii invenerunt homines Sadducæi: sub *Augusto*, a Romanis imminebat reipublicæ hinc fastus Romanorum, & odium universale adversus gentem Judaicam: illinc metus, fore, ut cultus Mosaicus impetuosos eos Idololatriæ patronos experiatur oppugnantes: cumque sic omnia vergerent ad interitum reipublicæ Judaicæ, in tempore advenit ille, qui Θεοκρατίας spiritualem substitueret theocratiæ externæ, & politicæ, Regnum cœlorum adducturus, quod ab externis iis imperiis impediri non posset

Digitized by Google

& ita venit tempestive Sospitator populi sui, & Vindex libertatis spiritualis.

D. *In Prophetiis ut plurimum temporis notanda est qualitas.* Ut Jes. 11. ℣. 2. *Fiet in fine dierum, ut mons domus domini exaltetur supra culmen montium &c.* Promittit Vates ea, quæ cum Regno Christi essent futura, & hæc alligat tempori designato, verbis *in fine dierum*, quæ denominatio *qualitatem temporis* designat: *finis enim dierum* dicit tantummodo extremum tempus œconomiæ istius Judaicæ, quæ a Mose initium ceperat; indicat ergo *faciem temporis*, quando respublica Judaica finiretur, quippe mutabilis, & mutanda: jam vero affirmat ante eam rerum faciem & non multo ante, sed circa illud *extremum dierum*, Deum erecturum Regnum illud Christi, sicuti & factum fuisse observamus, quando animadvertimus mortem Christi, ejusque exaltationem antevertisse finem Reipublicæ annos præter propter triginta septem; ita ut illud spatium etiam ad extremum Reipublicæ cum aliqua latitudine referri possit, dum omnia ad interitum vergerent.

E. In *Historiis* etiam notatio temporalis aliquando singularem *opportunitatem* notat, ut respondendum fere sit ad quæstionem, cur Deus exemplum viarum suarum voluerit manifestatum in conjunctione cum definitis actionibus, & tempori alligatis. V. C.

ℵ. Vidimus locum Luc. 11. ℣. 1—7. componere *nativitatem Christi* non tantum cum diebus *Herodis*, *Augusti*, sed etiam cum actu solemni *descriptionis*; ubi inquirere licet, cur in idem tempus voluerit Deus & *descriptionis Augusti*, & *nativitatem Christi* coincidere, ubi responsio in promptu est, id factum fuisse,

α. Ut partus virgineus accideret justo loco, dum *descriptio* coëgit *Mariam* virginem ascendere Bethlehemum, locum in Prophetiis designatum, ex quo oriri debuit Messias.

β. Ut *nativitas Christi* ita fieret palam, nam tempus *descriptionis* effecerat, ut omnis Davidis posteritas hoc tempore cogeretur nomen suum profiteri, unde & factum, ut hospitale advenis repletum locum parturiendi non concesserit Mariæ; hinc ergo factum est, ut innotuerint inter posteros Davidis, mater tanquam filia Davidis, & Proles tanquam partus virgineus, imo tanquam Filius Davidis, quem excitavit Deus ut Christum futurum seu venturum, adeo ut quotquot nomen suum eo die profitebantur, ad sua redeuntes, testes fuerint nati Christi, cum auriti ex fama

fama pastorum, tum oculati ex inspectione rerum: sicque fama nati Christi testibus satis validis, & fide dignis exire potuerit in varias Palæstinæ oras, in quibus exules patria urbe degebant Davidis posteri.

ב. Actor. 11. ℣. 1—4. Missio *Spiritus Sancti* componitur cum *die solemni pentecostes*; ultimum enim habet rationem cohærentiæ temporalis: sed inquiri potest, cur Deus mittere voluerit Spiritum Sanctum, *eo die*, quo memoria legis, & oblatio primorum panum solemniter fieret, inspiciente toto populo, ubi etiam responsio in promptu erit, id factum fuisse,

α. Propter analogiam typi cum re adumbrata: erat enim legislatio in Sinai, cujus memoria colebatur, præludium legislationis novæ cum introductione Regni Christi faciendæ: debuit enim lex fidei ita manifestari in Sione, ut inde progrediatur in universum orbem; erat oblatio sacrificii ex panibus novis typus novi populi colligendi, & Deo in gratum cibum proponendi; nunc vero rem cum typo componit *eo die*, quo novus populus die inaugurationis Regni Christi per conversionem ad Christum fuit inauguratus Deo: tria enim animarum millia leguntur hoc die tanquam fructus missi Spiritus ad Deum adducta.

β. Præprimis notandum est, Deum voluisse habere rationem manifestandi opus hoc, quod enim vigente festivitate factum est, id spectatum esse a toto populo existimandum est; unde non in obscuro missum esse Spiritum, sed in concione populi, jam palam est, adeo ut ne lex ipsa quidem ex Sinai censeri debeat in aperto magis tradita, quam quidem nunc *lex fidei*, tanquam Spiritus Sancti opus, promulgata fuit: aderant enim omnes masculini sexus pii, quotquot terminis Palæstinæ includebantur, vi legis, illud exigentis: aderant etiam ex dispersione Judæorum quasi Synagogarum legati; quod comprobat enumeratio gentium: hinc factum, ut nunquam in dubium revocari potuerit, testes resurrectionis & exaltationis Christi fuisse, afflatos Spiritu potentissimo, & notatos signis conspicuis, adeo ut omnes spectatores coacti fuerint alterutrum eligere, scilicet vel diaboli lusum fuisse, omnem humanum captum superantem, vel Viros eos opti-

mos

ed by Google

mos toti populo propositos fuisse θεοπνεύστους & adeo infallibiles Euangelii divini Præcones, & certissimos Christi resurrectionis Testes.

§. 3. Accedimus jam ad *regulam proportionis*, quæ præscribit, ut singula attingenda plus minus amplificationis requirant.

I. Cum *exegetica* extremorum exposita fuerint CAP. V. ibi dicta hic non sunt repetenda, sed commendamus nos hic tantummodo, ut in *textibus prolixioribus huic labori parcamus*, aut si aliqua attingendi necessitas extet, ut succincte vela contrahamus, ita, ut fere appositio sufficiat: V. C. Joh. I. ℣. 14. *Sermo caro factus est*, exhibetur enunciatio, cujus *extrema* requirunt aliquam illustrationem: si autem ea enunciatio in tota pericopa sit attingenda, sufficit, extrema per appositionem recludere, dicendo, *Sermonem*, qui est Deus, & Filius Dei, repræsentari per *incarnationem*, *hominem* factum esse, ut *caro*, quæ illi attribuitur, hic nihil aliud significet, quam *hominem* ipsum.

II. *Porismatica pertractatio* etiam concipitur per *regulam proportionis* ut contrahenda, partim respectu totius propositionis enunciati copulati, partim respectu confirmationis. Retineamus idem exemplum: porisma hic est, *Filium Dei hominem esse factum*, quæ copulatio nonnihil illustranda est: verum quando pericopæ pertractatio contractionem exigit, sufficit dicere, quod *Verbum*, *Filius Dei*, *homo* inceperit esse, non per mutationem divinitatis in hominem, cum id pugnet contra divinam immutabilitatem, sed per assumtionem humanæ naturæ in hypostaticam unionem: cumque id etiam confirmandum sit, sufficit unus locus, qualis est: Phil. II. ℣. 7, 8. coll. cum ℣. 6.

III. *Connexionis ratio*, reducens ad scopum, *etiam plus minus pertractanda* est, scilicet,

A. *Connexio* singularum enunciationum inter se etiam aliquo modo contrahitur, si multarum enunciationum pericopa jubet nos plures *connexiones excutere*.

B. Sin vero *connexionis ratio* tangat *ultimum nexum*, eumque communem, qui proxime scopum tangit, omnes vires impendendæ sunt ad illum *nexum* demonstrandum: exempla vidimus cujuscunque cohærentiæ, §. 2. hujus capitis.

§. 4. Monemus, in *cohærentia rationali* non esse discutienda *argumenta alia*, quam quæ in *textu adducuntur*, quia interpretes sumus, & excurrere in alia argumenta speciem habet censuræ Spiritus Sancti, qui censendus est, adduxisse id, quod convenientissimum est; quippe Qui nunquam oblivionis est accusandus, & censendus prudentissime egisse, & prudentissimum fecisse argumentorum selectum.

§. 5.

§. 5. Ubi de *ordine pertractationis enunciationum agitur*, ita aliquando in cohærentia temporali descriptio temporis *primo loco proposita*, expenditur in analytica expositione *ultimo loco*, ut res historica præmittatur circumstantiis loci & temporis, quia sic in progressu res magis magisque restringitur.

§. 6. Cum textus prolixiores propter sæpe iterandos transitus ita sint pertractandi, ut tamen *fugiamus transilitiones biantes*, regula hæc commendat studium concatenationis: de hoc argumento totum caput antehac dictavimus in *Scheda de stylo formando*. Scilicet pendet hoc omne ex collatione enunciationum inter se, dum se habent ad se invicem ut causa ad effectum, ut effectus ad causam, ut accidens ad suum subjectum &c. Unum exemplum hic nobis sufficiat. Locus esto Joann. I. ℣. 14. Post assertionem *incarnationis Filii Dei* transit ad aliam enunciationem, quod nempe λόγος ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν. Secundum illud enunciatum per copulam jungitur, & superaddit *incarnationi* singulare aliquod accidens, quare transitus hunc in modum commode fieri poterit; Scilicet hominem factum fuisse Filium Dei perassumtionem naturæ humanæ, ita ut eam non statim transtulerit in cœlum, & gloriam, sed placuisse summo Numini & huic ipsi Filio Dei, in eo carnis domicilio aliquamdiu morari inter homines, & ita inter nos *habitasse*; nec simpliciter, sed secundum emphasin prædicati, *hanc carnem inhabitasse* inter homines, tanquam *templum aut tabernaculum suum*: in quo collocavit שכינא seu veram præsentiam Dei. Ita scilicet elegans & insensibilis fit transitio ab enunciato primo ad alterum.

§. 7. Cum duplex vulgo obtineat textuum prolixiorum pertractatio, alia secundum *methodum Anglicanam*, ut vocant, quæ singula porismata ad *applicationem* trahit: alia secundum *methodum Gallicanam*, quæ omnem *applicationem* reservat ad finem usque: deliberandum est utra magis sit amplectenda. Adversus *methodum Anglicanam* faciunt rationes allegatæ, quibus hanc quartam addere licet, fieri non posse, ut secundum eam *methodum* pericopæ prolixiores pertractari queant, unde observatur, eos, qui paucis auditores manuducere debebant ad lectionem Sacrarum Literarum, nimis diu hærere in particularibus, unde in homiliis patres, & primi reformatores ab iis discursibus sese abstinuerunt. Verum etiam habet *methodus Gallicana*, quod culpatur a prioribus, scilicet *applicationes* eorum ut plurimum esse confusas variis argumentis, atque adeo minus afficere auditores, nescire enim imperitiores, ad quid in specie incitare eos voluerint præcones: sed & huic malo remedium quærendum est, quod fiet per regulam nostram *legitimæ subordinationis*, quæ omnes observationes particulares jubet in *applicatione* ita disponere, ut se ibi habeant tanquam uni rei & scopo inservientes, de qua regula ad caput sequens. §. 3.

§. 8. Monemus quoque aliquam *præparationem* faciendam esse ad *applicationem*, ut *transitus* etiam sit naturalis; quod fieri indicamus, quando *collectionem generalem ad scopum* attendimus, ut ita totum complexum revocemus ad usum suum in toto libro, cujus *pericopa nostra* partem facit. Facimus itaque hic, quod fieri solet a Mathematicis, qui propositionem propositam redire faciunt ad conclusionem, dicentes, *quod erat demonstrandum*; ita ut quæ in *præparatione* ad *connexionem*, & in *propositione* monita fuerint, nunc redire debeant quasi ad *conclusionem*, & aliquando *succincta paraphrasi* adumbrari.

CAP. VII.

DE APPLICATIONE IN GENERE.

§. 1. *Applicatio* hic dividitur in *basin*, & *accommodationem ad usus*, & ita comprehendit secundam essentialem partem concionis.

§. 2. *Basis applicationis* nobis eadem est, ac in *methodo Anglicana*, *Doctrina generalis*, quæ est quasi omnium dictorum revocatio ad compendiosum argumentum, dum pertractata omnia redeunt ad id, quod in propositione propositum fuerat, non aliter ac Mathematici suas propositiones demonstrandas repetere solent in conclusione.

I. Dicimus per *modum observationis*, & *per modum conclusionis* fieri. Ubi notandum, *observationem* esse ipsam assertionem in textu, *conclusionem* autem potius *collectionem scopi* ex dictis. Prioris exemplum sit Rom. XII. ℣. 12. *Estote tolerantes in afflictione*. Ubi *observatio* dicit, hominis Christiani per fidem justificati esse officium, in *afflictione tolerantiam* & patientiam exercere, ex lege autem præscripta Euangelica rite colligi obligationem hominis Christiani, & quod decebat Romanos, decere etiam nos, qui iisdem obligationibus constringimur. Posterioris exemplum est in textu historico Luc. II. ℣. 8 — 7. Cum scopus historiæ sit ostendere Jesu nativitatem adimplere omnes characteres, & circumstantias, in adventu Messiæ requisitas, *conclusio* est Jesu Filii Mariæ nativitatem investitam fuisse omnibus circumstantiis, & requisitis nati Christi, sive circumstantias respiciamus temporis & loci; sive etiam circumstantias humilioris conditionis; omnia tam exacte convenire Messiæ characteribus, qui convenienter prophetiis debebant comitari introductionem Christi in orbem, ut hic nihil desideretur, quod vel aliunde adduci possit.

II. Ut *scopum exhauriat*, commendamus etiam varias textus circumstantias, ut notemus: V. G. Matth. VI. ℣. 33. *Quærite primo*

mo Regnum Dei & justitiam ejus, & ita omnia vobis adjicientur. Notandum hic,

A. In *quem finem* hoc dictum Christi hic exhibeatur, scilicet scopus erat, in una concione Christi exhibere optima specimina inculpatæ ejus doctrinæ, quare *observatio* cum hoc encomio introduci potest. Observandum hic esse sanctissimum & prudentissimum Christi consilium, quo, ut ἀμερίμνους statuat Discipulos, jubet & mentis & corporis ἐν αἴνει legitime ordine quærere.

B. Quando concipimus a *quo* id dictum sit, notamus Jesum Prophetam agentem moliri jura, & leges Regni sui.

C. Quando expendimus *ad quos* lex pertineat, concipimus Illi rem esse cum futuris civibus Regni cœlorum, qui profitebantur, se illud Regnum expectare.

D. Quod si lubeat & considerare *locum*, dicta hæc fuerunt in negyri, ut ea promulgatio speciem habuerit publicæ promulgationis, conferendæ cum publica legislatione Sinaitica, ex quibus circumstantiis scopus adhuc exaggeratur, scilicet hoc modo:

Sanctissimum & prudentissimum consilium, quod Jesus tanquam Propheta docens, & publice promulgans, cum Regnum suum introduceret, Regnum ejus exspectantibus inculcavit, fuit, *spiritualia quærere* ante βιωτικά, cum spe tamen & ea consequendi per acquisitionem prioris: cujus consilii sanctitas elucet in puritate electionis, quæ jubet *spiritualia* temporalibus anteferre, & *Regnum Dei cum justitia* pluris facere, quam βιωτικά: prudentia vero eminet in hoc consilio, quia tradit viam compendiariam & veram: *quærunt* enim illi simul, & quasi non *quærentes* inveniunt in quæstione *Regni Dei, & justitiæ*, hujus vitæ necessitates, & quidem tanquam benedictiones divinæ charitatis, ex manu Dei conciliati, & Amici, &c.

III. Argumentum *obligationis*, aut *veritatis tradendæ* debet *clare* & *nervose* exprimi, quod fieri solet, quando ad notiones magis cognitas & justos titulos revocamus. V. C. In textu modo allegato dixi, *spiritualia* βιωτικοῖς *præferenda esse*, quia illæ notiones ab omnibus facilius intelliguntur, & *Regnum Dei ac justitia ejus* in exegetica pertractatione ita supponuntur discussa, ut intellexerint auditores, omnia *bona spiritualia* sub iis vocibus fuisse comprehensa; itaque perpetuo collimabit auditor ad eam præeminentiam *spiritualium* præ *temporalibus*, & ad obligationem suam in electione observandam, ut potiora bona inferioribus præferat.

§. 3. Respicit hic auream illam *regulam subordinationis*, quæ in omni *applicatione* erit observanda; cumque sæpius etiam a Viris, alias prudentioribus, negligatur, & tamen ejus interventu vitia in *methodo Gallicana* tollantur, velim hanc regulam præprimis observari. Praxis ejus in eo consistit, ut quas in exegesi collegimus *observationes*, sive *assertiones porismaticas*, eas jam simul quasi a latere positas percurramus, attendendo quem usum, & scopum istæ totidem doctrinæ præstare possint: sæpe enim possunt suppeditare *consilium* ad faciliorem executionem obligationis, & tunc dicuntur *mediorum* locum adimplere: sæpe pollent vi *argumentorum* ad dissuadendum vitium, aut ad suadendam virtutem, & tunc concipiuntur *motivorum* vices tueri: nonnunquam virtus in obligatione concipiebatur in histor a explorari, certis quibusdam tentationibus, aut & objectionibus, atque ita instantiæ particulares fiunt in *applicatione*. V. G. Siquis velit feliciter obligationem suam promovere, non vacillet in casu hujus aut illius tentationis, sed ad exemplum nostro in textu se ita muniat, ut harum aut illarum virtutum comitio corroboretur. V. C. Luc. 11. ℣, 13, 14 In quo textu scopus est ostendere, ut Mariæ Filius, tanquam natus Christus, cœlitus fuerit manifestatus tanquam Sospitator ad gloriam Patris, eum in finem historia narravit, se, *Angelo* præconcionanti inter *pastores*, junxisse *totum Angelorum exercitum*, & celebrasse fructum nati Christi, dum vocat εὐδοκίαν ἐν ἀνθρώποις, illud specimen missionis Christi, quem indicat, tendere *ad gloriam Dei* in supercœlestibus, & ad pacem in terra. *Basis applicationis* erit animadvertere, ut Jesus Mariæ Filius amplissimum & nobilissimum acceperit testimonium, non tantum adventus sui, sed & fructuum cum adventu adducendorum, quod nempe in ejus persona, testibus cœlestibus, electi acceperint Conciliatorem suum, seu Mediatorem, in quo agnoscitur, quod *Gloria Dei* per eum in *cœlis* promoveatur, & *pax* reconciliationis *humani generis in terris*. Hujus usus primus

I. Erit theoreticus, ad ἐπίδειξιν veritatis, cui itaque cœlum & cœlites tantum dederunt testimonium, ille verus est inter Deum & homines Sponsor, atque Mediator, in quo Deus salvis decentiis suis invenit *gloriam suam*, & humanum genus veram cum *Deo pacem*, & reconciliationem: argumenta desumuntur ex circumstantiis.

A. Quod cœlites in cœlo id ipsum agnoscant, dum hoc tempore dicitur *Deo gloria reddi in altissimis*, sane agnoscendum est in terris, quod agnoscitur in cœlis; neque error esse potest, profiteri Jesum Mariæ Filium, humani generis Redemptorem, in quo verus ipse Deus acquiescit, quoniam

id

id ipsum profitentur, qui cum Deo in luce habitant, & coram Deo æternæ beatitudinis Possessores agunt.

B. Nec majorem de ea re confirmationem quempiam posse postulare, quam quod Legatos videat ex cœlo gaudiorum cœlestium Testes; neque quis cogitare poterit phantasmata *pastorum* esse, quæ hic narrantur, quæ species est instantiæ, nam hic evadunt *pastores* testes auriti & oculati; vident *Angelos* plures, vident copiam instar *exercitus cœlestis*, comparent illi stantes, priori *Angelo* se adjungentes, idque iis seriebus, quales in exercitu observare solemus. Hunc, inquam, chorum intuebantur homines plures, *vigilantes*, ut proinde nulla ratio credendi sit, quod, qui tot observarunt circumstantias, decepti fuerint: sed accedit quod auriti testes distincte omnes & singuli perceperint voces *Deum laudantes*, imo quod & carmen ipsum recitaverint postmodum eruditum, Deum decens; imo si vim verborum expendamus, simplicem *pastorum* captum excedens est tam accurata in carmine Mediatoris descriptio, ut nihil decentius, succinctius & magis nervosum exoptari queat: ponit enim *εὐδοκίαν Dei in hominibus* propter personam Christi, in quo habet Deus εὐδοκίαν, & qui jam propter nos erat Frater factus; derivatur exinde *pax*, sive conciliatio Dei cum hominibus electis, & hominum inter se, ac celebratur ut respondens *gloriæ Divinæ* in omni decentia Dei, ita ut vel cœlites ipsi id agnoscant.

II. *Usus redargutionis.* Pessime itaque instituunt Judæi, hoc cœleste donum, Jesum Mediatorem respuentes, qui tamen iis cœlitus indicatus fuit: pergant illi, hunc *Infantem* spernere *in terris*, sed teneant, Eundem celebrari *in cœlis*: intermittant illi testimonium dare inter homines, *Angeli* potius accurrent e cœlo ad testimonium Hujus, quo ab electis agnoscatur.

III. *Usus adhortationis.* Quare nostrum erit agnoscere, ut simus debitores *Deum laudandi* propter hanc gratiam. Rationes;

A. Habemus enim *Angelos* hac in parte Duces, quibus est credendum, rem laudatu dignam esse: quidni & nos sic jungamus Angelis.

B. Cernimus *Angelos Deum laudantes* propter nostram causam, quanto magis ergo nostrum erit, exinde celebrare Deum, dum in nostra causa versamur.

C. Gaudium illud cœleste est, ut cœlites *collaudent Deum*, quanto magis nos obligati *simus gaudia* ea cœlestia non negligere.

D. Spontaneitas totius *exercitus Angelorum* hic probata fuit,

dum ἐξαίφνης adſunt; qui itaque cupimus voluntatem Dei fieri in terra, ſicut in cœlis, oportet ut eodem modo ad *glo-rium Dei* ſimus parati, & ſingulari ſpontaneitate id munus ſuſcipiamus.

E. Imo quando *Angelos* cernimus nobis hanc gratiam admini-ſtrantes, Deumque curaſſe, ut *myriades Angelorum* gaviſi ſint, nobiſcum hanc gloriam & gratiam Dei communicari, oportet, ut curemus ne tam ampla legatio fruſtra ſit, aut tam læta voluntatis communicatio inanis; Teſtes enim illi cœleſtes, viarum noſtrarum Obſervatores, nos in cœlis ac-cuſarent, ſi tam indigno modo profundam *Dei gratiam* & *gloriam* contemneremus.

IV. *Uſus conſolationis.* At nunc felices nos, quorum cauſa acta fuit: qui enim Chriſti ſunt,

A. *Placent Deo* in Chriſto, adeo ut omnis benevolentia divina ſe jam porrigat ad illos, imo eo uſque evecti ſunt Chriſti fratres, ut tota eccleſia nomen acceperit כי חפץ בך Jeſ. LXII. ℣. 4.

B. Habent enim jam *pacem cum Deo*, ut non ſit, quod metuant accuſationes Principis tenebrarum, imo unde & tranquillare poſſint conſcientias ſuas, quippe quæ ſanguine Chriſti aſper-ſæ in ſingulis conteſtificantur cum ſpiritu noſtro, nos factos eſſe cum Deo amicos & filios.

C. Imo hinc facta eſt feliciſſima noſtra conditio ſub *œconomia pacis*, quia Deus ſibi ducit *glorioſum*, eos, qui ſunt Chri-ſti, ſervare, quod revera argumentum eſt beatæ noſtræ con-ditionis, penes Deum enim eſt conſilium ſemet in nobis *glo-rificandi.*

D. Imo totum Regnum cœlorum cum omnibus Miniſtris nunc pronum eſſe ad noſtrum ſolatium, habemus enim in hoc exemplo totum *Angelorum exercitum* in Chriſto, nobis con-ciliatum, & pronum ad omnem noſtram conſolationem con-ſummandam: videmus enim totum hoc choragium *Angelo-rum Deum laudantium* pro ſcopo ſuo habuiſſe cum ſalvandis communicare lætiſſimum illud nobis, quod cecinerunt, ar-gumentum.

§. 4. Adducimus hic leges diſpoſitionis obſervandæ in uſibus *theoreticis*, & *practicis*, monemuſque,

I. *In omni applicatione non omnes uſus requiri*, cum *textuum natura* id non admittat: *theoretici* enim *theoreticos uſus*, practici *practi-cos* requirunt, unde multa obtorto collo trahunt ad *applicatio-nem*, qui juxta *Methodum Anglicanam omnes uſus* capiunt, & ſic ſemper eadem chorda oberrant; nihil ergo accommodan-dum

dum est, nisi quod per *solidam consequentiam* accommodari potest.

II. Hæc secunda lex maximæ utilitatis est, monetque, non *semper usus proponendos* esse eodem tenore & loco, nec omnes eodem modo esse amplificandos, sed *usus*, *qui primario intenduntur*, & primum postulant locum, atque majorem amplificationem.

A. In *textu doctrinali* primario intenditur *veritas dogmatis*. V. C. Psal. XIX. ℣. 8. *Lex Jehovæ est perfecta, exhilarans animam*, aut ut alii, *convertens animam*. *Basis applicationis* est, *legem Dei* continere integram, & perfectam indicationem viæ vitæ, ut ad restitutionem *animæ* promovendam nulla in parte desit; quæ *basis* cum sit ipsa doctrina de perfectione Sacrarum Literarum, jam,

𝔄. *Usus institutionis* erit, ut hanc perfectionem agnoscamus, & nihil extra id, quod scriptum est, requiramus; sed ad hanc normam solam omnem fidem, vitamque componamus, ita enim fore, ut solum Jehovam habeamus Judicem viæ, & vitæ Ducem.

𝔅. *Usus refutationis* ergo statim indicabit, præjudicare eos *legi divinæ*, qui Scripturam calumniantur haud *integram* esse, aut non omnia docere, quæ Christiano homini tenenda sunt, volentes, ut defectus ii impleantur aut ex traditionibus, uti Pontificii; aut ex doctrina rationis, uti Sociniani; qui pariter iniqui sunt gymnasio divino, in quo testimonium Dei requiritur ad fidem, & Lex Dei ad conversionem. In hisce usibus fere subsistit tota *applicatio*, nisi quod obiter ad

ℭ. *Usum adhortationis* addi possit commendatio officii, qua hanc viæ vitæ commonstrationem, ut unice solidam semper observemus, ut rerum credendarum & faciendarum normam.

B. In *textu prophetico* primarius labor erit revocatio ejus ad historiam implementi. V. C. Jes. XL. ℣. 3. Ubi describitur Prodromus Christi in munere suo, ut nempe Christo Regi adventanti præpararet *introductionem in populum*, aliquo modo præparatum ad Christum excipiendum: *basis* itaque, quæ *prophetiam* expositam sequitur, est, Deum noluisse ut Christus sine apparatu & præparatione viæ, ita ex improviso adesset, seque id jam spopondisse populo suo tanquam beneficium gratiæ suæ; fore enim ut Messias veniret ad eos monitos & præexcitatos, quo adventantem certius dignoscant: hinc sequitur proxime opus demonstrationis, Deum nempe id fideliter etiam præstitisse in persona *Joannis Baptistæ*, quem Scriptura N. T. introducit, ut Prodromum, a Deo

ante

Digitized by Google

ante designatum; conveniunt etiam illi omnes characteres, ut de legitima applicatione dubitari nequeat; exercuisse enim eum

א. *Munus vocantis populum* aperta voce, notissimum est inter Christianos & Judæos; non enim Josephus tantum; sed & Chronicon Judæorum *Joannem Baptistam* agnoscunt, eique testimonium pietatis in officio præconis præbent

ב. Quoad modum apparitionis, proponitur ut *clamans in deserto*, non adeo ut doctores, qui suis synagogis erant affixi, sed qui in locis publicis, & præsertim in desertis Judaeæ munus suum ageret: quod sane *Joanni Baptistæ* soli suo tempore fere fuit proprium, ille enim in deserto Judaeæ evocatus, ibi munus incepisse dicitur, imo & continuasse, cum in viciniis ageret Jordanis, ubi campus magnus, quoad maximam partem, desertum referebat.

ג. *Præparationem viæ Domini* suscepit, quando monuit auditores, ut intelligerent, *Regnum cœlorum adventare*, & ab iis exegit, ut per *μετάνοιαν*, & fidem se Rego adventanti accommodarent, spem eam obsignans suo baptismo; imo habuit baptismus speciem collectionis novi populi, sub singulari sacramento obligati, ut ad Regnum Dei transeat.

ד. Imo id quam maxime præstitit, quando & Jehovam Deum nostrum, populum suum visitantem, & sub carne latitantem ipse indigitavit, ubi dixit: *Ecce agnum Dei, ferentem peccata mundi.* Quod si aliqua *applicatio practica* huic sit subjungenda, sit *usus adhortationis*, ut nunquam nempe sacra adeamus, nisi justa cum præparatione; ut quotiescunque adducendi simus ad Deum, ipsi habeamus nobis in animo viam paratam, quam conscientia approbet, ut nos per eam cum fiducia adducat.

C. *Textus adhortatorius* præcipuus est, & primus, ubi *basis* versatur circa officia Christiana. V. C. 1 Timoth. 1. ℣. 5. *Finis præcepti est charitas ex puro corde, ex conscientia bona, & fide non simulata.* Ubi pro *basi applicationis* erit, Legislatorem intendere opus *charitatis*, ejusque *puræ* omni modo, prout in explicatione spiritualis ejus ratio definita est.

א. *Usus itaque adhortatorius* est, ut hac in parte sequamur scopum Legislatoris, eique ut satisfaciamus, observandum esse, summam legis in *amore* contineri, atque *charitatem* omni modo prosequendam esse, quod urgeri potest suis motivis, & argumentis.

a. Quia

α. Quia hoc continetur in præcepto divino, qui itaque Deum agnovit Legiſlatorem, vi præcepti divini tenetur ad talem *amorem*.

β. Quia iſte *amor* finis præcepti eſt, ac proin eſt finis Legiſlatoris: hunc enim fructum quærit Deus a ſubjectis ſuis.

γ. Quia finis Dei eſt res præprimis grata Deo, nec mirum; Deus quippe ipſe *charitas* eſt, & imago Dei nuſpiam magis reſplendet in homine, quam in *amoris* ſtudiis; cum itaque in hoc puncto ſit maxima conformitas inter Deum & hominem ſanctificatum, conſtat, nulla re Deum magis delectari, quam ſinceró *charitatis* ſtudio.

ב. *Uſus cautelæ* adjici poteſt, ne qualicunque *charitatis* ſpecie putemus, hac in parte, nos præſtitiſſe officium.

α. Eſt enim & *charitas* hypocritica, quæ non producit externa *charitatis* officia ex puro corde, id eſt, ex vero ſcopo; quare deſcribitur, quæ fini reſpondet *charitas*, ut ex puro corde profluens, non ex φιλαυτίᾳ, non ex proprii commodi, aut ex alio concupiſcentiarum genere, imo nequidem ex κενοδοξίᾳ, ut tibi famam honeſtatis acquiras inter homines; legitima enim *charitas* eſt ea ſola, quæ ex ſtudio glorificandi Deum agit, eumque finem ſibi ſtatuit ſummum & merum.

β. Nec officia *charitatis* ſe abſolviſſe putet, qui pro cæco amoris impetu in proximum confert, quod ille forte deſiderat; oportet ut media beneficentiæ etiam ſint legitima: errant enim peſſime, qui exiſtimant, bonam intentionem media, alias illegitima, reddere bona, cum Paulus præſcribat in *charitate bonam conſcientiam* eſſe ſervandam, imo ex dictamine *bonæ conſcientiæ* derivanda eſſe officia humanitatis, quando veram *charitatem* cuiquam præſtare velis; eſt enim & impura, meretricia, qua quis quærit bonum proximi, ſed ut eo abutatur, & ut in ejus conſortio ſuas voluptates ſatiet; ita ſocios amant combibones, ſcortatores, ſimileſque, quibus cupiunt bene eſſe ſecundum fortunam externam, ne voluptatibus ſuis pabulum deſit: *charitas* itaque legitima nil facere aut conferre audet, niſi quod legitimum eſt, & non ſatiandis voluptatibus, ſed promovendæ gloriæ Dei confert,

fert, non sequitur dictamina affectuum, sed rationis, subapprobante testimonio *conscientiæ*.

γ. Neque sic satis castigatam existimes *charitatem*, quam Regia lex libertatis exigit, nisi enim profluat ex lege fidei, seu, ut Paulus in textu loquitur, *ex fide non fucata*; eam imperante, mentemque ad officia *charitatis* impellente, necdum opera *charitatis* viva erunt, & satis vitalia; verum omnis ratio sinceræ *charitatis* ad actus generosos & constantes fundatur in considerationibus *fidei*, nisi enim Deum respicias in Christo reconciliatum, aut proximum charissimo Christi sanguine redemptum, destituetur anima vero incentivo ad omnia officia sua: quippe horret Deum intueri justum Judicem, si eum in Christo non agnoscat, & justum vinculum obligationis erga proximum non expendit; verum si eum respiciat, forte sanguine Christi redemptum, qui jam templum Spiritus Sancti evasit, aut fieri saltem potest, tum *charitas* tendet in proximum, tanquam in rem pretiosam, Deo caram &c.

D. *Comminatorius textus* etiam requirit in *usibus* primum locum, cum & ibi a communi serie *usuum* recedatur. Exemplum sumamus ex Matth. XXIII. ℣. 13. Ubi Christus *væ* dicit *Scribis & Pharisæis*, tanquam *hypocritis*, eo, quod sub specie interpretum Verbi Divini se aliosque ab ingressu *Regni cœlorum averterent*. Ubi *basis applicationis* erit: gravissimum esse crimen, horrendo supplicio luendum, si quando Verbi Divini interpretes se, & auditores a *Regno cœlorum avertant*, hoc cum sit lupum agere sub pelle ovina, homines eos agit extremorum judiciorum Dei reos.

ℵ. *Usus perterrefactionis* inde proxime deducendus est in hunc fere modum: teneant hoc *Scribæ*, & *Pharisæi* nostri seculi, qui cum curam gregis susceperint, ipsi auctores sunt alienationis a Domino suo, sive id fiat per doctrinæ sanæ corruptionem, sive per neglectum veræ institutionis ad pietatem: sciant tales, pessimum consilium hypocrisi obvelantes, quam rigidum eos supplicium maneat, quam gravissimum *væ* iis intentaverit Dominus: sane

α. Ex *Regno cœlorum se ipsi excludunt*, ut nihil bonæ spei illis restet, privandi erunt omni ea gloria, quam suis paravit Christus, quippe qui jure merito destituentur rebus, a se spretis.

β. In-

β. incident in barathrum gravissimorum suppliciorum, tanquam occulti hostes *Regni cœlorum,* quippe qui manum commodarunt Principi tenebrarum, & jurato Christi adversario: quid igitur aliud expectandum iis, quam in æternum fore cum iis, quibus in vita dederant nomen clanculum, & operam mutuam obtulerant.

γ. Si gradus sunt suppliciorum gehennæ, uti sunt, quomodo non in ultima incident supplicia; *væ* illud intentatum Christi indicat, multis longe *fore tolerabilius in die judicii*, quam hisce fucatis, & personatis hostibus.

ב. *Usus adhortatorius.* Cautius ergo nos discamus mercari quotquot gregi Dei præpositi sumus, cum enim munus illud sit arduum & revera horridum, nisi bene tractetur, agamus cum Deo & ejus ecclesia candide; præstemus nos duces populo, ipsi ingredientes, & nostro exemplo viam manifestantes; omnis nostra doctrina, sive ad fidem, sive ad mores, sit populo salutaris, nec quicquam temere effundamus, quod non per intimam conscientiæ lucem noverimus spectare ad auditorum nostrorum salutem: uno verbo, observemus monitum Paulinum: *Attende tibi ipsi & doctrinæ: persiste in istis. Id enim si feceris, & te ipsum servabis & eos qui te audiunt*, 1 Tim. IV. ℣. 16.

E. *Consolatorius textus* jubet etiam

א. *Usum consolatorium* præmittere, verum ita, ut *usus* ille primus in accommodatione se habeat fere ut gratulatorius, in quo fidelibus electis, vocatis, gratulamur beatam conditionem, & statum felicissimum, exaggerando gratiæ propositæ præstantiam. Animadvertite hoc locum habere, ubi in *basi* ex textu aliquod beneficium gratiæ continetur, sive impetratæ, sive applicatæ salutis; qualia sunt ex impetratione salutis redemptio, liberatio, &c; ex beneficiis applicationis salutis, regeneratio cum suis synonymis, justificatio cum suis partibus & correlatis, sanctificatio, conservatio, obsignatio & glorificatio: quodcunque igitur horum beneficiorum occurrit munus divinum, pertinens ad fœderatos Dei, id omne suppeditat argumentum ad gratulationem felicitatis, & ut adimpleatur fidelium gaudium, & animus increscat ad fortitudinem. V. C. Matth. IX. ℣. 2. *Fili confide, remissa sunt tibi peccata tua.* Ubi *basis* in hunc modum forme-

 tur,

tur, credentium eam esse felicitatem, & conditionem sub Christo, ut eorum reatus & peccata iis non imputentur, sed expungantur, & sub *remissione* deleantur: hinc

ב. *Usus gratulatorius.* Tantam esse eam felicitatem dignoscite, qui sub umbone Christi confugium cepistis, ut vel majorum desiderare vix queatis; in eo enim statu constituti nil habent, quod metuant: si enim aliquando menti objiciantur horrenda *peccatorum* merita, quippe quæ post se trahunt æternas tenebras, & infanda cruciatuum tormenta, in secula seculorum non auferenda, est, cur se beatum censeat, cui *remissa sunt ea debita*, soluta enim obligatione ad pœnam, pœna metuenda non est; cumque *remissio peccatorum* sit obligationis istius solutio, est, quod congratulemur tibi immunitatem a pœna lege statuta, ut *nullum sit κατάκριμα iis, qui sunt in Christo Jesu*: Rom. VIII. ℣. 1. Si animæ obversetur Κατήγορος, accusator fratrum diabolus, quippe munitus in accusationibus suis cum lege Dei, quam justus Judex negligere non potest, tum & conscientia nostra, quæ cogit nos delicta fateri, necdum est cur turbetur anima tua, cum habeas Christum Defensorem, in foro divino Advocatum, suorumque strenuum Defensorem, qui causam vestram aget, ut res deducatur ad *remissionem peccatorum*; quique justus est Interpellator, suis *remissionem* petens ex jure impetrato, vi meritorum suorum & satisfactionis suæ, unde etiam in rigidissimo foro Dei superior est; si vero alias conscientia turbata exactum divinæ justitiæ tribunal objicit, tu cogita, per *remissionem peccatorum* te accepisse Judicem conciliatum, Qui jam ex sententia tribunalis sui, idque decenti modo, crimina nostra expunxit, nunquam in posterum alleganda in nostrum damnum, aut commemoranda; quæ qui rite expendit, non poterit non exsultare hac sua conditione, & πληροφορίαν animi induere circa res omnes speratas.

ג. *Usus cautelæ.* Ast caveant sibi multi socordes hujus seculi, qui sibi temerario ea omnia spondent, & gratiam eam sibi vendicant, quæ sane non est omnium, sed Dei filiorum, & amicorum Christi, unde Christus id tribuit huic homini sub titulo filii, dicens, *mi fili*, & sub stipulatione *fidei* veræ & sinceræ.

α. Absit igitur, ut viperinum hominum genus, diaboli filii, sibi hanc gratiam spondeant, aut vendicent, quos

quos manet ira divina, quorumque retinebuntur *peccata*, donec mutato vitæ genere ad Christi familiam transeant.

β. Nec putet quis sufficere, si Christianus audiat, si Euangelium externo ore confiteatur, imo si vel *fide temporali* quibusdam veritatibus delectetur, *fides* radicata est solum, quæ dicitur justificans, seu, quæ connexionem habet cum *remissione peccatorum*.

ז. *Usus inquisitionis*. Quare agite, ne fallamus nosmet ipsos in tam gravi causa, inquiramus num simus in *fide*, & per consequens Christus sit in nobis.

α. *Fides* nos *justificans*, qua participes evadimus *remissionis peccatorum*, est *fides radicata*, quæ Christum amplectitur cum eo amoris affectu, ut eum diligat supra omnia, ita ut res omnes mundanæ, cum Christo comparatæ, sint illi *stercora*, *& damnum*: Philipp. III. ℣. 8. Quare in gratiam Christi omnia deserit, uti hic in Euangelio; nec quidquam offerre potest mundus, quod præ Christo non spernit anima fidelis, horum est consolatio, oppositorum est tantum vana opinio.

β. *Fides justificans* confidit, & committit se Christo Benefactori & Duci, atque adeo illi gloriam cedit, tanquam gratiæ Auctori unico, summopere benefico, cui obstrictus est maximopere, ita enim stipulatur Christus ab hoc nostro fiduciam.

γ. *Fidei justificantis* cum sit reditus ad Deum, ejus quoque est omne studium placendi Deo, & hinc est principium novæ vitæ, qua mundum deserens transit ad Christum, cum omni studio novæ obedientiæ, ut respondeat beneficio; non enim ei *remissio peccati* idem, quod licentia *peccandi*, sed liberatio a tyrannide *peccati*, quia in *remissione* est jus acquisitum a *servitute peccati*.

ח. *Conclusio*. Hæc qui experiuntur in se, merito fiduciam excolunt in mente sua, conanturque pergere ad πληροφορίαν: qui contra, se ipsos maxime decipiunt, quare prudentibus, statumque suum haud negligentibus, via sola reclusa est ad gratiam eam *remissionis peccatorum* attingendam, quæ eos certo certius deducet in conditionem beatorum.

III. Dicuntur hic *usus ii procedere a thesi ad hypothesin & contra*, videlicet,

A. *A thesi ad hypothesin*, quando *lex aliqua divina*, aut *praeceptum transfertur ad homines in specie*, quod obtinet in omnibus *praeceptis* tam affirmativis, quam negativis in verbo Dei: & ratio connexionis, ut solida sit, fundatur in eo, quod obligatio, quae omnibus, & singulis hominibus imposita est, etiam quemcunque hominem in *specie* obstringit, ita ut nemo exceptionem proponere potuerit; & sic fit transitus ad auditores nostros nostri temporis, nostris in locis, qui tenentur obligationem communem assumere, ut ipsos in specie jam ad officium vocantem.

B. Ab *hypothesi ad thesin* fiunt conclusiones, quando *exempla laudata*, aut *culpata revocantur ad usum*; ut scilicet omnes laudatas virtutes sequantur, aut culpata vitia evitent, qualia obtinent in historiis.

IV. In pertractatione *usuum applicationis*, si textus sint ampliores, aut variis circumstantiis incedentes, docemus, nulla argumenta adducenda esse, nisi *ex textu*, & *circumstantiis*: cujus praecepti ratio est, quod aeque vitiosum sit excurrrere in locos communes in *applicationibus*, quam in *explicationibus*. De allegationibus testimoniorum Sacrae Scripturae in *applicationibus* aliquid veri continet regula Viri doctissimi, aliquid falsi, quando jubet a citatione locorum abstinere in *applicationibus*, quia *novae probationes* non sunt adducendae, sed duos nos excipimus casus:

A. Si *textus sint*, qui probant nexum ipsum, qui est inter *praemissum* & *conclusionem*. Id est, si id, quod in *basi applicationis* est collatum cum eo, quod est in *usu* quopiam, quodque ex *basi* concluditur, in eadem connexione inveniatur alibi in Sacra Scriptura, sane valet *talis textus allegatio*, dum probat, nos *legitimam fecisse conclusionem*.

B. Alter casus est, si obligatio aliqua urgeatur in sua praecisa obligatione, ita ut hominibus carnalibus possit videri paradoxum, quod diximus; hac enim data *hypothesi*, maximo jure confertur testimonium Sacrae Scripturae, ne videatur concionator pro suo arbitrio agere & loqui. V. C. Si quis moneat auditores, ut a *scortatione* se abstineant, & inter media commendet *gubernationem oculorum prudentiorem*, in iis enim esse peccati principium praegnans, ratio est, ut allegemus dictum Christi, qui testatur, aspicientem eo animo mulierem, jam *oculis* commisisse *adulterium*: & ita in omnibus, quae carni videri possunt paradoxa.

CAP.

CAP. VIII.

DE ACCOMMODATIONE AD USUS THEORETICOS.

§. 1. Duplicem usum *theoreticum* revocamus ad communem titulum *applicationis apodycticæ*; quamvis ea vox alias sola videtur pertinere ad Mathematicos, attamen in doctrina Veritatis Theologicæ est Ἀπόδειξις πνεύματος καὶ δυνάμεως 1 Cor. II. ℣. 4. Sive ut Paulus alibi loquitur, II Cor. IV. ℣. 2. φανερώσεις τῆς ἀληθείας πρὸς πᾶσαν συνείδησιν ἀνθρώπων ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Et cum ea *apodeixis* aut veritatem confirmet, aut errorem convincat, *usus* hic alias *didascalicus*, alias *elencticus* est.

§. 2. *Usus didascalicus* concludit ex *basi* doctrinam aliquam, quam *dogma fidei adstruit*. Exemplum esto in loco II Thess. III. ℣. 3. πιστὸς δέ ἐστιν ὁ κύριος. Cujus textus argumentum ad *basin* revocatum dicit, gratiam Dei etiam esse corroborantem, & conservantem propter *fidelitatem Domini*, hinc fit conclusio ad *usum didascalicum*: proinde esse firmissimum *dogma* de *perseverantia sanctorum*, ita ut *fidelitas Domini* ipsis certam spem fecerit, fore, ut in certamine tentationum aut vires non desint decertantibus, aut saltem non in totum circumveniantur a malo, seu improbo salutis hoste. Hic *usus* firmandus dicitur *argumentis*, *ex textu desumptis*, quod, ut eandem locum respiciamus, hoc tenore perficiendum est.

I. Quia habent Κύριον, id est *Dominum*, Qui suo jure acquisivit peculium, quo nunquam destitui potest: stipulatio enim sponsionis seu pacti pacis est, ut ad *ostensionem laborum animæ* Ipsi sistendum esset *semen*, *& per manum ejus voluntas Domini prosperaretur*: Jes. LIII. ℣. 10.

II. Quia ὁ πονηρὸς non debet a morte Christi relinqui superior, licet enim tentationibus & certaminibus, propter positam inimicitiam Gen. III. conaretur ereptam sibi prædam denuo reducere, nihilominus Christi est de capite contrito victoria, unde ἀπὸ τοῦ πονηροῦ nihil metuendum est, quasi *Domino* gregis gregem eriperet.

III. Est gratia Dei conservans, & corroborans, ita ut Deus possit & velit imbelles corroborare ad victoriam reportandam, aut inclusos iterum liberare a periculo pereundi: Quia tali gratia celebratur Dominus, hoste adversario potentior est, atque adeo cum hæc tendant ad effectum perseverantiæ, consequens illud gratiæ divinæ certissimum est.

IV. Adde tandem Deum hanc gratiam Filio spopondisse in fœdere, imo

imo & demandasse Filio, ut Regi in Regno gratiæ, & Pastori in grege suo, qui per fidelitatem suam suos negligere haud potest, præprimis cum & iis id promiserit in verbo gratiæ; ut proinde legitime cum Paulo concludamus, per *fidelitatem Domini* fieri non posse, ut quos ad statum gratiæ traduxit, illi non in ea remanerent ad finem usque. Hinc & porro exceptionibus aliquando occurrendum est. V. C. Ad eundem locum. Agnoscimus quidem fieri posse propter nostram infirmitatem, ut decipiamur aliquo usque ab adversario, & quasi retibus ejus intricetur fidelis homo, & qui gratiæ Dei particeps est; sed considerandum est, fundamentum perseverantiæ non esse positum in hominis conditione, qui certamini involvitur, sed in Dei Conservatoris *fidelitate*, & benevolentia: inciderunt sancti aliquando in graviores lapsus, in quibus, si relinquerentur a Deo, sane pergerent ad perniciem, sed, ne id fiat, Deus statuit fideli sua cura eos prosequi, infirmos corroborare, lapsantes erigere, gratiam resipiscentiæ renovare, & ita ad conservationem eorum eos ex retibus infensissimi aucupis expedire.

§. 3. Dicimus *usum* aliquem *didascalicum* aliquando *spectare ad solam cognitionem* adstruendam, aliquando etiam continere *articulum fiduciæ*, quod si *articulum fiduciæ* etiam includit, post *assertionem veritatis*, *usus gratulatorius* etiam subjungi potest, uti in eodem textu observare licet. Nam exhibet perseverantiam fundatam in beneficio gratiæ divinæ, communito etiam fidelitate ejus, quare hunc in modum erit proxime instituendus hic *usus*. O felicem vocatorum conditionem, qui ad Dominum accesserunt tantæ *fidei* tantæque in amore suo constantiæ, ut vel nolet deserere suos propter promissiones gratiæ conservationis; unde adeo in tuto collocati sunt, ut, licet quandoque gravissimis tentationibus exponantur, non habeant quod metuant de rei exitu: vulnerari possunt, qui sub Duce Christo militiam hanc spiritualem aggrediuntur, occidi spiritualiter non possunt: in hoc stadio currentes aliquantisper sisti possunt, imo in terram dejici: fieri interim non potest, ut non surgant, tanto Inspectore manum porrigente, & impedimenta superent ex iterata luctatione, atque ita ad præmium certaminis perveniant.

§. 4. Conditiones quatuor hic narrantur.

I. Prima est, ut *veritatis enunciatio clara sit*. Ut nempe auditor facile percipiat thesin eam, quam probamus, & defendimus; tota enim discussio ejus *usus* exigit, ut auditor hoc perpetuo ob oculos habeat, quod in quæstione est.

II. *Prudentem* adjicimus *limitationem* esse curandam. Hujus exemplum esto in locis, qui applicationem salutis respiciunt. V. G.

II Cor.

II Cor. I. ℣. 22. Cujus textus argumentum, si ad *basin* deducatur, est, dari sub œconomia spiritus gratiam obsignationis per *intrinsecum arrhabonem Spiritus*, hinc *usus didascalicus* concludit, dari, sub œconomia gratiæ Dei, salutis certitudinem; verum, ne quis putet, eum effectum semper & in omnibus credentibus esse manifestum, & ne ita infirmiores rapiantur in desperationem, monendi sunt auditores, hanc gratiam eo tendere, ut pii fideles sub intervallis dilucidis aliquando auctam habeant consolationem; esse quidem tempora, & intervalla obscuriora, sub quibus effectus gratiæ obsignantis non ita persplendent, attamen sufficere, quod homo fidelis ad eam certitudinem in hac vita pervenire possit.

III. *Confirmatio* hic urgenda est, cujus exemplum esto ad eundem textum. Scilicet certitudinis istius salutis beneficium fidelibus in hac vita sic præparari, omnes textus circumstantiæ probant: nam

A. Est hic obsignatio, quæ sua natura dicit rei alterius confirmationem, ad ἀσφάλειαν ejus, qui signaculum accipit, non aliter ac fœdera obsignata in manu eorum, qui tenent, jus eis concedunt restipulandi, quæ ipsis obsignantur, ita ut nequidem tribunal rigidissimum habeant hic fugiendum.

B. Quia *Spiritus* Auctor lucis, & regenerationis sanctificationem nostram elaborando ipse est *arrhabo*, id est pars muneris promissi, Qui ad certitudinem rei futuræ ea operatur in fidelibus, quæ connexionem habent cum toto; ita ut sanctificatio sit initialis glorificatio, tantummodo consummanda, & perficienda in vita futura: quare qui *Spiritum* habet *in se*, quadantenus operantem, ille certissimus esse poterit, & per intimam conscientiam, se accepisse initium vitæ, & id possidere, quod cum vita futura inviolabilem nexum habet.

C. Dicitur operatio ea in *cordibus nostris*, id est, in intimis conscientiæ visceribus: jam vero omnis certitudo, quæ est in ipsa conscientia, solida est, quia forum conscientiæ est aliquod Dei tribunal, ad quod defertur sententia fori superioris, seu tribunalis cœlestis.

IV. Omnes tales *usus didascalicos* agnoscimus aliquando præter *usum commendationis istius veritatis*, ut *eam probe teneamus*, *cognitionis* istius *incrementum quæramus*, & *constanter retineamus*: quales *applicationes* videre licet in opere nostro *Homiletico ad Articulos Fidei*. Verum si *fiduciæ* contineant *argumentum*, sequitur *usus consolationis*, eo spectans, ut *veritas* ea asserta pariat in animo tranquillitatem ad omnis timoris & metus exclusionem, sicuti

cuti vidimus in paragrapho præcedenti; imo nonnunquam excitationem ad ſtudium acquirendi iſtud beneficium. Maneamus nunc in eodem exemplo. Cum itaque detur talis certitudo ſalutis, ita tamen, ut non ſtatim aut ſemper ea certitudo occupet animum; tu igitur

A. Qui adhuc hæres in initiis regenerationis, in quo opus gratiæ ad illud faſtigium nondum aſſurrexit, hoc cura, ut gratia obſignationis utaris modo debito, ſcilicet ut experimentum capias operis *Spiritus Sancti in te*; ſi quid invenias in mente tua, quod non eſt ex ſanguine & carne, cogita hoc *Spiritus* opus eſſe; ſi reſipiſcentia & fide non es deſtitutus, cogita, ea dona Dei eſſe; & Spiritum horum donorum Auctorem jam eſſe eum *arrhabonem* obſignantem; nec quære argumenta & objectiones adverſus illud opus Dei, ſed inquire ſolummodo in ſinceritatem mentis & animi, ut apud conſcientiam conſtet, te animitus deteſtari peccata tua, & gratiam Chriſti exiſtimare ſupra omnia; quæ cum ſint effecta lucis divinæ, perge ad concluſionem faciendam; quod qui adſtipulati ſunt fœderi Divino, in iis ſtipulationibus jam habeant *fiduciam*, & jus acquiſitum reſtipulandi, quidquid bonorum in fœdere continetur.

B. Qui vero poſt dilucida intervalla tempus experitur magis tenebroſum, ille teneat, curandum ſibi eſſe, num forte alicubi anſam dederit ſuis lapſibus obvelandi hunc *arrhabonem*, aut num forte Deus velit explorare certo certamine conſtantiam fidei ejus; in priori caſu fiat reſipiſcentiæ renovatio, eumque in finem diſcas colere Spiritum, & orare, ut te ad renovationem reſipiſcentiæ excitet: ſin poſterior caſus interveniat, omnibus modis cogita, hanc eſſe viam Dei, quæ ad certamen vocat, ut experientia gratiæ fiat major, & inde certitudo ſalutis lucidior: ſemper etiam fide firmiter tenendo, Deum Diſpenſatorem gratiæ eundem eſſe, Qui nuper ita lucebat in mente, tunc dediſſe ſpecimen ſuæ benevolentiæ, atque adeo nunc velle, ut contra ſpem, ſupra ſpem ei tamen conſtanter adhæreas, deque ejus amore erga te idem ſentias.

§. 5. Sequitur nunc *uſus elenchicus*, & ponitur hic caſus & conditio *elenchi* adhibendi in *applicatione*, ut hic non ſint revocandi errores, qui ſe privatis hypotheſibus aut particulis opponunt, illi enim, ut παρερμηνείαι, ſeu falſæ explicationes in textus ipſius expoſitione removeri ſolent, ſed *errores* in *applicatione* redarguendi.

I. Sunt toti *textus complexioni oppoſiti*. Exemplum *in textu doctrinali* eſt, in loco II Theſſ. III. ℣. 3. Ubi *uſus didaſcalicus* ex

baſi

basi concluserat doctrinam de perseverantia sanctorum, ut fundatum in gratia *conservationis divinæ*; hinc pergimus ad *usum elencticum*, seu refutationem doctrinæ de *apostasia sanctorum*, quam tuentur omnes Pelagiani & semi-Pelagiani: hic error enim se scopo *baseos*, & textus totius opponit.

II. Aliud exemplum esto in textu prolixiori: Luc. II. ℣. 1—7. Ubi in basi fuerat, *Jesum*, *Mariæ Filium* revera in iis circumstantiis fuisse natum: *usus apodicticus fuit*, proinde eum venisse in mundum, ut *Christum* decet: *usus refutationis* Judæorum ostendit iniquum proinde esse factum gentis istius, cui spes *Christi* facta fuerat, quod in iis omnibus circumstantiis characteres Messiatus Christi, venientis in mundum, non observent, & adhuc pertinaciter Jesum blasphement, & rejiciant cum expostulatione, ut ostendant, quid desiderent in circumstantiis *adventus Christi*, si quando *nascatur*; nec causam hactenus adferre potuisse, quam quod tanta cum humilitate prodierit, in qua causa scandalizantur, sed præter causam, cum non possint esse ignari, etiam hunc characterem a Prophetis non fuisse neglectum, quod per prophetias erat probandum.

§. 6. Ubi *enarratio quasi historica* nihil aliud dicit, quam recensionem sententiarum, quas adoptarunt adversarii contra veritatem, ex pertractatione textus elicitam; addendo aliquando, quomodo illi errores in conciliis, eorumque decretis, aut confessionibus publicis inter se statum mutaverint. Hic requirimus

I. *Prudentiam*, quæ versatur in discernendis controversiis, ad refutationem publicam admittendis, aut excludendis. Ubi

A. Excludimus *hæreses dudum sepultas*, quia ab iis non imminet fidei periculum, ac præprimis etiam renovarentur facile propter hominum inanem curiositatem, lubenter in occulta inquirentem. Ita V. C. oppugnare Manichæorum errorem, & *hæresin*, de *duplici principio*, altero *boni*, altero vero *mali*, esset sepultam *hæresin* renovare, & quasi ad novum tribunal revocare.

B. Excludimus etiam *controversias in ecclesia problematicas*, quia *usus elencticus* indicat apertum quasi bellum cum errantibus, unde fratrum animi exacerbantur, tranquillitas ecclesiæ turbatur, & auditorum animi incitantur ac si de re capitali & fundamentali dissensus esset, cum multa sint in ecclesia toleranda, propter quæ mutua charitas lædi non debet.

C. Hinc sequitur, admittendas solum *controversias* cum refutatione pertractandas, quæ pugnant cum articulis confessionis publicæ, aut in formulis unionis comprehensis; non quod formulæ istæ consensus vim habeant normæ fidei, sed

quod sint testimonium perfectum ecclesiæ, quousque pervenerit in veritatibus, ex Sacra Scriptura eruenda, horum enim interventu fratres, quoad consensum, in doctrina se mutuo reddunt securos, & sibi invicem mutuam operam spondent.

II. *Modestiam* requirimus, quæ excludit omnia *convitia* & *dicteria*, debemus enim & adversariis mansuetudinem, ut sentiant, se non oppugnari ex odio, aut iracundia, sed ex singulari desiderio salutis aberrantium: ubi enim refutatio eam *modestiam* spirat, occupat animum aberrantium, & clanculum attrahit ad debitam attentionem, cum ex *exacerbationis* potius aures occludant: saltem hæc regula Paulina est: II Timoth. II. ℣. 25, 26.

III. *Candorem* exigimus, qui potissimum exercetur in eo, ut *nil contra mentem adversariorum iis adscribamus*, quod fieri solet, quando consequentias, quas negant, ipsis tamen obtrudimus, quare potissimum est, ut historia erroris non adducat, quod privati doctores aliquanda imprudenter dixerint, sed quod Pontificii, Remonstrantes, aliique in publicis confessionibus, aut conciliorum, aut synodorum decretis tanquam communem sententiam protulerint; unde contra Pontificios fere non agendum est, nisi ex Concilio Tridentino, alias enim V. C. Jesuitarum dogmata non toti ecclesiæ Romanensium sunt imputanda, sed Jesuitarum ἰδιώματα collocanda.

IV. *Delectus*, quem exigimus, etiam postulat, ut *incrustationes errorum ex ultimo doctorum conamine oppugnemus*, quod præcipue locum habet circa Pontificiorum errores: versamur enim iis in oris, ubi multi sunt Jansenistæ, qui varia ecclesiæ Pontificiæ dogmata in mitiorem sensum interpretantur: huc pertinent conatus *Episcopi Condomensis*, aliorumque, qui cupiunt efficere, ut opus Reformationis censeatur laborare crimine schismatis, in rebus fundamentalibus enim consensum esse, quod *expositionibus suis fidei Catholicæ* demonstrare conantur: Hisce in casibus ostendendum est, nos quidem gratulari eorum consensum, qui didicerunt *hæretica* Jesuitarum dogmata rejicere, nihilominus desiderare nos adhuc evidentiores sensuum expositiones, veritati enim non satisfieri vocibus ambiguis, ubi tunc ad *statum controversiæ* ponendum facilis datur transitus.

§. 7. *Πρῶτον ψεῦδος erroris eleganter notatur*, quotiescunque *textus suppeditat argumentum ipsam erroris causam convellendi.* Exemplum rem illustrabit: I Joan. I. ℣. 7. *Sanguis Jesu Christi, Filii ejus purgat nos ab omni peccato.* Ubi *basis* ad *applicationem* dicet, nos omnem *purificationem*, eamque plenariam invenire in *solo sanguine Jesu Christi*, ita ut nullum sit peccatum sive gravius, sive levius, sive ante, sive post

post regenerationem commissum, cujus reatum non deleat *sanguis Jesu Christi*, *Filii Dei*. Usus elencticus.

I. Frustra itaque esse, qui *purificationem* eam quærunt in sacrificiis pecuniis, aut victimis expiatoriis humanis, prout omnes peccant, qui religionem Christianam non agnoscunt; sive gentes sint, sive Judæi, sive etiam ipsi Muhammedani: præstare hoc tantummodo *Christum*, ut Mediatorem supremæ dignitatis.

II. Nec liberos esse ab hoc crimine Pontificios agnoscendum est, qui satisfactiones humanas introducunt, cum in hac, tum in futura vita, statuentes quædam crimina luenda esse afflictionibus spontanee susceptis & in corpore ferendis, imo & remanere peccata, luenda in purgatorio; quæ dogmata gloriæ *Christi* admodum sunt inimica, *sanguini* ejus detrahentia, quod *sanguini* ejus soli debemus; verum niti ea omnia falsissimis hypothesibus, errorum istorum principiis, scilicet, *Christum* satisfecisse pro peccatis mortalibus, non venialibus; pro peccatis ante baptismum commissis, non vero pro iis, quæ post baptismum committuntur; *Christum* impetrasse remissionem reatus, non pœnæ: quæ hypotheses aperte contradicunt testimonio huic Joannis.

§. 8. Positio *status controversiæ* occupat multas objectiones *adversariorum*, ut proinde etiam non sit aliquando negligenda. Ita V. G. ad locum II Thess. III. ℣. 3. Quando doctrina de gratia conservante nos duxit ad *elenchum* eorum, qui apostasiam sanctorum statuunt, curandum est, ut multas objectiones abscindamus; verum quidem esse, quod vocati & electi, cum adhuc exponuntur insidiis diaboli, ita possunt circumveniri, Deo id ob graves causas permittente, ut & in gravissima incidant peccata, id enim constare ex sanctorum maximorum lapsibus, ast in cura *Dei* fundari, quod eo in statu non relinquantur, quippe Qui *fidelis est*, non permissurus, ut liberati per sanguinem Filii, per potestatem Diaboli iterum ab eo ut præda abripiantur: quare, si quædam sint exempla, quæ tanquam instantias ex Sacra Scriptura adducunt adversarii, probandum esse opponentibus, aut eos fuisse vere vocatos, gratiæque salutaris participes per fidem radicatam, aut eos ad mortem usque in eo peccato perseverasse.

§. 9. Ad *refutationem* requirimus *argumenta ex textu*.

I. *Argumenta ex textu*, inquam, quia alias fit excursus in locos communes, quod æque vitandum est in *applicationibus*, quam in *explicationibus*. V. C. In loco I Joan. I. ℣. 7. Ex quo in *usu elenctico* rejicimus purgatorium, & satisfactiones humanas, ostendendo, utriusque hypothesin esse contra enunciatum *textus*, quod hisce argumentis urgemus.

A. Si enim peccata quædam post baptismum commissa, & venialia, a peccatoribus ipsis essent luenda, *Christi sanguis non purificaret ab omni peccato*, universalis enim ea enunciatio nullam patitur exceptionem, imo contra, potestas vocabulorum est secundum hebraismum, ac si dixerit, *a qualicunque peccato*.

B. Si ad verbum *purificandi* attendamus, oportet, ut omnis *impuritas* tollatur, non enim *purus* fit quisquam, nisi per *omnis impuritatis* ablationem, qui ergo aliunde *purificationem* aliquam requirit, *sanguini Christi omnimodam purificationem* detrahit.

C. Quod si ad scopum & contextum *Joannis* respiciamus, patebit, eum præprimis respicere peccata, post regenerationem commissa, quod constat, ex CAP. II. ℣. 1, 2. Ubi concipit *filiolos peccantes*, sed *Christum Advocatum habentes apud Patrem, justum*, jure *propitiationis pro peccatis* causam nostram agentem.

Nec juvat exceptio, remisso reatu non remitti pœnam; cum revera injusta foret pœna, quæ non ob reatum infligitur, id enim esset insontem punire: *purificatio* enim, quam efficit *Christi sanguis*, præstet etiam *purificationem* conscientiæ *sanguine Christi* conspersæ, quæ cum absolvit a reatu, statim etiam liberat a metu pœnarum, hominique solatium adstituit: fatemur quidem, quorum peccata remissa sunt, eos aliquando subire castigationes divinas, sed falsissimum est, eos habere rationem pœnæ, cum potius sint effectum amoris Dei, castigantis suos ad correctionem morum, & sanctificationis ulteriorem promotionem, cum qua castigatione purgatorium adversariorum nihil habet commune.

II. Monemus tamen, *methodum prudentiæ* aliquando excursum admittere, scilicet eo in casu, quando controversia aliqua viget, gregemque nobis commissum exercet; eo enim in casu piis, pro bona causa certantibus, succurrendum est nobis, ut variis argumentis instruantur, & adversus quascunque objectiones muniantur; sciendum enim, quod tunc & textus ipsi sumantur & eligantur eum in finem, ut scopus totius concionis tunc sit potius disputare cum adversariis, quam hærere in exegeticis, sed extra eum casum ii excursus omni modo fugiendi sunt.

CAP.

C A P. IX.

DE ACCOMMODATIONE AD USUS PRACTICOS IN GENERE.

§. 1. *Usus practici* etiam eleganter a Viro optimo * vocantur *accommodationes doctrinæ textus ad voluntatem.* Sicuti theoretici ad intellectum, sic & voluntas hic consideratur ut excitanda ad officium, sive in officio desit, sive ad officium tendat; unde duplex usus oritur, respectu prioris ἐπανόρθωσις, respectu posterioris παιδεία; dein voluntas esse concipitur ut quoad spem boni erigenda, ne animum deponat in adversis aut tentationibus, & tunc locum habet παράκλησις, in quantum consolationem adfert; alias παράκλησις latiorem habet significationem quæ exstimulationem ad officium etiam in suo ambitu comprehendit, unde totam *Theologiam practicam*, alias *paracleticam* appellamus, sed hic respicimus significationem eam restrictam priorem.

§. 2. Quæ huc faciunt occupavimus ad CAP. VII. ℣. 4.

§. 3. Etiam quæ hic monentur, occupata sunt CAP. VII. §. 4. II. Sed cum in *usibus practicis* & textus distinguantur, in quantum sunt *adhortatorii*, aut *dehortatorii*, quando officium aliquod Christianum est in basi, vel etiam ut *consolatorii*, quando in basi est beneficium singulare divinæ gratiæ: inspice loco citato textum *adhortatorium*, & *consolatorium*, atque observata videbis, quæ hic observanda monemus.

§. 4. Monetur *ecclesiastes*, *præfectus gregi alicui*, ut *laboret cognoscere statum ecclesiæ sibi commendatæ*; Hinc veteres dixerunt duplicem librum, imo triplicem inspiciendum esse pio episcopo, *librum Scripturæ*, *librum conscientiæ*, & *librum ecclesiæ:* pendet enim omnis prudentia in ministerio a *cognitione status ecclesiæ*, ut scilicet tales eligamus *textus*, & talia *argumenta* pertractemus, quæ *necessitati* & *conditioni ecclesiæ* respondent, hoc enim demum est *ecclesiam* ædificare; hinc prudentia exigit non tantum attendere ad *statum communem ecclesiæ* in genere, sed etiam ad particularem ejus, in qua degimus. Hinc

I. *Vitia seculi* consideramus, quæ sunt pro felicitate, aut infelicitate temporum varia; ut in pace sæpe socordia, in afflictionibus terrores panici, & similia mala inveniantur pietati contraria.

II. *Vitia gentis* pro diversa nationum temperie etiam occurrunt majori cum cura defricanda, dum consuetudo nationum singu-

* Bowles *Past. Euangel.* Lib. II. cap. 3.

gulari vitæ genere fere effecerit, ut & gravissima crimina fere pro minimis peccatis habeantur. Ita superbia *Hispanos*, ut turpiores libidines *Italos*, ebrietas *Germanos* occuparunt; sic luxus olim notabatur *Jonum*; scortatio ut res indifferens a *Corinthiis* existimata fuit.

III. *Vitia vocationis* differunt, alia enim dominantur in aulis, alia in emporiis, alia in simplici rusticorum vitæ genere; quare oportet *ecclesiasten* esse memorem, inter quos versetur in suo minesterio; inter rusticos enim artes aulicas depingere & defricare, esset extra oleas vagari, quare secundum hæc principia prudens rerum selectus est instituendus, & sermo moderandus.

A. *Compellatio in tertia persona locum habet*, quando versamur circa *statum communem*. Si enim occasio textus exigat, ut vitium redarguatur commune, convenit dicere, inter ea, quæ imaginem Dei deturpant, quæ decus Christiani nominis obscurant, esse etiam hoc vitium, omni Christiano homini fugiendum, & minus attendere ad obligationes suas, sive naturales, sive fœderales, qui sibi in eo indulgent; sed Deo gratias agendas esse, quod in nostra *ecclesia* tale quid minus inveniatur; igitur nil aliud nos habere dicendum, quam ut grex noster eo pede pergat, additis tunc pro exstimulatione motivis, ad rem spectantibus.

B. *Compellatio in secunda persona*, magis ad *vivum* resecat *vitia*, & *fortius ferit* auditores. V. C. Si *vitium* sit in basi, licet cum voto incipere, utinam ab hoc *vitio* liberi essetis charissimi auditores, sed si vestram ambulationem, vestrasque consuetudines diligentius excutiamus, est cur a querelis abstinere non queamus, ita enim omnia *vitii* istius effecta persplendent, ut ex malis fructibus dignoscamus arbores malas; ubi per signa & effecta vitiorum rem deducere licet, ut ad convictionem commissi criminis revocentur.

Cautela autem a nobis adhibita, de *non compellandis in secunda persona magistratibus*, quando vitia curiæ reprehendimus, probe notanda est, propter *periculum a plebe*, facile in *superiores* insurgente; cum pro conscientia fidelis episcopi sufficiat hic, vitia redarguere, & *in tertia persona* debellare.

C. *Compellatio in prima persona* in *adhortationibus* & *consolationibus* præprimis locum habet, & fere hunc in modum procedit. Nos itaque, auditores, quibus gratia Dei illuxit, nos, inquam, communibus studiis officium veri Christiani præstemus, ita decet nos, id erit utile nobis in ipsa via sanctificatio-

ficationis, id pariet nobis bonam conscientiam in omni casu, ex hujus officii præstiti conscientia nobis erit spes viva.

§. 5. De *stylo* monemus hic, quod moderamen exigit inter *blandum* & *gravem*. *Gravis* auctoritatem dicentis tuetur; ita ut respici debeat tanquam Dei nomine officia exigens: *blandus* vero occupat animum, quando *spirat fraternum amorem*, ut velit ipse videri tanquam frater & socius intercedere apud auditores, quos cupit ad Deum reductos.

§. 6. In adductione tamen *nominis Dei* oportet prudenter agere, nempe, si quid definimus circa exactitudinem pietatis, quod homini carnali possit aliter videri, oportet ut dicentem Christum, aut Spiritum Dei, vel Viros θεοπνεύστους introducamus, suis verbis rem definientes, ne videamur laqueos struere hominum conscientiis.

CAP. X.

De ΕΠΑΝΟΡΘΩΣΕΙ

Sive

REPREHENSIONE.

§. 1. Ἐπανόρθωσιν dixit & Paulus: II Tim. III. ℣. 16. dicens, *Scripturam* etiam *utilem esse πρὸς ἐπανόρθωσιν*, notatque *objurgationem hominum* de non præstito officio, ut in viam rectam reducantur: concipiuntur itaque peccantes, ut qui sibi malos introducunt habitus, qui cum dissociatione membrorum corporis conferuntur, quæ restitui debent, ut respondeant suis muneribus. Hoc officium præconii non esse negligendum, patet ex *lege corripiendi*, quam cum Timotheo communicavit: II Timoth. IV. ℣. 2. Ubi præcipit Timotheo ἐπιτίμησον, id est, *argue*. In hoc opere videas strenue occupatos *Baptistam*: Matth. III. ℣. 7-10. & *Dominum* ipsum: Matth. XXIII. ℣. 13-39. Ita & *Paulus* corripuit *Galatas*: Gal. III. ℣. 1. & *Hebræos*: cap. V. ℣. 12. Huc pertinet lex in Jure Canonico. I. *distinct.* cap. XLV. Sed ob illud *In populum ira Dei desævit, cum prædicator delinquentes palpat & non corripit.*

§. 2. *Peccatorum propositio* in opere *reprehensionis* primam facit partem. Estque vitiorum notatio, in quantum crimina affirmamus commissa, aliave officia omissa, idque cum quorundam accusatione, nempe generali.

I. *Prudentiæ* lex hic est, ut *auditorum descriptiones personales evitentur*, quia ad ædificationem non facit; sed potius *animos irritat* ad indignationem & pertinaciam: Vide hic & lege, quæ Bowles adducit, in *Pastore Evangelico* pag. 224. & Hoornbeek ex *Calvino*, pag. 315. Sufficit itaque, ut in genere per criteria

quædam ostendamus, *justum esse metum*, quod non omnes, qui verbum illud audiunt, a *crimine isto sint immunes*, dum tot extent effecta inter homines, quæ ab istis criminibus solent prodire.

II. Prohibemus etiam, dum rem per varios peccandi modos deducimus, descendere ad *illos modos*, *quos vulgus ignorat*, aut qui *salva castimonia non audiuntur*. Huc referimus

A. *Formulas perjurii*, & pejerationum, quæ sunt aliarum gentium, & penes nostrates non in usu; imo & eas, quæ animus pius horret audire, quia scelesti homines ipsi sibi conscii sunt, in illis se peccare.

B. Nec *furti modi varii* sunt exponendi; sufficit, ubi suspicio est homines sibi blandiri, quod *furtum* non committant, monere omnes *defraudationes* proximi, intercedentibus variis deceptionibus, rem prohibitam esse, quomodocunque jus ejus violetur: nec putandum esse volenti non fieri injuriam, quando traditionis assensus extorquetur deceptionibus ac mendaciis.

C. *Mœchationes* requirunt castas descriptiones, habentque species haud nominandas, ut sunt Sodomiæ, & similes a cognitione communi remoti peccandi *modi*.

§. 3. Ea est hominum peccantium cœcitas, ut vitia sua tegere conentur, dissimulando se hoc aut illud commisisse, quando quæstio facti est; aut reatum alicujus momenti in actionibus suis perpetrasse & contraxisse, qui redargutione dignus esset, quo in casu quæstio est juris. Huc refer etiam quando sibi persuadere conantur homines, actiones suas, quibus incumbunt, esse indifferentes, imo etiam laudandæ virtutis esse effecta, quæ in iis culpantur tanquam pravi cordis vitiosæ eruptiones.

I. Circa *peccata occulta*, quæ non agnoscuntur commissa, regula *prudentiæ* observanda est, scilicet, ut arguens neminem insimulet, contentus peccati turpitudinem coram omnium conscientiis manifestare, ut forte secum habitantes se coram Deo humilient; nec non artes seducentis diaboli ad vivum depingere, quas mancipiis suis in consilio occultandi commissa crimina persuadet: proin hoc agit *justa convictio*, ut demonstret, artificium occultandi solidas non invenire latebras; testes adesse Deum, Angelos, conscientiam, imo ipsum diabolum, qui proditorem agit, & aliquando insurget; imo fore, ut omnes illi aliquando ipsum invadant, sive in hac vita, quod sæpius fieri docet experientia in hominibus, cum conscientia rodente luctantibus; sive ad minimum in ultimo judicio, ubi Deus in lucem protrahet, quæ in tenebris commissa sunt; ad tempus qui-

quidem illos pudorem evadere, sed aliquando a Deo, justo Judice, illos in publicum esse protrahendos, Qui hominum astutiis decipi non potest.

II. Difficillimum est *hypocritas* ad *convictionem perducere*, unde Christus ipse dixit, meretrices & publicanos *ingressuros* præ illis *Regnum cœlorum*, horum est occultare animum improbum sub externa *specie pietatis*: larvam autem istam detrahendam existimamus per examen principii, unde actiones istæ speciosæ profluere possint. Scilicet homines non placere Deo propter externas actiones imperatas cultus, displicuisse Illi in ipso opera oblationis *Cainum*, dum placuit *Habel*; nisi itaque ex consilio glorificandi Deum proveniant opera illa, omnia mortua esse: posse & ipsum diabolum *induere speciem Angeli lucis*, atque *lupos latitare sub pelle ovina*: multum valere inter homines carnales *κενοδοξίαν*, & quæstionem propriæ existimationis inter homines; ita conciones frequentare, quia ex professione religionis suspensi sunt throni & sceptra, aliæque dignitates & munera politica, nihil aliud est, quam rebus istis abuti, & studium fallendi homines, ut eos tutius lædere queas; *relinquere* nos itaque istos *homines personatos* suis conscientiis, quippe qui, si consilia & principia sua excutiant, facile observabunt, se non esse, quales videri volunt, sed revera decipere velle homines, ut proprium commodum inveniant.

III. Hic occurrunt, qui negant, *facta sua crimen habere*, idque non sub uno titulo.

A. Alii enim *facta* sua potius laudanda quam vituperanda existimant, dum vitiis *virtutum* nomina imponunt, qui erroris convincendi sunt.

ℵ. *Avarus*, qui *avaritiam suam parcimoniæ* titulo ornat, censendus est inter homines, qui etiam difficulter se convinci patiuntur, unde revocandus est ad examen conscientiæ per signa discretiva inter *avaritiam* & *parcimoniam*: *avari* enim esse, opes quærere in solatium metus & sollicitudinis immoderatæ, ne aliquando paupertatis experiatur incommoda, ita ut omnis cura terminetur in homine ipso: *parcimoniæ* vero esse, concredita a Deo non dilapidare; sed, ut legitimum œconomum decet, juxta legem Dei dispensare, ut obligationibus suis faciat satis, & ad legitimæ villicationis rationes sit paratus. *Avari* est, haud læto animo sua communicare cum egenis, aut Deo solvere primitias: *parcimoniæ* vero, cum lætitia arripere ansam dispensationis ad utilitatem. *Avari* est ita quærendis opibus incubare, ut sibi tempus non relinquat vacandi rebus divinis, & prospiciendi necessitatibus

 animæ:

animæ : *parcimonia* autem non negligit quærere primum Regnum Dei. *Avaritiæ* est, fortunam suspendere a sua diligentia, neque in iis satis respicere providentiam Dei, Cujus est studiis humanis benedicere, & rem conquisitam conservare, unde reus arguitur idololatriæ : *parcimonia* vero manum Dei semper respicit largientis, & conservantis, cum obligatione legitimæ dispensationis. Hæc autem signa discretiva pathetice urgenda sunt cum obtestationibus ad conscientiam, ut ita a conscientia referant aut laudem aut vituperium, sive absolutionem aut accusationem.

3. Simile quid experimur in hominibus *superbis*, & ad vindictam pronis, qui vitium suum sub *generositatis* nomine occultant, existimantes *generosi hominis* esse, non ferre injurias. Ubi ostendendum, illam *vindictæ* cupidinem oriri ex nimia *existimatione* sui, quasi ceteri homines nullius essent, nec nos obligati eos conservare, dum contra, veræ *generositatis* sit quemcunque proximum considerare, ut conservum ejusdem Dei, qui tibi non destruendus, sed conservandus est ; qui te non adeo lædit, quam exercet ; qui vindictæ divinæ relinquendus est, cujus est peculium, non tuo arbitrio subjiciendus : imbellis animi potius esse injurias non ferre & contemnere ; veros *generosos* se hac in parte fortes præstare, atque ostendere, quod ex ratione vivant, non ex passione iracundiæ.

B. Est & aliud hominum genus, quod actionem criminis amoliri a se conatur ex titulo *rerum indifferentium*. Ita *voluptuosi* facta sua tuentur quandoquidem ut *indifferentia* :; Deum nempe & naturam hominibus concedere, ut se exhilarent, nec gratum esse Deo vitam agere melancholicam atque tristem. In ordine ad illos homines prudenter agendum est, ostendendumque, quid veri, quidve falsi istis ratiociniis subsit, illisque notandum esse, inculcare oportet, usum plurium rerum quidem esse *indifferentem* a parte rei, ast a parte utentium non posse relinqui in *indifferentia* : edere, bibere, lætari non posse esse actiones mentis imperatas legitimas, nisi fiant ex fine legitimo, scilicet ut Deum glorificemus in iis, ut ex istarum rerum usu aptiores Deo servi reddamur, & alacrius ad officium nostrum revertamur : quare qui obtendunt, se rebus non abuti, sed uti, obtestandi sunt, ut intima mentis ingrediantur, seseque examinent, num ex suis lætitiis redierint alacriores ad Dei ministerium & aptio-

res

res ? an in ipſo actu Dei non fuerint obliti ? an mentem retinuerint inſtructam & conſtantem adverſus omnes tentationes, ut non fuerit ſoluta & impos reddita ſervandis obligationibus, ut linguam ſervaverit a pejerationibus, paſſionem iracundiæ a furoribus, litigiis, caſtum hoc corpus a tentationibus venereis; num ex voluptate an ex ratione omnia iſta quæſiverint? ſane, niſi in hora lætitiæ iſtæ conditiones fuerint obſervatæ, neminem ſe excuſare poſſe, quod voluptatis, non rationis dictamina ſecutus fuerit, id eſt, brutum egerit non Chriſtianum. Nota præprimis, idem quoque obſervandum eſſe circa luxum veſtium; materia hæc admodum delicata eſt, ut non niſi prudenter ſub *ſuperbiæ* titulo venire debeat, quare, quando illi arguuntur, curandum eſt reprehenſori, ut ſub formali vitioſitatis potius adverſus hoc malum inſurgat, diſtinguendo uſum veſtimentorum ab abuſu: data enim eſſe ad obvelandum pudorem & ad defenſionem adverſus injurias aeris; verum & illis accedere, quod habeant notam diſtinctionis inter homines variæ vocationis & dignitatis, qui uſus ultimus efficit, ut ordo in mundo conſervetur; ita enim vir honeſtus & auctoritate pollens, a ſceleſtis agnitus, illis frenum eſt ad inſolentiam cohibendam, quæ magna in mundo utilitas eſt: proinde luxus titulo non venit ſimplex in veſtibus ornatus pro dignitate conditionis cujuſcunque; ſed qui in alienum finem adhibet, qui nimirum iſta in veſtitu ſe exiſtimat ceteris ſuis conſervis, ſub Deo conſtitutis, longe digniorem; ita ut ab externa iſta conditione judicium ſuum omne de ſupereminentia ſuſpendat, proximum contemnat, ſe ab obligatione omni divina inde ab eo abſolvat, quaſi nihil illi cum homine paupere eſſet commune. Itaque animus hominis examinandus eſt, num ſe ab externa iſta conditione non ultra modum extollat, in quo ſolum vitium *ſuperbiæ* eſt.

IV. Attingimus hic *peccata extenuata*, quæ non ſunt unius ejuſdemque ordinis.

A. *Crimen elevant*, qui culpam in ſocium conjiciunt, atque ita reatum a ſe ex parte amoliri conantur, quod primi parentis ſtudium fuit, calpam a ſe admiſſam imputantis uxori: Geneſ. III. ℣. 12. Sic & Judæi, cum *Judas Iſcariotes* mercedem proditionis reddere vellet, eam recipere renuentes, reſpondent proditori, *Quid ad nos, tu videris:* Matth. XXVII. ℣. 4. Hic exaggeratio oſtendere conatur, quod qui veniens in partem criminis, conſenſum ſuum dederit, ſe quoqne reum totius facti fecerit, imo hominem fieri participem criminis, qui ad ea ſimpliciter tacet, ita ut tacendo approbare videatur,

tur, ut proinde reatu se implicatum sua culpa, suo neglectu negare non possit, neque ex isto titulo sibi minus meritum fuisse, persuadere queat.

B. Qui in re parvi momenti leviter tantum erratum fuisse obtendunt, illi errant

א. Aliquando in judicio, *gravia pro levibus* censentes, atque tunc error commissus pro meritis *exaggerandus* est eo modo, quo in textu dicitur. Ubi siquidem ex *Ethica gentilium* aliquid adducitur, quod gravitatem facti exaggerat, miræ cœcitatis arguendi sunt, qui, in media luce *Christianismi* versantes, ne quidem didicerunt ex vero censere, quod vel *gentiles* ex solo lumine conscientiæ censuisse ex eorum sententiis constat.

ב. Quod si vero *peccatum* revera censeri possit inter *minora legis*, ostendendum, etiam transgressionem *minorum peccatorum* continere violationem *legis*, contemptum Legislatoris, & læsionem bonæ conscientiæ, adeo ut nisi pœnitentia intercedat, reus sit habendus abolitæ *legis*, & exeludendus ex Regno Christi: Matth. v. ℣. 19. Imo indulgentia sui in *minimis peccatis* arguit omnem obedientiam in gravioribus præceptis *legis* non esse genuinam, id est, non profluxisse ex animi subjectione, sub voluntate divina, sed potius ἐκ προαιρέσεως, qui enim ne minima quidem facit propter voluntatem divinam, is ne quidem maxima curat propter eandem, tantum enim valeret consideratio voluntatis divinæ in minimis, quantum in maximis. Habent ergo cetera omnia officia, quæ fecisse videntur, rationem alienam, quia ob fructum aliquem carnalem pecent, non quia voluntas Dei placet.

V. Ad titulum *peccatorum extenuatorum* etiam spectant, quæ *imbecillitatis titulo* excusantur. Causari enim solent homines, suis concupiscentiis incubantes, labi non solum humanum esse, sed ne quidem a conditione veri fidelis censendum esse alienum; inveniri in Sacris exempla sanctorum, qui similem in modum aberrarunt; verum cum istæ accusationes tendant ad socordiam, revocandæ sunt illæ ad examen characterum, distinguentium peccata *imbecillitatis* a *peccatis dominantibus*: scilicet *duo cum faciunt idem, non sunt idem*, longe aliter impingere fideles sanctificatos, ac peccant mancipia peccati: provocandi itaque sunt, ut animum ingrediantur, *consilium* introspiciant: fideles nunquam ista sequi deliberato consilio, superatos vero a peccato multis cogitationibus & consultationibus sibi struere viam ad ma-

malum: sanctificatorum esse, post factum, factum condemnare, exinde contristari, in posterum a recidiva sibi cavere, omnemque ansam seductionis, quantum fieri potest, evitare; tune ergo audes te componere cum hisce lapsantibus, qui ista crimina perpetrare soles *deliberato consilio*, inque iis omnem invenis *animi delectationem*, qui & postea *memoriam sceleris* cum *gaudio* refricare soles? sane qui cum Davide ex imbecillitate castimoniam non servavit, cum Davide lugeat, coram Deo se humiliet, factum detestetur, & gratiam sanantem ac concupiscentiam insitam mortificantem, non sine lacrymis imploret.

VI. *Peccata communia* vocantur a nobis, quæ ex consuetudine quasi callum animo obducunt, & hic a nobis enumerantur tanquam triplicis ordinis.

A. Vitium *seculi* nobis dicitur, quo aliquando totum *seculum* laborat, ita olim obtinuit polygamia inter Judæos æque ac inter gentes; ita ut & ejus rei fuerint patriarchæ Abrahamus & Jacobus. Singularis aliqua supinitas rerum divinarum occupaverat primum orbem, diluvio postmodum exstinctum, sic comminatur nobis seculum supinitatis ferax, cum alta pace frueretur orbis.

B. Vitium *nationis* sive *gentis* est, quod maximam *gentis* singularis partem occupat. Ita *Arabes* jam olim noti sunt ut vitam agentes ex prædis & latrociniis: *Cretenses* describuntur ex Epimenide ut semper *mendaces & inertes*: Tit. I. ℣. 13. Culparunt veteres in *Jonibus* quod luxui essent addicti, habentque se ista *peccata* instar morbi epidemici, quibus solidum opponendum est remedium: *probro est nationibus peccatum*, dixit Parœmiastes: Proveb. XIV. ℣. 34. Ita *durities cordis & hypocrisis* objiciuntur *Judæis*: Deut. IX. ℣. 6. & passim a Prophetis: contemptus Euangelii, & neglectus attentionis ad miracula Christi civibus *Chorazin* & *Bethsaidæ* objicitur a Domino: Matth. XI. ℣. 21.

C. Vitium *Vocationis* est, quod cuilibet conditioni fere domesticum est ac familiare; atque adeo ægerrime ab ea avellitur. Sic Rachab *caupona* & *prostibula* synonymice dicitur: Jos. II. ℣. 1. & Jacob. II. ℣. 25. Prout & זונה utramque gerit significationem, quia corporis quæstus id genus mulierculis solemnis ac prope familiaris erat: ubi notandum, hoc vitæ genus, quando citra crimen exerceri nequeat, simul ac semel penitus abjiciendum & ejurandum esse; sin minus, defecandum honesteque colendum, etiamsi in se sit vilius & minus honorabile.

In

In genere notandum, *peccata* ista taxari diebus supplicatoriis ad justificationem judiciorum Dei, quæ deprecanda veniunt, ac proinde potissimum exaggerari ex *contumaciá*, tanquam nota animi incorrigibilis; unde aggerantur,

א. Ut continuata adversus tot *fraternas & ex Verbo Dei depromptas admonitiones*, quas illudunt, Verbo isti non obsecundantes; adeo ut conjuncta sint cum *contemptu Verbi divini*, quod reatum contractum auget.

ב. *Contumaciam* adhærere adversus *paternas Dei castigationes*, *nonnunquam sæpius iteratas*. Qua occasione infortunia, & tristiora fata temporum quorundam anteriorum recensentur, ut nempe Deus castigaverit populum peste, annonæ caritate, diluviis, incendiis, bellorumque vastationibus, quas negligere insignioris pervicaciæ nota est justumque facit metum, fore, ut Deus irritetur ad finem faciendum populo incorrigibili.

ג. Interposuisse quidem Deum alcedonia, sed ex *singulari longanimitate* & *bonitate* profecta; quæ etiam ad conversionem invitant, quibus tamen abusi sunt *peccatores* ad socordiam altumque soporem, ita ut etiam beneficia ista frustra fuerint impensa, quo pede si pergant, non poterit non Deus aliquando abrumpere *tolerantiam* suam.

ד. Præprimis dum *media fortunæ*, quæ *clementia divina* adhuc suppeditat, rapiuntur in arma injustitiæ, atque convertuntur adversus Deum ipsum, benignissimum horum Largitorem, ita ut cœlo ipsi bellum inferre armis perfidiæ videantur contumaces; quid autem boni sibi inde spondere queant homines resipiscere nescii, ipsi secum statuant.

§. 4. *Dehortatio* tertia pars erit *reprehensionis*, cujus est, dissuadere turpissimum vitæ genus, & convictos ducere consilio, quo facilius a criminibus notatis abstineant. Ejusmodi *dehortationes* in Sacris occurrunt plurimæ, quibus monentur aberrantes, ut ab hoc, illove peccato desistant. V. C. Ab *ebrietate*: Ephes. v. ℣. 18. A *profanitate*: Heb. XII. ℣. 16. Ab *infideli corde*: Heb. III. ℣. 12. &c. Modus autem variat pro quadruplici peccantium genere: *peccator* enim notatur,

I. Ut *simplex* & ex *inconsiderantia lapsus*, qui facile in malum pellicitur, & artibus seducitur; unde comparatur cum *columba fatua*: Hos. VII. ℣. 11. Auditque פתה: Proverb. XX. ℣. 19. Qui *bovis instar ad lanienam ducitur*: Proverb. VII. ℣. 22. Qualis si occurrat, commiseratione dignus est, & juxta præceptum *Pauli*,

Pauli: Gal. VI. ℣. 1. *Ut præoccupatus in aliqua offensa, lenitatis spiritu restaurandus sit.*

II. Ut *relapsus*, qui recidivam patitur, hujus conditio priori deterior & periculosior est; id genus peccati in Sacris dicitur שָׁנִי *dibaphum*, id est, quasi bis tinctum: Jes. 1. ℣. 18. Eo quod difficulter diluitur, unde talis etiam rigidius tractandus est, illique sæpius iteranda & inculcanda est serior & acrior ἐπανόρθωσις.

III. Ut *versutus*, qui crimina negat, dissimulat, aut extenuat. Talis autem multo difficilius expugnatur, quippe qui variis, qua potest, obniti solet technis, quare in eo lucrifaciendo major requiritur solertia, partim in *convictione*, ut vidimus, partim etiam in *dissuasione*; ostendendo desperatum esse studium occultandi aut dissimulandi, cum Deus καρδιογνώστης rem & rei pondus teneat, judicaturus secundum legem suam.

IV. Ut *prævaricator malitiosus* ac *profligatus*, qui omnem admonitionem ridet, unde *refractarius* dicitur *elata manu peccare*: Num. XV. ℣. 30. Auditque in Sacra Scriptura homo *improbus*, *canis*, *porcus*: Matth. V. ℣. 6.

§. 5. Secundum istas differentias *peccatorum motiva* sunt moderanda & accommodanda. *Motiva* autem nobis dicuntur rationes, ad *dissuadendum validæ*, & *ad conversionem* promovendam admotæ.

I. *Simplex dissuasio*, quæ hic attingitur, conducit, ubi *peccator simplex* consideratur ex inconsiderantia seductus, aut homo *fidelis* ex imbecillitate carnis lapsus.

Vis argumentorum, quibus eo in casu utimur, præprimis procedit a *consequentiis peccati pœnitendis*, si in iis pergant & ab incepto non desistant; fieri enim non posse, quin aliquando, *evigilante conscientia, ipsos pœniteat facti*, & experiantur in se dolores *pœnitentiæ*; non enim patere reditum ad Deum nisi per portam *pœnitentiæ* sub doloribus & anxietatibus, a conscientia evigilante infligendis.

A. Multum valet argumentum a *vanitate operis*; scilicet sub *peccato* ejusque servitute multos & molestos esse labores, qui vel hoc ipsum corpus enervant mortemque festinant; nil enim aliud agere *intemperantes*, quam ut crapula, commessationibus & illicita venere vires corporis exhauriant & enervent agitenturque perpetuis motibus & laboribus: *avaros* noctes atque dies emaciare hoc corpus insuperandis laboribus ad divitias conquirendas, & infinitis curis ac sollicitudinibus ad eas conservandas: *ambitiosos* agitari, ut omnes aulas perrumpant, & studio hominibus placendi sint occupatissimi. *Fructum* vero si inspicias horum omnium, nihil

præstare tantos labores, *quod ad satietatem animi facere possit*, reperies: his omnibus convenit sententia, quæ exstat Lib. I. *Fastor.* Ovid. ℣. 216.

Quo plus sunt potæ, plus sitiuntur aquæ.

Concupiscentiarum omnium lex est, *plus ultra*; præterquam quod se incerta spe lactare non possint, pluribus denegatur finis, ut frustra laboraverint; plurimi destituuntur fructu, cum ad metam pervenisse putarunt, propter inopinam mortem: Luc. XII. ℣. 20. Plurimos deserunt, quando sibi fructus spondebant: *avarus* experitur maximo cum tædio divitiarum inconstantiam: *ambitiosus* mutabilem Principum animum & inconstantes amores: *voluptuosus* morbos torquentes, ipsumque ad ulteriores voluptates ineptum reddentes: quare stolidum est, si quis *tanti* pœnitere velit emere, cum omnium istorum studiorum eventus sit, magnis moliminibus magnas nugas agere.

B. Stringit etiam maxime apud *homines simpliciter*, aut ex *imbecillitate peccantes*, quorum animus nondum occalluit, *neglectus melioris* & *solidioris fructus*; ea enim est peccati natura, ut, nisi quis resipiscat & mature redeat,

א. Hominem occupet tantis negotiis, ut illi ad meliora curanda non supersit tempus, *Nemo enim potest duobus Dominis servire*: juxta Matth. VI. ℣. 24. Præsertim *cum oppositorum non possit esse simultaneum studium*; dum enim *avarus*, aut *intemperans*, vel etiam *ambitiosus* versatur in re mala, revera opponit se Deo, solidioris boni Largitori, adeoque fontem illum occludit: quomodo autem fieri potest, ut hunc hominem non aliquando pœniteat facti, quando sero animadvertet, dum rebus externis quærendis erat occupatus & intentus, quod neglexerit solidiora bona, miseramque animam necessariis & in æternum duraturis bonis destitutam reliquerit: merito illi in memoriam revocamus dictum Christi: Matth. XVI. ℣. 26. *Quid* enim *prodest cuipiam, si totum mundum lucratus fuerit, anima vero sua mulctetur?*

ב. Adde, quod & hominem *destituat fiducia accedendi ad Deum*: mens enim sibi conscia male facti observat læsam esse conscientiam, adeo ut animus sistendi se coram Deo multis modis infringatur.

Tune enim, qui te concupiscentiarum servum facis, atque nondum resipiscis, audes Deum compellare ut Amicum, Quem tamen tractas ut Inimicum, Cui te ut rebellem

lem opponis? sane nisi te pœniteat commissi criminis, conscientia te abstrahet & absterrebit a congressu cum Deo & quæsitione Summi istius Boni.

C. *Illaqueatio diaboli* etiam cum fructu hic urgeri potest, dum ostendit eos versari in maximo periculo. Teneant itaque huic vel alii vitio implicati, hostem esse ab insidiis, qui vos in prædam abducere quærit: *prima concupiscentiarum effecta* se habent per modum laqueorum, quibus si captus quis fuerit, quo plus laborat, eo magis constringitur, si factum innotescat *inter homines*, *pudor* te trahet ad *mendacium*, *mendacium* te præcipitabit in *perjurium*, sicuti *Petrus* ex *mendacio* in *perjurium* incidit. Si te *nimia* teneat *divitiarum cupido*, proximo gradu te abjiciet in *injustitiam*, unde proclivis lapsus est in omnia *furtorum* genera, aliquando publica pœna luenda. Ex indulgentia voluptatum multi facti sunt *scortatores*, *adulteri*, imo *prolis pudendi occisores*. *Ambitiosi* per *ἀνθρωπαρεσκείας*, ut Principibus Viris placeant, facile fiunt *omnium scelerum instrumenta*, simodo ab auctoritate pollentibus rogentur, scelestum ipsis præstare ministerium: factique sunt plures *proximi subversores*, *venefici*, & *quid non*? Adde ut, posito, non *incidas in istas foveas*, nihilominus id manere, ut in *peccato isto perseverando* animus in eo magis obfirmetur, ita *ut difficilior fiat ad Deum* reditus, ac proinde postmodum suspiria laborum augeantur nimium.

II, Secundæ classis motiva *peccatores* ad *pudorem revocant*, dum supponuntur nondum decoxisse omnem *pudorem* & *honestatem*.

A. *Contra honestatem*, dum *peccatum aliquod* pugnare ostendere cupimus, licet hunc in modum insurgere. Tune, ô homo velles sub isto titulo innotescere inter *Viros honestos* & *justos*? nonne *puderet te*, si, quæ in tenebris a te fiunt & in occulto, protraherentur in lucem? nonne in aliis respiceres tale factum, ut *turpissimam maculam*, quæ decus illius imminuit? nonne igitur & *pudet te*, qui *honestos oculos* introspicientes non admitteres, tale quid committere, *inspiciente Deo* & *inspicientibus Angelis*? si tantum valet *pudor* in ordine ad *homines*, ut ab ejusmodi factis abstineas te in *conspectu hominum*, nonne idem valet *pudor*, ut a *conspectu Dei* contineris in officio? si *pudeat te* manifestari *inter homines*, sub isto nomine, nonne cogitas *pudenda esse* tibi, quando die ultimo, quidquid in *occulto factum* est, protrahetur *in publicum*?

B. *Dignitas hominis Christiani* etiam vim habet fortissimæ *dissuasionis*. Gloriaris te *Christianum* esse, illudque nomen respicis,

Digitized by Google

cis, ut decus adstituens; verum nostine nomen nihil esse sine rei veritate? quid *dignitatis* est, isto titulo gaudere, si re ipsa sis destitus? *Christianus* est discipulus *Christi*, edoctus, quod, qui *Christi nomen nominet*, *desistere debeat ab omni peccato:* quid ergo hoc vitæ genus in te confert? quam ut sis macula *Christianismi*, membrum mortuum, nisi ad præceptum *Christi* illas *concupiscentias* abneges & abjures.

C. *Contra peculiarem obligationem peccare* monendus est. Scilicet cum quilibet *Christianus* sacramento obligatus sit, & jurejurando susceperit fœdus cum obligatione *deponendi peccata* & *mortificandi concupiscentias:* nonne te *perfidum* exhibes erga Deum & Christum, qui adstipulationem tuam non præstas, & non conaris subigere hanc tuam *concupiscentiam*? nonne te *pudet*, homo, Deum fallere, aut perjuriis Ejus majestatem violare, atque ita contractum reatum eum in modum augere? nescisne Deum esse *Vindicem perjurii* inter homines, nonne etiam multo magis erit, si *perjurus* inveniaris adversus Ipsum?

D. *Meritum divinæ gratiæ* continet in se obligationem novam ad *mortificationem concupiscentiarum*, & studium *resipiscentiæ*, respicitque *divina gratia* partim opus redemptionis Christi, partim opus Spiritus Sancti sanctificantis, atque similem in modum invehere hic possumus. Tune in isto vitæ genere tibi spondere adhuc potes, vel audes participationem *meritorum* & *sanguinis Christi*? putasne Sanctum illum Pontificem, Qui *sanguinem suum fudit* ad *remissionem peccatorum*, tibi acquisivisse peccandi licentiam? Qui suo *sacrificio Deum placavit*, tibi reliquisse Deum offendendi potestatem? Tune existimas hoc *corpus tuum* simul esse posse *templum Spiritus Sancti* & *lupanar voluptatis*, aut cohabitare in uno posse *Spiritum Dei* & *genium* illum *pravum*, cujus dictamina sequeris? taliane rependes *Christo Redemptori* & *Spiritui Sancto Sanctificatori*? ne te fallat animus, *Christi sanguinem conculcat*, qui Christum facit Ministrum peccati; *beneficia gratiæ* sunt tantum iis parata, qui non secundum *carnem*, sed *secundum Spiritum ambulant:* ceteri omnes, nisi *resipiscant* non *hæreditabunt Regnum cœlorum.*

E. *Gloria summi Numinis*, ubi consideratur ut *neglecta* & *violata* a *peccatore*, etiam vim habet *dissuadendi.* Qui sibi itaque persuadent, in isto vitæ genere non tantum crimen esse, sciant, ipsos in causa esse, cur *nomen Dei blasphemetur inter gentes*, quasi *Christianorum Deus* non esset *tantæ sanctitatis*, ut vitia illa condemnet cum aversione animi ultima,

im-

immo quasi *Patronus* esset minorum criminum, qui tamen nihil *impuri coram oculis suis ferre potest*: aut num ipse tibi persuades, talia qui faciunt, *Deo* reddere fructum suum, & conservare decus ipsius? o cœcas hominum mentes.

F. *Ædificatio proximi* nobis *commendata*, in quantum violatur a quocunque *peccato*, etiam ad *pudefactionem* facit, hunc fere in modum.

Tenesne *multis* te offendiculo esse, *multos* offendere, & ita retrotrahere ab incepto cursu? qui aliis exemplum debes *castitatis*, ipse alios ad eandem consuetudinem impuritatis provocas; *proxeneta* diaboli factus, qui abstrahis peculium Christi, ut tecum sub Regno tenebrarum militet; quos non criminum *socios* tibi adstringis? qui se Deo, ejusque ministerio subtrahentes, voluptatibus aliisque carnis affectibus subjiciunt: hoccine est animas lucrificare Christo, & aberrantes reducere ad Regnum Dei, aut peculium Dei instruere ad debitum Deo ministerium?

III. Tertius modus *dissuadendi* locum habet circa *peccatores profligatos & refractarios*; ubi

A. *Comminationes* adhibentur ex Sacris depromptæ, sicuti Christus, Matth. XXIII. Multis *pharisæorum* vitiis *væ* suum intentavit, & Moses *catalogum maledictionum* fecit, quæ certis peccatoribus a Deo, justo Vindice, essent infligendæ. Hunc in finem colligenda sunt dicta Scripturæ plura, quæ nexum inter peccata specialia & pœnas promeritas exponunt; *exempla* etiam *punitorum scelerum* in personis & nationibus, certo modo delinquentibus, collecta invenies in *Promptuario Hondorfii*, aliisque harum rerum Collectoribus.

B. Verum eleganti modo nonnunquam pro deploratis ablegantur *peccatores*, quos concipimus elata manu spernere Verbum Dei. Ita eleganter agit *Ecclesiastes* sub finem cap. XI. cum *juventute profana* nihilque attendente, quando ait: *Lætare juvenis in juventa tua, & exhilaret te animus tuus diebus juventutis tuæ, denique perge in viis animi tui & aspectibus oculorum tuorum: sed cognosce fore, ut propter omnia hæc adducat te Deus Ipse in judicium.* In quo rejiciendi modo singularis aculeus est ad excitandam conscientiam hominis obsopitam.

§. 6. Transit hic paragraphus jam ad secundum *dissuasionis* modum, qui fieri solet, suppeditando *consilia salutaria* in *vitiorum remedia*; quæ enim erunt in *usu admonitionis media*, ea nunc dicuntur *remedia*, quia tanquam pharmaca in medicina morbis expellendis valent. Agitur

tur enim hic jam de *vitiis* eliminandis, & *concupiscentiis* mortificandis. Ista *remedia* autem

I. Respiciunt *causas vitiorum*, *quibus sublatis*, spondemus nobis, *cessaturos effectus*. V. G. Quia insatiabile *avaritiæ* desiderium ut plurimum oritur ex præpostero paupertatis metu, consilium jubet, ut, qui *concupiscentiam* istam feliciter mortificare velit, illi hoc pabulum subtrahat, quod est in *futuræ egestatis metu*; hunc animi affectum rogandus est, ut exuat, quippe qui omnem fiduciam in Deum subvertit: officii nostri esse, sollicitudinem illam carnalem exuere, atque omnem statum nostrum in futuro Deo commendare, præprimis quia *metus ille* nos pellit ad frustraneum *medium*; nihil enim esse in nostra potestate, ut avertamus, si Deus vel aliquando velit nos ad illam luctam vocare, & paupertate animum nostrum explorare &c.

II. *Occasiones*, quæ tentationibus ansam præbent, jubent nos memores esse quotidianæ orationis, *Ne nos inducas in tentationem*. Cui ergo animus est, vitium sibi inhærens fugiendi, oportet ut in animum inducat vitare, quantum potest, *tentationum scholas* & *theatra*, *eaque omnia*, quæ *concupiscentias* in nobis excitare solent. Ut itaque *ebrietati* addictus frequentationes societatum fugiat, ubi quisquis solet magnis urgere poculis & torquere mero: qui *impuros motus veneris* exstinguere cupit, scortorum cubilia non ingrediatur, non foveat oculos impuro conspectu, eosque non pascat rebus motus irregulares excitantibus &c.

§. 7. Deliberatur hic, quomodo campus tam late apertus iterum sit coarctandus, ne putet ecclesiastes sibi per omnia ista capita esse percurrendum: atque adeo duplex ratio proponitur restrictionis.

I. Si *reprehensio* sequatur *basin textus* prolixioris, ubi multitudo rerum pertractatarum jubet vela contrahere, non admittimus *motiva* aut *consilia*, præter ea, quæ ex *textus ipsius visceribus* profluunt, atque ita per *regulam subordinationis* in hunc usum fuerant reservata.

II. Si vero scopus primarius sit *peccatum* aliquod impugnare, jubemus etiam, ut ratio habeatur *variæ conditionis auditorum*, atque secundum istum eorum statum argumenta proferamus, non omnia, quæ possumus; sed quæ conditio peccantum flagitat, secundum tres classes, *paragrapho quinto* notatas.

§. 8. I. *Reprehensio* debet *libera* esse, tum a *metu*, tum a *προσωποληψία*.

A. A *metu*, ut non vereatur minister Dei hominum iras, aut oppositiones: exigit enim Verbum Dei, ut reprehensor omnem pusillanimitatem exuens, dicat, quod res est: Jerem. I. ℣. 8. Levit. XIX. ℣. 17. Esai. LVIII. ℣. 1. Dictumque Dei notandum est: Ezech. III. ℣. 5. *Si non admonueris peccatorem*,

in

in peccato suo morietur ..... at sanguinem ejus a manu tua reposcam. Spiritus Dei, qui in veris pastoribus operatur, *non est Spiritus formidinis, sed roboris & charitatis & sanitatis animi:* II Tim. I. ℣. 7.

B. Neque id faciendum cum προσωποληψίᾳ, sed in omnia vitia, etiamsi in Rege, aut Superioribus conspicua, præconi Verbi Dei insurgendum est, non quod subjecta vitiorum sint notand,a id enim & alibi monuimus non ædificare, sed irritare; sed quod peccata non sint elevanda, quia in Viris conspicuis dominium obtinent, susque deque habendus est peccator, sive tibi benefecerit, seu secus; non enim debet Vir Dei palpare aliquem propter panem: confer Ezech. XIII. ℣. 9-23. & XXII. ℣. 28. Adulatoris & parasiti est demulcere & delinire Magnates, a quibus commoda sperat; hinc ne quidem Regibus pepercere Prophetæ: II Sam. XII. ℣. 1. Et eleganter Gregorius in pastorali part. II. Cap. IV. *Sæpe namque Rectores improvidi, humanam amittere gratiam formidantes, loqui libere recta pertimescunt, & juxta veritatis vocem nequaquam jam gregis custodiæ pastorum studio, sed mercenariorum vice deserviunt: quia veniente lupo fugiunt, dum se sub silentio abscondunt.*

II. *Quod debeat ex animo profluere.* Scilicet ut sentiat, qui arguitur, ex *amore* proficisci *redargutionem*, ita fiet, ut aures ejus facilius recludantur, & ut peccator, in verbo medicinam animadvertens illud promptius admittat. Deus enim ipse postulavit *correptionem* ut *amoris fructum:* Lev. XIX. ℣. 17, 18. Atque neglectum *correptionis* denotavit, ut effectum *odii:* quod non solum obtinet inter pares, verum præprimis in pastore, qui gregi suo amorem debet ante omnia. Addamus hisce elegantissimum consilium Calvini ad Loc. II Tim. IV. ℣. 2. Ubi *objurgationes*, inquit, *faciendæ sunt, summa lenitas adhibenda est, ut intelligat auditor, agi de mera ejus salute. Nam qui acerbius increpat, videtur & odisse, & stomachum petulantius velle effundere; præterea nihil difficilius est, quam ubi incaluimus, modum ponere nostro fervori: jam vero ubi nos capit impatientia, sine profectu contendimus; præterquam enim quod ludibrio est nostra asperitas, etiam irritat populi animos.*

III. Tertia conditio exigit, ut tamen per illam *lenitatem reprehensio* non destituatur *debito affectu*: non enim debet *frigida* esse *reprehensio*, sed spirare

A. *Animum serium*, qui non sit omni zelo destitutus. Silicet rem divinam se agere concionator ostendere debet ad præstandum officium, ut se servet immunem a sanguine peccato-

cato-

catoris, ut & proinde interseratur hic inde aculeus, quo excitetur conscientia obsopita. *Urit & secat Medicus aliquoties, & membrum integrum deperdit, sed in hunc finem, ut omnia sanet & servet*, ut eleganter loquitur Bucerus ad locum II Cor. x. ℣. 8.

B. *Gravitas* servatur, quando, quæ aculeum sapiunt, non sapiunt nostrum genium, sed continent *verba Spiritus Sancti*, ne homines existiment, nos ostentationis causa ex musca facere elephantem, aut nimis exaggerare communes naturæ humanæ nævos; solent enim alias homines ista tribuere nimio rerum exaggerandarum studio, ut omnem intonationem facundiæ existiment effectum esse, non autem *divini fori* pronunciatum.

IV. Hic quædam fugienda notantur, & quidem

A. Omnis *excandescentia*, quæ non servat modum *lenitatis*, non enim hic locum habet ira, sed *συμπάθεια*.

B. *Vociferatio agrestis* & *rustica*. Quæ mihi nihil aliud est, quam incondita comminationum divinarum inculcatio, ut nihil nisi fulmina loqui videantur, & terriculamenta infernalia, quasi vellent omnem emergendi spem eripere iis, quos corripiunt; cum nostri instituti non sit execrandam peccatoris conditionem oculis subjicere, ut eum a Deo absterreamus, sed ut, cum se maledictioni obnoxium sentiat, ad Christum ocius festinet; languesceret enim tam desiderium, quam conatus ad meliorem conditionem perveniendi, nisi relinquatur spes aliqua. Ita enim corripuit Ezras. cap. x. ℣. 2. *Nos prævaricati sumus in Deum nostrum...... Sed nunc est, quod Israel speret hac in re. Vitium*, quod notamus, olim obtinuit in monachis, & qui ex eorum ordine transierant ad ecclesiam Reformatam in initio, qui, cum plebem sentirent aliquando delectari *rusticis illis vociferationibus*, cum ceterum rudes essent disciplinarum, templa solebant adimplere istis clamoribus, & utinam illud vitium non adhæreret imperitis quibusdam concionatoribus, qui se rem strenue gessisse existimant, quando hac in parte assensum vulgi impetrarunt! scilicet isti audiunt *legis prædicatores*, *tonitruum filii*, cum allusione ad vocem *Βοανεργές*. Verum hos notavit etiam antehac Zepperus Lib. II. de *Polit. Eccles.* cap. XII. dicens: *Legem Euangelice prædicandam esse. Nullus*, porro inquit, *existimet debitum in redargutionibus, vel correptionibus zelum non adhiberi, nisi vociferationibus, boatibus, tumultuationibus omnia in sacro oratorio repleantur; aut calumniæ, convitia, diræ, & execrationes,*

e fug-

e suggestu, plenis buccis evomantur, legis vigor talis exseratur, qui confestim in anathemata desinat, & qui, vel in doctrina, vel in vita exorbitarunt, Satanæ illico tradantur & infernali igni adjudicentur. In Ecclesia enim Christiana lex non tam legaliter prædicari debet, quam Euangelice. Hactenus ille; vult itaque non tam ex æternæ damnationis comminationibus, quam ex inculcatione & pleno quasi gustu gratiæ Dei in Christo protrahendos esse homines; id enim duntaxat peragi debet, ut sentiant auditores, quos gehennalis ignis reos peragimus, eosdem nos cupere ab eo periculo liberatos, & quos sub ira Dei adhuc manere conclusos veremur, cupere ut ad Deum, in Christo placatum, adducantur; unde eleganter dictum fuit ab aliquo. *Egregium concionatorem laborare, ut amarescat peccatum, quo ipse dulcescat Christus.*

G. Tandem sequitur *scurrilis levitas*, in qua homines parum pii aliquando elegantiam constituunt, dum a trivio desumta, licet parum honesta, objiciunt. Verum ista valde opposita sunt conditioni secundæ & tertiæ, atque adeo proscribenda. Concludo hoc caput verbis Calvini ad locum 1 Cor. 11. ℣. 4. *Sunt multi clamosi reprehensores, qui in vitia declamitando, vel potius fulminando, mirum zeli ardorem præ se ferunt, interea ipsi securi, ut videantur per lusum latera & guttur exercere velle. Ast pii pastoris est, flere secum priusquam alios ad fletum provocet, & plus apud se retinere doloris, quam aliis faciat.*

CAP. XI.

DE ADHORTATIONE.

§. 1. I. *Adhortatio* est Christianorum, ad qualecunque virtutis exercitium manuductio, qua etiam usi fuerunt Apostoli: Ephes. V. ℣. 17. Hebr. III. ℣. 13. & X. ℣. 22.

II. *Objectum*, circa quod hæc pars concionis versatur, est unumquodque lege præscriptum officium, seu qualiscunque virtus ad praxin revocanda.

III. *Finis* est, ut homo ad Deum revocetur, & in studio sanctificationis legitimique certaminis, magis magisque promoveatur, quare probe attendendum est, *adhortationem* curare officia, quæ respondent beneficiis *regenerationis*, *sanctificationis* & *conservationis.*

A. Respectu *regenerationis* exigit *usus adhortationis* praxin *resipiscentiæ* . aut *fidei*, quibus fit transitus ex statu peccati in statum gratiæ, utraque enim in fœderis gratiæ stipulatione continetur, utriusque obligatio per adstipulationem suscipitur, adeoque per utriusque praxin homo in fœdus gratiæ transit, & peccator cum Deo conciliatur.

B. Respectu *sanctificationis* exigit *usus adhortationis* omnes *fidei* & *resipiscentiæ fructus*, sive officia pietatis erga Deum; curæ mentis & corporis; nec non temperantiæ erga nosmet ipsos; nec non justitiæ & amoris erga proximum; in qua triplici relatione omnes virtutes, *fidem* & *resipiscentiam* consequentes, continentur.

C. Respectu vero gratiæ *conservationis*, *adhortatio* dirigit Christianum in certamine spirituali, ut instructus ad militiam spiritualem, adversus diabolum, mundum & carnem prodeat; &, ubi deceptus in graviorem lapsum incidit, ad praxin secundæ *resipiscentiæ* inducatur.

IV. Ne vero materia tyronibus desit, hic legere oportet *Juris naturalis*

A. *Scriptores*, qui officia humana ex primis obligationis principiis derivant, inter quos videndus est *Grotius de Jure Belli & Pacis* cum suis castigationibus & animadversionibus.

B. Deinde videndi sunt *Ethici* probatissimi: horum est virtutum naturas exponere, ubi commendamus *Geulinxium*, & *Mori Enchiridium Ethicum*: præprimis, quæ doctissimus Anglus *Gaile de Philosophia antiquorum* notavit, lectu dignissima sunt.

C. Tertio loco occurrunt *Thesauri alphabetici* in consilium adhibendi, qui materiam theologicam ad titulos congesserunt, quales sunt *Ravanelli Bibliotheca*, & *Suiceri Thesaurus*, qui sub suis titulis elegantissima Patrum Græcorum ratiocinia magno collegit labore.

D. Addere licet *casuum conscientiæ* scriptores, & *Theologos practicos*, inter quos Latine *Hoornbeekii* labores, & lingua vernacula *Wittewrongelii œconomiam sacram* commendamus.

§. 2. I. Primum opus *adhortationis* consistit in *officiorum propositione*, quæ, aut ad quid nos ducat obligatio nostra, exponit, aut ex textus applicatione repetit.

II. Ante omnia curandum, ut præter *materiale virtutis* etiam *ejus formale propositionem officii* ingrediatur. Per *materiale virtutis* intelligo eas actiones, quæ effectum præstant. V. C. Opera externa *misericordiæ*, qualia sunt, ægrotos visitare, pauperibus eleemosynas dare &c. Uti etiam opera externa *pietatis*, quæ ab *Asce-*

Asceticis observantur: uti sunt certis horis preces recitare, Verbum Dei constituto tempore legere, publicis concionibus interesse &c. quæ cum fieri possint etiam ab hypocritis sine ullo vero agendi principio, oportet, ut & suum *formale* adjiciatur, cujus erit formare justum agendi principium, nec non finem & scopum; attendendum enim est ad receptam bonorum operum definitionem, quæ veras virtutis operationes tribus includit conditionibus.

Prior est, ut fiant τὰ τῦ νόμυ nec plus, nec minus. Verum accedere debet, ut ea fiant, quæ

Secunda conditio est, non ad propriam famam aut gloriam nobis comparandam, sed ad *gloriam Dei*; nec non, quæ

Tertia conditio est, *ex fide* in *sanguinem Christi*, sine qua impossibile est Deo grata præstare. Habent ergo duæ istæ ultimæ considerationes eam in virtutem influentiam, ut quasi animam & vitam ejus constituant; sine illis enim opera illa externa conferenda sunt cum actionibus automati, quod non ex principio vitæ agit, sed ex artificio humano, rotis quibusdam aliisve instrumentis motus mimicos producendo.

A. *Prudentia* hic potissimum tria respicit præcepta.

ℵ. *Ἀδιάφορα discernere a necessariis. Necessaria* appellamus, quæ sunt æternæ obligationis, ita ut iis subsit virtus, cujus carentia facit vitium: ἀδιάφορα autem sunt, quæ fieri possunt sine crimine, vel etiam omitti, ut in iis sit libera mentis electio secundum libertatem Christianam. Inter ἀδιάφορα numeramus,

α. Quæ ad usum rerum creatarum spectant, *victus* & *amictus*; ubi lex tantummodo prohibet intemperantiam. Ita licet *edere* & *bibere*, quæ manus Dei offert, nullo habito rerum discrimine: idem de *vestibus*, & quoad *materiam* & *figuram* statuendum est: caute ergo progredi debet concionator, ne, quæ cum libertate Christiana fieri possunt, temere perstringat ultra leges Dei. Sic non *omnia convivia hilaria*, non omnis *ornatus in vestibus* corripi debet, sed potissimum in *propositione officii* observandum est, quod rebus indifferentibus indifferenter uti non possit Christianus; *edendum* & *bibendum* ipsi esse ad *gloriam Dei*, rebus utendum esse, ut aptior evadat Dei servus, ut mentem effœminatam non reddamus, sed eam adversus omnes tentationes firmatam retineamus; inter *edendum* & *bibendum* cor non esse aggravandum: atque idem de *amictu* statuendum est, ejus usus est non tantum pudenda

denda obtegere, corpus ut organum mentis adversus injurias aeris tueri, sed & singularis status dignitatis in mundo ex eo cognoscitur, quibus tamen ea cum mentis ac animi humilitate uti debemus, ut propterea non despiciamus pauperes, ut infra nos constitutos: quare si animus humilis & officium suum erga proximum observans habeat amictum magis ornatum, ita ut abinde animus superbiam non concipiat, utitur is libertate Christiana, & tuetur illam dignitatem, quæ frenum injicit scelestis.

β. Alia vero spectant ad subsidia *devotionis*, quæ etiam eliguntur cum libertate Christiana pro cujusvis hominis ingenio & conditione. Ita V. C. qui ad certas diei horas, certisque cum gestibus adstringunt se precibus, aliisque exercitiis pietatis, illi possunt salva libertate sibi hac in parte consulere: ast alienum foret, omnes homines, omni tempore, iisdem subsidiis devotionis adstringere velle, hoc enim foret placita nostra potius, quam Dei, tradere, & laqueum injicere hominum conscientiis, cum cuique relictum sit, de iis statuere, prout devotionem suam magis excitare potest. Bene monet Vir probus, atque pius D. Martinus: CAP. VI. *Prax. concionand. rudim.* §. 25. „Jugum Domini non esse confringendum, aut ab „hominibus tollendum, sed ad illud homines diserte „& cum fervore invitandos esse: attamen suave „illud ac leve jugum non est immutandum in durum „ac legale, imo legali gravius, nec hominum placitis „aggravandum; virtutes, *ita pergit*, de quibus „nos gratia salutifera erudit, ita exigendæ, ut nec „gratiæ ipsius obliviscamur, sub qua sumus, nec libertatis, „in qua per gratiam stamus. Æque illis væ „minatur Dominus, qui animam justi falso atterunt, „quam qui improbi manum confirmant: Ezech. XIII. „℣. 18, 19, 22. Ἀδιάφορα itaque, & *libera importunius* „*exigere*, dicit aut *imprudentiam esse*, aut *in quibusdam* „*hypocrisin Pharisaicam*.

3. Alterum *prudentiæ opus* est, *generalia* distinguere a *particularibus*. *Generalia* appello officia, omnibus hominibus communia, quæ proin sunt necessaria & absoluta sine restrictione: *particularia* autem, quæ sunt hominum particularium, in certa quadam vocatione aut statu constitutorum.

α. Offi-

α. Officia itaque *vocationis* exigunt in *propositione obligationis*, ut homines istius *vocationis* describantur accurate; sic officia parentum aut liberorum, vel etiam qui parentum vice funguntur, ita debent proponi, ut subjecta obligationum denotentur: idem obtinet in omnibus officiis relativis superiorum erga inferiores, & inferiorum erga superiores.

β. Officia vero, quæ in *certo quodam statu* & *casu* præstanda sunt, exigunt etiam status expositionem, & tunc obligatio proponenda est blande, tanquam ad heroicum actum. V. C. Si in casu persecutionis Christiani afflicti hortandi sunt ad *patientiam*, ut strenue contemnant, quas patiuntur, privationes bonorum, illi revera excitandi erunt, ut ad alacritatem componant animos, non aliter ac Dux militiæ milites excitare solet, quando illos in prœlium deducturus est.

λ. Ad eandem *prudentiam* revocamus officium distinguendi *principia pietatis* ab *incremento*. Versamur aliquando circa simpliciter necessaria, quæ in hominibus omnibus regenitis exiguntur, saltem ab omnibus in isto statu versantibus, quæ absolute & cum aliqua strenuitate proponenda sunt: verum versamur aliquando etiam circa officia sublimiora, magis interna, aut circa perfectiores virtutum gradus, qui rarius etiam in vocatis vel tantum etiam in firmissimis, vel etiam in nullo sanctificatorum ea mensura reperiuntur, ac quidem res ipsa postularet: istius autem generis officia non ita absolute postulamus, quasi nempe sine illis fides esset vana, pietas fucata, spesve salutis nulla, quoniam Deus in gratiam recipit & pueros, spemque salutis suspendit ex sinceritate mentis, non ex perfectione graduum: cavere itaque oportet nos, ne infirmiores perturbemus aut ad desperationem adigamus, cum ne ipse quidem Deus *arundinem conquassatam* fregerit; nostrum potius erit, omnes hortari ad illud optandum, desiderandum, & huc annitendum, quam ad consummandum, quod propter imperfectam sanctificationem in hac vita nunquam fiet; imo potius erigendi sunt, qui ad illum gradum nondum pervenerunt, perpetuis titulis filiorum Dei vere credentium, amicorum Christi, qui suis imbecillitatibus ingemiscunt, ut sentiant, se per imperfectiones suas non excludi ab œconomia gratiæ divinæ. V. C. Si in *fide confugii* adhuc adsit aliqua sollicitudo mentis, si hæsitet *παῤῥησία*, non debent propterea adduci in eam sententiam,

ac si vera *fide* essent destituti, sed potius moneri, ut annitantur debilem istam *fidem* erigere, ut mediis utantur huc conducentibus, ut non cessent conari, usque dum ad consolationem filiorum perveniant. Si in *precibus* mens sæpius luctetur cum cogitationibus intervenientibus ac devotionem abrumpentibus, non gravari debent suspicione, ac si haud legitimum fuerit eorum desiderium, sed potius non sine solatio erigi debent & moneri hoc esse piorum certamen, hasque Diaboli insidias consuetas, ut nostram collocutionem cum Deo perturbet: adeoque mentem exercendam esse, ut aliquando brevibus suspiriis absolvamus *orationem*, aut prævia meditatione animum obfirmemus, quo minus mens inflectatur ad illas interjectiones &c.

B. Vide quæ cap. VII. §. 4. IV. notavimus.

C. *Amplificatio* pro textus indole variat.

ℵ. Si *enunciatio simplex*, quæ *officium* continet, pertractetur, versamur toti & tantummodo in isto titulo, ut proinde liceat hic locum communem pertractare, quod alias prohibitum est.

α. *Ex ipsa officii natura amplificationem* quærimus, quando virtutis varios actus, in explicatione pertractatos, hic practice repetimus, simul cum generali obligatione inculcandos. V. C. Argumentum fuerit *amor proximi*, de hoc *adhortatio* hunc in modum proponi poterit. Suscipite igitur, auditores, in vos dulce illud jugum Christi, de *amando proximo*, ut conservo, ut peculio Dei; *charitas* eum amplectatur, ut quem cupias aptum gloriæ gratiæ Dei organum; nunc *amplificationis* erit addere, ac quæ *amoris* sunt ei præsta, si socio tuo bonum accedat, gaude cum eo, sin malum, luge cum lugentibus: sicubi illi patrocinio tuo prodesse aut adesse queas, ne, quæso, te subtrahas, roga Deum, roga potentiores, apud quos favore vales, ut illi succurrant in necessitatibus; si quod auxilium tibi præsto est, aut in tua potestate videas constitutum, commoda ipsi manum tuam atque operam &c.

β. Ex *attributis virtutis* aliquando sumitur *amplificatio*. V. C. Idem *amor proximi* amplius proponitur cum commendatione; ut sit *constans*, nec patiatur quisquam, ut facile sufflaminetur aut exstinguatur, ut sit *sincerus*, bonum proximi quærens, non ita ex usu tuo, sed ex usu communis Domini, cupiens illi verum

rum bonum, ut ſit tandem ad obſervantiam gloriæ Domini ſui aptus: ac proinde etiam curandum, ne ſit *amor cæcus*, ne indulgeas illi, quem amas, ſed illum retineas in officio veræ virtutis: abeſſe enim debere a vero Chriſtiano *meretricium* illum *amorem*, quo ſuſcipias illi placere in peccatis, aut illius ſatiare concupiſcentias &c.

γ. *Relatio ad varios caſus* etiam ſuppeditat aliquando egregias *amplificationes*. Sume virtutem *miſericordiæ*, & poſtquam monuiſti, quemcunque hominem ad *miſericordiam* obligatum eſſe, rem in hunc modum *amplifica*. Si tu, ô homo! fratrem aut ſocium videas *exulem*, reclude ædes illi in hoſpitium; ſi *eſurientem*, frange panem & præbe illi cibum; Si quando *ſitientem*, cura ut potum habeat: *calumniis obruto*, ubi tu rerum conſcius es, teſtimonio veritatis ſuccurre, ne innocens pereat; *triſtes* ex orbitate aliove fato, ac *lugentes* viſita, omnibusque ſolatiis pro viribus erige, ne ſuccumbant &c.

δ. Relatio ad *varias perſonas* præbet etiam quandoque materiam *amplificandi*. Sume virtutem *prudentiæ ſpiritualis in tentationibus*. Poſtquam monuimus, omnes homines, ac præprimis filios Dei, *tentationibus* obnoxios eſſe, monendi ſunt, ut *prudentia* utantur, ejusque legibus perpetuo attendentes ad lenocinia carnis & illecebras mundi, ne patiantur ſe ab iis circumveniri: ab hinc tamen, ſi in aulis fiat concio, progredi licet ad *amplificationem hanc*, a *perſonis* deſumptam. Aſt ſcitote vos, qui in illuſtriori actione vitæ collocati eſtis, vos, inquam, præprimis objectum eſſe graviſſimarum *tentationum*, qui enim Principi eſtis a clavo imperii, tenete, expoſitos vos eſſe adulatorum retibus, & peſſimorum hominum peſſimis conſiliis, ne, quod juſtum aut æquum eſt, in Republica obtineat: veſtrum itaque ante omnia eſt *prudentiam* adhibere, propriis oculis cauſas inſpicere, atque id curare, ut juſtitia plus valeat, quam favor: imo & hanc *virtutem* ſibi colendam eſſe quam maxime teneant Principibus, qui ſunt a miniſterio, quotidiana hic fere eſt *tentatio*, ut ἀνθρωπαρεσκείᾳ capiamini ad inſerviendum ſceleſtis Principum deſideriis, ut proinde *prudentia* hic opus ſit ad conferendam voluntatem humanam cum voluntate divina, & obſervandus hic eſt canon, *Deo magis obediendum eſſe*, quam *hominibus*.

ε. Ve-

2. Verum ſi textus ſit amplior, multisque enunciationibus conſtans, nihil harum rerum admittit *amplificatio*, niſi forte quædam ex ipſis *textus circumſtantiis* eruantur, atque tunc *amplificationis* materia deſumitur ex obſervatiunculis in textus evolutione occurrentibus, & ſecundum regulam ſubordinationis huc referendis, ſi ad *amplificationem* valeant.

§. 3. Secunda pars *adhortationis* cum ſit excitatio auditorum per *motiva*, tenenda hic eſt

I. *Motivorum* neceſſitas, cum vim habeant argumentorum, prout enim fides requirit argumenta ad credendum, ſic etiam obedientia ad faciendum, quoniam in vitioſa noſtra natura non tantum tarditas quædam eſt ad fidem, ſed etiam ad obedientiam fidei: accedit, quod ardua ſit virtutis via, a qua facile deſciſcimus, ad ingenium noſtrum delabentes, unde perpetua excitandi & exſtimulandi eſt neceſſitas.

II. *Motiva* autem iſta cum ſint duorum generum, *rationes* nempe & *exempla*, *exempla* derivanda ſunt præprimis ex *Sacris*, nec non ex *Hiſtoria eccleſiaſtica*; aliquando, licet rarius, ex *Profanis*, niſi forte exempla referre velimus ad argumenta, ab honeſtate deſumpta, quia ſemper reſpicienda ſunt ut laudata & commendata.

III. *Rationes* judicioſe diſtingui debent a *rationibus*, aliæ enim potius præbent *documentum*, aliæ vero conficiunt *motivum*: *documenta* enim *rationibus* adſtruuntur, ex natura rei tractandæ deſumtis, aſt *motiva* exigunt argumenta ex *ratione* noſtra, & relatione, quam res præſtanda ad nos proxime habet; ita illud eſt verum vel bonum ob *rationes*, quas ipſa rei natura fundit & dictat; hoc vero nobis agendum eſt, quia id perquam neceſſarium eſt & conducit; quare hic maximum uſum habent argumenta deducta ex *honeſto*, *legitimo*, *utili*, *neceſſario*, *jucundo*, &c.

A. *Motiva*, *vitioſos affectus ingenerantia*, ſunt omnia ea, quæ formale virtutis non includunt; ſed tantummodo concupiſcentiam concupiſcentiæ opponunt. Ita enim valet apud *homines*, Κενοδοξίᾳ laborantes, argumentum a conſervatione bonæ famæ deſumptum; apud *avaros* argumentum a conſervatione bonorum & divitiarum derivatum: notiſſimum enim eſt, concupiſcentias concupiſcentiis oppoſitas refrenare tantum hominem, non ſanctificare.

B. *Motiva*

ℵ. *Ab honeſto* deſumpta includunt etiam argumenta a *legitimo* & *æquo*.

α. *Honeſtum* ſtricte dictum urgetur partim ab *exemplis laudatis*, partim a *rationibus*, quia nempe *virtutis* cujuſcun-

jusćunque singularis cultores non tantum bene audiunt, nam huic rationi potest subesse falsum, non enim, quicquid laudat mundus, sequendum est, sed potissimum, quia laus istius studii erit ex Deo, & laudabitur in iis Deus, hoc enim homini adstituit decus; dein etiam quia qnaliscunque *virtus*, si vere *virtus* est, ne a diabolo quidem vituperari potest, ut proinde ejus studiosus ecclesiæ sit ornamentum & decus. Accedit decentia, quæ derivatur partim ex professione, quam facimus Christiani, partim ex fuga ingratitudinis: in priori casu urgemus, nos esse Christianos, baptismo Christo consecratos, in sacra cœna Christo confœderatos, ob renovationem fœderis in ecclesia nos factos esse Christi discipulos, & per discretionem vocationis ejus milites, qui bellum susceperunt contra diabolum, mundum & carnem. Hanc professionem itaque exigere, ne susceptas obligationes violemus, ut stemus promissis nihilque faciamus, quod professioni nostræ contrarium sit: præprimis si attendamus ad decentiam, quæ sequitur beneficia accepta; gratitudinem enim exigere, ut beneficiis Dei respondeamus, quæ magna, quæque multa sunt, ex mera gratia profluentia, præstita indignis, non omnibus, sed nobis: qualia sunt liberatio illustris ex potestate hostium; donatio Verbi salutis, ut viæ indicis; cognitio Christi; redemptio ex peccato cum liberatione ab ira Dei & potestate diaboli, nec non mortis & inferni; imo ipsa promissio hæreditatis cœlestis.

β. *Æquum* vero & *legitimum* præbent *rationem* instigationis, in quantum concipimus cum in *lege naturali* tum *divina* contineri singularem *æquitatem*. Scilicet *legitimum* esse, ut Deo respondeamus in omnibus, ad gloriam ejus tendentibus, nec non beneficiis, ut scilicet iis utamur. V. C. Cum beneficium Christi sit, liberare nos a servitute peccati, ut evadamus justitiæ liberti, *æquum* est, ut nos liberos a dominio peccati exhibeamus & omnibus modis nos tales præstemus; dein *æquum* est, ut alteri facias, quæ tibi fieri velis: cumque singulæ *virtutes* nihil aliud in se contineant, quam facere proximo, imo & Deo, quæ velles, ut tibi fierent, *virtutes* istæ haberi debent, ut commendatissimæ: tandem accedat, omnem

effectum *virtutis* esse bonum desiderabile; natura enim *virtutum* omnium est ædificans, aut ad minimum conservans, *peccatorum* autem destruens, quorum effectus sunt detestandi, quare *æquum* & *justum* est, ut *virtutis* studia proponamus nobis imitanda.

Mansuetudo sit nobis exemplo, *virtus* nempe particularis, quæ *iram* cohibere debet, ne ob illatas injurias terminos charitatis excedat, hæc, inquam, commendatur ab *honesto*, quia

a. *Laudatis exemplis* conspicua est; habet enim & ipsum Dominum *exemplum*, Qui injurias ferens hostibus nihil minatus est, unde inter commendatissimas *virtutes* Christianorum est, & etiam revera, *virtus* generositatis & nobilissimi animi. Generosum enim est imperare; imbecillitatis vero nota, passionibus abripi,

   Fortior est, qui se, quam qui fortissima vincit Mœnia.

   Molles autem sunt animi, qui ad minimam injuriam inflammantur; contemnere injurias prætereundo, est existimare infra suam dignitatem esse, qui inferunt: præprimis *honestum* est, ita militare sub Duce Deo, ut illi cedas jura vindictæ; & strenui militis est, in gratiam Dei & proximi, ad Deum adducendi, facile cedere de jure suo, aliquando tantum imaginario.

b. *Ab æquo & justo* argumentamur etiam, quod ferendi sint illi, injuriam inferentes, propter Deum, qui ipse tolerat injustos usque ad diem constitutum; quos ergo Deus tibi objicit ut explorationis suæ instrumenta, hos decet ut etiam feramus, iisque ad manifestationem *mansuetudinis* nostræ consuescamus. Adde, quod doleas de injuriis illatis, quod ergo tibi fieri noluisses, *æquum* est, ne facere velis alteri: *ira*, cum furor brevis sit, proin ratione frenanda & liganda, ne ultra modum erumpat; morbus est in adversario, non est igitur, ut irascaris, sed illi indoleas & ingemiscas; sicuti nemo est, qui ab homine furente lacessitus eidem propterea irascatur, ita præter rationem est, illos mania laborantes & furentes adversarios ob insanum aliquod institutum velle opprimere.

3. Ab *utili*.

4. No-

α. Notandum hic quomodo *utilitas externa corporalis*, cui *vitium adhærere potest*, restitui possit, quando formale suum adjicimus. V. C. *Castimonia* si commendetur a communi laude & existimatione, haud sufficit ad *virtutem ingenerandam*; verum si commendemus ab ornatu imaginis Dei & ad laudem vitæ Christianæ facere, ut Spiritus Sancti opus in nobis celebretur, jam aliam induit faciem. Si quis *sobrietatem* & *temperantiam* commendare velit ab eo, quod ita conservemus necessitates nostras nobis & familiis nostris in diem mali, malum subesse potest; propter eam enim causam *avaritia* præstat effectus *parcimoniæ* & *frugalitis*; verum si hæc paululum immutemus, considerando dotes & opes nostras esse dona Dei, imperio nostro ea lege subjecta, ut teneamur rationes Deo reddere; dispensatorum autem esse, non dilapidare, non præter causas dispendium facere donorum Dei, rationes istæ aliam iterum faciem induunt & ad formale *virtutis* incitant.

β. *Utilitas* ista varia admodum esse potest; *virtutum* enim studio

a. *Bona*, quæ adsunt, radicantur & confirmantur: pro cujusque enim genio confirmat nos hæc & illa *virtus*, aut in veritatis agnitione, aut in fidei confugio, aut in pace mentis per possessionem bonæ conscientiæ, aut in certitudine salutis ad πληροφορίαν, vel etiam in continuatione benedictionum divinarum tam corporalium, quam spiritualium.

b. *Utilitas* respicit *mala avertenda*, quæ adsunt, quando aut præsentes calamitates mitigantur, nec non dolores cordis mulcentur, aut stupor animi ad ingenerandam alacritatem aufertur, & aliquando animus a morsibus conscientiæ liberatur.

c. *Bona*, quæ adhuc *absunt*, adducuntur vi promissionum divinarum, quæ ita benedictiones divinas super nos, familiam, rempublicam & ecclesiam adducunt, efficiuntque ut preces exaudiantur, dona spiritualia incrementum capiant, ecclesia ædificetur, aut lucreris tibi amicum, Deo servum utilem, gloria Dei promovebitur, imo hæreditatis æternæ præludium post se trahunt.

d. *Mala* impiis metuenda avertunt. E. G. *Mansuetudo* si commendanda sit ab *utili*, notandum est, ejus pra-

xi effici, ut non alienetur proximus, injuriam inferens, a Deo ac Christo; commendari illum, ut cui facta sit promissio hæreditatis terræ; hac sola vinci adversarium atque effici, ut, qui tibi ex adverso erat, evadat jucundus comes in via, & cooperarius in officio: saltem id præstare *mansuetudinem*, ut conservet pacem & bonam conscientiam, concedatque nobis argumentum gratiæ in nobis operantis, dum libenter crucem tollit suam Christumque sequitur; quod cum non sit carnis, procul dubio erit Spiritus, nosmet in gratia obsignantis. Accedit, quod *mansuetudo* Deo relinquat, imo attribuat gloriam vindictæ justique judicii.

ג. A *jucundo: virtutum* quarundam etiam jucunda est sensatio.

α. Quando *jucundi* sunt *virtutum* effectus: lubenter enim homines solent qualemcunque laborem in se suscipere, ubicunque effectus laboris animum exhilarant.

β. Quando conjunctum habent amoris divini sensum, etiam *demulcent animos*.

γ. Præprimis quando in ipso opere fruuntur *gratissimo* conscientiæ assensu & testimonio. Exemplum sumamus in commendatione *fraterni amoris*, notando *amorem* ipsum sua natura esse *opus gratum*, ut non vivat, qui *non amet*, præprimis ob sympathiam quandam, quæ idem præstat, quod harmonia in musicis; fratrem enim invenire amplexibus nostris expositum, qui eundem Deum agnoscit Patrem, & per eundem Spiritum in eam sententiam adductus est, ut in omnibus nobiscum consentiat, ibi idem velle & idem nolle gratissimam parit *amicitiam*; imo cum iste *amor mutuus* sit, concentrationem suam agnoscens in ipso *amore* Dei, in quantum Deum invenit in fratre suo gratiosum, omnia gratiæ effecta constituentem; deliciarum habet objectum, dum videt experimentum gratiosæ œconomiæ divinæ in fratre, secum conjungendo: sermones ejus ad ædificationem melle sunt dulciores, consolationes gratissimæ, virtutum specimina, objectum gloriosum: quando itaque sic afficitur a fratris consortio, ut donis ejus utatur, ejus exemplo trahatur, non possunt non *amoris actus* efficere, quin proximis sit tibi in deliciis.

ד. *A necessario: necessitas* tantummodo obtinet in officiis univer-

versalibus, iisque *virtutibus*, quibus verus Christianus destitui non potest, habentque

α. Aut *rationem medii*; ita commendamus scrutinium *Sacrarum Scripturarum*, tanquam unicam solum *medium* hominem perducendi ad *fidem*, aut corroborandi in *fide*; itaque usum *Sacramentorum* commendamus ab instituto Dei, Qui hunc præscripsit, ut *medium obsignationis*, quo menti ingeneretur πληροφορία τῆς πίστεως.

β. Aut *virtus* aliqua consideratur, ut *conditio sine qua non*. Sic *resipiscentia* urgetur ex *necessario*, quippe sine qua omnes homines essent perituri; neque aliter commendatur *fides*, quippe sine qua impossibile est *Deo placere*, quicquid enim ex *fide* non est, peccatum est; hinc qui non *credunt*, damnabuntur eo, quod *ira Dei* maneat super illos. Paulus *Sanctimoniam* commendaturus, etiam ex *necessitate* argumentatur, dicens, *Quod sine ea nemo videbit Dominum*: Heb. XII. ℣. 14.

ח. A *commodo* etiam sumuntur argumenta, aut si quis ita velit, *a facili*. Ita enim præcepta Christi dicuntur *facilia*, sive *jugum leve*, quod aliquando adumbrari potest ex collatione *legis libertatis* cum graviori *lege servitutis*. V. C. Si *confugium fidei* sit commendandum, non oportere nos tardos esse, quibus reclusus est immediatus ad Deum aditus per *sanguinem Christi*; non enim actum illum onerari sacrificiis & victimis, ἀνάμνησιν peccatorum oculis objicientibus; non arceri nos a Levitis aut Sacerdotibus ab ingressu in ipsum adytum; non vocari nos ad templum manu factum & certo loco collocatum; ubique locorum menti licere sistere semet coram throno Majestatis Dei: ut ad *Deum accedere* & *confugere* nil aliud sit, quam mentem, desiderio gratiæ impulsam, attollere ad Deum, Qui quærentibus Ipsum & confugientibus ad gratiam suam ubique præsto est.

Urgendum etiam aliquando, ubi res videri possit *difficilior*, habere nos Dei gratia media sufficientia, nec non auxilium Dei potentissimum, Cui nihil impossibile est; Quique Spiritu suo voluntatem inflectere, roburque mentibus indere potest, nec potest tantummodo, sed & rogantibus addixit; ubi exempla sanctorum corroboratorum multum valent. V. C. Si *ad tolerantiam* & *patientiam* in *afflictionibus* excitandi sunt *fideles*, metuentes carnis pro-

priæ imbecillitates, excitandi ſunt hoc argumento „ Hoſtes „ nos depellere poſſe ab externis vitæ commodis, ex gratia „ Dei excludere non poſſe, rogemus modo Spiritus opem, „ Cujus ductu multi deprædationes bonorum cum gaudio „ reſpexerunt, exilia læto animo exceperunt, hoc uni„ co freti fundamento, quod Deum haberent Amicum, explorantem milites ſuos, aſt cum iſta promiſſione nunquam fore, ut ex neceſſitate pereant: nihil ergo hic pro *difficili* habendum eſſe, modo adhæreamus Deo, Qui omne jugum levare poteſt; ita *Hebræos* teſtimonium accepiſſe a *Paulo*, quod *bonorum ereptionem cum gaudio paſſi fuerint*.

C. Spectat tota hæc *admonitio* ad *regulam ſubordinationis*, de qua ad Cap. VII. egimus, quam hic repeto, ut ubique ſuis locis obſervandam.

D. *Modus dicendi patheticus* hic potiſſimum exigitur, hoc enim curet paſtor in *adhortationibus*, ut agat ἐν ἀποδείξει πνεύματος καὶ δυνάμεως: 1 Cor. II. ℣. 4. Id eſt, ut auditor ſentiat, ſe moveri auctoritate Spiritus & vi rationum, quæ inculcandæ ſunt, quorſum faciunt inſtrumenta Rhetorica, præprimis duo hic curanda ſunt.

א. Ut *attentio excitetur*, quorſum faciunt *obteſtationes* & *invitationes blandæ*; monentur enim auditores, loqui nos ut legatos Dei, agere nos cauſam Chriſti; cogitandum ipſis eſſe, Deum illos admonere per nos, & ad Apoſtolorum exemplum illos ſæpe interpellare, alloqui, rogare, & precari: ita Joannes, *Mei filioli*: ita Paulus precatur, *Per viſcera miſericordiæ Dei*: & idem, *Ne negligant tantam ſalutem*. Quæ *obteſtationes* tanquam aculei adhibendæ ſunt ad vellicationem animorum.

ב. Aſt cavendum, ne *obteſtationes* ſint vanæ aut non munitæ, incedant rationibus pungentibus & convincentibus, quare pro gravitate *obteſtationis* gravis debet eſſe *ratio movens*,

ג. Præprimis commendamus in hoc paragrapho *interrogationes directe* ad *conſcientiam auditorum*. Iſtæ enim eleganter recludunt *forum conſcientiæ*, coguntur que homines ex intima ſententia *conſcientiæ*, ſecundum leges *conſcientiæ ad interrogata reſpondere*. Verum & iſta figura non debet eſſe perpetua, ſed convenit argumentis ex *æquo* & *juſto* deſumptis: ceterum hinc inde interſpergenda eſt *interrogatio*.

§. 4. *Inſtitutio* eſt ultima pars *adhortationis*, quæ hoc agit, ut *conſilio* noſtro

ſtro incitatos ad curſum auditores dirigamus, ut viam inveniant *planam & facilem*: inſtrumentum hic eſt conſideratio *mediorum*, quæ nihil aliud ſunt, quam modi agendi, curſum illum dirigentes, monendo quo modo & qualiter illæ virtutes obſervandæ ſint, atque petuntur, aut ex *virtutum propriis affectionibus*, aut ab *impedimentorum remotione*.

I. Reſpectu *prioris* exemplum eſt, quod ſi quando *Officium lectionis Sacrarum Scripturarum commendaverimus*, præſcribamus legenti *methodum legendi*, ut illud exercitium pietatis fiat cum fructu, atque ita commendamus alia, quæ ad *præparationem* faciunt, alia quæ *inter legendum* ſunt obſervanda, alia quæ *post lectionem* ſunt curanda. *Ante lectionem* monemus animum evacuandum eſſe curis domeſticis, ne attentio ab iis *inter legendum* perturbebetur; mentem imbuendam eſſe timore Dei, cogitantes nobis rem fore cum Deo ipſo, noſque recepturos oraculum ſummi Numinis; imo & gratiam Spiritus illuminantis in anteceſſum rogandam eſſe ab Auctore luminis. *Inter legendum* attentionem dirigendam eſſe ad ſcopum, & quibus mediis utatur Spiritus ad ſcopum iſtum aſſequendum. *Post lectionem* ruminanda eſſe, quæ *legimus*, meditando, quid fecerint *lecta* & adduxerint ad fidem noſtram confirmandam, aut ad officia noſtra illuſtranda, verum etiam ad animum noſtrum ſolatiis divinis erigendum. Atque ita mens revocanda eſt ad rationes reddendas *lectionis*, ne *lecta* facile ad libri clauſuram diſpereant.

II. Exemplum *ſecundi caſus* ſit, poſt commendationem *patientiæ* & *tolerantiæ* in *afflictionibus*, monendo, *durum* quidem *illud officium* videri carni in homine, qui ſuis commodis adhæret, aſt illud *impedimentum* auferri per abnegationem mundi & carnis: quo enim homo Chriſtianus plus profecerit in mortificatione veteris hominis, res mundanas ſuæque vitæ commoda ſpernens, eo facilius illum excepturum omnia præſentis ſæculi mala; ac quoque hoc curandum eſſe unicuique, ut diſcat magis magiſque omnia hujus mundi ſpernere, rerum vanitatem intime proſpectam habere: deinde commendamus, ut perpetui ſint in collatione damni & lucri; quæ enim hic a fidelibus auferuntur Tyrannorum imperio, centupliciter reddi in ſpiritualibus: levia eſſe, quæ deſerimus, & nullius fere pretii; gravia & pretioſiſſima, quæ acquirimus: ut proinde ſit utiliſſima praxis, quam *Paulus* inculcat, ut currentes in ſtadio ſemper reſpiciant βραβεῖον propoſitum.

A. *Media* ne ſint *generalia* monemus, ſed *ſpecialia*, ſi officium ſit *virtutis ſpecialis*, quia *generalia* ſemper recurrent. V. C. Eligere ſocios vitæ pios & probos, quibus nos conjungamus:

mus: effugere pravorum hominum consortium: rogare Deum gratiæ suæ auxilium, & quæ sunt plura ejus classis: ista enim cum sint *generalia*, non debent ubique instaurari, nisi ubi in *genere* officia curandæ *sanctimoniæ* commendamus.

B. Conditio etiam est, *media non esse quærenda*, ubi *res non est ardua*, hoc est, ubi prima sunt officia. V. C. *Attentio*, si sit commendanda, est primum mentis opus, quod apparatum non exigit; sed ab ipso debet incipere animus pias mediatationes omneque mentis propositum.

C. Etiam hæc observatio pertinet ad *regulam de subordinationibus* jam sæpius inculcatam, ubi recurri potest ad ea, quæ Cap. VII. ejusque §. 4. monuimus.

CAP. XII.

DE CONSOLATIONE

§. 1. Primum *consolationis* opus est, pacem conscientiæ vigentem servare, aut turbatam restituere, ut sic potissima pars mentis atque animi nobis sit ad gaudium, & Deo ad gloriam.

I. Affectus, qui *turbatam conscientiam* manifestant aut sequuntur, sunt *nimia tristitia*, *metus* & *desperatio*.

II. *Pacatæ* autem *conscientiæ* indicia sunt *gaudium*, *spes* & *fiducia*.

A. *Nimia tristitia* hic notatur, ut *moderanda*, est enim *tristitia* quædam legitima, nempe *tristitia ad Deum*, quæ nota est synceræ resipiscentiæ, sive primæ, sive secundæ, quæ *est tristitia ad Deum*: II Cor. VII. ℣. 9, 10. Idem obtinet circa *luctum ex orbitate*; jubet enim Paulus, ut *luctum* moderemur, ne sit instar gentilium, *qui solatio destituuntur*: I Thess. IX. ℣. 13. *Tristitiæ* opponitur *lætitia*, seu *gaudium*, quæ est jucunda perceptio boni præsentis, sicuti *tristitia* erat ingrata perceptio mali affligentis, adeoque commutatio affectuum istorum fit per assignationem causæ semet erigendi, & *tristitiam* cum *lætitia* commutandi, ostendendo malum non esse aut vere malum, aut tanti faciendum, ut non sit potior ratio boni, quod aut nexum habet cum explorationibus, aut in præsentia adhæret militi spirituali.

B. *Metus illegitimus* etiam auferendus est per *spem oppositam*, diciturque *metus* perceptio mali imminentis, quod vix evadere nos posse concipimus, sicuti *spes* est *perceptio boni futuri*, ut acquisitu possibilis, cumque prior affectus, si sit illegitimus, id est, in timore Dei non fundatus, admodum iniquus sit con-

constantiæ fidei, damnatur in Christianis, adeoque concipitur, ut plane commutandus in *spem vivam*, quæ alacritatis & fortitudinis fundamentum est.

C. *Desperatio* est, quæ omnem spem salutis pro deplorato habet, cujus oppositum est *fiducia*, spondens nobis bonum certo futurum.

Ex quibus colligimus, dispensatorem verbi omnibus modis hoc agere, ut affectus illi vitiosi tollantur, boni vero & legitimi foveantur.

§. 2. *Historia casus*, unde *usus consolationis* incipit, exponit conditionem hominis vere Christiani, in quantum tentationibus subjici potest, aut ipso actu sub explorationibus divinis ingemiscit:

I. Quoniam monemus, *mala*, quæ aut tristitiam aut *metum* incutiunt, pro diversi ratione temporis determinate proponenda esse, oportet, ut singula *mala*, quibus vita humana obnoxia est, diligenter ad classes revocentur: ostendimus autem in *Sciagraphia Theologiæ Paracleticæ*, opus *consolationis* conficere tertium seu ultimum librum, ubi *malorum* genera, quæ sua varietate varia requirunt solamina, discriminanda & discernenda esse in mala *interna* & *externa* diximus.

A. *Interna* respicere statum hominis spiritualem, in quantum ea *conscientiam* turbant, in ordine ad pacem & πληροφορίαν; homo ibi concipitur, ut ad stadium & certamen spirituale pertractus, atque in eo statu aut ut prostratus, quando in grave aliquod crimen incidit, atque ita sub tentatione aliqua succubuit, aut ut adhuc luctans cum *Diabolo*, *mundo* & *carne*. *Diabolo*, inquam, ex opinione derelictionis spiritualis ad desperationem sollicitante, aut injectione pravarum cogitationum ad dubitationes & terrores propellente. Cum *mundo* autem luctatur pius, dum illum sentit aut blanditiis invitantem, cum ad apostasiam, tum ad consortium vitiorum; ast aliquando & *mundum* experitur minacem, persecutiones intentantem aut infligentem, ut causæ Dei defensores ab opere incepto depellat. Tandem cum *carne*, quando illam sentiunt filii Dei in certamine spirituali acrius insurgentem per concupiscentiam intestinam, cuique homini domesticam, aut quando torporem animo infert, unde fidei imbecillitas, in precibus languor, in omni pietatis officio segnities oriuntur, & exercitium officii nostri redditur molestum. Hi sunt casus, quos *historia status* homini Christiano diligenter & determinate proponere debet.

B. Cetera mala vocamus *externa*, quæ vexant hominem simpliciter, in quantum experiuntur Christiani pugnam velleitatis

cum voluntate sancta, dum instinctus naturalis semper tendat ad optionem istius conditionis, quæ a molestiis libera est: revocavimusque etiam ad certa capita, ut alia sint

א. *Fortunæ*, dum privatur homo Christianus opum ac divitiarum subsidio, vocaturque ad *externam pauperiem*, sive intercedat hominum

α. *Crudelitas* & *inclementia*, ut fit in bellis, nec non a scelestis raptoribus, sed inprimis *in persecutionibus* ob nomen Christi, ubi non ita homines respiciendi sunt injuriam inferentes, quam ipse Deus hisce instrumentis utens, ipse Explorator & Agonotheta.

β. Verum & multæ *privationes bonorum externorum* fieri solent ab immediata Dei manu, Qui ignem & aquas aliquando immittit ut flammis consumat, aut inundationibus evertat, quæ nostra fuerant ad tempus: cujusmodi casus plures etiam sunt, aut quando insecta segetem absumunt, vel infortunia maris mercaturam scopo destituunt.

ב. Secundo loco *privationem bonoris* collocamus, sive quis jure ob crimen in pœnam incurrat & infamia notetur, sive quis injusse calumniis obruatur aut in foro iniquo præter causam damnetur, præprimis si omnis injuria oriatur ex odio nominis Christi.

ג. Tertio loco *privationem sanitatis* proposuimus, ubi tot sunt casus, quot sunt morbi affligentes, & animum aliquo modo excruciantes; revocari tamen possunt iterum ad has classes.

α. Ut alii referant *speciem severitatis Dei*, sicuti in lege quidam morbi speciatim tanquam notæ severitatis Dei annotantur, ut *pestis*, *lepra*, &c.

β. Alii vero sunt, qui *chronicis doloribus* ob diutinam durationem vitæ tædium quasi creant, uti *nephritici*, *podagrici*, aliique *morbi* homines diutissime cruciantes.

γ. Alii sunt, qui *sensuum usum* tollunt, uti *surditas* & *cæcitas*, quibus instrumentis alias mens maximo cum fructu utitur.

ד. Quarto loco *societatis privationes* respiciuntur, quales oriuntur ex *decessu* vel *translatione amicorum*; huc pertinent *orbitates*, cum liberi privantur parentibus, & contra; maritus amittit gratam conjugem, & contra.

ה. Quinto posuimus *privationes libertatis*, sive *pauperies* cogat hominem subire conditionem servilem, sive *alea belli* ini-

iniquior illi in causa sit, ut rapiatur & in mancipium vendatur infidelibus, sive etiam *veritatis hostes* ex odio religionis constantes fidei professores carceribus includant, remigiis alligent, in metalli fodinas detrudant, aliave dura in eos statuant.

7. Sexto loco *privationes tranquillitatis* a nobis recensentur, quæ comprehendunt cujuscunque generis *lites*, quæ ad turbandam *pacem* & *tranquillitatem animi* moventur, sive intra parietes, sive extra, sive protrahatur quis ad forum vexeturque litis contestationibus iniquis, &c.

Ut autem historia variorum istorum casuum intelligatur, determinate commendamus Petrarcham *de remediis utriusque Fortunæ*, & Hieronymum Cardanum *de Utilitate ex adversis capienda*, qui non tantum historiam *malorum externorum* poterunt adaugere, verum etiam ex sana ratione & Philosophia multa suppeditabunt argumenta *solatii*: quibus & ob stylum elegantiorem adjiciendi sunt Boëtius *de Consolatione philosophiæ*, & Lipsius *de Constantia*. Quos auctores ut legant auditores per otium velim; postmodum vero ad materiam Theologicam coacervandam legendi sunt *Theologi Paracletici*, qui magis depromunt remedia adversus *mala interna* & *spiritualia*, addentes exempla & loca ex Sacris Literis collecta, inter quos commendamus opusculum Episcopi Anglicani Hall, cui titulus. *Balsamus Gileadis*: Goodwinum opusculo, quod inscribitur, *Filius lucis*, *ambulans in tenebris*, &c.

II. *Prudentia*, quam hic postulamus, exigit, ut subjecta *solatio* erigenda caute restringamus, cujus rei necessitas est, ut vere fideles intelligant *solatium* ad se pertinere; socordes autem & hypocritæ sentiant se excludi. Ex illa *prudentia*, ut videbimus postea, profluit aliquando usus *explorationis*; ast quando brevitati studendum est, huic rei satisfit aliquando sola restrictione subjecti, cui *solatia* applicare nos indicandum est; quod eleganter fieri potest, dum erigendos suis proponimus titulis, quando illos compellamus *vere fideles*, *filios Dei*, *vocationis divinæ nobiscum consortes*, *fractos corde*, *cum tristitia ad Deum luctantes*, *ad certamen Christianum vocatos*, &c. Qui tituli desumendi sunt aut ex textu ipso, aut ex collatis cum argumento textus, ut ita sentiant auditores restrictionem, quam facimus, aut aperte in ipso textu contineri, aut clanculum naturæ rerum includi.

III. *Ex vero mala ista esse repetenda in historia casus*, scilicet

A. *Mala imaginaria* proponendo ut *imaginaria*, negando rem revera se ita habere; ea autem potissimum oriuntur

א. Ex *morbo atrobilari*, quando imaginandi facultas corrupta est, & mens in hominibus lactatur cum multis phantasmatibus, qui morbus potissimum Medicis relinquendus est, atque facile exinde patescit, quando nullarum rationum sunt capaces, uti etiam quando non sunt respondendo apti, pertinaciter tamen pergunt in querelis suis & anxietatibus exponendis, cum illis enim velle ratiocinari potius est falsas istas imagines cerebro laboranti fortius infigere.

ב. Ex *ignorantia* vero profluunt aliquando injustæ querelæ, quando homines non satis edocti sunt de viis Dei. V. C. *Mala externa* rapientes in argumentum privationis amoris Dei, aut etiam carentiam lætitiæ spiritualis interpretantes desertionem divinam, quasi Deus esset in omnes horas mutabilis & opus gratiæ inconstans, qui error est eorum, qui apostasiam sanctorum urgent: isti enim corripiendi sunt, ut recendentes ab orthodoxa fide, atque adeo sibi somnia fingentes, a quibus tanti terrores tantæque luctationes mentis.

ג. Ex *incredulitate*, qua cogitationes carnis eousque fovent, ut diffidant promissionibus divinis, quasi Deus ita esset eorum oblitus, ut rem eorum fecerit conclamatam, qui etiam perstringendi sunt, ut Deo attribuentes absurdum, Quem faciunt Mendacem, imo Cujus totum verbum subjiciunt dubitationibus nunquam fovendis, sed oppugnandis & exterminandis.

ד. Huic classi accedat *malum falso* & ex *hypocrisi* confictum, qui se milites Christianos fingunt, quia gemebundam vitam ostentant, atque multas tentationes mentiuntur; quibus impium fingendi consilium exprobrandum est, quippe qui quærunt se filiis Dei commendare ob utilitates externas & vitæ commoda.

B. *Vera* autem *mala concedere* oportet sub *formulis complorationis*. Scilicet si *mala sint tristia*, rationem illos habere, cur non sint insensibiles, revera etiam tela Dei inferre dolorem, illudque ipsum testatos etiam fuisse Viros Dei: cohorruisse vel ipsum Servatorem, quando cogitavit, qualia *mala tristia* ipsi forent superanda, imo & ingemuisse Jobum suis *malis*, CAP. VI. Si vero *malum turpe* sit, quod dolent, plane concedendum est deplorandum illos in *malum* incidisse, quod justam ipsis præbuit lugendi materiam, quod Satanas prævaluerit, quod imbecillitatis scandalum dederint quodque nomen Dei propter ipsos fuerit blasphematum; ast nihilominus non omnem

omnem ſpem eſſe abjiciendam, ſed curandum, ut *triſtitia* illa magis magisque manifeſtetur & appareat eſſe *triſtitiam ad Deum*, quæ nos ducat ad thronum gratiæ Dei, donec pacem inveniamus in conſcientia, & teſtimonium quæſitæ & inventæ gratiæ; atque inde progrediendum tum poſtmodum ad *corroborationem*.

§. 3. *Corroboratio* jam adducit ea argumenta, quæ *afflictum* erigere poſſunt, quæque variant pro diverſitate *malorum*, aut *internorum* aut *externorum*.

I. Primo loco ſub *malis internis* conſideramus

A. *Triſtitiam quæſitam*, quæ, ſi oriatur ex *ignorantia*, oſtendit, in quam veritatem incurrant, ut ibi homines erudiendi ſint: ſin ex *incredulitate* oriatur *triſtitia falſa*, aliquo modo oſtendendum eſt, illud vitium eſſe œconomiæ divinæ iniquum, verum ſpeciatim hic notentur,

א. *Defectus contentationis*, quando hic *querulus* ingemiſcit, quia non omnes gratiæ gradus in ſe invenit, quos animadvertit in viris: ubi notandum gratiam regenerationis efficere infantem novæ vitæ, quem tamen oportet in primis iſtis initiis gratiæ divinæ gaudium concipere aliquale, quoniam minimus gradus vitæ vere ſpiritualis nexum habet cum ſalute futura, Deusque agnoſcendus eſt liber donorum Moderator, Cui aliquid præſcribere dedecus eſt. Circa hunc caſum exigimus aliquam *reprehenſionem*, pemonſtrando,

α. Notam *ingratitudinis* eſſe, ſe ita moroſum ſiſtere contra œconomiam Dei, Qui jam dedit, quod ſufficit ad ſpem vitæ futuræ: extinguere enim iſtas *querelas* debitam animi gratitudinem, Deo per omnem vitam præſtandam. Dediſſe nimirum Eum id, quod minime tenebatur; dediſſe indigno vitæ principium, haud extinguendum, ſed promovendum uſque ad communicationem gloriæ; hinc ingenuos animos in humilitate ſua rogaſſe vel *micam panis ſpiritualis*, ſpondentes ſe fore contentos.

β. Imo continere *querelas* iſtas *obmurmurationem*, quæ non caret crimine & revera ſuſpectam reddit fidem, ſaltem nota eſt ὀλιγοπιστίας, quam Deus caſtigavit in Moſe, & Chriſtus reprehendit in ſuis Diſcipulis.

Quare officium illorum eſſe monemus, ut non reſpiciant modulum incrementi infirmioribus, ſed attendant ad veritatem fidei & reſipiſcentiæ ſuæ tanquam in infantibus, ut tandem vocationem ſuam firmam reddant ex diſcuſſione conſcientiæ, num fides in iis ſit ſincera, id eſt, ex animi ſententia, etiamſi ſit debilis, atque ita

alacritatem concipiant; præprimis cum ipsa morositas & obmurmuratio impedimenta injiciant incremento spirituali, quod tamen adeo videntur desiderare.

ב. Sequitur jam *imaginatio falsa*, quæ *querulam* & *gemebundam vitam Deo putat gratam*. Monendum hic est, illos aberrare a vero tramite œconomiæ divinæ: *dolor* & *tristitia secundum Deum* quidem terminus est a quo gratia incipit, ut homines ad gaudium traducat, sed postquam ejus sinceritas innotuit, *Regnum Dei est lætitia per Spiritum Sanctum:* Rom. XIV. ℣. 17. Ab isto termino initiali, quam primum fieri potest, igitur progrediendum esse ad concipiendam *lætitiam Regni Christi*; sane illos perstare pertinaciter in primo aditu *Regni Christi* & ingressum negare, qui totam vitam transigunt *gemebundam:* pertinacem illam pusillanimitatem efficere, ut male audiat divina clementia & benignitas, qua utitur Deus sub Novo Testamento.

ג. Quod si *superbia spiritualis adhæreat* querulo vitæ generi, revera *hypocrisis* est, qua homines sub *specie humilitatis* se velint efferre super alios, ut sibi inter probos existimationem & auctoritatem concilient, quales nullo modo *consolandi*, sed acriter *reprehendendi* sunt, sicuti *reprehensio hypocritas* excipere solet.

B. Sequitur *tristitia vera*, eaque etiam varia est,

א. Respectu *hominis tentatione profligati* & *prostrati*, in quantum commisit, victus a Satana, aliquod *malum turpe*, atque patitur *conscientiæ* morsus doloresque; hic *corroborans consolatio*, post comploratione traditam, incipit remedia opponere *desperationi*, ne putet intercedentem lapsum aut graviorem esse, quam ut remittatur, aut abrupisse cursum divinæ gratiæ anterioris; retinendo itaque characterem *tristitiæ secundum Deum*, monemus *consolationem* Sacræ Scripturæ esse eorum;

α. Quia Deus ex hoc charactere innotescere voluerit, quod *fractos corde* in gratiam suam suscipiat: Ps. CXLVII. ℣. 3. Jesai. LVII. ℣. 15.

β. Quod ad talium erectionem missus sit Christus: Jesai. LXI. ℣. 1.

γ. Quod hunc in finem venerit Spiritus Sanctus ut *Paracletum* agat.

δ. Quod hic etiam finis sit Sacræ Scripturæ: Rom. XV. ℣. 4.

ε. Propterea esse effectam linguam, a Deo eruditam: Jes. L. ℣. 4.

ζ. Deum

ζ. Deum etiam mandasse, ut ad hoc coöperentur fideles.

ב. Respectu *hominis tentati ex defectu gratiæ*, Deum abripuisse cursum *gratiæ* suæ, quod etiam locum habet in desertionibus spiritualibus. Hic notamus in genere, Deum esse immutabilem.

α. Quia omnia Ejus *dona* sunt ἀμεταμέλητα: Rom. XI. ℣. 29. Amor constans: Jesai. LIV. ℣. 10. Ut non mutetur: Jacob. I. ℣. 17.

β. Patris promissiones exigere ut *lapsos* erigat, quos antea per adoptionem filiorum assumserat: Psal. XXXVII. ℣. 24. Atque eum in finem electos dedisse Christo conservandos, ne quis vel ovem unam eripiat ex manibus Ejus: Joann. X. ℣. 28, 29.

γ. Nec pati jus impetratum Christi, ut quos sibi tam caro acquisivit pretio, pro iis non *intercedat*, etiam lapsis: 1 Johann. II. ℣. 1, 2. Luc. XXII. ℣. 32.

δ. Nec pati Spiritum Sanctum, Cujus in prima gratia facti erant participes, ut non vires adstituat ad erectionem ex lapsu, & post luctum lætitiam restituat: Eph. I. ℣. 14.

C. *Metus ex tentationibus conceptus tollitur*,

א. *Promissionibus auxilii Divini*, Qui spopondit & tentationum moderamen & feliciorem eventum: 1 Cor. X. ℣. 13. Nec non *fidele auxilium*: Heb. XIII. ℣. 5, 6. Hinc Christi singularis cura erga *tentatos* celebratur, ut illis auxilium gratiæ non desit: Hebr. II. ℣. 18. & IV. ℣. 15, 16.

ב. Exponendo *jus divinum ad filiorum suorum explorationem*: Qui haudquaquam spernendus est Ἀγωνοθέτης, quippe Qui vires gratiæ suæ, & dona intime cognita habet: nec recalcitrandum est, si quando Deus in publicum protrahere velit dona *gratiæ* suæ ad experimentum, egregie enim Paulus docet, omnes afflictiones tendere ad *experientiam spei*, nunquam *pudefaciendæ*: Rom. V. ℣. 3-5. Qui idem cum ostendit in sustinendis istis tentationibus & afflictionibus magnum esse argumentum *gloriandi in adversis*, ℣. 2. æquum est, ut non metuamus illud certamen, cum tentationibus obeundum.

ג. Non metuendum esse ab *hostibus* vel inde etiam colligendum est, quod omnes, & singuli *providentiæ divinæ subsint*, unde non possunt ultra permissionem divinam quidquam intentare fidelibus: Ἀγωνοθέτης enim noster ipsum certaminis modum & limites definit, atque stat a parte suorum, unde ante luctam certa est victoriæ pollicitatio: confer. Rom. VIII. ℣. 31. & ℣. 35—39.

ד. Quibus accedit ipsa *victoria Christi*, Qui hostem & ad-

ver-

versarium salutis nostræ armis atque viribus exuit, tenens nunc post devictum serpentem *claves inferni* atque *mortis*; quo argumento Ipse postulat, *ne quidquam metuamus:* Apoc. I. ℣. 17, 18.

II. Respectu *status exterioris. Mala externa* respiciuntur tantummodo, in quantum statum corporis attingunt, atque propter oppositum instinctum naturalem carni sunt ingrata, & luctam concitant inter voluntatem & velleitatem; ita ut homo spiritualis velit quidem subesse voluntati Dei, ast non possit non tamen sensum suum testari, quo experitur dura & amara esse, quibuscum sibi luctandum est, manente scilicet velleitate, qua præoptat, ut ab ipso tollantur. Notandum enim probe, quando ea *mala* rapiuntur in argumentum dubitationis circa amorem Dei manentem, non vero mutatum & aversum, tunc casum pertinere ad tentationem spiritualem cujus medicinam vidimus.

A. Rationes *consolatoriæ* ex *providentia Dei* desumtæ innectunt *malum*, aut ut immediate a manu Dei proveniens, aut ut mediate per adversarios immissum: in quo ultimo casu concitantur fideles, ut caussas secundas non tam respiciant, quam Deum illis utentem, quod exemplo *Davidis* illustratur. Quando *Simei* eundem calumniis prosequebatur, ille, haudquaquam respiciens linguam maledicam, reponebat, Deum illi id mandasse. Sicut ut *Jobus* non respexit *Arabes* prædantes, sed professus est, Deum abstulisse, Qui & dederat. Inprimis hic notandum, quod, ad subjectionem voluntatis naturæ sub voluntate Dei commendandam, faciat quam maxime consideratio

א. *Sapientiæ Dei*, Qui melius novit quid filiis suis conducat, quam ipsi; Qui ut plurimum instrumenta peccati in tempore aufert, quibus alias abuteretur caro nostra.

ב. Accedit *prudentia* in re moderanda & temperanda, ut non castiget pro merito, sed pro scopo suo ad salutem.

ג. Præprimis illa voluntas Dei exosculanda est tanquam actus *amoris divini*, quam rem Paulus egregie exponit: Hebr. XII. ℣. 5 — 11. Adeo ut nunquam excedat στοργὴν benevoli parentis.

B. *Officium nostrum* notatur, cui nobis respondendum sit. Scilicet milites & athletæ sumus, sub hac conditione ad Christianismum vocati & ad sustentationem laboris: non itaque moleste ferendum est, nec a nostra vocatione alienum putandum, si Deus nobis *crucem nostram* objiciat, Qui eam *tollendam* omnibus Discipulis præscripsit, eosque jam in primo limine ea de re monuit. Si dolor nimius est, censendum est ad disciplinam facere; nimius enim ex damno rei externæ dolor nota est,

est, mentem rei ablatæ nimium affixam & agglutinatam adhæsisse, quam vocatio Christiana liberam & solutam ab istis vanitatibus exigit; cum itaque *crux tua* sit, quæ ad mortificationem concupiscentiæ inhospitantis facit, tibi sane conveniens, oportet, ut statuas militiæ Ducem te recte ad officium tuum vocitasse.

C. *Calamitatum levitas & momentanea duratio* etiam valent ad exstinguendum *nimium dolorem*, dum exaggerant minoris faciendum esse damnum, quod tulimus.

א. Si enim res ablata sit *vanitas*, nullius momenti, qua facile possimus carere, revera arguendos nos esse judicii temerarii, qui tanti facimus damnum nostrum.

ב. Si etiam carentia rei ablatæ tantum sit ad *tempus* & *momentanea*, non esse abjiciendum animum iis, qui intra breve *tempus* prævident præterituras istas nubeculas: inprimis conferatur locus II Cor. IV. ℣. 16—18.

D. Ad *Practicos* ablegamus lectores, qui de multiplicibus afflictionum *fructibus* & *utilitatibus* egerunt, inter quos fere reliquis palmam præripit doctissimus Anglus *Joungh*, de *laude patientiæ*; cujus tractatus ex Anglico sermone in vernaculum translatus est.

E. *Exempla tolerantiæ in afflictionibus* exigunt, ut commendentur admodum ab amore Dei, & præstantia in viis Dei. Ita V. C. quando *Christus* in *exemplum* producitur, notatur fuisse Deo intime dilectus, Cui excellentissimum nomen concessum fuit præ Angelis &c. præprimis notatur in Eo, quod datus sit nobis in *exemplar*, oporteatque nos reddi imagini Ejus conformes; discipulumque non esse Magistro superiorem &c. Si *Propheta*, aut *Apostolus* in *exemplum* trahatur, etiam describendi sunt, ut Viri in domo Dei primi ordinis, qui etiam in militia spirituali se præstiterunt, ut in simili certamine, Duces. Si Viri nobiliores ut *Jobus* & *David* in *exemplum* proponantur, ornantur testimoniis, quibus in Sacris extolluntur; ut *David*, qui dicitur *Vir secundum cor Dei*, & *Jobus*, qui testimonium retulit, non fuisse illi *parem in terra*. Efficitur enim hisce animadversionibus, homines, nobis longe præstantiores, sine detrimento amoris Dei & salutis animæ, easdem afflictiones tulisse & quidem æquo animo, ac proinde simile quid non alienum a nobis censendum esse.

F. A *causa adjuvante* progredientes, notamus nos non nostris viribus suscipere & subire certamen, verum fiducia auxilii Divini idem aggredi debere, cum itaque Deus Agonotheta huic exercitio præsit, ut Moderator & virium Largitor, læ-

tiori animo crucem illam tollendam esse, dum perpetuum pateat ad Deum refugium, & jure gaudeamus postulandi auxilium.

G. Præprimis fiducia illa & alacritas excitanda est ex eo, quod de certa in *eventu* victoria persuasi filii Dei intrepide certamen auspicare queant: si enim miles in dubio cum hoste congressu debitam præstet fortitudinem, quanto magis cum fortitudine animi afflictiones excipiet ille, qui sibi eventum felicissimum spondere potest; suspensum enim in stadio videt *βραβεῖον*, quod in fine cursus certissimo accipiet, qui se in stadio fidelem præstat.

§. 4. *Conditiones rationum sunt*,

I. Ut *eliciantur rationes* ubi textus brevis est & mere *consolatorius*, *ex natura rei*. Verum si prolixior est, secundum regulam subordinationis, istæ tantummodo allegantur *rationes*, quæ ex *textus circumstantiis* colliguntur. Quod si vero textum pertractemus, generale *consolationis* fundamentum continentem, ut *ratio solatii* sit in textu, amplificatio solummodo curat, ut diversa *mala*, quæ ex textu remedium inveniunt, deducantur, &, ut *ratio* in textu adversus mala ista enumerata stringat, nervose ostendamus.

II. *Mala specialia* exigere *speciales conditiones* probe observandum est, in generalibus enim hærentes semper eadem chorda oberraremus, quod studiose fugiendum est. Ut itaque videamus quomodo ex generalibus istis classibus *specialia* desumamus argumenta, expendamus casum *paupertatis*, sive *præsentis*, sive *metuendæ*, qua in re hoc modo procedere licet:

A. Ad *paupertatem* si revocemur, cogitandum est, Deum abstulisse, quæ Ipse dederat, repetendo ea, quæ sua erant, clementioris fuisse concessionis, quod tam diu reliquerit nobis bonorum suorum usum & fructum: hoc si te, homo, nimium urit, in tempore abstulit opes, quibus nimium adhærebas; abstulit, inquam, quæ tibi possent esse offendiculo, sapienter, nec propterea te minus amat, quippe *Qui pauperes elegit, ut divites evadant fide*: Jacob. II. ℣. 5.

B. Hanc *crucem* esse tibi suscipiendam, quia speciatim Deo visum fuit hac in parte Christianos exercere.

C. Præprimis cogitandum est, *levem* esse illam *afflictionem*: sustulit enim Deus, quibus salva vera felicitate carere potes, natura paucis contenta est, nemoque vivit ex superabundantibus & superfluis: oportere nos victu & amictu esse contentos, vivitur enim & paucis bene; quare cum *levis* sit ista *afflictio* alacriori animo sustinenda est.

D. Imo *utilissima* est tibi ista *privatio*, quia affluentia bonorum abla-

ablata viam vitæ fecit tibi planiorem & faciliorem; levavit enim te Deus rerum minorum curis, ut gravioribus incumbas studiis; sustulit magnum concupiscentiarum fomentum, ne divitiis abutaris, qui iisdem recte uti nesciebas.

E. Ipse *Dominus*, dives Qui erat, pauper nascitur, atque Cujus cœlum & terra erant, in terra non habuit ubi *caput inclinaret*; tunc igitur te *Christo* præstantiorem existimabis? *Jobus* servorum Dei præstantissimus privationem bonorum ferens, dixit non tantum, *Deus dedit, Deus abstulit, ut in omnibus nomen Dei laudetur*, sed etiam tulit ista forti animo. Credas ergo, experimentum amoris Dei non esse capiendum ex fortuna externa.

F. Nec te amisisse, quæ tibi ad *externam conditionem* cunducunt, putes; quid enim attinet nil possidere, qui Patrem habet divitem & prospicientem? suscepit enim sibi Deus curam de necessitatibus, ita enim addixit nobis ipse Christus: Matth. VI. ℣. 25—34.

G. Et quando id futurum sit vobis *necessarium* & *utile*, restituet omnium bonorum Largitor. Qui exitus fuit tolerantiæ Jobi. Confer etiam: Matth. XIX. ℣. 29. Quidquid sit futurum in hac terra, id saltem tenemus quam certissime, Qui divitem epulonem detrusit ad inferos, Eundem fuisse, Qui pauperem Lazarum traduci jussit in *gremium Abrahæ*: qui enim hanc sortem æquo ferunt animo, invenient a morte thesauros longe meliores, incorruptibiles atque constantes in omnem æternitatem.

III. Hæc regula restringit argumenta, quæ desumuntur ex optatissimo ærumnarum *eventu* in hac vita: ad illum enim eventum pertinent aut *restitutiones corporales*, aut *benedictiones gratiæ spiritualis*, cumque istæ ultimæ tantummodo absolute sint promissæ, priores vero *sub conditione*, istæ *absolute* traduntur & ex fœdere Dei derivantur: istæ vero *corporales* notantur concedi pro prudentia Dei œconomica. V. C. In *persecutionibus*, propter veritatem Euangelicam tolerandis, commode erigimus *afflictos* ab eventu salutari; fore, ut Deus illos expediat ex hostium vinculis, aut ut glorificetur in morte eorum, vocando scilicet eos ad *martyrium*, cujus certamen quidem arduum est, sed cui peculiaris gloriæ corona immarcescibilis asservatur, ut eventus sit futurus ipsis *salutaris*, *Regno Christi* utilis, *Deique nomini gloriosus*.

IV. *Genus orationis*, nisi ubi *increpatio* locum habet, omnimodam spirare debet Συμπάθειαν. *Increpationem* locum obtinere diximus, ubi *tristitia* & *metus* oriebantur ex falsa imaginatione, quæ quo pertinacior eo magis *reprehendenda* est. Ast ubi locus est

veræ *consolationis*, oportet oratorem ostendere suam Συμπάθειαν, induendo viscera misericordiæ, ut sit sermo quasi complorantis & aliquo usque in *tristitia* cum fratre afflicto progredientis, ita tamen, ut ad terminum subsistat, & ad *lætitiam* rediens, *lugentem* quasi secum ad *lætitiam* retrahat; quando nempe versatur in argumentis *afflictionum* utilitatem commendantibus, & amoris, & gratiæ Dei vestigia in ipso opere explorationis indicantibus, ostendendo beatiorem potius in isto certamine hominis credentis conditionem esse. Quæ argumenta cum ad *lætitiam* ingenerandam spectent, non sine aliqua gloriatione spei proponi debent.

§. 5. Sequitur nunc tertia pars *consolationis*, quæ *exploratio* dicitur. Ubi pastor gregis se *explorationis* ducem præbet, indicando lapidem lydium, ad quem se examinare verum Christianum oportet; facit itaque ad accuratiorem cognitionem nostri, ut teneamus, num in statu gratiæ constituti simus per divinam gratiam, seu, an inter eos simus numerandi, ad quos promissiones fœderales pertinent: hanc *explorationem* commendat Scriptura omnibus Christianis, fidei Christianæ professoribus: 1 Cor. XI. ℣. 28. & II Cor. XIII. ℣. 5. Quibus adde locum Zephan. II. ℣. 1. Illudque exercitium requiritur potissimum, ut fides confugii provehatur ad omnem πληροφορίαν, atque ita excrescat in fidem fiduciæ; cujus est restipulatio fœderalis, exercenda potissimum in precibus, promissiones divinas repetentibus a Deo, & pro jure filiali rogantibus; cumque illa Ἐπερώτησις requirat bonam conscientiam, necessarium est, ut homo per conscientiam sibi intime sit conscius de adstipulationis suæ sinceritate & veritate.

I. Cum ista *exploratio* aliquando omittenda sit, caute deliberandum est, quando tantum locum habeat, quod dijudicandum est ex causis instituendæ *explorationis*, quæ sunt;

A. *Metus fovendæ temeritatis & socordiæ* in *carnalibus*, seu *hypocritis*. Cum enim pastoris munus sit *socordiam* hominum naturalium dispellere, illosque ex profundo isto sopore, quo obruti jacent, excitare, ne nostra imprudentia pereant, monente Paulo Ephes. V. ℣. 15. oportet ut nullam demus ansam istis *socordibus* semet fallendi atque *ea arrogandi*, quæ ad ipsos non pertinent: verum huic metui aliquando satisfieri potest in *historia casus* sola denominatione diacritica subjecti, ut diximus ad §. 2. II. hujus capitis.

B. *Tentatio ad desperationem* in vere *fidelibus*, aut *qualiscunque dubitatio animi* circa *statum gratiæ*. Horum enim in gratiam *consolatio* adhibetur, quam cum nimia *tristitia* aliquando a se removeat disceptando de ipsorum genuina adstipulatione, jam tempus est, ut ad *explorationem* sui incitentur, & notis veræ fidei

fidei ac resipiscentiæ instruantur, ut examen sui legitime absolvere possint.

II. In *signis illis* requiritur

A. Ut *signum* indicatum sit *evidentius* re manifestanda, id est, ut sit *res notior* apud conscientiam, adeoque debent esse actus mentis, quorum conscientia ignara esse non potest.

B. Debent esse *certa & infallibilia*, id est, spectare ad rerum essentias & proprietates *quarti modi*, atque, quod probe notandum est, *reciproca*, ita ut posito *signo* ponatur *status gratiæ*, & sublato eo, quod in *signum* erigitur, excludatur homo a *statu gratiæ*; nisi enim talia sint, fideles *lugentes* & *tristores* raperent ea in argumentum *desperationis*, quod potissimum ecclesiasti cavendum est.

C. Tertia conditio est, quod debeant esse *pauca*, ne *opus explorationis* faciamus molestum. Imo hic mihi notandum est, proprie in *exploratione* tangendam esse tantum *resipiscentiam* & *fidem*: cum enim in stipulatione fœderis gratiæ nihil postuletur præter utriusque sinceritatem, jam adstipulatio procul dubio efficax fuit, ubi utrumque opus stipulationis sincero animo peractum fuit. Quare probe notandum erit, utrum potissimum pro subjecta materia ad examen sit revocandum, aut *resipiscentiæ* ingenuitas, aut *fidei* sinceritas: cumque partes essentiales *resipiscentiæ* sint odium peccati ante acti, & amor virtutis novæ conceptus, ea in *exploratione* paucis adducuntur, quæ aut odium peccati, aut amorem virtutis detegere possunt: sin vero *fides* veniat exploranda, quæ hic tantum consideratur secundum actum confugii ad gratiam Dei in Christo amplectendam, omnis labor *explorationis* versabitur in excutiendo animi affectu, qui requiritur in confugiente; hæc enim *signorum* locum habent, quæ famem & sitim justitiæ manifestant, sive desiderium animi integerrimum, quo Deo potiatur conciliato & Amico ex intima mentis persuasione de summa istius Boni soliditate unica & jucunditate maxima.

III. Deliberantes *de fontibus signorum*,

A. Admittimus *signa derivata*

ℵ. Ex *intima rerum natura* V. C. Ubi exploranda est *resipiscentiæ sinceritas*, *signum* ex *resipiscentia naturæ* derivavatum erit detestatio vitæ ante actæ cum pudore: qui enim peccata, a se commissa, respicit ut pudenda, atque ita detestatur, ille revera *resipuit*; ea enim hominum naturalium stultitia est, ut ad scelerum suorum ἀλογίαν cum

 pudore

pudore non respiciant. Eodem modo *fides* exploratur, num sit *genuina*, ex *assensu*, quo non tantum approbamus stipulationem oblatæ gratiæ accipiendæ, verum etiam quo in nos suscipimus stipulationem glorificandæ gratiæ per studium gratitudinis.

2. A *causis* desumuntur *signa*, quando attendimus ad primas mentis rationes. V. C. In *resipiscentiæ* exploratione *signum* nobile est, quod desumitur a *causa tristitiæ* & *doloris*, num oriatur ex damno aliquo mundano. V. C. *Privatione honoris* commissum scelus consequente; num vero ex ratione Dei, quod minus æque se gesserit mens erga Deum in ante acto vitæ genere. Ita & *fides* exploratur, quando expenditur desiderium ejus communionis & amicitiæ cum Deo, num oriatur ex propensione medicinæ mentis necessariæ, seu consideres vitam, quam cupit, num tantum ut immunem a malis, an vero ut instauratam, æque cupiens gratiam sanctificationis ac glorificationis. Hypocritæ enim quoque gaudium filiorum Dei desiderant, non autem sanctitatem; cum contrarium verum sit in vero ad Deum confugio, ibi enim nullum gaudium agnoscitur extra vitam sanctitatis.

3. Ab *effectibus necessariis signa* sumuntur. V. C. Iterum *resipiscentia* exploratur, ut vera ex *effectu* necessario, odium *peccati* consequente, quod est fuga *peccati:* quod enim quis odio prosequitur vero & legitimo, ab eo se avertit toto corde, cumque *resipiscentia* consideret jam *peccatum* ut aliquid hostile, hominique insidians, ut ipsum pertrahat ad servitutem *peccati*, eumque vinculis ligare & constringere quærens, non potest non ista, sub isto formali perpendens hostiles istas machinationes, fugere, ut periculum evadat. Ita quoque necessarius effectus *fidei* est, Deum in Christo amare supra omnia, ut benevolum & gratiosum, in Quo solum quærenda sit mentis acquiescentia.

B. Non autem *admittenda sunt signa*, quæ *solent consequi incrementum gratiæ*, qualia sunt *effectus* fiduciæ respectu *fidei*, *alacritas* in passionibus & afflictionibus, *fervor* in precibus; quoniam ea *signa* destituuntur conditione secunda, non enim sunt *reciproca*. Homo enim vere *resipiscens* & *fidelis* in primo statu gratiæ confertur cum infantibus, in quibus vita adhuc est debilis, ita tulit Christus in discipulis suis ὀλιγοπιστίαν, timorem & teporem, erigens illos perpetuo ad incrementum.

IV.

IV. *Prudentia* hic exigit

A. Ut doceamus distinctionem operis gratiæ ab effectis *temperamenti*, id est, rationis opus a passionibus, ut *exploratio* nostri non debeat expendi ex *passione* respondente, sed ex *ratione* rem percipiente. Alia itaque est *tristitia passionis*, alia *rationis*; cum itaque in *resipiscentia tristitia* exigatur *ad Deum*, monendi sunt Christiani, ipsis non dubitandum esse de sinceritate *resipiscentiæ*, quod *passio tristitiæ* non ita accedat ad *tristitiam rationis*, cum id *temperamento* aliquando debeamus adscribere; imo cum res spirituales sint, circa quas versatur mens, mirum non esse, quod imaginationi vividiori non subsint, quam tamen *passio tristitiæ* demum sequitur. Eodem modo se res habet in *gaudio spirituali*, sufficit, nos *mente* percipere beneficia gratiæ Dei oblata, revera esse omnibus aliis bonis præferenda, etiamsi *passio gaudii* non statim subsequatur; eam enim sæpissime impediunt sanguinis temperies melancholica, ac spirituum animalium crassities aut defectus; cumque gratia Divina sit medicina *mentis* non *corporis*, erudiendi sunt auditores, ut *mentem* ad lumen conscientiæ intime perspiciant, *passiones vero num adsint aut absint, non curent.*

B. Notamus etiam *signa sinceritatis* non semper *expendenda esse ex tempore præsenti.* Cautela hæc præprimis locum habet in iis, qui sub desertione spirituali exercentur; cum enim dispensatio gratiæ admittat aliquando obscuriora intervalla, obruitur nonnunquam animus certa quadem mentis confusione, quæ minus apta est ad intimam animæ perlustrationem. Ita dubitabit quis, quoad *sinceritatem resipiscentiæ*, an in se legitimam inveniat detestationem peccatorum suorum, experiri se potius blandimenta concupiscentiarum irritantium, nec satis horrere se cogitationes istas perversas, quæ repræsentationes concupiscentiarum attingunt: in similium querelarum casu monent *Practici*, revocandos aliquando esse hos luctatores ad memoriam dierum præterlapsorum, ut in animum inducant, an, quæ desirant in mentis dispositione, non aliquando invenerint, atque, hoc si obtineamus, monendi sunt, obscuriora gratiæ divinæ intervalla agnoscenda esse, ita tamen, ut non negemus dona Dei esse ἀμεταμέλητα; si enim unquam donorum Spiritus fuerint participes, fieri posse, ut sensu istorum destituantur postmodum, non vero re ipsa.

Adde etiam, si aliqua *tarditas* in admittendis istis oboriatur, ita ut negent *in fide sua se invenire rei exoptandæ desiderium*, ali-

aliquando descendendum est ad ultimam sacram anchoram, interrogando, an non ista desiderii carentia mentem urat, ita ut desiderent desiderium illud *fidei* in ipsis experiri vividius? non poterunt negare, qui querelas effundunt & gemitus, quique haud æquo animo statum suum ferunt ob *desiderii fidei* desiderium, atque ex eo principio erigendi sunt, qui mentem alias insensibilem testantur atque lugent.

COMMENTARIUS AD METHODUM CONCIONANDI.

PARS SECUNDA.

CAP. I.

DE TEXTU HISTORICO.

§. 1. 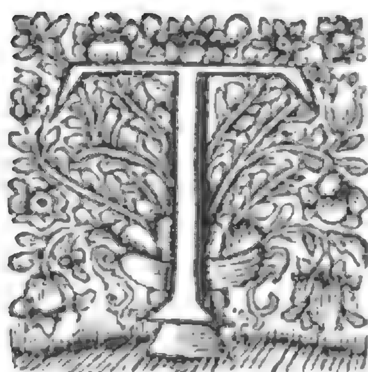*extus historici hypothetici* dicuntur, quia

I. Supponunt Theologiam theticam, cum theoreticam tum practicam, hi enim utriusque professionem aut studium proponunt in exemplis, ad normam fidei & morum examinandis, atque ob convenientiam cum norma ista laudandis, vel contra ob recessionem a norma & discrepantia vituperandis.

II. *Historiæ* autem sunt rerum gestarum narrationes, quæ in se facta continent, & actiones cum effectis exprimunt, remque omnem gestam exponunt per omnes circumstantias, a quibus in ordine ad laudem aut vituperium insignem varietatem acquirunt.

III. De *quæstionibus juris* & *facti* parte I. Cap. v. §. 18. jam prolixe egimus, quæ conferenda sunt.

IV. Textus illi *historici* tum Veteris, tum Novi Testamenti desumuntur ex libris historicis utriusque Testamenti, licet & historiæ occurrant in partibus quibusdam librorum, qui dicuntur quatuor Prophetarum majorum; præprimis VI. capita priora Danielis tanquam historica sunt consideranda.

§. 2. Circa *exordia* hic præprimis requirimus, ut

I. Sint *succincta*, quia ob copiam rerum multa sunt enucleanda in ipso concionis corpore. Lex *proportionis* exigit, ut, tempori consulentes, minus necessariis illud non impendamus; quod si tamen plures res in *exordio* sunt notandæ, ut toti textui respondeant omnia,

ſtylus Laconicus aſſumendus eſt, qui exigit multa paucis dicere, periodis brevioribus.

II. *Hiſtoriam exhaurire debet*, & actionem integram attingere in totum, idque eo ſcopo, ad quem *hiſtoria* adducitur; atque adeo *exordium* quærens diligenter ſibi proponere debet actionem cum eventu, alias hæc regula non neceſſario ad *circumſtantias hiſtoriæ* trahenda eſt, ſufficit ut attingat caſum tentationis aut liberationis cum eventu.

III. *Exordia a typis perſonalibus* deſumta conſiderant actores ut tentatos exploratosque, ut qui in *ſimili* caſu fuerint conſtituti, & *ſimili* modo expediti, vel in *ſimili* ratione a Deo liberati aut exaltati; in qua comparatione hic nexus *exordii* eſt.

IV. *Exordium* a χρεία deſumtum, ſive ut *parte* I. appellatur *a generaliori*, poſtulat pro baſi ſententiam nervoſe & thetice enunciatam, aut adagium, ita ut tamen vitetur ejus deductio amplificans.

§. 3. Quoniam *propoſitio involvere debet ſcopum Spiritus Sancti*, atque in libris *hiſtoricis* aliquid peculiare a nobis notetur, unde concio iſta ad genus demonſtrationum revocari poſſit, notandum hic apprime;

I. *Scopum* in *Hiſtoriis Sacris* mihi notare rationem finalem in conſiliis Dei, qua reſpondetur ad quæſtionem, cur Deo viſum fuerit ita agere cum amicis aut inimicis: cum populo ſuo aut ejus hoſtibus; illumque rebus procurare eventum, quem providentia Dei gubernans dirigit: cumque, quod primum eſt in intentione, ultimum ſit in executione. Ut ſcopum iſtum intentum invenias, attendendum ad fructum gloriæ Dei, qui ex proximo ſcenæ actu ultimo reſultat; atque ita habebis *inventum* & *intentionem*, quam aſſequi Deo erat in conſilium. Ceterum notetur, quod narratio *hiſtorica* notat viam Dei in mediis, ad finem adhibitis, manifeſtatam, cumque media iſta contentanea ſint decentiæ divinæ, eamque in nullo caſu infringant.

II. Huc facit præprimis *ſtudium analyticum*, quo partes viarum & veſtigiorum Dei in *Hiſtoricis* decernuntur, & ſapientiſſimus ordo in conſecutione mediorum manifeſtatus, ut mediorum influentiam in finem, ſeu eventum ſingulatim comprehendamus.

III. In conſilium hic itaque adhibendi ſunt *Scriptores Analytici*; ſed, quæ noſtra hic peculiaris ratio eſt, jam indicavimus in notis noſtris ad *Enchiridion Biblicum* clariſſimi Heideggeri: paucis tamen hic quædam notamus, quæ ad ſcopum librorum *hiſtoricorum* Veteris Teſtamenti pertinent, & pauca quæ *hiſtorias* Novi Teſtamenti illuſtrant.

A. Scopum quod attinet librorum *hiſtoricorum Veteris Teſtamenti*, de eo monemus, quod ſpectant *ad via vitæ* peccatorum, per

per gratiam Dei reclusæ, manifestationem & consummationem, Ubi

ℵ. Manifestatio *viæ vitæ* est divina revelatio, qua Deus externo quodam oraculo medium salutis cum omni ambitu officiorum erga illud primitus notificavit, vel in progressu distinctius explicavit, ad fidem gloriæ gratiæ suæ corroborandam & ingenerandam.

α. Primum verbum gratiæ fuit consilii Dei expositio, de salute peccatoris per *Semen mulieris* procuranda, atque occurrit Gen. III. ℣. 15.

β. Ab hinc videndum, quomodo hæc causa in oraculis sequentibus fuerit illustrata, atque hoc argumentum quadantenus auctum; ut scilicet *subjectum* istius oraculi, *Semen* nimirum *mulieris*, postea vocetur *Semen Abrahami*, *Germen Davidis*, dum ultra notam communis humanitatis illud denotatum est quoad *familiam*, ex qua oritur; ut aliquando proponatur Ille Ipse tanquam *Legatus Dei* & *Legatus Assertor*. Dein *prædicatum*, in quo descriptio beneficii continetur, cum sit *contritio capitis Serpentis*, considerandum est ut magis magisque expositum & illustratum; cum enim illa phrasis contineat liberationem a malo per peccatum contracto, gradatim explicatur terminis collationem boni oppositi involventibus: tales sunt notiones explicatoriæ, *fore electis in Deum*, *fontem omnis benedictionis*; ut notio *benedictionis* in promissionibus *Abrahamo* factis, jam omnem liberationem a malo peccatorum, & collationem beneficiorum, applicationis gratiæ ad salutem in se contineat. Aliquando phrases occurrunt utrumque terminum indicantes, quando relate ad mala avertenda Deus in Filio dicitur *Clypeus* ad bona conferenda, *Merces magna valde*. Quæ autem in cumulum postea adjectæ sunt promissiones, aliæ ad *hæreditatem terræ Canaanis* spectantes, concipi debent, ut in cumulum adjectæ, & in pignus majorum promissionum, quare, quæ post primum verbum gratiæ divinæ additæ sunt, concipiendæ sunt se habere per modum illustrationum cum ampliori *subjecti* aut *prædicati* descriptione.

γ. Repræsentantur etiam aliquando *mera officia*, quæ ad legislationem pertinent, quorumque definitio & descriptio ut *commonstratio viæ* ad assequendam amicitiam Dei spectari debent, huc faciunt plurima in II. III. & V. libro Mosis occurentia: nihilominus ita cohærent cum

istis *legibus* nobiliores circumstantiæ, ut ex iis manifestum fiat, *leges* istas spectare ad θεοκρατίαν, atque profluxisse ab ipso Deo vero & vivo, electi hujus populi Rege & Principe. Adhærent enim *historiæ legislationis* tales præsentiæ divinæ notæ, ex quibus facile conficitur, legislationem istam, cujus minister fuit Moses, divinam fuisse, & populo sub θεοκρατίᾳ normam vivendi & agendi dedisse.

ב. Cetera *historica* omnia, quibus *prædicata* inseruntur, ad confirmationem religionis, ita descriptæ, spectant: describit enim *Historia Sacra* gubernationem populi Dei sub Deo, una cum repræsentamine fatorum populi, in quibus occurrit *Viarum Dei* comprobatio, secundum leges & statuta Reipublicæ Theocraticæ, idque per exempla, quæ in exemplaria eriguntur. Proin occurrunt

α. *Exempla piorum*, qui certo modo tentati aut oppugnati *in via vitæ*, a Deo traditæ, perstiterunt, atque in eadem non alium habuerint scenæ exitum, quam prout oracula Dei aut promiserant, aut prædefiniverant; unde semper occurrunt ut conferenda cum promissionibus aut prophetiis.

β. Et contra, *exempla impiorum*, qui ab illa *via* recedentes etiam exitum habuerunt comminationibus divinis & vaticiniis respondentem, quique proin in ista collatione conspiciuntur ut prædamnati & pœnarum exemplaria facti, Hæc ut magis persplendeant, inspiciamus *historiam antediluvianam*, ubi post descriptionem *verbi gratiæ*, & confessionum *Adami* & *Hevæ*, in quibus specimina dederunt bene perceptæ mentis Dei, tres recensentur casus *historici*, quibus *viæ vitæ* veritas & divinitas probatur.

a. Primus est in *Historia Cainis* & *Habelis*. Uterque se confert ad aliquod exercitium cultus Dei, sed non eadem mente ac sententia, unus in *fide*, alter in *opere operato* Deo placere studet: *Habel* Deum in *fide* quærens, habet Deum approbantem, dum Deus ejus oblationem respiciat, contra vero *Cain*: placuit proinde Deo *vita* prioris, non posterioris, hoc trahit homo nequam in invidiam & odium adversus fratrem, intercedit oraculum eundem corripiens, & ad correctionem instituens atque ita *via Habelis* secundum a Deo accepit testimonium approbationis, damnata vero *via Cainis* est: tandem *Cain* præfracto animo pergens in

in-

instituto, fratrem e medio tollens, Deum habuit Judicem, *Habelem* occisum justificantem & ipsum condemnantem, imo notam damnato inurentem. Videte igitur caussam decisam, *via Habelis* bona & approbata progeniem lapsorum parentum ad optatum finem perducit, *Caini mala* ad perniciem. Nota quod & Paulus hanc demonstrationem fecerit: Hebr. XI. ℣. 4.

b. Alter casus terminatur in *Henochi ablatione*. Scilicet *Seth* loco *Habelis* substituitur, dumque humanum genus propagatur, manet divisio inter *Sethicas* & *Cainitas*, ac utriusque progenies *diversam* sequitur *viam*: tempore *Henochi*, *Sethitæ* se a Jehovah denominant, negantes nimirum *Cainitis* commercium aut communionem: inter *Sethitas* zelo eminet *Henochus*, qui *ambulat cum Deo*, id est, facit cum Deo contra deflectentes *Cainitas*; decisio litis est in raptu *Henochi*, qui vivus in cœlum sublatus est, atque ita publico testimonio confirmavit Deus *viam Henochi*, quæ fuit in justitia fidei, unicam & veram *fuisse*, cujus exitus esset in beata cum Deo conjunctione in futuro seculo, seu fruitione *vitæ* in cœlis offerendæ: Hebr. XI. ℣. 5.

c. Tertius casus est in *historia Noachi*. Perrixit humanum genus in studio partium, dum *Cainitæ* in pertinacia incorrigibili perseverant, imo interventu connubiorum *Sethi* posteros in partes suas pertrahunt, donec omnis caro suam corruperat *viam*. Interim *Noachus* excitatur ut præco justitiæ, sed frustra est, unde caussa deciditur, cum *Noachus* ejusque familia servatur in *arca*, reliqui autem omnes, diluvio in terram immisso, propter *viæ corruptionem* delentur. In hisce *Noachi via* divinam accipit approbationem, quippe qui in exitu Deo placuit: aliorum vero hominum perditorum *via* sistebatur, ut tendens in perniciem. Atque ita per omnes *historias* Veteris Testamenti pergere licet.

a. *Abrahamidum historia* probat, Deum iniisse consilium separandi sibi gentem, quæ abdicata omni idolatria, *Jehovah* ut unum solum Deum coleret, & in fide ac spe redemptionis Christi, sub nomine *Seminis Abrahami* designati, salutem exspectaret: in quo consilio etiam tanquam medium separatio-

 nis

nis promittitur occupatio terræ *Canaan*, ut populus separatus seorsim habitet, & in ea cultum prædictum cum allegata fide & spe intemerate exerceat; hinc trium Testamentorum in oraculis compellatio, & in unum fœdus conjunctio sub forma promissionis proposita: Genes. XII. repetita: Genes. XIII. ritu fœderali confirmata: Genes. XV. sigillo circumcisionis obsignata: Genes. XVII. ac tandem juramento asserta: Genes. XXII. Quæ repetuntur in vitiis *Isaaci* & *Jæcobi*. *Historicæ* autem narrationes interpositæ indicant ostenduntque, quod Patriarchæ sæpe periclitati sunt, quodque per eventus contra omnem humanam verisimilitudinem sunt confirmati, probantes ipsis rem fuisse cum vero Deo, ex Cujus vocatione idola reliquerant; sicuti & simul confirmati fuerunt in fide divinitatis fœderis, Deum esse, Quo cum fœdus habebant, spem facientem ratam de introductione posteritatis *Abrahami* in terram *Canaan*, idque ob causas supra numeratas, ut trium Testamentorum suo tempore fieret executio.

b. *Historia Mosis*. In ceteris libris *Mosis*, ab *Exodo* incipientibus, continetur *historia liberationis populi ex Ægypto*, una cum communicatione *legum divinarum* ad fœderis formam revocatarum; omnia huc tendunt, ut *Moses* fuerit insignitus characteribus & probationibus ministri Dei ad exequendum illud Dei consilium, quod jam ante quatuor secula communicaverat cum Abrahamo. Huc facit *historia* recensens, quæ legationem *Mosis* proxime antevertebant, ex iis enim constat, ut periclitatus fuerit populus, & ad incitas fere redactus sub Principe potentissimo: hinc accedit ad *legationem Mosis*, ejusque legationis executionem coram *Pharaone*, ubi omnia referta sunt miraculis, rem divinam comprobantibus & portentis causam decidentibus: status enim controversiæ inter *Mosen* & *Pharaonem* fuit, an *Jehovah*, Cujus nomine *Moses* agebat, esset verus Deus, ridente id *Pharaone*; num vero Dii *Ægyptiorum* ut veri colendi. Decisio autem est in progressu, & maxime in exitu; ex miraculis enim in *Ægypto*, etiam Magi aliquando coacti fuerunt digitum Dei agnoscere, & *Pharao Mosen* rogare ut apud Deum suum malorum deprecationem pro-

mo-

moveat: circa finem, Angelo Occisore terram *Ægyptiacam* percurrente, senserunt cœlestum Vindicem injuriarum, servis Jehovah illatarum; donec tandem in *mari Rubro* Deus *Mosis* populo fecit transitum, adversario autem Dei, & populi ejus perniciem & luctuosum exitum.

c. In *historia deductionis populi* a mari *Rubro* ad montem *Sinai*, nec non legislationis & ulterioris profectionis per *desertum* horridum, innumera sunt miracula præsentiam Dei in populo comprobantia, atque θεοκρατίαν in populo manifestantia; etiam ubi leges suas præscripsit Deus, sive ex monte *Sinai*, sive ex tabernaculo conventus, ut videas nunquam Eum locutum fuisse cum *Mose*, quin circumstantiis signa præsentiæ divinæ adhærent.

d. Liber *Josuæ* conferri debet cum promissionibus Patribus factis & sæpe iteratis, de danda eorum posteris terra *Canaan*, in *sedem* cultus purioris Dei, in *speculam* Messiæ Sospitatoris, & in *pignus* vitæ cœlestis. ut trium *Testamentorum* relationem involvat spes illa data. Hic loci autem describitur istius consilii executio & præstatio, sub istis tamen circumstantiis, ut ubique Jehovah Deus compareat, tanquam solus occupationis tentatæ & susceptæ Auctor atque Promotor; quippe Qui cernitur Theocratiæ suæ theatrum per antiquorum colonorum expulsionem evacuans atque præparans, nec non distributionem terræ evacuatæ inter duodecim tribus sibi assumens. Elucent quoque in variis circumstantiis indicia finis Dei; profluere scilicet hæc ex consilio concedendi populo locum tutum, & quietem ad colendum nomen suum secundum argumentum libri fœderis.

e. Liber *Judicum* conferri debet cum Deut. CAP. XXXI. aliisque capitibus, in quibus *Moses* prædixit, fore, ut paulo post obitum suum per idololatriam vias suas corrumperent, variis traditionibus in servitutem castigarentur, & nihilominus per donum resipiscentiæ conservarentur, & ad manifestatam resipiscentiam ex hostium manibus iterum liberarentur. Id vero nunc agit *præsens liber*, ut ostendat, illa eadem methodo verificata fuisse in populo, ita ut, repetitis vicibus, eadem scena sæpius hic recur-

currat: quot vero celebrantur hic *Judices*, totidem describuntur populi liberatores & assertores, totidemque vicibus populus concipitur propter recidivam idololatriam sub jugum missus, ast, recurrente resipiscentia & confugio ad axilium Jehovah Dei, non sine miraculis restitutus. Unde *Judices* describuntur ut instrumenta divinæ potentiæ, quibus Deus usus est ad conservationem populi, ejusque restitutionem ex periculo pereundi. Istæ *historicæ* enarrationes evidenter probant Jehovah solum esse verum Deum, & juxta legem *Mosis* pure colendum, qui vero ab eo recesserunt & ab ejus cultudeviando a lege *Mosis*, illos incidisse in divini Numinis indignationem; qui vero ex lapsu ad legem redierunt, sensisse divini favoris restitutionem.

f. Quæ ulterius sequuntur in libris *Samuelis* & *Regum* novam respiciunt fere controversiam, de *loco cultus divini legitimo.* Quæ quæstio viguit postmodum, cum schisma oriretur inter *Judam* & *decem tribus*, atque permansit inter *Samaritanos* & *Judæos.* Cumque definitio montis *Moriæ* penderet ab auctoritate *Davidis*, ejusque auctoritas maxima ex parte ex auctoritate *Samuelis*, omnis *historia* in libris *Samuelis* spectat, ad demonstrandam ex dictis & gestis divinis utriusque *Davidis*, & *Samuelis* auctoritatem. Scilicet viros fuisse Prophetas in θεοκρατίᾳ populi; veros & probatos Jehovah ministros, adhibitos, ut, quæ adhuc supererant ex lege *Mosis* in Terra conficienda, per eos sub approbatione divina præstarentur. Idem de *Salomone* putandum, cui Templum ipsum condere relictum fuit: ast, cum post mortem *Salomonis* schisma obortum fuerit, simul notatur, decem tribus ex consilio *Jeroboami* relinquisse cultum Dei in Templo, & dum translatæ sunt decem tribus ad cultum in *Dan* & *Bethel*, tota sequens *historia* commonstrat, ut factum illud Deo displicuerit.

B. Pauca de scopo librorum *historicorum Novi Testamenti* dicenda restant. *Historici Novi Testamenti* absolvuntur quatuor *Evangeliis*, & *Apostolorum actis*.

א. Nomen *Evangelii* ipsum *scopum* indicat, dicit enim annunciationem præsentiæ Regni *Christi*, ante promissi, per exhibitionem Regis, characteres in prophetiis designatos, ad

ad amussim implentis, Ut eorum *librorum scopus* generalis sit, ostendere *Jesum* esse *Christum*, ad introductionem in Regnum cœlorum a Patre missum & legatum; ita ut omnia allegata eo tendant, quo videamus omnes characteres *Messiatus* per totam Ejus vitam, pro ratione temporis fuisse manifestatos. In specie autem notandum quoque est obiter, diversitatem consiliorum singulorum *Euangelistarum* profluere ex ratione objectorum, quorum rationem habere voluerunt. Ita

α. *Matthæi Euangelium* habet rationem scripti *apologetici* contra *Judæos* & ad *Judæorum* conversionem, in quo ubique tacitis *Judæorum* præjudiciis occurrit, eaque opponit ex tota *vitæ Christi* ratione, quæ difficultates istas ex animis non obfirmatorum facile tollere queant.

β. *Marcus breviarium* dedit *Euangelii* in usum credentium, incipiens a vocatione & baptismo *Joannis*, ut confirmet credentes in fide, ostendendo *Euangelium* habuisse sub vita *Christi* legitimum *auspicium*, evidentissimum *progressum*, & gloriosum post *παθήματα exitum*: in quibus ejus veritas luce meridiana clarius persplendet.

γ. *Lucas* pro indole Gentium conversarum & convertendarum *historiam* revocavit ad *historicam methodum*, seriem temporis observando, & gesta sub vita *Christi* cum æra Romana componendo, ut in ipso progressu videant lectores decentiam Dei fuisse observatam, & manifestationem Regni Christi convenienter fuisse notificatam.

δ. *Joannes*, in scribendo *Euangelistarum* ultimus, varia adjicit, ac præcipue varios sermones *Christi*, propter *Ebionitas* & alios primos oppugnatores Deitatis *Christi*. Cumque illa esset maxima conditio personæ *Christi*, Qui cum præstare se deberet Sospitatorem mundi, ut esset *θεάνθρωπος*, jam multis hoc agit, ut de Ejus humanitate non dubitaretur, ut probet Eundem esse manifestatum secundum *θεότητα*, ut Filium Dei in unitate personæ.

ב. In *Actis* autem *Lucas* intendit demonstrare, *Euangelium Regni*, post *sublationem Jesu Christi* in thronum Majestatis, & fuisse manifestatum, & propagatum, non tantum inter *Judæos*, sed & inter *Gentes*, & etiam indubia fide fuisse receptum in *Orbe*, præprimis in nobilissimis partibus *Imperii Romani*: quique eum in finem, ut certitudo esset major, ostendit propagationis ministros fuisse Viros

ros θεοπνεύστους, quique habuerunt contestantem Deum per signa & miracula. Abhinc progreditur præprimis ad *historiam ministerii Pauli*, tanquam legati ad *Gentes*, incipiendo a stupenda ejus vocatione, & pergendo ad demonstrationem omnis successus legationis ejus inter *Gentes*, per omnem *Asiam* & *Macedoniam*. ac *Achajam*, donec ad terminum legationis venerit, scilicet *Romam* ipsam.

Notandum hæc omnia eo spectare, ut in textibus *historicis* non simus contenti omnia trahere tantum in exemplum fidei & pietatis; verum etiam, & quidem primario, ubique scopus Spiritus Sancti postulat, revocare ad demonstrationem divinitatis viarum Dei, prout singulis temporibus consilium Dei postulabat.

§. 4. *Divisio textuum historicorum*, propter varietatem materiæ substitutæ, aliam attentionem requirit. Scilicet, notat partes rerum gestarum, ut se habent ab initio ad finem, aut a primo apparatu ad progressum, & usque ad exitum; sicuti igitur comœdia in varias scenas & varios actus distingui solet, ita oportet in antecedentibus notare molimina rerum subsequentium. Ut itaque commode inveniantur *denominationes*, semper oportet nos esse memores, in rerum eventu inveniri ultimum scenæ actum, & id quod assequi consilium Dei decreverat. *Denominationes* itaque debent esse relativæ ad eventum, ut in prioribus quæramus molimina & apparatus ad illum exitum consequendum susceptos. Alterum quod attinet de *subdivisionibus* non *enumerandis*, tenendum est, mente tamen esse comprehendendas, ne confuse effundantur, quæ in buccam veniunt, & dum *transitus* fit ab una parte in aliam, modice tantum *subdivisiones* sunt occultandæ, ut *transitus* nos ab una re ad aliam deducat, cui eleganter aliqua *denominatio* partis *subdivisæ* immisceetur, quod maxime facit ad excitandam attentionem auditorum.

§. 5. In pertractatione materiæ *historicæ*, sive *explicatione* repetimus potissimum ea, quæ in parte prima dicta sunt, eam ob causam, ut teneamus quid speciatim faciat ad meditationem *textus historici*.

§. 6. Ad illustrationem dictorum

I. *Proponamus* nobis exemplum, quod exstat libro Ezræ, CAP. I. ℣. 1—4. Ibi *edictum Cyri* proponitur, concedentis populo facultatem redeundi in terram suam, ut ædificent *Hierosolymis templum Jehovah*. Consilium annotationis est ostendere, quod per *captivitatem Babylonicam* intercedentem cultus Mosaicus non fuerit abolitus, sed post conservatas reliquias populi & fidei religionis Mosaicæ in populo, Deus causam suam reassumserit,

ſerit, idque convenienter prophetiis & prædictionibus de reducendo populo ad ædificationem *templi:* ubi igitur *præparatio* deſcribitur,

†. Secundum excitationem inſtrumenti: ℣. 1.

††. Secundum ſubminiſtrationem facultatis.

In *prima parte* notatur

A. *Perſona*,

א. *Cores Rex Perſarum*, qui proinde reſpiciendus eſt cum relatione ad *edictum*, ut Monarcha primus imperii Perſici, Vir auctoritatis ampliſſimæ & latiſſimæ. Ubi obiter notatur, *Monarchiam Aſſyriacam* jam tranſiiſſe ad illam gentem, aſt nomen adjici, partim, ut teneamus primum fuiſſe Monarcharum Monarchiæ ſecundæ, deinde, ut in memoriam revocemus eundem eſſe Virum, quem Jeſaias jam ante nominaverat, ut intelligamus juſtum inſtrumentum providentiæ divinæ hic fuiſſe adhibitum, qui conſilium divinum ſibi exſequendum ſuſceperit.

ב. Notatur & *Deus* hoc inſtrumento utens & applicans, Qui vocatur *Jehovah*, ne quis putet, quæ *Cores* moliebatur, fuiſſe opus humanæ ſolum induſtriæ, aut prudentiæ politicæ, verum opus iſtius *Dei*, Qui ſolus verus eſt, Quique ſub hoc nomine innuitur ut fideliter promiſſiones ſuas præſtans.

In *ſecunda parte* notetur:

ג. Ad προσωπογραφίαν ſpectare *totum populum Dei*, qui accipit beneficium, ita ut populus Iſraeliticus agnoſcatur in *edicto Cyri*, *populus Dei veri & ſupremi:* qui totus dividitur, in duas claſſes, in *populum ſpontaneum*, & *alios*, terræ peregrinationis affixos, ut cuique ſuum præſcribatur officium.

B. *Facti* conſideratio in eodem textu, eſt *præparatio edicti* de concedenda populo libertate redeundi in *patriam*, & *condendi templum Dei*. Ad hoc conſilium

א. *Cores* applicat ſpiritum ſuum & deliberat, imo concludit de *edicto* emanando, quod mirum videri poſſit in Rege *Perſarum*, qui ex gentibus erat.

ב. Aſt *cauſam* addit *hiſtoria*. Scilicet tribuitur principium hujus conſilii *Jehovah* excitanti ſpiritum ejus; in Illius enim manu ſunt *corda Regum*, *quæ flectit ut rivos aquarum:* idque ideo additur, quo *verbum* ex *Jeremiæ ore* prolatum *adimpleretur*, quo dictum fuerat, ſervitutem ſub Babyloniis terminandam intra *ſeptuaginta annorum ſpatium*.

In *parte ſecunda*
Factum quod perpendendum eſt, deſcribitur
α. Reſpectu ſpontaneorum, qui accipiunt facultatem
a. Redeundi in patriam.
b. Ædificandi domum Jehovah.
β. Reſpectu aliorum, qui accipiunt *facultatem* promovendi fratrum opus conceptum *muneribus*, & præſertim *oblationibus ſpontaneis* ædificando templo impendendis: quæ omnia exaggeranda ſunt ab *honeſto* & *utile*, per commendationem libertatis receptæ & cultus publici redditi.

C. Quod ad *modum* agendi attinet, in *prima parte edictum* concipitur ut propagandum, non ſolum *ore*, ſed & *ſcripto*, idque latiſſime per omnia *Regna*. Ita ſolebant *edicta Regum* publicari, ut ad omnium cognitionem perveniat voluntas Regis; in quem finem adhibebantur in initio præcones, & illis addebantur ſcripta locis publicis affigenda, quo indicatio voluntatis Regis amplioris eſſet durationis. Intereſt enim omnium ea ſcire, & eorum, quibus ſcilicet privilegium conceditur, ut arripiant, & aliorum, ut uſum conceſſæ facultatis non impediant.

D. *Ratio temporis* etiam *prima parte* habetur, ubi legimus concluſionem Regis circa *edictum* illud, ejusque præparationem & executionem incidiſſe in *annum primum Cyri Perſarum Regis*, quod intelligendum de anno imperii ejus Monarchici, quod imperium incipit a ſubjugato imperio Babylonico, ut habeat

א. *Rationem εὐκαιρίας*, quam primum enim, imperio Babylonico ſubjugato, Monarchia ad *Cyrum* devoluta fuit, potuit ille jure & facile rem illam auſpicari, & omnibus locis nationes ſuas lege ſua ad præſtandam ejus voluntatem obligare.

ב. Sed pertinet etiam ad juſtam *chronologiam*, dum manifeſtat *tempus* a Deo definitum, in hoc opere juſte fuiſſe obſervatum. Intercedit enim inter annum quartum *Jojakimi*, a quo captivitas Babylonica incipit, uſque ad annum primum *Cyri* Monarchæ, quo ſervitus populi terminatur, juſtus annorum ſeptuaginta numerus.

In *altera parte* etiam ad *temporis definitionem* trahere oportet, Quod *omnia Regna terræ* dicat *Cyrus ſibi tradita fuiſſe*, quæ indicant *tempus* Monarchiæ: deſcribi enim iſta phraſi, *omnia Regna terræ*, Monarchicum imperium, conſtat ex Sacris. Itaque cum tranſitu Monarchiæ Babylonicæ & Aſſyriacæ ad *Perſas*, Monarchia in *Perſarum* imperio reſpicienda

spicienda fuit; imo *edicti* verba indicant & Monarchiam *Persicam* stetisse in primo Principe in vocula *dandi*, quæ includit primam acceptionem potestatis illius latioris.

E. *Locorum circumstantiæ* etiam in *utraque parte* notandæ sunt. In *prima parte* notatur

Edictum propagandum fuisse, & propagatum per *omnia Regna Cyri*. Ubi paucis de amplitudine imperii Monarchici *Cyri*, isto tempore spectabilis, quod conferendum est cum dispersione populi Israelitici & Judaici. Decem tribus abductæ fuerant ab Assyriis in Assyriam & Mediam, sicuti & Judæi dispersi fuerant a Nebucadnezare in varias colonias per Mesopotamiam, Chaldæam & alias partes; ut autem omnibus daretur facultas privilegio concessa, commodum singulare erat hic exaggerandum, quod omnes terræ dispersionis non tantum uni Regi clementissimo tunc fuerint subjectæ, verum etiam, ut omnes nationes, ubicunque locorum edoctæ fuerint & monitæ de libertate Judæis restituenda & relinquenda.

F. Omne hoc consilium Regis *Cores* derivatur ex *consilio Dei*, cujus erat observare *tempus* destinatæ libertatis & liberationis populi cum omnibus suis circumstantiis, unde in *prima parte* Jehovah dicitur *excitasse spiritum Cyri*, ut *verbum suum, ex ore Jeremiæ prolatum*, constaret; at præprimis in *parte altera*, *rationem edicti* præbet Cyrus in præfatione: ℣. 2. dum ait, *Jehovah*, ac proinde Deum Israëlis in contradistinctione ad omnes alios Deos, Eundemque *Deum Cælorum* vocat, Qui ex supremis omnia gubernat, Auctorem fuisse

א. Acceptorum *omnium Regnorum terræ*.

ב. Mandati, de *domo illi condenda Hierosolymis in Juda*: ex quibus evidentissimum est, gesta *Cyri* profluxisse ex *singulari consilio Dei*, volentis illam instaurationem cultus sui, cum reductione magnæ partis populi sui. Ex quibus prompta erit conclusio, spectare ad triumphum causæ Dei disceptatæ inter cultus Mosaici asseclas & idololatras, Deum, Hierosolymis cultum, esse solum verum Deum, cultumque, juxta instituta Mosaica ibi renovandum, spectare ad unam solam veram religionem, qua verus Deus hominibus conciliari potest.

II. *Creatoris facta*, cum celebrantur in *historia*, *considerantur*,

A. Ut *benedictiones*. Exemplum esto: Josua VI. ℣. 1—16. Notatur in ea *historia*, quod Deus, sub initio occupationis terræ hæreditariæ, specimen dederit suæ potentiæ in obsignationem spei per Vetus Testamentum Abrahamo datæ, cujus promissio erat de danda ista hæreditate Abrahami posteris.

 Speci-

Specimen illud fuit in occupatione *Jerichuntis*, primæ ſcilicet *civitatis*, quæ *Joſuæ* & *populo* in terra occurrebat. In qua *hiſtoria* notanda eſt,

א. Difficultas rei, ex oppoſitione civium portas claudentium.

ב. Succeſſus rerum geſtarum juxta oraculum Dei. Ubi expendere opertet

α. Præſcriptum divinum cum ſpe ſucceſſus datum. Deus enim

a. Promittit traditionem *civitatis* in manum *Joſuæ*.

b. Poſtulat interim *modum* agendi in oppoſitione *Joſuæ* ſervandum, dum exigit officium

a. Militum.

b. Sacerdotum.

c. Reliqui populi.

c. Connectit hanc agendi *methodum* cum effectu, qui eſſet *præcipitatio murorum civitatis*: ℣. 2—5.

β. Curam *Joſuæ*: ℣, 6, 7.

γ. Executionem rei juxta præſcriptum *modum* cum eventu conſtituto, quod in omnibus ſuis circumſtantiis accurate deſcribitur verſibus ſequentibus. In quo ſucceſſu, ut eſt in lege noſtra, beneficii divini utilitas æque ac magnitudo notanda eſt: exaggeratio autem conſiderat collationem difficultatis rei & periculi, ſi res non ſuccederet ex voto, cum felicitate eventus, Dei nimirum hic beneficium fuiſſe, populo obſignantis auxilium ſuum, imo & manum ſuam, ut ita concipiat hic bonum omen ex opere initiali, nil fore tam arduum tamque præruptum in hoc bello cum inquilinis, quod Ipſe manu ſua non dejiceret. Hinc facile præparatur concluſio ad ἀπόδειξιν, quæ eſt, propter *arcam fœderis*, quæ & *teſtimonii* dicebatur, Deum ſua manu dediſſe populo terram hanc, ut agnoſcant terram dari vi fœderis in territorium cultus Moſaici.

B. Ut *Maledictionis*. Exemplum eſto: Judic. VI. ℣. 1—6. Ubi de *populi depauperatione* & *ſubjugatione ſub Midianitis per ſeptennium* agitur. Ubi proponitur

א. Peſſimus *filiorum Iſreälis* ſtatus ex malo turpi.

ב. Conſequens ſtatus eorum miſerrimus.

α. In *priori parte* deſcribuntur *filii Iſraelis* ſub reatu, quibus tribuitur, ad exaggerandum reatum, illos *malum feciſſe in oculo Jehovah*. Quæ phraſis ſignificat ultimam diſplicentiam Deo.

β. In

β. In *altera parte* autem notantur fructus peccatorum amari.

a. *Jehovah* proponitur ut *Judicem* agens, & quidem rigidum in pœnis.

b. *Factum Jehovah* punientis vocatur *traditio eorum in manus Midianitarum*, quæ describitur:

a. In genere, dum constituuntur *in manus bestium*, quod servitutem significat.

b. In specie exaggeratur.

*. A terrore inter *Israelitas* concepto, ut ex metu *se occultaverint in speluncis*: ℣. 2.

**. A violentia *Midianitarum*, quotannis totam terram & messem deprædantium: ℣. 3 — 5.

***. A duratione per *septennium*.

c. **Consequens**. Sequebatur enim inde ultima *depauperatio Israëlis*; quod autem in hac *depauperatione populo* amarum fuit, erat observatio manus Dei, maledicentis propter nexum, qui proponitur inter reatum *populi* & *castigationem* hanc, ita ut severum illud malum, a *Midianitis* inflictum, redigeret *populum* fere ad incitas: quid enim *corruptio omnis sementis* post se trahere poterat? quam ultimam annonæ caritatem, & periculum exstinctionis *populi*, in paupertate pereundi. Quæ si conferantur cum promissionibus divinis, piis in *populo* promissis apud Mosen, jam terra negabat *populo* proventum suum, Deo omnem indignationem suam ostendente, unde facilis *conclusio*: declinationem a Lege Mosaica eam involvere displicentiam coram Deo, ut defectoribus manifestetur, se Deum in gloriæ suæ Vindicem mutasse, adeoque omne illud judicium habere rationem formalem condemnationis divinæ populi recedentis, omnisque recessionis a via, per Mosen commonstrata.

C. Ut exemplum præbeamus *historiæ*, cui *miraculum* innectitur, imo potius, quæ *miraculum* enarrat, perpendamus locum Matth. IX. ℣. 27 — 30. Ubi Euangelista in eo est, ut ad cumulum *miraculorum Christi*, varios morbos sanantis, adjiciat & *miraculosam* medicinam *cæcitatis*, unde & celebrior factus fuit. In qua *historia* notandus est

א. Occursus *duorum cæcorum*, cum **Christo** *de sanatione* sua agentium: ℣. 27, 28.

ב. *Sa-*

ב. *Sanatio* ipſa *miraculoſa.*

α. In *prima parte* notentur

a. Occurrentes, *Jeſumque* ad opem implorandam *ſequentes*, qui ſunt *duo homines cæci*, miſeri proinde, eoque magis, quia morbus habetur pro incurabili: quippe qui conſtabat in privatione facultatis *videndi*, ſine ſpe reſtitutionis naturalis; ita ſpectatores hujus mundi privantur intuitu hujus univerſi & theatri providentiæ Dei; quidquid *oculi* menti objiciunt, illud denegatum *non videntibus* eſt: quo periculo non laborant, qui aquam & ignem diſtinguere non norunt, nemo non agnoſcit; ut aliena ope indigeant, ſi pedem efferre velint, res ipſa evincit.

b. Hinc *deſiderium* teſtantur *liberationis.*

a. Aſſequendo Jeſum præcedentem, Qui jam fama *miraculorum* inclaruerat, quippe proxime mortuæ *filiæ vitam* reſtituerat. Hunc itaque *Medicum* quærunt, tanta experientia *miraculorum* clarum & famigeratum.

b. Nec *muta* fuit hæc *ſequela*, ſed *clamantes* teſtantur deſiderii vehementiam, ut proinde aures ſequentis turbæ impleverint *ſuo clamore.*

c. Argumentum autem *clamoris* erat teſtificatio deſiderii, *Jeſum* enim alloquentes ajunt, *Fili Davidis miſerere noſtri.* In qua petitione profitentur,

*. *Jeſum* eſſe *Filium Davidis*, ita in communi nota erat Ipſius familia, verum etiam ſubinnuunt ſe credere ex operibus, Hunc *Jeſum* fuiſſe, diu deſideratum *Germen Davidis*, Quem futurum Meſſiam promiſerant Prophetæ.

**. Ejus *miſericordiam* implorantes non tantum teſtantur propriam *miſeriam*, verum *miſericordiam* Hujus eſſe ſolum fontem ſpei, agnoſcentes, a liberrima Ejus voluntate pendere *miſeræ conditionis* ablationem.

c. Hoc deſiderium ſuſpendit *Jeſus*, dum tranſactionem cum iis differt, donec *domum* ſuam *Capernaumi* ingreſſus fuerat, ut *fidem* eorum magis exploratam & manifeſtatem daret, quod & conſecutus fuit: manifeſtata enim fuit eorum *fides* amplius.

α. E *conſtantia perſequendi Chriſtum*, Quem *hanc domum* ingreſſum ſequuntur, & adhuc ad Eum accedunt,

cedunt, ut non absistant ab instituto, etiamsi responsum non retulerint in via, quod effectum fuit constantis persuasionis de potentia *miraculorum Christi.*

b. Ex colloquio cum *Christo* exploratorio, nam

*. Rogat eos *Christus*, *credantne Se hæc facere posse?* quæ *fides*, in quam Christus inquirit, quidem est *miraculorum*, ut vocant, sed & sæpius jungitur cum *fide justificante*; quando nempe *Christus* agnoscitur non tantum potentia divina insignis, sed exinde ut *Filius Davidis*, in Cujus misericordia est omne bonum.

**. Hinc & *illi respondent*, *imo Domine*. Agnoscentes *Filium Davidis*, *Dominum*, ac proinde Regem promissum, Cui imperium *Regni cœlorum* debebatur, ad hoc a Deo missum, testificantibus operibus, quæ præstiterat.

β. In *secunda parte* narratur, *fidem horum miserorum* non vanam fuisse, ipsos enim pro desiderio suo assecutos fuisse, *sanationem*, *visusque restitutionem*. Ubi

a. *Modus* describitur singularis, & a via Medicorum admodum recedens. Ad curandum enim hanc *morbum*, quoad externa, nil confert *Christus*, quod ex promptuario medico desumtum est, sed

a. *Attingit* tantummodo *eorum oculos*; quod sane ad *restitutionem istius privationis* per se nil conferre potuit, a simplici enim *contactu* nulla fit restitutio humorum & tunicarum, quale quid requiritur in restitutione *visus* a *cæcitate*: verum omnis ratio istius *contactus* fuit, ut signum externum daretur pronæ in *Christo* voluntatis ad ferendum auxilium.

b. Huic accessit & *jussio*, *fiat vobis secundum fidem vestram*. Quæ elocutio indicabat potentem *jussionem* divinæ voluntatis, qui modus operandi tantummodo Creatoris est, solo verbo imperii creantis, & supremi in Orbe Regis, verbo potentiæ omnia facientis. Verum imprimis quoque notare oportet, in verbis

*. *Fiat vobis*, esse benignam concessionem petitionis ad beneficium accipiendum, quod ipsi professi fuerant fore *misericordiæ Christi* opus.

**. Dum additur *juxta fidem vestram*, notatur non

solum amplitudo beneficii, omne pium desiderium implentis, verum etiam *sanationem horum cæcorum* suscepturam rationem formalem confirmationis veritatis, quam se credere professi fuerant: *fidem* enim testificati fuerant, professi *Filium Davidis* inveniri in *Jesu*, Eumque datum fuisse *gratiæ* & *misericordiæ* Oeconomum, potentia divina instructum; ita ut veritatis istius confirmatio penderet ab hujus moliminis eventu.

b. *Eventus* enim subjungitur, quod nempe non *unius*, sed *utriusque oculi fuerint reclusi.*

a. *Aperti* dicuntur *oculi*, circa quos omnis remora *visionis* remota fuit. Quidquid enim in pupillo *oculorum* materiæ luminosæ transitum prohibeat, quando amovetur, restituit viam aditus ad nervos opticos; verum in eo magnitudo operis conspicienda est, quod *cæcitas perfecta* sæpe oriatur ex humoribus exsiccatis, effusis, exulceratis, ita ut omnes Medici agnoscant, ultimis in casibus medicinam desperatam esse, nullumque dari a *privatione* humorum ad *restitutionem* regressum naturalem.

b. Sed magis aggravat *miraculum* hoc, quod *restitutio* illa fit in momento, sine ulla applicatione causarum secundarum, ad solum imperium Christi, Qui hic ad nutum *jubet*, ut, ubicunque lateat morbi causa, sive in tunicis oculorum, sive humoribus, causa mala removeatur sine impetu physico, & quod deerat restituatur. Quæ potentia revera creationis est & Creatoris, dum Deus solus sit caussa motus istius, Qui Ipse solus primum motum rebus corporeis indidit.

§. 7. In istis *historicis* pertractationibus *textuum*,

I. *Dogmata fides* occurrere variis modis notamus, & quidem

A. *Per modum confessionis*, quandocunque *historiæ* homines in re gesta inseruntur sermocinantes, & Dei nomen aut vias profitentes, V. C. Quando *historiæ* humiliationis *Nebucadnezaris*, juxta prædictionem Danielis, subjungitur *per modum confessionis* agnitio Nebucadnezaris, qua profitetur & laudat *Deum Israëlis*: Dan. IV. ℣. 34—37. Ubi tantummodo notandum est, *dogmatica* illa strictim esse pertractanda, notando, ut ex collatione paucorum dictorum Sacræ Scripturæ veritas,

ritas, quæ est fidei Judaicæ, testimonium acceperit ab homine gentili, sed veritati testimonium dare coacto, ut tandem pergamus ad conclusionem. Deum in captivitate Babylonica ita conservasse veritatem suam revelatam, ut tandem summus ille Monarcha illi debuerit præbere testimonium, coactus vi veritatis, partim ex collatione eventus cum prædictione Danielis, partim ex opere miraculoso, quod & in morbo & in restitutione expertus fuerat.

B. *Per modum novæ revelationis* si quid occurrat *historiis* insertum, erit *historia* cujuscunque *apparitionis* divinæ, in qua Deus exhibetur, ut loquens cum suis amicis: V. C. Gen. xv. ℣. 1. Ubi describitur *apparitio* divina *Abrahamo* in visione facta, & quidem ad ejus consolationem & confirmationem in peregrinatione; dum adhuc incederet ἄτεκνος, & non videret semen ad spem suam firmandam. Ubi

א. *Apparitio* divina depingitur.

ב. Oraculum ad consolationem communicatur.

α. Quoad *primum*, *apparitio* describitur. Ubi

a. *Personæ* conferuntur, hinc *Jehovah apparens*, illinc *Abrahamus apparitionem* Ejus excipiens; Ille concipiendus ut Ipse Angelus faciei, Deus Assertor Abrahami, Qui omnem ejus causam in se suscepit; ille ut jam ante vocatus, sed adhuc in exercitio fidei explorandus.

b. *Modus apparitionis* fuit, quod *apparitio* fieret in *visione*, ita ut *Abrahamus* admitteretur ad conspectum aliquem symbolicum, licet ejus repræsentamen secundum circumstantias non extendatur: hic autem *modus apparitionis* divinæ recensetur inter celebriores, cujus interventu Prophetæ illuminati fuerunt ad vaticinia proferenda.

c. Sed ad majorem rerum certitudinem adjicitur *sermo externus*, ut non tantum oculis viderit, sed & auribus hauserit Patriarcha verba, seu sermonem Dei, atque viderit & audiverit Deum ipsum ad colloquium admittentem.

d. *Opportunitas* notatur verbis nexum *historiarum* indicantibus. Scilicet post reportatam victoriam a Regibus extraneis, & liberatum Lothum cum tota familia, imo post reportatam benedictionem Melchizedeci; in quibus *historiis* Patriarcha expertus fuerat divinam manum, ipsum defendentem, imo & exaltantem, ut, inter quos degeret, ab hoc beneficio redderetur

tur gratior. Hæc voluit ut jam agnosceret *Abrahamus*, & sumeret in argumentum fiduciæ in Deum tutelarem; quare oraculum intercedit, quo fides, experientia firmata, adhuc incederet majori cum πληροφορίᾳ, adversus omnes difficultates secuturas amplius munita.

β. Quoad *secundum*, occurrit ibi hoc ipsum, de quo dicimus, oraculum verbotenus, proponiturque *Abrahamo* hinc officium, illinc officii fundamentum.

a. *Officium* est, *ne metuat Abrahamus*, quod revera præceptum fidei fiducialis est: *nil metuere* enim est credere, quod a nullo ex statu gratiæ & salutis expelli possit aut superari, quidquid generis tentationum illi objiceret Deus sancte, aut hostes nominis divini malevole.

a. *Abrahamo* datur hoc privilegium tanquam vocato & Dei amico, imo & Viro consilii divini, cujus ope Deus restituere velit corruptionem in fide prævalentem; fieri non poterat, ut ille frustra ad hoc esset excitatus, qui erat divinitus vocatus.

b. *Amplitudo boni* est ablatio *omnis mali*. Qui jubet ut *non metuat*, jubet sut *nil metuat*, scilicet nil rerum in vita occurrentium, nil in morte, nil post mortem, nil quoad corpus, nil quoad animam, quia, quoad totum, erat in defensione & tutela omnipotentiæ divinæ Jehovah.

b. Hoc tanquam argumentum fiduciæ exercendæ eleganter exprimit, quando Jehovah dicit, *Ego sum clypeus tuus & merces magna valde*. In quibus verbis est nova revelatio, & accuratior doctrinæ gratiæ expositio, dum *Abrahamus* proponitur ut exemplar omnium fidelium, & speculum gratiæ divinæ, cui in amicitia cum Deo, & sub tutela Goëlis illum erigentis addicitur.

a. Ablatio *omnis mali* sub phrasi emblematica, *Ego sum clypeus tuus*. In primo verbo gratiæ exhibuerat oraculum divinum *Semen aliquod mulieris*, tanquam Propugnatorem suorum in duello, cum Serpente antiquo aliquando suscipiendo, cujus consequens foret abolitio potestatis Diaboli: hic vero ad majorem lucem idem Ille Propugnator semet proponit ut Jehovah Mediatorem, Qui sese interpo-

neret

neret inter suos & omnia mala, quæ tanquam arma destructionis immitterentur in peccatorem. Quod ut evidentius intelligatur, nota

*. *Clypeum* esse armaturæ genus, quo tela hostium excipiuntur, ad defensionem corporis sub *clypeo* latentis, vox מגן notat *clypeorum* genus majus & solidius; majus ut totum corpus obtegere queat, solidius ut non possit perrumpi a telis, etiam vi explosis, nec ab aliis armorum generibus, hastis nimirum & gladiis.

**. Commodus hoc symbolum est Mediatoris & Sponsoris, Qui omnes qualitates *clypei* adimplet.

†. Sicut enim *clypeorum* est obtegere corpus, ut tutum sit, ita spiritualis hic *Clypeus* totus est ad defensionem suorum, ut averteret ab iis omnia mala internecina & mortifera, quæ, ut maledictiones legis, intentaret Diabolus inferre toti corpori seminis mulieris: ut hic sit expositio fructuum Propugnatoris, & victoriæ ab Ipso reportandæ; fore enim ut cum abolitione potestatis Diaboli, etiam credentibus concilietur tuta salutis conditio, quippe qui nil valeret omnibus suis artibus adversus electos vocatos.

††. *Clypei defensio* locum habet, quando interponitur inter oppugnatos & oppugnantes, ita *Clypeus* noster spiritualis proponitur, ut Qui se interponeret; in qua schesi eleganter depingitur, ut Mediator inter Deum & hominem, in quantum ira Dei concipi potest, ut pœnas immittens ex dictamine legis. Imo & eleganter delineatur ut Sponsor, Qui velit se ponere nostro loco, & tela justitiæ divinæ, nec non Diaboli eo jure muniti, Ipse excipere. In quibus evidens est substitutio Sui, loco nostri, sub quo schemate etiam in primo verbo gratiæ occurrit tanquam Propugnator, communem suorum causam agens.

†††. Uti *clypeus* sufficit ad totum corpus tegendum, ita Hic noster se proponit *Abrahamo*, ut teneat nil mortiferi, ob latitudinem pro-

tectionis, illi posse attingere, quamdiu Hic se *Clypeum* exhiberet.

†††. Cum *Clypei* essent muniti ferro & coriis, atque ita solidati, ut ab armis perrumpi non possint, ita hic *Clypeus* proponitur in spiritu, ut Qui sit insuperabilis, ad excipienda & ad exstinguenda, imo diffringenda tela sufficiens: quæ innuunt justitiam & robur, quibus prævaleret, & prævalebat in opere defensionis.

***. Talem semet præstiturum dicit *Jehovah*. Scilicet Ille Ipse, Qui alias vocatur *Jehovah justitia nostra*, & *Jehovah*, Qui est, *justitia & robur:* Jerem. XXIII. Jesai XLV. Quod commode additur, quia ista effecta *clypei* a nulla mera creatura erant exspectanda, adeo, ut hic dogma salutis insignem recipiat lucem ab hoc oraculo: *Semen mulieris* audiebat in primo verbo gratiæ Sponsor noster & Mediator, hic autem *Jehovah*, licet enim & *Heva* Gen. IV. ℣. 1. recte collegerit, omnem spem esse repositam in *Viro Jehovah*, quæ vis erat collectionis & conclusionis fidei, hic nihilominus id pro auctuario revelationis accipiendum est, quod *Jehovah* expresse Semet Ipsum profiteateatur & declaret *Clypeum*; ut hic articulus fidei firmetur, quod Mediator electi generis humani debuerit esse θεάνθρωπος, cum & postmodum oraculum Dei dixerit, Eundem fore *Semen Abrahami*, in Quo omnes gentes benedicerentur.

****. Tantæ dignitatis & potentiæ *Clypeus* se offert *Abrahamo*, dicens, *Ego sum clypeus tuus*, quo innititur solatium de *nil metuendo*. Scilicet *Abrahamus* concipitur, ut jam vocatus & credens, qui se Christo applicuerat, atque adeo fide Eum apprehenderat: unde & eruitur *dogma*, Deum hunc tutelarem, Filium Dei & Sponsorem se *Clypeum* præstare omnibus ambulantibus in vestigiis *Abrahami*, id est, vocationi divinæ obsequentibus, & se per fidem Deo vocanti committentibus; horum enim esse solatium, ut liceat deponere *metum omnem* propter

propter *Clypeum* apprehensum, sibique admotum; ratio connexionis est, quia *Abrahamus* fuit pater omnium credentium, atque adeo exemplar viarum Dei in ceteris.

b. Collatio *summi boni* subjicitur proxime, in vocibus, *Et merces tua magna valde*. In quo enunciato etiam notandum est cognitionis auctuarium: in primo enim verbo gratiæ manifesta notionum vis solummodo spem faciebat liberationis ex potestate *Serpentis* antiqui, cui quidem includebatur per consequentiam legitimam spes boni, sive collatio vitæ, concludente ipsum id Adamo sub nomenclatura uxoris nova: Gen. III. ℣. 20. Nihilominus, quod ibi involvitur, nova hic Oraculi amplificatione evolvitur, quando alloquium Dei, alloquentis Abrahamum, explicite dicit & positive, *Ego sum merces tua magna valde*. Quibus dictis quanta continebantur bona, tunc perspiciemus, quando vocabulorum potestatem habebimus erutam. Itaque notemus,

*. Vocem *mercedis* includere significationem boni alicujus pretiosi & omni exspectatione digni, atque inde valde desiderabilis, quod alicui datur ad compensationem & remunerationem sive laboris præstiti, sive damni, in gratiam alicujus passi: ad remunerationem, sub quo formali venit non tantum *merces* ex debito, sed & ex gratia, quam distinctionem facimus cum Apostolo Paulo: Rom. IV. ℣. 4. Quod plurimum pendet a dignitate & benevolentia Remunerantis, Qui compensat sæpius damnum longe ultra rei dignitatem, quando bonum remunerationis longis intervallis excedit bonum aliquod externum, in gratiam Remunerantis relictum & omissum.

**. Notandum hic porro, *mercedem hic oblatam* talem habere relationem ad Offerentem, ut, Qui hic spondeat, sit Jehovah, Qui de *mercede* pronunciat, fore *magnam valde*, id est, secundum idiotismum Hebræorum, fore *mercedem maximam*, cum omnibus damnis hujus Seculi utique minime comparandam; ut exinde jure inferas

†. *Bonum*, quod hic offertur, esse rebus hujus mundi

mundi longe nobilius, imo esse revera summum *bonum*, ultra quod mens nil desiderare possit; quidquid autem *boni* hujus vitæ sit, quocunque titulo veniat, non potest concipi ut *bonum magnum valde*, nisi pertingat ad perfectionem mentis, seu animæ. Omnia enim *bona* corporalia, benedictionibus corporalibus inclusa, nil conferunt, nisi quæ impii cum piis habent communia, quæque tantum naturalem hanc vitam, eamque fluxam & cito præterituram, fovent, in quibus qui *maximum bonum* collocant, ipsi bruta agunt. Itaque quando *Jehovah* spondet *bonum magnum valde*, necessario cogitandum est de bonis salutaribus, mentem perficientientibus, illique adhærentibus non tantum in hac vita, verum etiam post resolutionem corporis hujus in vita futura.

††. Præprimis quia offertur ut *donum Deo dignum*, quod præstaret Ipse Jehovah nova & singulari promissione se obligans, ut non potuerit non hoc *bonum* respici, tanquam quod proflueret ex singulari amore Ejus, quoque omnem vim amicitiæ suæ indicaret. Non enim putandum est; Abrahamum alio oculo respicere potuisse *apparitionem* illam divinam, quam ut conciliati Numinis effectum, nec *bonum promissum*, quam ut amicitiæ divinæ fructum exuberantiorem, qui proinde non potuit non esse in reductione peccatoris ad primum creationis finem, ut scilicet amicum suum sibi restituat in vas gloriæ suæ, in quo velit glorificari secundum omnes divitias suas.

†††. Sed quid per ambages hanc inquisitionem instituimus, oraculum ipsum exponit *bonum hoc*, quando dicit, *Ego Ipse ero merces illa.* Quibus denunciat. summum illud *bonum* esse Deum ipsum, & consistere in communione cum Deo hoc tutelari; Quem notavimus esse ipsum Angelum fœderis, Qui semet daret & dederat Abrahamo, ut bonum suum summum. Atque hoc est insigne *dogma fidei* & *spei* anti-

antiquæ, Jehovah Deum, præprimis in secunda persona, quæ audit Filius Dei, esse solum summum *bonum* credentibus; quod postmodum sæpe testificati sunt credentes: confer tantum testimonium Asaphi: Psalm. LXXIII. ℣. 24—28. Imo huic enunciationi innititur tota phrasis fœderalis, qua Deus Promissor hoc unum addixisse contentus est, quando dicit, *Ero Deus tuus*; quo significat omne *bonum*, quod in ejus sufficientia continetur, & in ejus potentia situm est secundum infinitam suam deitatem, se habere pro amicitia sua paratum ad conferendum in electos vocatos, modo intelligant facturum ad ultimam naturæ humanæ consummationem.

***. Hoc summum *bonum* respiciendum est sub titulo metaphorico *mercedis*, in quantum Promissor respicit singularem aliquam rerum commutationem. Quidquid autem Pontificii velint de meritis humanis, hic absurdum est, cum ubicunque *bonum* retributum longe excedit proportionem rerum omissarum, ita nunquam *merces* concipi possit ex debito, sed ex gratia. Verum intendit solummodo Jehovah Assertor collationem facere inter ea, quæ *Abrahamus*, vocationem sequens, reliquerat in patria cum renunciatione Idolorum, cum bonis, quæ acquisiverat per illam vocationem divinam respectu conditionis spiritualis & æternæ. Ita *merces* in Scriptura fere ubique significat, nosque attendere jubet in commutatione rerum *bonum* substitutum excedere omissa vel ablata, vel centupliciter, ut est in expositione Christi: Matt. XIX. ℣. 29. Quare hæc conferenda sunt cum præsenti conditione *Abrahami*, qui degebat exul, a patria peregrinus, inter Cananæos, ubi ne vestigium quidem terræ sibi proprium habebat, expositus in ea conditione admodum colonorum injuriis, ita ut parum abesset sæpe ab ultima oppressione: verum jubet illum *nil metuere*, quia vult ut respiciat præstantiora, quæ illi fuerunt communicata,

a quibus conditio ipsius antecedaneo ejus statu infinities erat beatior: quis itaque non videt, bonum illum compensationis esse distinguendum ob omnibus divitiis, honoribus & commoditatibus hujus vitæ, quibus hæc opponuntur, & a quibus hæc tanquam longe præstantiora contradistinguuntur, quæ hominem in paupertate & exilio, multisque in difficultatibus degentem, nihilominus reddit beatum & ceteris omnibus beneficiorum externorum possessoribus longe feliciorem? res ipsa loquatur, oportet, ut bona compensationis in amicitia Dei istius tutelaris ad animam spectent, & ad gaudium spirituale, nec non ad spem vitæ æternæ firmam & corroboratam.

****. Cumque *promissio* hanc spem faciat cum applicatione ad personam *Abrahami*, & *Abrahamus* concipiendus sit, ut exemplar omnium fidelium, spes facta Abrahamo circa bona spiritualia & ἐπουράνια, respicienda est ut spes communis omnium vere fidelium filiorum *Abrahami*, ut proinde, quotquot salvantur peccatores, vi hujus promissionis salventur, exponentis totum Testamentum Æternum secundum hæreditatem gratiæ & salutis, quam certis hæredibus adstituit Deus.

c. Hæc si revocamus ad *nexum* suum, observamus argumenta ista ad officium *non metuendi* solidissima sternere fundamenta: cum enim in omni casu hic Deus spondeat auxilium gratiæ suæ, & patrocinium semet sistendo Mediatorem & Remuneratorem hominis per fidem currentis in stadio, causa *omnis metus* solide tollitur, quia, Qui causam nostram facit suam, est & potentissimus, & benignissimus, atque omni modo ad auxilium potentissimum ferendum sufficiens; quippe Qui cum *Jehovah* sit & quidem *Jehovah* Assertor,

*. Propter *potentiam* suam longe excedit vim inferiorum, unde & in Sacris אל נבור dicitur, id est, potentissimus Heros, viribus prævalens, adversus Quem nil potest Diabolus aut mundus.

**. Pro-

**. Propter *benignitatem* enixi amoris. Qui quidquid potest, simul & vult ob manifestationem gloriæ gratiæ, & divitiarum gloriæ; ubi itaque combinata sunt & velle & posse, ibi cliens habet omnimodas causas non *metuendi: metuendum* enim est illi, si sibi relinquatur, quippe homo infirmus & natura indignus; ast quoniam Hic illi auxilium proponit, quo collocaretur ipse in tuto, jam cernit fundamenta πληροφορίας in Mediatore.

***. Accedit potissimum, quod *promissio* ista involvat *modum decentem*, cum spes omnis gratiæ & salutis hic fundetur in substitutione Goëlis, Qui in persona dignissima Sponsorem agit, & in Quo omnes conditiones Sponsoris legitimi inveniuntur: unde continet *promissio* omne id, quod ad animam peccatoris, sed resipiscentis & revocati ad Deum, tranquillandam facere potest.

Basis applicationis apodicticæ.

Ut ex dictis videre liceat *promissionem*, cui credit Abrahamus, habuisse omnes notas veræ divinitatis, atque ita religionem *Abrahami*, quam Judæi professi sunt orthodoxi, & quam Christus Apostolique etiam propagarunt, non esse figmentum humanum, sed esse indicationem viæ vitæ, a Deo profluentis; uti facile probatur, *partim* ex argumento revelationis ipso, omnes notas veræ religionis continente, *partim* ex contextu affirmante, *Deum Ipsum apparuisse Abrahamo*, atque Ipsum locutum fuisse, & ad Deum attulisse hanc viæ vitæ commonstrationem, *partim* ex implementis hujus oraculi, dum *Abrahamus* talem expertus fuit Deum, talemque, quam ipse adstipulatus erat, præstiterit πληροφορίαν.

C. *Historica*, quæ simul sunt *dogmatica fidei*, rejiciuntur ad §. 9. de *textibus Euangelicis.* Ubi quod ex *historia* concludendum est, conficit ipsum articulum *fidei*, atque adeo spectat ad *demonstrationem apodicticam*, dum generalis collectio totius *historiæ* futura sit revocatio omnium ad basin, argumentum *fidei*

dei continentem. V. G. *Christum* natum esse, quando *Jesus* natus est ex *Maria*, evidentissimum; manifestatum esse *Jesum* in prima infantia esse Ipsum Messiam: sufficientibus testibus propugnatum esse *Mariæ* Filium, jamjam natum Bethlehemi, & agnoscendum fuisse Messiam. Atque ita in ceteris articulis & historiis resurrectionem Christi, & exaltationem in cœlum dogmatizantibus.

Quæ autem faciunt ad illustrationem doctrinæ de *providentia Dei*, ut plurimum talia sunt, ut peculiari scopo subordinentur, atque adeo suppeditant nobis in ipsa explicatione porismata & veritates in transitu *confirmandas*, dum *scopus*, cui subordinantur, tantummodo spectet ad *demonstrationem*.

II. *Moralia* hic non sunt pertractanda, sicuti in textibus *paracleticis*, legem aut adhortationem continentibus; verum sufficit hic sola compendiosa *virtutis* consideratio, quæ & sola descriptione absolvitur, sed virtus aut vitium in *textibus historicis* conspici tantummodo debent, ut in exemplis suis relationem habentibus ad *historiam*, quare omnis meditatio post definitionem potissimum versatur circa istas relationes, ostendentes quid virtus aut vitium conferat ad *historiæ* scopum.

Exemplum *virtutis* in *persona* laudatæ videamus in *historia* conversionis *Nathanaëlis*, quæ exstat: Joan. 1. ℣. 46—52. Ubi scopus Euangelistæ est, ostendere in prima vocatione Discipulorum jam manifestum fuisse & agnitum, Jesum esse Filium Dei, atque ita verum Messiam & Regem Israëlis, atque id manifestatum & creditum fuisse ex evidentioribus indiciis.

EXORDIUM *desumi* potest ex Jesai. XI. ℣. 3. Scilicet inter characteres Messiæ, etiam Judæis non incognitos, fuisse, quod *Messias odoraretur timorem Dei*, quod deducatur. Ad hunc characterem manifestare voluit Euangelista *Jesum* Mariæ Filium esse Messiam, & quidem exemplo vocationis & conversionis *Nathanaëlis*: proposuit enim sibi probare *Jesum* esse *Christum*, & jure pro Tali fuisse agnitum, imo esse *Filium Dei* ex confessione *Nathanaëlis*, ejusque motivo, quippe qui fidem non admisit, nisi postquam expertus fuisset *Jesum* vocantem pollere καρδιογνωσίᾳ & inspectione divina. Hinc *historia* continet in se

A. Vocationem *Nathanaëlis*: ℣. 46—49.
B. Conversionem *ejusdem* cum confessione: ℣. 50.
C. Confirmationem *ejus in fide* professa: ℣. 51, 52.

Pars

Pars prima.

Vocationis actiones invitantes illum ad *fidem* sunt duplices, in duplici colloquio

A. *Philippi* cum *Nathanaële*; ubi est

א. Invitatio per notificationem *inventi Messiæ*, ubi *Philippus* proponitur, ut jamjam conversus Discipulus Christi, qui fuerat ex discipulis Joannis, atque gavisus novo lumine illud non potuit non communicare cum *Nathanaële*, quem invenit; hic testatur

α. De *invento Messia*, Quem describit, ut Eum, de Quo *Moses* in lege, & *Prophetæ* scripserant, sine ulteriori titulo, quia supponit in doctrina ecclesiæ notissimum fuisse, articulum de Christo esse primarium argumentum *Mosis* & *Prophetarum*.

β. Applicat hoc *Jesu*, *Filio Josephi Nazareni*. Ita Personam, in Qua Deus verificavit promissiones suas, signate describit; *Jesum* vocat itaque *Filium Josephi*, non quod ex eo natus fuerit, sed adoptatus ab eo quasi, & sub ejus cura educatus, ast, ne adhuc dubitaretur quem indicaret, designat Eum ut civem *Nazarethæ*, ita ut educatione *Nazarenus* diceretur.

ב. Invitationis exceptio ostendit, ut habuerit *Nathanaëlem* nonnihil hæsitantem ex præjudicio, quo opposuit sub forma interrogantis, *An aliquid boni prodire potest ex Nazaretha?* scilicet

α. Indicat *Nazaretham* vilissimam civitatem, & longius a Doctoribus Judæorum remotam, vix habuisse tam conspicuos cives, ut tantæ dignitatis Personam suppeditare possit: quod præjudicium videtur in eo fundari, quod Christus debuit esse ex posteris Davidis, & ex Bethlehemo ortum ducere.

β. Hoc præjudicium remoram injicit, ne promptum daret assensum, ut peperit in eo non pertinacem opinionem, sed docilem aliquam in animo hæsitationem, quod eventus comprobat. Atque proinde spectat ad imbecillitatem hominum etiam piorum, qui non sunt liberi ab omnibus præjudiciis, quorum medicina est docilis dubitatio, hactenus laudanda, in quantum ea excludit nimiam credulitatem, quæ homines facile trahit in *pessimos* errores. Laudandum ergo erat in *Nathanaële*, quod docili animo dubium suum moverit; quodque propterea adjicitur in hac *historia*, ut teneamus

mus ejus assensum, postea secutum, non profluxisse ex temeraria credulitate, sed ex animi convictione, ad quam ut adduceretur,

γ. Vocatio sequitur ad explorationem rei, dum *Philippus* illi reponit: *Veni*, & *vide*.

a. Quando dicit *veni*, cum Christum haberent in comitatu, jubet ut ipse accedat, atque ita se admoveat ut posset rei experimentum capere.

b. Imprimis dum adjicit, *vide:* quæ est invitatio ad *ocularem* inspectionem, modo animo attento quis animadverteret & personam, & dicta & gesta *Jesu*, fieri non poterat, ut supponit *Philippus*, quin fides extorqueatur ex non pertinacibus ob ea, quæ circa Ejus Personam viderent.

B. Verum antequam *Nathanaël* ad fidem traductus fuit, intercessit & aliud colloquium, quod *Christus* habuit cum *Nathanaële*, ut eum ad fidem adduceret, in quo colloquio notetur

א. Alloquium *Jesu* ad hominem, vel saltem testimonium de ipso adventante; cujus notatur

α. Occasio, quæ erat, quod *Jesus* vidit eum adventantem. Hæc prima nota fuit docilitatis animi in *Nathanaële*, quippe qui ad invitationem *Philippi* non abnuit examen rei instituere, atque ita accedere ad conspectum *Jesu*, examinis gratia.

β. Huic adventanti dedit *Jesus* testimonium coram toto comitatu, dicens, *Ecce vere Israëlita, in quo dolus non est.* Quo testimonio laudatur ille inquisitor veritatis, insigniturque

a. Titulo *Israelitæ*, & quidem *veri*, atque ita genuini filii Abrahami & Jacobi. *Israelita* enim erat, qui ex Israële oriundus, fidem Patrum, & religionem Mosaicam profitebatur: verum cum plurimi essent tales externa professione, destituti circumcisione occulta, hic *verus* audit *Israelita*; quæ *veritas* hic est sinceritatis seu integritatis virtus sane nobilis, quæ consistit in consensu animæ cum externa professione religionis, ita ut homo non aliter in fronte ostendat, quam quod in pectore reconditum habet: quod hic singularem habet rationem, non tantum, quia *testis* futurus de *divinitate Christi* conspiciendus erat ut homo integer & sincerus, qui, quod dixit, ex animi sententia dixit, & intima mentis persuasione, verum qui etiam respiciendus est ut *exemplum* hominis

minis ad Regnum Chriſti traducendi & transferendi, quippe qui ob ſinceritatem ſerio animo deſiderabat videre & amplecti *Chriſtum*, Spem Iſraelis.

b. Hinc additur, *In quo dolus non eſt*, qui proinde nolit aut falli, aut fallere; in quo encomio eſt exaggeratio ſinceritatis, ut deſignet verum hæredem Regni *Chriſti:* Confer Jeſai. LXIII. ℣. 8. Pſal. XXXII. ℣. 2 cum Geneſ. XVII. ℣. 1.

2. Reſponſio *Nathanaëlis* ad *Chriſtum*, qui Ejus de ſua perſona teſtimonium ſuſcipit cum admiratione, dicens, *Unde me noviſti?* cujus admirationis fons erat non ſolum, quod *Jeſus* ipſi hactenus fuiſſet *ignotus*, &, ut hic viciſſim colligere liceat, *Nathanaël* fuiſſet *Chriſto ignotus*, ſaltem quoad vitam ejus privatam, quippe qui cum Ipſo commercium habuerat nullum; ſed quod maxime afficit *Nathanaëlem* profluebat ex natura teſtimonii; noviſſe enim hominis intima, & diſcernere ſinceritatem ab hypocriſi nemo poteſt, niſi Ille, Qui eſt καρδιογνώστης; unde animus ejus abripitur ex cogitatione cauſæ iſtius cognitionis in *Chriſto*, rogat Eum, unde hoc habeat? dum videbat loquentem hominem eſſe, cujus anima neceſſario concipienda erat eſſe limitatæ cogitationis & cognitionis, qua, quidquid tenebat, tenere debebat, vel ex propria experientia, vel ex divina, vel ex aliunde nata indicatione, cumque ſinceritatis judicium extra humanæ experientiæ manifeſtationem eſſet conſtitutum, atque adeo divinæ perſpicaciæ principium requireret, ipſe hæc componere non poteſt.

3. Quare renonit *Jeſus* reſpondendo ad quæſtionem, ſed indirecte, & per poſitionem alterius enunciati, ut ipſe aſſurgat per concluſionem ad agnitionem Ejus, quod ipſi cognoſcendum erat, dicendo, *Antequam Philippus te vocaret, quum ſub ficu eſſes, videbam te.* Quæ aſſertio indicat viſionem non oculorum, ſed perſpicaciæ alicujus longe celebrioris & ulterioris.

α. *Ante vocationem Philippi*, qua *Nathanaëlem* invitavit ad *Ipſum conſpiciendum*, remotiores erant Chriſtus & Diſcipuli Ejus, quam ut oculis externis videre potuerint *Nathanaëlem.*

β. Forma ante *conſpectum externum* indicata erat, quod conſideret loco ſingulari *ſub ficu in amira*, ubi etiam quaſi in *umbra* latitabat. Tales actiones recenſendæ ſunt inter actiones hominum liberas & fortuitas, pro

ſpiri-

spirituum animalium determinatione in vita animali.

γ. Quando igitur affirmat Dominus, *Se vidisse ipsum* in istis circumstantiis ante *visionem oculorum*, simul probat, Se & dicere quod verum est, & novisse, quod supra vires humanas constitutum est. De veritate rei gestæ in occulto testificatur conscientia *Nathanaëlis*, de sublimitate rei testatur ipsa experientia humana; res enim novisse quasi coram, quæ in occulto fiunt, cum circumstantiis fortuitis, & libero arbitrio humano definitis, nemo potest nisi Deus, aut ex divina revelatione institutus. Qui autem utitur tali principio, nil mirum si & ille ex eodem principio teneat, quid in corde alicujus occultum sit, quidve de hominum sinceritate aut hypocrisi statuendum sit.

Pars secunda.

Quibus a *Nathanaële* in animum revocatis, ipse homo conversus est & adductus ad obsequium *Christi*, cujus indicium est in *Nathanaëlis* ulteriori responsione, & fidei suæ confessione; sicuti enim ex dictis colligebat, *Jesum* revera in se habere principium divinum, ex quo deprompsit tanta indicia perspicaciæ divinæ, ita agnovit Eum talem, qualem hic verbis profitetur.

A. Alloquio compellat *Jesum* sub titulo *Rabbi*, qui Doctorum est, ut ex Judaicis antiquitatibus notum.

B. Celebrat Ipsum quoad duplicem dignitatem,

א. *Personæ*, quando affirmat *Jesum esse Filium Dei*, scilicet Illum, Quem verbum Propheticum promiserat, Psalm. II. aliisque in locis; quod jure colligit ex istis omniscientiæ speciminibus, quæ jam ex colloquio cum Ipso perceperat, agnoscens proinde in Filio hominis σωματικῶς habitare Filium Dei, Unigenitum a Patre, in Quo sit πλήρωμα τῆς θεότητος.

ב. Dein Ipsum etiam celebrat ut *Regem Israëlis*, adeoque Ipsum Christum exspectatum a Patribus, Qui veniret ad *Regnum cœlorum Israëli* adducendum: cujus conclusionis legitimæ ratio fundatur in eo, quod *Rex Israëlis* se manifestaret ipso Charactere, quod *Odoraretur timorem Jehovah*: Jesai. XI. ℣. 1. id est, Qui cognosceret sinceritatem amoris & reverentiæ divinæ in vocandis & vocatis, secundum quam cognitionem judicaret de iis.

Pars

Pars tertia.

Ut autem in hac fide confirmaretur amplius.

A. Approbavit *Jesus* ejus conclusionem ad fidem, ita ut promiserit & *majora*; dicit enim ℣. 51. Quod *crediderit*, & recte ex dicto *Christi* de ejus *sessione sub ficu*, ostendendo, quod homo ille non fuerit difficilis ad *credendum*, nec tamen etiam temerarius in *credendo*, quæ justa animi mediocritas est ad conversionem requisita. Rationi cedere, est non pati se præjudiciis implicari, non temere tamen admittere, est suspendere judicium ad evidentiam veritatis; in quibus *Nathanael* se etiam jam probavit *verum Israëlitam sine fraude dolove*, sincerum veritatis amatorem, veritatis enim tanti momenti sincerum studiosum, id unice quærentem, ut veritatem videat ad conscientiam manifestam.

B. Interim *majora* ad confirmationem promittit *Christus*. Ubi ad

ℵ. *Conspectionem majorum rerum*, respicere notandum *Christum* hic futura miracula, quæ patraret. Nondum enim ab iis inclaruerat, ea autem vocantur *majora*, quia forent argumenta *majoris* confirmationis: miracula enim a *Christo* patranda forent maximi momenti, quippe Qui curaret non solum morbos immedicabiles, qui Medicorum opprobria dicuntur, verum etiam suscitaret mortuos: Matt. XI. ℣. 5. Præterquam quod & ista fidem facerent potentiæ divinæ in *Christo*, sicuti manifestatio *occultæ sessionis Nathanaelis* argumentum fuerat scientiæ divinæ in *Christo*: quibus argumentis combinatis *Nathanael* confirmaretur amplius in sua professione de Persona *Jesu*.

Cui accedit & aliud, quod spondet *Nathanaëli*, illum *visurum*, nimirum in *sequentibus*, *cœlum apertum*, & *Angelos Dei ascendentes & descendentes super Filium hominis*.

α. Signum quod ergo spondet *Christus*, est *cœlum apertum*, ut scilicet *Angeli adscendant* & *descendant super Filium hominis*. *Angelorum* itaque *adscensus & descensus* est nota *cœli* reclusi: phrasis est metaphorica, significans singularem communionem cœlestium cum *Filio hominis*, in terra degente. Allusio est ad istud, quod *Jacobus* vidit in somno, quando *scalam* conspexit erectam, ex terra se porrigentem in cœlum usque, & *Angelos Dei adscendentes & descendentes*: Genes. XXVIII. ℣. 12, 13. Ex qua visione *Jacobus* colligebat Jehovah illi adfuisse in eo loco: ℣. 16.

β. *Nathanaëli* addicit *conspectum* hujus rei. Qui itaque hic beatur visione *Jacobi* parentis.

γ. Notatque *temporis* initium, a quo conspectus ille exordium caperet, scilicet, *Abhinc*.

δ. Ut fides major esset, quasi jurejurando asserit, quod spondet, dicens, *Amen*, *Amen dico vobis*, id est, addico & *tibi* tantam gratiam.

ε. Quod revera etiam factum fuisse vel inde constat, quod Discipuli sæpius intuiti fuerint gloriam *Christi*; plus enim viderunt quam quidem legitur in Euangelio. Colligi enim potest, singulare commercium *Angelorum* fuisse cum *Filio hominis* ex variis apparitionibus *Angelorum*, sub nativitate, sub resurrectione, sub adscensione *Christi* in cœlos: quando *Angeli* sub apparatu quasi humano, sed characteribus divinæ legationis muniti, a Pastoribus, Mulieribus, Discipulis & adscensionis *Christi* testibus conspecti sunt, unde & fides *Nathanaëlis*, quasi tertio fulcro corroboraretur, scilicet rem divinam & cœlestem esse, quæ in *Jesu* manifestatur.

Basis demonstrationis.

Ex quibus ita consideratis, juxta scopum Joannis, concludimus *Jesum* non temere, sed solida fide, jam a principio muneris sui cognitum & agnitum fuisse ut verum *Christum*, & verum *Filium Dei*; hoc enim constat ex confessione *Nathanaëlis*, quæ hic jam rationem testimonii solidi habet.

I. Ille inter primos vocatos fuit, qui *Christum* secuti sunt.

II. Homo fide dignus, pius, sincerus, inculpatus, nec temere credens, in initio dubitans, & sic *Philippo* indicanti difficultatem & objectionem movens.

III. Res, quam testatur jam se agnoscere, fuit collectio ex solidis principiis & charactere a Prophetis designato. Character *Christi* cum esset *odorari timorem Dei*; ille

A. Credidit, quod per intimam conscientiam expertus est verum esse; scilicet *Jesum* pollere καρδιογνωσία, & etiam cognitione rerum occultarum, quod legitime arripit in argumentum omniscientiæ, & adimpleti characteris *Christi*.

B. Confirmatus fuit in ista fide ex promissione *majorum* signorum, non vana, sed paulo post adimpleta; miracula enim *maxima* secuta sunt, valida ad omnipotentiam divinam in *Filio*

Filio Dei agnoſcendam; imo commercium cum cœlitibus amplius fuit cauſa conſtantiæ fidei ejus, quando in iſta viſione conſpicere ei licuit, non eſſe luſum genii mali, qui apparuit in geſtis & factis *Chriſti*, ſed theatrum cœleſte ſub inſpectione & cooperatione *Angelorum Domini.*

§. 8. Quod attinet

I. *Prædictiones & promiſſiones*, *hiſtoriam* pertractatam ſpectantes, conficiunt confirmationem utrimque. Scilicet rem geſtam in *hiſtoria* profluxiſſe ex iſto *conſilio Dei*, quod recludit in *prædictionibus.* Commendamus autem, ad illam collationem feliciter exequendam, Gulichii *Theologiam Propheticam*, qui omnem *hiſtoriam ſacram* dividit in articulos, & articulorum propoſitioni ſubjungit *prophetias* ad illum temporis articulum reſpicientes. Utinam Viro optimo licuiſſet hoc opus ad unguem perficere! Deinde aliquid quoque præſtitit Clariſſ. *Gurtlerus* in opere nuper edito. Verum ut fiat vobis familiaris modus urgendi iſtas *demonſtrationes*, ablegamus & vos ad *demonſtrationes* noſtras in Novi Teſtamenti *Euangelio Matthæi* ſubjunctas. Quibus addat, cui id viſum fuerit, *Homilias* noſtras in *Feſtalia* Novi Teſtamenti domeſticas. Exemplum ſit Joſua v. ℣. 13—18. Ubi narratur apparitio *Ducis armati*, ſe ſiſtentis ad opus introductionis populi in terram, & quidem cum veterum colonorum expulſione.

Ἀπόδειξις autem per *prædictiones* & *promiſſiones* anteriores conſiſtit in collatione loci: Exod. XXIII. ℣. 20—23. Ubi Legatus faciei Dei promittitur ut futurus *Dux* populi, Qui veteres colonos expelleret, populumque in terram hæreditariam introduceret; Qui cum jam, poſt comprobatum ductum populi in deſerto, ſemet conſpiciendum *Joſuæ* præbet, recte concludimus, introductionem Iſraëlitarum in terram Canaan fuiſſe opus divinum, per illum Legatum Dei hactenus executioni mandatum, & ulterius exſequendum: Qui colonorum veterum expulſione effecit, & efficeret ulterius, ut illi locum faciant populo Dei, & Theocratiæ jam in populo hoc erectæ, ut non reſpiciendus ſit adeo *Joſua*, ut *Dux* populi viſibilis in hoc opere, ſed Legatus Dei inviſibilis, *Joſuæ* manifeſtatus.

II. *Miracula* cum ſunt opera divinæ omnipotentiæ, ſimul & ſunt indicia manus Dei, adeoque continent μαρτύριον, ut animadvertit Paulus Heb. II. ℣. 4. Quomodo autem illud argumentum urgeatur, videri poteſt in *demonſtrationibus* noſtris *Euangelicis* ad *Matthæum*. Tota œconomia antiqua ſub ductu Moſis talia *miracula* habet hiſtoriæ innexa. V. G. *Plagæ Ægyptiorum*, quibus ſunt afflicti ad *prædictionem* Moſis, quæque ſunt ablata ad interceſſio-

cessio-

cessionem Mosis, probant evidenter postulatum Mosis a Pharaone exactum, & sæpius negatum, fuisse tamen opus veri Dei omnipotentis, negationem illam tanquam oppositionem adversus voluntatem suam castigantis. *Deductio populi per mare Rubrum* probat Deum ipsum fuisse Ducem populi & Vindicem, quippe Qui, dato symbolo præsentiæ suæ, ad exporrectum Mosis baculum imperium exercuit in aquas, longe supra leges naturæ se dividentes, & murorum instar ab utroque latere consistentes, & paulo post, servato populo, ad priorem naturæ fluxum redeuntes, cum hostium persequentium suffocatione, idque iterum ad baculi Mosaici datum signum. Tota *populi conservatio in horrido isto deserto miraculosa* fuit, dum potus derivatur ex Rupe, cibus depromitur ex Manna depluente, non sine variis *miraculorum* circumstantiis &c. Quæ omnia rapienda sunt in argumentum, manu Dei concludendum esse patrocinium Ejus super populum Jehovah colentem, & juxta legem a Mose traditam aut tradendam se componentem.

§. 9. Exemplum *Concionis passionalis* esto in pertractatione loci Matt. XXVI. ℣. 49, 50. Ubi exhibetur *Jesus* a *Juda proditus* & a cohorte militari prehensus. Quoad

Connexionem.

Historia præsens sequitur *Christi* ἀγωνίαν in horto, quem vix egressus est, quin *Judam* habuerit sibi occurrentem una cum militari cohorte, quæ eo tendebant, ut traditio, sæpe a *Christo* prædicta, in manus Judæorum aliorumque hostium perficeretur. Postraverat *Jesus* verbo milites, quos iterum patitur ad mentem redire, dato ita specimine potentiæ suæ, ne quis putaret ex impotentia Illum & invito vinculis inclusum fuisse; ast cum illi animos resumunt, propter superiorum præsentiam institutum repetentes, patitur *Jesus*, ut Ipsum prehendant.

Propositio.

Videmus itaque ut cooperante *Judæ* proditione, & accedente tum *Christi* propria voluntate, *Jesus* inciderit in potestatem hostium: Ut in hoc textu notare oporteat

A. *Judæ* proditionem, susceptam & revelatam.

B. *Jesu* a cohorte militari apprehensionem.

Pars

Pars prima.

Proditor pactum, quod cum sacerdotibus inierat, adimpleturus, & jam dux cohortis factus, scelus, quod nunc ob inspectionem sacerdotum effugere non poterat,

I. Executioni mandat

A. Festinanter, in textu εὐθέως, quippe occasionem per Jesu occursum sibi natam haud negligens, sibi non cunctandum ratus, dum agnus sponte quasi illi incideret in manus; quam ergo spoponderat hostibus operam præstat, nam

א. Cunctatio elabendi occasionem suppeditare potuisset, atque ita expeditio militaris *Judæ* culpa fuisset irrita: ita studium fidelitatis hosti, Domino suo infidelissimus præbere voluit.

ב. Et quia decreverat amicum simulare, postulabat consilium istud hanc festinationem, quippe qui voluit in accessu ad Jesum videri monitor instantis periculi; est enim festinatio animi perterriti consuetum indicium.

B. Impudenter, in accessu ad Jesum dicitur προσελθὼν τῷ Ἰησοῦ, rem ipsam egisse; qui enim sæpius expertus fuerat Jesum cogitationum humanarum conscium fuisse, imo Eundem suam proditionem iteratis vicibus prædixisse, nunc, deposito omni pudore, semet coram Domino sistere audet, intima cordis penetralia perlustrante: verum ita jam occalluerat illius cor, ut quæ ignorare non poterit, considerare tamen negaverit.

C. Hinc & callide se gessit ex sua opinione, dum simulate sub amici specie *Jesum* adoritur, & quidem

א. Verbis blandioribus, Eum

α. Sub titulo honoris compellando, idque cum ingeminatione *Rabbi*, *Rabbi*; titulus enim iste inter Judæos honoris erat & magisterii, quem tanquam doctores in Theologia vehementer desiderabant Pharisæi & Scribæ: Matt. XXIII. ℣. 7. Hoc interim compellabat *Christum*, ita Eum profitendo *Magistrum* suum, quod & apud discipulos moris erat: Joann. XIII. ℣. 13. quemque Christus sibi soli vendicat: Matt. XXIII. ℣. 8. Videri itaque vult proditor sub tituli istius ingeminatione *Jesum* sub duplici titulo, duplici honore dignum, *Magistrum* summum, & Prophetam, cum ipso Mose comparandum, agnoscere, ut bona fuerit quidem *Judæ* confessio, sed quia non ex amore, non bene prolata fuit.

β. Salutando adhuc magis perfidum animum occultare quæsivit,

ſivit, dixit enim Domino Magiſtro χαῖρε, Quæ conſueta apud Græcos ſalutandi formula eſt, ſicut apud Latinos *ave*, apud Judæos שלום; ita enim teſtabantur bonam ſuam voluntatem, & fervidam quaſi ad Deum ſupplicationem pro amicorum ὑγιείᾳ, quæ bona voluntas omnis ſocietatis vinculum eſt; ita voluit videri, quærere gaudium Chriſti ex pace, & officium diſcipuli præſtare, ſicuti Rabbini legem dederant diſcipulis ſuis, quæ exſtat in Thalmude tractatu *Berac*, illis præſcribens ut Magiſtros hac formula ſalutarent שלום צריכת רבי, quare, licet ſimulate profitebatur *Judas*, *Jeſum* omni proſperitate fuiſſe dignum, Cujus ſalutem quærere cuperet, ſpeciem tamen diſcipuli præ ſe fert & amici, citato curſu advenientis, ut Magiſtrum de periculo moneret, quo illud effugeret; quaſi diceret, obſervavi hanc cohortem Te quærere, unde citius Te monitum volui, neque citius potui, illis me feſtinato inſequentibus, Deus te ab eorum iniquitate ſalvum præſtet.

ב. Opere quodam ſpecioſo hunc ſuum animum amplius obtegere illi viſum fuit, quando verbis adjunxit *oſcula*, quæ inter Orientales blandioribus ſalutationibus conjungebantur, ut non tantum ex Plutarcho, Martiali, aliiſque, verum etiam ex Sacris conſtat: Rom. XVI. ℣. 16. 1 Cor. XVI. ℣. 20. 1 Theſſ. V. ℣. 16. Qui ritus eleganter exprimit amorem amicitiæ, atque arctiſſimæ unionis deſiderium, quo, ut diu ſocii amicitia frui poſſit, teſtatur. Confer Luc. VII. ℣. 38. Hinc in amicorum reditu reſtitutam præſentiam, ut rem gratiſſimam, indicabat: Luc. XV. ℣. 20. In eorundem vero abitu ſeparationem ut rem ingratam: Actor. XX. ℣. 37. Hoc cum *Judæ* tribuitur erga Magiſtrum, & quidem, ut verbum emphaticum κατεφίλησε innuit, cum actionis vehementia, ut arctos notet complexus, & iteratis baſiis, voluit videri *Judas* maximæ amicitiæ dare teſtimonium. Aſt, quod ſcelus eſt infeſtum, ingratiſſimus diſcipulus ſummum amicitiæ ſymbolum convertit in ſceleratiſſimæ proditionis teſſeram & notam, in quo genere agendi eſt turpiſſima hypocriſis: Pſal. LV. ℣. 22. Proinde ſapientiſſimus Regum optime dixit, *Oſorum oſcula deprecanda eſſe*.

D. Cum ſucceſſu tamen quod intendebat effecit, dum a *Chriſto* ſpontanee admiſſus fuit; Ille enim, quid mortalium nequiſſimus in pectore abſconditum gereret, probe proſpexerat, imo plus quam ſemel molimen illud proditionis prædixerat, & tamen eum admiſit, ut oſtenderet

א. In

א. Incomparabilem suam mansuetudinem, qua Ipse voluit tolerare hostium omnium pessimum, quippe contra propriam conscientiam suam peccantem erga Magistrum

ב. Sed imprimis voluntariam suam spontaneitatem, qua Ipse voluit omnem Patris voluntatem adimplere, etiam ad minima, quæ in decreto crucis erant *Christo* ordinata, tanquam ab ipso sponsore ferenda & perpetienda.

II. Excipitur tamen cum manifestatione sceleris ad conscientiam, ne enim hostes existimarent *Jesum* hunc hominem, animo proditoris osculantem, ex ignorantia admisisse, voluit scelestissimum hoc *Judæ* consilium coram omnibus revelatum, eumque strenue convictum, verbis tamen animi in Christo modestiam simul & dolorem testificantibus, quod effecit per duplicem interrogationem, quippe

A. In genere inquirens in scopum adventus *Judæ*, dum

א. Eum compellat vocabulo blandiori Ἑταῖρε; quod hominem ejusdem studii atque in eo socium significat, quo compellari solebant amici noti: Matt. XI. ℣. 16. nonnunquam & ignoti: Matt. XX. ℣. 13. Imo nonnunquam illi subest tacita exprobratio: Matt. XXII. ℣. 12. Quasi dicat, tu, qui me ex usu nostro familiari novisti apprime, quique inter Apostolos fuisti socius! qualia alloquia solent admodum vellicare ingratos, sicuti Julius Cæsar ad Brutum. Καὶ σὺ τέκνον ἐν αὐτοῖς.

ב. Interim rogat ἐφ' ᾧ πάρει? Quod alii forte melius affirmative accipiunt, ut ἐφ' ᾧ sit pro ἐπὶ τοῦτο. Ut sensus sit, *tune in hunc finem ades*? Quidquid sit, saltem objicit illi præsentiam hac hora, quando hostes aderant ad Eum capiendum, hoc loco & inter hostes in scena personam agentem; verum cum id fieri potuisset per infortunium, objicit illi præsentiæ hujus finem tanquam sibi intime & optime notum. Solent enim tales propositiones relinquere responsionem conscientiæ, atque propterea magis adhuc vellicant & convincunt, quia non permittunt conscientiæ, ut hoc argumentum tacite prætereat.

B. In specie addit: Luc. XXII. ℣. 48. ampliorem consilii proditoris revelationem, atque adeo scelus obvelatum exaggerat.

א. A turpitudine facti sub titulo *proditionis*, quod nefandum odii & truculentiæ genus est, dum proditor non solum alterius quærit proditionem, verum id agit præter rationem, contra naturalem obligationem ac datam fidem, sub specie amici; unde proditor in omnium hominum existimatione ut monstrum hominis consideratur, nemini non in-

vi-

visum; unde & qui eorum opera utebatur dixit, *Proditionem amo, proditorem odi.*

ב. Ab indecentia, quando addit, *Juda tune prodis*, &c? Nil magis offendit aliquem, quam cum inter hostes conspicit, quem inter amicos numeraverat, quem olim maximis beneficiis prosecutus fuerat, unde committit proditor ultimum ingratitudinis crimen. Ac si diceret Salvator, tu, qui mihi inter Apostolos fidem dedisti, ita fœdifragum agis! qui de sinceritate doctrinæ meæ & miraculorum tibi intime conscius es, tibine adeo occalluit conscientia! quemque sæpe præmonui de tentatione animi, quis spiritus te exagitat, ut adeo contumax evaseris?

ג. A dignitate Personæ adversus quem peccabat, quod exaggerat adhuc amplius perfidiam commissam, dicens *tune prodis Filium hominis*? Ita notatur ut semen mulieris sit ipse Filius Dei, Qui in carne apparuit, quasi dicat, non prodis vulgarem hominem, sed *Filium illud Dei*, Qui ad salutem humanam Frater factus est, ut Assertor humani generis fieret, tune Hunc adeo nihili ducis, ut plusquam Vatiniano Illum prosequaris odio?

ד. Imo & a pudenda simulatione scelus hoc depingit, dum ait, *Tune id facis osculo*? Neminem latet, quale hominis malæ fidei inurat stigma Spiritus Sanctus Joabi, qui inter osculandum occidit Abnerum: II Sam. III. ℣. 27. & Amazam: II Sam. XX. ℣. 10. Ita symbolum amicitiæ erigere in tesseram proditionis, ultimæ impudentiæ fructus est, & conscientiæ deustæ nota, quæ evigilans aliquando non potest non ultimas animo rosiones inferre.

C. Videte solidam Christi responsionem seu ἀπολογίαν Ipso undiquaque dignum! quippe Qui

א. Scelestissimum crimen reprehendit, nec tamen reponit vituperia homini proditori, verum simpliciter interrogando ad propriæ conscientiæ forum reducere conatus est illum, ut ad interrogata respondere cogatur. Est hoc quidem fortissimum convictionis genus, verum simul & blandum, mansuetum & lene, simul ostendens dolorem ex tanta Diaboli potestate, quam in hominem seducendum accepit.

ב. Interim hoc agendi modo divinam suam omniscientiam manifestavit Christus, se novisse in horto ostendit, quæ proditor cohorti dixerat in via, *Quem osculatus fuero, hic est, prehendite ipsum.* Illa dicta in via aliunde rescire non potuit Christus in horto, nisi per communicationem

tionem idiomatum, id eſt, per divinam omniſcientiam, rem occultam cum animo Chriſti communicantem, objicit enim *Judæ* palam Se ſcire, quod oſculum hoc non proficiſceretur ex amore, quem ſimulabat, verum ex ſtudio inſerviendi hoſtibus, ut præſenti hoc indicio Magiſtrum denotaret, ne milites in capiendo aberrarent, aut alium prehendendo, Ipſe interim effugeret.

Pars ſecunda.

Interim hoſtes hac occaſione uti non negligunt, verum dato ſigno *proditionis*, *Jeſum* prehendunt, idque

I. Subito, nil cunctantes, ſed ad datum ſignum illico ad *Jeſum* accedentes, dicit enim de militibus & ſervis ſacerdotum Euangeliſta, quod fuerint τότε προσελθόντες.

II. Idque egerunt violenter ἐπέβαλον τὰς χεῖρας ἐπὶ τὸν Ἰησοῦν, ita Juſtus incidit in manus injuſtorum, quas alias viderat impeditas. Mirandum eſt quod illi eidem, ad hoc miſſi, manus in Eum non injecerint in feſto tabernaculorum: Joh. VII. ℣. 44—46. Imo mirandum eſt, eos jam jam in terram proſtratos & vix erectos, ita ſubito reſumere animos ad exſequendum mandatum illud Satanæ, ſed

A. Tantum valuit præſentia Chiliarchi, ſacerdotum, ſeniorum aliorumque, qui huic dirigendæ expeditioni præerant.

B. Imo tantum valuit poteſtas tenebrarum, Diabolo horum animos ſub juſto Dei judicio excæcante & obdurante; cujusque obfirmationis ſimile exemplum habemus in Pharaone, poſt tot iteratas divini judicii plagas, ſtatim ac auferrentur, ſuum animum obfirmante, & ad injuſtam populi oppreſſionem redeunte.

III. Nec res caruit ſucceſſu, nam ἐκράτησαν αὐτὸν, ſub potentiam ſuam redegerunt *Jeſum*, ita ut *prehenderint* Illum & captivum retinuerint; non quod illorum potentia hac in parte prævaleret potentiæ *Chriſti*, ſed quod id factum fuerit, Deo rem omnem permittente, & *Chriſto* Se Ipſum ſponte tradente: niſi enim propria voluntate potentiam ſuam cohibuiſſet, potuiſſet hoſtes iterato proſternere, & omni robore & animo deſtituere; at aliter placuit Chriſto ſingulari prudentia.

A. In argumentum honoris ſui erga Poteſtates hujus mundi, quo voluit & juſtitiam publicam revereri. Qui enim profitebatur *Regnum ſuum non eſſe hujus mundi*, ita exhibuit ſe obedientem Superioribus. Ex eodem principio etiam Petrum gladio abutentem

postea acriter reprehendit. Hoc argumento jam prudenter occurrit *Christus* accusationi instanti de crimine Majestatis, demonstrans Se nova non moliri adversus Imperium, cui Se ex reverentia Potestatum tam sponte subjecit.

B. Voluit simul hoc ipso demonstrare bonam suam conscientiam, dum Ipsum prehendunt ex voluntaria traditione Sui. Ille testificatus est Se examen justitiæ publicæ non effugere, sed lubenter Superiorum committere judicio, ut architecti hunc lapidem explorarent: ita enim solent ne quidem exquisitissima judicia reformidare, qui sibi nil mali conscii sunt, & judici vocanti se sistere lubenter, judicum injustitiam Deo committentes.

C. Verum ita etiam voluit obedire Patri, Ipsum ad passiones & vincula vocanti, quam causam postea binis vicibus allegavit, respondens *Jesus* Discipulis, & dein hostibus, adimplendas esse Scripturas, quæ *Christum* juxta voluntatem Patris sub isto schemate delinearant.

Applicatio apodictica.

Observemus hic itaque

I. Quam gravia, & quanta cum ignominia conjuncta, hic tulerit *Filius hominis*, Homo sanctus, & Qui nil mali promeruerat, quippe in pietatis exercitiis integer & assiduus, jam enim recens surrexerat a precibus; conspectus fuit in destructione Regni Satanæ fortissimus, pio consilio Apostolos adversus Diaboli tentationes muniens, imo & miraculis illustris; dum hostes in terram præcipitaverat, & denuo erexerat, hostibus beneficus fuit: nihilominus Hic

A. Expertus est in omni hominum genere plusquam Vatinianum adversus Se odium, dum discipulus illum excipit perfidia, hostes ex Judæis & Gentibus cum furore.

B. Proditus sub specie amicitiæ, quod non sine magno dolore excipere potuit: Psal. LV. ℣. 13—15. Ut ne ictus quidem gladii inferre potuerit menti patientis vulnus majus, dolorisve sensum, quam oscula ingrati & fœdifragi discipuli.

C. Prehenditur a justitiæ civilis ministris, quæ maxima viro honesto ignominia est, præcipue quando violentia conjuncta conspicitur, atque ille crudeles patitur satellitum manus. Tendunt hæc, fateor, ad obscurationem bonæ causæ *Christi*, cum per discipuli ἀποστασίαν Ipse Doctor *Christus* in suspicionem incidat, ac si quid mali adhæreret Illi.

II. Ni-

II. Nihilominus hæc omnia bene perpensa dignitati *Christi* nil præjudicare possunt

A. Propter Prophetias, hos casus in descriptione passionum Christi etiam accurate intermiscentes, ita enim quam evidentissime prædixerant

א. Discipuli proditionem: Psalm. XLI. ℣. 80. & Psalm. CIX. ℣. 2—4. collato cum ℣. 8. Ubi ostenditur aliquis, nobilissimo munere fungens, fraudulento ore Eum excepturus, & quidem pro Ejus amore Illum infestans, quod pessimam retributionem significat.

ב. Hostium invasionem depinxerunt ad vivum, qui delineantur ut Illum capientes & vinculis constringentes: Psalm. XXII. ℣. 13, 14. LXXXVIII. ℣. 9. Jesai. X. ℣. 4. LIII. ℣. 8.

ג. Ignominiam summam etiam, ex iis omnibus perferendam, recenset Auctor inter παθήματα τοῦ Χριστοῦ: Psalm. LXIX. ℣. 20.

B. Propter typos, ita enim Arca fœderis ipsa a Philistæis capta fuit, & gloria Israelis in hostium potestatem incidit: 1 Sam. IV. ut tamen ille casus dignitati Arcæ nil detrahat. Simson a Delila proditus incidit in manus hostium. Rex David ab Achitophele multam ignominiam retulit.

C. Propter rei iniquitatem ex ipsis circumstantiis manifestatam, & probantem, quod Justus ab injustis injuriam retulerit. Fateor, quod *Judæ* scelus speciem præbere potuerit, ac si *Christum* deserens aliquid in Eo mali ac deceptionis expertus fuisset, si conjunctum fuisset cum aperta oppositione; ast nunc, cum occultare odium sub specie amicitiæ instituerit, potius constat illum fuisse hominem αὐτοκατάκριτον, idque quidem

א. Propter simulatam ad finem usque amicitiam, ex qua constat quod ipsum puderet facti sui.

ב. Ex convictione *Christi* illum reprehendentis, Cui nil reposuit, aut reponere potuit, ita ad ἐχεμυθίαν redactus.

ג. Quia nunquam prodiit ut accusator in foro, etiam quando testes adversus Ipsum quærerent sacerdotes, neque tum, quando Ipse ad Discipulos, qui Eum audierant, provocaret.

ד. Quia proditorem facti pœnituit, postquam *Christo* testimonium innocentiæ dederat, atque conscientiæ rosiones ferre non potens, in αὐτοχειρίαν incidit.

ה. Quia causa ἀποστασίας ejus manifestata fuit, quæ non fuit aliquid falsi in *Christo* notati, verum hominis irregeniti turpis avaritia: nec enim propterea causa Davidis mala

 fuit,

fuit, quod Achitophel, *ἀποστασίαν* faciens, ad partes Absalomi transiit.

III. Imo contra, hæc omnia *Christi* patientis dignitatem magis confirmant, Ejusque causam tuentur, nam

A. Mediis in passionibus Hic sese plane contrarium ostendit, & validis argumentis Judæorum calumnias subvertit; illi enim Eum in vincula conjecerunt,

א. Ut Pseudo-prophetam, Qui tamen per ipsam *Judæ* proditionem, & externam captivitatem potius confirmatus fuit ut verus Propheta, per utramque enim actionem Ejus prædictiones adimpletæ fuerunt: *Judas* enim Ipsum prodendo implevit, quæ *Christus* de ipso præmonuerat: Joann. XIII. ℣. 11, 12. Matth. XXVI. ℣. 25, 26. Captivitatem autem suam, qua incidit in manus hostium, jam prædixerat Discipulis: Matt. XVII. ℣. 22. XX. ℣. 18, 19.

ב. Dum ut rebellem adversus Majestatem Cæsaris Eum invadunt, confunduntur per liberam Sui traditionem, dum vident Hominem, Qui, datis potentiæ suæ speciminibus, facile evadere poterat, Se defendere nolentem, neque evasionem molientem; unde postea ex hoc ipso facto Judæorum calumniam coram Pilato refutavit: Joann. XVIII. ℣. 36.

ג. Licet ut magum, & Diabolum habentem Eum quæsiverint, contra tamen prodiit, ut cum Diabolo luctans, & præcibus Se Deo affigens.

ד. Imo in omnibus præbuit Se mansuetus, Virum probum, & bonæ conscientiæ Possessorem, cum nemini hostium quidquam reposuit, quod non animum mansuetum spiraret, ac Se intrepide objecit, contra ac timidi solent, ac male sibi conscii.

B. Accedit tandem, quod Ipse Justus, dura hæc omnia patiens, ipsum Redemptoris officium impleverit, dum spontanea suimet traditione Se exhibuerit Patri obedientem, & per conscientiam debiti officii id, quod munus Ejus exigebat, præstantem; cum enim spontaneitas maxima fuerit Sponsoris conditio, qua redemptionem populi electi in Se recepit & in tempore præstiterit, sequitur ex adventus *Christi* fine, qui est redemptio, Ipsum inclaruisse admodum medias inter has injurias & ignominias.

Ap-

Applicatio practica.

I. *Usus ad institutionem.* Conspiciamus itaque hic, ad nostram institutionem, arcanum Dei consilium, & quomodo Sponsor, Deo ab Eo exigente, ad salutis nostræ impetrationem a *Juda* proditus, & ab hostibus prehensus fuerit.

A. Nos eramus causæ Dei proditores, & per nostra peccata adversus plurima Dei beneficia ingratitudinis rei, in Adamo fœdifragi: Hos. VI. ℣. 7. Adversus monita Prophetarum & Ministros Dei contumaces, & hypocritæ perniciosissimi, tales, inquam, eramus, antequam per gratiam Dei ex hoc statu peccati liberati sumus; hinc est, quod *Christus*, nobis Sponsor substitutus, & nostro nomine proditionem *Judæ* patiens, hæc nostra scelera luere & expiare debuerit.

B. Nos eramus prehensi a peccatis nostris, concupiscentiarum vinculis constricti, captivi sub Diabolo facti: Jesai. XLIX. ℣. 24. Proinde, Goël noster, ut nos eriperet & liberos dimitteret, prehendi debuit, ut ita nos assereret, dicendo, *Hi mei sunt:* Jesai. XLIII. ℣. 5. Imo Semet hostibus objicere debuit juxta prædictionem Iesai. XLIX. ℣. 25.

II. *Usus ad Consolationem.* Unde fidelibus in hisce magna occurrunt solatii argumenta. Sponsorem enim ita videntes, nobis & nostro loco substitutum, jam in Ejus gratia spondere possumus nobis peccatorum graviorum remissionem, quippe Qui fructus graviorum peccatorum tulit: si itaque conscientia aliquando ingratitudinis, fœdifragii & contumaciæ nos arguat circa vitam præteritam, videt hic, & per confugium ad *Christum*, λύτρον fuisse solutum pro istis omnibus: si angustia & metus tentationis fortioris animum corripiant, dubitetque de nova subjectione sub servitute peccati, & pertractione ad vincula spiritualia concupiscentiarum, spectatur hic *Christus*, Qui Se tradidit capiendum, ut omnem vim capturæ infernalis infringeret; Hunc dum prehendunt potestatem tenebrarum habentes, coguntur electos dimittere in libertatem filiorum Dei.

III. Sed expendat & quilibet

A. *Usus ad admonitionem.* Quantopere obligati sumus ad præstandam pro tanto beneficio gratitudinem, decet enim nos,

א. Ut per *Christi* capturam dimissi, non iterum evadamus servi peccati, neque sinamus nos illaqueari a Diabolo, id enim esset contra finem operis Christi.

ב. Ut præstemus nos sinceros *Christi* amicos, non proditoris

ris corde, ut *Judas*, sed puro Ipsum exosculantes ore: Psal. II. ℣. 12.

ב. Ut Ipsum prehendamus, non sicuti milites ad persequendum Ejus nomen, sed ut sinceros fideles decet, ad acquirendum Eum salutarem, non ut morte dignum, sed ut vitæ Principem, Qui nobis vitam per mortem suam promeritus est.

B. Verum, si quando cum *Christo* ignominia ferenda sit, & prehendant nos hostes, ut in carcerem detrudendos, etiam quando amici in specie ob causam *Christi* nos prodant, illa omnia nos feramus ad exemplum *Christi*

א. Generose ac lubenter, nec unquam causæ *Christi* nos pudeat, Qui nostram causam tam generose sustinuit: imo potius pro Eo pati gloriam ducamus cum Mose: Hebr. XI. ℣. 26. Et cum Apostolis: Actor. V. ℣. 41. Præcipue attendentes, quod *Christi* vincula nostra sanctificaverint.

ב. Cum mansuetudine, hostibus non objicientes dicteria, sed potius commonstrantes animum affici dolore ex potestate tenebrarum in hostes prævalente, interim illis meliorem apprecantes animum, & si fieri potest, modeste monentes ac convincentes, uti in *Christo* specimen vidimus.

ג. Cum fiducia, proferentes bonæ conscientiæ indicia, conscii nos pati, non ut sceleratos, sed pro causa Dei & Regno *Christi*; illa enim πληροφορία animi multum malorum sensum aufert, & crucem reddit leviorem.

ד. Cum constantia, ut non patiamur nos dimoveri, etiamsi videamus magnorum Virorum ἀποστασίαν, aut efferatos hostium animos adversus veritatem; nil refert, etiamsi experiamur oscula *Judæ*, hæc enim erit divinæ providentiæ cura, ut istorum hominum consilium confundat & manifestet: aut, si velit permittere hostium persecutionibus successum, perstemus nos ad mortem ipsam, persuasi Deum omnia directurum ad nostram salutem, Qui in fine hujus stadii coronam suspendit, Quique finem passionum *Christi* & nostrarum gloriam constituit, quam impetravit nobis *Christus* patiens, Deusque nobis Ejus jure, qui in fidei perseveramus, constituet in die resurrectionis. Quod faxit Deus!

II. Sumamus pro exemplo *Historiam adscensionis Christi*, & ex ea particulam, seu pericopam, quæ occurrit: Actor. I. ℣. 10, 11. Pro

Exordio.

Exordio.

Historia aliqua emblematica sumi potest, V. G. *Mordechai* hominis ad furcam damnati, sed subito postea e periculo erepti, & per insperatam exaltationem glorificati, qui Monarchæ jussu jubetur stipatus comitatu produci, ut Vir honorandus; ast ne videretur honore isto temere uti, *Haman* adjicitur regiæ voluntatis testis, ut totum illud auctoritate regia confirmaretur.

Observandum non aliter fere Deum egisse cum *Jesu* Mariæ Filio, ad crucem quidem rapto, sed tamen & coronando honore, in quem finem e mortuis resuscitatus, & ad thronum Majestatis rapiendus adducitur non tantum cum Discipulorum comitatu, verum & sublatus a Discipulorum conspectu. Legati præterea conspiciuntur divinæ majestatis, ut divinæ voluntatis testes, ne quis dubitet ex voluntate Dei Patris *Christum* honoratum & coronatum fuisse.

Connexio.

Hoc autem declarat Lucas, accuratissimus rei gestæ Historiographus, qui cum pervenerat ad articulum de abitu *Christi.* Hunc, post conversationem per quadraginta dies cum Discipulis, describit ut a Discipulis ad Patrem abeuntem, illique narrationi subjungit apparitionem *Angelorum* de re divina testificantium, & quorsum illa tenderent ex consilio divino explicantium.

Divisio.

Hinc hujus loci pertractationem bimembrem ponamus, quippe exhibentem sub theatri hujus majestuosi conclusione *Angelorum*

I. Apparitionem visibilem: ℣. 10.
II. Concionem perceptibilem: ℣. 11.

Pars prima.

Exponit Lucas itaque, in conjunctione cum abitu *Christi* ad Patrem conspectam fuisse cœlestem legationem, eamque *Angelorum*, ut rerum divinarum testium: quos testes describit

I. Quoad personas, Illosque depingit

A,

A. A facie externa, qua apparuerunt *virorum instar*. *Angelos* fuisse dubitare non licet, modo attendamus ad subitaneam eorum apparitionem & disparitionem, ad sermonis auctoritatem, dum ut legati ex foro divino loquuntur, nec non ad habitum peculiarem, cum in *albis* conspiciuntur *vestibus*: quos sane & hoc munus decebat, dum agerent *Christi* caussam, Qui *Angelorum* etiam fuit caput, Ipse ἀρχάγγελος, & cœlestis exercitus Dux, Cui & ministerium *Angelorum* dicatum fuit: confer Gen. XXVIII. ℣. 12. &c. Joann. 1. ℣. 52. Deut. XXXII. ℣. 1, 2. Quod autem in humana forma conspiciuntur, ut *Viri*, id, sicuti nec Deo impossibile est illos ita investire, ita scenæ conveniebat, sic enim objiciebantur Discipulis testes auriti & oculati, ut & ipsi Discipuli, quæ vidissent & audivissent, testari possent. Faciebat id etiam ad Discipulorum blandiorem institutionem, ne a terrore visionis confunderentur. Omitto jam quod *virilis sexus*, cujus sexui laus prudentiæ, fortitudinis & dignitatis competit, scenæ majorem gravitatem addat.

B. Hi numero dicuntur *bini* fuisse, atque ita a numero etiam definiuntur. Per hunc numerum consensus cœlestis constare debuit, & cum inter homines duo sufficiant ad fidem, multo magis duorum *Angelorum* testimonium ad fidem corroborandam sufficit. Fateor plures celebrasse nativitatem *Christi*, verum ibi præsentia in terris celebranda fuit, nunc autem *Christus* repræsentatur ab *Angelorum* choris quasi excipiendus in cœlum, ubi duo sufficiebant ad fidem faciendam, ut ceteri quasi relicti fuerint ad plausum adventantis Regis in cœlum consummandum. In mysteriis duo Cherubini erant supra Arcam, Testamenta duo in *Jesum* collimantia, pro duobus testibus agnoscuntur in *Apocalypsi*. Ut non abludat a rei dignitate numerus testium binarius.

C. Ab habitu externo etiam depinguntur, cum exhibeantur conspecti in *albo vestimento*; scilicet singuli unico induti, probante id numero singulari. Induti ergo, non nudi conspiciuntur, quod quidem inter homines est pudoris & pudicitiæ indicium, in *Angelis* vero utilitatis & honoris; utilitatis, ad tegendam Majestatem, ut blanda esset apparitio, N. T. conveniens, & genio Discipulorum: gloriæ etiam ratio observata fuit, albo enim induti *vestimento* conspiciebantur, sacerdotum ac levitarum instar, qui, quando in atriis versabantur, ita investiti Sacra administrabant: color enim ille & solet esse symbolum sanctitatis, & lætitiæ ex triumpho: sanctitatis ratio hic in *Angelis* notanda est, ut hoc symbolo characteres recipiant mi-

ministrorum sanctuarii cœlestis, in quibus sanctitas intemerata conspicienda est, ut ad fidem faciens: neque negligenda hic est lætitiæ adumbratio, cum enim *ascensio Christi in cælos* speciem quoque referret ovationis & triumphi ab hostibus reportati, non abludit etiam a ratione ministerii horum *Angelorum* solemnitatem istius triumphi in *albis* celebrare.

D. Nec omittendum ut a statura delineentur, non sedentes, sed *stantes*, ut, quibus hic nulla mora erat trahenda, conspici hic voluerint quasi per saltum, mox redituri ad socios & commune celebrationis munus in cœlis, ad *Christi* ingressum celebrandum. Quæ omnia, ut notatu digna, præfixam habent notam attentionis *ecce*. Quæ enim hic ita sistuntur Apostolis & Discipulis ad conspectum, erant non communis ordinis & providentiæ res, sed singularis œconomiæ divinæ; imprimis si illud repræsentamen distinctius intueamur in sua connexione cum circumstantiis. Nam

II. Opportunitatem legationis istius cœlestis non amisit Historiographus, dum eam depingit

A. Ab ipso *Christi* profectus momento; vix enim ab intuitu *Discipulorum* *Christum nubes* removerat, quin simul & eodem momento observent hos *Angelos* præsentes, quo monebantur illam legationem in gratiam *adscensionis Christi* a Deo factam fuisse.

B. In ipso fervore attentionis *Apostolorum* & reliquorum *conductorum*. Apparuerunt enim *Angeli*, dum testes gloriæ *Christi oculis intentis cælum* respicerent, illi enim ἀτενίζοντες spectabant *nubem* removentem recessum, cum *ecce* a frustraneo conspectu avocentur ad conspectum hunc novum *Angelorum*, de reliquis illos erudire cupientium.

Pars secunda.

Hinc viderunt *Angelos* non tantum præsentes, verum & alloquio illos compellantes, ac sermone erudientes. Hi

I. Exordium præmittunt, quod consistit

A. Blando satis alloquio, dum spectatores *adscensionis Christi* compellant amice satis, *Viri* enim *Galilæi* ajunt, id est, ex *Galilæa* oriundi, qua denominatione a patria desumta significant

א. Illos haud incognitos fuisse ipsis, ut ita sensim intelligant gloriæ *Christi* spectatores, *Angelos* esse, qui in *Christi* gratiam & ministerium hic aderant.

ב. Præprimis, cum *Galilæi* audirent fere *Jesu* Discipuli, ut viderent hos adstantes ut monitores adesse, qui tacite monebant, ut deceat viros *Galilæos* Magistri Ejusque doctrinæ memores esse.

B. Huic & blanda accedit correptio, cum dicunt τί ἑστήκατε, &c.

א. Vocula τί hic est pro διότι, atque ita causam stuporis exigunt, ut isti ἀτενίζοντες reddant; sic blanda correptio est in eo, quod vellent *Christum* quasi oculis retrahere, hoc an cum ratione consentiat, jubentur ponderare animo. Istiusmodi erudiendi genus per interrogationes valde convincit, mentemque ad forum conscientiæ quasi revocat.

ב. *Cœlum intueri* non adeo corripiunt, verum abeuntem oculis ita persequi, ut amici abitum lugeas, hoc inconsiderantiæ erat, & contra ea, quæ dixerat *Christus*: Joan. XIV. ℣. 28.

II. Hinc argumentum sermonis id agit, ut rem præsentem exponat, futuram verum spondeat.

A. Quoad rem præsentem indicant, quid rei sit, quod accidit *Christo*; hinc

א. Subjectum accurate definiunt *Angeli*, ne videantur in vago locuti, οὗτος inquiunt ὁ Ἰησοῦς, *Ille Ipse Jesus*, scilicet Qui hinc a vobis discedit, hactenus vestræ societatis consors, nuper ad mortem pertractus ab hostibus, ante paucos dies ex mortuis resuscitatus, Qui vos conscripsit ad hunc conventum, & pertraxit in hunc locum, Ille Ipse verus Mariæ Filius, Quem cum vos respicitis, nos quoque vobis commendamus.

ב. Affirmant primo de hoc subjecto, *quod susciperetur in cœlum*, idque affirmant binis vicibus cum repetitione, ut fortius occurrant spectantium imbecillitatibus.

a. Eleganter inter se commutant phrases, jam dicunt, quod *viderint Ipsum* πορευόμενον εἰς τὸν οὐρανόν. Ut significent suo jure, suaque potentia locum gloriæ occupantem. Jam dicunt, quod ἀναληφθεὶς εἰς τὸν οὐρανόν, Quod verbum notat potentiam Patris *Jesum* ad dignitatem illam summam elevantis: & revera utriusque potentia spectanda est; Filii, ut intelligamus Illum adiisse gloriam, & sibi jure vindicasse; Patris vero, ut teneamus ex sententia Patris, Judicis, Ipsum assumtum, & quasi reassumtum cum testimonio omnimodæ justificationis causæ.

β. Amplificatur hoc per indicationem terminorum a quo, &

& ad quem. A quo, quando dicitur ἀφ' ὑμῶν, ut per *adſcenſionem* vera facta fuerit ſeparatio & disjunctio *Chriſti* a *Diſcipulis*, & quidem tanta, quantum terra diſtat a *cœlo*, Quod, dum argumentum triſtitiæ videri poſſit *Diſcipulis*, ad emollitionem iſtius addunt termiminum ad quem, ſcilicet reaſſumi a Patre in *cœlum*, ut deſignetur proculdubio beatorum locus, a Deo in manifeſtationem gloriæ ſuæ conditus.

B. Quoad rem futuram, ad majus ſolatium ſpondent reditum Ejusdem Domini, & quidem hoc ipſo modo, quo abierit.

א. Reditus *Chriſti* poſt adventum in carnem alius, quam ad judicium, eſſe non poteſt, cujus certa futuritio recepta eſt inter articulos fidei: Phil. III. ℣. 20. 1 Theſſ. IV. ℣. 16. Cujus & Ipſe *Chriſtus* pluries ſpem fecerat. Futurum hunc reditum ſpondent *Angeli*, ut ſingulare beneficium, quod damno abitus *Chriſti* opponunt; ita enim tacite negant, Illum abiiſſe cum neglectu ſuorum, verum ut redeat cum fructu, paraturus ipſis locum in *cœlis*.

ב. Additur & modus, cum dicunt οὕτως ἐλεύσεται, *ſicuti vidiſtis abeuntem*. Scilicet viſibilis in *nubibus cœlorum*, cum *Angelorum* comitatu, in eodem corpore videbitur, cum rediret ad ſuos, non ad Regnum aliquod millenarium in terris obeundum, ſed ad judicandum vivos & mortuos, atque ita ſervandum, quos elegerat.

Applicatio apodictica.

Agnoſcite proin in hiſce, quomodo ulterius confirmatur Chriſtiana fides in dogmate de *Chriſti adſcenſione in cœlos*. Non ſatis erat oculos variorum *Diſcipulorum* conſpexiſſe miraculoſam corporis *Chriſti* glorificati ſublationem in altum, ſed ne quis de termino *ad quem* dubitet, & quid poſt *nubem*, ſcenam claudentem, factum fuerit, ignoret, ecce *cœleſtis* confirmatur teſtimonio. Cujus

I. Teſtes ſunt fide digniſſimi, ſi enim quis inter homines unico non contentus ſit teſtimonio, hic duo adſunt conſentientes; ſi homo quilibet, eo quod mendax eſt, ſuſpicionem falſi poſt ſe relinquat, ecce hic teſtes ſunt ſpiritus *cœleſtes*, *Angeli* in veritate confirmati, fideles divinæ Majeſtatis miniſtri. Si Diabolus ſe poſſit transformare in *Angelum* lucis, agnoſcite hic *Angelos* divino charactere & ornatu indutos, ad divinum miraculum præſtan-

ſtantes, & cauſam Ejus agentes, Qui ad Regni tenebrarum debellationem prodierat in Orbem.

II. Sed accedat teſtimonium, & audiemus dictum Deo ejusque miniſtris conſentaneum. Nil enim hic aſſeritur, quam quod prophetiis conſonum eſt, cum *ſublatus dicitur in cælum*, euangelium docet rem in prophetiis deſignatam: Jeſai. LIII. ℣. 8. Pſ. LXVIII. ℣. 19. Quando *Chriſtus* dicitur *rediturus ad judicium*, eſt hoc *judicium*, quod Regi *Chriſto* deſignaverant prophetæ.

III. Modus propagandi teſtimonium, nam id *Angelorum* erat vi prophetiarum: Deut. XXXII. ℣. 1—3. Pſal. CXLVIII. ℣. 12—15. Atque ita conſtare debuit eccleſiæ, quod eſt in Pſal. XLVII. Ejus *adſcenſionem* fore cum *Angelorum comitatu* & *collaudationibus*.

Uſus ad inſtitutionem.

Nec ſimpliciter *adſcenſio Chriſti* ita confirmata fuit, ſed & glorificata, ita ut in *cælum ſublatus* hic jam per *Angelos* eorumque teſtimonium manifeſtetur, variis modis ſuperexaltatus; pingitur enim hic, ut Cui *Angelorum* miniſterio acceſſerit decus; conſpicitur enim hic Ipſe

I. Ut reaſſumtus a Patre, Qui antehac videbatur *ſpretus inter homines:* Jeſai. LIII. ℣. 3. Dum enim *adſcendat ad cælos*, eosque ingreditur, ut *Angeli* affirmant, ita redit ad Patrem, Qui Eum miſerat in mundum, ut qui omnem cauſam ſibi demandatam bene geſſerit, atque ita in *adſcenſione ad cælos Jeſu* ex vero attributa, adhuc amplius corroboratur argumentum *Chriſti* juſtificati: 1 Tim. III. ℣. 16. Non enim tantum per reſurrectionem demonſtratus eſt Filius Dei & Sponſor abſolutus a debito, verum etiam quam maxime per *adſcenſionem in cælos*, quæ comprobavit, ut *rapinam ducere neceſſe non habuerit*, Se *ſimilem exhibere Patri*, id eſt, gloriæ divinæ Conſortem, Sibique propriam, quam cum *exaltatione* adibat & quaſi reaſſumebat: quod cum fieri etiam non poſſet niſi poſt præſtitam ἀπολύτρωσιν, ut novo jure adeat *cæleſtia* cum poteſtate in *cælis*, ſequitur, ſi verum ſit *Chriſtum adſcendiſſe in cælis*, Eum fuiſſe & Filium Dei, & Redemptorem Eccleſiæ, Qui in dignitate ſua aſſerenda, & in acquiſitione peculii ſui jam ante rem omnem abſolverat.

II. Quin imo in *exaltatione adſcenſionis in cælos* conſpicitur ut ovans & triumphum agens, unde & miniſtri ejus comparent *in albis*; quam orationem, ut *adſcenſioni* Ejus connexam, jam olim cecinerat Pſaltes: Pſal. LXVIII. ℣. 19. Qui enim in *cruce Poteſtates exuit*, Ille in *adſcenſione* maxime triumphum ab hoſtibus duxit:

Co-

Coloss. II. Ita ut nunc elevatus omnia adversa habeat pedibus suis subjecta, & quoad potentiam enervata.

III. Hinc & pro dignitate personæ triumphantis conspicitur in textu nostro, ut stipatus *cœlestium* ministrorum consortio; *elevatus* enim in *cœlos*, manifesto exaltatur super *Angelos*, quos recipit Regni sui ministros, *Angeli* enim hic apparentes satis indicant ut respexerint *adscendentem*, tanquam Orbis Dominum, mundi Judicem, ad occupationem throni *cœlestis* reassumtum. Quem & *Angeli* tenentur adorare, Eique variis legationis muneribus obsequium præstare. Videte ergo, quantus & qualis Ille sit, Qui ex monte Oliveti *cœlos* adiit, ut scilicet locum gloriæ, quem omnis spes nostra respicit, ingressus fuerit, non ut privatus in causa sua Victor, sed ut Filius in domum suam, imo ut Rex in thronum suum, atque ut Procurator causæ electorum omnium, quibus præparaturus erat locum in *cœlis*.

Applicatio practica.

Hoc ultimum præprimis spectandum est nobis & animadvertendum,

Attendendo ut *Christus* non discesserit ab Apostolis deserendi animo, sed potius cum intimo amore erga suos, & cura eorum res perficiendi.

I. Probavit hoc ex ipsa *Angelorum* legatione, quæ cum concipienda sit facta, non solum auctoritate Patris, sed & Ipsius voluntate, ut curaret certitudinem fidei in mundo; & manifestum hic adest indicium curæ Ipsius perpetuæ, ut nempe abierit nostri memor, acturus pro nobis secundum amorem, quocum discessit, quidquid Pater concederet in Ejus potestatem: adiit ergo gloriam, non ut pincerna Pharaonis, qui, libertati & dignitati restitutus, Josephi oblitus fuit, ut solet in humanis, sed potius Hesteræ instar, quæ, non obstante evectione ad dignitatem Regiam, populi sui manserit memor.

II. Præprimis hoc confirmant *Angeli*, quando dicunt Illum abiisse animo *redeundi*, & quidem glorioso *reditu*, ita ut aliquando *descenderet in nubes*, conspiciendumque Se præberet toti Universo, & quidem nullam aliam ob causam, quam ut suos susciperet, Secumque abriperet ad conspectum æternnm Majestatis suæ. Confer: Johann. XIV. ℣. 1, 2. & XVII. ℣. 24. In quo unico consistit omnium fidelium spes viva, & Christiana exspectatio: Phil. III. ℣. 20, 21. Tit. II. ℣. 13. I Thess. I. ℣. 10. II Petr. III. ℣. 13.

Usus admonitionis. Hinc facile concluserit quilibet, quid nos deceat, qui Caput nostrum respicimus ut in gloriam *sublatum*, aliquando ad *judicium* & assertionem suorum *rediturum*, scilicet, ut ad normam *Angelorum* induamus, quibus triumphum ornemus,

I. Indumenta laudis: Jesai. LXI. ℣. 3. Ut scilicet fides hilari assensu Capitis assequatur triumphum, atque non aliter, ut populus in inauguratione Salomonis, applaudamus huic *exaltationi* Capitis & Regis nostri tam gloriosæ, tam gratæ & jucundæ, tanquam nobis utili, ut qui ex ipso nostro Capite accepimus *πολίτευμα in cœlis.*

II. Vestimenta sanctitatis, sicuti *Angeli in albis*, ita & nos quasi in comitatu Capitis nostri glorificati celebremus sanctuarium Regis nostri. Hujus enim ornatus sanctitas est, Regis vero decus habere *Populum spontaneum*, *& in ornamentis sanctitatis ambulantem:* Psal. CX. ℣. 2. Debet enim nostra conversatio abhinc spectare *cœlestia*, ubi omnia sancta & pura sunt. Jungunt se *Angeli* hominibus? jungamus nos *Angelis*, in conformitate *Angelorum* oportet vivere.

III. Accedit &, ut *oculos* intentos habeamus in *Christum*, non cum animo retrotrahendi abeuntem, sed cum Ipso *adscendendi* ultra *nubes*; idque cum omni cura, ut ibi *cor sit*, ubi *thesaurus ille est.* Perpetuo exspectemus *reditum* Ejus, atque in eum finem in omni apparatu conservemus vestes, ne maculati inveniamur, sed in *albis*, ut spes rata fiat, fore ut instar sponsæ immaculatæ ad Eum adducamur, & aliquando cum Eo inducamur in eundem locum gloriæ, ut æterni spectatores gloriæ *Christi* evadamus.

CAP. II.

DE TEXTU PROPHETICO.

§. 1. I. Quando dico *Prophetias* continere *historiam*, ante rem gestam delineatam, notandum est, fata ecclesiæ & hostium ejus utrobique eadem esse, in *historiis* tantummodo concipi ut præterita, in *Prophetiis* vero ut futura, idque vi decreti divini, quo Deus rerum consecutiones constituit, non tantum quæ theocratiam Veteris & Novi Testamenti respiciunt, verum etiam quæ tangunt hostes ecclesiæ, eorumque aut molimina aut supplicia.

II. Notandum tamen multa futura in *propheticis enunciationibus præteriti temporis* exprimi, cujus ratio sollicite est indaganda. Dici-

Dicitur vulgo id fieri apud *Prophetas*, quia res in prædictionibus expositæ pro certo futuris sint habendæ: verum pace Virorum Doctorum frigida nobis videtur ista ratio, cum omnia a Deo decreta, atque qua talia per *prophetias* exposita, pro certo futuris sunt agnoscenda, imo sæpissime, quæ sunt majoris momenti sub enunciationibus *futuri temporis* alibi exponuntur, ut ratio illa universaliter non obtineat. Nos itaque existimamus rationem adhibiti *præteriti temporis* in *futuris* fundatam esse in visionum theatro; est enim scena visionis repræsentamen rerum præsentium in visione, cum *futuris* & *præteritis* nexum habentium, quæ aliquando instruitur cum dialogo personarum, de *præteritis* beneficiis aut judiciis loquentium, cum relatione ad tempus in visione *præsens*, addita sæpe & promissione spei *futurorum*, quæ *præsens tempus* sequerentur. Concipe igitur *Prophetas* in visione nonnunquam quasi translatos ad intuitum rerum, in certo articulo temporis repræsentandarum, quæ illis offeruntur, ut *præsentes*, prout in designato temporis articulo spectarentur. Hujus scenæ præsentis investigatio, in visionibus *propheticis* eruenda, pendet admodum a restitutione temporum grammaticalium, ex turbatis tot temporum anomaliis, quas Interpretes sæpe introduxerunt, quibus ex textu originalis restitutis oritur hic canon. *Quod ea, quæ inter præterita & futura tempora, in historia implementi intercedunt, conficiant repræsentamen scenæ rerum præsentium, quas Prophetæ, quasi translati in aliud tempus, coram intuentur.*

NB. Hic canon hermeneuticus in expositione *Prophetarum*, licet turpiter fuerit neglectus, tamen in primitiva ecclesia fuit agnitus & commendatus; ne & quis putet nostrum hunc canonem primarium solius novitatis titulo esse rejiciendum, lubet adducere testimonium *Justini Martyris*, quod occurrit in secunda ejus pro *Christianis apologia*. Verba Latina apud Interpretem hæc sunt. „Cum Prophetarum verba tanquam a „ persona aliqua dicta auditis, ne ab ipsis, quos Spiritus San- „ ctus afflavit, dici existimetis, sed a verbo, quod illos incitat, „ divino. Quandoque enim prænunciantis more, quæ eventu- „ ra sint, profert; quandoque autem velut in persona Domini „ & Parentis universorum Dei; nonnunquam in persona *Chri-* „ *sti*; aliquando in persona populorum respondentium Domi- „ no aut Patri Ejus, loquitur: Itidem ut apud Scriptores ve- „ stros cernere est, quum unus quidem est, qui conscripserit „ omnia, personæ autem, quæ introducuntur loquentes, diver- „ sæ. Quod quia non intellexerunt, qui libros prophetarum habent

„ bent Judæi, *Christum* etiam præsentem non agnoverunt; quin „ & nos, advenisse Illum asserentes, & ab ipsis cruci affixum „ esse, quemadmodum vaticiniis est prænunciatum, demon- „ strantes, odio prosequuntur. Hactenus *Justinus*, qui hanc regulam multis probat instantiis ibidem.

III. Interim oportet nos memores esse, quid consilii notandum sit in *Prophetis*; in genere enim exponunt vias Dei futuras circa fata populi sui, & adversantium, quæ vocantur fata Orbis & ecclesiæ, idque ut plurimum duplicem ob causam.

A. Ut aberrantes a Mose, seu quoad fidem, seu quoad mores, ad resipiscentiam compellent, atque in viam redducant, vel ad mininum pertinacibus apologiam eripiant.

B. Vel ut credentes in fide & pietate confirment, spem foventes, & judicia Dei eorumque effectus connectentes cum rerum exitu, ne unquam putent ea ad fœderis, cum Abrahamo initi & per Mosen confirmati, abolitionem progressura, id est, ut firmiter teneant Deum nunquam ad omnimodam populi abdicationem pergere velle ante legationem, per Filium Dei faciendam.

IV. Ut autem finis iste strictius eruatur, quatuor *Prophetarum* tempora sunt notanda in Veteri Testamento, quibus a Deo legati sunt ad consilium divinum recludendum.

A. Benedictionibus admodum conspicuum fuit tempus sub *Davide* & *Salomone*, tunc ecclesiam beavit *David Psalmis*, inter quos plures sunt *prophetici*. *Salomon* autem vaticinatus est in *Proverbiis* & *Cantico canticorum*, ubi ratio temporis postulabat interpretationem rerum sperandarum, & finis Legis umbratilis.

B. Maledictionis nobis tempus est, quando populus, divisus in duo Regna, & sæpius incidens in crimen idololatriæ, præmonetur de judiciis Dei secuturis, & interruptione incolatus terræ futura. Atque sub hac ætate scripserunt ex majoribus *Prophetis*, *Jesaia*, ex minoribus, *Hosea*, *Joël*, *Amos*, *Obadia*, *Jona*, *Micha*, *Nahum*, *Habakuk* & *Zephania*.

C. Judicii tempus sub ipsa captivitate Babylonica sequitur, qua vigente scripserunt *Jeremia*, *Ezechiel* & *Daniel*, præter inculcationem resipiscentiæ, & prædictionem terminorum judicii, etiam spem restitutionis facientes.

D. Restitutionis populi, ex captivitate dimissi, tempus, habuit *Prophetas* tres, *Haggæum* scilicet, *Zachariam* & *Malachiam*. Quæ varietas temporum causam scribendi admodum modificat, quoniam affectus fidelium in populo aliam & aliam medicinam postulabant.

§. 2.

§. 2. Agitur hic

I. De *Explicatione subjecti*. Cum enim discutienti *prophetias* interſit plurimum habere *subjectum* vere cognitum, tota res tribus caſibus abſolvitur.

A. Quando *subjectum* ſub nomine proprio, aut titulo circumſcriptionis ita definitur in textu, ut omnium Interpretum conſenſu res extra controverſiam ponatur, dicimus illud *subjectum* propoſitum poſſe *abſolvi paucis*, quia res nulla eget inveſtigatione. Quando autem dicimus *paucis abſolvi*, id pendebit ex ruditate eccleſiæ minus verſatæ in nationum ortu & ſitu. Verbi gratia, quando *prophetia* in titulo refert *subjectum* ſuo nomine, ut Jeſ. XXI. ℣. 11. Ubi legitur ſententia *Dumæ*, oportet ut auditores ſtrictim erudiantur, quam gentem & terram intendit Spiritus, indicando *Idumæam* contracte *Dumam* dici, nomenque accepiſſe ab *Idumæis*, Eſavi poſteris, Palæſtinæ a meridie conterminis. Verum etiam *subjectum* reſpici debet in ſua relatione ad eccleſiam, ſeu populum Dei: notandumque *Idumæos* ſe ad Judæos ſæpe habuiſſe ut hoſtes, & in fato populi adverſo exſultantes; atque ita fit præparatio ad rite expendenda hoſtium fata in populi Dei ſolatium; proponi enim ad eximendum nimium metum ab eorum moliminibus aliquando conceptum aut concipiendum, ut ita teneamus, in *prædicatis* contineri præſciſſionem moliminum hoſtium contra eccleſiam, ſive Deus velit vindicare cauſam ſuam & populi ſui, per eorundem judicia & pœnas inferendas, ſive decreverit illos eccleſiæ conciliare per eorundem converſionem, adeoque *subjectum* cognitum admittit aliquam deſcriptionem ab animo, quo feruntur erga theocratiam divinam.

B. Si quando *subjecta ſilentio involvantur*; ita ut ex *prædicatis* debeat erui, ejusque inveſtigatio ſit controverſa, *subjectum* revera diligentius diſcutiendum eſt. Ut tamen aliquod moderamen adhibeamus, ſi collocatio *prædicatorum* abrumperet fere nobis omnem *prædicatorum* diſcuſſionem ſuo loco, convenientior erit *methodus deliberativa*, quæ *subjectum* revocat ad proximam perſonam & ſcheſin, quam in repræſentamine *prophetico* ſuſtinet. Et quoniam hanc *methodum deliberativam* in hoc opuſculo noſtro occultavimus, paucis accipite, quæ de ea notanda ſunt.

ℵ. Jubet methodus hæc *subjectum* non ſtatim denominare nomine proprio, ſed voce appellativa, ſcheſin, quam perſona ſuſtinet in præſenti ſcena, ad vivum exprimente, imprimis adhibendo talia appellativa, quæ *subjectum* a munere,

re, quo in ſcena fungitur, denominant, idque cum laude aut vituperio, prout in contextu prodit, vel ut laudandus, vel ut vituperandus.

2. In progreſſu autem, quando concio tranſit ad *prædicata*, ex ſingulis *prædicatis* expoſitis colligat concionator characteres, qui *ſubjectum*, appellative denominatum, magis magisque ab aliis, ſimilis claſſis & ordinis, hominibus diſtinguunt, illudque ad cognitionem ſpecialem & individualem in lucem protrahunt.

3. *Prædicata* porro ita collocentur, ut, quæ minus ſpecificent, priori loco pertractentur, quæ magis & primarie ultimo loco expendantur, niſi prioritas ordinis aliud poſtulet. Hanc methodum in caſu propoſito admodum commendamus, tum, quia proportio, in pertractione notionum ſervanda, commodius retinetur, quæ poſtulat ut de *ſubjecto* minus, de *prædicatis* plura dicantur; tum etiam, quia elegantius auditorem introducit in cognitionem rei demonſtrandæ, nam eo in caſu *ſubjecta*, proprio nomine denominata, ſtatim videntur creare præjudicia, vel ſaltem excitare in auditoribus; cum appellationes, a munere in ſcena deſumtæ, ponant aliquid extra controverſiam poſitum, & progreſſus ad *prædicata* ſenſim *ſubjectum* ad perſonam individue revocet. Agitur hic non aliter, ac cum *cæco* iſto in Euangelio, cui viſus pedentim reſtituebatur, quique cernebat homines, primo ut arbores, id eſt, figuras ac ſtatuas erectas, ac tandem, accedente majori luce, minores diſtinguens figuras, caput & reliqua membra a ſe invicem diſcernendo, agnovit homines eſſe. Vel etiam, uti agitur communiter, cum videmus homines e longinquo pedetentim appropinquantes, quando primo conſpectu quis ex figura hominem agnoſcit, ſed; quum magis admotum videt, lineamentis vultus intra ſphæram viſionis poſitis, fratrem dignoſcit, & individuum quodlibet. Sic auditores ſecundum hanc *methodum* vocantur ad attentionem a generalioribus ad ſpecialiora, &, additis ultimis characteribus diſtinctivis, tandem ad cognitionem individui; ſive Chriſtus ſub habitu *paſtorali*, ſub ornatu *Regis*, ſub circumſtantiis *Doctoris* tradatur in *prophetia* ſimili, tamen *prædicata*, continentia characteres ſpecificantes, imo & individuantes, efficient, ut ab omnibus aliis *Paſtoribus*, *Regibus* aut *Doctoribus* plane diſtinguatur, nihilque relinquatur in foro judicii fidelium affirmandum, quam quod Iſte *Paſtor*, *Rex* aut *Doctor* ſit Ille unus ſolus, Qui cete-

ceteros ejusdem ordinis in infinitum antecedit, id est, Qui sit ipse *Christus*. Ita si *Antichristus* V. G. repræsentetur sub habitu *pastoris* perfidi in grege, gregem opprimentis, odiosum sane esset statim *subjectum* denominare nomine nimis specifico *Antichristi*, unde qui *Antichristum* non agnoscunt statim fere aures clauderent. Retineatur itaque juxta postulatum scena in suspenso aliquamdiu, sub nomine appellativo *doctoris* perfidi, *doctoris* nequam, & similibus scenæ convenientibus, desiderabit tum auditor pedetentim ex characteribus induci in distinctiorem *subjecti* cognitionem, donec ultimus character cogat agnoscere eum, quem Spiritus Sanctus *Antichristum* appellat.

C. Sin autem eveniat, ut *subjectum* sub *emblematica denominatione* proponatur, ita ut disputatio sit, an denominatio in litera aut in spiritu accipi debeat, res ipsa dijudicanda est iterum ex *prædicatis*. Verum ea de re diximus: Part. I. Cap. V. Quibus addantur, quæ observavimus in *Introductione ad Scripta prophetica*.

II. Ut hoc in loco monita felicius intelligamus, notandum

A. Ut *periodos temporum* recte distinguamus, & *tempora* ipsa observemus.

א. Quoad *tempus* diversum, aliud esse Legis, aliud Euangelii. Legis spectare ad Vetus Testamentum, & populum exhibere sub servitute; Euangelii vero spectare ad Novum Testamentum, & populum exhibere sub libertate.

ב. Sub utroque *tempore* septem notandas esse *periodos*, ut haud male monuit Gurtlerus in *Theologia prophetica*, ita tamen, ut *periodi* Veteris Testamenti habeant rationem typicam ad periodos Novi Testamenti.

B. Hæc autem distincte eruantur, & quidem

א. Ratione duplicis *temporis*, ex circumstantiis ita concurrentibus, ut, si fiat mentio vocationis gentium, vel denunciationis Euangelii, aut celebrationis beneficiorum Novi Testamenti, cum istæ sunt proprietates Novi Testamenti, & notæ *temporis* libertatis, tuto affirmemus hæc versari in *tempore* Euangelii, seu Novi Testamenti delineando.

ב. *Periodi* eruuntur ex figuris *temporum*, ut, si afflictio ponatur post liberationem ex captivitate Babylonica, quæ præcurrit adventum Christi, sponte quis animadvertat, textum versari circa sextam Veteris Testamenti *periodum*. Et ita in reliquis.

Nota quoque applicationem *vaticiniorum* in Novo Testamento ad certa sua *subjecta*, implementum *prophetarum* facientia, validissimum Christianis argumentum exhibere de *subjecto* considerando in *tempore* suo, & *temporis periodo*: præprimis quando in N. T. dicitur hoc ipsum esse, quod dictum fuerat a *Prophetis*; ratio certitudinis est, quia in scriptis Novi Testamenti habemus ipsum Spiritum Sanctum talem applicationis vaticiniorum Interpretem. Qui cum Idem sit in Apostolis & Euangelistis ac olim in *Prophetis*, audiri debet, secundum canonem, *Optimus est quisque suorum verborum interpres.* Quare accurate facienda parallelia locorum V. T. in N. T. explicatorum, & religio nobis esse debet, verba Spiritus Sancti in N. T. aliorsum trahere, ac Ipse applicuit. Scio equidem multos esse, qui fere omnes *prophetias*, applicatas in N. T. asserunt per modum accommodationis esse eo pertractas; sed pace tantorum Virorum dixerim, istos interpretes exponere N. T. Judæis in ludibrium: volunt enim Apostoli & Euangelistæ eo agendi genere videri, se apodicticas attulisse rationes, ad confirmationem Euangelii & convictionem Judæorum facientes; qualem rationem apodicticam nemo hominum sentit, vel observat in accommodationibus istis, neque quisquam ad illud effugium pervenit, nisi ex pudendo præjudicio, de *prophetiis* in litera intelligendis ac applicandis populo V. T. Quod præjudicium sane ex ratione deponendum est, de qua re egimus latius in *Introductione ad Scripta prophetica.*

§. 3. I. Respicit hæc lex hermeneutica omnem *expositionem* Grammaticam & Rhetoricam, de qua diximus Part. I. Cap. IV. §. 1—7. Atque id efficit ut *prædicatorum* mentem recte assequamur; cum enim hic obtineat regula, *Talia esse subjecta, qualia permittuntur esse a suis prædicatis*, *prædicatorum* sensus ex Grammatica & Rhetorica, eorumque *amplitudo* ex sensu Logico invicte demonstrari debet.

II. *Realis* autem *explicatio*, quæ rem ex vocibus cognitam amplius persequitur, hic prudenter exercenda est, & quidem præprimis secundum rationem *temporis*, ut proinde veritas aut affirmatio negativa hic consideretur

A. *Æterna*, ad naturam rei inseparabiliter adhærens, atque tunc respicit aut *dogmata* aut *mores*, qui tractantur obiter per collationem locorum, quæ vocantur testimonia parallela, ita tamen, ut hæc paucis fiant, & eo modo, ut diximus in textibus historicis.

B. Vel

B. Vel ut *temporalis futuritionis*, in quantum *subjecto* aliquid accedit in *tempore*, aut ab eo recedit, atque tunc porisma concipitur ut *propheticum*. Verum cum *prophetiæ* aliquando loquantur de rebus futuris in præterito, ut ad §. 1. monuimus, oportet valde attendere ad scenam visionis, prout statum rerum futurarum repræsentat in præsenti; in quo casu duo notanda sunt.

א. Ut *tempora* non facile mutemus, aut anomalias *temporum* fingamus, atque præterita & futura in enunciationibus & *prædicatis* referamus ad scenam, quæ rem præsentem repræsentat, pro hypothesi in indagatione sumentes, ad præsentem scenam spectare, quidquid per præterita & futura interponitur.

ב. In *modis* loquendi semper, cum relatione ad *tempus Prophetæ*, futuritionem aliquam esse exprimendam; ubi enim præterita narrantur relata ad scenam, quæ tamen exspectanda adhuc erant tempore vaticinii, curandum est, ut subjunctivos loquendi *modos* adhibeamus, quorum futura potentialiter includunt etiam præterita, ut axioma spei antiquæ ita clarius auditoribus ob oculos ponatur. Imprimis notare oportet, quomodo *parallela prophetica* secundum articulos *temporum* convenienter *prædicatis* textus sint intelligenda. Hoc cum ex parte præstiterit P M. Clarissimus *Galichius* in opere indicibus locorum instructo, ejus operis usus nunc subjiciendus est ad istam *paralleliam* inveniendam & adhibendam.

α. Is textus *propheticus*, quem sibi pertractandum assumsit, quærendus est in indice locorum, operi subjecto, atque attendendum, quoties citetur in toto opere.

β. Sciendum apprime, quod, quotiescunque textus noster adducatur in opere, toties *prædicata* exhibeantur relata ad distinctos *articulos temporum*, atque adeo totidem erunt res in futuritione notandæ.

γ. In singulis *articulis*, ubi citatur singula res *prophetica*, sub suis *articulis temporum* exhibentur cum suis parallelis, nam scopus Auctoris fuit, quidquid secundum interpretationem Clarissimi Cocceji ad Historiam Sacram aut ecclesiasticam applicatur, simul sub uno conferre articulo, ut, quicquid *propheticum* sit in Sacris, ad hunc illumve *articulum temporis* referendum, id simul ab Auctore congestum fuit.

δ. Prudentia autem hic adhibenda est, ut ex multitudine locorum *parallelorum*, quæ requirimus ad spem Pa-

trum firmandam, tantum ista eligantur testimonia, quæ, quoad phrasin, textui pertractando magis consentiunt, id est, quæ proximi sub eodem *emblemate* versantur, reliquis omissis: hoc enim exigit regula nostra *proportionis*, ut de *prædicatis* non omnia dicamus.

ε. Verum cum Auctor noster *articulos temporum* non deduxerit ad finem, morte a reliquis continuandis prohibitus, diligentiæ peculiaris est, ut ex fragmentis operis totum suppleatur, ad quod perficiendum aliquando *specimen* exhibuimus. Verum cum Clarissimus Gurtlerus *Theologiam propheticam* perduxerit ad finem, utile erit omnium dictorum *propheticorum* ad opus illius conficere indicem, quem non sine damno neglexit. Ita enim *paralleliam* dicti *prophetici* potuissemus ex parte ex ipsius opere eruere; Quamvis & in eo a Gulichio differat, quod *articulum historicum*, quem attingit, confirmat quibusdam *vaticiniis*, ad rem applicatis, non vero omnia *parallela* adducit, quod erat consilium beati Gulichii.

ζ. Imprimis quando in Gulichio, sub *articulo temporum*, invenimus *vaticinia parallela*, etiam attendere oportet ad prædictionum antiquitatem majorem & minorem, ut satisfiat monito nostro de *considerandis prædictionibus antecedentibus* & *consequentibus*.

a. Ut in relatione ad *antecedentes prophetias* per aliquam deductionem denotemus aut progressum lucis, quam accepit *articulus* noster *propheticus* progressu *temporis*; aut ut *articulus*, jam ante amplius expositus, contrahatur in compendium in textu pertractando. Qualis deliberatio allegationi *parallelorum* gratiam aliquam conciliat.

b. Si allegamus *paralleliam* ex *prophetiis* sequentibus, propter certitudinem *articuli* spei etiam introduci potest, tanquam argumentum singularis exspectationis, testificatæ per posteriores, etiam aliquando cum novo lumine, aut sub novo emblemate. Exemplum erit locus Jesai. VII. ℣. 14.

Exordium

Desumatur a collatione theocratiæ typicæ & veræ, ostendendo gloriam prioris ex signo & symbolo

bolo præsentiæ divinæ non accedere ad gloriam posterioris, sub qua Ipse Deus populum visitaret, inque ejus medio ambularet: Levit. XXVI. ℣. 12. Et quidem cum manifestatione gloriæ suæ, Cujus revelatio promissa fuit: Jesai. XL. ℣. 5. Gloriosa hæc præsentia Deitatis, inhabitantis inter homines, requirebat proinde ad Ejus introductionem stupendum apparatum. Cujus enim erat semet præsentem sistere, olim latebat sub columna nubis, sed exspectabatur in vera theocratia, ut Qui sub corpore visibili ingrederetur Orbem, & accederet ad suos.

Hanc spem discipulis Christi evidenter esse propositam in oraculis divinis haud dubitat quisquam, qui solummodo inspicit textum prælectum; designatur enim hic *Immanuel*, Dominus terræ totius Canaanis, Metator olim & Dux populi, imo Angelus faciei Dei: Ille autem *Immanuel* sistitur hic, ut Qui foret novæ theocratiæ Princeps, oriundus ex *conceptione virginis*, ut nimirum nasceretur, atque ad commercium cum hominibus habendum mittendus tanquam homo verus.

Occasio.

Promissio hujus miraculosi signi, Regi *Achazo* proponendi, concessa fuit divinitus Israëli, quando Rex optionem signi ex cœlo aut ex terra sibi eligendi rejecerat; assertio *prophetica* erat, conjuratos adversus domum Davidis Regis non assecuturos, quod sibi proposuerant, domum Davidis scilicet esse conservandam in mediis hisce motibus ad majora: hanc domum confirmatam haberet Rex, vel saltem pars orthodoxa populi, quæ tanto solatio destitui non debet. Signum quidem obtulit Deus ad confirmationem, sed cum Rex optionem illam respuerat, Jesaias, quasi se ab homine improbo avertens, & rationem piorum in populo habens, se convertit ad pios, monetque Jehovah tamen ipsis *signum* dare velle, quod loco signi rejecti substitueretur, atque illud in verbis textus nostri continetur.

Propo-

Propositio.

Magnum itaque in hisce enunciatis, & miraculosum spectabimus *signum* confirmatorum spei, de non exterminanda domo Davidis, usque dum hanc promissionem adimpleverit Deus; inque his spectabimus modum, quo Deus Principem theocratiæ novæ, & *Immanuëlem* introduceret in Orbem.

Divisio.

In quem finem ut discutiamus oportet,
I. Miraculosam Principis in Orbem introductionem.
II. Insignem personæ Ejus dignitatem, una expositam.

Pars prima.

I. Qui hic proponitur omni attentione spectandus, describitur autem

A. A communi denominatione, quod foret *Filius*, sub qua denominatione notatur,

א. Quod homo esset ex hominibus, Qui proinde cum fratribus humanum exerceret commercium, & sub lege communi nasceretur.

ב. Sextus interim etiam nobilioris, non feminini sed masculini generis.

ג. Sed, quod ex circumstantiis colligitur, venit quidem sub titulo vulgari, ita tamen ut foret persona nobilis, tum, quia Deus ante hominis nativitatem nunquam de quopiam oracula edidit, quin excitaverit hoc ipso majorem de iis exspectationem, respicere eos oportet, ut magna & peculiaria instrumenta consilii divini, de quorum ingressu in Orbem ante conceptionem & nativitatem Deus humanum genus monitum voluit. Imo respiciendi sunt tales, ut pecularia Dei dona in populi salutem, & gaudium præparanda & adducenda. Imprimis hic loci spem fecit *Filii*, sed ex Davidis posteris oriundi, quippe *Radicis Isai*, & insignis Principis futuri in populo, ad conservandam dignitatem familiæ Davidis. Nec tamen

tamen deest ratio, cur sub himiliori titulo in antecessum occurrat, scilicet, ut in mentem revocent humilem ejus conditionem, ex qua tamen assurgeret in maximam dignitatem, quippe in quo *Filio* divina latitarent, quæ gradatim in sensus incurrerent.

ד. Hujus *Filii* dum notatur origo, & quidem ex *virgine*, connotatur etiam privilegium primogeniti, qui enim ex *virgine* nascitur, primus aperit vulvam matris. Eique proinde ex lege primogenituræ jura competunt.

B. A speciali origine, nec tantum is *Filius* celebratur ut primogenitus *matris*, sed etiam ex insueta *matre* oriundus, definitur enim quod *mater* ejus *virgo* foret.

א. *Virginis* appellatio in textu originali notat filiam in cœlibatu viventem, & nunquam congressum viri expertam, uti Rebecca: Gen. XXIV. ℣. 43. Mosis soror adhuc juvencula: Exod. II. ℣. 8. Jephtæ filia; & ne quis dubitet, ab uxoribus & concubinis virgines discernuntur hoc nomine: Cantic. VI. ℣. 8.

ב. Quidquid sit, hic saltem castam *matrem* designari res ipsa evincit, quippe quæ hic sistitur ut *virgo*, a Deo electa, *mater* futura magni *Immanuelis*, ex qua Deus sibi suscitaret nobilissimum consilii sui instrumentum.

ג. Imo ad dignitatem exaggerandam haud parum facit *articulus præpositivus*, qui clanculum indicat, inter articulos doctrinæ spei, in quibus ex *muliere* promittitur semen, jam denotatam esse istam *matrem*, ex qua exoptatissimus *Immanuel* prodiret, Qui non foret, ut Jephta, scortæ *Filius*, sed *Filius* immaculatæ nativitatis, ac proinde ex *matre* constantioris castimoniæ.

ד. Notandumque porro, sub nomine *virginis* venire *matrem* dignioris *Filii*, quia *virgo* foret ante conceptionem, & permaneret in ipso partu.

α. Id postulat constructio textus originalis: verba enim proprie ita sonant, *Ecce virginem, quæ gravida est, & Filium parit.* Dum ergo *gravida* erat & *Filium pareret*, *virgo erat*, quæ *partu* ipso non cessavit *virgo* esse.

β. Hanc enim emphasin si tollas, in toto enunciato nil erit miraculi ad *signum* faciendum, quorsum autem hæc verba referentur in textu? ex congressu enim cum viro concipere, & parere *Filium*, nil *signi* colligi potuit.

γ. Hæc ratio est, cur Spiritus Sanctus hanc *matrem* futuram non potius feminam dixerit, ut omnis ansa alienæ percepti-

ptionis horum verborum tolleretur, dum verba illum sensum paterentur, illaque mens dictorum simplicissima esset.

C. A modo originis, tantus enim *Filius* ex tam speciali *matre* prodiret in publicum, intercedente gestatione & partu, ita enim indigitatur *virgo*, *ut gravida* & *Filium pariens*.

א. Quod, ut *gravida* commonstretur, comprehendit sub se conceptionem & nutritionem Embryonis. Hæc via hominibus Orbem ingredientibus communis est, ut *matri*, divinæ providentiæ organo, debeant participationem carnis & sanguinis, ibi concipiunt vitæ initium, stupendam corporis formationem cum spiritus productione in medio earum. Quod itaque cuivis homini contingit a conceptione, id etiam contingere debuit nobilissimo huic *Filio*, quo evadat fructus ventris, & *virgo* vera *mater*.

ב. Et licet sæpissime fiat, ut vitæ filum conceptis & nondum natis abrumpatur, hic tamen spondet vaticinium rerum successum, &, sub singulari Dei conservatione, certam promotionem ad exitum exoptatissimum, respicitur enim hic *virgo gravida* & *pariens Filium*, sicuti & sequentibus accideret, quippe qui *Filius* cum successu a tenera ætate educandus esset: quo intenditur neminem posse abrumpere opus a Deo inceptum, idque miraculose, & promovendum naturaliter. Benedicta ergo *virgo* benedictum *Fœtum* feliciter pareret, & in sinu suo exciperet.

D. Ad hanc scenam respiciendam, ut rem stupendam, omni attentione dignam, invitatur tota *domus Davidis*, una cum omnibus Verbum fidei in oraculis divinis admittentibus. Notissimum enim est voculam הנה nunquam in Scriptura adhiberi, nisi ubi res sit magni momenti, & sæpius quando proponitur introspiciendum miraculum captum humanum longe excedens: hic autem utrumque significare tota scena comprobat, quia omnis deliberatio est de *signo* dando & utendo ad fidem faciendam conservationis *domus Davidis*. Quare

א. Aspici debuit res illa, ut supernaturalis, Deo tamen haud impossibilis. Nunquam sane juxta legem naturæ *filius* nascitur sine patre, nunquam *virgo*, quæ virum non cognovit, *gravida* inventa est aut *peperit*. Quis tamen ausit dicere, si Deus miraculum patrare velit, hoc ipsum excedere divinam potentiam? Qui in prima creatione primo parenti corpus dedit ex pulvere, primæ matri ex costa virili, Qui Saræ, feminæ sterili & effœtæ, vires & vitam dedit ad partum; Qui ipse motus Auctor est, rebusque In-

indidit, in quibus non erat, Illine etiam facile non est vitæ animalis principium excitare ubi nondum erat, & materiæ in hominis propagationem conditæ motum vegetationis implantare, & quidquid ad vitam animalem exigitur?

3. Uti ergo hac de re non erat dubitandum, ita tamen respici debuit, ut respondens fini, qui erat in supernaturali hoc opere quoad principium, animadvertere *signum* a Deo datum. Propheta Regi optionem dederat eligendi *signum ex cælo vel ex terra*, nunc cum ille respuerat optionem illam, atque Deus Ipse voluerit *signum dare*, *signum* illud divinum & oblatum, cum substitueretur loco *signi* repudiati, non potuit minus esse *signo* ex electione Regis suspenso; adeoque respici debuit ut *signum*, quod foret ex *cælo* & *terra*; sane res ipsa exigit, ut futura *virginis* prægnatio habenda fuerit ut opus Dei in *terra* supernaturale, & omni cum stupore expendendum.

Pars secunda.

Nec tantum, sed & respici debuit ut *signum ex cælo*, quoniam *Filius* Ille, non sine maximo miraculo oriundus ex *virgine*, foret & Ipse *Immanuel*, *Deus nobiscum*. Qui, quasi ex *cælo* descendens, Ipse foret *Deus*, & fieret *Deus manifestatus in carne*. Quod argumentum est secundæ partis textus, & innuitur verbis; *Et ipsa nominabit nomen Ejus Immanuel.* In qua descriptione continetur miraculose nati haud satis perpendenda dignitas, unde & distinctius discutienda est illa propositio.

I. *Nomen*, quod *virginis partui* tribuitur, notat vocem ad excitandam rei ideam electam, ita singulis hominibus *nomen* imponi solet, sed notandum, quod vox שם aliquando denotat *nomen* proprium, homini a nativitate impositum; nonnunquam etiam egregium *titulum* encomiasticum, hominis cujusdam laudem & dignitatem exprimentem. Ita Isaaci filius, hæres promissionis futurus, Jacob vocatus fuit, cui postea *nomen* honoris adjicitur, quando in laudem luctæ bene gestæ *nomen* Israëlis recepit. Cumque ante rei eventum vix & ne vix quidem definiri possit, num hoc *Filio virginis* tributum *nomen* foret proprium, an encomiasticum, id eventui relinquendum fuit.

II. Imo, cum *nominari nomine* aliquando in Sacra Scriptura idem sit, ac se talem probare actu, quale quid est in emphasi *nominis*, atque exinde ab hominibus agnosci, hinc & textus concipi potest

 de

de professione hominum, rem ipsam actu in *Filio virginis* observantium.

III. Quidquid sit, negari non potest, in hoc *nomine* & *titulo* contineri emphaticam & gloriosam significationem. Si enim resolvamus dictum, sine dubio compositum est ex vocibus אל & עמנו.

A. אל est inter *nomina Dei* encomiastica, celebratque supremam potentiam, probatam in operibus creationis & redemptionis, nec minus comprobandam in opere salutis peccatoris.

B. Cui, cum cohæreat עמנו/ ad minimum indicat auxilium potentiæ divinæ promtum & paratum ad bene esse populi sui. Ita phrasis significat communiter, & designat *Deum* omnipotentem, tutelarem populi electi ex Israële, atque indicat fundamentum omnis redemptionis ex angustiis, & omnis victoriæ, reportandæ ab hostibus præpotentissimis: confer Rom. VIII. Atque ita designat Angelum Metatorem, in Cujus medio erat *nomen Dei*, Qui in omnibus Literis Sacris exhibetur ut Dux & Defensor.

IV. Sed ante omnia perpendendum est, nobilissimo huic *virginis Filio* a Deo præclarum *nomen* non fuisse impositum dicis causa. Agnosco quidem hominibus quibusdam ἐμφατικώτερα fuisse concessa *nomina*; Qualia sunt Daniel, Nathanael, & alia, in quibus *nomen* divinum facit partem compositionis, verum nunquam *Deus* Ipse cuiquam nomen concessit, cui non omnis emphasis *nominis* competiit: &, si subjectam materiam concipiamus, ut forte *nomen* istud sit *encomiasticum*, continens professionem divini auxilii, cum *virginis Filio* adferendi, res ipsa loquitur, auxilium illud divinum in nullo alio poni, imo indicari, *Filium virginis* fore etiam אל שדי convenienter confessioni communis matris: Gen. IV. אש את יהוה. Quod & sibi dogmatisandum sumit *Propheta*: Cap. IX. Ubi *Infantem*, nobis natum describit sub nomine אל גבור.

A. *Deum* inquam Ipsum declarari hoc *titulo* vel inde constat, quod declaretur *Dominus terræ*, & Defensor ejus, atque eopse notatur in theocratia Israëlis Ille Ipse Rex & Deus tutelaris, Qui sub titulo Legati faciei Dei jam a diebus antiquis Israelem gestaverat.

B. Imo declaratur sub hoc *nomine* tanquam *Deus* potentissimus, Qui Se nobis ad auxilium conjungeret tanquam Frater & Goël, dum simul esset hinc *Filius virginis*, illinc Sospitator populi, Qui, in carne veniens, inter homines habitaret.

V. Hoc

V. Hoc *nomen* illi imponendum erat, *Deo* quidem Auctore, sed a *matre*, ut instrumento; illa enim vocaret Eum *Immanuelem*; Quod iterum facit ad *matris* laudem, fore nempe *virginem* istam, non tantum *matrem* beatificatam, quæ profitebatur spem suam de miraculose *concepto Filio*, verum etiam, quæ in hac re ageret prophetissam, ex divina revelatione notificantem toti Orbi, quantum miraculosus ille *partus* in Orbem introduceret *Fœtum*, aut introduxerit.

In hoc jam jubet Propheta respicere *signum* confirmatorium articuli, de conservanda *domo Davidis*.

I. Si quis dubitat quomodo *Immanuelis* futurus adventus rationem *signi* eo tempore habere potuerit, quo nondum aderat, quodque non fieret nisi post aliquot secula, hunc perpendere jubemus, rem ipsam facere articulum doctrinæ spei, & quidem primæ certitudinis, ad contemplationem fidei nunc propositum. Qui agnoscit in fide esse *ὑπόστασιν τῶν ἐλπιζομένων*, ille agnoscet simul nonnulla certo futura retrotrahi & spectari in eventu. Hic præcipit jam Propheta, ut fiat a *domo Davidis*, jubet enim rem futuram ut præsentem intueri, quasi diceret, edocti estis hactenus & persuasi, quotquot a fide patrum non estis alieni, *Immanuelem* ex filia *Davidis virgine* esse prodituram, hoc jam tenete per fidem, & respicite ut rem coram vobis repræsentandam, & erit hoc ipsum vobis *signi* loco a Deo concessum, dum *signa* alia respuit Rex.

II. Vis autem *signi* istius jam præstabit vobis ultimam persuasionem ad non metuendum malum, quod horret omnium animus; decernant hostes exstirpare *Domum Davidis*, & in æternum a *Deo* abalienare populum suum, intuitus istius articuli evincit ad oculum, decretum illud hostium successum non habiturum, propter promissum *Immanuelem*, futurum Fratrem, ex *Davidis* familia oriundum; quippe Qui est Radix Isai, atque adeo divina sua potentia conservabit sibi posteritatem Davidis, ex qua nasci debuit. Qui cum sit etiam Princeps terræ, & defensor populi, in quo velit & novam theocratiam erigere, fieri haud potest, ut populus ille in æternum alienetur a *Deo*, propter potentem defensionem antiqui istius Principis & Ducis.

Applicatio apodictica.

Ast satis diu, Auditores, animos vestros suspensos retinuimus, tempus est, ut in *hominis Filium* inquiramus, in Quo maxima hæc promissio adimpletur. Ubi, quæso, magnus Ille *Immanuel* natus est? aut in qua fami-

familia invenies gravidam *virginem*, tam optatissimi & salutaris *Filii* matrem factam? circumspicite nobiscum, ubinam concessum hoc *signum* adductum fuerit.

I. Justum & æquum est, ut inquirentes in hanc rem non egrediamur *domum Davidis*, ut inveniamus hanc Radicem Isai, Hunc *Immanuelem*, terræ Canaanis Dominum & populi Defensorem. Judæi, Eum quærentes in familia *Jesaiæ*, non invenerunt ullum natorum, qui magnitudinem rei promissæ exhaurire possit. Pone *uxorem Jesaiæ* fuisse gravidam, non tamen talis erat ex prima conceptione, ante enim conceperat & pepererat, ut *partus* ejus post primum non potuerit gaudere jure primogeniti: multo minus *partus* fuit ex *virgine*: neque ullo modo constat *filium* quendam *Jesaiæ* fuisse constitutum dominum terræ sanctæ. Frustra etiam Judæi ingrediuntur *domum Achasi*, & oculos conjiciunt in *Hiskiam* Regis filium, Regni hæredem, quippe qui jam dudum ante natus fuerit, viginti enim quinque annorum *filius* dicitur, cum pater ejus, sexdecim annos Rex, a Regno discederet, itaque cum *Achasi* evectione ad Regnum, jam novem annorum *filius* erat *Hiskias*, atque ita ante hunc casum & diem natus.

II. Respicite in omnes oras, non invenietis dictum illud in terris adimpletum, multo minus in emphasi, nisi in *Jesu* Mariæ *Filio*, Cui hoc vaticinium applicatur: Matt. cap. I.

A. Hic est Ille Ipse *Filius*, Qui revera declaratus est *Immanuel*. Angelus enim e cœlo id testificatus est coram virgine: Luc. I. Ante *partum* id communicatum etiam est cum Josepho, virginis sponso: Matt. cap. I. Et, cum vix natus esset, denunciatum id ipsum pastoribus in agris percunctantibus, assentiente tota turba cœlestis exercitus: Luc. cap. II.

B. Hæc est legitima *mater*, Maria nempe, ex *domo Davidis*, *virgo* desponsata, sed quæ virum non agnoverat, ipsam instituit Angelus ante conceptionem de modo conceptionis miraculoso: Luc. cap. I. Testes est ipse sponsus, qui, cum ipsam gravidam observaret, dubius hæsit, nec a dubitatione liberatus fuit, nisi ab Angelo in somno apparente, totumque consilium Dei exponente; ita ut abhinc Joseph maximus rei Divinæ testis factus fuerit: Matt. cap. I. Quod si Maria *virgo* pepererit, proculdubio res divina est, leges naturæ excedens, nunquam enim Orbis *virginis* partum conspexit, nisi Hunc unum Mariæ *Filium*, in Quo solo ergo nostrum vaticinium implementum suum accepit, sicuti & accipere debuit.

C. Hic invenitis in mundum introductum Radicem Isai, & simul germen *Davidis*. Familiam probant genealogiæ indubiæ,

biæ, & descriptio Bethlehemitica. Adfuit etiam hæc progenies *Davidis* ante destructam Rempublicam, quando reliquiæ *domus Davidis* adhuc supererant, & etiam in civitate *Davidis* nomina sua profitebantur; ut proinde & hisce conditionibus manifestum sit, Jesum solum esse, in quo gloria *domus Davidis* repullulavit.

D. Hunc prædicavit Euangelium ut *Immanuelem*, id est, ut Sermonem, Qui caro factus fuit, ortum ducens ex semine *Davidis* secundum carnem, & secundum Spiritum Sanctum demonstratus est per resurrectionem ex mortuis, quod Ipse esset Filius Dei: Rom. cap. 1.

Usus refutationis. Deponant itaque Judæi pertinaciam suam, tandemque cedant euangelicæ applicationi hujus prophetiæ, agnoscentes, quidquid in dicto prophetico emphaticum est, in *Jesu* Mariæ *Filio* exacte fuisse impletum. Agnoscant *Jesum & Deum Deique Filium*, & Mariæ *virginis* natum, Qui hanc veritatem non tantum morte sua confirmavit, sed & cœlitus in resurrectione sua, qua talis justificatus est. Animadvertant hujus Euangelii testes & præcones tempore Pentecostes Spiritum Dei accepisse, ex quo olim locuti fuerunt prophetæ. Iste *Immanuel* debuit non aliter Orbem ingredi, nec alio tempore, ac demonstravimus. Suscipite ergo *Jesum* ut *Immanuelem*, Qui in tempore prodiit, aut ostendite mihi illo tempore alium, nisi velitis divinam promissionem enervare, aut totum Verbum propheticum suspicioni criminis falsi subjicere.

Congratulatio Christianorum. Felices Christiani, qui tot argumentis certitudinis convicti estis, *Jesum* Mariæ *Filium* esse unum Illum & verum *Immanuelem*, ex *domo Davidis*, & filia ejus *virgine* excitatum, & a Patre missum in Orbem. Nunc cernitis Mediatorem a *Deo* datum, in Quo *Deus* nobiscum est, nobis conciliatus & Pater factus. Quod si ita sit, quis erit contra nos? an Satanas κατήγορος fratrum? hunc corripuit אל, Deus fortis, hunc superavit *Immanuel*, huic eripuit vasa illa sua, Qui debebat nasci Hæres electorum: num vero mundus sese opponet iis, qui sub hoc Duce pugnant? sane Ipse dixit discessurus, *Estote bono animo, Ego mundum superavi:* moveat Serpens caudam suam, & impellat homines mundanos adversus ecclesiam, non est quod metuamus, quoniam, Qui nobiscum est, in medio nostrum manet: confer Psalm. XLVI. Nec etiam metuenda est caro nostra oppugnans spiritum, quia & in hoc certamine *Immanuel* nobiscum est, Corroborator summus & maximus pro summa sua potentia, Qui & auxilium Spiritus sui promisit.

Adhortatio. Respicite igitur Hunc *Immanuelem* in omni necessitate & angustia, ut solidum fiduciæ fundamentum; age, concedat quisque nostrum Illi honorem auxilii potentioris, & quotiescunque auxilio opus est,

Digitized by Google

est, huc confugiamus, cum omnia hæc suadeant, ut in tanto Auxiliatore acquiescamus.

Mot. I. Hic enim unus & solus est, ad hoc requisitis instructus, scilicet θεάνθρωπος, Frater noster natus, ut possit μετριοπαθεῖν. Quippe in omnibus tentatus uti nos, dum in carne esset, excepto peccato. *Virginis* Ille *Filius* est, ut per immaculatam conceptionem prodiret Agnus immaculatus, Qui nos cum *Deo* conciliare, & peccata mundi tollere posset. Is *Deus* noster & Fautor prodiit in carne nostra, Qui proinde nobiscum est cum omni amore & gratia. Imo est אל, omnipotens Adjutor, Cui nihil difficile est, nulla oppositio prævalens, quam non destruere, & cum auctoribus pedibus suis subjicere queat.

II. Is a *Deo* nobis eum in finem *datus est*, ut præstaret Se Adjutorem. Hoc Illi Pater dedit in mandatis, ad hoc missus est, & plena auctoritate munitus a Patre, ut proinde in Ipso tota *Deitas* sit nobiscum.

III. In Ejus missione & donatione Ipse nobis *signum* est, quod *Deus* nos servare & conservare velit. Si enim *Deus* non *pepercit proprio Filio, quomodo omnia non cum Ipso donabit*, Quem propter nostram causam ita excitavit? Sane Qui dedit quod majus est, non denegabit in Ejus gratia omnia minora.

IV. Bonum, quo excideramus, tantæ dignitatis, amplitudinis & celsitatis est, ut excederet humanas vires id denuo assequi; scilicet communio cum Deo in æternum deperdita erat, hoc damnum restitui non poterat nisi per *Immanuelem*, *Salus* autem non est in *alio*, hoc recipimus in Eo, Qui nominari voluit *Immanuel. Nescitis*, inquiebat olim, *Me esse in Patre*, & *Patrem in Me* esse? *qui Me vidit*, *Patrem vidit.* Adde, quod & alibi dictum est, *Vitam ita esse in Filio*, ut, *qui Filium habeat*, *etiam Patrem habeat.*

Usus consolationis. Hæc ita intueamur, ut fides nostra perpetuo nobis repræsentet præsens illud auxilium, quod in magno isto *Immanuele* reconditum est. Voluit Ille nobiscum esse, humanum genus adire in carne, quia Ipsi *delectatio erat in hominum filiis*: Prov. VIII. ℣. 30, 31. Cumque Illi non amplius commorandum erat in terris, non rediit ad gloriam suam, neque discessit a suis, nisi sub ista testificatione, fore Ipsum nihilominus nobiscum: Matt. XXVIII. ℣. 20. Joan. XIV. ℣. 20, 23. XVII. ℣. 24. Ita ut discessus ille non esset exstincturus amorem Ejus erga suos, sed causam haberet unicam, ut suorum ageret Patronum. Ille Ipse, Qui nobiscum est, perpetuo amore nos curat, sicut & addixit nobis, ut & nos simus aliquando cum Ipso, quoad animam ab hora mortis: II Cor. V. ℣. 8. Phil. I. ℣. 23. Et secundum totum suppositum ab hora resurrectionis transferamur ad Ipsum, ut semper cum Ipso simus futuri spectatores

gloriæ

gloriæ Ipsius: 1 Thess. IV. ℣. 17. Qui proinde ab isto puncto in æternum cum amicis suis erit & vivet.

§. I. I. Nobis canon esto, ut *prophetia* qualiscunque, in N. T. ad certum subjectum revocata, habeatur demonstrata, quia Spiritus Sanctus ibi agit Interpretem mentis suæ. Cumque sit in hermeneuticis firmissimus canon, *Optimus interpres verborum quisque suorum est*, & omnis noster labor versetur in hermeneuticis, nihil amplius dubitandum est de intento *prophetarum* subjecto, ubi in N. T. vel alibi a Spiritu Sancto applicatur. Idem enim Spiritus, Qui fuit in *Prophetis*, fuit & in Apostolis. Sed interim notandum est,

A. Quod illa demonstratio ex auctoritate N. T. pendeat, adeoque nondum habeat vim demonstrationis adversus eos, qui N. T. ut Scriptum divinum nondum receperunt; hoc tamen efficimus isto argumento, ut teneant auditores, illud *historicum vaticinium* allegatum, jam a primordiis Christianismi eum in modum fuisse applicatum, atque antiqua sit & communis sententia. Hic itaque licet subjungere, si cum Judæis nobis res sit, allegationem Targumistarum & antiquissimorum scriptorum, cum applicatione N. T. consentientium, ut obtineas primitivis temporibus communes fuisse istas applicationes ad subjectum, ita ut postmodum natæ fuerint Judæorum detorsiones; isto vero seculo tanquam receptæ sententiæ allegatæ sunt ab Apostolis, probatione ulteriori non egentes.

B. Ex hoc canone animus admodum muniendus est adversus quorundam hominum accommodationes, quæ nobis nihil aliud sunt quam argumentorum, quibus utitur Euangelium, eversiones: modo attendamus ad accommodationem, naturam & fines. Accommodatio enim est prædicatum, alibi dictum de uno subjecto, ob aliqualem convenientiam alteri applicare subjecto. V. G. Quod de Israële dictum est: Hos. XI. ℣. 1. Id Scriptura dixerat de Christo. Jam vero nemo ita cœcus est, qui non videt istis in accommodationibus nullam esse vim argumentandi, cum contra locus applicetur subjecto, alieno a Scriptorum mente & intentione. Ut sane sint ridiculæ demonstrationes veritatis Christianæ, si Euangelistæ & Apostoli in re seria ita luserint; quomodo autem, omissis illis accommodationibus, stringant vaticinia in N. T. allegata, id demonstrare conatus est in *Parallelis*, F. Junius, & Doctiss. Melchior, piæ memoriæ, in *postumis*.

II. *Implementa historica* constituunt secundam classem demonstrationis, atque suppeditant argumentum adversus omnem infidelita-

tem, valentque æque contra Judæos, ac Christianos dubitantes; imo adversus Gentes & Atheos, quotiescunque detegimus convenientiam inter delineationem *propheticam* & *historicam*. Verum

A. Supponitur *historiam* veram, non fictam esse, ad quam sufficit fides *historica*, ita ut nemo rem gestam in suspicionem vocare possit. Ita V. G. propter fidem *Taciti* nemo dubitare potest, Christum, a quo Christiani dicuntur, sub Imperio Tiberii, cum Procurator Judææ esset Pontius Pilatus, Doctorem in populo egisse, ac propter doctrinam suam supplicio affectum fuisse; nec tamen id impedimentum attulisse, quo minus post fata ejus multi Ipsi adhæserint, sub nomine Christianorum, qui, per plurimas Regiones cogniti, Romanis Gentibus minus grati fuere. Ex quibus jam multa sæpe colliguntur indubia, & fidem humanam fundantia.

B. Quia tamen concionatori res est ut plurimum cum Christianis, & aliquando cum Judæis, *Historia* præ aliis conferenda est, quam Divinam dicimus, sic ut eam in promptu habeamus, præsupponentes alibi demonstratum esse illam *Historiam* θεόπνευστον fuisse conscriptam. Ita conferuntur promissiones patriarchis factæ, cum *historia* exitus ex Ægypto, & introductionis in terram promissam. Mosis varia vaticinia ita conferuntur cum Libris *Historicis* V. T. in quantum respublica Judæorum, una cum fatis suis, respondeat prædictionibus. Hic iterum commendamus *Cl. Gulichium* in opere nunquam satis laudando. Cujus pars prior *propheticarum* demonstrationum articulis demonstrandis proponit *historiam* secundum seriem & progressum temporum; in demonstratione collegit omnia vaticinia, faciem populi istam delineantia.

C. *Historia* N. T. etiam eodem modo collata cum vaticiniis V. Testamenti exhibetur ab eodem Auctore, qui seriem rerum deduxit ab initio usque ad excidium reipublicæ Judaicæ, sub Vespasiano illatum.

Ex probatis auctoribus. Ita fit transitus ad auctoritatem humanam, sed tamen ad fidem *historicam* sufficientem. Hæc *historia* vulgo vocatur *historia ecclesiastica*, quæ colligit res, in populo Dei factas, ex *auctoribus*, res suorum seculorum scribentibus. Ut autem fidem inveniat hæc *historia*, consulendi sunt Critici, qui suis dissertationibus certa ab incertis dudum distinxerunt, & distinguunt adhuc: ad quos Criticos ablegamus nostros tyrones, quando compendium aliquod *historiæ ecclesiasticæ* animo impresserunt.

III. De *hoc requisito* etiam diximus alias, ad *Partem* I. Atque constituit nobis regulam *subordinationis*, in qua primo loco agitur de basi

basi & fundamento *historiæ*: quæ autem se habent per modum circumstantiarum aut consequentiarum, sequentes conficiunt *classes*, quia *subjectum* in primo conspectu erutum magis magisque investire solent.

IV. Imprimis curandum est, ut in collatione *implementi* cum *prophetia* teneamus *vaticinium* veræ & divinæ esse revelationis, & factum *vaticinio* respondens non *casu accidisse*, sed solummodo ut satisfiat *vaticinio*. Idque fieri animadvertimus

A. Per notationem *distantiæ inter prædictionem* & rei *eventum*. Hic ergo singularem præbet utilitatem cognitio Chronologica; quando enim interponuntur secula, major *distantia* est, quam ut sagaci conjectura *Prophetæ* tale quid assequi proprio judicio potuerint. Si igitur *Prophetæ* prædixerint fata V. T. notetur, quamdiu spes quædam aut metus boni malive inceperit ante rerum executionem. V. G. *Prædictio* divina Abrahamo facta, de posteris in Ægypto servituti subjiciendis, una cum *prædictione* annorum aut ætatum, quod impletum fuit post annos quadringentos: Confer Gen. xv. ℣. 13. cum Exod. xii. ℣. 40, 41. Multis ibi nos urgere oportet illam *distantiam* quatuor seculorum tantam esse, ut nullo modo vel sagacissimum judicium hanc rem hariolari queat; tanta enim accidisse quatuor istis seculis, quæ potuissent omnem eventum eludere, nisi Deus gubernaculum Orbis tenuisset sua manu, atque res humanas ad propositum suum direxisset. Exemplum etiam esto: Jes. xlv. ℣. 1. Ubi *Cyrus* nominatim designatus, ut futurus auctor libertatis populi, ex captivitate Babylonica dimittendi, ubi valde urgendum est, quando ad collationem *historicam* perveneris, *distantiam* esse duorum seculorum, cum nulla esset verisimilitudo, Persas ad istud fastigium Imperii evehendos esse; multo minus quis præsagire potuit tamdiu ante natum hominem, ipsum designandum fore nomine *Cyri*, dum harum rerum in causis secundis nullum esset fundamentum. Imprimis notanda illa *distantia* est, quando *vaticinia* implementum suum inveniunt in *Historiis* N. T. Præprimis in istis locis *propheticis*, in quibus signa temporum continentur, ut collatio *historiæ* simul contineat collationem opportunitatum temporum. Ita enim fit fortissima conclusio, quæ in hunc modum procedit. Rem *prædictam*, atque ponendam in illa rerum mundanarum facie, ita convenire *historiæ* illi, ut illa faciat implementum, aut ostendenda nobis sit alia isto tempore, in qua eadem prædicata inveniuntur. Atque ita sæpe eruimus *Jesum*, Mariæ Filium, isto tempore, quod facies reipublicæ exigit, ea dixisse,

ſe, eaque feciſſe, quæ nemo alius præter Eum, durante iſta periodo, feciſſe aut dixiſſe evidens eſt.

B. Vim demonſtrandi auget quam maxime, ſi obſervemus ſubjectum, in *vaticinio* deſcriptum, cum ſubjecto, in *hiſtoria* propoſito, convenire *plurimis & minimis in circumſtantiis*; in quibus glorificatur, a parte Dei, accuratiſſima præſcientia in prædicendo, & ſumma ejus fidelitas in exequendo, characteres enim iſtos non ſinere, ut dubitemus de ſubjecto. Verbi cauſa, ſi conferamus: Pſalm. XXII. ℣. 17. cum Matt. XXVII. ℣. 35. Obſervabimus Chriſtum παθητὸν deſcribi in *circumſtantiis* ſupplicii ultimi, cum quoad modum pœnæ, tum quoad auctores inferentes. In *vaticinio* dicitur *perforatas eſſe manus* & *pedes*, unde exhauriuntur omnes vires corporis; in *hiſtoria* eſt ipſa *crucifixio Chriſti*, clavis per *manus* & *pedes* adactis, totum ſuſpendens corpus. Dein auctores notantur, qui audiunt *canes*, ſymbola hominum gentilium, & *collectio malevolorum*; in *Hiſtoria euangelica* ſpectantur milites ex *gentibus*, & cœtus hoſtium *ex Judæis*. In viſione *prophetica* quaſi in *corona* includunt Hunc patientem, quibus data erat poteſtas crucifigendi; totum hoc etiam videas in *Hiſtoria* paſſionis, ut ne minimum quidem circumſtantiarum deſit.

C. Dei providentia in executione *prædictionum*, in quibus continentur *fortuitæ* & *liberæ* actiones, imprimis probat rem divinam, quæ fortuita & libera ne ſagaciſſimus quidem per ullam conjecturam aſſequi poteſt. Exempli loco ſit Pſalm. XXII. ℣. 19. coll. cum Luc. XXIII. ℣. 34. Pingitur in *vaticinio* Chriſtus in *cruce pendens*, exutus veſtibus & nudus, ita ut veſtimenta cedant crucifigentibus; ſed quod *fortuitum* eſt, notantur ibi ſpecies veſtimentorum, ita ut quædam veſtimenta poſſint dividi, aliud autem indumentum ſortitioni fuerit ſubjiciendum: jam ſi eventum conſideremus, milites, *vaticiniorum* inſcii, dividunt dividua, ſed inveniunt tunicam, quæ dirimi vix poterat abſque damno, quoniam inconſutilis erat, unde & ſortem experiuntur, cujus illa tunica foret, quæ pendebant ab arbitrio iſtorum hominum; poterant enim tunicam illam negligere, vel, ſi quovis pretio exiſtimarent dignam, alicui dono offerre, & ſic, vel quovis alio caſu, ſortem evitare. Quæ cum ita exacte conveniant in *fortuitis* & *arbitrariis*, ut in pictura videas veſtimenta Chriſti delineata, & detracta tempore quodam, atque ita diviſa, ut tunica tamen, extra partes relicta, ſortitionem ſubierit, quis non agnoſcet, nullam eſſe humanam ſcien-

ſcientiam aut præſcientiam, quæ ſua ſponte talia *prævidere* potuerit, & quidem ante tot ſecula, ſicut a Davide in *Pſalmo* præſcripto *prædicta* ſunt?

§. 5. Hic notamus, quod *prophetiæ* admittant ſæpe uſum *elencticum*, quo refutantur qui *prophetias* a ſeſe avertunt.

I. Primarii hic ſunt *Judæi*, qui non agnoſcunt *Jeſum* eſſe *Chriſtum*. Qui coarguendi ſunt, quotieſcunque *prophetia*, cum eventu collata, opponitur illorum præjudiciis, detegitque cauſam *ignorantiæ*, & *Chriſti*, & Regni *Chriſti*.

II. Succedunt etiam quam maxime *Pontificii*, non attendentes ad *notas & ſigna temporum Antichriſti*. Qui etiam arguendi ſunt, quotieſcunque Babelem eligunt loco Zionis, falſis characteribus & notis eccleſiæ. Ita ſæpe & eleganter oſtendimus Bellarminum rapere ad notas eccleſiæ veræ ea, quæ Scriptura Sacra certis *temporibus* ponit inter characteres *Antichriſti*.

NB. Maximum hic præſtare uſum, ut diſtinguamus *periodos & ſigna temporum*, notiſſimum eſt, quia ex hujus rei confuſione errant *Judæi* & *Pontificii*. Cum enim alia ſint *tempora* afflictionis, alia pacis & reſpirationis eccleſiæ, notæ univerſales ex iſtis caſibus deſumi non poſſunt; unde omnes objectiones adverſantium facile ſolvuntur. Deinde notandum quoad *periodos temporum*, rem ipſam parum immutari, ſive ad certum numerum ſeptenarium revocemus, quæ tamen diviſio N. T. mihi videtur ſatis apocalyptica, ſive quis tempora aliter interpungat; certum enim eſt, tempus *hiſtoricum* mutari non poſſe, & diviſionem debere exhaurire omnes *articulos temporum*. V. G. Si *tempora* pacis, ſub Conſtantino eccleſiæ adductæ, includantur tertiæ *periodo*, ſive quis velit conſtituere ex hac *hiſtoria* quartam *hiſtoriæ* Novi Teſtamenti partem, non poterit tamen mutare nexum rerum, quia *tempus* illud pacis poni debeat inter perſecutiones eccleſiæ, a Gentilibus illatas, & originem *Antichriſti* ſub initium ſeculi ſexti: ut proinde res ſemper eodem redeat, & *tempora* eccleſiæ nunquam ex nexu ſuo erui aut transferri poſſint.

§. 6. *Vias Dei agnoſcere.* Intellige res, in implementis notatas ut geſtas, cum relatione ad ſcopum *Dei*. Ita *Viæ Dei* concipiuntur vel ut abſolutæ, & tunc ad applicationem revocatur demonſtrata in operibus iſtis potentia, atque concluſiones non aliter fiunt ad officium, quam ut ſolent fieri a *Practicis*, ex titulis theoreticis de potentia & providentia *Dei*. Vel conſiderantur in opere conferri benedictionem aut maledictionem; ubi benedictiones ſe habent ad eccleſiam amplificandam, augmento gratiæ Dei ornandam, aut adverſus quæcunque mala defendendam. Quo in caſu *applicatio*

practica incipit a congratulatione ecclesiæ, exaggerando fidelium felicitatem sub tali Duce & Capite. Sin vero argumentum primarium *propheticum* contineat judicia *Dei*, in *viis Dei* notatur & severitas Ejus, quæ notatur, vel ut in castigatione ecclesiæ, vel ut in deletione hostium. Imo & hostes in castigatione concipiuntur ut instrumenta castigationis divinæ, quibus Ipse utitur. In castigationibus autem *praxis* revocat fideles ad correctionem morum, aut saltem ad placidam animi subjectionem sub virgis Dei, monentur quoque ne respiciant causas secundas obmurmurando, sed eas respiciant ut virgas *Dei* in manu Ejus.

NB. Licet itaque istæ *viæ Dei* concipiantur ut præteritæ in *applicatione apodictica*, faciunt tamen ad *praxin* nostri temporis, in quantum castigationes, benedictiones & Judicia repetuntur, variis temporibus; adeoque basis esse debet, quod ecclesia, in simili casu constituta, jam debeat in istis anterioribus temporibus animadvertere exemplum *viarum Dei*.

Verum *viæ Dei* sæpe in textu concipiuntur ut relatæ ad bonorum laudes, & malorum vituperia & accusationes: quo in casu *Practicus* potissimum arripit nexum inter virtutes & præmia, & inter vitia eorumque pœnas; atque ita *vias Dei* concipit ut justa, & exempla *Dei*, progredientis secundum leges suas; quo in casu *applicatio* progreditur ab hypothesi ad thesin, eodem modo ac in textibus *historicis* ex exemplis colliguntur theses Ethicæ morales. V. G. Textus *propheticus* si judicium *Judæorum* ex infidelitate & pertinacia derivet, atque ἀπόδειξις ostenderit, id impletum fuisse in judicio Hierosolymitano per Titum Vespasianum, *applicatio practica* assumit dictum Pauli, crimen *pertinaciæ*, in *Judæis* judicatæ, non tolerandum fore in Christianis, *Judæorum* hac in parte vestigia prementibus.

Si enim *Deus* non pepercerit ramis Olivæ antiquæ, multo minus parciturus est Christianis, ex Gentibus insitis isti Olivæ.

§. 7. Ad *firmandam spem fidelium*. Scilicet notandum est, quousque tempora *prophetica* pervenerint; notissimum enim est, secundum nostram divisionem *periodorum*, ecclesiam spectandam esse sub sexta *periodo*. Quod si tamen aliquis velit contendere de numero *periodorum*, sufficiet annotasse *Reformationem* ecclesiæ, prædictam sub titulo exitus ejus ex Babylone spirituali, nunc pervenisse ad tempus, illam *Reformationem* sequens, secundum nostrum calculum cum sexta *periodo* componendum. Hujus character & titulus est ecclesia castigata ob singularem temporum & morum corruptionem, a zelo Reformatorum recedens. Post hanc *periodum* futura sunt omnia, quæ sunt ultimæ *periodi* seu septimæ; exspectaturque Regnum ecclesiæ, descriptum in libris *propheticis*,

ut

ut valde amplificandum per quarumcunque Gentium conversionem, & valde glorificandum per multorum donorum exuberantiam. Illa autem spes facta, quando pro concione deducta est, ab uno aut altero privilegio Regni ecclesiæ sæpe firmanda est, & trahenda ad *consolationem animi lugentis.* V. G. Si quis, pro ratione præsentis *periodi* aut seculi, animadvertat cum *luctu animi* neglectum propagationis Regni Christi, aut teporem ecclesiæ, & similia erigatur ille spe novæ dispensationis gratiæ divinæ: aut, sicut Jesai. LVIII. & LIX. fieri videmus, vitia ecclesiæ tepentis allegantur, ut causæ remotarum benedictionum *septimæ periodi.* Monendi sunt præterea, ut ista impedimenta removeant *Reformati* Christiani, atque se componant ad promovenda ista bona: sicuti enim spes est conversionis Judæorum, moneantur, data scandala impedire illam rem, nec non neglectum nostrum culpandum esse, quorum erat media conversionis Judæis adducere.

Si comprehendant aliquam castigationem, revera suppeditant, quia castigationes respiciunt prælertim hanc nostram *periodum*, materiam, diebus supplicationis convenientem, ut qui erudiuntur de causa malorum; curent illarum depositionem per pœnitentiam, resipiscentiam, & justam vitæ correctionem.

NB. In eo casu vitia, in *prophetiis* notata, ecclesiam sextæ *periodi* contaminantia, aliquatenus revocari debent quasi ad implementum aliquale hujus *prophetiæ*, hoc modo; quid, si faciem nostri temporis ingenue agnoscere velimus, poterimus ecclesiam hujus seculi liberare ab istis culpis, hic notatis? & tunc transitus ad usum examinis & disquisitionis fit facilis. Quod si castigatio etiam sit præsens, debet & hunc in modum introduci, ullusne ex nostris adeo ignarus est rerum publicarum, ut nesciat virgam hanc Dei sustinuisse in his aut in aliis regionibus fratres nostros? atque tunc fit progressus ad *historicam* enarrationem malorum tristium hujus seculi. Sin autem nexus est in *prophetia* inter culpam & judicium, potius introductio fiat hunc in modum, Ne miremini, Fratres, sub tantis oneribus ingemiscere ecclesiam, quamdiu perseverat in delicto notato; & tum sequitur justificatio viæ Dei, Cujus admonitio est, tollere crimen, ut abrumpas aut antevertas judicium.

CAP.

Digitized by Google

CAP. III.

DE TEXTIBUS EMBLEMATICIS, SIVE FIGURATIS.

Hic in antecessum notandum est, in Sacris Literis occurrere etiam modum instituendi *symbolicum*, sive *emblematicum*, quo sub certis *symbolis* res altiores compendio proponuntur & confirmantur: atque in initio notandum est, adversus illud instituendi genus animum non esse obfirmandum, licet enim olim & nunc quidam abutantur isto doctrinæ modo, non tamen propterea respui debet, quidquid multi existiment, *symbolorum* interpretationem vagam & incertam esse statuentes, adeo ut negent Theologiam *symnolicam* esse argumentativam. Horum præjudicia ut avertamus in initio, nos contra statuimus, sensum spiritualem rerum *symbolicarum* eodem modo demonstrabilem esse, demonstrari posse & debere, ac sensum verbalem in Historicis & Epistolicis, quia eædem regulæ hermeneuticæ utrobique rem definiunt. Sicuti enim sensus literalis hauritur ex significatione vocabulorum, & definitur per argumenta ex scopo & contextu desumta, eodem modo progrediendum est cum sensu spirituali ex *symbolis*. Nam

I. Sicuti verba significant ex instituto humano, & consensu hominum una habitantium, ita & *symbola* significant ex consensu hominum. V. G. Quando Christus Herodem vocat *vulpem* in Euangelio, nemo ita rudis est, qui illud *symbolum* non intelligat, idque de Herode *symbolice* dici ignoret: *vulpes* enim fraudulentæ astutiæ, ad damnum aliquod inferendum, *emblema* est, illudque *emblema* usu receptum est; ita sæpius occurrit apud Æsopum, Locmannum, & alios rei fabularis scriptores. Cum itaque eodem jure *symbola* significent ac verba, & *symbola* per oculos ideam excitent in mente, sicuti verba per aures, ut ab idea excitata mens eodem modo afficiatur, sane utriusque significationis eadem ratio est, atque indagari debet ex usu inter homines recepto. Si quis objiciat *symbolorum* sæpe latissimam esse significationem, ut pluribus rebus applicari possint, atque ita interpretem relinquere dubium; Respondeo id ipsum locum habere in significatione verborum & vocabulorum apud Hebræos, unde & necessitas oritur homonyma removendi per discussionem subjectorum. V. C. Si *Leonis symbolum* applicetur Deo, Christo, Diabolo, nemo, attendens ad subjectum, de quo agitur, dubitare potest, quin, quando Deo applicatur, aut Christo, *symbolum* applicari debeat secundum

dum proprietates laudabiles. Sin contra cum *Leone* comparetur Diabolus, aut Rex aliquis damnum ecclesiæ inferens, sponte patebit, animal illud spectandum esse secundum proprietates damnatas & damnandas.

II. Verum illa omnia definienda sunt juxta *subjecta*, in scopo pertractationis proposita. Ita enim solemus in homonymis verborum, & significationum multitudine deliberare, quænam significatio scopo conveniat; quidni ergo idem obtineat in homonymis *symbolorum*: Hic enim utrobique eadem ratio est, scilicet nullam significationem admittere, quæ a scopo aliena est.

III. Cumque tertia regula hermeneutica jubeat attendere ad *cohærentiam rerum*, eandem & invenimus in *allegoriis* interpretandis. Sic enim Paulus, a quo invenit Isaacum esse typum filiorum liberorum, Ismaëlem servorum, concludit ob *nexum* & *cohærentiam rerum*, Judæos servituti adhærentes, depictos in imagine Ismaëlis, e domo esse expellendos.

IV. Imprimis regula, quæ in verborum explicatione obtinet, etiam hic observanda est, de *servanda fidei* ἀναλογίᾳ; Ita ut verba amplissimæ significationis significare debeant, quidquid significare possint, modo scopus, contextus, & ἀναλογία fidei non prohibeant: eadem regula applicanda est explicationibus spiritualibus & *symbolicis*. Ita enim omnis expositio data, ἀναλογίαν non infringens, a suspicione hæreseos liberatur, & nunquam fidei orthodoxæ erit contraria. Videtis itaque eosdem canones, qui in disciplina hermeneutica assumuntur, idem præstare posse in explicationibus *symbolicis*, atque in expositione verbali aliorum discursuum; itaque spondemus nos ea adducturos, quæ & hic certitudinem demonstrationis adferre possunt.

§. 1. Nota *imaginem* hic habere rationem *signi*, atque consistere in re aliqua externa, quæ tamen ἀναλογίαν habet cum re spirituali *signata*, seu designata, ut *res*, sive *actio* sive *passio*, quæ in *imagine* adumbratur, sit dignior, spiritualis, & ad Regnum Dei spectans.

§. 2. I. *Allegoriam*, *quam metaphoram continuatam* dicimus, distinguimus a *metaphora*, quæ est in una voce, quæque tantum locum *similitudinis* implet, atque hujus considerationis non est; sed in textu pertractando *allegoria* attenditur, quando omnia *prædicata* etiam cum *subjecto* translatam significationem postulant, ita ut in eadem *similitudine* maneant. Exemplum esto: Jesai. LIV. ℣. 11, 12. Ibi est *allegorica* descriptio templi & territorii ecclesiæ, prout sub Regno Christi ea conderentur & ornarentur, ubi omnis phrasis desumta est exarchitectura civili.

II. Talia *ænigmata* sunt in pluribus Psalmis, in quibus nihil intelligas nisi per solutionem *ænigmatis*, de quo in *subjecto* agatur.

Digitized by Google

Exemplo sit: Psal. xci. Quem interpretes vulgo intelligunt de custodia Dei erga hominem pium, sed cum *prædicata* ea dicant, quæ non sunt omnium piorum, cum iis sæpissime & plurimum contrarium eveniat, *ænigma* est, de quo homine Psalmus ille sit accipiendus. Ita facile ex *prædicatis* ponderatis invenies, nullum hic alium significari præter Christum, Filium hominis, ut propediem in commentario demonstrabimus. Itaque *ænigma* solvere, est *subjectum* occultum sive innominatum eruere ex *prædicatis*, ita ut, qui ex *prædicatis* justum designet *subjectum*, *ænigma* feliciter solvisse dicatur.

III. *Typus* sequitur, quem etiam explicat doctissimus Placæus rem esse externam, olim vero & tali modo V. T. literis perscriptam, ut ex Dei consilio, & ex *similitudine* rem aliam magis spiritualem fœderis gratiæ referat. Saltem hoc notandum est, *typorum* rationem esse, quæ in fœdere gratiæ involvuntur, ejusque dispensatione pleniori, per modum *imaginis* referre. Verum ut rem adhuc felicius teneamus, ego *typorum* rationem simplicissimam esse censeo, si inquiramus in consilium Dei, de dandis aut speciminibus, aut *imaginibus* majorum operum, quadantenus similium, ad confirmandam spem rerum spiritualium promissarum. Cum enim Verbo gratiæ revelatum sit medium reconciliationis peccatoris cum Deo, illaque res & intellectu & creditu esset difficilis, imo judicio carnis ut plurimum aliena, sane consentaneum erat, ante rerum complementum, fidem credentium confirmare talibus majorum operum speciminibus, ex quibus rei possibilitatem, & cum viis ac decentiis Dei convenientibus colligere possent. Sic *Adamus typus Christi* est: Rom. v. Ubi Paulus nil aliud intendit quam rationem dare, cur Deus *Adamum* statuerit humani generis caput; in quo tota posteritas staret caderetve, eamque rationem nullam aliam esse, quam quod in viis suis exemplum prælibare voluerit æquitatis istius consilii, quo electos in *Christo*, ut Capite censere decreverat.

Sive imago illa sit legalis, sive historica. Ita *typos* dividimus in *legales* & *historicos*.

I. ***Legales typi*** sunt, qui ad cultum tabernaculi spectant, atque *lege* rituali præscribuntur. Istæ *imagines* potius dicerentur *umbræ*, quam *typi*, si stricte velimus loqui, ita enim illas *legales imagines* vocat Paulus: Coll. II. ℣. 17. & Heb. x. ℣. I. Ejusque denominationis causas graves dedit Clarissimus Gussetius, piæ memoriæ, in elegantissima disputatione De *typis*: ubi & simul ostendit, quomodo *umbræ* istæ differant a verbis, & a sacramentis.

II. Ty-

II. *Typi historici* potius *typi* dicuntur, id est, exemplaria continentia in se specimina similis œconomiæ Dei futuræ, atque spectant personas, res, & actiones in œconomiis prioribus occurrentes, & ex consilio Dei ut specimina majoris operis respiciendas.

§. 3. I. *Hieroglyphicam sapientiam in Oriente jam ab antiquo* usque ad tempus hodiernum habuisse & habere *existimationem profundioris sapientiæ*, propterea dicimus, ut debellemus eorum præjudicium, qui non admittunt libenter sensum spiritualem, sed adhærent sensui literali, etiam aliquando non sine absurditate. Cum autem Scriptura Sacra inter *Orientales* nata fuerit, existimandum est, quod & in ea *emblematum* inveniatur abundantia, ut censeretur opus divina *sapientia* dignum.

II. *Ægyptios*, *Arabes*, *aliasque nationes Orientales* pluris fecisse hanc *disciplinam symbolicam* constat. De Æthiopibus testis est Heliodorus. Persas, Syros, & Indos illud studium cum multis aliis coluisse docet Origenes contra Celsum. Ipsos Scythas conjungit Clemens Alexandrinus. Regina Austri, & Hiram Rex Tyri in Sacris testes sunt, quanti Arabes & Phœnices *sapientiam parabolicam* fecerint. De Ægyptiis eorumque *hieroglyphicis* res in trivio nota est; nam eorum *hieroglyphica*, subintellige γλυφὰ, vel γράμματα sacra, fuerunt exsculpta *signa* tum rerum artificialium, tum naturalium, per quæ tanquam literas docebant res Physicas, Mathematicas, Ethicas, & Theologicas. Ita Ægyptii notabant pictura *Leonis* virum generosum & fortem; *Elephantis* magnum & prudentem; *Ovis* mansuetum; *Crocodili* malum & rapacem; *Accipitris* velocem, *Cervi* longævum; *Anguillæ* invidum; *Viperæ* hominem parenti insidias struentem. Qualia plura sunt apud Horum Apollinem. Conferatur & Pignorii *Mensa Isiaca*.

III. Quando dicimus *symbola* & *emblemata consuetam habuisse significationem*, non aliter ac verba & voces, optandum esset ut Lexicon aliquod *emblematicum* componeret Vir aliquis prudens. Verum ut tirones non destituantur auxiliis, & quisquis sibi ad usum consulat, consilium nostrum est, ut

A. Ex *Concordantiis* Trommii, distinguentis significationes metaphoricas a simplicibus, conformetur index alphabeticus vocabulorum translatæ significationis. Notissimum enim est in concordantiis omnes voces, in Scriptura occurrentes, & pro concionibus exponendas inveniri.

B. Ut conferatur index operum Clarissimi Cocceji, atque exinde notentur quæcunque sunt *emblematica* & *symbolica*: cujus Viri in istis maxima fuit prudentia.

C. Imprimis desideramus hic collationem scriptorum profanorum,

rum, qui rem *hieroglyphicam* & *symbolicam* attingunt, ut in Ægyptiacis Horus Apollo, Jamblichus, aliique ex Patribus, imprimis Alexandrinis, inter quos eminet Clemens Alexandrinus: addantur rei fabularis scriptores cum interpretibus, imo etiam rei Numismariæ, qui *symbola* in nummis occurrentia resolvunt. Erudita deprompsit Claudius Menetrejus in tractatu de *Symbolica Dianæ Ephesiæ statua*, exponens multa istius Deastri *symbola*, ejus vestitui adhærentia. Ex quibus probabimus convenientem *symbolorum* significationem cum *symbolis* sacris, ut rata sit nostra conclusio, *symbolorum* non aliter ac *vocabulorum consuetam esse significationem*.

§. 4. Quoniam multi culpantur, quod in formandis *allegoriis* & *analogiis* modum excedant, videndum erat quibus legibus hæc disciplina circumscribi posset, ne quis ansam det justæ querelæ.

Prima lex generalis esto, ut ἀναλογία intra scopum & ἀναλογίαν fidei subsistat.

Altera vero est, ut historiis & rebus gestis illibata relinquatur veritas, & *allegoriis* non enervetur, nisi ubi in historia occurrat absurditas. Ita quidam in operibus Creationis analogiam quærentes, totam historiam tollunt imprudenter, quod vitium illi committunt, qui hodie Theologiam tanquam mysticam tantum profitentur

Tertia lex esto, ut translatio *allegorica symbolorum* loco lucis fumum non inferat, id est, secundum decentiam divinam in translatione cogitet de rebus spiritualibus, in fœdere Dei comprehensis, aut eas consequentibus. Sed nos rem perspiciamus per partes.

I. Primo loco intuemur *Legem ceremonialem*, quam dicimus *umbras* continere rerum futurarum, hoc testatur Paulus locis allegatis. In iis transferendis ad significationem spiritualem proculdubio deliberandum est Theologo, ut ἀναλογίαν veram & ex scopo inveniat. Minime hic de significatione *umbrarum* dubitandum est, etiamsi aliquo testimonio applicationis divinæ destituamur: quando enim Apostolus *umbras* vocat, quas præscribit *Lex dogmatica*, satis evidenter ostendit, omnia illa continere rerum spiritualium significationes. Præprimis hoc docet Paulus Heb. IX. Quando de tabernaculo agens ℣. 1-5. varia enumerat, de quorum significatione agere, dicit, jam non convenire scopo suo, evidenter indicans in iis omnibus revera latere sensum spiritualem. Quomodo autem hæc exigi possint, & ad plenam certitudinem deduci, ostendendum nobis erit ad §. 5.

II. Secundo loco ponimus *Historiam* V. T. etiam suppeditare *symbola*, ejusque rei fundamentum est, quod totum V. T. fuerit *typicum*; ex loco ad Heb. VIII. ℣. 13. Scilicet quoad hæreditatem,

&

& benedictiones, hæreditatem illam perficientes, una cum œconomia divinæ benevolentiæ in administratione bonorum, ad illud Testamentum spectantium. Ita nemo dubitat, propter applicationem Apostolicam, 1 Cor. x. *Mannam & rupem* fuisse *typos* alimoniæ & potus spiritualis, tanquam ejus caulas & fontes, unde & *rupes* dicitur Christus. Nemo dubitat ex dicto Christi, Joan. III. ℣. 14, 15. *Serpentem æneum* exhibuisse *typum* Christi, crucifigendi ad salutem humanam. Putabimus jam ab istis exemplis jam applicatis, nobis progrediendum ad ulteriora indaganda; scilicet regula esto, ubicunque Deus in separatione populi ad hæreditatem, ejusque cura & conservatione, recessit a communi via ad viam miraculosam, ibi proculdubio etiam voluit significare gratiam suam, quam destinavit & hæredibus ecclesiæ N. T. Verum id evidentius ut constet, audite Paulum commercium Dei cum populo in deserto, ejusque castigationem ad talem regulam etiam revocantem: 1 Cor. x. ℣. 11. Ubi dicit, *ea omnia* ut *typos* populo *evenisse*, & *conscripta fuisse ad nostram tutelam*, *in quos fines seculorum supervenerunt*. In quo loco videmus canonem apostolicum esse, in commercio Dei cum populo in deserto, omnibusque ejus explorationibus, delineationem viarum Dei cum populo N. T. in suis periodis inveniri.

NB. Ut hoc fundamentm magis elucidetur, notandum est, Deum non deduxisse populum, ut poterat, per viam brevissimam in terram Canaan, sed per ambages, per desertum, in quo oberrarunt integros quadraginta annos, per maximas difficultates, non sine miraculoso auxilio superandas. In quibus non tantum ansam arripuit probandi Se esse unum verum Deum, verum etiam specimen dare potentiæ suæ gratiosæ, in erigenda theocratia vera, quando Regnum Dei esset Regnum cœlorum. Ex quo consilio divino nascitur nobis scopus viarum Dei, ad quem omnis formata ἀναλογία exigi debet & potest.

Peculiari Dei providentia characterizata &c. Adde & alicubi in Scripturis applicata. Ita in Scripturis introductio populi in terram allegatur a Paulo: Heb. IV. & IV. Ubi *quietem* V. T. comparat cum *quiete*, N. T. & *Josuam* cum *Christo*, dum *Jesus* uterque vocatur: unde tuto colligimus prælibasse Deum in introductione populi in terram Canaan, introductionem populi Christiani primi temporis in hæreditatem mundi, cum ceteris privilegiis *analogis*, quæ sunt quies, fruitio spiritualis libertatis, & similia alia. Quando nunc iterum *captivitas* populi *Babylonica* in Apocalypsi transfertur ad *captivitatem populi* N. T. sub *Babylone spirituali*, etiam legitime concluditur & reliqua tempora, in periodos divisa, fuisse *typica* propter nexum, qui est in rebus ipsis

analogis. Nam si *captivitas Babylonica* adumbravit ecclesiæ servitutem sub *Babele spirituali*, liberatio ex ista *captivitate* etiam adumbravit liberationem ecclesiæ a jugo *Babylonico*, quam observamus in Reformatione factam, adeoque probamus Clarissimi Gurtleri divisionem temporum utriusque Testamenti in septem *periodos*, sibi mutuo parallelas.

Ut introductio populi in terram cum ejus apparatu, per eductionem ex Ægypto, constituat primam *periodum*, analogam primæ *periodo* N. T., quæ fuit propagationis Euangelii per totum Orbem.

Secunda *periodus* fuit sub Ducibus seu Judicibus, cum ecclesia Judaica multis affligeretur persecutionibus a populis circumvicinis, aut cum iis cohabitantibus, ita tamen, ut varia interposita fuerint alcedonia: quæ facies etiam fuit ecclesiæ Christianæ sub secunda *periodo*, sub qua experta est varias persecutiones Gentium, etiam interpositis respirationibus.

Cumque plena libertas acciderit populo Israëlitico sub Regno Davidis & Salomonis, sane eleganter *periodus* tertia ibi agnoscitur analoga *periodo* tertiæ N. T. quæ incipit cum Constantino magno, a quo tempore Christiani imperium tenuerunt, atque ita plenam libertatem adepti sunt.

Cumque quarta *periodus* sub schismate inter Regnum Judæ, & decem tribuum magnam corruptionem introduxit in religione, tenendum est etiam, haud diu post tempora pacis & libertatis, multas superstitiones occupasse ecclesiam Christianam, unde multas etiam experta est castigationes per invasiones Gothorum, & similium; non aliter ac Regnum Judaicum invasiones expertum est sub Regibus. Quarta *periodus* V. T. itaque haud male convenit cum quarta *periodo* N. T. Cumque prioris exitus fuerit captivitas Babylonica, Regnum Babylonicum spirituale etiam ad hanc *periodum* referri debet, ut justum Dei judicium, propter invalentes superstitiones immissum.

Quinta *periodus* V. T. incipit cum eductione populi ex captivitate illa Babylonica, & reductione in patriam, cum religionis reformatione: quod & factum in ecclesia N. T. a Reformatione, patrum nostrorum tempore introducta, cum fuga omnis idololatriæ & superstitionis.

Sexta *periodus* est ecclesiæ Judaicæ propter varias aberrationes, aut potius refrigerationes, afflictæ & castigatæ, maxime circa finem sub Syro-Macedonibus, & Antiocho Epiphane: quibus temporibus respondet facies ecclesiæ nostri temporis, ob varias refrigerationes & defectum zeli justi etiam castigatæ, quæ res in nervum erumpet cum bello Gogi & Magogi.

Tan-

Tandem ficuti lætiora funt fecuta tempora fub Affamonæis, quæ feptimæ funt *periodi*: ita quoque Regnum ecclefiæ N. T. ad feptimam *periodum* Regni Chrifti fpectans, faciet ultimam partem temporum, feu feptimam ecclefiæ N. T. *periodum*. Nifi enim hæc admittantur, non video quo modo aut quo fundamento, quæ funt primæ & quartæ *periodi*, a Paulo, & Joanne in Apocalypfi, ad ifta tempora N. T. *analoga* pertrahantur.

III. *Perfonas ante legem*

A. Quod attinet, dubitari non poteft, quin habeant quidam rationes *typicas*, ut Sara & Hagar: Gal. IV. Melchizedecus & Abraham: in epiftola Pauli ad *Hebræos*. Noach: 1 Petr. III. ℣. 21. De hifce, non fine accurata rerum perpenfione, egerunt amici, dum viverent, noftri, Snabelius in oratione de *Symbolica Theologia* pag. 13—19. Et Gulletius in difputatione de *Typis* eruditiffima: §. 15—21. Iftæ enim differtationes ut comparentur quovis ære, fuademus.

B. *Sub lege* ipfa minus dubium eft, varias perfonas repræfentaffe aut Chriftum, aut fata Regni Chrifti, ut Mofes, Jofua, Simfon, David, Salomon, Jona, & fimiles.

§. 5. Hic monemus quibus legibus & characteribus innitatur orthodoxa *analogias* inveniendi ratio, idque eo ftudiofius, quia hic dubitant Viri docti, metuuntque illam inventionem magis effe lufum ingenii, quam opus Spiritus Sancti. Nos contra, fi legitima methodo progrediamur, inventionem *analogiæ* habere demonftrationem tuemur & defendimus.

I. Primus hic canon adeo evidens eft, ut a nemine in dubium revocari queat. Nemo enim in collatione rerum aberrat, qui fequitur Spiritum Sanctum Ducem, quippe Qui optime novit mentem Dei. Jam vero Deum Ipfum hic nobis præire per Spiritum fuum, *expreffe* & *implicite*, idque in variis *typis*, notiffimum eft: unde & extra illum cafum Viri fcrupulofi vix applicationes ad *analogias* admittunt.

A. *Expreffe* applicantur, tam in V. T. quam in N. T. varii, ut Pfal. CX. Ubi de Chrifto vaticinium eft, Illum futurum Pontificem fecundum *ordinem Melchizedeci*, atque fic *Melchizedecus* expreffe defignatur ut *typus* facerdotii & regii muneris Chrifti; cui fundamento innititur Paulus in epiftola ad *Hebræos*. Sic Jefai. LIV. fatis evidenter matrem fterilem & fecundam diftinguens, indigitat Saram & Hagarem, quo jure Paulus Gal. IV. omnem rationem *typicam* utriusque matris difcuffit. Cetera, quæ in textu funt, omitto.

B. *Implicite* autem Spiritum Sanctum indicare perfonas *typicas* dicimus, quando *nomina figurata* transfert ad perfonas re-

præ-

præsentatas. Ita Christus vocatur *David*: Ezech. XXXIV. ℣. 23. XXXVII. ℣. 24. Hos III. ℣. 5. *Elias* vocatur præcursor Domini: Mal. IV. ℣. 5. Agnus *paschalis* audit Christus: 1 Cor. V. ℣. 7. Et *Agnus ferens peccata mundi*: Joan. I. ℣. 29. & 1 Petr. I. ℣. 18, 19. Atque ita de omnibus aliis proculdubio cogitandum est.

Accedit &, si *in prædicatis observes metaphoras* & *allegorias ad res gestas V. T. alludentes*, ac *proinde argumentum similitudinis ponentes*. Quales præprimis etiam in prophetiis occurrunt: ut V. C. quando confessiones labiorum vocantur *sacrificia* הודה; Psal. L. ℣. 8. Alia vocantur *spiritus fractus*: Psal. LI. ℣. 19. & *preces*: Psal. CXLI. ℣. 2.

II. *Analogias* colligi per *ratiocinium* affirmamus, quidquid alii dubitent, in controversiam rapientes, an hic *ratiocinio* locus esse possit, prætexentes Historias Sacras & ritus Mosaicos, tanquam nasum cereum in hanc vel illam formam, pro varia cerebri figura & ingenio, quo quis pollet, converti, cum quisque *analogias* pro lubitu fingere possit. Verum hæc accusatio erat olim Pontificiorum, adversus omnem expositionem Sacrarum Scripturarum. Nos itaque regulam interpretationis, quæ legitime fundare possit *ratocinium*, collocamus in consideratione *scopi*, *circumstantiarum*, & *convenientiæ rei*. Hoc ut exemplo illustremus, attendite in ritibus Mosaicis ad scopum *tabernaculi*; qui est θεοκρατίαν Dei adumbrare, Eumque Regem in *tabernaculo* ut palatio habitantem sistere, & commercium exercere cum populo suo: dubium non est ex interpretatione Scripturarum, quin domus Dei fuerit *typus* ecclesiæ, in qua & fideles versantur, ad Deum Regem accedentes: confer 1 Tim. III. ℣. 15. Si vero quis inde velit transire ad eruendam *analogiam* contignationis & asserum *tabernaculi*, poterit

A. Ex *scopo* formare hanc thesin. Quod cum usus sit asserum in structura architectonica claudere ædes, ne sit accessus nisi per portam, atque sic omnem œconomiam intrinsecam reddere tutam: necesse esse, ut sub his sint *typi* instrumentorum, pios includentium intra ædes divinas, ut ibi ab omni externa perturbatione tuto degant.

B. Potest & inde demonstrari, quod asseres idem fecerint in *tabernaculo*, quod lapides in templo, muros ædificii constituentes, ast hos revocat Petrus ad *analogiam* spiritualem: 1 Petr. II. ℣. 5. Idem dicendum de tegumentis *tabernaculi*, avertentibus omnes tempestates & vim ventorum irruentium, & aliquando interiora ædis destruentium: a quo usu œconomico facilis introducitur collatio. Scilicet Deum in defensione

sione ecclesiæ suæ habere etiam, quos opponat omnibus artibus & violentiis hostium, qui tempestates concitarent adversus ecclesiam, aut variis ventorum circumactionibus eandem confundere conarentur. Hinc legitima deliberatio de divisione istorum instrumentorum Dei, in interiora & exteriora, secundum pluralitatem velamentorum *tabernaculi*. Cum itaque *ἀναλογία* respondet *scopo*, qui est tutam reddere ecclesiam ab injuriis aëris, cumque in circumstantiis exigatur tale quid in structura spirituali, ut domestici nempe Dei cum Eo tuto cohabitent, Jam rei convenientia cum proprietatibus *symboli* sane expositionem nostram, per legitimum *ratiocinium* progredientem, plane comprobat.

III. Lex de *analogia collationis* tam late extendenda, quam *subjecta materia & analogia fidei patiuntur*, revera hic eadem est, quam solemus in aliis interpretationibus adhibere. Quæ lex dicit, *Verba significare, quidquid per contextum & analogiam significare possunt*. Nititur enim ea hypothesi, quod *symbola* & verba eandem rationem habeant respectu significationis, utraque enim sunt signa, quorum ope ideam in auditoribus aut spectatoribus excitamus, eamque distinctam & definitam: quare si non aberremus in *basi*, non possumus ita aberrare in excutiendis omnibus, quæ *basin* illam perficiunt, modo usus *emblematicus* in sermone *symbolico* inveniatur convenire cum re spirituali.

IV. Omnis itaque nervus in demonstrando *symbolico* sermone aut *typo* pendet a legitimo progressu, incipiendo a *basi* totius rei, & progrediendo ad circumstantias cum *basi* nexum habentes. Ita V. G. de domo deliberantes, imo de *tabernaculo* ut palatio Dei, *basis* est usus primarius istius domus; scilicet in *θεοκρατία* Dei Deo præstare usum palatii, ut speciem habeat inhabitantis in populo. Sic de *candelabro* aureo agentes, primarius ejus usus architectonicus est illuminare ædes, ne quis in tenebris impingat: ceteraque omnia concipiuntur ut ordinata ad istius illuminationis officium. Hæc ut rite percipiatis, velim a vobis conferri, quæ in *tabernaculum*, nec non de quibusdam *animalibus sacris* dictata sunt. Ita methodus rebus solido progressu tantum adfert lucem, ut nemo possit jure de vi demonstrationis hermeneuticæ dubitare.

V. Distinctio, quam hic introducimus, inter *analogiam characteristicam*, & *temporalem*, *in typis personalibus historicis* observanda. Præprimis attendenda est ad remotionem difficultatis, quæ cuiquam occurrere posset, quomodo nempe *persona* alicujus *periodi* posterioris revocari possit ad *analogiam* Christi in convenientiis, quæ ad primam *periodum* spectare videntur. Ex *Davidis* exem-

plo hanc rem illustramus, ostendendo, ut quæ videantur esse primæ *periodi* non debeant concipi secundum *periodos*, sed secundum *characteristicam* rationem, in quantum *characteres* constituunt convenientiam *personarum*, in quantum continent fundamentum rerum, in certa *periodo* observandarum.

§. 6. Observatis jam iis, quæ fundamentum præbent agnoscendi in rebus externis significationem *emblematicam*, nunc præsenti paragrapho pergimus ad *emblematum explicationem*, paragrapho sequenti septimo acturi de *collatione rerum signatarum*. Explicatio itaque *emblematum*, quam hic præmittimus, est explicatio literalis *symbola* externa discutiens, secundum rerum naturas & proprietates atque attributa.

I. Res externas esse describendas monemus secundum illa *lineamenta*, & *illos characteres*, qui *faciunt ad instrumentum emblematis*. Id est, sciendum est in antecessum, quid possit ad *analogiam* revocari, quid non, quæ autem *lineamenta* ad *analogiam* revocari nequeunt, minus sunt in explicatione urgenda, & aliquando plane non curanda. Prior casus obtinet, si facere possit ad ostendendum *emblemata* ista quadantenus differre a rebus significatis, adeoque proprietates iis inesse minori cum emphasi: ceterum, quæ illum usum non præstant omittenda sunt. Exempla plurima suppeditabit Tailor in *Christo revelato*, qui non tantum convenientias, sed & differentias inter *typum* & *antitypum* observat.

II. *Attributa* itaque explicanda, cum sint aut *minus nota*, aut *omnibus conspicua*, requirunt iterum, ut de iis plus aut minus dicamus, *nota* enim tantum in memoriam revocantur. Ut V. C. *Solem* esse diei principem, omnisque fontem lucis, quæ nemo non agnoscit, adeoque in amplos excursus sermo non est protrahendus.

NB. Sex fontes *emblematum* hic notantur, ut teneamus ex quibus locis rerum externarum expositio literalis haurienda sit.

A. *Emblemata naturalia* constituunt sæpe res Physicas ex omnibus Physices classibus. Ita

א. Ex rebus cœlestibus *emblematum* loco proponuntur sol, luna, stellæ, nec non nubes & ventus, &c.

ב. Ex hominibus viri illustriores, omnesque partes humani corporis. Adde & animalia, arbores atque plantas, quarum rerum naturas exposuerunt, cum relatione ad *emblemata*, Bochartus, Ursinus, Coccejus, aliique: imprimis, ut pertractandi methodum videatis, quæ de *Animalibus* dictavimus conferte.

B. *Artificialia mechanica* notanda sunt in structura tabernaculi & templi, utriusque suppellectilis. V. C. Arça, mensa aurea, can-

candelabrum, & omnia huc revocanda, expendi debent secundum regulas *mechanicas*, de quibus egimus quoque in expositione tabernaculi cum omnibus ejus contentis: a cap. xxv. Exod. ad finem libri usque. Huc referantur & alia, E. G. Thronus Dei in visionibus: Exod. xxiv. Jes. vi. Ezech. i. In quo ipsi Judæi fatentur magna latere mystica.

C. *Ceremonialia* considerantur secundum ritus actionum externarum, observandos in sacrificiis, purificationibus, aliisque actionibus externis, quales notantur in reipublicæ Judaicæ scriptoribus, ubi agunt de actionibus sacris cultus Levitici. Hæc illustrantur

א. Ex *Lege* ipsa, & *Historia Sacra*, quotiescunque agunt de rebus istis observatis aut neglectis.

ב. *Talmudistas* etiam revocamus ad instrumenta illustrationis harum rerum, imprimis auctores *Misnicos*, quos R. Juda ex traditionibus adduxit. 1. Adde, qui *Talmudica* illustrarunt, inter quos eminet Maimonides in יד החזקה, qui res in *Misna* traditas faciliori stylo proposuit, & in novum ordinem disposuit. *Gemaricos* enim parum consideramus, quos invenimus nugatores; quorum fabulæ auctoritati R. Judæ nihil detrahere possunt, quippe qui non adeo remotus fuit a tempore, quo omnes ritus *legales*, in templo curandi, in vigore erant; vixit enim octoginta post destructum templum annos, quando *Misnæ* compositionem molitus est.

ג. Addimus *Antiquitates Gentilium*, *in quantum per κακοζηλίαν imitari voluerunt*, quæ olim inaudiverant ex vitis patriarcharum, aut ex iis, qui cum Judæis commercium habuerant.

D. Ex rebus *œconomicis* desumpta sunt *emblemata* & *parabolæ*; quæ exponunt artes venationis, aucupii, piscaturæ, agriculturæ & similium. Hinc *parabolæ* Matth. xiii. de consitione agri, de zizaniis, de semine sinapi. Ita & *parabola* Matt. xxv. de nuptiis, a decem virginibus celebrandis.

E. *Parabola* de Rege mittente filium ad vinitores huc referatur.

F. *Canticum Canticorum* multas *picturas* habet, quæ ex populorum indole & consuetudinibus, atque ita ex moribus *Gentium*, præsertim populi Judaici, illustrationem accipiunt.

III. *Character primarius*, quem hic observandum designamus, est *primarius* rei usus, qui præmittendus est, ut in sequentibus deliberemus de relatione partium ad illum usum. V. G. *Candelabrum aureum* consideratur ante omnia, secundum *usum candelabri*, qui est illuminare domum, ut domestici distinguere possint res a rebus.

bus, alias evitare, alias tractare, prout ex officio suo obligantur. Ista illuminatio igitur respicitur ut res utilis maxime & necessaria in domo ad fugandas tenebras, easque dispellendas; unde progreditur sermo ad partes *candelabri*, secundum omnem structuram, quæ referendæ sunt ad illuminationem illam melius perficiendam. Ita & *templum* concipitur ad inhabitationem regiam, tanquam palatium, ut populus apte commodeque suo in loco Regem conveniat, sive in offerendis libellis supplicibus, sive in excipiendis mandatis regiis; hinc fit progressus ad *templi* structuram & partes, excutiendo, ut singula respondeant & Majestati Regis inhabitantis, & recipiendo populum ad Regem se convertentem.

IV. *Heterogenea non aliunde* esse *adducenda* lex æquissima est, id enim qui faciunt, Spiritum Sanctum corrigere videntur, quasi non omnia ad rem facientia animadvertisset, quare textui præcise adhærendum est.

V. In *explicatione literali* non omnia esse urgenda dicimus, secundum communem observationem omnium interpretum, cum aliquando materiam conficiant nonnulla, non formam, sed ut formam recipientia concipiantur; ubi ergo ἀναλογία non est, non multum laboramus de alienis. V. C. Si quando *adventus Christi* comparatur cum *adventu furis*, *fur* non concipi debet secundum animum injustum, & actiones latrocinii, secundum quem animum plane dissimilis est, sed tantum secundum artes sese occultandi, ne ejus præsentia observetur.

§. 7. Hactenus expositio literalis *symbolorum* suis regulis circumscripta est, ab hoc paragrapho incipimus deliberare de pertractatione *rei signatæ*, quæ deliberatio inquirit in affectiones & proprietates *rei spiritualis*, in quantum analogiam habent cum *symbolis*.

NB. Ut teneamus, quo loco ista *collatio rei literalis* cum *spirituali* pertractanda sit, exhibemus distinctionem inter textus *mere allegoricos* & *typicos*, ac *parabolicos*, atque notamus in textibus prioris generis *collationem immiscendam esse explicationibus*. V. C. Locus Mal. IV. ℣. 1. continet *allegoricam de sole justitiæ* denunciationem, qui *oriretur timentibus Deum*; In quo loco in ipsa *explicatione* ad notionem *solis* non tantum exponimus quid sit *sol* naturalis, sed & ostendimus illum exhiberi hic *symbolice*, ad significandum principium lucis & vitæ, atque adeo significare *Christum*, Qui proinde secundum illud principium solum confertur: deinde prædicatum introspicientes, quo spes confirmatur de ipsius ortu, quidem in litera monemus qui sit *ortus solis*, sed & in *explicatione* pergendo ostendimus *ortum illum solis* naturalem significare hic *ortum Christi* in adventu Ejus in mundum, quando

Se

Se sisteret causam *lucis* in docendo, & justitiæ ac vitæ in satisfactione sua. Adde & aliud exemplum: Jes. LIV. Ubi describitur structura *spiritalis*, secundum pretiosissimas structuræ partes, inter affirmationes illas notetur hæc unica, *fenestras* illius ædificii fore *cristallinas*, ubi & *explicatio* requirit, ut quid singula *symbola* repræsentent singulis *symbolis* subjiciatur; cum enim de subjecto agimus, *fenestras* exponimus in usu *architectonico literaliter*, sed statim pergimus ad significationem *spiritualem*, dicendo, instrumenta admittendæ lucis in domo Dei hic esse intelligenda, quæ prius lucem receperunt, id est, Pastores, Doctores, omnesque Viros Spiritu Dei primo illuminatos, inter quos per *collationem* comparatio instituitur cum *fenestris*. Sed quando ad prædicatum accedimus, in quo asseritur materiæ dignitas & pretium, deliberatur quid sit *cristallum*, quæ ejus proprietas singularis in luce recipienda & transmittenda, quodque ejus sit pretium, ut ab illa *litera* transeamus ad indagationem novæ convenientiæ cum Pastoribus & Doctoribus, luce Euangelii nobilius splendentibus.

Ast in textibus *typicis* & *parabolicis* ista expositio *spiritualis* potius facit *applicationem* apodicticam, vel saltem omnia, quæ *symbolis* istis adhærent *literaliter*, uno sermonis cursu absolvuntur, quæ vero rei *significatæ* adhærent, secundo loco in unum corpus coacervantur; cujus rei ratio est, quod hic plures *convenientiæ* sunt notandæ, quæ, si divellantur, corpus quasi discerpunt & ita disjungunt, ut auditores omnem elegantiam symmetriæ in conjunctis istis proprietatibus minus observent.

I. In textibus *typicis*, ut id observemus, exemplum sumamus ex loco Exod. XXX. ℣. 34—38. Ubi describitur usus & compositio *thymiamatis*, addita prohibitione profanationis; ubi *explicatio* deliberat de materia, de specierum compositione & usu sancto, quem usum illustrat, quoad sanctitatem, ex præcepto prohibente ejus compositionis usum in rebus familiaribus, ut habeatur tanquam rei sanctæ profanatio: quæ autem ad materiam istam illustrandam faciunt pro *explicatione*, vide in nostris notationibus ad locum illum.

Applicatio autem tota occupata est in literæ istius significatione, quando totum transfertur ad preces sanctorum, Deo in gratum odorem offerendas per pontificem: atque conferuntur species, ad *thymiamatis* constitutionem requisitæ, cum affectibus animi ad legitimas preces constituendas necessariis. Compositio autem artificiosa confertur cum influentia affectionum istarum in se mutuo, ad legitimam orationem necessariarum. Atque sic in reliquis, ubi eundem licet conferre nostrum commentarium.

II. In *parabolicis* exemplo sit *parabola* de *zizaniis*: Matt. XIII. ỹ. 24—30. Ubi *explicatio* expendit casum in *litera*, monetque hic sensum *literalem* respicere malevolum consilium de intervertenda *agri consiti* cultura, ut dominus sementis destituatur usu consitionis, & desideratis frugibus: dein prudens domini ad illudendum istud consilium remedium, quo mixtura *zizaniorum* cum *bono tritico* differre jubet ad tempus *messis*. In qua *parabola* notandum, etiam legibus Romanorum prohibitum fuisse tale scelus corrumpendi concivium segetem, itaque pingi hic casum non ab omni consuetudine alienum, quæ omnia illustrantur ex *ritibus* antiquis agriculturæ. In transitione ad rem *significatam* hic fit *applicatio* apodictica, cujus fundamentum est, Christum intendisse sub istis *symbolis* & *emblematibus* ostendere corruptionem ecclesiæ, non nisi tempore consummationis ecclesiæ repurgandam, ut scopo suo non excidat, qua in re est elusio consilii τῦ πονηρῦ, quibus involvuntur ea, quæ in eventu fuerunt comprobata.

§. 8. I. *Scripturaria collatio*, in quantum *subjectum* signatum generaliter sub eodem *emblemate* exponit, cum applicatione sæpius locum habet, ut monuimus ad §. 5. V. G. In *typo legali* de usu *thymiamatis* adducuntur ex Apocalypsi testimonia, ubi explicite applicatur hoc *emblema* ad preces sanctorum: ita enim demonstramus *subjectum* rei *signatæ* jam habere suam expositionem, Auctore Ipso Spiritu Sancto.

II. *Basis convenientiæ rei significatæ* iterum consistit in primario rei *significatæ* usu. Quod ut ex eodem exemplo constet, monendum est, bonum illum flagrantiæ odorem, qui alias palatia Regum grata reddit, spiritualiter inesse precibus legitimis, quas Deus admittit, quibusque in signum benevolentiæ gratiosæ respondet: hinc pergendum ad reliquos *characteres secundarios*, V. G. Cum simili transitione in exemplo allegato: Verum ut tale quid consequantur sacerdotes N. T. spirituales, oportet ut leges legitimæ orationis serventur, & quoad affectiones requisitas, & quoad conjunctionem earundem, ac tandem etiam quoad directionem usus sanctioris.

III. *Analogia fidei & morum* hic præprimis servanda est, quippe quam indicavimus inter leges explicationis *emblematicæ*, quare ejus demonstrationes requirimus in *applicatione apodictica* ad singula porismata, quod id efficiet, ut intelligant auditores indubiam esse rem in subjecto, quam ad collationem revocamus.

IV. Confer quæ diximus ad §. 6.

V. Hæc admonitio locum habet in *typicis*, ubi aliquando eleganter fit transitus ab *explicatione* ad *applicationem apodicticam*, ostendendo

dendo, primarium usum non præstare res lege ceremoniali præscriptas, ita ut necessitas exigat deliberandi de *antitypo*, in quo solo veritas inveniatur. Quæ autem ad hanc materiam faciunt, eleganter præstitit Tailor iu *Christo revelato*, qui plurimos *typos*, Christo applicandos, eleganter depinxit, quem auctorem itaque impense commendamus.

VI. Hoc monitum respicit non tantum textus *typicos* & *parabolicos*, verum etiam *allegoricos* & *metaphoricos*. V. G. Si exploratio ecclesiæ tacite conferatur per *metaphoras* aut *allegorias*, cum arte conflaturæ, hic in toto corpore concionis, ac præcipue in translatione *applicationis apodicticæ*, phrases ex illa *arte* desumendæ sunt.

Exemplum concionis allegoricæ,
ad Jesai. LIV. ℣. 12. p. 3.

Exordium.

Desumatur a studio conservandi res pretiosas, ne prostent diripientibus, inde fiat transitus ad pretiosa sacra, in templo proposita, sed excubiis Levitarum ita custodienda, ne profani contaminarent: quod ut felicius præstaretur, structa fuisse atria muro inclusa portisque ornata, ubi Levitarum excubiæ ponebantur. Hæc applicanda sunt ecclesiæ Jesu Christi, quæ cum templo collata describitur a Propheta nostro, ut ex pretiosissima materia constructa; quibus addit, ne aditus promiscue omnibus pateret, illud ipsum opus portis fuisse instructum, & ne quis per aliam viam ingrederetur, nunc quoque proponit templum illud spirituale *peribolo* sui generis fuisse inclusum.

Connexio.

Proin elegantissimus est architecturæ hujus sacræ progressus, dum descriptio prophetica progreditur ab interioribus ad exteriora, id est, a domo ipsa ad *fenestras* ejus, quæ, ut commoda esset inhabitatio, lucem intromitterent, unde vero ad *portas*, recipiendis veris concivibus destinatas, ac tandem ad *περίβολον*, quo domus illa circumquaque cingatur.

Propositio.

Cum hic etiam in ultima hac enunciatione sub *allegoriis*, mirum in modum elatis, comprehendatur divinæ sapientiæ architectura, etiam ad

nutam

tutam & sanctam domus spiritualis inhabitationem, sublimitas *emblematis* in *allegorico* hoc enunciato diligenter discutienda est.

Proin attendamus

I. Ad partem extremam architecturæ divinæ.

II. Ad celebrationem pretiosæ materiæ.

Pars prima.

I. Progreditur prophetica descriptio a *portis* palatii istius sancti ad *limites*.

A. Vocabulum, quod in textu est, Belgis vertitur, uwe Landpalen. Quod dubito an satis recte fiat, quia hic non agitur de *limitibus* imperii aut agrorum, sed potius de finibus palatii, ornatissimum in modum exstructi; nec tantum ager habet limites suos, sed etiam altare: Ezech. XLIII. ℣. 13. 17. 20. Vox גבול accipi debet pro *altaris lorica:* Ezech XL. ℣. 12. collocatur ante *cellas* aliquod spatium, atrii instar considerandum, quod tali termino ambiente includitur, hinc LXX. nostrum textum verterunt, καὶ τὸ περίβολον σου. Quod Belgice diceremus den ganschen ring-muur/ ut adeo significet atrium, concipiendum ut in extremis *limitibus muro* ambiente munitum. Ita solebant Regum palatia atriis, *muro* inclusis, ornari, ut constat ex palatio Salomonis: 1 Reg. VII. ℣. 8—10. nec non Ahasueri: Esther. IV. ℣. 41. Quod & in quorundam privatorum nobilioribus ædibus obtinuisse eruimus ex locis: II Sam. XVII. ℣. 18. & Nehem. VIII. ℣. 16.

B. Res ipsa jubet nos in hac pictura spectare *domum cum omni peribolo:* nimirum ut omne περίβολον idem sic ac *murus*, ab omni latere munimentum faciens, ut consideretur ab omni parte æqualis structura ejusdem ordinis & pretii; unumquodque enim latus, a quacunque parte quis templum adiret, hac pictura spectandum objicitur in omni συμμετρία convenire.

C. Cumque allusio fiat ad atria domus Dei, *peribolis* inclusa, imitatio est dictorum & legum de tabernaculo: Exod. XXVII. ℣. 9 de templo Salomonis: 1 Chron. XXVIII. ℣. 6. & II. Chron. IV. ℣. 9. Sicuti & in templo Ezechielis describitur munire atria a porta ad portam, ne scilicet pateat aditus ullus ad res sanctas, nisi per solas portas, eum in finem cum *peribolis* junctas.

II. Verum cum res ipsa loquatur, descriptionem Jesaiæ templum nobis depingere *emblematicum* & *spirituale*, atque respicere ecle-

clesiam N. T. novis quibusdam privilegiis blandam, nemo non rem considerat in spiritu intentam. Quis enim unquam admittat templum, aut palatium aliquod, ex *gemmis* & *lapidibus* pretiosis, ex fundamentis usque ad culmen ædificii erectum & exstructum, ut hic ea omnia dicantur? quæ quoad literam nequidem in pretiosissimo Salomonis templo obtinuerunt: quare & περίβολος concipiendus est in re *spirituali* significare rem *spiritualem*, quare notandum,

A. Quod sicuti vinea populi Judaici dicitur habuisse περίβολον: Jes. v. ꝟ. 2. Ita populus Christianus concipitur in sua separatione a mundo & infidelibus, versari in atrio munito, & loco clauso: Cant. IV. ꝟ. 12. Apoc. XI. ꝟ. 2.

B. *Emblema* autem ipsum significat igitur systema illorum hominum, qui ipsi disciplinati disciplinam custodirent, seu, quod idem est, impuros a communione ecclesiæ arcerent. Hic enim solus est *peribolorum* usus, ne omnibus promiscue pateant atria: & uti fuit in templo Hierosolymitano, ut *limites* sanctitatis locorum circumscriberentur, ut Gentes, ne Sacra polluerent ob singularem impuritatem, inde arcerentur, atque ita

א. Ecclesia Novi Testamenti concipitur, tanquam a cujus communione arcendi erant omnes impuri: Jes. LII. ꝟ. 11. Nec admittendos esse, nisi qui per portam ingredi velint, id est, per solum Christum: Jesai. XXVI. ꝟ. 1, 2. Hinc custodia ad portas sapientiæ jubet solum admittere, qui vellent calcare viam prudentiæ: confer Prov. VIII. ꝟ. 34. IX. ꝟ. 6.

ב. Instrumenta erant *limites*, sive *periboli*, ut *analogia* rei exigat considerandas esse personas ecclesiasticas, certis legibus communibus adstrictas, quarum est disciplinam ecclesiasticam custodire, & inordinatos ab atriis arcere; illa enim disciplina in domo Dei & sapientiæ commendatur: Prov. VIII. ꝟ. 10, 11. Ejusque administratores vocantur sacerdotes *spirituales*: Ezech. XLIV. ꝟ. 23, 24. Quorum ordo eleganter comparatur cum *peribolo* templi.

α. In *muro periboli* enim, uti arcta est lapidum inter se junctura, ita & ministrorum disciplinæ ecclesiasticæ propositorum arcta debuit esse combinatio, cum per animorum συμφωνίαν in communi orthodoxia, tum etiam in unanimi, ad ordinem ecclesiasticum conservandum, consensu: ut nimirum agant secundum leges, & communem ordinem ecclesiæ.

β. Uti *murorum* erat conjunctio cum *portis*, ut omnis alius ingressus excludatur, ita ministrorum disciplinæ

 est

est, cum Christo, Qui porta est, ita conjungi per fidem, & ab Eo dependere per subjectionem sui sub Christo, Capite, ut omnes cogantur in illorum exemplo intueri non esse capessendum aditum, nisi per eundem Christum.

γ. Cum & *murorum* usus esset, ut ambulantes in *atriis* in tuto versarentur, ne exponerentur hostium insultibus, aut impuram ferant associationem: ita & præfectorum ecclesiæ est, apologiis placare hostium animos, refutationibus hæreticorum propulsare insidias, & scandalosorum hominum remotiones procurare, sed & in admittendis, sive excommunicandis talibus, conservare ecclesiæ, quantum possit, puritatem & gratam associationem.

Pars secunda.

Hoc autem spectatur ut opus Deo dignum, & celebratur

I. Quoad materiæ pretium.

A. In *litera*, dum textus asserit, quod ad constructionem hujus *periboli*, Architectus adhibuerit materiam לאבני חפץ, quod quidam vertunt *lapides gratissimos*. LXX. habent λίθους ἐκλεκτούς. Cumque in præcedentibus species *lapidum* pretiosorum fuerunt nominatæ, oportet, ut & hic ejusdem ordinis species alias, & reliquas intelligamus: solebant enim Reges in exstruendis atriis aliquando magnos facere sumptus. Confer palatium Salomonis: 1 Reg. VII. ℣. 12. & Ahasueri: Esther. I. ℣. 5.

B. Verum in *spiritu* hæc potius consideranda sunt. Concipiuntur autem sub *emblemate* pretiosorum lapidum, etiam Petro interprete, 1 Petr. II. ℣. 5. homines fideles, pii, cum Christo arcte conjuncti. Docebit etiam analogia *symboli* elegantiam, nam

א. In iis, ut *lapidibus* consideratis, notanda est

α. Firmitudo & soliditas in doctrina Christiana, qua possent Hæreticorum artibus resistere, & eorum subtilissimas objectiones diluere.

β. Constantia, quatenus in justo animi proposito, ut tenaces propositi viros decet, immobiles perseverant, nequidem a tempestatibus persecutionum, in eos irruentium, mutabiles.

ב. In lapidum pretiositate considerantur iidem ut grati Deo & hominibus: vocantur enim *lapides beneplaciti*, sicuti & in

in visionibus propheticis promittuntur N. Test. ministri, in quibus Christo esset *beneplacitum*: Psal. XVI. ℣. 3. Qui alias promittuntur ut *pastores secundum cor Dei:* Jerem. III. ℣. 15. Qui proinde placerent Architecto,

α. Propter fidem pretiosam, conjunctam cum variis donis Spiritus Sancti pretiosissimis

β. Propter amorem cultus rationalis, qui solus Deo gratus est, ablatis omnibus elementis mundi, quæ Deum placare non poterant.

γ. Propter indolem blandioris œconomiæ, quam administrarent, non ut castigatores duri, quales sunt sub V. T. Dii dicti, sed & ut fratres inter fratres gregem pascentes scientia & prudentia: Jerem. III. ℣. 15.

II. Quoad Auctorem dispositionis notandum, lapidum istorum collocationem, ut justo suo inveniantur loco, Deo tribui, idque justas ob causas: Ejus enim est ministerii illius, *peribolo* significati, institutio; Ejus est vocandorum ad illud ministerium excitatio; Ejus est eorundem adoptatio, quando in distributione donorum Spiritus sui eosdem varietate donorum ornat; denique Ejus est legum latio, quarum vi omnis ordo iste conservatur, & secundum quas omnis disciplina ecclesiastica est administranda.

III. Hæc promissio *periboli* pretiosioris opponitur luctui & scandalo præcedentis œconomiæ; nam

A. Sub œconomia legali, cum populus carnalis etiam frequentaret atria, & propter circumcisionem externam in iis cohabitabat cum vere credentibus, scandala ibi fuerunt, quæ non adeo evitare potuerunt: nunc autem per œconomiam Regni Christi populus Christianus, seorsim habitans, *gratis* admodum *lapidibus* instructus est ad scandala illa arcenda, quoniam judicantur Christiani non secundum privilegia carnis, sed secundum demonstrationem Spiritus.

B. In priori œconomia luctus fuit piorum, ex severiori legis administratione secundum statuta carnalia natus: in Regno autem Christi foret merum gaudium, mera gratia, non solum ob cultum rationalem, sed & blandiorem, propter libertatem Christianam: quare & hoc membrum solatii una cum reliquis efficax est, ad tranquillandos eorum animos, qui plenario hactenus solatio destituti fuerant.

Applicatio apodictica per implementum promissionis.

Hæc si comparentur cum œconomia Dei, in ecclesia N. T. omnia spectantur promissioni consentanea. Nam

I. Dedit Deus pastores, disciplinæ ecclesiasticæ ministros, qui ministerium instituit: Matt. XXVIII. ℣. 19. Ministros excitavit: Eph. I. ℣. 11—14. Inque eum finem varia Spiritus Sancti dona affatim effudit, quibus instructi aptati sunt ad œconomiam illam celebrandam & ornandam: I Cor. XII. ℣. 7—8. Quosque aptissimis legibus inter se conjunxit: Rom. XII. ℣. 6—8.

II. Huic muneri destinavit *lapides*, id est, homines solidissimos, qui doctrinam orthodoxam probe tenerent, ut ab ea aberrantes possent redarguere, atque ita a communione arcere: Tit. I. ℣. 9. Imo & constantes, ac in doctrina per afflictiones & persecutiones probatos, sub hostium furore cadere nescios: I Tim. III. ℣. 6, 7.

III. Hos posuit populi N. T. custodes, quorum munus esset, ut cum Christo & inter se conjuncti omnia scandala ab ecclesia arcerent juxta præceptum Christi: Matt. VII. ℣. 6.

IV. Hi *lapides* ex instituto Christi cernuntur ut gratissimi & pretiosissimi propter dona Spiritus Sancti efficacia, ad manifestandam veritatem apud omnium conscientias demonstrationibus evidentioribus & fortissimis: II Cor. IV. ℣. 2. Propter cultum rationalem merum & purum, qui non potest non esse gratissimus, quippe qui nil exigit præter amorem Dei & proximi: Rom. XII. ℣. I. Ac tandem propter ministerium in die beneplaciti gratum & blandum: II Cor. VI. ℣. 2—7. Quippe qui dedit nobis non dominos fidei, sed fratres cooperarios, blande invitantes, & omnem offensionem lugentes.

Applicatio.

Quod si Deus, ad ecclesiam suam in puritate conservandam, ejusmodi disciplinæ administrationem & ministerium instituit, cujus œconomia omnis blanda & tuta est, idque secundum promissionem in textu expositam, sane gravis causa est, ut illud beneficium divinæ gratiæ agnoscamus.

I. *Refutatio.* Ut adeoque *Judæi* peccent admodum, immutationem servitutis & servilis conditionis in liberam & blandam non agnoscentes: ostendunt enim se naturam Regni Christi non intelligere, dum

Digitized by Google

dum patres carnis, quos dudum habuerunt castigatores, præferunt *lapidibus beneplaciti*, cum Regno Christi adducendis.

II. Nec satis conservant decus Domus Dei spiritualis *Pontificii*, qui ministerium ecclesiasticum convertunt in imperium humanum, quo Regnum Christi non ædificant, sed destruunt, omnemque rationem gratiæ a *lapidibus periboli* auferunt.

Admonitio. Curent itaque

I. Disciplinæ ecclesiasticæ ministri, ut, dum prospiciunt ecclesiæ puritati, se præstent tales, quales *emblema* nostrum postulat,

A. In qualitatibus, ut sint solidi in doctrina orthodoxa, huic perpetuo incumbentes, quo in cognitione Sacrarum Literarum crescant: ut animum habeant adversus omnia pericula, opprobria & persecutiones obfirmatum. Solent enim illa, ut umbra corpus, ministerium sequi; quare oportet ut animi propositum habeant immotum, omniaque pro nomine Dei, etiam ad mortem usque, constanter ferre paratum.

B. In opere ipso, ut ministerium suum reddant gratum omnibus, & commendatum, non tantum ab eruditionis lumine & sinceræ pietatis studio, verum ab administrationis disciplinæ erga infideles lenitate; ita tamen, ut nil intromittant in ecclesiam, quod impurum est; inque eum finem curent, ut ecclesiam undiquaque tutam reddant, potenti refutatione aberrantium animos convincentes, hæreses manifestantes, peccata redarguentes, nec non virga castigationis legitima utentes ad hominum scandalosorum excommunicationem, ne Sacra Dei profanentur.

C. In consensu servando cum cooperariis: oportet enim ut in *peribolum* coëant, id est, communi consilio agant, non ut Independentes & Brownistæ, sed in consilium adhibitis Synedriis, Classibus & Synodis, in qua coagmentatione ministerium se habet *muri* instar, ut robur exerceat ecclesia adversus omnes turbas excitantes, & hostili animo invadentes.

II. Verum habent & fideles, quod præstare debent ex consideratione hujus promissionis, dum vident ecclesiam, disciplinæ *piribola* inclusam, ab omni parte in tuto collocatam, & clementer habitam. Hinc illos maxime decet, in atriis domus Dei versantes,

A. Grato animo excipere tantum benificium Dei, quo adeo clementer habentur: gratia enim Dei, dona sua conferens, & leges libertatis præscribens, omne prohibuit dominium in suos, & custodiam ecclesiæ commendavit fratribus, ut fraterne agerent cum omnibus condomesticis fidei, blande hortando, monendo, & refutationem cum demonstratione charitatis exercendo,

do, ceterum illos in libertate tuendo, omneque jugum humanum ab iis avertendo.

B. Oportet etiam ut blandum illud ministerium cum omni honore excipiant. Si enim *lapides* isti Deo sint grati, decet & ut vobis sint tales, a vobis etiam pluris faciendi: 1 Theff. v. ℣. 12, 13. Perpendentes,

א. Quod per eorum lucem illustremini, & per eorum soliditatem fundemini, radicati in vera fide & cognitione Christi.

ב. Quod eorum monitis promoveatur vestra sanctificatio, & in studio cultus rationalis profectus faciatis quotidianos.

ג. Quod eorum refutatio non sit sine fructu prateritura, ita enim feliciter amoventur hæreses & scandala, ubi in pace cum commilitonibus cohabitare liceat.

Consolatio. Ita feliciter consummabitur ædificium Dei, & assurget in altum, ita claudet maceries tuas & rupturas divina gratia, conspicieturque templum *spirituale* e cœlo descendens, destruendum nunquam; quod proin immotum manebit, donec redeat Filius domus, & transferat hos domesticos in beatas sedes, quod omnes exspectantes mecum rogent ab Architecto Illo maximo, & Artifice Deo.

Exemplum concionis parabolicæ, ad parabolam:

Matt. xxii. ℣. 2—7.

Exordium.

Uti indubium est honorem Dei manere honorantibus Ipsum, ita & ex opposito, qui Ipsum spernunt. His præsto est, ast beneficiorum Ejus contemptores in justam Dei indignationem incidunt. Experimento olim fuerint Judæi: II Chr. xxvi. Quod & posteris propositum est in exemplum, qui, si non ad meliorem redigerentur frugem, & oblatas in Christo nuptias spernerent, etiam severitatem Dei experirentur, quam Christus præsenti *parabola* delineat.

Connexio.

Perstrinxerat Dominus præcedenti capite Judæorum pertinaciam in rejectione Regni cœlorum; atque hinc docuit per *parabolam* fore, ut propter trucidatos Domini vineæ servos, & truculentiam erga proprium Filium exercitam, Regnum Dei ab illis sit auferendum; hic transit ad nostram *parabolam*, quæ judicium contra Judæos executioni deman-

Digitized by Google

mandandum justificat ex *emblemate vacationis* ad *nuptias*, ut rejectæ *vocationis* crimen exaggeret: atque inde pergit ad expositionem consilii divini, quo statuerat damnum, ex rejectione Judæorum futurum, vocatione Gentium esse reparandum, & quomodo *convivium* illud aliquando esset repurgandum.

Propositio.

Nos in hac *parabolæ* parte videmus delineata Judaicæ nationis fata, in quantum reipublicæ subversione luerent pœnam rejectionis Regni Dei, ac quomodo omnes justo judicio in istius pudibundæ ingratitudinis pœnam incurrerent.

Hujus *parabolæ* repræsentabimus,

I. *Emblema* in litera propositum.

II. Applicationem ad Regnum Dei, cujus administratio sub *nuptiali convivio* depicta & adumbrata est.

Pars prima.

Emblema igitur, quod in litera *parabolice* explicatur, est *nuptiale convivium*, illudque *regium*, pluribus oblatum, sed a quibusdam contemptum non sine repetita ab iis vindicta. Ubi proinde fingit casus positio

I. *Convivii* instructionem & oblationem.

A. Persona agens, & lautissimæ benevolentiæ effectus præstans, spectanda proponitur, ut Ἄνθρωπος Βασιλεὺς. Ἄνθρωπος dicitur, ut scias desumptam esse *parabolam* hanc ab humano agendi more; Βασιλεὺς autem dicitur, non tantum ad excitandam ideam lautissimi *convivii*, & *regiæ* opulentiæ, quam in isto *convivio* quis sibi spondere possit, verum etiam ad summam ejus indicandam potestatem, contra quam nemo frustra peccaverat. Tales enim potestatem habent omnem contumeliam, majestati illatam, severius vindicandi.

B. Actiones Huic attributæ aliæ spectant ad *convivii* apparatum, aliæ ad *convivarum invitationem*.

א. Apparatus venit sub *nuptiarum* nomine, in honorem *Filii Regis* celebrandarum.

a. *Nuptiæ* vocantur *convivia*, quæ causam habent *matrimonii* alicujus celebrationem, in quibus omnibus lautitiis, animum exhilarantibus, ad gaudia vocantur & excitantur, quotquot adducuntur. Itaque supponitur sponsi ac sponsæ repræsentatio in omni ornatu suo, ad con-

conſpectum omnium ; nec non ſub iſto *convivio* ſcopus, *conjugium* nempe illud omni modo celebrandi.

β. Dicunturque hæ *nuptiæ Filio Regis præparatæ*. Quo in caſu ſolent adhiberi ſumptus *regii*, omniumque rerum affluentia, ut reſpondeant dignitati convivatoris.

ב. Hinc *invitatio* hominum, ſed *rejecta*, depingitur, & ſevero judicio in *rejicientes* punienda.

II. *Convivii* iteratim oblati rejectionem ad *invitationis* repetitionem.

A. *Regis* itaque ſtudium eſt *invitatio* altera, ſive *convocatio jam antea invitatorum*.

א. *Convocandi* jam appellantur *κεκλημένοι εἰς τοὺς γάμους*. Qui ſunt, quibus jam ante ſpes *convivii* data erat, quaſi ex invitatione prima : quod profluit ex veterum conſuetudine, qui ad *convivium* deſignatos aliquamdiu antea monebant, ut antequam dies *convivii* illuceſceret ſe paratos exhiberent in obſequium *convocationis*, ſecundo loco faciundæ. Confer Eſth. v. ℣. vi. Nec non Grotium in hunc locum.

ב. *Convocationis* promotio inſtituitur *legatione miniſtrorum*, qui appellantur *ſervi Regis*. Legati, ut deſignatorum adductionem promoverent, quales ſolent eſſe in *aulis* Regum plures, *Regibus* a miniſterio.

ג. Clementia *Regis* hic exaggeratur, quando ſecunda *vocatio* ſperneretur a pluribns.

α. Amplificatur enim ab illuſione ſtudii prioris, dum *invitationes* plures dicuntur rejeciſſe, ubi textus dicit, *noluerunt venire*. Quod intelligendum de maxima *invitatorum* parte, & depingitur non tantum a negligentia dignioris rei, oblatique honoris, ſed imprimis ut refractaria *vocationis rejectio*. Ita enim Scriptura ſæpe interpretatur actum non ſecundum id, quod intendunt agentes, ſed ſecundum animum, & radicem negationis.

β. Nihilominus celebratur mitiſſimum *Regis* conſilium, quo jubet, *ut ſervi legationem* repetant, ſubſtitutis tamen aliis *miniſtris*, ad majorem renuentium convictionem, ut vel ad ſaniorem revocarentur animum & mentem, vel ob pertinaciam aliter fierent *ἀναπολόγητοι*.

γ. Hos inſtruit quadam *vocationis* repetundæ formula, rationibus ſuaſoriis inſtructa. Quippe qui urgerent

a. Temporis opportunitatem, urgendo *prandium* eſſe *paratum*, atque adeo tempus differri non poſſe. *Prandium*

dium inquam, quippe in maxima luce celebrandum; *paratum* autem, ut repræsentaret mensas dapibus instructas, quæ exspectant *convivas*.

b. Ciborum præcellentiam, ac rerum præstantissimarum copiam celebrant *tauri mactati*, qui inter delicias numerantur: Prov. xv. ℣. 17. Et minora *pecora*, quæ etiam reponuntur ad lautitiam *conviviorum*: Prov. xvii. ℣. 1. Luc. xv. ℣. 23. Imo eos addere jubet omnia esse *parata*, ac nil deesse, quæ ad gaudium & festivitatem jure desiderari possent.

c. Conclusio autem infert, veniendum esse ad *nuptias* propter debitum *Regi* honorem, & irrefragabilis obligationis vinculum; quippe Qui non poterat non eorum *recusationem* interpretari ut benificentiæ ejus contemptum, & Majestatis læsionem.

B. *Invitatorum* pertinacia in *recusanda* ista *invitatione* depingitur ut casus pœna dignus; qui priorem legationem reddiderant irritam, repræsentantur instantiam pertinaciter *rejecisse*: qui distinguuntur iterum in duas classes.

ℵ. Contemnentium.

α. Hi appellantur ἀμελήσαντες, contemptim habentes *regium* apparatum, *Regisque* gloriam, nec non honorem *sponsi* & *sponsæ*; *proprium* pæferentes *lucrum* nobilissimo huic honori & gaudio.

β. Hinc depinguntur ab ipso opere contemptus, cum dicitur, quod ἀπῆλθον, id est, se a *Regis* communione & amicitia avertendo, propriis viis institerunt, dum quidam abierunt

a. Εἰς τὸν ἴδιον ἀγρόν. Ad curandum nempe patrimonium proprium: *agri* enim & *arva* inter Judæos olim dividebantur ut hæreditates primæ occupationis terræ, & a familiis non nisi ad Jubilæum abalienari potuerunt.

b. Alii εἰς τὴν ἐμπορίαν αὐτοῦ. Qui hæreditate carebant, ut tribus Levitarum, & adscititii inter Judæos, qui ex quæstu victum & amictum quærebant; quem quæstum præferebant hi ἀμελήσαντες *nuptiali convivio* oblato.

ב. Ast alia classis crudelium erat hominum, *ministros Regis* male habentium; quibus tribuitur, quod quando a *ministris Regis* invitabantur, κρατήσαντες τοὺς δούλους αὐτοῦ ὕβρι-

σαν καὶ ἀπέκτειναν. Ut adeo tria notentur hoſtilis animi indicia, & quod tantorum beneficiorum *miniſtris* violentas injecerint manus; & quod tam ore, quam opere eos contumelioſe tractaverint, cum *opprobria* illis objiciendo, tum illos indigno modo *percutiendo*; quibus additur tertius, ſeu ultimus malitiæ gradus, quo reatum ſanguinis contrahunt, *legatos regios* perimendo. Quibus commonſtrabant pertinaciam, corrigi neſciam, & hoſtilem animum.

C. Hinc ſubſequitur expoſitio juſtæ *Regis* vindictæ, Qui tantam Majeſtati illatam injuriam dimittere, ſalvo decore, nec potuit, nec voluit. Hinc introducitur

א. Ut ex audita contemptus fama *iram concipiens* adverſus iſtos contemptores; non potuit non cum indignatione judicare ingratos illos, & *conjugio* huic vilipendium teſtificantes.

ב. Ac per conſequens pœnam imperans. Cujus

α. Media ſunt *milites* armati, quos *immiſit* in ſceleſtos. Sicuti *Regum* eſt *exercitus* ſuos adhibere, non tantum ad avertendos hoſtes extraneos, ſed & ad oppreſſionem rebellium, qui Majeſtatis rei habentur, quoad multitudinem opprimendi. Crimen enim Majeſtatis ultimo ſupplicio dignum eſt.

β. Effectus autem, quoad executionem demandati, pinguntur duplicis generis.

a. Reſpectu eorum, qui *legatos* occiderant, dum præcipit perditionem homicidarum: dicit textus noſter *ἀπώλεσε τοὺς φονεῖς ἐκείνους* ſecundum legem talionis: juſtitia enim retributiva exigit, ut par pari referatur, & *homicidæ* etiam gladio pereant, quem temere arripuerant.

b. Reſpectu omnium, ut *Civitatem eorum igni tradant.* Exigit enim juſtitia ſcelerum punitorum monumenta, quæ in *urbium* rebellantium ruinis cernuntur aliis in exemplum; quod olim jam obtinuit: 1 Sam. XXII. ℣. 19.

Pars secunda.

Cum simili casu confertur administratio *Regni cœlorum.*

I. *Regnum cœlorum* appellatur *θεοκρατία* illa vera in ecclesia N. T. confer Matt. III. ỷ. 2. Cujus administratio exigit, ut omnis potestas & Majestas sit penes unum, summum & independentem Principem: & per titulum *Regni cœlorum* significatur, œconomiam omnem esse Dei, longe aliter imperium illud administrantis, quam terrestria hæc imperia a Principibus hujus mundi administrari solent, quippe majori non solum cum potentia, sed & modo plane spirituali.

II. Convenientia utriusque in administratione rerum ponitur

A. Respectu personarum, hic in præfectura designatarum.

א. *Rex* procul dubio est Deus *Pater*, absolutæ potestatis Dominus, & opulentissimus; in œconomia Trinitatis respiciendus, ut Qui jura Deitatis tuetur.

ב. *Filius* hujus *Regis* est Ipse *Rex*, designatus in imperio isto œconomico, Cujus & Psal II. ỷ. 7. mentio fit, & præprimis Psal LXXII. ỷ. 1. Ad quem locum hic alludit Jesus in *parabola*, Qui etiam Ipse concipitur ut *Sponsus*, in *matrimonium* excipiens ecclesiam electorum in *sponsam*: Psalm. XLV. & Cant. IV. ỷ. 9—12. & V. ỷ. 1. Hanc enim sibi *despondet* in uxorem juxta sententiam: Hos. II. ỷ. 15—19.

B. Respectu lætitiæ præparatæ vocatur omnis ille apparatus etiam *convivium nuptiale*, cum in iis glorificetur *Filius* propter amorem; quo prosequitur electos, quod in argumentum gaudii & satietatis proponitur, sic enim delineatur etiam Prov. IX. ỷ. 1. Cantic. III. ỷ. 11.

C. Relate autem ad *invitationem*. *Legati* primi fuerunt Prophetæ, præmonentes dispensationem istam œconomicam introducendam magna cum exhilaratione animorum, & cum introductione Christi esse exspectandam. *Legati* secundi fuerunt Discipuli prædicantes Euangelium *Regni cœlorum*. Ultimi autem Apostoli, post crucem Christi ab ipso latam, Ejusque adscensionem in cœlos. Qualis *Legatio* ad Judæos promissa etiam fuit: Psal LXVIII. & alibi. *Legationis* autem hujus *contemptores* fuerunt *umbræ* & *emblemata* jam ante vocatorum, per Prophetas & præcursorem Christi, Ejus paranymphum, qui hoc egit jure muneris sui: hi autem sunt Judæi, qui pinguntur in antecessum, ut sese *vocationi* divinæ opponentes, sive ex amore terræ hæreditariæ, quæ significatur per *agros*, sive

five ex animo adhærendi templo, ut quæstum facerent. Cum enim Sacerdotes & Levitæ non haberent partem in terræ hæreditate, mercatorum instar quæstum quærebant ex oblatis in templo: atque prædicit Salvator istos, iterum monitos, adeo fore pertinaces, ut Apostolos, ceterosque *ministros* euangelii, tanquam seductores populi, & perturbatores quietis detruderent in *carceres*, eosque *contumelia* afficerent accusationibus aut castigationibus, aut etiam *trucidarent*. Quæ pictura conveniens est cum pictura prophetica, Judæorum enim pertinacia notatur: Jesai. LIII. ℣. 1. LXVI. ℣. 1—4. *Contumeliæ* fratribus illatæ notantur: Jesai. LXVI. Et calamitates, quas inferrent ad mortem usque: Psal. XLIV. CIX. Zach. XI.

D. Relate autem ad supplicium designatur Judicium, quod imminebat Hierosolymitanis, qui paterentur pœnam excidii, ex ira *Regis* derivandam: Deut. XXXII. Cujus instrumentum foret virga *Filii*, exercitus populi advenæ: Dan. IX. ℣. 26, 27.

Demonstratio implementi.

Nec aliter se res habuit in eventu; nam

I. Cum præconio *Regni* cœlorum *Pater* misit *Filium*, Qui in aquis Jordanis Jesum publice declaravit *Filium* suum: Matt. III. Quem Joannes prædicavit sponsum, *sponsam* habentem: Joan. III. ℣. 29. Quam etiam exornavit donis Spiritus.

II. Hinc declaravit Christus in morte ejus præparari *convivium*, in quo caro Ejus esset verus *cibus*, & sanguis Ejus verus *potus*: Joan. VI. Qui & *Agnus* dicitur *mactatus*: Apoc. XIII. ℣. 8.

III. Discipuli convenienter doctrinæ Prophetarum & Joannis Baptistæ prodromi, missi sunt ad omnes Synagogas, & per omnes regiones terræ Canaan, ut prædicarent advenisse *Regnum cœlorum* denuo ad Judæos, cum omnia essent præparata, *Agnus* scilicet *mactatus* in cruce, & Spiritus missus in terram ad participationem lautitiarum & gaudii. Prima vice legatione ista functi sunt: Actor. II. Ut & repulsam passi: Actor. IV. ℣. 3. 18. 21. Hinc & ultima quasi legatio exiit sub tempore conversionis Paulinæ, Stephanus enim raptus est ad mortem, hinc dispersi Discipuli, Apostolis tamen remanentibus in civitate, tunc subnata est persecutio Paulina, de qua vide: Actor. VIII. & alibi. Rapti sunt ad carceres: Actor. XII. ℣. 3—5. Contumeliose sunt traducti & virgis excepti. Occisus est Jacobus frater Joannis: Actor. XII. ℣. 2. Sicut & postea plures.

IV. Hinc judicati sunt ut gratia Dei indigni, immisitque Deus in Judæos,

Digitized by Google

dæos, ita refractarios, exercitum suum, intellige Romanos, atque ultimam infligere pœnam jussit per bellum, a Vespasiano inceptum, & a Tito continuatum, ut Josephus, scriptor Judaicus, ipse auctor est. Quam immanis Judæis illata fuit strages, patet inde, quod Urbs sancta, totaque terra a Romanis ferro & igne eversa fuerit.

Basis applicationis.

Ex quibus omnibus evincimus Jesum Christum verum fuisse Prophetam, & turpiter rejectum a Judæis; ad causam suam non attendentibus.

I. Eventus ostendit, quam vere præviderit omnium, sibi opponentium, casum & lapsum; quaque cum παῤῥησίᾳ asseruerit judicii causam, ut nexum inter illud supplicium & ista scelera indicaverit, adeo ut evidentissimum fuerit, in ipsa rejectione hujus Prophetæ crimen fuisse commissum, cujus supplicium dederunt in subversione reipublicæ.

II. *Refutatio.* Quod si Judæi rite perpenderent, abstinerent a blasphemia in Christum, ut pseudo-Prophetam, Cujus prædictiones sentiunt in se, & quidem strictissime, verificatas: tenerent & dolores, quos experiuntur, ex eo solum fonte profluxisse, quod *sponsum* verum non agnoscentes, alium dotarint: Psal. XVI. Neque amplius lateret illos istius erroris origo, quod terrestri hæreditati adhærentes, & quæsturam terreni sanctuarii nimium adamantes, non viderint *Regnum* Christi fore spirituale & cœleste: ac propterea in contemptum istarum *nuptiarum* eos incidisse, seque sanguinis Prophetarum & Apostolorum reos fecisse.

Redargutio. Sed notent pseudo-Christiani multos esse Judæis similes, nempe, qui divitias, honores, & quam plura sunt ejusdem classis, pluris faciunt, quam apparatum hunc *nuptialem*, qui, vocationi divinæ resistentes, adversus fideles monitores insurgunt, blandas invitationes rident, & Dei ministros contumelia afficiunt. Hos jubemus, ut speculum hoc justitiæ divinæ intueantur diligentius; si enim Deus non pepercit Judæis, quorum erant insignia privilegia, putatisne meliorem fore exspectationem vestram? erant enim Romani virga *Filii* Dei, *quæ omne lignum spernit:* Ezech. XXI. ℣. 10. Rom. 11. ℣. 4—10.

Dehortatio. Ne itaque in quoquam vestrum sit *pravum* & *incredulum* cor, sed proponite Judæos vobis, ut rigoris divini exemplaria: Hebr. 11. ℣. 2, 3. Discite omnia impedimenta gratiæ fugere, quæ ingressum in *Regnum cœlorum* prohibent; valedicite mundo & carni, ut non occludant vobis portam ad gratiam.

Adhortatio. Sed contra præbete aures Euangelio, sequimini vocantes ad *nuptias*, & tradite vos œconomiæ gratiæ. Hæc postulat

I. Boni oblati excellentia, offertur enim nobis in Christo, Ejusque communione maxima satietas, & gaudium unice solidum, omnia quæ proponuntur continentia, quæ ad vitam & pietatem sunt necessaria. Quis itaque hæc perpendens, & cum ceterarum omnium rerum vanitate componens, hæc non serio desideret?

II. Videtis studium gratiæ divinæ maximum, dum Deus tot media conversionis quotidie adhibet, *invitationisque* ministros inter vos sistat, qui orant & obsecrantur, ut gratiam Dei non spernatis. Hos itaque audire æquum est, non audire reddit ἀναπολογήτους.

III. Considerate tempus & opportunitatem salutis; *prandium* paratum est, non diutius exspectaturus est *Rex Regum*, quippe *Regnum* ad alios translaturus, qui meliores producent fructus, si non in tempore audiamus vocem Ejus.

IV. Accedit quoque, quod tempus gratiæ habet quoque diem iræ; ne ergo in justum ingratitudinis judicium incidamus, evigilemus in tempore, vocanti aures præbeamus hodie, ne, rupta Dei tolerantia, Ille *exercitus suos* immittat in refractarios.

V. Gratis vocamini ad tantas delicias, quæ proponuntur credentibus: Jes. LV. ỷ. 1—3. Atque, etiamsi mundus vocatis & vocantibus præparet contumeliam & truculentiam, vos magno animo sustinete ea omnia, ut vobis sufficiat *convivis* harum *nuptiarum* habere Deum omnem injuriam quærentem, & causam suam vindicantem.

Congratulatio. Felices ergo vos, qui non tantum ad harum *nuptiarum* spectaculum admissi estis, ubi cernere licat *Sponsum* coronatum, *Sponsamque* exornatam, verum etiam introducti per fidem, facultatem accepistis fruendi omnibus istis deliciis, participes facti gaudii *Regni* cœlorum, quique sub umbone tanti Regis gaudiis internis satiamini, nullis hominum moliminibus turbandis aut eripiendis; sane est in participatione gaudiorum *nuptialium* prægustus lætitiarum, quæ nobis præparatæ sunt in cœlis, ubi *Rex* in *Filio* in æternum multis modis erit celebrandus & glorificandus.

Digitized by Google

CAP. IV.

DE CONCIONIBUS CATECHETICIS.

§. 1. I. Scopus ecclesiasticus est dogmata fidei & morum pertractare, in eum finem jam olim in ecclesia antiqua tradita fuerunt tria religionis capita, *Symbolum Apostolorum*, *Decalogus*, & *Oratio dominica*: quæ tria religionis capita *Catechesi Hydelbergensi* inseruntur, sed occasionate & locis, speciali scopo præparatis.

II. Quoad opusculum ipsum notandum est, ex quo consilio profluxerit, ut rationem methodi teneamus. Methodus enim ejus non est didactica, sed apologetica. Cum enim Pontificii multis calumniis invaderent doctrinam Reformatorum, declarando eam hæreticam, & ad omnem pietatem inutilem, consilium fuit hoc opusculo apologiam facere pro orthodoxia, & pietatis praxi, quam Reformati fovere studebant; hoc enim requirebatur ad calumnias istas amoliendas.

III. Dispositionem itaque fecerunt istius libri Auctores, ut partes respondeant tribus veræ religionis notis: quæ sunt, hominem in statu naturali summopere humiliare, gratiam Dei quam maxime extollere & glorificare, sanctitatemque vitæ solidissimis obligationis vinculis promovere: unde tripartita operis divisio orta est.

A. Agit de miseria humani generis per peccatum, ad permovendam humiliationem animi, cum plenaria abnegatione nostra.

B. De gratia Dei per Christum adducta & per fidem acquirenda, ad maximam gloriæ & misericordiæ Dei exaggerationem.

C. De gratitudine Deo pro gratia sua præstanda per pietatem omnimodam & inculpatam.

IV. Tria capita religionis inseruntur, ut ipso opere ostendant Reformati, eorum doctrinam nihil recedere a fide, in *Symbolo Apostolico* tradita, aut a moribus in *Decalogo* contentis, aut a precibus a Domino traditis in *Oratione dominica*: jam vero, si Reformata religio orthodoxa fuit in iis, heterodoxa saltem in capitalibus esse non potuit, adeoque nec ut hæretica damnari.

V. Ex hisce animadversionibus profluit, applicationes concionum ad scopum *Catecheseos* accommodandas esse, & non in alia excurrendum Concionatori euangelica. Scilicet

A. Ad partem primam, quæ agit de miseria humana, omnes applicationes dirigendas esse ad humiliationem hominis extra Chri-

Christum considerati, & ad omnimodam abnegationem nostri.

B. In secunda parte, applicationes revocandas esse ad eam basin; quod restitutionis fundamenta sint in gratia divina, in Christo præstanda, ut celebretur perpetuo laus Dei in modo salutis admodum decenti, cum congratulatione felicitatis nostræ.

C. In tertia parte, applicatio doctrinæ de gratitudine opponi debet calumniis Pontificiorum, quasi cum negatione meritorum nostrorum solverentur vincula & obligationes pietatis, contra ostendendo ista vincula magis adstringi, si ad opera bona obligemur ex debita gratitudine.

VI. Quantum ad tria capita religionis attinet.

A. Articuli fidei in *Symbolo Apostolico* revocandi sunt pro applicatione, ad conclusionem necessitatis credendi quamcunque veritatem expositam, quia totum illud *Symbolum* inseritur ad istam quæstionem, quæ inquirit in credditu necessaria, ut fides justificans sit solida: quæ consideratio ex scopo fere hactenus fuit aut non observata, aut neglecta.

B. *Decalogus* debet concipi ut norma gratitudinis, quam fœdus gratiæ exigit, ut conclusio ad applicationem practicam sit, Neminem habere bonam conscientiam in fœdere Dei, qui non studeat operi per *Decalogum* exacto, cum mortificatione veteris, & vivificatione novi hominis.

C. *Oratio dominica* concludit desiderata in petitionibus, si vere desiderentur cum fiducia exauditionis, ad forum divinum deferri posse.

§. 4. In pertractatione *symboli* hæc tria distincte notanda sunt.

I. Quoad explicationem, in unoquoque articulo duo esse præstanda. Nempe discussionem veritatis, in quantum concipitur ut tradita in Sacris Scripturis, sicuti & vulgo hæc pars tractationis attingitur: verum pars altera explicationis est consideratio fidei Christianæ versantis circa illa dogmata. Prius pertractandi genus considerat illa dogmata tantummodo ut scripta in Libris divinis, & qua mente dogmata illa per traditionem scriptam fuerint proposita, sed pars altera depingit fidem Christianam, qua traditiones illæ conscriptæ a Christianis fuerint susceptæ, quorum fides depingitur in actibus

A. Cognitionis seu assensus, atque tunc deliberamus de propositis in articulo, tanquam de quæstione facti. Verbi Causa. Articulus de *creatione mundi* in prima deliberatione discutitur ut traditio Mosis & Scripturarum, atque amplificatur ex iisdem Scriptis secundum ambitum omnem: sed in parte secunda

cunda secundum primam relationem ostenditur, Christianos eam rem admisisse, quia res ipsa exigit ut mundus acceperit originem, & sit opus summæ potentiæ, ita ut evidentia rationis nobis extorqueat rem narratam & traditam pro vera agnosci.

B. Assensus læte & cum gaudio, atque tunc res concipitur pertractanda ut quæstio Juris, in qua deliberatione ostendimus convenientiam œconomiæ divinæ ita postulare rem, ut jam inde conspiciatur ut grata & jucunda, sive postulet eam rem Scriptura prophetica, sive decentia operis salutis. V. C. *Nativitas Filii ex virgine* in prima consideratione fidei pertractata ut res quidem miranda, ast Deo minime impossibilis: in hac secunda deliberatione probatur ut prædicta a Prophetis, & ut desiderata propter conditiones Sponsoris, qui debuit sanctus & immaculatus nasci, quod facit ad lætitiam fidei, quando videt per Verbum testimonii proponi Personam adeo habilem, & ad opus salutis exsequendum aptam.

C. Fiduciæ, in quantum in tradito dogmate fides invenit singularem utilitatem, & calcaria incitantia ut animam suam huic commendet. Sub hoc titulo redigi debent, quæ *Catechesis* proponit sub quæstione quorundam articulorum, rogans *quid prodest tibi, quod hæc credas?* cumque in responso tunc occurrant utilitates istius veritatis ad animum tranquillandum, istæ probatæ pertrahendæ sunt in argumenta excitandæ & exercendæ fiduciæ.

II. Pro applicatione notanda sunt,

A. Quod facile fiat transitus ad basin applicationis primarium ab utilitate fidei ad necessitatem.

B. Si ex scopo velimus progredi, quem *Catechesis* intendit, basis applicationis semper ponenda est in assertione necessitatis hujus fidei, ut ad quemcunque articulum concludere oporteat, eam veritatem, a Christianis admissam, necessario requiri in fide justificante; nam postquam fidem consideraverat *Catechesis* ut medium participationis meritorum Christi, jam transiverat ad quæstionem, quænam creditu essent necessaria, scilicet ut fides illa esset plenaria: cumque ad hoc enumerasset duodecim articulos fidei, jam ex scopo demonstranda est uniuscujusque articuli ad fidem necessitas.

C. Illa propositio necessitatis pertractari debet

א. Κατ' ἄρσιν, ostendendo, ut si per hypothesin, quod in articulo ponitur, a fide tollamus, omnis fiducia ad Deum accedendi pereat. V. C. Ad titulum de *creatione mundi* ostendendum, ut necessitas fidei circa istum articulum pateat, ut sub-

ſublatio iſtius veritatis ſolvat omnem ſpem in Deum, nam ſi *mundus* non eſt κτίσμα τοῦ θεοῦ, a Deo non dependet, nec a Deo conſervatur, ergo non habet cœlum, in quo ſervos ſuos glorificet, nec terram hanc ſubi imperio ſuo, in qua ſervos ſuos foveat. Adjiciamus aliud exemplum. Si Chriſtus non mortuus eſt, animarum λύτρον non perſolutum eſt, atque ſpes omnis de reconciliatione cum Deo decollata eſt: ſi non reſurrexit ex mortuis a peccatis noſtris ſuſceptis non juſtificatus eſt, ergo & nos jure requiſito deſtituti eſſemus, in quo jure tamen omnis fiducia fundatur.

3. Κατὰ θέσιν progreditur ergo ſermo, ut neceſſitas fidei in hoc articulo pateat, quanta e contra fiduciæ accedendi ad thronum Dei ex iſto articulo accedant reſtipulandi argumenta coram throno divino.

D. Uſus ergo omnis verſari debet, ut diſcamus fidem tam neceſſariam excolere, quod expoſuimus in Methodo noſtra ad num. II. deducendo jam hunc ſcopum per quatuor officiorum partes.

§. 5. *Decalogus* in *Catecheſi* reſpicitur ut continens normam gratitudinis, ſive exponens obligationes, hinc erga Deum, illinc erga proximum, in quantum derivantur ex gratia. Hoc peculiare habet, quod obligationes præſcribat Iſraëlitis ex duplici vinculo Teſtamenti, nimirum Æterni & Veteris; utrumque vinculum exhibetur in præfatione: Æterni Teſtamenti ſub verbis, *Ego ſum Jehovah Deus tuus*; Vetus autem Teſtamentum ſub verbis, *Qui eduxit te ex Ægypto* &c. Ultimum illud vinculum recenſet beneficium, quo promovere voluit Deus hæreditatem terræ Canaan, quam Teſtamento addixerat patribus: quodque Ipſe exponit ad quintum præceptum, repetens promiſſionem iſtius Teſtamenti cum nova luce, indicans voluntatem Dei eſſe teſtamentariam, ut in terra deſignata diu & feliciter vivant.

Transferuntur autem hæc ad N. T. in quantum obligationes iſtæ reſpondere debebant Teſtamento Æterno. N. enim T. loco Veteris nunc ſpectandum eſt ut codicillum, cohærens cum Æterno Teſtamento, & vincula iſta obligationum tantum magis adſtringens. Quo jure recte *Catecheſis* hanc normam gratitudinis debitæ ad œconomiam N. T. transfert & accommodat.

I. Præcepta *Decalogi* præter quartum & quintum omnia ſunt negativa, id eſt, prohibitiva, repetentia a fœderatis ſtudium prudentiæ, qua fugiat quisque rei poſitivæ læſionem, atque ſic præcepta illa ſunt reſipiſcentiæ; quaſi dicat Legiſlator, ſi quis neglèxerit

rit officium erga Me, & proximum suum, resipiscat ab eo, & in iis criminibus non pergat.

A. Positio *affirmativa* est proin *positiva*, non aliter ac si officium *affirmative* consideremus, quod necessario præmitti debet.

B. Officium *immutabile* & *indispensabile*. Cum ea sit distinctio inter leges dogmaticas & morales, ut dogmaticæ possint mutari, quales sunt leges ceremoniales, & quædam politicæ, quæ fundantur in peculiari ratione reipublicæ Judaicæ: morales autem sint perpetuæ & universalis obligationis, oportet ut præcepta *Decalogi* morales in obligatione *positiva* demonstrentur. Quærendum est obligationis positivæ fundamentum in ipso Deo, V. C. In præcepto de *non committendo furto*, fundamentum est in dominio hominum dependente: quod cum omnia Dei sint, & non possint fieri nostra, nisi Deo largiente, Cui tamen relinquitur facultas auferendi, omne jus humanum tantum potest haberi pro jure feudale: hoc *immutabile* & *indispensabile* est, quia Deus non potest abnegare aut deponere dominium suum, quare unusquisque possessionem proximi respicere debet donum Dei, summi Domini. Quo dato fundamento meum & tuum est, quod summus Dominus meum & tuum esse voluit, & justitiæ erit velle suum cuique relinquere, & tribuere propter illam voluntatem supremi Largitoris.

C. Nimirum quando Deus dicit, non *furaberis*, mens dicti debet ita resolvi, illam obligationem *positive* propositam nullo modo esse rumpendam, quod fieri solet, ut priori exemplo inhæreamus, per *furtum*, id est, legitimæ possessionis subductionem, quæ in mente est, velle ut suum sit, quod Deus voluit alterius esse, atque sic in dispositione divina non acquiescere, & ordinem divinitus institutum velle subvertere, ut ita involvat abnegationem dominii Dei, & juris Ejus in creaturas. Jam notate ad eam definitionem *furti* non fuisse dispensationem a lege, quando Deus concessit populo spolia educere ex Ægypto, aut terram Canaan eripere primis colonis, sed esse exercitium primi juris divini, Qui, quæ Ægyptii & Cananæi possederant, sed jure feudali, jam transire facit ad Israëlitas, nam primi juris Possessor est. Qui repetit dona Dei ex manu eorum, qui nullo titulo amplius ea possidere poterant; non enim voluerunt sua esse Israëlitæ, quæ hactenus aliorum fuerant, nisi ex arbitrio summi Domini, Qui in ipsos jus contulit, dum antiquos possessores omni jure destituit.

D. Omnis labor ergo versatur in reclusione *modorum*, quibus

jus Dei aut violatur, aut conservatur. Ille *modus* exigit definitionem vitii aut virtutis, comparandam cum obligationis jure positivo, id est, valde dubitare licet, an *simplex scortatio* ullo *modo* concipi possit prohibita sub titulo *adulterii*; hoc tamen ut demonstretur, concipitur *scortatio*, ut quæstio seminis non Dei, & non in arcta unione & communione cum uxore: & cum tamen conservet sibi *scortator* facultatem ineundi verum *matrimonium* cum quavis altera, jam revera *adulterium* committit in animo; copula enim carnalis cum scorto facit unam carnem, quam tamen non solam sibi animo servat, atque hoc est *adulterium*, copulam non quærere cum carne una, & sic omne vinculum *matrimoniale* rumpere. Virtus opposita *castitas* est, non quærens semen nisi Dei & Deo, ac proinde fugiens omnem congressum præter eum, qui facit unam carnem, qua cum velit fœtum ad gloriam Dei educare, ac propterea inseparabiliter cum ea consuescere ad illam educationem.

II. Cavendum quam prime, *basin* constituere in simplici denunciatione sceleris, quasi vita nostra expendenda esset ad legem operum; retinendus itaque nexus est inter promissiones utriusque Testamenti, & officia hic proposita. Dixi enim antea, *Catechesin Decalogum* respicere tanquam legem resipiscentiæ & pœnitentiæ, adeoque requiritur ab homine, *fœderato Dei*, *sincerum tantum studium deponendi illa peccata.* Si enim dicam *fœderatum Dei* eum solum esse, qui in illa peccata nunquam incidit, dicerem id quod falsissimum est, & cum doctrina de sanctificatione non consisteret, quippe quæ nos monet etiam sanctissimos incidere in quotidianas offensiones, & aliquando in gravia peccata, ut David in homicidium & adulterium; quare prudentia exigit ut praxis pœnitentiæ exigatur in *fœderato Dei*, quæ est conscientia sinceri studii laborantis ad deponenda peccata. Ita Paulus proponit Ephesiis, *Si quis furtum commiserit, ne furetur amplius*, &c. Ephes. IV. ℣. 28.

§. 6. *Oratio dominica* continet tertium capitulum religionis Reformatæ, & ex mente *Catecheseos* revocatur ad gratitudinem oralem, sicuti observantia *Decalogi* pertinuit ad gratitudinem realem, ipso opere præstandam. Hæc oralis gratitudo considerat *Orationem* ut הודיה/ sive confessionem, non tantum in gratiarum actionibus, sed & in *supplicationibus*; agnoscitur enim ubique Deus ut fons omnis boni, in qua agnitione glorificatur. *Dominica* vocatur *Oratio*, quia Dominus noster Jesus Christus Ipse docuit nos ita orare Patrem. Hinc confirmatur fiducia *orantis*: cum enim *Oratio* sit in *petitoribus* instar fœderis restipulationis, & Mediator ipse præscribat restipulatio-

Digitized by Google

lationis formulas, non potest non istas *preces* legitime factas, tanquam intercessor noster apud Patrem, excipere, ad Patrem deferre, & suo patrocinio confirmare, unde pendet certa *precum* istarum exauditio.

I. Laborant Interpretes circa divisionem *Orationis dominicæ*, ita ut vulgo dispertiant *petitiones* in eas, quæ Deum respiciunt, & in alias, quæ ad nos ipsos pertinent. Ex isto præjudicio multum dubitavit Cl. Salmasius de mente quartæ *petitionis*, existimans, si de *pane temporali* accipiatur, nullo jure potuisse præmitti *postulatis* de rebus spiritualibus, quæ occurrunt in quinta & sexta *petitione*. Ego vero eam *Orationem* dividendam esse in *petitiones* quatuor, & *deprecationes* duas, ita ut parte prima occurrant bona peroptanda, in parte secunda mala averruncanda.

A. *Objectum petitionis* cujuscunque, aut *deprecationis* semper facit primam explicationis partem. Itaque secundum quatuor *petitiones* spectantur

א. Nomen Dei.
ב. Regnum Christi.
ג. Voluntas Dei.
ד. Panis quotidianus.

In *deprecationibus* autem peccatum concipitur

א. Secundum reatum auferendum.
ב. In quantum fit tentatio ad peccatum, per quam tentationem peccatum quærit dominium exercere in hominem, quod ad maculam peccati pertinet.

B. *Prædicatum* comprehendit rem desideratam, a qua objectum perfici potest, aut malum depelli. Ita in *petitionibus*

א. In ordine ad *nomen Dei* desideratur Ejus *sanctificatio*, explicanda per omnes modos, per quos Deus a *sanctitate* glorificari queat: *sanctificatio* enim illa nihil aliud est, quam gloriæ Dei in virtute *sanctitatis* demonstratæ increscens celebratio.

ב. Super *Regnum Dei* explicatum desiderium petit *adventum* ejus ulteriorem, quod enunciatum continet omnes propagandi *Regni* modos, donec, devictis omnibus hostibus, in statu gloriæ videatur gloriosissimum.

ג. Respectu *voluntatis* divinæ prædicatum est testimonium desiderii, *ut fiat*, atque adeo omnis inobedientia adversus legem *Regni* magis magisque subigatur.

ד. Ab istis spiritualibus tandem tendit ad temporalia, & circa *panem quotidianum* petit, ut tanquam donum Dei prædictis adjiciatur & nunquam deficiat.

ה. Prædicatum circa malum *peccati commissi* exhibet desiderium *remissionis*, quæ reatus est solutio, qua tollitur una cum omni obligatione ad pœnam.

ו. Circa *tentationem* autem, prædicatum desiderium testificans cum alternatione proponitur, petit enim aut non *inductionem*, aut saltem, si fidelem *exploratum* velit, post lapsum *liberationem*, in quibus omnis deliberatio versari debet.

C. Spectat hic paragraphus ad amplificationem *prædicati*. Cum enim *prædicata* amplificari debeant secundum *modos* res promovendi, ut pateat nos non petere rem absurdam aut alienam, aut jus restipulandi excedentem, asserimus

א. *Modorum possibilitatem*, ut pateat rem non esse absurdam: huc faciunt *exempla* præterita ex Historia divina.

ב. Ne autem videatur res aliena, ex *prophetiis* & *promissionibus* Dei ostendimus ea spectare ad vias Dei, & consilium Dei.

ג. Et si *promissiones sint fœderales*, demonstramus rem non excedere jus nostrum restipulandi, sed quæ a Deo postulamus in fide rogari.

D. Secunda deductio *prædicati* profluit ex *relatione precum* inter se. Ita secunda *oratio* de *adventu Regni Christi* in expositione sua *relativa* exigit demonstrationem, quod gloria *nominis Dei* jam postulet hoc consequens, ut prosper sit *Regni Christi* progressus.

Petitio tertia, quæ petit subjectionem *voluntatis humanæ* sub *lege Dei*, nexum habet cum utraque priori, sine ea enim nec *Regnum Dei* esse aut subsistere, nec *Dei nomen sanctificari* potest.

E. Fundamenta juris, quo restipulationis in morem fundimus *preces*, quærenda sunt in ipso *alloquio Dei*, in quantum *Pater* audit, ut jus omne nostrum sit filiale ex jure adoptionis, & necessario requisitum, ut œconomia ecclesiæ N. T. respondeat huic scenæ, sive relationi, quæ est inter patres & filios.

II. In *basi applicationis* notandum,

A. Quod *filialis fiducia* hic profluat ex *jure filiali* & ex fœdere, ut ejus actus sit restipulatorius.

B. Requiritur autem in restipulatione ipsa, quæ *petitio* vocatur, *sinceritas desiderii*. V. G. Qui testatur se desiderare & petere *adventum Regni Dei*, debet habere conscientiam amoris *Regni Dei* intrinseci, ne verba demus, atque sic rei evadamus hypocrisis. Nexus enim est inter *sinceritatem animi*, & clementiam

Digitized by Google

tiam Dei Patris erga nos, Quem paratum habebit fides ad exauditionem.

ℵ. *Operibus abnegant*, qui ostendunt dominium concupiscentiarum in contrarium adhuc illos tenere in dominio peccati, ut prolocutio *orationis* illis sit mendacium oris.

2. *Usus admonitionis* tendit totum in eum finem, ut conformis sit elocutio cum animi sententiâ. In quem finem commendat

α. Rem ut *desideratione* dignam expendere, hoc est, considerare secundum intrinsecam bonitatem.

β. *Formare propositum omnibus modis & mediis* assequendi, quod desideramus. V. C. Qui petit *Aventum Regni Christi*, debet ipse *promovere*, quantum potest, *Regnum*, & exoptare cooperationem auxilii Dei.

3. *Usus consolationis* respicit itaque *precum exauditionem*, quam ut certo futuram urget argumentis, ad causam spectantibus.

Exemplum concionis Catecheticæ

ad Domin. XVIII.

Ubi occurrit articulus de adscensione Christi.

Exordium.

Gloriosa erat visio Ezechielis cap. x. ℣. 18. & seq. Ubi Propheta spectavit gloriam Dei descendentem, ut spectata fuit ad limen domus Dei, & redeuntem, dum parumper subsisteret ad portam orientalem, seque iterum collocaret super Cherubinos, ut redeat in priorem locum cœlestem.

Nemo dubitat gloriam Jehovæ esse gloriam Christi, unigeniti a Patre: Joann. I. ℣. 14. Cujus erat venire ad templum suum: Maleach. III. ℣. 1. Qui absoluto suo munere ad tempus constitutum iterum conscendit Cherubinos, id est, repræsentavit Se Angelis junctum, atque ita rediit in *cœlum* ipsum. Qui gradus exaltationis Christi secundus est, post Domini resuscitationem ex mortuis secutus.

Connexio.

Ita enim in *Catechesi* secundum ductum articulorum fidei etiam pro-

ponitur

ponitur, discusso enim statu humiliationis pergitur ad statum exaltationis, qui secundus hic expendendus est gradus.

Propositio.

Hæc veritas Christianæ fidei, quæ profitetur Jesum per *adscensionem* rediisse in *cœlum*, conspicienda venit, non tantum ut res solidissime confirmata, sed & utilissima, attenta consideratione digna.

Spectanda itaque hic est

I. Gloriosissima Christi in *cœlum sublatio.*

II. Fidei circa eam *adscensionem* exercitium.

Pars prima.

Quoad *adscensionem Christi* ipsam, historica traditione in Euangelio enarratam, erudiunt nos Euangelii Præcones circa

I. Personam *adscendentem*, quod fuerit Ille Ipse *Jesus*, ad crucem mortuus & sepultus, abhinc ex morte resuscitatus. Qui consideratur

A. Secundum humanam naturam, ut quoad corpus translatus ex hoc Orbe in locum superiorem.

B. Secundum divinam naturam, ut auferens signa præsentiæ singularis inter homines.

II. Circa mutationem loci testatur Euangelium,

A. Quoad locum derelictum, factum id fuisse a monte Oliveti: Act. I. ℣. 12. In vicinia & conspectu Hierosolymæ, haud procul a Bethania, sive ex confiniis Bethaniæ: Lucæ XXIV. ℣. 50. Qui locus videtur divinitus electus, quia ad pedes montis luctam inceperat: Luc. XXII. ℣. 39. Ut exitus ita conferatur cum initio passionum.

B. Quoad locum ad quem, qui dicitur in Euangelio *cœlum*: Act. I. ℣ 11. Ephes. IV. ℣. 10. Heb. IV. ℣. 14. VII. ℣. 26. I Pet. III. ℣. 22. Quod male accipiunt Lutherani, negantes *cœlum* ut locum esse concipiendum, & volentes *adscensionem in cœlum* significare solum ubiquitatis communicationem.

א. Erroris refutatio haud difficilis est.

α. Erroneum enim est *cœlum* non ut locum in altissimis spectare, cum dicitur *Christus sursum receptus*: Marc. XVI. ℣. 19. Coloss. III. ℣. 1. *Domum Patris adiisse praeparaturus nobis locum*: Joann. XIV. ℣. 2, 3. *Cœlumque* Illum

lum abhinc suscepisse quasi in amplexus suos: Act. III. ℣. 21.

β. Erroneum etiam quam maxime est, ubiquitatem tunc humanæ *Christi* naturæ fuisse communicatam, id enim contra naturam corporis est, & contra effata Euangelii, secundum quæ *separatus* est ab *Apostolis*: Luc. XXIV. ℣. 51. Ut non *amplius sit nobiscum*: Matt XXVI. ℣. 11. & *Terram dereliquerit*: Joan. XVI. ℣. 28. Hinc & adversus illum errorem monemur: Matt. XXIV. ℣ 26, 27.

ℶ. Vindiciæ adversus horum objectiones etiam solidæ sunt, quas dat *Catechesis* ad quæstionem XLVII. Ubi respondet

α. Ad locum Matt. XXVIII. ℣. 20. ostendendo *Christum* ibi non respicere corporalem & localem præsentiam, sed spirituale auxilium, quo magis succedat Apostolatus inter Gentes.

β. Ad argumentum ex sessione ad dextram, quod movetur quæst. XLVIII. Dum ex omnipræsentia manus Dei male colligunt omnipræsentiam sedentis ad dextram, juxta humanam naturam, cum dextra Dei hic non habeat relationem ad locum, sed ad honorem, decus, Majestatem sedentis, quibus honoratur a Patre.

III. Nec circumstantiæ ejus omittendæ sunt, facta enim est *die quadragesimo* a resurrectione *Christi*. Sicut enim Moses post quadraginta dies visus est cum splendore faciei, ita *Christus* in gloriam intromittitur postquam Discipulis interfuit, præter leges naturæ edens atque bibens, se satis superque probans redivivum ex mortuis.

IV. Modus *adscensionis* definitur, quod nunc dicitur *sublatus*, alias *adscensus*.

A. *Sublatus* dicitur: Marc. XVI. ℣. 19. Act I. ℣. 11, 22. II. ℣. 33. V. ℣. 31. I Tim. III. ℣. 16. Ut œconomiæ *Pater* consideretur potentia sua *Christum* assumens, atque eo ipso thronum Ipsi adjudicans. Potentia enim hic operans divina est, omnibus Personis communis, sed prout Patris est, relata ad Patris voluntatem, opus est voluntariæ Patris reassumptionis, qua Eum benevole excepit.

B. Ast quando dicitur *adscendisse*: Joan. XX. ℣. 17. Ephes. IV. ℣. 8—10. Atque ita ad *Patrem fuisse* profectum: Joan. XIV. ℣. 2, 3. Act. II. ℣. 10, 11. Significatur eandem potentiam *Patris* & *Filii* fuisse, qua *adscendens* in altum, *cælum* ingressus est: idque ex legitima potestate, quam jam acceperat etiam in *cælum* ipsum: Matt. XXVIII. ℣. 18.

Pars secunda.

Hoc dogma euangelicum, tali modo a Discipulis *Christi* promulgatum & explicatum recepit olim, recipitque etiam num Christiana fides,

I. Ut dogma *indubium*, & verissima fide dignum, quia promulgantes fuerunt ejus rei Testes.

- A. Legitimi, quia *oculati*: Act. I. ℣. 9, 10. & Multi numero, nec non homines supra omnem calumniam, pii & probi, quales nunquam jure respui possunt.
- B. Nec non *auriti*, quippe qui ex *Angelis* adstantibus exceperunt omnem ulteriorem informationem, dum ipsis explicuerunt omne consilium Dei in hoc opere.
- C. Facti sunt viri θεόπνευστοι, idque in connexione cum prioribus. Abiens enim pignus dederat sui *ingressus* in *cœlum*, quod propediem mitteret Spiritum suum a Patre, ut ipse adventus Paracleti haberet se per modum argumenti, quod *Christus* appulerit apud *Patrem*, & in Cujus Spiritus lapsu in Apostolos illi ut Testes resurrectionis & *adscensionis Christi* manifestati fuerunt, ut Viri θεόπνευστοι.
- D. Sequelæ ulteriores priora testimonia confirmant. Quales sunt
  - א. Manifestatio *Christi ex cœlis*. Ita visus fuit in *cœlis* gloriosus a Stephano: Act. VII. ℣. 55. a Paulo: 1 Cor. XV. ℣. 8. a Joanne: Apoc. XII. ℣. 6.
  - ב. Judicium in Judæos effusum *cœlitus*, quorsum revocavit in ipso foro: Matt. XXVI. ℣. 64.

II. Ut *necessarium*

- A. Propter prophetias: Psal. XLVII. ℣. 6. LXVIII. ℣. 19. Jesai. LIII. ℣. 8.
- B. Propter typos implendos; cum personales, *Henochi* scilicet, & *Eliæ*; tum legales, Pontificis semel quotannis in Sanctum Sanctorum ingredientis: Heb. IX. ℣. 24. coll. cum Heb. VI. ℣. 19, 20. Quibus & Manna addatur, in Sancto Sanctorum fine putrefactione conservata.
- C. Propter causas fonticas, & in ministerio *Christi* fundatas: debuit enim Ille
  - א. Redire ad gloriam, Ejus naturæ convenientem, quæ cum *cœlestis* esset, in *cœlum*, unde venerat, redire debuit: Joan. XVII. ℣. 4, 5. Sane Illum in gloria tantæ Majestatis conspicere non erat hominis terreni; non enim aut pii illam ferre possent, qui Mosis faciem coruscantem tolerare

Digitized by Google

lerare non potuerunt; nec reprobi tanta visione digni erant.

ב. Gloriam ut mercedem recipere debuit: Phil. II. ℣. 9. Et ultra modum exaltari pro dignitate sua: Apoc. V. ℣. 12.

ג. Pontificatus ratio idem postulabat, cujus est a victima progredi ad intercessionem apud Deum: Heb. VII. ℣. 26, 27. VIII. ℣. 4.

ד. Eadem fuit Regni Ejus ratio, quod cum sit Regnum *coelorum*, thronum habere debuit in *coelis*, & haereditatem meliorem; cui administrandae praeesse debebat Dominus in *coelis*.

III. Ut *utilissimum*, atque omnis Christianae fiduciae argumentum, ut liceat fidei recumbere in *Christo*: quam *utilitatem Catechesis* explicat: Quaest. XLIX. Ita enim fides respicit influentiam, quam habet *adscensio Christi*, in applicationem salutis, agnoscitque sequentia beneficia gratiae profluere. Scilicet

A. Patrocinium *Christi*, ut Paracleti apud Patrem: I Joan. II. ℣. I. Adeoque ut Pontifex ingressus est in *coelum*, ut, oblata hostia, oraret pro suis.

B. Occupatio *coeli*, nostri nomine,

א. Ut nobis *locum pararet*: Joan XIV. ℣. 2. Ut Praecursor: Heb. VI. ℣. 20. Quo jure dicimur una collocati in *coelis*: Ephes. II. ℣. 6.

ב. Ut aliquando *suos secum assumat*: Joan. XIV. ℣. 2. XVII. ℣. 24. I Thess. IV. ℣. 17. Unde ex vero dicitur, ibi non tantum esse Caput redemptorum, sed & futurae gloriae pignus.

C. Occupatio thesaurorum gratiae; *adscendit* enim ut ἄλλον παράκλητον mitteret a Patre: Joan. XVI. ℣. 7. Qui cum sit Spiritus Sanctus, omnis gratiae applicatoriae fons & origo, & quidem juxta Novi Test. praeeminentiam, sequitur causam ejus quaerendam esse in ipsa *adscensione Christi*.

Applicatio.

Unde evidens est, quam impossibile sit sine fide in *Christum*, in *coelis* glorificatum, accedere ad Deum, aut pervenire ad participationem salutis; nisi enim hanc veritatem admittat Christianus, non est ut a Christo apud Deum glorificato salutem speret.

I. Nondum enim via manifesta foret ad sanctuarium, si *Christus* a passionibus non fuisset ingressus: Heb. IX. ℣. 8. Nondum occu-

passet thronum gratiæ, ac proinde nulla esset libertas ad eum accedendi cuiquam concessa.

II. Nisi in *cœlis* esset, non haberes, mi Christiane, παράκλητον aut Pontificem, per quem liceat Deum convenire: Pontifex enim ordinis Aaronis ablatus est, ut & ordinis Melchisedeci, si non rediisset ab opere consummato ad quietem.

III. Nec Spiritus Sanctus esset nobis Arrhabo salutis, aut Paracletus, in foro conscientiæ animum a reatu absolvens.

Nunc vero, cum omnia contraria sint, hujus articuli fides maxima invenit in Christo glorificato fiduciæ argumenta, dum Eum non solum in cruce agnoscit salutis Impetratorem, sed & in *cœlo* ejusdem causæ Procuratorem; Qui jure agit apud Patrem, & potestate sua utitur in *cœlis*, æque ac in terra.

Admonitio. O gratissima fides! animæ vita, digna quæ perpetuo in mente nostra vigeat, quam & perpetuo revolvere in animo & exercere oportet

I. Perpetua meditatione & contemplatione gloriæ Capitis nostri. Quotiescunque cæruleum illud *cœli* concavum contemplamus, subeat mentem nostram, quanta gloria & honore coronatus fuerit, Qui supra omnes *cœlos* evectus, omnia ea subjecta habet pedibus suis: quantus sit Ille Pontifex, Qui altior cœlis factus est: erumpat anima in Jubilum & exaltationem Psaltis: Psalm. VIII. ℣. 1.

II. Adstipulatione & assensu fidei nostræ, cujus est ad omnem cogitationem hujus argumenti ex intimo cordis gaudio occinere cum Psalte: Psalm. XXIV. ℣. 7 — 10. An enim sponsæ quicquam jucundius obversari potest, quam Sponsi dilecti expendere supereminentiam supra omnes Potestates & Magnates; triumphum post tot passiones, nostrum causa susceptas: Hunc cernere longe extra omnem teli jactum collocatum, & post absolutum redemptionis opus tam gloriose quiescentem. Hæc exaltatio omne scandalum crucis abstergit, imo crucem commendat, eo quod post illum *aquarum torrentem* visus est ita *caput extulisse*: Psalm. CX. ℣. 7. Evenit quod prædictum: Jesai. LIII. ℣. 13.

III. Fiducia, ejusque exercitio munienda est illa fides ad omnem πληροφορίαν. Ut

A. Si orandum sit, & quicquam petendum a Deo, quisque hunc libellum supplicem deferat in manus Christi, Patroni. Qui non tantum est apud Patrem, sed & per amorem Patris penes Ipsum omnia valet. Fores cœli pulsantes, hoc utamur Intercessore, Hujus rogemus patrocinium, per Eum accedamus ad Deum, Qui nobis recentem & vivam viam consecravit san-

Digitized by Google

sanguine suo, Quique nos certiores reddidit Patrem omnia daturum, quæ petimus in nomine Ejus.

B. Si solatium quærendum sit, Hunc imitemur; Hunc sæpe spectate ut exemplum nostræ glorificationis; & *cœlestem* illam hæreditatem respiciamus ut nostram, nostro titulo jam occupatam, idque a causæ nostræ Procuratore, ita ut vita nostra in *cœlis* sit recondita apud Deum in Christo: Col. III. ℣. 3. Licet enim collationem *Christi in cœlis* iis intueri oculis, ac si jam cum *Christo* collocati essemus in *cœlis*: Ephes. II.

IV. Ast hæc fides non sit in vobis infrugifera & inefficax.

A. Qui e *cœlis* mittit Spiritum Paracletum cum omnibus donis gratiæ, Huic respondete, gratiam grato animo recipiendo cum omni studio proficiendi per Eum, ut certitudo salutis vobis foveatur. Omne ergo studium huc vergat, quod munus illud *cœleste* hæredi salutis denuntiet, cordi sinuet, imo oppignoret: ita ut sit Arrhabo, quem sequi debebit ipsa hæreditas; cum hoc studio ita consuescat animus, cum eo agat in foro conscientiæ, Hunc audiat viæ Ducem, Qui nos ad *cœlestia* retrotrahit.

B. Vivite ut *cœlestes* decet, terrestria minus curantes, quia *adscensione* sua *Christus* nos monet hæreditatem terrestrem abolitam esse, illique substitutas esse *benedictiones spirituales* in *cœlestibus*: Ephes. I. ℣. 3. Ita vivite ut mundus observet Caput vestrum in *cœlis* glorificatum vivere in vobis, atque ostendite desideria vestra non impleri carnalibus concupiscentiis, sed tantummodo ad *cœlestia* spectantibus.

Consolatio. Ita enim fiet,

I. Ut habeatis, Quem accusatori fratrum opponatis: unde spernere licet omnes accusationes & calumnias Diaboli & mundi, dum Advocatum habemus pro causa nostra agentem *in cœlis*.

II. Imo nullus restabit amplius mortis metus, a quo *Christus cœlum* occupavit, licet enim cum Paulo jam dicere: Philip. I. ℣. 23. & cum fidelibus gloriari: II Corinth. V. ℣. 8.

III. Nec fragores cœlorum ex reditu *Christi* nobis erunt terrori, Qui enim abiit ad *cœlum*, etiamsi redeat ad nubes, constantem habet voluntatem suos colligendi & reassumendi, ut quo loco Ipse est & futurus est, etiam sint ministri Ejus: Joan. XVII.

Exemplum concionis catecheticæ.

A D

Decalogi præceptum octavum.

Exordium.

Inter numiſmata Judæorum nummus occurrit, qui ab una parte urnam quaſi manna repletam, ab altera vero ariſtam cum duabus urnulis vino & oleo deſtinatis repræſentat. Quibus gens illa monita fuit de duplici ſuſtentatione divina, altera in deſerto, cibo ex cœlo, altera in terra, quando ex terra panem, vinum & oleum habuerant. Ita vocabantur ad agnitionem dependentiæ ſubſidiorum vitæ a Deo, ut illa quaſi ex manu Dei recipere cogerentur agnoſcere. Voluit ſcilicet Deus ut non ex rapina viverent; ſed quisque agrum ſuum colat, Deique benedictionem in tempore colligat, & cuique partem ſuam concedat. Circa hæc vitæ ſubſidia curavit Legiſlator, hoc præcepto octavo, tabulis fœderis inſerto, ut terram ſuam poſſideret Iſraël tanquam terram Dei, cuique ſortem & portionem ſuam relinquens, quod cum *furtum* turbare ſolet, juſſit ab eo abſtinere, quando dicit *non furaberis.*

Connexio.

Gradatim deſcendit Legiſlator a vita & honeſtate ad vitæ ſubſidia, etiam in legitimo matrimonio fovendo neceſſaria, circa quæ, ut diximus, *furtum* prohibet, quo ſua cuique portio ſarta tecta ſit.

Propoſitio.

Quæ obligatio cum non tantum ſpectet ad terræ iſtius poſſeſſores, verum etiam ad nos Chriſtianos mundi hæredes, imo ad omnes quotquot in mundo ſunt homines, etiam diligentem rei diſcuſſionem exigit.

Ad majorem rei elucidationem inquiramus

I. In Jus peculii.
II. In modos violandi illud.

Pars prima.

I. Qui creationem credit, creata omnia Dei eſſe credat oportet: Pſalm.

Pſalm. xxiv. ℣. 1, 2. Qui nos ita condidit, ut rebus creatis indigeamus in victum & amictum, imo & in domicilium ad juſtam adverſus injurias aëris defenſionem, & hinc nobis Orbem exhibuit, tanquam ampliſſimam officinam, quæ magna cum affluentia rerum omnia ad vitam neceſſaria ſuppeditat: inque hoc Orbe hominem conſtituit cum conceſſione dominii in ea omnia: Gen. I. ℣. 27.

Ea tamen ſub conditione, ut Ipſe manſerit ſummus rerum Arbiter, omneque *conceſſum dominium* non ſit reſpiciendum ut abſolutum, ſed ut *feudale*, dum Deo, ut ſummo Domino, ſemper relicta eſt poteſtas repetendi & eximendi quod lubet. Argumentum eſt arbor: Gen. II. ℣. 3. ſupremi iſtius dominii, quod non magis exuere poteſt ac ipſam Deitatem: Pſal. xxiv. 1 — 4. L. ℣. 10. Hagg. II. ℣. 9.

II. Cum autem genus humanum multiplicaretur, cuique data eſt facultas ex ampliſſimo hoc Dei promptuario ea colligendi, quæ in uſum vitæ revocare vellet. In qua collectione Deus efficit, ut cujusque manus inveniat *portionem ſuam:* unde celebratur, ut Cujus ſit ditare & depauperare: 1 Sam. II. ℣. 7. 1 Chron. xxix. ℣. 11, 12. Pſal. cxxviii. ℣. 2. Proverb. x. ℣. 22. xxii. ℣. 2.

III. Verum cum propter peccata ſubſidiorum iſtorum difficilior facta fuerit collectio, a quo terra ſpinas produxit, & in ſudore faciei panis fuit edendus: Gen. III. ℣. 17. Neceſſitates etiam multiplicatæ ſunt; introducta eſt inter homines rerum commutatio ad neceſſitatum ſuppletionem, ut liceret, quod alteri magis uſui eſſet, cum eo commutare, ut homo homini ſic prodeſſet.

Pars ſecunda.

Jam vero prohibet Deus, cavetque ne quis, invito primo poſſeſſore, ad ſe rapiat, quod proximus tanquam donum Dei poſſidet, ſub *furti* nomine, quod ſuum vult id ipſum, quod Deus voluit alterius eſſe. Ubi conſidera

I. Naturam præcepti, quod ſit ſcilicet morale, atque adeo etiam indiſpenſabile.

A. Quia Jus peculii fundatur in natura Dei, Cujus dominium negat, qui *furtum* committit: Proverb. xxx. ℣. 9. Deique diſpenſationem hoſtiliter impugnat. Id quod ejusdem energiæ eſt. Deo denique diffidit, tanquam iniquo Diſpenſatori.

B. Deſtruit *virtutes in imagine Dei* comprehenſas.

ℵ. *Juſtitiam*, dum non conſiderat proximum conſervum ſub communi Domino, cui ſub communi obligatione Dei viven-

vendum eſt, cumque turbat in officio ſuo. Imo ſi recte calculum inſtituat, *alteri facit quod ſibi fieri nollet*, quod ſane injuſtitiæ eſt.

ב. *Amorem* extinguit, quem quilibet proximo debet. Oportet enim, ut proximum diligens ac ſe ipſum, ipſi libenter faveat in poſſeſſione legitima rerum, quibus a ſupremo Domino inſtructus eſt, ut Deo vivat.

ג. Rumpit *vincula fœderis & ſocietatis humanæ*, cujus argumentum eſt mutua defenſio in poſſeſſione peculii a Deo conceſſi, quodque fœdus, Deo teſte & Auctore, initur in populo Dei.

C. Saltem inter dogmata Præceptum hoc conſiderari non poteſt,

א. Quoniam bona hujus mundi non poterant manere communia, neque in ſtatu integritatis, quoniam, quæ revocantur in uſum, eopſe tranſeunt in peculium. Fateor, in ſtatu integritatis tam arcta rerum diviſio non obtinuiſſet: nihilominus injuria fuiſſet aliquem arcere a rerum communium uſu, aut occupatum eripere.

ב. Nec diſpenſavit Deus, quando Iſraëlitæ capiebant vaſa Ægyptiorum,

α. Quia Ipſe ſupremus rerum Arbiter nemini dedit jus abſolutum, repetit enim a feudi poſſeſſore quando vult, adeoque & conceſſit ſua, cui voluit, ut nomine Dei, quæ erant Dei, repetierint.

β. Adde quod Ille Ipſe juſtus Judex ſtipendium pro labore, ab Ægyptiis non datum, jam ſolvi juſſit populo, adeo ut defraudatum jus jam juſſerit ſolvi & reſtitui.

γ. Neque nihili eſt, quod non invito populo Ægyptiaco acceperint vaſa, verum cum metus aliquis corriperet omnium animos ex perceptis tot plagis divinis, lubenter porrigere voluerint, ut illos dimitterent, atque a moleſta illorum cohabitatione liberarentur; verbumque in textu non adeo verti debet per *ſpoliare*, quam *denudare*; ita enim Deus ſpondet, ſe flexurum animos, ut vel ſponte ſe exuerent rebus ad nuditatem uſque.

II. Latitudinem præcepti videas in variis modis contrahendi reatum; tum; extendit enim hoc præceptum ſeſe

A. Ad omnia bona hujus vitæ.

א. Noſtra. Obligamur enim

α. Quoad acquiſitionem bonorum, incumbere vocationi noſtræ, ut experiamur benedictionem divinam, tantummodo

Digitized by Google

modo ea quærentes, quæ nostra sunt, & jure nostra dici possunt, laborantes manibus: Eph. IV. ℣. 28. II Thess. III. ℣. 8. 9. I Cor. VII. ℣. 17.

β. Quoad dispensationem, fugiendo hinc avaritiam, illinc bonorum concessorum *dispendium*, contenti dono Dei, & parati ad rationes Deo dispensationis nostræ exhibendas.

ב. Aliena.

α. Suum cuique relinquendo: Psal. XV. ℣. 1. 1 Thess. IV. ℣. 6.

β. Conservando: Lev. XIX. Exod. XXIII. 1 Cor. V. ℣. 24. XIII. ℣. 5. Phil. II.

γ. Quæ nostræ fidei commissa sunt reddendo: Rom. XIII. ℣. 7. Prov. III. ℣. 27, 28.

Inter illa autem sunt,

a. Homines, milites, bestiæ: Exod. XXI. &c.

b. Bona publica, sive sacra & consecrata, sive profana, quæ reipublicæ debentur: Jesai. I. Rom. II. sive œconomica, parentum in potestate constituta: Prov. XXIII. ℣. 24.

B. Ad omnes modos defraudandi, sive id fiat

א. Rapina.

ב. Astu. Habet enim hypocrita multa velamina, quæ obtendit, sive in bonis inventis, aut fidei suæ commissis. Verum ubicunque est defraudatio proximi, qua jus suum non accipit aut recipit, *furtum* est.

α. In mercatura imprimis: Lev. XIX. Amos VIII. Ps. XV. Emptor nempe depretiando quod suum facere cupit. Venditor mentiendo, sive qualitatem rerum falso commendet, sive de quantitate detrahat, sive moneta falsa solvat, qui aliquid sibi acquirit & debitum non præstet.

β. Opera locantium. Cuique jus suum non tribuunt, qui laborem suum non ex condigno æstimant.

γ. Huc quoque pertinet in onere publico

a. Inæqualis taxatio.

b. Non solutio tributi. Imo quid attinet omnes *furti* species enumerare, cum quilibet conscientiam habeat judicii hac in parte normam. Hic obtinet, *quid tibi fieri non vis, alteri ne feceris.* Integra volumina quis conscriberet, si omnes *furtum* artes recensere vellet. Nec utile est ista omnia ad amussim excutere, ne forte artes detegendo, artium scelestarum doctores evadamus.

Applicatio practica.

Hoc unum igitur eſt, quod Legiſlator intendit, ut cuilibet fœderato Dei & cum Deo, religioni ſit defraudare proximum in ſuo jure. Si quis id fecerit, hoc crimen deploret, & in poſterum vi ſinceræ reſipiſcentiæ omnibus modis fugiat; niſi velit pro excluſo a fœdere Dei haberi. Nam pronunciante Apoſtolo, *neque fures hæreditabunt Regnum cælorum.*

Uſus Reprehenſionis. Hoc utinam attenderent, qui Chriſto nomen dederunt & pro vere fœderatis Dei haberi volunt. Nemo non damnat *rapinas & furta*, ſed quotusquisque eſt, qui ex animo depoſuit ſubtiliores fraudes! ut hic damnetur hypocriſis, dum in acquiſitione bonorum ſua facit, quæ tamen per conſcientiam novit haud juſto titulo ad ipſum devolvi, modo id fieri poſſit clanculum & ſub ſpecie juris. Quisque attendat ad vocationem ſuam, & revocet apud animum, an ſola benedictione divina contentus in donis & muneribus acquieſcat: an cum *proximo ſuo ita egerit, uti ſecum agi vellet.*

Dehortationis uſus. Nonne Deus odio habet defraudatores proximi, qui proximo hac in parte injuriam faciunt?

I. Nonne idem Deo eſt, an aperto Marte, an ſub involucris & tegumentis fiat? an tenebræ & artes rem ab inſpectione divina occultare poſſunt?

II. Res eadem eſt, quocunque modo fiat. Extorquet fraudator ſuſpiria ad Deum juſtum Judicem, & juſtitiæ Vindicem. Iſtudne vobis erit commodum & utile? lachrymæ oppreſſorum colliguntur in lagena Dei & teſtificantur adverſus vos.

III. Iſtas artes & arcana deteget dies ultimus, atque ſimul manifeſtabit ſigna & indicia reprobæ mentis.

IV. Perit omnis fiducia apud thronum Dei, eo quod injuſtis illis nulla ſit reſtipulatio, ſed manet comminatio divina, Deum abominari hominem fraudulentum, nec habitaturum in monte Domini, qui in eo manet, ut defraudet proximum.

Uſus Admonitionis. Quare obſervandum nobis apprime monitum Paulinum, *qui furtum commiſit, ne committat ulterius.* Adeoque deponite imprimis conſilia iſta peſſima, quæ tendunt ad pudendam adeo injuſtitiam. Conſcientiam in conſilium adhibete, & ex conſcientia agite in diſcernendo jure veſtro a jure proximi.

I. Id dictat *ratio*, quæ jubet nos amorem proximo debere ad normam amoris noſtri, qui nobis eſt conſervus, conſors gratiæ, cohæres vitæ æternæ, cujus omnia bona quærenda ſunt, quia Deo conſervandus eſt.

II. Fi-

II. Fides id commendat, qua credimus Deum esse Dispensatorem rerum hujus mundi liberrimum, & tamen etiam munificum. Hoc *dominium* abnegare esset fidem subvertere, Deum potestate sua exuere, & tacite arbitrio Illius obmurmurare, quod fideles minime decet.

III. Ipsum rei momentum accedit. Quid enim juvat injusta possessio rei minimi pretii, si cum dispendio majorum bonorum recipiatur? cum enim excludat ex Regno cœlorum injustum peculium, sane injusta æstimatio est & damnosa, quæ mutat cœlestia cum terrestribus, atque pro solidis vana quærit. Pius longe aliter edoctus in Regno cœlorum quærit æterna præ temporalibus, constantia præ fugitivis, spiritalia præ corporalibus. Neque tanti putat res corporales, cum paucis hæc vita contenta sit. Nihil enim cupit nisi in favore Dei.

Consolationis usus. Quare ne in tam nocivum incidamus crimen,

I. Fontem omnis mali obseremus, qui est in avaritia, quæ carnis est, non spiritus: omnibusque modis pessimam illam concupiscentiam occidamus, acquiescendo in voluntate Dei.

II, Laboremus in vocatione nostra, exspectantes benedictionem divinam, ne nobis quidquam desit, ut proprium panem comedamus.

III. Imprimis conservemus πληροφίαν animi. Si enim nexus est inter hominem fœderatum, & suo jure fruentem, scito te, amissa illa πληροφία, quæ ex conscientia legitimæ possessionis oritur, inventurum ipsam conscientiam tibi inimicam & imparem rationinibus reddendis Deo: multo magis intolerabilem in die extremo, quando justus Judex, omnisque justitiæ Vindex aderit in nubibus. Ast terribilis ille dies plane aliam induet faciem, quando justitiæ cultor sistendus erit coram tribunali justitiæ. Huic licebit enim, conscientia fiduciam corroborante, capite erecto accedere ad Judicem; & qui spreverit terrestria, fundamentum habet promittendi sibi cœlestia in communione Christi, Eoque illi adjudicante, in æternum possidenda.

Exemplum concionis Orationis Dominicæ.

IN

Petitionem quintam.

Exordium.

Insigne fuit populi veteris privilegium, quod Deum haberet sibi vicinum, Qui supra opercula arcæ fœderis habitans admiserit cum hostiæ sanguine sacerdotes, veniam pro populo rogantes: Deut. IV. ℣. 7. Verum majus est Christianorum privilegium, quod Christus, Qui umbrarum corpus est, typicum illum cultum abrogaturus, erexerit nobis thronum gratiæ multo blandiorem, Ipseque nobis initiaverit jucundiorem ad Patrem accessum; quippe Qui fiduciam nobis dedit, ut ipsi ad consequendam peccatorum veniam immediate & sine velo ad Deum accedamus. Id præprimis præstitit nobis communicando formulam implorandi istam gratiam in *Oratione Dominica*, Quippe Qui Se sistit ut nos ad Patrem manuducens, atque formulam ipsam *rogandi* præformans, dum docet nos filiali cum fiducia testari coram Deo *desiderium* gratiæ *remissionis*, in verbis, *Remitte nobis debita nostra.*

Connexio.

Hactenus inexhausta Christi sapientia hominum fidelium *desideria* delineaverat, quæ Deum & hominem spectabant: Dei *gloriam*, Ejusque *Regnum* docuerat primo loco petere: nostras vero indigentias cum animæ, tum corporis, *Sanctificationem* mentis scilicet, & *subsistentiam corporis* secundo loco. Hinc pergit ad mala *deprecanda*, *reatum* & *tentationem.* Prima *deprecatio*, quæ hic occurrit, est *peccatorum*; qua docet nos *rogare*, ut *reatus* contractus ex conscientia nostra auferatur & deleatur.

Propositio.

Hic *reatus* proponitur non tantum ut *deprecandus*, sed conceditur & filiis Dei plena ad hoc libertas ac facultas, cum omnimoda spe & fiducia eam gratiam obtinendi. Cumque ea res propter consequentem conscientiæ tranquillitatem maximi sit momenti, ejus expositio procul dubio erit etiam omni attentione dignissima.

Duplex

Duplex debet hic institui deliberatio.

I. De gratia expetenda.

II. De petendi modo.

Pars prima.

Occurrit itaque hic ex gravissimo Ipsius Domini præscripto *postulatum* de *remittendo peccato*, cui includitur mentis sollicitudo de *peccatis*, & *desiderium* solatii *remissionis*.

I. Qui hic introducitur concipiendus est, ut ex conscientia *debitorum* sollicitus. Res est sollicitudine plena, tum autem, qui Deum amat ut Patrem, metuit num experiatur Ejus favorem; cum metus causa justa adsit, ubicunque conscientia *debitorum* urget.

A. *Debita* vocantur *peccata* nostra: Luc. XIII. ℣. 4. Quod & hic obtinere evincit collatio loci: Luc. XI. ℣. 4. cum Matt. VI. ℣. 14. Estque efficax & emphaticum in hac materia vocabulum ad explicandam hinc *peccati* naturam, quæ est non persolutio officii nostri; obligati enim sumus ad faciendam omnem Dei voluntatem ut servi Ejus, quo officio non soluto scribimur ut *debitores*: confer Maleach. III. ℣. 16. Illinc spectat ad indicandum *reatum*, in quo est obligatio ad pœnam: Matt. V. ℣. 25, 26.

B. Hæc *debita*, Doctore Christo, filii Dei vocant *sua*, atque ita vocantur ad confessionem *peccatorum suorum*, in qua ad Deum deferunt sollicitudinem animi, quæ est in testimonio conscientiæ de *commisso peccato*. Hanc *peccatorum* confessionem requirit Dominus ab omnibus Deum convenientibus.

א. Nemine excepto, quia omnes, etiam sanctissimi, adhuc impingunt & *peccant*, quoniam superest in iis caro impugnans Spiritum: unde in fide imbecillitas, in amore sæpe languor, in spe vacillatio animi. Hinc sæpius inordinatæ passiones animi ebullientes, iræ scilicet, libidinis, avaritiæ & similium: imo & in cruce & afflictionibus impatientia. Tales sunt lapsus Sanctorum in Vet. Test. commemoratorum, Noachi, Lothi & Davidis. Hinc sanctorum querelæ: Job. IX. ℣. 2. XV. ℣. 15. XXV. ℣. 4. Psalm. CXXX. ℣. 3. 1 Joann. I. ℣. 8. Jacob. III. ℣. 2.

ב. Hæc confessio exigit testificationem displicentiæ animi in eo, quod non satisfecerit quisque officio suo, quotiescunque *voluntatem Dei* non fecit in terra, ut illa fit *in cœlis*, reperientes in se cum Paulo, quod *fecerint quæ nollent*: Rom. VII. ℣. 19—23. In qua confessione Deo ceditur

gloria misericordiæ, qua respicit indignos in se: Jerem. III. ℣. 13.

ג. In hac confessione postulat Christus sollicitum de contracto *reatu* animum, quia qui aliter affectus est non quærit remedium: Psalm. LI. ℣. 1, 2. Nec spem habet acquirendi *remissionis* solatium: confer Psal XXXII. ℣. 5. 1. Joann. 1. ℣. 9. Et pertinet potissimum ad abnegationem nostri, quam in quocunque discipulo requirit Christus: Matt. XVI. ℣. 24.

C. Neque privatus tantum hic vocatur ad confessionem privatam *peccatorum suorum*, sed & communem totius ecclesiæ; quales occurrunt: Dan. IX. ℣. 17. Jesai. LXIV. ℣. 5.

II. Talem jam ducit porro Christus ut eum provehat ad explicationem *desiderii* gratiæ, huic *reatui* oppositæ, quæ est *debitorum remissio*; indicans, quid sit, ubi quærenda, & pro quibus peccatoribus.

A. *Remissio*, quæ hic proponitur ut argumentum *desiderii*, vocatur ἄφεσις, id est, plena *reatus dimissio*, sine ulla ejus recordatione, & cum plenaria expunctione. *Remissio peccatorum* alia concipitur in foro poli, atque spectat ad justificationem improbi jam credentis, & ad Deum per Christum primo actu confugientis, quæ illi adjudicat immunitatem a pœna, eumque sistit ut cum Deo conciliatum. Ast alia est in foro soli seu conscientiæ, quæ pertinet ad justificationem justi, conscientiam accusantem tollit, pacemque divinam menti insinuat. Priorem quotidie *rogare* haud conveniens est, qui enim Deum ita concipiunt, Eum faciunt in omnes horas mutabilem, nunc pacatum, postea iterum iratum, fere ut homines sui impotes. Sed *peccatorum remissio*, quam Christus hic respicit pertinet ad justificationem justorum, qui ut filii Dei Deum compellant ut *Patrem*, per gratiam adoptationis sibi conciliatum; sed quod *quærunt*, est conscientia a solicitudine *reatus* libera, atque involvit

א. Ablationem metus judiciorum Dei, quibus mundum punit, ne commune illud malum ad illos accedat, illosque involvat.

ב. Sensum gratiæ, ejusque sensationem, ne scilicet illa recedat, aut si recesserit per contristationem Spiritus denuo redeat, ne in luctu ex *reatu* concepto omne solatium suffocetur.

ג. Idque pro modulo gratiæ Nov. Test. sine *reatus* exstantis commemoratione; quam œconomiam cum *Regno cælo-*

cælorum exspectabant Discipuli Christi vi mortis Christi secuturam.

B. Ad Deum ut deferamus hoc desiderium tanquam ad *Patrem* jubet Salvator, Qui Ipse pro defectoribus rogavit *Patrem*: Jesai. LIII. ℣, 12. Et jure merito,

א. Quia nemini præter Deum competit jus *remittendi peccata*: Matt. IX. ℣. 16. coll. cum antecedentibus: Jesai. XLIII. ℣. 25. Rom. IV. ℣. 6—8. VIII. ℣. 33.

ב. Quique solus sufficit ad hoc, dummodo in Christo quæratur; quippe Qui sine accepto λύτρῳ *reatum* non aufert: hoc enim Socinianorum ὕφαλμα est, contra Rom. III. ℣. 25. IV. ℣. 25. Sed tantum propter Christum, & in *nomine* Ejus: Joann. XVI. ℣ 23, 24.

ג. Quia Ille voluntatem suam de *remittendo peccato* ita dedit testificatam: Psalm. CXXX. ℣. 4, 7, 8. Unde eum in modum celebratur: Mich. VII. ℣. 18, 19. Prout illud nomen Dei etiam exclamatum fuit coram Mose: Exod. XXXIII.

ד. Accedit quod hæc gratiæ dispensatio œconomiæ divinæ sit propria & gloriosa: Psalm. CIII. ℣. 8. Atque proxime fluat ex *paterno* amore: Maleach. III. ℣. 17. Ita ut cum amore matris conferatur: Jesai. XLIX. ℣. 15.

C. Ad hunc deferenda sunt *omnia peccata*, quia gratia *remissionis* se extendit ad *omnia crimina* majora & minora, sive ante resipiscentiam commissa, sive postea. Ita enim Christus: Matt. XII. ℣. 32. Nullum *peccatum* excipiens præter unum in *Spiritum Sanctum*, a quo nunquam homo resipiscit: fundamentum est, quod Christus pro omnibus *peccatis*, cujuscunque sint generis, λύτρον persolverit, atque adeo *remissionem* Secum adduxit: Psalm. CXXX. ℣. 8. coll. cum ℣. 4. Unde & pro piis Παράκλητον agit: 1 Joann. I. ℣. 9. coll. cum cap. II. ℣. 1, 2. Graviora *peccata*, ante conversionem commissa, *remissa* sunt in Paulo & latrone; & post conversionem primam in Petro, Christum abnegante, seque ipsum devovente, quem tamen Christus redivivus in gratiam suscepit.

D. Docuitque etiam nos præcise Christus hanc gratiam *rogandam* esse non tantum in particulari, sed & in communi pro tota ecclesia: unde dicit filius Dei in nomine Christi, & dicere jubetur, *remitte nobis*. Quod profluit

א. Ex amore gloriæ gratiæ divinæ; qui enim amat clementiam Dei *remittentis*, & sanguinem Christi, *remissionem* illlam promerentis, non potest non gaudium concipere ex gratiæ istius dispensatione in pluribus; atque adeo de-

desiderium concipere videndi gratiam illam manifestatam in pluribus.

3. Ex justa sollicitudine, quæ nascitur ex corruptione morum ecclesiæ: venit enim unumquodque fere membrum particulare in participationem *reatuum*, in communionem Sanctorum, atque inde metus est ut veniat in participationem castigationum: quas igitur ut antevertat, omitti per *reatuum remissionem* desiderat.

Pars secunda.

Hoc ultimum ut magis perficiatur, jubet Christus *remissionem peccatorum* ita petere, ut habeat conscientiam *remissionis suæ erga debitores.*

I. Officium, quod exigit Dominus est *remittere & nostris debitoribus.*

A. *Nostri debitores* sunt, qui quocunque modo in nos *peccarunt*, justitiæ & amoris leges nobis non solventes.

B. His *remittere*, in quantum id hominis est, significat depositionem omnis vindictæ ex animo propter læsionem acceptam, non tantum nostræ, quæ semper illicita est, sed & Dei, Qui non vult rogari ad vindictam, quamdiu spes est hominem salvandi. Nostra *remissio* proprie non solvit *reatum* commissum, sed intercedit apud Deum ut solvat Ille. Itaque eum in modum injuriæ latæ memoriam deponit ex animo, ut ei abhinc benevelit, conservi loco habeat, omniaque amicitiæ aut societatis officia præstet.

C. Hoc *postulatum* exigit Christus ut debitum nostrum officium, proximo præstandum. Ea lex est Coll. III. ℣. 13. Huc collimat Christus in parabola: Matt. XVIII. Hoc exigit amor Dei, quia isti *debitores* aut sunt de familia Dei, Filii Ejus; aut & inimici Dei & nostri. Si prius, non licet suspirare contra eos, quos Deus amat; si alterum, lucrandus est Deo, & per nostram clementiam convincendus. Hoc exigit lex æquitatis, quæ jubet, *ut alii facias, quod tibi fieri velis.* Siquidem ergo nemo lubenter velit, ut omnia ejus *peccata* ab amicis Dei sub suspiriis deferantur ad thronum Dei cum postulato vindictæ, oportet, ut & ipse facilis sit ad *remittendas læsiones debitoribus suis*, quas *remissas* cuperet ab exactoribus suis.

II. Hujus officii conscientiam in antecessum cupit Christus ut puram & illæsam, si quis velit cum fiducia ad thronum gratiæ accedere, sibique spondere *supplicationis* impetrationem.

A. Hoc

A. Hoc ſignificat vocula ὡς, quæ hic comparationem facit inter *remiſſionem noſtram* & *remiſſionem Dei.* Quæ non eſt comparatio æqualitatis, ſed ſecundum quid: nexus autem, quem intendit Chriſtus, ſignificat aliqualem inter utramque *remiſſionem* comparationem, ita ut *remiſſio noſtra* debeat antecedere ſupplicationem noſtram apud Deum, ut habeat, qui *remiſſionem* petit, conſcientiam non arguentem & contradicentem.

B. Imo ſuſpendit Chriſtus ſpem acquirendi *remiſſionem* apud Deum ab hac conditione: Matth. VI. ℣. 14, Luc. VI. ℣. 37. Matth. XVIII. in parabola. Non quod noſtra *remiſſio* erga *debitores* ſit cauſa gratiæ divinæ, eamque antecedat, ſed quod ſit fundamentum bonæ conſcientiæ; ſcilicet nota fidei, quæ operoſa in charitate. Maxima enim probatio charitatis fidei eſt etiam *diligere inimicos*, iis benedicere: Matt. V. ℣. 44. Quare, cumque hic ſit fructus veræ fidei gaudentis in amplitudine gratiæ divinæ, non habet conſcientiam vivæ fidei, qui obicem ponit in ullo homine quantum in ſe eſt, quo minus gratiæ fiat particeps.

Applicatio practica.

Obſervemus itaque, quomodo Chriſtus nos manuducat ad thronum gratiæ cum hac *ſupplicatione:* ſcilicet ut, qui ſpem impetrandi illam gratiam velit habere vivam, hanc *ſupplicationem* ſiſtat Deo non ut labiorum opus tantum, ſed & animi ſincere *deſiderantis* quæ teſtatur, &intime cupientis, quæ ore profert;

Uſus cautelæ. Ut non ſufficiat garriendo verba dicere, & animum habere a re ipſa alienum; ore proloqui & teſtari, atque longe aliter ſentire apud ſe; quaſi mentiri Deo, Eumque fallere vellet.

I. Itane agitis, qui ſine ulla hœſitatione aut trepidatione in quotidiana pergitis *peccata?* hoccine eſt ex mente Chriſti agere? imo quid aliud eſt, quam non *petere veniam peccatorum*, ſed *veniam & licentiam peccandi*, quaſi Chriſtus ſanguinem ſuum fudiſſet, ut vobis liceat Satanæ, mundo & carni inſervire. Nulla hos tangit gloriæ Dei conſervandæ cura, qui laxato freno gloriam Dei quotidie conculcant; offendere *Patrem* adeo clementem nihil penſi habent. Teneant illi, abuti illos nomine Dei *Patris*, neque impune id facturos, cum & in filiis non toleret Deus, qui Spiritum Sanctum contriſtant, anſamque dant ut virga caſtigatoria Dei in illos mittatur.

II. Neque ſincere agunt, ſed incaute hanc *orationem* effutiunt, qui

odio, ividia & vindicta pleni se inexpiabiles præstant adversus proximum, neque in animum induci patiuntur, ut illatas *injurias proximo remittant*, fere nihil meditantes, quam de sumenda occasione vindictæ inferendæ. Utinam hi observarent, se nullum habere jus sibi spondendi gratiam apud Deum, bona conscientia ita destituti! qui enim *veniam* cupit, non data *venia proximo suo*, frustra cœli fores pulsat, nihil ejus obtinebit quod rogat, sed contra irritat Deum ad vindictam sumendam. Imo, quod magis & horrendum dictu est, orat pertinax contra se, propriæque condemnationis sententiam postulat. Si enim petit *remissionem*, ut *remittat debitori suo*, & non *remittat debitori*, revera *rogat* ut nec sibi detur *remissio*, & ita damnationem suam præcipitat.

Usus admonitionis. Age igitur, & recte institue vitam tuam o Christiane! utque successum habeat præsens *supplicatio*,

I. Acue *desiderium* gratiæ *remissionis* in mente tua, ut invenias in te veram famem & sitim justitiæ cum abnegatione tui ipsius; eam enim respicit Deus, inque ea virtute & sinceritate demum excipit supplicantem.

II. Hoc *desiderium* adfer ad Deum, solum respiciendum in Christo. Ad *remissionem* illam assequendam non fiat confugium ad sanctos in cœlis, aut sacerdotes in terra: isti fontes ἄνυδροι sunt. Licet nobis per Christum nunc Ipsum adire Deum, ut ad Eum pateat via. Ne ergo labores fiant in vanum, sistite vos ad ipsum thronum gratiæ, dum sceptrum porrigit Ipse Christus, vosque manuducit ad *Patrem*, & magnum fiduciæ præbet fundamentum, dum jubet Deum respicere ut *Patrem* per Ipsum conciliatum, blandum & clementem, Qui nobis benevult, & excipit ut filios in Filio unigenito adamatos.

III. Imprimis fiduciam istam quisque stabiliat studio bonæ conscientiæ: quod fiet

A. Si quæramus gloriam gratiæ Dei etiam amplificare & manifestare, abstinendo ab omni illo, quod Spiritum Sanctum contristare, & clementissimo Patri displicere potest.

B. Per depositionem iræ, odii & invidiæ ex animo erga proximum, & pronitatem ad illi *remittendum*, qui forte in te commisit malum. Nisi enim ille sit animus in nobis, destituta est fides suo fructu, & restipulatio gratiæ suo fundamento.

Usus consolationis. Si ita habeamus conscientiam nobiscum testantem, erit

I. Consuetudo nostra cum Deo grata & jucunda in precibus, dum Eum licet sic intueri, ut Deum *Patrem* nostrum clementem, Qui cum mansuetis mansuetus est.

II. Ita hoc commercium utile erit. Tales enim exaudiet Deus. Talibus

libus *supplicationibus* respondebit gratiose. Libellus enim supplex ita formatus ad ipsum dictamen Christi, non potest non Eo recipi, & ad *Patrem* ab Ipso deferri; neque poterit Ille frustra restipulari gratiam pro iis, pro quibus intercedit.

III. Ita certus erit animus, quod, licet damnabiles simus in nobis, tamen nulla erit condemnatio in nos. Non exiget a nobis justus Judex *debita* ad supplicia æterna, quippe *remissa*. Neque castigationes inferet indeterminatas, sed uti clementer Pater agit, ita aget ingenue cum his *supplicantibus*; ut nihil obstare possit, quo minus hic nobis concedatur *remissionis* gratuitæ denunciatio, ut in vita sit gloria. Amen!

CAP. V.

DE TEXTIBUS PRACTICIS, VIRTUTEM ALIQUAM, AUT VITIUM COMPREHENDENTIBUS.

§. 1. Ut *thema simplex* concipitur *virtus* aut *vitium*; non stricte & logice, sed quatenus *virtus* aut *vitium* concipitur tanquam in simplici obligatione, per modum præcepti aut prohibitionis. Ita *estote misericordes* repræsentat *misericordiam* in sua natura & ambitu, adeo ut illa *virtus* tanquam in loco communi concipienda sit, & quidquid ad eam *virtutem* spectat in concione pertractandum sit, considerando *misericordiam* esse nostræ obligationis, quam præstare decet erga *miseros*.

I. *Emphasis vocabulorum*, quibus denominatur *virtus* aut *vitium* facile invenitur apud Lexicographos & Ethices scriptores, qui Etymologiarum rationes habent.

II. *Consideratio energetica* & *genetica* probe distinguenda est. *Energetica* autem, quæ primæ considerationis est, ostendit quid *virtus* proprie agit, versaturque circa actiones & effectus *virtutum*, tam *elicitas* quam *imperatas*: sic & *vitia* considerantur *energetice*. Verum *genetica consideratio* agit de principiis *virtutum* & *vitiorum*, ostenditque *ex quo animo* oriantur bonæ aut malæ actiones, & *quomodo* hominem inducant in istas cogitationes.

A. *Objectum*, circa quod *virtus* aut *vitium* versatur, perpendi hic debet in justa relatione: unde, cum alias de *objectis* minima sint dicenda, hic res se longe aliter habeat. Hoc itaque ut feliciter fiat, oportet inspicere brevissimam illam *Sciographiam Theologiæ paracleticæ*, quam alias cum tironibus communicavimus.

Quod ut evidentius constet, notandum in *officiis erga Deum*,

Deum esse proponendum in certa quadam relatione ad nos. Ita *amor Dei* Deum respicit ut summum Bonum, cum nullis aliis rebus comparandum, *honor Dei* considerat Eundem ut summum & summe Perfectum, quum *honor* nihil aliud sit, quam agnitio præcellentiæ divinæ, quam ad perfectiones absolutas possidet, quarumque decus ad laudem Sui manifestare decrevit.

In *officiis erga nos ipsos* debemus nos considerare ut servos Dei, ad hoc conditos, redemptos & regenitos, ut *officia* quædam feliciter præstemus anima & corpore, in quantum ad propagandam Dei gloriam faciunt. Hinc *in officiis* particularibus concipimur tantum ut utiles Deo ministri, quando habemus facultates ad id excultas. Ita *sapientia* concipitur ut mentis ornamentum, qua tantummodo de Deo recte cogitare, & optima, quoad pondus rei & dignitatem, expendere possumus. Mens itaque hic *objectum* est ut ornanda. Ita & *linguæ officia* jubent ut expendamus *linguæ* usum in antecessum, esse per Anatomiam rem admirandam, qua mentis cogitationes cum aliis communicare possumus, ac proinde nobile Dei donum, proinde organum Deo servandum.

Si porro *officia erga proximum* perpendamus, *proximus* semper considerandus est ut nobis similis, dein ut conservus noster, quem Deo non inutilem reddere debemus, sed utilem, adeoque in eum conferre, quæ illum Deo utiliorem facere possent.

Sed in specie sciendum varietatem *virtutum*, erga *proximum* occupatarum, pendere a diverso statu ejus, in qua relatione considerandus est. Sunt enim aut concives, quibus debemus pacem; aut sympathetici, quibus debemus amicitiam; aut fratres ejusdem fidei & consortes, quibus solvenda est φιλαδελφία: sit contra homines, cum quibus nobis res est, sint offensi, ipsis conciliatio debetur; si injuria opprimentes, tolerantia & mansuetudo; si hostes, verus amor ipsis non est denegandus. Ita etiam a statu externo oritur relatio varia; si felices sint, ulteriore favore sunt prosequendi; si infelices, ipsis debetur misericordia. Ex quibus jam satis patet *objecta* non esse sicco pede transeunda, verum in singulari statu perpendenda.

B. In tractandis *vitiis* aut *virtutibus*,

ℵ. α. *Consideratio energetica* ut plurimum constat ex Ethicis, omnibusque Practicis in communi; atque ita progreditur ab *actionibus elicitis* ad *imperatas*. Ita V. C. *Miseri-*

sericordia, quæ versatur circa *proximum afflictum*, Ubi

a. *Actus eliciti* sunt voluntatis & desiderii, ex benevolentia profluentis, qua cuperet ut loco *mali* oppositum bonum possideat; deinde condolescentia, qua *malum proximi* respicit cum participatione doloris, cujus oppositum est χαιρεκακία: inde propositum animi & decretum *miserum* illum, quantum in se est, a *malis* istis liberare; quod pertinet ad propositum mentis.

b. *Actiones imperatæ* hic sunt

a. *Oris*, cujus opera sunt,

*. Patrocinium præbere in ordine ad potentiores, qui *misero* subvenire possint, & quod in nostra potestate non sit, adimplere. Est & aliud genus patrocinii in precibus ad Deum, pro fratre *misero* rogare gratiam & auxilium Dei.

**. Consolatio, quæ dejectum erigit *misericordia*, argumentis excitantibus *miserum* corroboranda, ne *mala* sua pluris quam decet respiciat, viasque Dei perpendat, & conetur ex afflictionibus proferre fructum, quem istæ intendunt.

b. *Manus*, cujus opera sunt,

Quando & ipsa *misericordia manum* applicat, qua subveniat egestatibus, ut, si pauper sit, eleemosynas præbeat; si exul hospitium; si ægrotet opem & auxilium: atque adeo secundum postulata *miseriæ* varia, quæ emollire, aut defectus supplere queunt, pro viribus conferat.

β. *Quoniam* natura *virtutis* est *ædificativa*, *vitiorum destructiva*, adeoque in utraque relatione quid conducat, aut non conducat, persplendere solet. Oportet itaque ut in explicatione prædicati *effecta* istarum operationum urgeantur in ordine ad *objectum*: ita conditio *objecti* fit melior aut pejor. Collatio boni, aut ablatio & privatio ejus reddunt nos aut proximum instructos, aut destitutos iis, quæ requiruntur ad officia servi aut servorum præstanda. Diximus in consideratione *objectorum*, ut debeant respici in suo formali secundum relationes ad certum statum. Per hoc thema illustratur, quomodo nostræ operationes singulares perficiant in ista relatione,

aut destruant servos Dei circa officium suum. V. C. Eadem illa *misericordia*, *miseriam* qualemcunque auferendo sollicitudinem hominis *miseri* aufert, ut alacriori animo in officio erga Deum pergat, consolando depressum animum erigit ad alacritatem, ne obmurmurando aut desperando animum abjiciat.

γ. *Proprietates modificantes actiones* aliquando etiam non sunt omittendæ. E. G. *Amor proximi*, si verus *amor* sit, se comprobare debet

a. Ex *alacritate*, qua non tantum se componit ad *actiones imperatas*, sed per *alacritatem* in tempore subvenit, non cunctatur, non protrahit quod proposuit, quippe cui notum est proverbium, *qui cito dat, bis dat.*

b. Ex singulari *fidelitate* agit, non tantum fidem præstando quam dederat, sed etiam apud alios de ipso rite loquendo. *Fidelitas* nihil omittit eorum, quæ conducere novit. Qua proprietate opponitur *amori fucato*, qui quædam agere in commodum *amati* videri vult per externam aliquam operam, sed tamen eo ipso clam, pravisque consiliis *amatum* evertere proposuit. Notate hic etiam inter Pontificios, qui de *virtutibus* & *vitiis* egerunt. In proprietatibus istis singularibus notandis, usum qualemcunque præstare potest Busæus Jesuita in suo *Viridario* & *Panario.*

3. Hæc *consideratio genetica* imprimis facit ad castigandam praxin *virtutum.* Nihil notius est, quam omnes *virtutes* externas in foro Dei non valere. Jam olim Theologi monuerunt distinguendum esse in justitiam civilem & euangelicam; licet enim animus imperet eas actiones, quæ sunt *misericordiæ*, nondum tamen statim absolvit formale *misericordiæ*, quia condolescentia oriri & excitari potest a principiis minime *virtualibus.* Potest enim illa nasci ex temperamento facili, & cogitatione mutui auxilii, in mutua commoda desiderati. Alius enim *miserias* intueri non potest, quin affectus *συμπαθείας* facile impellere eum ad communionem doloris possit, qui affectus tamen mere brutalis est, si non concurrant alia principia. Aut si derivetur ex commodo politico, tota operatio externa profluit ex *φιλαυτία* & thesi politica, quæ dicit, *Tunc tua res agitur, paries cum proximus ardet.* Notandum itaque hic appri-

apprime est, observandam esse definitionem bonorum operum, quæ postulat ut mandatum Dei fiat ad legitimum *scopum*. qui solus est gloriæ Dei, ut a nobis promovendæ, ratio, prout in singulis *virtutibus* observanda est; dein ut *fides* sit *charitatis* omnis genitrix, atque etiam *virtutem* modificet.

α. Ad *scopum* quod attinet in omnibus *officiis*, quæ *nos* aut *proximum* respiciunt, observandum est hominem quemcunque in excolendis *virtutibus* obligari ad *servitutem Deo* præstandam. Jam vero *servitus* nostra in ordine ad *Deum* nil confert nisi certam rationem *glorificandi Deum*. E. G. In *officiis* erga *nos temperantia* nihil aliud agere intendit, si vera est, quam ut abusu rerum terrestrium non reddamus nos ineptos ad opus *servorum Dei*. In ordine vero ad *proximum* unaquæque *virtus*, *bonum* aliquid *proximo* conferens, intendere debet vel homines *Deo* lucri facere, vel perficere, ut nobiscum se *servos* Deo sistant promptos atque habiles. Cumque socii peregrinationis nostræ se dupliciter habeant, aut ut *mali*, nondum conversi; aut ut *boni*, *amore* fraterno complectendi; priores respici debent, ut, si possibile sit, ad *Deum* reducendi, quo lucri fiant Christo ad commune opus *glorificandi Deum*: aut si spectentur ut jam conversi, spectari debent ut organa divinæ gratiæ, ut *conservi*, quorum est ad communes obligationes nobiscum concurrere: hi itaque spectari debent ut nobis commendati, quibus debemus, ut *Deo inserviant*, opem, consilium, concursum ad bona opera & similia.

β. Cumque ea, quæ non fiant ex *fide*, sint peccatum, jam etiam deliberandum est, quid *fides* proprie agat ut nos inducat in eam sententiam, quæ comprehendit propositum & studium vitæ melioris. Quare, quando versamur in *officiis erga nos*, *fides* credit nos a Christo redemptos, a Spiritu Sancto sanctificatos, & ex iis vinculis *Deo* obstrictos esse, non tantum titulo *Dei* Creatoris, sed multo magis Restauratoris ad spem salutis. Ita *temperantia* nascitur ex *fide*, quando credimus Christum redemisse animam & corpus, quæ proinde ipsius sunt, in oppositione ad statum anteriorem dominii & servitutis peccati. In *virtutibus* autem erga *proximum fides* credit communionem sanctorum, atque adeo gaudet in multitudine cohæredum gratiæ, & Regni Chri-

sti; nec non agnoscit obligationem gratiam *Dei* amplificandi in hominibus, eadem gratia vocatis, eodem sanguine redemptis, eodemque Spiritu sanctificatis. Attendit ergo *fides*, ut ejusdem communionis homines accipere possint a nobis, quæ obstacula removeant, aut necessitatem impleant, ut nobiscum Christo possint esse utiles, Credit quoque *fides* consilium *Dei* de propagando Regno Christi hoc agere, ut quotidie homines ex statu peccati in statum gratiæ transferantur, & agnoscit etiam nostræ obligationis esse, ut cooperemur cum *Deo*. Animas servare, quæ in periculo pereundi versantur, etiam cuique nostrum est commendatum. Hisce in antecessum rite pensitatis, facile erit jam concipere, quæ de *genesi virtutum* tenere oportet, modo recte expendamus, quæ *mala* sint corrigenda, quæ *bona* conferenda per unamquamque *virtutem*. E. G. *Mansuetudo* pro *objecto* habet hominem viro *mansueto* injuriam inferentem, quæ forte hominem viro *mansueto* invocaret ad iram & vindictam: cumque ita *proximus* exacerbetur & magis a Deo alienetur, contra vero per retributionem bonam forte possit convinci, emolliri, ut saltem non amplius recedat a Deo, ratio lucrificandi hominem *Deo* & Christo hic maxima est ad cohibendam iram, dum respicit hominem talem ut insania affectum, morbo periculoso laborantem, *misericordia* potius, quam ira dignum, unde & cor *mansueti* hominis etiam ipsum emollire potest.

§. 3. Monemus hic, quænam circa *motiva* observanda sint in *applicatione*; attamen monitum velimus lectorem, singulares hic *usus* esse instituendos. Scilicet

I. *Basis applicationis* præmitti debet, quæ semper monet hominis Christiani obligationem, in textu pertractato esse observandam.

II. Ubi *basis* est obligatoria, hoc est *officium* & *virtutem* præscribens, primus usus est *reprehensorius* non tantum eorum, qui contraria & opposita amplectuntur *vitia*, verum etiam eorum, qui minus recte agunt, etiamsi effecta in sensus occurrentia *virtutem* sibi observasse videantur. Quod locum habet in hypocritis & civiliter justis, qui monendi sunt, ne per carnalem securitatem, & vanam opinionem se decipiant, munus se *Deo* debitum præstitisse imaginantes, qui tantummodo ex indole quadam, aut ex studio proprii commodi agunt, sive propriam quærant gloriam, sive aliud commodum civile.

III. *Admonitiones* post *reprehensiones* sequuntur, etiam quando *basis* ostendit

oſtendit fugam *vitiorum*, quæ admonitio & aliquando agendi modos variis poſitionibus diſcutit, quibus præmiſſis *motiva* locum habent.

IV. Quæ de *motivis* monemus, ut vela contrahamus, occupata fuerunt a nobis Part. I. cap. XI. §. 3. Monendi hic tantum ſunt tirones, ut omnem vim concionis *paracleticæ* in *motivis* ad *officium*, aut diſſuaſionibus *vitiorum* diſcutiant: in iis enim omnis vita & anima concionis *practicæ* abſolvitur.

§. 4. Quæ hic moneo circa *elegantiam ſtyli* etiam faciunt ad *elegantiam*. V. G. Si quis φιλανθρωπίαν delineare velit in *actionibus imperatis*, & *proprietatibus*, in *conſideratione genetica* vividius loquetur aliquando, ſi *perſona illa virtute imbuta* repræſentetur, dicendo, Φιλάνθρωπος ille meus, quando animi ſententiam executioni demandat, linguam addicit ſuo *commilitoni*, ejusque patronum agit &c. Nec contentus eſt *ſocio peregrinationis* conſilia dediſſe, ſed & manus habet promptas, quibus ei auxilium præbet; diligens eſt in opere, quo defectus ejus adimpleantur &c. Quando ad *geneticam conſiderationem* deſcendimus, in hunc fere modum inſtituimus; Φιλάνθρωπος ille euangelicus, & vere Chriſtianus ſe in eam ſententiam pertrahi patitur non ex cæco impetu, non ut hypocritæ, quærentes quæ ſua ſunt, ſed ut vere *fidelis*, qui *ſocios peregrinationis* reſpicit in Chriſto, ſive ut adductos, ſive ut adducendos ad ſalutarem illam conjunctionem cum Chriſto &c. *Gloria* Dei illi quam maxime cordi eſt, nihil magis deſiderans, quam ut *laus gratiæ* divinæ promoveatur in *ſocio itineris*: & ſimilia.

§. 5. In tali προσωπογραφίᾳ hominis, indefinitæ virtutis ſtudio occupati, non ſine ſingulari elegantia amplificantur *characteres exemplis*, *emblematibus*, & *dictis Sacræ Scripturæ*.

I. *Exemplis*, quando interſperguntur ad ſingulos *characteres* homines pii, aut, ſi de vitio agatur, impii, in quibus hi vel illi *characteres* magis perſplendent, qui hoc vel alio modo introducuntur. Imitator hic meus φιλάνθρωπος eſt Domini noſtri Jeſu Chriſti, Qui animam & vitam pro humano genere tradidit: ita calcat veſtigia Apoſtolorum, Prophetarum & Sanctorum, &c.

II. *Emblematibus* nonnunquam res egregie adornatur, quando hiſtoriolæ & geſta hominum eleganter transferuntur ad cauſam. Harum rerum copiam curioſus ſibi acquirere poterit ex lectione ſcriptorum, in hoc ſtudio excellentium. Quales *Boccalinus* Italus, *Cæſar Ripa*, & *Montaigne* Gallus. Ex quorum ſedula lectione ὁ μακαρίτης Vir clariſſimus *Schaakius*, facundiſſimus pro cathedra Orator, ſibi peculiarem acquiſiverat dexteritatem *moralia* talibus *emblematibus* adornandi, habitusque fuit omnium audito-

rum suorum judicio Concionator gratissimus, qui hoc artificio auditorum aures ita jucundum in modum arrectas sibi devinciebat, ut non sine jucunditate & applausu e templo exirent.

III. *Dicta parallela*, hinc inde ex Sacris Literis collecta, eleganter inseruntur in amplificationibus per modum *sententiarum*, & *axiomatum moralium*, ut non adeo videantur adduci ad rem probandam, sed ad rem in conscientia manifestam, quasi rememorandam.

Exemplum concionis practicæ de misericordia.

Ad Ephes. IV. ℣. 32.

Γίνεσθε δὲ εἰς ἀλλήλους εὔσπλαγχνοι.

Exordium.

Oves inter animalia pura censeri, & sic ad altare holocaustorum admitti ex Mosaicis notum est. Cumque hoc animalium genus quasi offerentium loco veniret in holocaustum offerendum, index est, quales Deus ex hominibus acceptos velit. Certum est oves potissimum symbola esse *mansuetorum* & *misericordium*: priorum, cum inter socias non sint sævæ, sed mites; respectu posteriorum videas eas inter periclitantes socias balantes & accurrentes quasi ad auxilium, saltem ad *misericordiam* testificandam, siquidem vires desint. Tales postulat Apostolus ut se præstent in grege Domini fideles.

Connexio.

Dum in iis occupatus est, ut Ephesios, ad fidem conversos, incitet ad induenda, quæ sunt novi hominis, quæ opponit exuendis, quæ sunt veteris hominis, imprimis tangit hic inter ea induenda *misericordiam*.

Propositio.

Quam virtutem, ut singulari modo novum hominem exornantem, nunc nobis potiori penicillo depingendam proposuimus.

Divisio,

Digitized by Google

Diviſio.

Ut textum diſtinctius excutiamus, nobis attendendum eſt
I. Ad objectum.
II. Ad virtutem, quæ eſt *miſericordia.*
III. Ad ſtudium commendatum.

Pars prima.

Deſignat Apoſtolus objectum, cui officium debemus, ſub dictis εἰς ἀλλήλους, deſignans

I. Homines *miſeros*, quibus *miſericordiam* debemus: cumque non una ſpecies ſit *miſeriarum*, quæ hominem opprimunt, omnemque alacritatatem in eo exſtinguunt, licet eas referre ad duo capita.
   A. Ut alia ſpecies *miſeriarum* ſit ſpiritualis; quando quiſpiam reſpicitur in poteſtate tentationum aut lapſationum. Harum enim reſpectu concipitur aut ut a Satana in tentatione victus, atque ita ob multas exactiones anxius, aut ut ſecundum conſolationem fidelium multis modis turbatus, Deo aliquando hoſti nonnulla permittente: in quibus caſibus ſæpius habet non tantum conſcientiam minime bonam, ſed etiam adverſantem.
   B. Vel *miſeria* eſt corporalis externa, dum neceſſitatibus vitæ eſt deſtitutus, aut illi cum morbis vel damnis externis ita luctandum eſt, ut ſe ſolus minime ex iis expedire queat.

II. Reſpicit Paulus quidem potiſſimum, quando Epheſios Chriſtianos hic monet de officio, fideles inter ſe, ut etiam minime excludat omnes homines, ſed hic agit de iis, quibus potiſſimum *commiſerationem* debemus: charitas enim ante omnes reſpicit condomeſticos in domo Dei, qui primo loco habendi ſunt.

Pars ſecunda.

Virtus autem fratribus & concivibus debita eſt *miſericordia*, quæ

I. Quoad etymon hic quam elegantiſſime exprimitur, dum vocantur *miſericordia* imbuti εὔσπλαγχνοι, a facili viſcerum motu, nec tantum, ſed a rectitudine iſtorum motuum, deſcribens non ſolum *miſericordiam* paſſionem, ſed & *miſericordiam* virtutem. Σπλάγχνα, ſive viſcera in *miſericordia*, quæ paſſio eſt, moventur quaſi cum

turba interiori etiam in brutis animalibus, estque motus spirituum animalium a conspectu rei injucundæ & tristioris excitatus, viscera constringens, & hinc inde vellicans, unde determinatio spirituum animalium per modum regurgitationis invadit imaginationem, atque impellit ad auxilium. Verum cum tales motus in hominibus existere possint ἄλογοι & ex simplici molliori temperamento, eleganter Apostolus aliquid ulterius requirit, quando præfigit particulam ἐν, significando *misericordiam* virtutem, quæ sub imperio mentis agit, & quidem mentis sanæ recte agit.

II. Unde *misericordia* est cordis atque animi commotio, ad omnia amoris officia tendens, atque ex dictamine rectæ rationis se erga *miserum* beneficum exhibens, quæ opponitur *immisericordiæ* & crudelitati, adeoque

A. Respectu *actionum elicitarum*, anima ipsa *miserum* respiciens longe abest a duritie cordis, eaque immanitate, quæ nil movetur ex aliena *miseria*, verum respiciens proximum præsertim fratrem, ut non tantum sibi junctum, sed & sibi commendatum, concipit *commiserationem*, ita ut afficiatur ab illis malis non aliter ac a suis propriis: hinc *luget cum lugentibus*: Rom. XII. ℣. 15.

B. Unde prodeunt *actiones imperatæ*, quæ pro mentis imperio tendunt ad levamen proximo conferendum, si quidquam sit in ejus potestate.

א. *Ore* solatia & patrocinia confert. Solatia, dum *miserum* corroborat in tolerantia, dejectam alacritatem excitando, eundemque ad spem promovendo: vel si in *miseria* spirituali inciderit per errorem aut lapsum *commiseratione* dignus est, atque tum præstat per reprehensiones & correctiones, ut ex Satanæ tentationibus eripiatur; fraternisque admonitionibus, ut in viam reducatur; cupitque illi esse a consiliis ea suppeditando media, quæ hominem ex cassibus Diaboli extricare valent.

Sin vero casus *miseriarum* sint, ut ipse quidem per se aut multum præstare queat, non contentus est homo *misericors* solatiis & consiliis, verum patroni personam induit, cum apud Deum precibus & intercessionibus, tum apud amicos plus se valentes agens. Proinde in *miseria* corporali apud divites, ut defectibus adimplendis pro ratione causæ succurrant: aut in *miseria* spirituali apud homines spirituales, ut pro concessis a Deo donis, quod valent, etiam conferant, *manumque* mutuent tam in consolando, quam in consultando.

ב. Nec

2. Nec sufficit ad explendam *misericordiam* verba dedisse: *consideratio* enim *energetica manum* atque operam requirit.

α. In *miseria* externa ea adducendo, quæ desunt homini *misero*, quæ vocantur opera *misericordiæ*. Confer testimonia: Jacob. II. ℣. 14-16. I Joann. III. ℣. 18. Proverb. XXXI. ℣. 20. Lex perpendenda est: Deut. XV. ℣. 7, 8. Hinc esurientibus panem, sitientibus potum suppeditat, nudis amictum, peregrinis hospitium, atque ita in qualicunque casu, id quod deest, pro viribus supplere conatur. Qualia opera Christus Dominus enumerat ut expendenda: Matt. XXV. ℣. 35, 36.

β. In spiritualibus autem malis, cum præter consilia & patrocinia vix quidquid valeat, nihilominus tamen ipsum temporis impendium libens concedit, ubi vel nulla medicinæ spes est, etiam cum damno rerum privatarum.

III. Proprietates, estque vere *misericors*

A. Promptus, statimque ad auxilium adferendum paratus, in tempore succurrens: Proverb III. ℣. 28. Job. XXXI. ℣. 16. Gal. VI. ℣. 10.

B. Curatque, quæ agit, alacriter, voluntarie, non coacte, hilariter, non cum tristitia: Rom. XII. ℣. 8. II Cor. IX. ℣. 7.

C. Liberaliter, non parce: II Cor. IX. ℣. 6.

D. Prudenter tamen & accurate circumspiciens, ubinam eleemosynæ bene aut male locentur: oportet enim hic omnium quidem *misereri*, sed cum distinctione & discrimine: Judæ ℣. 22, 23. *Misericordia* enim intendit verum bene esse, quæ ad salutem promovendam conferunt; qui enim ex pigritia eleemosynas quærunt ut molliter vivant, non sine dispendio rerum sic acquisitarum, reprehendendi potius sunt, quam ut in eo vitæ genere foveantur.

E. Cum humilitate *misericors* sua dispensat, non quærens inde propriam gloriam.

Pars tertia.

Quare attendendum est ad istius *virtutis* studium in ipsa ejus *genesi*, quod Paulus jubet, quando dicit *γίνεσθε*. Adeoque exigit a nobis, ut *misericordia* illa sit recta, ut oriatur in nobis ex rectis principiis. Non sufficit enim opera omnia illa *imperata* facere & fecisse, sed exigit, ut studeamus ex justo fonte *genesin* derivare. Opera enim illa externa præstant aliquando homines ex sola molliori indole, ita ut passio agat, non

ratio; præstabant & Pharisæi, sed ex solo vanæ gloriæ studio cum cupiebant videri: Matt. VI. ℣. 2. Nec causam absolvunt, qui ex civili aliquo principio operantur, quia credunt verum esse axioma, *Tunc tua res agitur, paries cum proximus ardet.* Verum ut purificetur consilium *misericordiæ*, requiritur nobilior scopus & fons.

I. Consideratio *gloriæ* Dei debet *misericordem* pertrahere ad subveniendi consilium & decretum: ille Deum considerat ut Qui ordinem in Regno suo conservari velit, illumque ad gloriam suam tueri. Quare *misericors* meus attendit,

A. Quæ confert, aut conferre potest, dona Dei esse, quæ in hoc casu cum proximo *misero* sunt communicanda, quorum non sumus absoluti domini, sed feudatarii & administratores, qui dispensare ea debemus ex imperio Dei, adeoque reddere Ei cum hilaritate & restituere, aut transferre in eos velle debemus. Hæc enim est *gloria* Dei, quod in omnibus testemur omnia nostra Ejus esse, ut supremi Domini, & nos omnes esse servos Ejus, qui alacriter Domino in conservis debemus officium.

B. *Misericors* ille meus etiam observat *gloriam* Dei in regendi modo. Qui his opulenta hujus mundi dedit, illis parca manu; sed uti in prioribus benevolentiam præstat, ita in posterioribus aliquam castigationem aut tentationem, per clementiam tamen moderandam & mitigandam. In opulentis explorare vult gratiam & abnegationem sui; in hisce tolerantiam, patientiam & constantiam. Qui ergo hunc ordinem Dei expendit, ille œconomiam illam non potest non laudare, & *misericordiam* exercere in casu proposito. Pauper & *miser* qui accipit, debet celebrare Spiritum Dei, datores ad ista auxilia disponentem, & leges œconomiæ divinæ potentiores ad ista obligantes.

II. Consideratio *fidei* præprimis disponit hominem ad laudandum *misericordiæ* excercitium: ea enim agnoscit obligationem nostram ad succurrendum *miseris*, valde adstringi

A. Ex eo, quod simus conservi Ejusdem non tantum Dei Creatoris, sed etiam Dei Redemptoris. Sunt enim *miseri*, qui nobis objiciuntur, conservi utiles, vere fideles, & vere cooperarii in opere Dei, quibus propter promotionem operis Dei in præstatione officii sui debemus non impedimentum, sed auxilium: vel sunt hostes Dei, sive in hostium cassibus irretiti; quo in casu *fides* tamen illos respicit ut lucrifaciendos Christo, atque ita cum *misericordia* habendos, num forte vel hoc modo ad veram communionem sanctorum pertrahi possint: *fides* itaque communionem sanctorum ita respiciendo credit

credit *miseros* esse non tantum, vel fieri posse concives & conservos, sed membrorum instar sub uno capite Christo habendos; inter quos propter unum Spiritum non potest abesse συμπάθεια.

B. *Fides* credit omnes servandos esse redemptos, & gratia Spiritus Sancti occupatos, atque proinde Deo dilectos summopere; quare & credit Deum eorum causam acturum, quæcunque præstamus nos præstare amicis Dei, Qui & a nobis exiget eorum rationem. Hinc ex amore Dei, qui in primo *fidei* actu est, necessario profluit ille amor *misericordiæ*, qui oppositum *miseriis* bonum in ejusdem amoris Dei participes conferre debemus.

C. *Fides* credit primam rationem hominis Christiani esse, ut redempti a Christo Deo vivant, cetera omnia minora esse, & ad summum bonum minime spectare, nisi quando mediorum rationem habent. Deo enim ut quis vivat vivendum est, adeoque ut possit habere & utilis proximus, sine quibus nec ipse pro voto experitur Deo vivere, etiam lubens proximo conferre præoptat, quousque ea invenit in sua potestate.

Applicatio.

Hisce perpensis sponte profluit inter primarias virtutes, quæ a vero Christiano abesse non possunt, *misericordiam* numerandam esse, in qua potissimum hominum vere credentium sanctificatio pellucere debet.

Usus reprehensionis. Quæ virtus ubi deest, etiamsi Christiani audiant, vere Christiani non sunt, quidquid sibi persuadeant. Non habitat Spiritus gratiæ in corde duro & immoto: qui mentis oculos ab intuitu *miserorum* avertunt rupium instar obrigescunt. Quibus *avaritia* & turpis lucri ardor cor & manus claudunt, adhuc in carne sunt, ejusque concupiscentiis constricti: quare ingemiscendum est homines sub Christiano nomine inveniri, qui ita a præceptis Christianæ religionis sunt alieni. Isti sane maculæ sunt in agapis, dehonestamenta tam sancti nominis. Quales utinam non plures invenirentur Stoici magis quam Christiani! qui a *miseriis* tum spiritualibus, tum corporalibus, quæ in proximo observandæ erant, nihil moventur, quorumque causa illos nihil tangit. Neque illi solum inter *immisericordes* numerandi sunt; verum etiam hypocritæ nostri seculi a virtutis istius possessione vera excludendi sunt, quotquot ex passione, non ex ratione aliquid largiuntur, nihil respicientes quod respiciendum erat, licet enim etiam illis viscera moveantur, existimandum illis fuerat & illud ex bono fine & scopo curandum fuisse, ut dici possit motus ille rectus.

Usus

Uſus dehortationis. Periculoſa ſane iſta conditio.

I. Tu, qui *miſericordiam* negas proximo, neſcis te ipſum *miſericordia* egentem? nexum enim conſtituit Deus inviolabilem inter noſtram *miſericordiam* erga proximum, imprimis erga fratrem, & *miſericordiam* ſuam, quam negabit illis duri cordis hominibus, imprimis quando cauſa diſcutietur pro tribunali divino. Confer Matt. xxv. ℣. 40. Jacob. II. ℣. 13.

II. Scito fide, ſine qua nemo Deo placere poteſt, deſtitutum eſſe, qui tales fructus debito modo non profert, etiam fidem jactitet. Hos oppugnavit ſerio Jacobus in epiſt. cap. II. ℣. 14—20. Potiſſimum hoc concludens, fidem ſine operibus *miſericordiæ* mortuam eſſe. Ut ſe *miſere* decipiant, qui ſibi ex fide iſta mortua fructus ſalutis ſpondeant.

Uſus adhortationis. Vos quod attinet, qui ſanctificationi veſtræ ſtudetis, non tradite oblivioni hanc virtutem: Heb. XIII. ℣. 16 Et colite eam legitimis modis, ſit fides veſtra efficax, in hiſce non contenta dediſſe aut feciſſe. unde *miſeris* eveniat auxilium & levamen, ſed eſtote in hac praxi quotidie uberiores & ſinceriores.

I. Occurrite *miſeris* ſpiritualibus, ſive ſint lapſi, ſive in peccatis irretiti, luctantes cum tentationibus quotidianis. Omnis veſter labor ſit ex *miſericordia* profluens, ut reducantur ad Chriſtum aut lucrifiant Deo. Non eſt conditio magis deplorabilis quam horum, quæ debet elicere veram *commiſerationem*, atque imperare actiones, quæ ad peccatorum converſionem aut piorum confortationem conducunt, ore & opere, per nos aut per alios, precibus & patrociniis.

II. Sin vero homines *miſeri* ſint ex afflictionibus & egeſtatibus corporeis, ut ſub iſtis oppreſſionibus externis eorum talenta exſerere non queant, aut ipſi alacritatem in curſu pietatis in ſe ſentiant exſtingui, etiam his ſuccurrere homini vere Chriſtiano incumbit potiſſimum etiam ore & opere, defectus adimplendo pro viribus. *Eſtote* ergo *erga vos invicem* εὔσπλαγχνοι cum liberalitate in erogandis eleemoſynis, unde juventur egeni, idque pro viribus.

Incitatio per motiva. Exigit enim illud

I. Obligatio præcepti divini: Deut. xv. ℣. 11. Imprimis commendatum id eſt eccleſiæ ultimorum temporum: Jeſ. LVIII. ℣. 7. Propter uberiores quas perferendas haberent multi perſecutiones, Antichriſtianas exactiones, nec non divinam caſtigationem.

II. *Miſericordiæ* ſtudium ejusque opera magnam partem faciunt religionis puræ & incontaminatæ: Jacob. I. ℣. 27. Ut ex iſtis radiis colligatur lux veſtra, imo ut Deus Ipſe hoc modo colatur. Imo neſcio quomodo commendetur religio, quæ in operibus *miſericordiæ* incurrit in ſenſus, unde celebrata fuit patrum noſtrorum reli-

religio, & Batava gens aliquando fuit ab hac cura celebrata inter alias, & ab aliis. Ne vero nos posteri ab hac via calcanda & promovenda quæso recedamus, ne propter nos cara adeo religio male audiat.

III. Nonne edocti estis hanc virtutem operosam facere exploratione fidei & Charitatis, ut ad hunc lapidem lydium utrumque sit explorandum.

A. Unde quæso demonstrabit Christus pro tribunali veram fidem radicatam fuisse in cordibus nostris ad spem hæreditatis salutis, nisi ex operibus *misericordiæ*: vide Matt. xxv. ℣. 33—40.

B. Quid de sinceritate amoris vestri dicendum aut sperandum, si non consistere potest ab hoc signum explorationis; amor enim, qui benefacit benefacientibus, non excedit amorem Ethnicorum & gentium. Verum siquidem nostra impenduntur in usum eorum, a quibus nihil retributionis titulo habemus exspectandum, tunc demum cognoscitur amorem nostrum purum esse & liberatum ab omni spurcitie, & perversis intentionibus: Matt. v. ℣. 40—46.

IV. Si dignitas virtutis animum vestrum pertrahere adhuc possit ad officium præstandum, sane *misericordia* est virtutum præstantissima & dignissima, quippe nobilissimus imaginis Dei character; Deus nobis enim in exemplum *misericors* est: Matt. v. ℣. 45. Qui vult ut filii Ejus imaginem Ejus exprimant. Estne ulla virtus in Deo, quæ ideam magis gratam facere queat quam *misericordia* illa Dei? hac ablata totus divinitatis conspectus horridus foret. In hac virtute fundatur spes una salutis, *miseri* eramus omnes, & quotquot salvantur sola *misericordia* Dei salvantur. Nonne ergo ipsa virtus in Dei intuitu tam grata, tam jucunda, tamque exoptata agnosci debet a nobis qua talis, ac proinde etiam ut induenda, quippe quæ menti maximum cedit ornamentum, Deoque similem facit.

V. Nonne igitur ex imagine Dei etiam agnoscere oportet, propter illam similitudinem cum Deo, gratam fore ipsi istam nostram *misericordiam*. Tu qui edoctus es *misericordiam* præ sacrificiis ab Ipso haberi: Proverb. xxi. ℣. 3. Matt ix. ℣. 3. Nonne tibi incumbit quærere fructum fidei, unde potissimum Deo placere poteris. In Vet. Test. requirebantur sacrificia magni impensi & majoris adhuc jugi. Tune Christiane ignoras, istis abrogatis, opera *misericordiæ* facere sacrificium libertatis, ut eo titulo exiguntur: Phil. iv. ℣. 18. Heb. xiii. ℣. 16.

VI. Nonne, quæ Deus hic exigit sunt extremæ æquitatis, Dei enim

ſunt exactiones, quibus jubet ut ſuccurramus fratribus & pauperibus, quid autem magis juſtum & æquum eſt?

A. Nonne petitio illa eſt repetitio ſuorum? nonne quidquid habes a Deo habes? Cui jus competit repetendi, ac proinde & aſſignandi, ut tranſeat pars aliqua in alios.

B. Nonne ſunt tributa Regni cœleſtis? an iniquum eſt in oculis veſtris Deo ſolvere ut Regi tributum, quod ad bene eſſe Regni ſui impendi cupit?

C. Decimæ & primitiæ olim in theocratia prima ſolvendæ erant, atque rebus a Deo deſignatis impendendæ, ut agnoſcerent benedictiones divinas. Nonne & id ipſum nunc magis Deo debemus, qui in Regno cœleſti concives conſcripti ſumus. Quod, ſi quæ erogantur ex *miſericordia*, etiam habent hanc rationem formalem. Injuſti Mammonis ſervus ſit oportet, qui huic juſtitiæ reclamat, memores ergo ſint noſtri Chriſtiani, quod omnem poſſeſſionem a Deo acceperint ad rationes, quodque diſpenſatores rerum divinarum tantum ſimus conſtituti.

VII. Imprimis etiam utilitas hic ſpectanda eſt, non vana illa & carnalis, qua homines quærunt quæ ſua ſunt, verum qua carnis impedimenta removere poſſunt.

A. Si avaritiæ prohibeat vanus ille metus depauperationis ex nimia erogatione bonorum, fide Deum reſpicite, Qui promiſit retributionem vel in hac vel in futura vita: Pſalm. CXII. ℣. 9. II Cor. IX. ℣. 6. Credit homo fidelis omnem ſuam fortunam pendere a benedictione Dei, qui *commiſerantium* ſtudia multis quandoquidem perſequitur benedictionibus, Quique erogationes noſtras fideles gratioſe interpretatur, ut datum ipſi mutuum: Proverb. XXVIII. ℣. 27. XIX. ℣. 17. Luc. VI. ℣. 38.

B. Eſt ex ſtudio *miſericordiæ* lucrum nobis, ita aſſueſcimus mortificationi veteris hominis, & renuntiationi rerum mundanarum; diſcimusque non tanti eſſe quæ erogamus, ut liberalitas increſcit.

C. Promovemus Dei gloriam, & lucramur nobis homines; *miſeri* enim experti auxilium illud noſtrum ſpontaneum, pro nobis apud Deum rogant, erogantium benigniorem fortunam precantur, ſuper gratiam illam collatam nobis Deum laudant, ordinis ſimul & gratiæ iſtius Auctorem. Confer: Act. IX. ℣. 39. Luc XVI.

Conſilium. Ut autem dilectiſſimi fratres in ejus *virtutis* ſtudio evadamus indies magis exercitati, conemur nobis perpetuo ob oculos ponere

I. Mi-

Google

I. *Miseros* illos esse peculium Dei, in quo velit & Ipse gloriam gratiæ suæ ostentare; qui proinde cupidus est gloriæ Dei manifestandæ ex hoc intuitu inveniet fomitem *misericordiæ*.

II. Discamus nosmet respicere ut fratres per fidem intime conjunctos, quos Christus sibi comparavit caro pretio, quos oportet in fide spectare ut tabernacula Spiritus Sancti, & domicilia, vel in præsenti vel forte in futurum. Hæc fides jubebit chara illa pretia Christi Ipsi servare, & pretiosa ista tabernacula Spiritus ædificare, ac potissimum omnia obstacula frugalitatis, cum quibus *miser* luctatur, ab eo removere quantum in potestate tua est.

III. Respicere oportet ut a Christo dilectos, & in communione Ejus curandos, adeo ut velit nostra opera *misericordiæ* in tales collata interpretari tanquam Sibi facta. Perpetuo ergo nobis obversentur, tanquam membra, in quibus refocillatur Caput, quæ clementissima interpretatio occurrit: Matt. x. ŷ. 40—42.

Conclusio. Ex quibus considerationibus si sentiamus inflammatam in nobis *misericordiam*, etiam erimus conscii nos fore *misericordiæ* divinæ hæredes, quando dies ille justitiæ adveniet, cum gratiosa tamen retributione omnium impensorum nostrorum; experiemur enim tunc fore, ut qui lautius seminaverit, mercem etiam lautissimam sit recepturus. Amen.

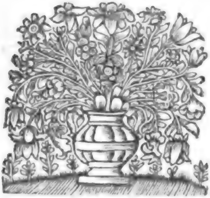

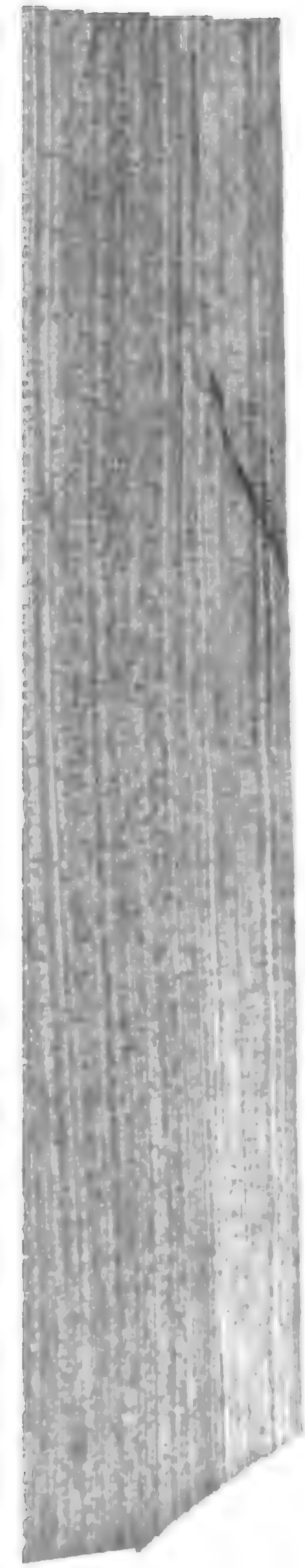

TRACTATUS BREVIS

DE

FORMULIS LOQUENDI,

AD

STYLUM PRO CATHEDRA ADORNANDUM.

TRACTATUS BREVIS
DE
FORMULIS LOQUENDI,
AD
STYLUM PRO CATHEDRA ADORNANDUM.

PRÆFATIO.

§. 1. d ταυτολογίαν evitandam, quæ auribus Auditorum tædium creat, nec non facundiam, cathedra theologica dignam, comparandam, necesse est, ut Ecclesiastes copiam verborum & phrasium in promptu habeat, sub quibus dicenda investiantur, atque decorum referant habitum.

§. 2. Proin cornucopiam formularum in dicendo observandarum sibi acquirere oportet Concionatorem.

I. Propter ipsam compositionem, quæ sine hac tironi difficilior est. Docet enim experientia inconsuetos, quam difficile sit prompto calamo in chartam conjicere meditata, si nexus, transitiones, & novorum concentuum introducendi morem non teneat ex usu. Cumque tempus labatur dum calamus

iamus hæret, singularis est necessitas ad hunc defectum supplendum, tales dicendi formulas cum multimodis variationibus menti imprimere, ut sponte occurrant.

II. Propter exercitatos recitatores, qui jam cupiunt extemporaneum dicendi genus, aut saltem mentem a charta abstrahere. Nihil enim magis servile est quam concepta & conscripta memoriæ de verbo ad verbum mandare, & ita recitare, cum illi servitio adhæreat metus perpetuus de non servatis in numero vocibus, præsertim collabente memoria. Cui malo hoc unicum remedium opponi potest, ut in promptu acquiramus prædictas tales dicendi formulas, in ipso orationis fervore sponte occurrentes.

§. 3. Methodus acquirendi talem formularum copiam consistit in eo, ut

I. In certas classes redigamus, quæ communiter pro concionibus occurrunt observanda. Differimus enim in concionibus pro explicatione textuum de vocum acceptionibus, secundum vim & potestatem vocabulorum; de affirmationum aut negationum assertionibus aut confirmationibus per argumenta inartificialia & artificialia, more deliberativo inquirentes in veritatem & falsitatem alicujus enunciati: imo aliquando discutiendæ veniunt adversariorum exceptiones & observationes, quin imo & objectiones ipsæ, quæ omnia insignem in more dicendi variationem postulant. Hisce adde transitiones ab una positione ad aliam, quas oportet etiam esse vivaces: & in quibus observare decet re-

relationes, quas connectendæ enunciationes inter se habent. Pro applicationibus usui veniunt peculiares introductiones & transitiones ad basin applicationis, ad qualescunque usus theoreticos & practicos, & prophetiarum implementa, & similia: imo motiva, seu ad dehortationem spectantia, seu ad admonitiones & incitationes; nec non media, consilio practico inservientia; singularem postulant dexteritatem, ut cum multa variatione passiones animi exprimantur.

II. Ut mens istis imbuta singulari attentione legat optimos auctores, a stylo vernaculo commendatos; atque inter legendum perpetuo observet, quid in singulis periodis agant, num disputent cum suis adversariis, an res gestas enarrent, num suadeant, aut dissuadeant. Inque iis observandum, qua cum dicendi varietate argumenta adjiciant argumentis, præoccupationes objectionum introducant, atque ad eas respondeant, Quod idem observandum erit circa ea, quæ pro applicationibus observanda diximus.

Cumque scopus hujus nostri tractatus sit, tantummodo digitum intendere, resque in certas classes redigere, nonnulla variationum specimina adjicere, atque ita viam solum ad comparandam illam facundiam aperire, serio postulamus a tironibus ut, dum bonos auctores legunt, formulas, rariores & elegantiores excerpere, & justis titulis adjicere non negligant; quo medio promptuarium facundiæ indies videbunt auctum.

§. 4. Verum non sufficit multa collegisse, imo propriis me-

meditationibus adinvenisse, & adjecisse, nisi etiam collecta sub suis capitibus sæpius relegantur, & sic memoriæ aut menti alte imprimantur: quod tamen curari volumus tantummodo repetitis lectionibus & perlustrationibus, horis nempe alias relaxationi animi destinatis, cum & aliqua debeat oriri menti jucunditas ex styli ornatu, & admiratione copiæ linguæ nostræ vernaculæ. Latine tamen exhibentur, quæ nos suppeditamus exempla, ut quilibet extraneus perpendat, quid in imitatione patiatur linguæ suæ genius: omnium enim linguarum non eadem ratio est; sufficit, quod relinquatur Lectori ansa cogitandi de simili varietate in sua lingua

PARS PRIOR.

DE IIS, QUÆ OBSERVANDA SUNT IN EXPLICATIONE.

CAP. I.

De Positione qualicumque illustranda.

§. 1. Quoniam omnis enunciatio, sive oriatur in thematis simplicis expositione per definitionem aut descriptionem rei, sive ex toto effato, patitur aut illustrationem aut confirmationem: primo loco spectanda venit illustratio, quatenus fieri solet per definitiones, aut similitudines, aut per deductiones e priori.

§. 2. Per definitiones quando res absolvitur, aut descriptiones,

ptiones, variant formulæ loquendi prout definiendum evidens eſt, aut magis a cognitione vulgi remotum. Definitio aut deſcriptio evidens introduci poteſt hunc in modum.

Neminem veſtrum latere exiſtimem, quin longa rerum experientia, vel ex multimoda gymnaſii Chriſti inſtitutione teneat rem præſentem eſſe &c. Vel teneat, quid res ſit.
Omnibus, id probe ſcio, ſatis innotuit rem eſſe &c.
Etiam tironi in ſchola Chriſti conſtat, quid de ſubjecto tenendum ſit &c.

Sin vero res a cognitione communi ſit remotior, & deſcriptio mutuanda ab Antiquariis, introductio talis eſſe poterit.

Qui Gentium mores & conſuetudines ſcrutati ſunt ex antiquis ſcriptoribus profanis, monumentis, numiſmatibus inſcriptionibus, cippis, & ſepulcretis nos docuerunt rem ita ſe habere.

Sin metuetur ab aliis diſciplinis in hunc modum, aut ſimilem fiat elocutio.

Dudum edocuerunt nos Juriſconſulti, Medici, Philoſophi, Rei Botanicæ Gnari, rem ita concipiendam eſſe &c.
Theologorum prudentiſſimi definiunt nobis, & recte quidem, rem, quam hic perpendimus &c.

Sin definitio ſit ſcripturaria.

Inquirenti quid ſit res reſpondebit Petrus, Paulus &c. citato loco.
Eleganter ſatis expedivit hanc cauſam, quam inquirimus, ipſe Spiritus Sanctus &c.

§. 3. Quotieſcunque tale πόρισμα, ſeu enunciatum venit ſimilitudine illuſtrandum, varietas formularum loquendi eſto.

Habet hæc res ſe inſtar.
Quam rem licet comparare cum &c.

Idem

Idem obtinet in hoc casu, ac cernimus &c.

Et quidem ex abrupto.

Inter arbores, animalia &c. est N. N. de quo notant Physici, *aut cujuscumque disciplinæ Doctores.*
Qua in re elegans emblema, hieroglyphicum, similitudo observare licet rei.
In quo spectari potest jucunda hominis fidelis, *aut cujusvis alterius rei*, pictura.
Ad eundem enim modum se habet.
Aut non aliter hic agitur.
Agitur hic sicut in foro, œconomia solet &c.

§. 4. Si res consideranda veniat a priori, de ea re monere solemus Auditores hisce aut similibus formulis.

Verum ut hanc rem felicius teneamus nonnihil altius auspicanda est, vel ab origine arcessenda est.
Ut dicenda solidiori nitantur fundamento; age, retrorsum respiciamus, & quibus nitatur fundamentis inspiciamus.
Ut vero clarius rei veritatem habeamus perspectam, oportet oculos conjicere in priora, in fontem rei, in caulas, in datam ansam & occasionem &c.

CAP. II.

De qualicumque positione confirmanda

§ 1. 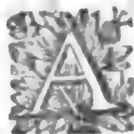b evidenti rei perceptione naturalis fit progressus ad assertionis confirmationem, quæ fieri solet argumentis partim inartificialibus, partim artificialibus: prior per adductionem auctoritatum, seu allegationem testimoniorum; altera per ratiocinia, nexum cum re probanda habentia.

§. 2. Siquidem testimoniis res absolvenda fuerit, illorum allegatio hac varietate instrui potest.

Huic assentitur; suffragatur N. N.

Huic

Huic ſententiæ palam ſubſcribit N. N.
Id quoque confirmat, ſuoque calculo approbat N. N.

I. Si veritas adſtruenda auctoritate allegationum ſit veritas dogmatica, congruunt formulæ.

Eandem veritatem dogmatizavit Deus, Chriſtus, Spiritus Sanctus, credique juſſit.
Eandem veritatem profeſſus eſt quoque Propheta, Vir Dei, Diſcipulus Chriſti.
Neque alio modo locutus eſt N. N.
Idem fuſius explanat N. N.
Hoc ipſum contractius expreſſit N. N.
Proxime, & fere iiſdem verbis adjungit ſe N. N.
Nec minus appoſite in eandem ſententiam dixit N. N.
Quod hic profitetur N. N. id ipſum quoque approbavit, & nos docuit Deus, Chriſtus &c.
Quod locum habet, quando minoris auctoritatis dicta ex majori auctoritate adſtruuntur.

II. Si rem hiſtoricam probare intendas ex teſtibus oculatis & auritis, exemplum formulæ ſit.

Neque noſter ſolus hæc aſſerit, ſed & qui rei memorandæ ſpectatores & auditores fuerunt.

III. Si poſitio prophetica, alicujus rei ſpem faciens, per dicta parallela veniat confirmanda & conferenda, his liceat uti formulis.

Eandem ſpem quoque profeſſus eſt N. N.
Hoc ipſum argumentum, divina viſione ſibi objectum, expoſuit Propheta N. N.
In ampliorem hujus ſpei confirmationem, quid ſibi de hac re oblatum fuerit, accurate depingit Vatum haud infimus.
Eandem ſpem in corde ſuo foviſſe Patres anteriores, conſtat ex loco &c.
Jam olim attigit rem Propheta anterior, Mozes, Patriarcha, ubi exponit &c.
Poſt Vatem noſtrum cecinit idem fatum, qui cum ſecutus fuit Prophetam N. N.

Si vero poſitio prophetica comprehendat præſagium mali, phraſes ſunto.

Jam ante hunc noſtrum idem fatum cecinerunt N. N.
Nil novi aut inauditi profert hic noſter, dum tubam Judicii divini in hunc modum inflat, ſed antiquum eſt præſagium &c.

IV. Si poſitio ſit moralis virtutem commendans, aut vitium condemnans, citatio locorum parallelorum quoque cum aliqua elegantia variari debet in hunc, aut ſimilem modum.

Hæc obligatio, aut cautela jam dudum populo præſcripta fuit apud Mozen, & anteriores virtutis cultores, vitæ cuſtodes &c.
Moralem & indiſpenſabilem eſſe illam obligationem, quam igitur ſummo jure exigit hic noſter, vel ex lege morali conſtat.
Ut teneamus haud minus dedecus inferre illud crimen homini Chriſtiano, ac olim Judæis, etiam contra illud inſurrexit Chriſtus, Apoſtolus &c.
Eandem pietatem, juſtitiam &c. quam hic in Vet. Teſt. cernis commendatam, haud minori zelo urſit Chriſtus, Apoſtolus in Nov. Teſt. &c.

§. 3. Res quandoquidem adſtruenda venit argumentis artificialibus. Ubi

I. Probatio ſimplex conſideratur. Hic vulgo adhibentur particulæ aitiologicæ, *nam, quia, quandoquidem.*

Hic variatio exigit, ut quandoquidem alias exhibeamus formulas. V. C.

Ratio evidens eſt.
Nec aliter ſe rem habere patiuntur rationes ſequentes.
Id facile conſtabit, modo attendamus ad &c.
Fundatur illa res &c.
Id extra dubium erit ſi quis nobiſcum cognoſcat, aut pro hypotheſi nobiſcum ſupponat. *Et ſimilia.*

II. Quod ſi argumentatio procedat ad abſurdum, formulæ ſimiles eſſe poterunt.

Sin res aliter ſe haberet, cogimur ſtatuere quod abſurdum quod abſonum, quod a fide Chriſtiana alienum eſt, quod ideam Dei ſubvertit, quod inſitis notionibus contradicit.

Sen-

Sententiam adversariorum subsistere non posse, nisi velint nolint concedant &c.
Prohibemur ab hoc oppugnantium dogmate metu incidendi in hunc illumve errorem.
Traheret hic error post se absurdum &c.

III. Si ratiocinia subjungantur argumentis inartificialibus, rationes in hunc modum introduci possunt.

Nec ratio contradicit.
Lumini revelationis adstipulatur lumen naturæ.
Suadet eandem veritatem indubia rerum theologicarum cohærentia.
Quis enim non animadvertit nexum inter &c.

§. 4 Quod si exceptiones aut objectiones veniant diluendæ, dicimus quidem vulgo & monemus objicere adversarios; verum loquendi ratio exigit, ut hic etiam variationem observemus.

I. Si objectio contineat petitionem principii, & non probet quod probandum erat, atque sic testimonia adducantur in speciem contradicentia, occupamus objectionem sub aliqua concessione V. G.

Fatemur quidem Apostolum aut Prophetam dixisse, scripsisse, pronuntiasse &c. ast probe observandum est, dictum illud non spectare ad idem objectum, non respicere eundem casum, non affirmare secundum idem, ad idem, eodem modo; aliud quid agere auctorem illum, nil amplius asserere quam &c.

II. Si objectio levior sit, formulæ sunto.

Neque vel hylum ad causam facit, quod oggerunt adversarii.
Levioris momenti esse, quod quidam contra movent, nec facile moramur.
Quod objiciunt non pariet, sat scio, hæsitationem.
Quod movent N. N. vel parum exercitatis, qui jam dudum edocti discernere, distinguere &c.

III. Si gravior ſit objectio, poterit hunc in modum introduci.

> Nodum hic faciunt adverſarii vindice dignum.
> Eſt quidem, fateor, haud levis difficultas in objectione, quam movent N. N., facile tamen evadimus, ſi perpendamus &c.
> Primo intuitu pugnare videtur cum hac noſtra aſſertione, Quod movent N. N. aſt ſi rem introſpiciamus diligentius, facile expungitur, ſolvitur &c.

CAP. III.

De tranſitionibus.

§. 1. Ne ſubſultoria ſit oratio, quando tranſeundum eſt ab una poſitione ad aliam, commodæ tranſitiones quærendæ ſunt, quæ efficiunt ut oratio ſponte incidat in rem ulterius pertractandam. Quod ut felicius præſtemus, attendere oportet, quam relationem habeat poſitio a qua diſcedimus ad poſitionem ad quam properamus: nempe, num ſe habeat tranſitus tanquam a cauſa ad effectum ſuum, vel tanquam ab effectu ad ſuam cauſam, vel ut actio ad modum ſuum, ſubjectum ad ſua adjuncta, & vice verſa: vel etiam, ut actio ad ſuas circumſtantias loci, temporis, & ſimilium, quæ ſi quis probe perſpecta habeat, illi non difficilis erit tranſitio.

§. 2. Si a cauſa ad effectum, & contra, fiat progreſſus, cauſa concipitur actionem producere laudabilem aut vituperandam, utilem aut noxiam &c. Adeoque debuit ſub iſto ſchemate pertractari in anteriori deliberatio-

ratione, unde facilis est progressus per interrogationes.

Quis non a tali causa convenientem speret effectum? Quid potuit sperari a mala arbore, nisi mali fructus? Pro dignitate personæ quoque ejus opus est, scelestus scelestia patrat.

N. B. Si vero actio est contra decus auctoris, & contra decentiam muneris, auctor in præcedenti deliberatione describitur cum relatione ad munus suum, & transitio fieri potest in hunc modum.

Quis non ista perpendens a tantæ dignitatis viris sibi spondeat tale aut tale quid? verum ecce omnia evadunt contraria, ut obliviscantur tanti viri suæ dignitatis, ut abutantur sua auctoritate, ut togæ &c. maculam aspergant, debitum munus negligentes ostendunt quid sequitur eorum opus.

Seu contra ab effectu ad causam fiat progressus, eleganter id etiam fiet, si operis in antecedenti deliberatione facta fuerit exaggeratio; ut transitus fiat in hunc modum.

Tam turpe scelus scelestum habere auctorem, quid mirum? Vultis scire a quibus talia patiatur justus? respice calamitatis auctorem, cui tantum inuritur scelus, is est N. N. homo turpissimus, jam a plurimis malis infamis &c.

Sin vero opus antecedaneum fuerit laudatum & commendatum, in hunc aut similem modum fiat transitio.

Cui putas ecclesiam &c. tantum debere beneficium, tantam lætitiam, tantam gratiam? nisi Deo, Christo, homini sancto &c.
Talem effectum præstare non est cujusvis, illud enim ipsum probat auctorem facti sui.
A tam præclaro opere jam olim commendatissimus est populo Dei, qui hic designatur. *Et similia.*

§. 3. Quod si actio describatur ut cum pluribus actionibus conjuncta, vel etiam certo agendi modo restricta, transitus etiam requirit ut sit commodus.

I. Plures quandoquidem actiones concurrunt ad idem effectum, ita ut singulæ in illud influant, & unaquæque quod suum est præstent: quo in casu ab una actione in aliam transimus similibus formulis.

> Accedit & huic ad effectum perficiendum novum studium, alia actio, quam his refert Spiritus Sanctus.
> Verum cum hoc solo non absolvatur quod intendebat N. N. ne opus inceptum non absolutum relinquatur, præstitit præter allegatum & hoc, aliquando paucis accedit, perrexit in opere &c.

II. Si actio describatur cum agendi modo, ab actione ad modum ejus fit transitus.

> Quod ut felicius perficeret, justum observavit agendi modum, gloriosum opus, glorioso quoque curavit modo.
> Commendatum est hoc opus a singulari agendi modo, quem observavit N. N.
> Nec sufficit hoc curasse nisi & curam habuerit decentiæ in ipso agendi modo: quare ut intelligamus nec hoc neglexisse N. N. adjecit ad ipsum Spiritus Sanctus.

§ 4 Quotiescumque subjectum refertur ad sua adjuncta, vel faciunt illa cohærentia ad subjecti restrictionem, vel ad ejus commendationem, aut vituperationem, aliamve qualificationem.

I. Si ad subjecti restrictionem pertineat, aut spectet, a subjecto in vago nominato fit transitus ad specificationem, unde formulæ.

> Ne vero quis putet, tale quid ab omnibus istius ordinis exspectandum esse, aut præstitum esse, cum exclusione

sione ceterorum aliorum, hoc restringit ad hunc illumve &c.
Ast ne putes in vago hoc relinqui, specificatur subjectum arctius.
Ne forte errorem committas & in alieno subjecto quæras, quæ hic affirmabuntur, vel affirmantur, cavet Spiritus Sanctus singulari restrictione.

Aut simpliciter transire possumus remotione ceterarum rerum. V. C.

Sanguis ita commendatus non est hircorum aut vitulorum, quo aspergebatur sanctuarium manufactum, sed ut prudenter monet Apostolus, est sanguis Jesu Christi.

In hunc modum pro subjecta materia etiam in aliis agere possumus, sic excludendo quæ excludenda erant, & alias sub eodem genere continebantur.

II. Si adjunctum spectet ad subjecti satis definiti commendationem, attendere oportet, num forte subjectum fungatur hic munere testis, atque ita adjuncta comendatio adducta sit ad conciliandam ei auctoritatem. Quo in casu a subjecto in ejus commendationem sic transire licet.

Verum cujus fidei est adductus ille testis, sane ex adjuncta commendatione tenere oportet: quod optimæ fidei, indubiæ auctoritatis sit atque acceptatione dignus, quem nominavit textus, quippe homo &c.
Ne quis de hominis fide dubitet, audit hic noster justus, pius.
Ut momentum accedat rei adstruendæ, proponitur nobis hic testis ut pius &c.

Quod si vero commendatio fiat propter opus, a subjecto exspectandum aut præstitum, commendatio illa respiciet subjecti dignitatem, aut sufficientiam ad illud opus; quo in casu introductio quoque variat.

Mag-

Magnum sane est, quod de hoc subjecto asseritur vel assert-
turus est Spiritus Sanctus.
Verum ut constet subjectum rei sufficiens esse, commenda-
tur a munere, a donis, a longa exercitatione, eruditione,
rerum experientia &c.

Cum res præstanda aut præstita haud vulgarem, atque singularem in auctore requirat dignitatem &c.

Ne ejus rei nescii simus, hoc nostrum subjectum describit
textus a dignitate &c.
Quando auctorem operis vocat Regem, Prophetam, Virum Dei &c.

III. Quod si subjecto adjungantur quæ sunt in vituperium, eodem modo possumus concipere transitum cum vituperatione. V. C. Quando Judas proditor audit.

Verum ne hominem turpiter deficientem cum socio viro optimo confundamus, cui erat idem nomen, hoc singulare ei stigma inuritur, quod proditor audiat.
Hunc hominem pro pudendo opere, quod statim illi attribuetur, proditorem, scelestum dicit.
Quem hic introducit Spiritus Sanctus, aut describit, ut hominem pessimæ notæ proponit, dum eum cognominat a proditione, ab odio in pios, ab impietate &c.

§ 5. Quod si ab actionibus ad circumstantias transeundum sit, sive loci, sive temporis, hujus quoque ratio haberi potest.

I. Transitio a facto ad locum potest etiam varium assumere schema, prout locus concipitur, aut violatus, & tunc ad exaggerationem sceleris faciet.

Neque solum id ausus est vel audebit, qui tale scelus perpetravit, verum etiam ausus est in loco sancto, in loco splendido &c.

Hoc

Hoc crimen exaggeratur etiam a violatione loci.

Ut auſus fuerit talia perpetrare in conſpectu Regis, populi, Dei &c.

Sin vero locus ſit rebus peractis & laudatis deſtinatus, in hunc modum fiat tranſitus.

Neque id factum aut faciendum alieno in loco, deſtinatus enim erat huic rei locus in textu denominatus.
Pie quoque obſervavit, aut prudenter, actor hujus ſcenæ locum, utpote actioni conſentaneum.

II. Circumſtantiæ temporis notantur communiter etiam vel propter tempus verum, vel propter ἐυκαιρίαν, vel ἀκαιρίαν. Simplex notatio temporis, ut quo anno, ſub quo Rege &c. res facta fuerit, ut plurimum adjicitur ad majorem elucidationem veritatis rei, adeoque ſic introduci poteſt.

Ne quis dubitet de veritate rei geſtæ tempus aſſignat textus, quo factum illud fuit notiſſimum.
Si tempus requiras, quo res tantæ laudis aut tanti vituperii peracta fuerit; habes hic fidelem indicem, remittit auctor indagatorem rei ad commentarios illorum temporum, ad hiſtoriam iſtius Regis, cujus anno aſſignato factum fuiſſe, ut inquiratur, indicat.

Si vero ἐυκαιρία magis ſpectanda ſit, tranſitus ſic inſtituatur.

Beneficium, auxilium &c. ſane opportune collocatum: erat enim illud tempus ſub Rege illo difficillimum, triſte, lugubre, tale auxilium aut beneficium poſtulans.

PARS POSTERIOR.

DE FORMULIS AD APPLICATIONEM SPECTANTIBUS.

CAP. I.

De basi applicationis per modum conclusionis constituenda.

§. 1. Insignis distinctio est inter textus, qui suis verbis basin applicationis continent, & eos, qui basin applicationis requirunt per modum conclusionis, dicta revocantis aut ad scopum, aut ad thesin.

§. 2. Applicatio ad scopum revocat, quæ explicata fuerant ad consilium scriptoris, atque in iis occurrunt.

I. Applicationes apodicticæ ad scopum Prophetæ, aut Euangelistæ.

A. Si prophetia sit, transitus fieri debet hoc, vel simili modo.

Spem, quam fecit Spiritus Sanctus populo Dei de futuro Christo, Propheta, Sacerdote, Rege, Duce &c. non vanam fuisse comprobat historia sequentium temporum

Qui tanta & talia prædixit de Christo ecclesiæ &c. non fuit sane promissionum suarum immemor, quantocius enim plenitudo temporis venit, quidquid prædixerat, accurate præstitit.

Qui hactenus prævisa ecclesiæ prædixerat & addixerat, cum sit verus & mentiri nescius, fidelitatem quoque suam exhibuit in iis præstandis.

Sin vero prophetia quam tractamus contineat judicia Dei erga hostes, aut castigationes erga populum suum, transitio ita inflecti poterit.

Gravia

Gravia ſunt quæ hactenus vidimus interminata, verum quibus executio ſatis reſpondit, intueamur modo quæ de iis referuntur &c.
Decreta hactenus ex conſilio Dei manifeſtata ſententiam repræſentant, olim quidem prolatam, ſenſerunt enim hæc judicia hoſtes eccleſiæ &c.
Sicuti nullum bonorum verborum Dei in vanum cecidit in terram, ita credendum eſt, nec ullum malorum unquam in vanum abire, in quo ut amplius confirmemur, videamus quem eventum præſagia hæc prophetica poſtea ſortita fuerint; inſpiciamus modo temporum hiſtorias, quo ad iram provocarunt Deum Judæi, Gentes, Anti-Chriſtus, & videbimus quam juſtas ſcelerum reportarunt pœnas.

B. Si demonſtratio hiſtorica revocari debeat ad ſcopum, tranſitus eſto.

Quæ hic geſta narrantur, ſi cum ſcopo conferamus, revera comprobant. V. G. Jeſum vel in primo ſuo ortu omnibus Meſſiæ characteribus fuiſſe inſignitum: nihil enim de Eo narratur, quod non aut ſecundum decentiam muneris, aut ſecundum characteres propheticos in Eo requirebatur.
Quæcumque hic expendimus in Chriſto, eccleſia, populo Dei facta eſſe, revera comprobant Deum fuiſſe cum iis, debitaque præſtitiſſe officia, quæ vocationi eorum congruunt.
Facile hic eſt obſervare viam, ſecundum legem Mozis inſtitutam, vere fuiſſe divinam, quippe in qua Deum habent cum omni ſua clementia obvium, Quem experiuntur Amicum, in theocratia verum populi Defenſorem &c.

Sin vero, quæ hiſtoria narrat, ſpectent ad judicia divina cum populi apoſtaſia conjuncta, in hunc modum inſtituamus.

Viam hanc Dei cum populo defectore adeo ſeveram & rigidam ſi quis penitus intueatur, facile mecum obſervabit in una legis obſervatione eſſe ſalutem, in ejus defectione perniciem: deſertionem legis eſſe fœdifragium excludens ab amicitia Dei, & in iſtis judiciis eſſe damnationem omnis receſſionis a lege; ut proinde hoc ipſo legis divinitas confirmetur, dum eadem ipſa judicia in lege interminata juxta legem infliguntur.

II. Applicationes apodicticæ in ratiociniis. Si quando

textus pertractati cohærent cum propositione anteriori tanquam medius terminus, oportet ut in transitione & hoc moneamus, atque rem ad scopum referamus hoc aut simili modo.

Observemus hic quam solide demonstret, quod sibi demonstrandum sumpserat auctor, dum ratione desumpta ex hac aut illa sede evincere conatur propositionem suam.
Hoc argumento dum utitur Apostolus, Propheta, Psaltes, ad asserendum quod proposuerat supra, non putandum est levioris ponderis esse, at expendendum est, quid virium habeat ad propositum conficiendum.

§. 3. Si conclusio facienda progrediatur ab adhortatione particulari, pro applicationibus practicis basis applicationis fiat per comparationem, hunc fere in modum.

Si Apostolo graves causæ fuerint adversus tentationes, aut mores seculi, in hunc modum monendi aut muniendi Romanos, Ephesios &c. sane nec nobis deerunt rationes hunc ipsum canonem vitæ præscribendi, commendandi vobis, iisdem tentationibus obnoxiis, ab iisdem moribus haud puris aut immaculatis abstinendum esse: ea enim vivimus tempora, quæ eandem, vel haud minorem necessitatem nobis imponunt vigilandi adversus similes tentationes, aut mores.
Quod hic ab Ephesiis, Corinthiis &c. officium requirit Apostolus, id sane putandum est non iis tantum dixisse, sed & omnibus Christianis, eandem viam Christianam profitentibus.

§. 4. Si ab exemplis laudatis aut vituperatis progrediendum fit ab basin applicationis, horum exemplorum ratio ita haberi poterit.

I. Si mala sint hominum scelestorum, ita instituamus.

Observate mecum, quantum stigma hic inurat Spiritus Sanctus transgressori, ut nos discamus cautius mercari, dedecus tale fugere &c.
Qui nostrum audit, dubitare nequit ista nobis ob oculos posita esse ut absterreamur, ut prudenter agamus, & non in simile exemplum infidelitatis incidamus.

II. Quod

II. Quod si vero exemplum peccans sit homo regenitus tentationi succumbens, basis applicationis ita introduci potest.

Cernimus hic virum alias pium, tentationis laqueis irretitum & implicatum, atque a via recta devium factum, nobis in cautelam, ne nimium confidamus nobis.
Videtis hic in exemplo, Auditores, ut & ipsi sanctificati non sint liberi, non solum a tentationum insultu, verum & ab efficacia; ut quandoquidem optimi, sed non satis cauti a concupiscentiis carnis superentur, bellum contra spiritum gerentibus: quibus exemplis uti oportet, non ad imitationem, sed ad prudentiam.

§. 5. Exempla laudata & laudanda pro varietate subjectorum etiam varie revocantur ad basin applicationis.

I. Si Dei exemplum veniat observandum, in hunc modum fiat introductio.

Quotquot mecum tenent Deum sanctissimum nobis esse, & exemplar omnis virtutis, observent etiam in imagine Dei virtutem hic conspicuam nobis, ad imaginem Dei regenitis etiam exprimendam: occurrit enim hic nobis ut vera amoris, misericordiæ, clementiæ imago, quam omni studio exprimere decet.
Etiamsi infinita inter Deum & hominem sit distantia, hoc in casu tamen agnoscendus est in virtutum exercitio vivus clementiæ &c. Typus, quem imitari decet ad imaginem Ejus reformatos.
Cum filios Dei oporteat Patrem referre, sane intermittendum non est beneficentiæ studium: si enim Pater noster cœlestis qualescumque beneficentia sua accumulet, proculdubio & nostrum est Ejusdem in hoc casu calcare vestigia.

II Si Angelorum virtutes in exemplum sunt trahendæ, in hunc modum progredi licet.

Quamvis usitatissimum sit hominibus ad vitiorum suorum extenuationem prætendere se homines esse, non Angelos, nihil-

nihilominus in Regno Dei aliter edocti ſumus, & Angelos eſſe veræ obedientiæ & virtutum typos: proin & ab hoc Angelorum ſtudio exemplum capere decet vere regenitos, quippe in quibus & ipſa imago Dei vividiſſima reſplendet, cui ut conformes evadamus, nobis commendatum eſt.

Quotquot ſincere rogant ut voluntas Dei fiat in terra, ſicuti in cœlis, non poſſunt non ex cœlitibus capere exemplum, quo animo deceat nos voluntatem Dei exſequi: vidimus hic quid Angeli præſtiterint erga Deum, eccleſiam, pios, & fideles &c. proin ut idem animus ſit quoque in nobis oportet.

III. Si Chriſtus nobis veniat in exemplum, in hunc modum inſtituamus:

Quem nobis Deus dedit viæ & vitæ Ducem, Hunc quoque nobis ſequendum eſſe ad omne virtutis veſtigium, nemo facile dubitabit: cumque in textu videamus Eum a manſuetudine, tolerantia &c. commendatum, conſentaneum eſt ut etiam in hac virtute Ejus exemplum ſequamur.

Videte hic exemplum pietatis, charitatis, &c. & quidem Ejus, Qui nos ad ſequelam Sui obligavit, Quique inter diſciplinæ ſuæ primas conditiones exigebat Ipſum ſequi: Luc. IX. ℣. 23.

Videte exemplum Ejus, Qui eſt omnium exemplorum Lapis lydius, Qui peccatum non novit, Qui tutiſſimum vitæ exemplar eſt &c.

Qui potius exempla quam leges ſequuntur, & ſæpe ire qua itur, non qua eundum eſt, ſolent, Hunc reſpiciant, Hunc intueantur, & ab hoc Doctore diſcant, quid in ſimili caſu præſtandum ſit. Hujus legamus veſtigia, ſi tuto incedere velimus.

IV. Si Sanctorum occurrant laudata ſtudia, hoc modo commendari poſſunt in exemplum.

Cernimus hic, quid Spiritu duce in præſenti caſu fecerint ſanctitatis ſtudioſi, nos qui ad idem feſtinamus præmium, ad eandem coronam, qui in eodem degimus ſtadio, preſſe ſequamur laudata veſtigia; quippe qui ſub eadem obligatione hoc ſtadium ingreſſi ſumus, eadem vocatione vocati, iiſdem vinculis obligationis obſtricti, ſub eadem lege militantes, ejuſdem Ducis ſervi &c.

Qui laudem quærit quæ ex Deo eſt, non quæ ex hominibus, lau-

laudatum hoc exemplum perpendat, ut videat, qua in re studium suum cum laude collocare possit.
Vides hic strenuum Christi, Dei &c. imitatorem, nos & hunc sequamur ut cum ipso evadamus imitatores Christi.

CAP. II.

De basi applicationis per modum porismatis.

§. 1. Si textus ipse contineat argumentum in basi applicationis repetendum, oportet etiam ut introducatur cum aliquo ambitu,

§. 2. Quod si argumentum contineat veritatem quandam dogmaticam, repetitio argumenti hic proponi potest per modum collaudationis hunc in modum.

Stabit itaque, & perstabit in æternum veritas tam sollicite in textu nostro proposita, & per omnem analogiam fidei comprobata, quod &c.
Quis jam amplius dubitet de veritate dogmatis? quod tanquam a Spiritu Sancto edoctum profitetur ecclesia.
Videtis hactenus veritatem ex Deo Auctore Ejusque Spiritu dogmatisatam, hic a Christo, Propheta, Apostolo &c. nempe quod &c.

§. 3. Si sit officium homini Christiano quasi lege præscriptum, introduci potest basis applicationis.

Agnoscimus itaque hic vitæ canonem omni modo ab homine Christiano sequendum aut observandum.
Qui itaque velit respondere vocationi hominis Christiani, hunc decet semper ob oculos habere, quod hactenus nobis præscripsit N. N. nempe quod &c.
Videtis hic obligationem, ejusque exactam delineationem, quam solvere oportet, quicunque se fœderatum Dei profitetur, Christi servum, Dei filium &c.
Ex dictis constat, quo vitæ genere professio Christina ornetur, nobisque ornanda sit.

§. 4.

§. 4. Si in textu ſit promiſſio, introductio ad baſin in hunc modum fiat.

Videtis quanta nobis ſpes facta ſit, quotquot ad œconomiam ſpectamus Dei, & inter credentes filii Dei facti ſumus, dum promiſiſſe nobis Deum cernimus &c.
Quanta erga nos ſit divina gratia, qua Semet Ipſum obſtrinxit ſuis verbo hactenus enucleato, animadvertent facile omnes, qui ad boni expoſiti magnitudinem attenderint.
Verbum hoc Dei bonum, quod hactenus expendimus, inter ea numerandum eſt, quæ non fruſtra cadent in terram: Qui enim hoc dixit & nobis addixit, fidelis Deus eſt, mentiri neſcius.

§. 5. Si ſit promiſſio conditionata, propoſitio talis eſſe poteſt.

Videmus proin in hactenus expoſitis viam minime fallacem, a ſummo viæ Commonſtratore patefactam, ut quæ ſuſpenſa eſt in fine ſtàdii corona, certo jam attingere liceat, ſi quod præſcriptum eſt retineatur. E. G. Hic per fidem aditus eſt ad vitam, per reſipiſcentiam ingreſſus in Regnum cœlorum &c.
Confirmemur itaque in ſpe boni, qui conſcientiam habemus peractæ ſtipulationis, hujus enim eſt beneficium ex immutabili Dei fœdere.
Via, quam hic commonſtrat Spiritus, ſane beata eſt, qui eam calcat, non poteſt non obvium habere Deum ut beneficum, quippe Qui Ipſe nexum conſtituit inter virtutem & præmium, inter officium & ſpem &c.

§. 6. Si ſit comminatio cohærens cum aliquo vitio, ſimili modo inſtituere licet.

Hæc audiens videt quid ſibi fugiendum ſit, ſi iram Dei venturam effugere velit.
Agnoſcendum hinc quantum malum parturiat peccatum, quantum inferat damnum, omni homini ſanæ mentis evitandum.

§ 7. Poteſt quoque argumentum, pro baſi repetendum, commendari ab auctore, qui illud in textu inculcabat ita aliquando qui loquitur eſt.

I. Deus

I. Deus, quo in casu hujusmodi introductiones obtineant.

Videtis Auditores, quid maximus Ille Imperator, unus legis Imperator, Qui servare & perdere potest, a subditis suis requirat, quid exigat; Cui obedientiam negare impietas est, Cujus legem qui rejicit θεομάχος est.

II. Si Christi verba sint pro basi applicationis repetenda & faciant ad fidem, transitus hic aut similis esto.

Quis & quantæ sit auctoritatis, qui hanc veritatem nobis credendam præscribit, nempe &c. neminem latet: Unigenitus est ex sinu Patris prodiens, Qui, quæ apud Patrem vidit, nobis declaravit, Cui revelationem tanti mysterii debemus.

Sin vero Ille Ipse nobis officium præscribat cum aliqua legis elucidatione, hoc modo progrediamur.

Notate hic Angelum Interpretem, singulari cum sanctitate resplendentem, id egisse ut spiritualem legis mentem teneamus, ut suos ad sanctitatem, Deum decentem, revocaret. Quam egregie comprobavit hic Dominus doctrinæ suæ sanctitatem, dum ad sincerum pietatis studium revocat Discipulos? pellucet hoc vel in nostro monito, in lege ipsius hactenus excussa.

III. Si locus officium præscribens sit propheticus ex Moze, Prophetis, aut Hagiographis, basis introduci potest cum commendatione auctorum, in hunc fere modum.

A. Ut si Mozes sit, ita introducatur.

Hoc officium populo Dei præscripsit legis minister, fidelis ille testis in domo Dei: qui ore ad os cum Deo locutus, sanctitatem Dei intime perspectam habebat.

B. Si ex Salomonis Proverbiis pertractatum sit gnoma, in hunc modum fiat propositio.

Videtis, quod in domo prudentiæ hic præscribat Rex sapientissimus, imo ipsa Sapientia quo laqueos tentationis evadere possumus. Qui prospiciebat enim omnes technas Diaboli, & adversariorum Regni Christi, prudentissimumque procul dubio dedit consilium; qui hanc sententiam præscripsit &c.

ut nihil nobis reliquum sit, quam obtemperare sapienti consilio.

C. Si ex Davidis Psalmis quidquam pertractatum fuit, quod ad officium pietatis, temperantiæ, aut justitiæ spectat, in hunc modum introducamus basin.

Quod hactenus expendimus officium, Virum secundum cor Dei ex meditatione legis derivasse, haud dubitandum est, & Spiritum Sanctum dictasse, protulisse ut indubiam nostrum omnium obligationem contineat.

D. Si Propheta, ita instituamus.

Sic Vir Dei, qui non ex lubitu hominum, sed afflatu Spiritus locutus est, tanquam Legatus Dei nos instruit de officio debito, atque ad officium revocat &c.

IV. Monita Apostolica, si ad basin applicationis sint revocanda, hoc vel simili modo proponuntur.

Qui incubuerunt ecclesiam Christo sistere inculpatam, merito invigilarunt ut expositi hactenus officii studio glorificemus professionem Christianæ fidei.

Sic imitatores Christi nos vocant ad conversationem Christianam digne instituendam: ipsi in officio isto viva exempla, viæque Duces &c.

CAP. III.

De applicatione ad reprehensionem.

§. I. CUm reprehensio varias agnoscat partes,, priorque respiciat historiam criminis, illa fieri potest.

I. Accusatione in hunc modum.

Pessima in secula nos incidisse, vel hoc solum argumento est, quod rari sunt, licet sub nomine Christiano, qui in hoc officio se exerceant. Maxima Christianorum turba avertit se a decenti hujus officii studio, dum in contraria ruunt vitia, implicati oppositis studiis.

II. De-

II. Deploratione in hunc modum.

Utinam nobis non magna esset causa deplorandi variorum hominum statum! qui in contraria ruunt, longe alia spectant, & obligationem illam perfide rumpunt &c.

§. 2. Convictio pars altera est, quæ perficitur revocando homines ad signa vitiorum, fere in hunc modum.

Fateor esse, qui mira hypocrysi scelera obvelant, crimina elevant, imo sæpe facta sua interpretantur ac si legi non essent contraria: hos hypocritas & obvelatos transgressores ad tribunal conscientiæ revocamus, ut attendant an cum officii præstatione consistere queant hæc mentis consilia, hic gloriæ Divinæ neglectus &c.

§. 3. Dehortatio, quæ tertia pars est, introduci potest attendendo ad naturam argumentorum, ex qua sede nimirum desumantur.

I. Si a pudendo seu inhonesto.

Itane prostituti pudoris potest esse homo Christianus? ut faciem Dei respiciat & ad illud crimen non pudesiat.

II. Si ab iniquo.

Deplorandum est hominem rationalem ita ex mente excussisse rationem æquitatis, ut sibi licere existimet, quod adeo ab omni ratione recedit.

III. A damno ita instituatur.

Putasne tibi spondere posse aliquem viæ istius perversæ optandum exitum?

An tantopere excæcati sunt mentis oculi, ut non videas o homo, pœnitendos istius seminationis fructus fore &c. viam illam tuam tendere ad mentis perniciem: ad majorem implicationem in peccatis &c.?

IV. A comminationibus divinis.

Ne quæso pergatis eo quo incepistis pede, nec fallamini vanis cogitationibus, manet similes ira divina.

Qui non vanus est in comminationibus jam in Sacra Scriptura minatus est horrida Judicia, non nisi per pœnitentiam avertenda.

Vobis, si pergere stat sententia, tandem sera erit pœnitentia, quando ad repetendas pœnas evigilabit Deus: dixit enim jam olim, & in comminationum suarum catalogo recensuit sententiam, in tempore denunciandam &c.

CAP. IV.

De applicatione ad officium in usu adhortationis.

§. 1. Occurit hic primo loco officiorum præscriptio, ubi si transitus fiat a dehortatione ad adhortationem, in hunc modum fieri potest.

Verum ad vos me converto dilectissimi fratres in Christo, de quibus meliora speramus, vestrum erit itaque diligentius curare obligationem vestram, illamque singulari studio promovere, atque Deo solvere, vestrum est præstare officium in studio virtutis hactenus præscriptæ.
Vos quod attinet, quos timor Dei corripuit ad effugiendam iram Dei, ne in simile exemplum Judicii incidatis, curate potius viam vitæ etiam in hujus virtutis praxi calcare diligentius.
Ast quotquot se profitentur ad Deum conversos, & effugisse Diaboli laqueos, scitote vestrum esse fructus proferre resipiscentia dignos, atque respondere verbo vocationis: inter virtutes, ad quarum praxin vocati estis, etiam præcellet ea, quam hactenus proposuimus.
Quisquis vero fidem suscepit, teneat se obligari ad hunc fidei fructum omni studio proferendum, est enim inter fructus fidei commendata virtus.

§. 2. Quod si vero officium per partes sit inculcandum, aut certis quibusdam modis amplificandum, transitus ab una parte in aliam etiam observetur commodus: si enim prior pars aut modus absolvatur, transitus ad alteram partem fiat simili modo.

Nec putes o Christiane jam te omne officium præstitisse, restat & aliud cum priori conjungendum, ut officium perficiatur, haud minori mentis cura præstandum &c.

§. 3. Altera adhortationis pars erat hominis incitatio per motiva, seu argumenta officium suadentia.

I. A.

I. A neceſſario ſi ſit argumentandum, fieri poteſt aſſertione.

Niſi hoc officium curaveris ſedulo, credas firmiter non obtenturum te viæ finem, nec aſſecuturum præmium, quod Deus promiſit.

Aut interrogative.

Hæc ſi neglexeris putaſne tibi paratum eſſe præmium, quod Deus ſtatuit in hoc ſtadio currentibus &c.?

II. A legitimo, cum aſſertione.

Si non ſis neſcius, quid lex, quid ratio præſcribat, ſane omittere non poteris, niſi cum contemptu legis, aut rationis, quod utraque præſcribit; dicit enim lex, dicit ratio &c.

Vel etiam interrogative.

Tune, qui legem audiviſti, qui rationem colis, præter omnem rationem negligeres, quod officii tui eſt?
Itane immemor es beneficiorum Dei te obligantium?
Nonne tenes mi Chriſtiane, quibus te obſtrinxerit Deus beneficiis? Quam extorſerit tibi ὁμολογίαν in ipſa confœderatione cum Deo, quando jujejurando fidem dediſti.

III. Ab honeſto ſi ſit argumentandum, in hunc modum incipiamus.

Nonne homini, nedum Chriſtiano glorioſum eſt iſta cogitare? hæc agere? ſane dignitas Chriſtiani nominis poſtulat ut rem hanc curemus laude dignam, quam vel ipſi impii celebrare coguntur; decus Angelicum eſt; inter virtutes Deum commendantes amabilemque Ejus gloriam repræſentantes eſt hæc virtus. Quod ſi ergo profeſſionem Chriſtianam adornare velis; etiam hic ornatus tibi comparandus eſt.

IV. Ab utili.

Dic, age, quid magis faciat ad gloriam Dei, ad ædificationem proximi, ad propriæ conſcientiæ tranquillitatem, ad vocationis, & electionis noſtræ ſtabilimentum? quam in hac virtutis praxi ſe operoſum exhibere.
O quantum gloriæ accedet ad nominis Dei celebrationem! quantum promovebitur Regnum Chriſti! quantum ſubnaſcetur gaudium ſpirituale! quanta erit veſtra conſolatio, ſi in hoc ſtadio currentes inveniamur.

§. 4. Quod ſi adhortationi aliquod conſilium ſit ſubjungendum, hoc fieri poteſt.

I. Aſſertive, in hunc modum.

Hæc qui perpenderit, ut Chriſtianum decet, non dubito quin in animum induxerit commendatum hactenus officium ad praxin revocare: verum ut felicius progrediatur opus decretum, non poſſum non quin commendem, quæ ad faciliorem executionem rerum facient. Proin obſervate circa hoc opus &c.

Ubi media veniunt ſubjungenda

II. Per modum occupationis, vel objectionis, hoc modo.

Fateor, arduum eſſe opus quod hactenus commendavimus, atque in hoc ſtadio currenti, vel currere volenti multa fore obſtacula quæ curſum ſiſtant, multa fore quæ hominem ab incepto aut propoſito revocent.

Videtur quidem durum carni jugum, ſed leve fiet, ſi modo placuerit legitimam eligere methodum, mentemque obfirmare hiſce cogitationibus, aut animum abſtrahere ab hiſce malorum irritamentis.

Fateor nos verſari in mundo, curiſque mundanis perpetuo abſtrahentibus; ita Tentator eſt ab inſidiis, ut perpetuo immittat in nos inſtrumenta aut curas &c. quæ curſum intervertunt; verum hiſce opponamus nos &c.

CAP. V.

De conſolatione.

§. 1. SEquitur tandem uſus practicus, qui eſt conſolationis, ubi occurrit oppoſitio rationum adverſus metum, aut triſtitiam.

§. 2. Adverſus metum malorum imminentium, ſi erigendus ſit animus, ſpes illi contraria facienda eſt, atque collectio uſus in hunc modum introduci poteſt.

Hanc vim qui calleat, ſeu hanc veritatem qui firmiter retinet, inveniet ſcutum fidei ſuæ ſatis roboratum adverſus ignea Satanæ tela: ſolet quidem ille fidem quatere multis terriculamentis malorum, animumque noſtrum conatur implicare

care multis dubiis, verum qui fide tenet, quod est in propositione, aut viam retinet, quæ est in officii exactione, non amplius habet metuendi causas.

Cui propositioni subjungatur historia variarum fortunarum, quas metuunt homines, nec non ratiocinium, quo demonstretur nihil habere eos metuendum.

§. 3. Si vero consolatio intendat tristitiam animo eximere, ex præsenti malo natam, poterit introductio consolationis in hunc modum fieri.

Hæc audite, atque hæc curate vos lugentes Zionis, pauperes animo, fracti corde, turtures gementes *& similia.*

Et similes compellationes quæ alternari, & substitui possunt.

Tristis quidem & lugubris videtur sors vestra, verum est hic balsamum in Gilead, est hic verbum consolationis, quo liceat in gaudio inniti.
Non est, credite mihi, malum vestrum tantum, quam quidem ex imaginatione videtur.
Verum non est malum vestrum, sed tantum in speciem, quod si per analysin resolvamus, longe aliam referet speciem, quam quidem primo intuitu videtur.
Hæc si ita sint, non est ut amplius luctui locum concedatis; qui infortunio externo videntur afflicti, aut tentationibus spiritualibus subjecti, propter illa corporalia non minus sunt felices, non propter tentationes spirituales minus a Deo dilecti; patent enim ex hisce malis secundum apparentiam qualiscumque conditionis sint fideles, quippe qui militia spirituali sunt exercendi.

Allegentur itaque hic fideles eodem modo aliquando tentati, & urge ex textu rationes demonstrantes divinam gratiam non pendere ab istiusmodi casibus.

§. 4. Quod si ad majorem confirmationis consolationem requiratur usus explorationis per signa & κριτήρια, in hunc modum pergere possumus.

Sin tu ex imbecillitate animi in hisce nondum acquiescas, age, revoca mentem ad lapidem lydium sinceræ explorationis, & obser-

obſerva, num in te invenias hæredis gratiæ notas? quæ facile commonſtrabunt, num iſtæ Dei promiſſiones ſpectent ad te, num ſecus.

§. 5. Quod ſi vero conſolatio tanquam uſus primarius fuerit concionis habitæ, & in applicatione primus; poſſumus per modum conſilii adhortationem facere in hunc modum.

Verum cum non ſit omnium iſta conſolatio, & non ſit panis projiciendus canibus, oportet ut caute progrediamur, nec ad carnalem ſocordiam rapiamus maximas illas conſolationes; ſpes enim, quæ hic ſubnaſcebatur, non eſt omnium, non eorum ſaltem, qui &c.

Ubi ex textu & circumſtantiis colligi debent habitus mentis contrarii, atque non aliter hic agendum ac fieri ſolet in reprehenſionibus, unde progrediendum ad propoſitum officium in hunc modum.

Verum, qui hanc ſpem ſibi ratam facere, velit ut poſſit gloriari in ſpe gloriæ Dei, aut in ſpe gratiæ & conſervationis divinæ, ea curet quæ electionem & vocationem firmam faciunt, quæ ita ſincere ſperantes decent.

Cui ſubjungere oportet officia huc facientia.

Notandum quod hic ſigna in exploratione commemorata ſæpe commutentur in officia, dum commendamus ut iſtos habitus, iſtas virtutes expriment, quæ alias in notis includuntur poſt monitum.

Hiſce itaque præſcriptis commendamus, ut ex lectione bonorum Auctorum, imprimis ex Practicis vivaciſſimis, ſimiles formulas loquendi colligant tirones, & ſub juſtis ſuis titulis annotent, ut ſic copia dicendi fiat quotidie auctior & amplior.

F I N I S.

HER-

HERMANEUTICA
SCRIPTURÆ PROPHETICÆ,
METHODO MATHEMATICA DEMONSTRATA.

HERMENEUTICA

SCRIPTURÆ PROPHETICÆ, METHODO MATHEMATICA DEMONSTRATA.

PRÆLIMINARIA.

§. 1.
Ermeneuticam sacram, quatenus ad solas Scripturas Propheticas restringitur, traditur; ne terminorum ignorantia nos teneat suspensos, in antecessum una, atque altera terminorum definitione huic rei lucem fenerare decrevimus. Quapropter quid sit sermo Propheticus, quid ἑρμηνεία, quid verus sensus, accipe.

I. Prophetia est historia anticipata rerum tam in ecclesia, quam in mundo gerendarum, prout juxta æternum Dei decretum sunt in fatis.

II. Sermo autem Propheticus est systema verborum, quibus mediantibus historia illa anticipata, jam olim publicata, & omnium indagationi exposita fuit.

III. Ἑρμηνεία vero est assignatio veri sensus, quæ instituit per ostensionem significationis sensus verborum, in Propheticis istiusmodi enarrationibus adhibitorum.

IV. Tandem verus sensus nihil aliud est quam talis de rebus enarratis conceptus, qualem sermonis auctor auditorum, vel lectorum menti insinuare suo conceptu decreverat. Atque adeo mentem loquentis secundum verum sensum percipere autumandus est, qui idem de rebus concipit, quod sermonis auctor de iis concipi voluerat. Hæc autem voluntas dijudicanda est juxta verborum signi-

ſignificationem; nam cum verba, & vocabula cujuſvis populi conſenſu inventa, ſignorum vicem præſtent, & quidem in eum finem adhibita, ut certas quaſdam & determinatas notiones ac ideas excitent; nemo iis utitur niſi animo aliquid ſignificandi, & quidem illud ipſum, quod verba proprio ſignificandi munere præſtare poſſunt.

§. 2. Porro cum tota noſtra conſideratio verſetur circa rerum futurarum hiſtoriam, quatenus illa in Sacris nobis tradita, & publico uſui expoſita eſt; mentem noſtram, antequam penitius ſacrum hoc penetrale ingrediamur, veritatum quarundam æternarum contemplatione, quibus hæc omnia innituntur, nonnihil retinendam eſſe arbitramur: quo majori cum animi convictione reliqua perſcrutari & animadvertere poſſimus. Illas autem veritates hiſce *axiomatibus* complectimur.

I. Nimirum rerum futurarum cognitionem non niſi ab Auctore omniſcio, id eſt, Deo ipſo originem ſuam referre.

II. Huic autem æque facile ac decorum eſſe ea, quæ poſt multa ſecula ſecutura ſunt, revelare quam res proxime inſtantes, & ocius venturas.

III. Neque potuiſſe hunc omnis ſapientiæ, & veritatis Fontem ſermonem ſuum alio revelare modo, quam qui cum virtutum ſuarum gloria exacte congruerit; cum Se Ipſum abnegare non poſſit.

§. 3. Quibus ita poſitis & conſideratis, putamus æquiſſimo jure nos *poſtulare* poſſe, ut nobis concedant vel ipſi horum ſacrorum hoſtes.

I. Non eſſe nihil, aut ulli hominum illicitum attendere ſermoni Prophetico, & eorum intellectum indagare, ut exinde erudiamur.

II. Scripturas illas, quæ perhibentur tradere ſermonem Propheticum, eum in finem aſſidua lectione, & inveſtigatione evolvere.

III. Et quas experimur vere θεόπνευςους reverenter habere, tanquam Deo Auctore dignas, de iis omnia maxima præſumentes.

§. 4. Hiſce principiis, quæ numero pauca, ſenſu clariſſima, pondere autem maxima ſunt, nunc univerſum quod molimur ædificium ſuperſtruamus, & pluribus ex hiſce hypotheſibus deducendis viam præparemus, qua data, felicius in arcana Prophetiarum introducamur.

PRO-

PROPOSITIO I.

Scriptura Prophetica libris canonicis contenta, & ecclesiæ Christianæ tradita, est θεόπνευστος.

Quoniam per experientiam constat, multa vaticinia, justo loco, & tempore impleta, veras Prophetias fuisse, cum eventus prædictionibus accurate responderint, & nemo dubitare queat, rerum futurarum cognitionem Deum Ipsum habere Auctorem, juxta §. 2. I. sequitur manifesto Scripturam Propheticam, libris canonicis contentam, & ecclesiæ Christianæ traditam, cujus vaticinia plurima hoc pacto experimur ipso eventu comprobata, esse θεόπνευστον. Q. E. D.

PROPOSITIO II.

Scriptura Prophetica, quæ est θεόπνευστος, etiam est infallibilis veritatis.

Scripturam Propheticam divinæ auctoritatis esse, jam constat per antecedentem propositionem. Neque etiam dubitandum est, quin omne Verbum Dei hoc modo sit revelatum, ut congruat cum gloria virtutum Dei, adeo ut Deus nullo modo videri possit Se Ipsum abnegare §. 2. III. Quoniam autem inter virtutes Dei maxime elucet Illum esse veracem, & omnis veritatis Fontem, sequitur omne Verbum Dei esse infallibilis veritatis. Q. E. D.

Si Verbum Dei falleret, Ipse Deus in verbo loquens falleret, atque adeo Se Ipsum abnegaret, quod est absurdum, & contra axioma §. 2. III.

COROLLARIUM.

Hinc sequitur omnes partes Sacræ Scripturæ inter se collatas, consentire debere absque ulla vera contradictione, & per omnem analogiam.

PROPOSITIO III.

Scriptura Prophetica præsumenda est intendere scopum nobilissimum.

Quicquid enim non congruit cum gloria virtutum Dei, illud a Deo removendum est §. 2. III. & consequenter etiam a Scriptura Prophetica, quæ est Verbum Dei per prop. I. Jam vero rebus immorari minoribus, easque summis moliri conatibus, illud est nugatorum, & hominum non sanæ mentis, atque adeo in Scriptura Prophetica non admittendum, verum ejus contrarium præsumendum. Q. E. D.

PROPOSITIO IV.

Scriptura Prophetica quoque præsumenda est agere de rebus, & subjectis ad scopum rite pertinentibus.

Alias argumentum pertractandum toto scopo excideret & aberraret, quod cum sit stultitiæ argumentum, gloriæ sapientiæ contrarium est: jam vero de Deo sentire, quod cum gloria virtutum Ejus non congruit, absurdum est §. 2. III. & per consequens a Scriptura Prophetica removendum est. Q. E. D.

PROPOSITIO V.

Scriptura Prophetica porro etiam præsumenda est, dum in argumenti pertractatione describit subjectum sermonis, ita loqui ut verba juste in alienum sensum rapi non possint.

Id enim si fieret, Auctor sermonis merito imprudentiæ arguendus esset, quoniam prudentiæ est caute, & circumspecte loqui, omnia limitando, ne cuipiam sciens aut volens cedat occasionem a vera mente loquentis deviandi. Cum autem Scriptura Prophetica ita exasciata sit, ut congruat cum omnibus virtutibus æternæ Mentis §. 2. III. illa vitia ab ea removenda sunt, quæ forent imprudentiæ, id est, quæ darent alicui occasionem rapiendi verba in alienum sensum. Q. E. D.

PRO-

PROPOSITIO IV.

Scriptura Prophetica tandem etiam præsumenda est, argumentum suum ubique pertractare justa methodo.

Nam cum omnis sermo ἀμέθοδος, utpote confusus & inordinatus, indicium sit confusæ mentis, ac defectus sapientiæ; constat, eum Deo, utpote Auctori sapientissimo attribui non posse, quapropter etiam illud vitium à Scriptura Prophetica removendum est, utpote cum gloria virtutum Dei non conveniens §. 2. III. Q. E. D.

CAP. I.

DE SCOPO INVENIENDO.

§. 1. Juxta sententiam Logicorum, *Nunquam verba loquentis præter auctoris scopum accipienda sunt*, cum omnem accipiant genium, atque elegantiam, nec non verum sensum ex illa relatione, quam habent ad scopum, qua amissa facile etiam detorquentur ad eam sententiam, quæ ab auctoris mente quam maxime aliena est: hinc sequitur necessarium esse, ut huc omnem mentis aciem ac attentionem convertamus, quo possimus scopum in Scriptura Prophetica intentum invenire, ne Deo aliena affingamus, & præter Ejus mentem, & scopum conficta totum doctrinæ systema invertant.

§. 2. Est autem scopus loquentis nihil aliud quam sermonis ratio, & finis, quapropter totus sermo instituitur, ut auctor fructum aliquem laboris reportet. Jam vero liceat nobis supponere.

I. Deum nihil frustra agere, id est, absque agendi ratione, aut etiam præter scopum: cum illud ipsum esset agere præter omnem rationem, quod in animal rationale, multo minus sapientissimum Numen cadere non potest.

II. Finem operum Dei quorumcunque esse, ut gloria virtutum suarum ab omnibus mente præditis agnoscetur. Quod sine dubio etiam concedendum est; nam cum Deus Se Ipsum abnegare non possit, adeoque necessario Sui rationem habeat, & per se clarum sit Enti infinite perfecto quicquam accedere non posse, sequitur, nullum alium Ei relinqui operum suorum fructum, quam ut virtutum suarum gloria a pluribus agnoscatur, & laudetur.

§. 3. Quibus ita positis etiam *postulamus*, & quidem jure merito, ut aucto-

auctori ſcopum ſuum alibi explicanti fidem non denegemus; quotieſcumque Ipſe profitetur, quid illud ſit, quod ſuo opere intendat. Idque multo magis Deo infallibili, Sacrarumque Literarum benigniſſimo Revelatori nos debere, facile quiſvis agnoſcet.

§. 4. Nunc e diverticulo in viam. Poſtquam ex conſideratione maximorum moliminum, quibus Deus olim *πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως patribus locutus* eſt *ἐν τοῖς προφήταις*: Hebr. 1. ℣. 1. confecimus Deum Prophetias eccleſiæ ſuæ tradidiſſe ſcopo nobiliſſimo, id eſt, rerum pondere graviſſimo, & fructuum ubertate ampliſſima; nunc ſcopum Prophetiarum per partes exhibere decrevimus, quo rem diſtinctius percipiamus.

PROPOSITIO I.

Primum in ſcopo Prophetiarum eſt gloria gratiæ divinæ, in eccleſia exercendæ omni tempore.

Ex definitione Prophetiarum conſideramus opera Dei, juxta Ejus decretum futura, & quidem etiam in eccleſia: quæ traduntur tanquam hiſtoria anticipata multa ſecula. Gratiam autem divinam conſideramus ut exercendam ſolummodo in eccleſia: utpote quæ eſt univerſitas hominum Dei gratia ad fidem adductorum, & porro ſalvandorum. Huic gratiæ juxta Scripturam attribuimus *gloriam:* Epheſ. 1. ℣. 6. quia Deus, ne Se Ipſum abnegaret, eam decrevit exercere glorioſiſſimo modo, ſervando omnem virtutum ſuarum decentiam: adeo ut omnes Ejus perfectiones in illud ipſum conſpirare videantur quam ſancte & juſte; nec minus ſapienter, & potenter Deum gratiam ſuam in homines peccatores & æternæ damnationis reos conferre ex Theologia revelata didicimus.

I. Cum ergo certum ſit, finem operum Dei eſſe manifeſtationem gloriæ virtutum ſuarum, ne Sui non habuiſſe rationem videretur, per ax. III. Eumque nihil fruſtra agere, per ax. I. & Scripturæ Propheticæ nobiliſſimo ſcopo traditæ ſint per prop. prælim. III. ſequitur finem revelationum Propheticarum etiam ad gloriam virtutum Dei referendum eſſe. Et cum omnes virtutes Dei in operibus ad eccleſiam ſpectantibus quaſi ad ſolius gratiæ decus, & honorem conſpirent, ut illa nobis glorioſior appareret, prout oſtendimus in præcedenti explicatione hujus propoſitionis, ſequitur eatenus recte gloriam gratiæ divine magis reſtricte dici ſcopum, finem, & rationem Scripturæ Propheticæ. Q. E. D.

II. Accedit, quod Auctor Prophetiarum hunc revelationum ſuarum ſcopum alibi quoque expreſſe declavaverit. Vid. 1 Petr. 1. ℣. 10. Cui proinde juxta poſtulatum §. 2. fides deneganda non eſt.

PRO-

PROPOSITIO II.

Alterum in ſcopo Prophetiarum eſt nos docere cognitionem Chriſti, tanquam Qui ſit omnis gratiæ Fundamentum, & Fons.

Probe notandum, doctrinæ de gratia in eccleſia exercenda, ſemper includi Chriſtum, utpote Qui ejus ſit Fundamentum & Fons, quod lectori vel per experientiam conſtat. Neque ullum gratiæ exercitium Deo decorum eſt, niſi mediante Chriſto, quod conſtat ex idea juſtitiæ divinæ: quoniam autem Prophetia eſt hiſtoria rerum futurarum per defin. præl. I. res autem futuræ hic præcipue ſpectantur, quæ in conſilio gratiæ divinæ ſunt decretæ per propoſitionem antecedentem, hac doctrina Chriſtus quoque neceſſario includitur, utpote ſine Quo doctrina gratiæ non recte percipitur. Q. E. D.

Hinc etiam fit, quod Scriptura expreſſis verbis teſtetur, Prophetiam de Chriſto præbere teſtimonium: Joann. v. ℣. 39. 1 Joann. v. ℣. 9—11. Cujus teſtimonium eſt Spiritus Prophetiæ: Apoc. XIX. ℣. 10. In Quo omnes theſauri ſapientiæ, & cognitionis exiſtunt: Epheſ. I. ℣. 7—10. Coll. II. ℣. 3. Et ſine qua cognitione ubique nil niſi ſpiſſæ ſunt tenebræ: II Cor. IV. ℣. 6. Adeo ut doctrina de Chriſto ſit fundamentum: I Cor. III. ℣. 11. Et quidem etiam Prophetarum: Epheſ. II. ℣. 19—22. Quibus teſtimoniis divinis juxta poſtulatum noſtrum fides utique adhibenda eſt.

COROLLARIUM I.

Quapropter omnia in Prophetiis ad Chriſtum referenda ſunt, utpote de Chriſto tractantia, vel propter Chriſtum revelata.

Cum enim Deus nihil fruſtra, id eſt, præter ſcopum agat, non tradidit hanc doctrinam ut doceret nos ea, quæ natura ſunt cognita, ſed quæ cognitionem naturalem tranſcendunt, ac præter revelationem nemo indagare potuiſſet: jam vero totum illud myſterium, ejuſque diſpenſatio pertinet ad Chriſtum, ob Quem omnia præternaturalia homini revelantur

COROLLARIUM II.

Omnes quoque & ſinguli Prophetæ per conſequens ac Chriſto egerunt.

Nam conſilium gratiæ, quod ſine doctrina de Chriſto non intelligitur, quodque Filium Dei omnibus gratiæ theſauris, omni tempore diſpenſandis, voluit præficere: a nemine Prophetarum ſine doctrina de Chriſto proponi potuit. Cumque hic eſſet omnium ſcopus gratiam Dei in Chriſto celebrare, nemo eorum non de Chriſto teſtari potuit.

Unde etiam profluit quod in Sacris totidem verbis dicatur, omnes Prophetas de Chriſto locutos fuiſſe, nemine excepto: Luc. XXIV. ℣. 25—27. ℣. 44—46. Act. III. ℣. 18. 24. X. ℣. 43 coll. Rom. I. ℣. 1. XVI. ℣. 25, 26.

PROPOSITIO III.

Tertium denique in ſcopo Prophetiarum eſt, eccleſiam confirmare hujuſmodi ſolatiis, quæ præbent ei ſpem in Deum.

Quoniam Prophetia eſt hiſtoria rerum in eccleſia, vel propter eccleſiam in mundo gerendarum, per defin. præliminar. I. certum eſt, Deum intendiſſe hac doctrina eccleſiæ commodum, ejuſque ædificationem. Et quoniam res illæ futuræ hic reſpiciuntur quatenus ſunt res eccleſiæ conferendæ, per prop. II. ſequitur, earum rerum ſcientiam generare non tantum futurorum præſcientiam, ſed propter infallibilem Sermonis Prophetici veritatem, per prop. præliminar. II. etiam certam earum rerum exſpectationem. Jam vero certa futurorum beneficiorum exſpectatio nihil aliud eſt quam ſpes ipſa, quem fructum non potuit non intendere Auctor hujus Verbi ſapientiſſimus, & prudentiſſimus.

NB. Etiam hunc ſcopum prioribus includi; nam cum omnis gratia ſit opus ſalvationis, & ſalus Patrum illis evenerit per fidem, quæ tunc erat ſperandorum, & certa ſpei ſpecies: Deus gloriam gratiæ, per Chriſtum præſtandæ, intendit promovere per illam agnitionem gratiæ, quæ eam ſperaret infallibiliter venturam.

Verum ne quis de hac propoſitione dubitet, hoc ipſum quoque explicite teſtatur Paulus: Rom. XV. ℣. 4. Unde ſequitur Spiritui Sancto etiam hactenus fidem adhibendam eſſe.

§. 5.

§. 5. Verum dicat aliquis in definitione Prophetiarum etiam includi historiam rerum gerendarum in mundo, & consequenter non omnia ad gratiam Dei & quæ ei connexa sunt, referenda esse: sed tantummodo aliqua, quæ prædictiones Euangelii, aut Euangelicas respiciunt. Resp. Ea quæ in mundo erant futura ubique locorum, etiam considerari tanquam propter ecclesiam prædicta, quatenus scilicet illa omnia ecclesiam attingunt. Nam quoniam scopus revelationum divinarum est nobilissimus, non intendit doctrinam, quæ solum pabulum existat curiositati nostræ satiandæ, verum quæ possit esse doctrina legitima in ecclesia audienda, ubi vocamur ad commercium cum Deo. Essent quidem tales Prophetiæ utiles ad confirmandam Dei omniscientiam, veritatem, & potentiam, ast illa ipsa satis superque confirmata est in Prophetiis ad solidiorem scopum spectantibus.

Proinde ratum esto Prophetias de rebus in mundo futuris, aut præstare vicem signorum adventus Christi, aut promittere ecclesiæ remotionem eorum, quæ fidei, & spei Patrum remoras injicere potuissent, ut suo solatio videant etiam instrumenta tentationum castigationumque virgas tandem in ignem projiciendas fuisse: quod nemo non agnoscit maximum non tantum, sed etiam gratiæ divinæ esse opus erga illos exercendæ, qui servandi erant.

§. 6. Siquidem nobis in Prophetiis quoque occurrant sermones ecclesiastici de officio populi Dei, quibus aut neglecti officii arguatur, aut seria admonitione ad resipiscentiam, & viarum suarum correctionem validis argumentis invitetur, aut instantium judiciorum prædictionibus, & comminationibus ex somno socordiæ excitetur: probe notandum, hæc omnia eo quoque spectare, ne verus Israel spe gratiæ & salutis excidat, & ut electi his mediis ex iræ imminentis periculo salventur, redeantque ad illa officia, in quibus genuina in Christum fides habet, quo se variis actibus exerceat, conscientiam emaculet, & spem vivam in Deum in omni rerum fortuna, & fato, maxima cum πληροφορίᾳ erigat. Quod si judicia certo ventura absolute annuncientur, nihil aliud respici putandum est, quam ut ecclesia igne conflatorio perpurgetur, utque adeo novo decore elegantius resurgat, quibus mediantibus ad meliora præparatur, & reservatur tempora. Proinde harum prædictionum fructus est, ut pii, & sinceri ad mala illa suscipientia tanquam ad fidei, & tolerantiæ exercitia præparentur, sibique feliciorem promittentes exitum animos resumere ausint, & ad feliciora Regni Christi tempora aspirare: existimantes omnia illa gravia fungi munere signorum temporum, quibus de adventu Regni Christi non tantum reddantur certiores, verum etiam de ejus appropinquatione ocius exspectanda instruantur.

§. 7. Quoniam vero generalis iste scopus in particularibus Prophetarum ser-

sermonibus certis quibusdam limitibus circumscribitur, sagaci judicio discernendum, quando ad singularem aliquem librum Propheticum perveneris, quo pacto scopus Prophetiæ inibi determinandus sit. Ut autem illud invenias, inquirendum in oblatam Prophetæ occasionem, qua, accedente Spiritus Sancti instinctu, motus, & excitatus fuerit ad aliquid præstandum in gloriam Dei, & bonum ecclesiæ. Quæ occasio, quæ Græcis ἀφορμὴ audit, erui potest, si attente consideremus

I. Statum populi istius temporis, quo quicunque sermo indagandus ad populum habitus fuit. Quo animadverso facile videbis quid consentaneum fuerit Prophetam loqui, qui studet invigilare bono ecclesiæ atque saluti, quando illi res est cum populo his illisve moribus, atque opinionibus imbuto. Qua occasione ne destitueremur, Prophetæ ipsi ut plurimum in principiis sermonum suorum adjecerunt tempora Regum, sub quibus peculiares illas Prophetias pronunciarunt, ut conferendo libros Historicos ex iis statum, & conditionem populi Dei sub illis Regibus degentis possemus ob oculos nostros repræsentare. Ac proinde valde utile est, Prophetarum tempora accurate discernere, mentemque populi moribus ac opinionibus imbuere.

II. Argumentum sermonis quoque diligenter expendendum est, prout legenti occurrit & animadvertendum, quid eum deceat, qui tale argumentum pertractare voluerit, si velit sermonem suum dirigere omni analogiæ conformem, & generali scopo revelationum a Deo traditarum congruentem; nam de Verbo Dei nos nimis sublimia præsumere non possumus.

III. Argumenti genus quoque expendendum est, sitne consolatorium, adhortans, invitans, suadens: an vero comminatorium, dehortans, arguens, aut alio modo dissuadens: ut videas num pertineat ad confirmationem piorum in fide, & spe; num vero ad reductionem errantium, aut etiam eorum cautelam, qui futuræ tentationi forsan propediem essent objiciendi. Atque hæc de scopo dicta sufficiant.

CAP. II.

DE SUBJECTO PROPHETIÆ INVENIENDO.

§. 1. SI quis argumentum sermonis Prophetici diligenter velit expendere, primo oculos in subjectum totius concionis dirigat, oportet. Quod nil aliud est quam persona, aut res, quam Sibi delineandam Spiritus Sanctus proposuit, ut scopum suum promoveret. Estque ergo primaria indagatio, atque

que quæstio, quam Eunuchus Philippo etiam proposuit: Act. VIII. ℣. 34. rogans de quo dixerit Propheta, num de se, an vero de alio.

§. 2. Hic axioma Logicum esto nobis quoque ratum. Quod *prædicata subjecto non convenientia enuncient falsum.* Hoc enim nihil aliud est, quam affirmare de subjecto, quæ de illorum veritate affirmari non possunt.

§. 3. *Postulamus* autem hæc, vitium mendacii a Deo, Verboque Dei longe removendum esse, utpote Qui sit omnis luminis, & veritatis Auctor, ac mendaciorum rigidus Vindex; Qui Sibi proposuerat doctrinam de gratia cum omnibus rebus eo spectantibus, ope Scripturarum adversus patrem mendaciorum vindicare ab omni ψευδολογία.

§. 4. Jam autem considerandum est, subjectum sermonis nonnunquam latenter, nonnunquam eleganter & suo typo, aliquando vero explicite & simpliciter proponi.

PROPOSITIO I.

In concionibus Propheticis talia sunt subjecta, qualia permittantur esse a suis prædicatis.

Si alia essent subjecta quam prædicata permittunt, prædicata non congruerent subjecto, atque per axioma, prædicata, quæ non congruunt subjecto, testantur quod falsum est: jam vero quidquid falsum est, a Verbo Dei removendum est per præcedens postulat. Ergo prædicata subjecto non convenientia in Sacra Scriptura admittenda non sunt; verum ex lege oppositorum talia ibi debent esse subjecta, qualia permittuntur esse a suis prædicatis. Q. E. D.

COROLLARIUM.

Unde profluit, quod subjecta nominatim non proposita eruantur ex prædicatis.

Sic V. G. Apostolus ex solis prædicatis: Psalm. XVI. ostendit subjectum Psalmi esse Christum, quia prædicata non de Davide, sed de solo Christo enunciari potuerunt: vid. Act. II. ℣. 25—32. Ita quoque Christus ex solis prædicatis Messiam esse subjectum Psalm. CX. utpote Quem David vocat Dominum suum: Matth. XXII. ℣. 42—46.

PROPOSITIO II.

Subjectum nominatim propositum secundum sensum literalem accipiendum est, si omnia prædicata congruant.

Tale est subjectum, quale permittitur esse a suis prædicatis per prop anteced. Jam vero subjectum literaliter sumptum, habens prædicata sibi convenientia, permittit talia prædicata, quod ex terminis manifestum. Ergo hoc in casu subjectum nominatim propositum in sensu literali retinendum est. Q. E. D.

PROPOSITIO III.

Subjectum nominatim propositum, si prædicata in sensu literali non conveniant, aut si prædicatorum emphasi, aut majestati non satisfaciant, in sensu typico accipienda sunt.

Nam cum Verbum Dei juxta postulatum nunquam enunciet falsum, alterutrum verum est, prædicata convenire subjecto denominato secundum literam, aut secundum sensum typicum: si enim in utroque sensu non convenirent, Verbum Dei testaretur falsum, quod absurdum est. Jam vero, si sensus literalis prædicata non accipiat, sensus vero typicus prædicatis omnibus satisfaciat, subjectum in sensu typico recipiendum est. Q. E. D.

CAP. III.

DE SENSU PRÆDICATI, QUOMODO ERUATUR.

§. 1. 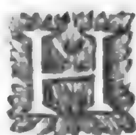Ic maxime attendenda est loquentis prudentia, qua circumspicit, & diligentissime curat, ut eandem ideam in auditore excitet, quam sibi ipsi proposuerat: quod cum fieri nequeat, nisi mediantibus quibusdam vocabulis, ex consensu populi determinatam quandam significationem agnoscentibus, prudentia sermonis in delectu vocabulorum consistit, quibus & aptissime, & quam promptissime mentem suam auditori communicari posse existimat; ac proinde

I. Pru-

I. Prudentia ſermonis eſt illa dicentis ſagacitas, qua ſibi proſpicit verba, quæ in alienam mentem jure detorqueri nequeunt.

II. Significatio autem vocabulorum eſt ille valor, quem ex conſenſu nationis tanquam ſigna communis ſocietatis decreto exercent, ut illis auditis menti omnia ſignificanda repræſententur.

§. 2. Quoniam omnia ſumma de Deo præſumenda eſſe jam ante monuimus, præſumendum quoque eſt,

I. Deum omniſcium optime penetrare verborum poteſtatem & valorem.

II. Illum verba adhibuiſſe ſecundum communem populi uſum, ut eandem exerceant in Sacra Scriptura poteſtatem, quam in communi ſermone.

III. Vitia ergo ſermonum, quæ in hominum ſermonibus profluunt ex hominum imprudentia, a Sacrarum Scripturarum ſtylo arcenda eſſe.

§. 3. Nihil aliud ergo jam *poſtulamus*, quam ut liceat ex genio linguarum Orientalium vocabulorum uſum, & poteſtatem inveſtigare, & quid ſcopus, aut connexio rerum permittat, nec ne, deliberare.

PROPOSITIO I.

A verborum propria & nativa poteſtate, ſi ſanum & ſcopo convenientem ſenſum fundant, non eſt recedendum.

Sanum vocamus ſenſum, quem analogia fidei & morum, atque indubia veritas admittunt.

Scopo autem convenientem, qui ſcopum aut ſolido argumento confirmat, aut commoda periphraſi illuſtrat.

Verba ſignificant illud ipſum, ad quod ex inſtituto populi deſtinata ſunt, juxta defin. allatam, atqui Verbum Dei utitur lingua communi juxta axioma II. Neque prudentiæ eſt, aliud velle dicere, quam verba commode ſignificant, juxta definitionem I. Ac proinde verba in propria ſignificatione, ſi illa commoda ſit, accipienda ſunt, & ab illa proprietate non eſt recedendum. Q. E. D.

PROPOSITIO II.

Quidquid verba commode, id eſt, ſano ſenſu, & ſcopo convenienter ſignificare poſſunt, illud ſignificant.

Si enim non ſignificarent quod ſignificare poſſunt, jam facile audito-

rem deducerent in inevitabilem errorem, accipiendo verba secundum valorem, atque potestatem: quod cum sit contra prudentiam sermonis, etiam a verbo Dei arcendum est juxta axioma III. Ac proinde verba accipienda sunt secundum omne illud, quod valent. Q. E. D.

PROPOSITIO III.

Vocabula potestate ambigua, & in utroque sensu accommoda, sensum sanum fundentia, etiam per σύλληψιν utrimque accipienda sunt.

Si enim utrimque accipienda non essent, alterutra acceptio esset erronea, & quidem inevitabiliter. Quod cum prudentia sermonis dum non consistat, non credendum est, prudentissimum Auctorem præter rationem ambiguitatem illam adhibuisse: ut patet ex defin. I.

Deinde quidquid non est vitium sermonis sed ornatus, hoc, exigente id prudentia sermonis, admittendum est, juxta axioma II. Verum σύλληψις penes omnes Rhetoricos est ornatus sermonis, ac proinde in Sacra Scriptura quoque admittenda est. Q. E. D.

PROPOSITIO IV.

Nulla tautologia inanis in Sacra Scriptura admittenda est.

Nullum sermonis vitium cum admittendum sit in Sacra Scriptura, juxta art. III. utpote de cujus Auctore omnia sublimia cogitanda sunt, etiam tautologia, quæ est sermonis vitium ex omnium populorum consensu, admittenda non est. Q. E. D.

COROLLARIUM I.

Unde sequitur, si verba ejusdem significationis occurrant juxta se mutuo in Sacra Scriptura illa a vitio ταυτολογίας liberanda esse.

Idque fiet.

I. Si consideremus, illa prolata esse tanquam testimonia vehementiorum pathematum, ut fieri solet in ira, vehementi desiderio, & similibus affectibus. Ubi ejusdem enunciationis reduplicatio intensiorem significat animum.

II. Si consideremus verba synonyma, quæ significant genus, aliquan-

quando adhiberi ad ſignificandas varias generum ſpecies. Sic V. G קרבן & מנחה quamvis utrumque vocabulum ſignificet donum Deo offerendum, ultimum tamen ſæpe adhibetur ad ſignificandam ſpeciem donorum, quæ deſumuntur ex frugibus.

COROLLARIUM II.

Vocabulorum, quæ in ſpecie ſunt ſynonyma, etymologias diligenter eſſe eruendas.

Hujus enim ope facile animadvertes, ſingula ob peculiarem emphaſin fuiſſe adhibita, ſine qua ſcopo pleniſſime non ſatisfactum foret, atque hæc pertinent ad grammaticalem vocabulorum acceptionem.

CAP. VI.

DE INVENIENDO ORNATU STYLI PROPHETICI.

§. 1. ORnatus ſtyli loquentis conſiſtit aut in phraſium elegantia, aut in vocabulorum pathetica diſpoſitione, quam Rhetores invenerunt, ut & aptius, & efficacius conceptus ſuos aliis communicarent. Aptius, quod fieri ſolet mediantibus tropis; metaphoræ enim & allegoriæ nihil aliud ſunt quam compendioſæ ſimilitudines, quæ rem magis explicant & illuſtrant. Efficacius autem aliquis loquitur, qui certa quadam verborum diſpoſitione, animi ſimul pathematha exprimit, ut eoſdem affectus in auditoribus excitet.

§. 2. Si autem ornatioris ſtyli fructus jam penitius penſitemus, omnes eo ſpectare exiſtimandum eſt, ut felicius ſcopo loquentis ſatisfiat. Qui enim loquitur, is vult intelligi, quod promptius fieri per metaphoras, & allegorias, quatenus illæ ſimilitudines illuſtrant, jam per ſe conſtat. Deinde qui alios hortatur ſuadendo, aut diſſuadendo illius ſcopus eſt, ut alios commoveat; quod efficacius etiam fieri per σχήματα, & figuras jam quoque cum omnibus Rhetoricis ſupponimus, & vel per experientiam conſtat.

Sit ergo hoc *axioma* indubium. Eo melius aliquem loqui, quo ornatius, & efficacius loquitur, utpote quia ſcopo loquentis magis ſatisfacit.

§. 3. Jam quoque *poſtulamus*, ut non iniquum ſit de Deo credere, quod

 opti-

optimum loquendi genus adhibuerit, quotiescunque id scopo suo erat conveniens.

§. 4. Existimamus autem,

PROPOSITIO I.

Stylum Propheticum admittere varia emblemata, tam metaphorice, quam allegorice proposita.

Optimum enim dicendi genus a Sacra Scriptura non potest esse alienum per postulat. Jam vero metaphoricum & allegoricum dicendi genus, quotiescunque scopo convenit, est optimum dicendi genus, ac proinde ille ornatus in stylo Prophetico admittendus est. Q. E. D,

Neque temere dictum quis putet emblematum usum scopo Prophetiarum maxime esse convenientem, attendamus solummodo ad sequentia.

I. Totam Oeconomiam Vet. Test. fuisse typicam, & emblematicam, ut de illis omnibus dicere liceat, quod Apostolus Ἅτινά ἐστιν ἀλληγορούμενα testatur: Gal. IV. ℣. 24. Jam vero convenientiori modo typi explicari non potuerunt, quam si phrases aliunde desumptæ prædicarent de re significata.

II. Rerum futurarum prædictiones exigere quoque moderatam occultationem; omnia enim propriis suis nominibus, & prædicatis non erant efferenda; alias enim Judæi, qua Judæi, nunquam potuissent Messiam rejicere, neque Antichristus sub nomine Christiano in ecclesiam ingredi. Verum jam ἀγνοοῦντες, & Scripturas tanquam Verbum Dei legentes, illa ipsa scelera prædicta perpetrarunt.

III. Judæos, omnesque populos Orientales, præcipue Ægyptios jam olim maxima in veneratione habuisse doctrinam problematicam: ut vel illi habiti fuerint homines doctissimi, qui aptissimis parabolis, & ænigmatibus rem adumbrare noverant. Quod vel inde constat, quod Fabulæ Æsopi, Theologia Emblematica Ægyptiorum, & studium parabolicum Orientis omnium retulerint laudes, atque encomia.

Si ergo Spiritus Sanctus quoque voluit tueri gloriam sapientiæ in Verbo suo; stylus illius hominum existimationi quoque hac in parte accommodandus erat, prout etiam illa opinio cum veritate rei congruebat: sapientiæ enim est, & sagacis judicii convenientissimas rebus dicendis parabolas in publicum proferre.

PRO-

PROPOSITIO II.

Admittere varias προσωποποιΐας, *ſermocinantium viciſſitudines, & ſimilia* σχήματα.

Hæc σχήματα, cum quoque ad ornatum ſermonis pertineant, ut conſtat ex §. 1. optimumque dicendi genus in Sacra Scriptura admittendum ſit, nemo dubitare poteſt, ſi etiam illud accidat convenienter ſcopo, a ſtylo Prophetico removendum non eſſe, ſed potius admirandum. Q. E. D.

Reſtat ergo ut etiam hic conſideremus, quam apte, & ſcopo Dei convenienter illa quoque locum habeant. In hunc finem autem animadvertendum eſt.

I. In Pſalmis, & Libris poëticis, prout ſolemne eſt in comœdiis atque tragœdiis, Sacro-Sanctos illos Poetas voluiſſe rerum futurarum oſtendere viciſſitudines: quod cum fieri non potuerit ſine perſonarum, ſermonumque viciſſitudine, temporumque ſucceſſione, theatra illa nonnunquam mutanda fuerunt.

II. In Prophetiis conſiderandum, quod tituli Prophetiarum ut plurimum revelationes illas Propheticas comprehendant ſub nomine viſionum: ac Prophetæ conſiderandi ſunt ut Viri, in arcanum Dei conſilium admiſſi, qui poſtquam in fatis jam vidiſſent rerum futurarum quaſi præludium, & repræſentamen futurorum, prout ſuo tempore conſpienda forent, redeuntes omnia illa prænunciant prout viderant cum omnibus ſuis circumſtantiis, & perſonarum repræſentatarum viciſſitudinibus.

PROPOSITIO III.

Admittit quoque ſtylus Propheticus varias figuras pro exigentia affectuum, admirationis, deteſtationis, ſtuporis &c.

Quoniam & has figuras jam oſtendimus aptas natas eſſe ad commovendos hominum animos, & ſimilia παθήματα ingeneranda: Verbique divini ſcopus ſit efficaciter agere in hominum animos, nemo quoque dubitare poteſt, quin & hæc elegantia juxta noſtra præmiſſa a ſtilo Prophetico removenda non ſit. Q. E. D.

CAP. V.

DE METHODO PROPHETIARUM.

§. 1. QUoniam sermocinantis prudentia versatur circa electionem aptissimorum vocabulorum, ita quoque quam studiosissime inhæret rerum aptæ dispositioni, ne ὕστερον, πρότερον exhibeantur, quæ dicenda sunt: ac proinde methodus est apta rerum, atque periodorum dispositio, qua argumentum ita pertractatur, ut omnia juxta sermonem justo ordine consequantur. Estque duplex vel ratiocinativa, vel historica.

Ratiocinativa est, quæ argumentum aliquod illustrat, probationibus suis confirmat, & objectiones solvit; aut si argumentum sit suasorium, certis quibusdam motivis, atque rationibus urget.

Historica autem est, quæ res gestas juxta seriem temporum deducit, aut personas inter se colloquentes ita repræsentat, prout earum responsiones aut instantiæ occurrerunt.

§. 2. Universali omnium consensu is imprudenter loqui censetur, qui methodum negligit, suaque confuse proponit: atque proinde præposterus, & confusus sermo, utpote ἀμέθοδος, in Scriptura Prophetica admittendus non est: talis enim sermo ab Auctore prudentissimo provenire non potuit.

§. 3. *Postulamus* igitur, ut liceat nobis tentare, num in Verbo Prophetico legitimam methodum invenire possimus.

§. 4. Ut ergo nos accingamus ad inveniendam Prophetiarum veram methodum, statuimus,

PROPOSITIO I.

Omnes veritates, quas aliquis in Prophetico sermone quodam protulisse introducitur, ad præstandum scopum, aut absolvendum argumentum, esse convenientissimas.

Quæ enim ad argumentum illustrandum, confirmandum, defendendum aut urgendum nihil valeant, illa juxta definitionem methodi non prudenter dicta sunt, sed confusa, temeraria, & inordinata: verum talis ἀμεθοδία, juxta propositum axioma, a Scriptura Prophetica removenda est, ac proinde ibi locum habere non potest.

PRO-

PROPOSITIO II.

Methodus rerum futurarum necessario est historica, temporum successionem, & rerum in tempore futurarum consequentiam observando.

Quale est argumentum, talis debet quoque esse methodus; rerum nimirum historicarum historica, juxta methodi definitionem & divisionem. Verum Prophetiarum argumentum est historia rerum futurarum, ut constat ex definitione Propheticæ, proinde earum methodus quoque debet esse historica. Q. E. D.

PROPOSITIO III.

Sermones apologetici, vias Dei justificantes, cum sint mixti ordinis, de utraque methodo debent participare.

De utraque methodo participare est in ordine viarum Dei defendendarum servare methodum historicam: in argumentorum autem adductione huic subordinare methodum ratiocinativam. Sic V. C. Prophetæ aliquando introducunt apologistam, suo tempore vias Dei, aut peculiarem providentiæ divinæ actum adversus omnium infidelium, aut hæreticorum calumnias defendentem: quo in casu talis apologista, juxta methodum historicam, repræsentatur suo tempore apologiam illam instituere, verum adhibere argumentorum dispositionem prout methodus ratiocinativa exigit.

Quale est argumentum talis debet esse methodus, prout exigit definitio jam ante allata. Verum hoc in casu, ut per se constat, mixtum est argumentum, in quo ratiocinatio subordinatur tempori, ergo mixta quoque debet esse methodus, & ratiocinativa methodo historicæ subordinari. Q. E. D.

CAP. VI.

DE VERÆ INTERPRETATIONIS EXPLORATIONE.

§. 1. 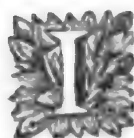Nterpretatio Prophetica exploratur an vera ſit, nec ne, mediante ſpirituali quadam collatione, quæ detegit eam aut ſanam eſſe, aut ſcopo convenientem. Sana eſt interpretatio Prophetica, quæ neque lumini rationis, neque analogiæ fidei contradicit, ſed potius ab utraque vel alterutra ſaltem confirmatur. Interpretatio ſcopo, & rei veritati congruens eſt, quæ collata cum experientia hiſtorica plane cum re geſta congruit, idque multo magis, quando vel ab ipſis Viris θεοπνεύστοις rei geſtæ hiſtorice applicatur.

§. 2. *Axioma* hic eſt.

I. Quod veritas veritati nunquam ſit contraria.

II. Deinde quod ex veritati nil profluat niſi verum.

§. 3. *Poſtulamus* ut concedatur viro pio atque probo ſpiritualia conferre ſpiritualibus: 1 Cor. 11. ỳ. 13.

§. 4. Sint ergo nobis tanquam immobilia argumenta, quæ a nemine jure rejici queunt.

PROPOSITIO I.

Senſum Sacrarum Scripturarum ſanæ rationi contradicentem non exprimere mentem Spiritus Sancti.

Si enim hæc non eſſet ſententia Spiritus Sancti, jam Spiritus Sanctus in Sacra Scriptura obloqueretur Deo loquenti in natura, ſic veritas veritati eſſet contraria. Verum abſurdum eſt poſterius, per axioma I. ergo & prius. Q. E. D.

PRO-

PROPOSITIO II.

Explicatio ſundens ſenſum analogiæ fidei & morum contrarium, exiſtimanda eſt aberratio a ſenſu Spiritus Sancti intento.

Quoniam enim analogia fidei & morum nihil aliud ſunt, quam veritates alicubi in Sacra Scriptura dilucide inculcatæ, aut ſaltem in fundamento propoſitæ, & notionibus generalioribus incluſæ, huic contrariari explicatio Prophetica ſine contradictione non poteſt, quin veritas veritati eſſet contraria, quod eſſet contra axiom. I. aut ſaltem veritatis conſequentiæ, quæ per axiom. II. quoque falſa eſſe non poteſt. Verum abſurdum eſt conſequens juxta axiomata jam propoſita, ergo & antecedens. Q. E. D.

PROPOSITIO III.

Applicatio Prophetiarum, cujus prædicata cum hiſtoria tanquam per experientiam exacte conveniunt, & quidem illius temporis, prout methodus hiſtorica requirebat, illa non poteſt non eſſe vera, atque ſcopo Dei conveniens.

Quidquid enim verba ſignificare poſſunt, non perruptis limitibus in textu poſitis, illud ſignificant, juxta prop. II. CAP. III. Atque ſupponimus per experientiam conſtare, hiſtoriam quandam accidiſſe intra ſigna temporum in Prophetia denotata, quæ omnem habet cum Prophetia analogiam atque convenientiam, ergo non poſſumus non affirmare hanc applicationem eſſe ex ſcopo Spiritus Sancti. Q. E. D.

PROPOSITIO IV.

Applicatio Prophetiarum certis quibuſdam hiſtoriis per viros θεόπνευςοι facta, adprobandum res quaſpiam juxta æternum conſilium Dei factas, non poteſt non eſſe ſolida, atque vera.

I. Virorum θεοπνεύςων applicatio eſt θεόπνευςος, & per conſequens infallibilis, adeoque vera.

II. Si

II. Si non esset solida, veritas veritati esset contraria: quod per axiom. I. est absurdum.

III. Credendum est auctori scopum suum explicanti, ac propositum suum applicanti; atqui Idem Spiritus, Qui fuit in Prophetis, fuit & in Apostolis, proinde ergo censendus est scopum suum optime novisse, recte explicasse, & juxta propositum suum applicasse.

CONCLUSIO.

Pauca hæc præmittenda censuimus studio Prophetico analytico, ut juxta certam hanc atque exploratam viam progredientes, explicationes nostras Propheticas, quantum fieri potest, ex hisce principiis demonstraremus, & Prophetarum filios de vero Prophetiarum sensu redderemus persuasissimos. Quod faxit Deus auxilio illuminantis Spiritus, atque gratiæ! Interim hanc dissertationem concludimus voto Mozis: Num. xi. ℣. 29.

מי יתן כל־עם יהוה נביאים כי־יתן יהוה את־רוחו עליהם

SPECI-

SPECIMEN SUPPLEMENTI

IN

CLARISS. ABRAHAMI GULICHII THEOLOGIAM PROPHETICAM,

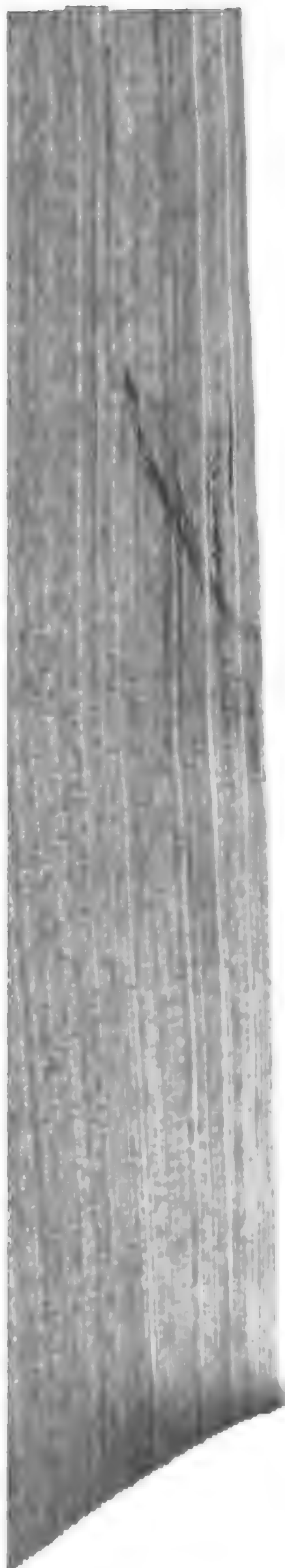

SPECIMEN SUPPLEMENTI

IN

CLARISSIMI ABRAHAMI GULICHII THEOLOGICAM PROPHETICAM PERIODUS SECUNDA.

DE

Ecclesia sub Imperio Romano horrendis persecutionibus explorata.

ARTICULI TEMPORIS.

I. CHristianorum succedit corruptio per commercium cum idololatris, unde maxima occasio nata est corruptionis Ecclesiæ. Consilium Dei fuit explorare Ecclesiam, eamque ab hypocrisi emundare: ב. Cap. II. §. 3.

II. Hinc secutæ horrendæ persecutiones, sæpius instauratæ: א. Cap II. §. 3, 4.

III. Mansit nihilominus in pristina erga Imperium Romanum, sibi adversum, fidelitate, adeo ut pro ejus supplicaret conservatione, & Dei longanimitatem exploraret: ב. §. 5, *6*.

IV. Nec minus constans in fide Deo fideliter adhæsit, quæ constantia illi cessit in argumentum laudis, & commendationis: א. §. 4.

V. Cujus constantiæ & explorationis fructus fuit, quod testificatio Dei, Orbem pervadens, fuerit consummata partim martyrio, partim fidelium in omnes oras dispersione: א §. 5.

VI. Tandem Ecclesia refrigerium magnum experta fuit, populus varia certamina: ב § 7.

VII. Sed Gentibus denuo iratis, & furore concitatis, auxilium parvum accepit Ecclesia a Constantio Chloro, qui alibi quietem defendit: א. §. 6.

VIII. Licinius quidem postea bellum & furorem contra ecclesiam alatam in pauca movit: א. §. 7.

IX. Sed finem imposuit Constantinus Magnus, Ecclesiæ in patronum datus: א. §. 8.

PERIODUS TERTIA.

Ecclesia pacata, sed spiritu Antichristi variis corruptionibus tentata, ac proinde castigata & distracta.

ARTICULI TEMPORIS.

I. Pace Ecclesiæ data, consequentia bona fuerunt justificatio causæ, & zelus pro orthodoxia: א. §. 8.

II. Arrius cum suis quidem vehementer sese opposuit adversus sanam doctrinam: א. §. 11.

III. Verum condemnatus, & ex Ecclesia ejectus est, dum zelus augebatur: א. § 12. & ב. § 9.

IV. Nihilominus multa mala irrepserunt in Ecclesiam, qualia sunt.

A. Quod multi homines carnales Ecclesiam ingressi sunt, unde non purificata a Gentilismo nomina Christo se quoque dederunt: א. §. 9. ב. §. 8.

B. Dein studia humanarum artium sanam doctrinam corruperunt: א. §. 10.

V. Accedebant alia, quæ ansam dederunt Episcopo Romano ad superbiam & incrementum auctoritatis.

A. Quod multæ opes Episcopis sunt adjudicatæ, & præcipue Romano: א. §. 14.

B. Defensione orthodoxiæ multi ad eum confugerunt, & ejus auctoritatem extulerunt: א. §. 13. ב. §. 10.

VI. Deus tamen consilio primatus remoras objecit, ne nimis subito excresceret,

A. Per sedem Orientis, cum Constantinus Romam novam conderet, & ejus Episcopum extolleret: ב. §. 11.

B. Per Juliani Imperium, plagam bestiæ inferens, sed cito modera-

deratam, ut non diu postea fuerit sanata: א. §. 16, 16. ב. §. 12.

VII. Abhinc castigavit Ecclesiam, & superbiæ frenum injecit per immissionem Gentium barbararum: quæ

A. Immissæ quidem: א. §. 17. ב. §, 13.

B. Et dominantes pro Arrianismo militarunt, quando Antipas dicitur interfectus: א. §. 18.

C. Tumiditatem moderavit divina clementia, ut illi homines convicti tandem Ecclesiæ se subjicerent: unde nova pax, & Ecclesiæ prosperitas: א. §. 19. ב. §. 14.

D. Atque ita factus casus stellæ magnæ habuit in consequens istius hæresios diminutionem: א. §. 20.

VIII. Accedebat postea æmulatio inter novæ & antiquæ Romæ Episcopos, dum uterque primatum ambiens, alter alteri impedimento fuerit.

A. Unde discussio inter utrumque: א. §. 21. ב. §. 15.

B. Orientalis ab Occidentali condemnatio: ב. § 16.

C. Multi conquerebantur de corruptione doctrinæ, & regiminis: א. §. 23.

D. Alii se Imperio Papæ subtrahebant: ב. §. 17.

IX. Interim multæ Gentes ad Christum conversæ, inter quas Franci, Saxones, aliæque: א. §. 24.

PERIODUS QUARTA.

Ecclesia sub Antichristo gemens.

ARTICULI TEMPORIS.

I. Tandem obtinuit Bonifacius III. primatum, seu tutelam Episcopi universalis, cumque honorem a Phoca in præmium sceleris retulit: א §. 25. ב. §. 18.

Interim Ecclesia vera fuit captiva, & latuit, dum remanerent, qui errores non admitterent: א. §. 27.

II. Ita Antichristianismus palam factus, & vires acquisivit variis gradibus.

III. Primus gradus in doctrinæ corruptione constitit, præmissa doctrinæ ignorantia, & cæca obedientia: א. §. 26. ב. §. 18.

IV. Deus exercuit bestiam per Saracenos: quorum

A. Imperium erectum: א. §. 28. ב. § 19.

B. Amplificatum, in territorium Christianorum ingrediens ad coercitionem Antichristi: א. §. 28. ב. §. 20.

C. Enervato interim Imperio Romano, donec certam formam indueret: ב. §. 21.

V. Secundus gradus Antichristianismi poni debet in cultus corruptione per iconolatriam: quæ ulcera notantur: א. §. 36.

VI. Interim quoque Carolo Magno, ejusque filiis Imperium Occidentis acquirentibus, & barbaris pulsis, aut subactis, maximum cepit Papalis auctoritas incrementum: א. §. 31, 32.

VII. Impius Papæ conatus accessit

A. Excitandi Regnum Italicum contra Caroli filios, quod & præstitit: א. §. 33.

B. Quod non diu stetit, sed brevi destructum fuit: א. §. 34.

VIII. Opposuerunt se hoc tempore multi, qui iconolatriam non admiserunt, quorum vox dicitur aquarum multarum: א. §. 35.

IX. Tertius gradus est, cum dignitas Imperatoria transiret ad Germanos, atque inde longius ab Urbe remota esset potestas.

X. De statu Imperii Romani hoc tempore, & eradicatione familiæ Saxonicæ, & Salicæ, & Sueuicæ agitur, dum disceptatur de summa Imperii apud Pontificem & Imperatorem: א. §. 35.

XI. Ab eo tempore duplicis civitatis mixtura introducta est Laicæ & Clericalis: ב. §. 26.

XII. Infirmavit Imperatorum & Regum potentiam bellum sacrum, quod introductum est

A. Cum Orientales perfugerent ad Turcas contra vim Saracenorum: ב. §. 22.

B. Græci & Latini ad Papam, & Imperatorem: ב. §. 23.

C. Unde expeditio in Palestinam secuta: ב. §. 24. א. §. 38.

D. Et novum Regnum ibi erectum: ב. §. 25.

E. Sed frustra, cum subito fuerit attritum: ב. §. 27.

XIII. Opposuit se bestiæ in hoc certamine secundo *vox tonitrus magni*: א. §. 37.

XIV. Quartus gradus est, cum sedes Romana impie sitiret sanguinem innocentium, & effunderet a seculo duodecimo exeunte: א. §. 42. ב. §. 30.

XV. Tunc visa est communio sanctorum cum erroribus, & factis bestiæ, unde plagarum sunt participes facti: ב. §. 33.

XVI. Donec tertio vox se opposuit, idque tribus vicibus, scilicet quibusdam in tenebris illuminatis, scilicet citharoedorum opera: ב. §. 34. א. §. 39.

XVII. Idque triplici certamine.

A. Waldensium,

א. Qui veritatem agnoscunt: א. § 39. ב. §. 34.

ב. Bello aggressi sunt: א. §. 40.

ג. Ad communionem Papæ coacti sunt: ב. §. 35.

XVIII. B. Wiclefitarum, &

XIX. C. Bohemitarum: ubi

א. Præ-

א. Præconum excitatio: א. §. 43.
ב. Agni oppugnatio.
α. In morte Hussi, & Hieronymi Pragensis: ב. §. 36.
β. In bello: א. §. 44. Non sine auxilio: א. §. 45.
ג. Bonorum separatio: א. §. 46. ב. §. 37.
ד. Aliorum revocatio: א. §. 47.
ה. Tolerantia: ב. §. 39.
ו. Unionis ruptura: ב. §. 40.
ז. Coarctatio: ב. §. 41.
ח. Salvatio: ב. §. 42.

XX. Studium Papæ, ut in Ecclesiam Orientalem
A. Dominium acquirat: ב. §. 31.
B. Nova occasio id studium promovendi per Turcarum progressus: ב. §. 28.
C. Reditus paucorum in Ægyptum per sui subjectionem Papæ Romano: ב. §. 29, 30, 31.
D. Consilii Papæ frustratio per victoriam Turcarum, & Constantinopoleos occupationem: ב. §. 32.

XXI. Dominium Regis in Aquilone, id est Carolinum.
A. Increscens: ב. 48.
B. Terrore perculsum a Turcarum potentia crescente: א. §. 49.

PERIODUS QUINTA.
DE
Reformatione.

ARTICULI TEMPORIS.

I. Reformationis initium est, cum Ecclesia, separatione facta, ex Babylone exivit; quod susceptum fuit opera
A. Ecclesiasticorum,
א. In genere, quando resurrectio ex erroribus per Lutherum in Germania facta est: א. §. 50. ב. §. 43.
ב. In specie, quando Lutherus Corpus Juris Canonici &c. cremando auctoritatem Papæ throno deturbavit: א. §. 51.
B. Politicorum, quando Regum & Principum studia reformare Ecclesiam susceperunt: א. §. 53.

II. Reformationis impedimenta, salutari huic consilio objecta, & successibus remoram objicientia, facta sunt.
A. Orthodoxiæ damnatione, Papa Leone X. Lutherum condemnante & auctoritatem sedis defendente: א. §. 52.
B. Principibus dissentientibus, & hinc persecutiones contra Refor-

formatos concitantibus, aliis inde adversus decreta Spirensia protestantibus: א. §. 54. ב. §. 44.

C. Rebus in nervum bellicum erumpentibus, ut in bello Germanico, Gallico, & Belgico: quem statum Scriptura *Terræ motum magnum vocat*: א. §. 55.

D. Defensoribus fidei captis, præcipue Electore Saxonico: א. §. 56. ב. §. 46.

E. Fratrum schismate, Ecclesiam dividente in Lutheranos & Calvinianos: ב. §. 46, 47.

III. Reformationis nihilominus opus tantum abest, ut fuerit inhibitum, ut potius fuerit promotum,

A. Non obstante Civitatum & Principum quorumdam Augustanæ confessionis legatione: א. §. 59.

B. Alii tamen erecto animo malo iverunt obviam,

א. Singulari constantia in fide perseverantes, mulctas solvere non detrectantes; sed fidem deserere recusantes: unde Ecclesia laudatur ut pulchra: א §. 57.

ב. Peculiari ausu libertatem exercitii Religionis flagitantes: א. §. 60.

C. Elusa quoque fuit Pauli III astutia, Christianos ad Papismum indulgentiis allicere studentis: א. §. 58.

D. Accessit oppugnantium coercitio.

א. Dum Carolus V. coactus fuit in conventu Passaviensi anno MDLV. Protestantibus pacem dare: א. §. 61. ב. §. 49.

ב. Dumque Reges Orientales, & in specie Solimannus ad epulum Dei Magis admitterentur: א. §. 65.

IV. Horum consequens fuit, quod Papismus fuerit redactus in eum statum, ut

A. Puteus abyssi fuerit apertus, & gladius spiritualis in dextrum pastoris stulti oculum immissus: א. §. 62. ב. §. 50.

B. Separatio rata fuit facta per totalem Ecclesiæ ejectionem ex Papismo, per anathemata Concilii Tridentini, Imperiique Papæ detruncationem, superstitibus ex tanto corpore Italia, & Hispania: א. §. 63. ב. §. 51.

C. A quo tempore, flagrante Clericorum invidia, cruciatus conscientiæ Papistarum invaluit. & Jesuitæ caudis suis, scorpionum instar, pupugerunt homines; א. §. 64.

PERIO-

PERIODUS SEXTA.

De Ecclesiæ angustiis, & earum eventu.

ARTICULI HUJUS TEMPORIS.

Ecclesia hujus temporis spectatur in Scripturis Propheticis
I. Ut magnæ ingratitudinis rea, & multis vitiis contaminata, quod applicatur.
A. Ecclesiæ puriori: א. §. 66. ב. §. 52.
B. Ecclesiæ minus puræ, retinenti alicubi idola: א. §. 48. ב. §. 72.
II. Ut castigata ex paterno Dei amore,
A. Varia mala infligente;
א. Restringendo libertatem conscientiæ ad Augustanam formulam: א. §. 67.
ב. Congregando contra Euangelicos multas gentes: א. §. 71. ב. §. 53.
α. Germaniam invadentes: ב. §. 54.
β. Patronos Ecclesiæ prosternentes: ב. §. 58.
ג. Enervando Ecclesiam per bella intestina: א. §. 79. 91—93. ב. §. 61—67.
B. Ecclesiam explorante, unde secuta
א. Scortantium manifestatio: cujus
α. Occasio fuit Babylonis recordatio: א. §. 98, 99.
β. Consequens multa apostasia: ב. §. 55.
ב. Proborum perseverantia, quorum
α. Zelus commendatur: א. §. 70.
β. Virtutes manifestantur: א. §. 75.
γ. Reliquiæ perseverantes sunt: א. §. 76.
ג. Electorum correctio, qui Dei castigationes justificarunt.
α. Peccatorum confessione: א. §. 77.
β. Precibus pro manifestatione Regni contra hæreticos: א. §. 76.
γ. Regni in Scripturis scrutinio: א. §. 96.
C. Afflictiones moderante
א. In Belgio.
α. Titulorum septem abolitione: א. §. 73, 74.
β. Aurora Pacis: א. §. 78. ב. §. 59.
ב. In Germania patronorum excitatione: א. §. 60, 61.
ג. In Gallia casu decimæ partis civitatis: א. §. 72.
ד. In Anglia: א. §. 68, 69.

III. Ut ad summas angustias redacta: ubi
A. Adventus Domini ad lucem faciendam huic judicio promittitur: א. §. 85. ב. §. 68.
B. Angustia, ut principium operis praeclari describitur. Cujus
א. Vehementia exaggeratur: א. §. 79. 87, 88. ב. §. 67. 74.
ב. Consequens.
α. Ecclesiae petitio, & suspiria: א. §. 86. 89.
β. Paucitas conservatorum, mala sustinentium: א. §. 87.
γ. Immunitas quorumdam a tentatione magna: א. §. 94. ב. §. 65.
IV. Ut eventum benigniorem sortita, respectu
A. Hostium, quorum ultimum judicium inciperet
א. A casu urbium: א. §. 93. ב. §. 67.
ב. Nili exsiccatione: ב. §. 68.
ג. Fastu retuso: ב. §. 69.
ד. Plagarum multatum inflictione: א. §. 100. ב. §. 73—75.
B. Terminaretur in
א. Rejecti Ægyptiaci sceptri ablatione: ב. §. 70.
ב. Finali exterminio: ב. §. 76.
C. Ecclesiae, quae acciperet
א. Liberationem a dissipatione: א. §. 71. 77.
ב. Pacem, compositio Mundi & Maris motu: א. §. 95. ב. §. 66.
ג. Multiplicem benedictionem: א. §. 83. ב. §. 76. 79.

PERIODUS SEPTIMA.

DE

Regno Ecclesiae.

Beatitudo ultimi temporis, unde beata vocatur illa Ecclesia, consistit in
I. Ecclesiae
A. Gratiosa vivificatione: א. §. 105.
B. Summo incremento per multorum conversionem: א. §. 102. ב. §. 80.
II. Pertinacium, non resurgentium conjectione in probra seculi: א. §. 103.

FINIS.

ANA-

ANALYTICA,

ET

PARAPHRASTICA

ELUCIDATIO

SERMONIS PAULINI, IN SYNAGOGA

ANTIOCHIÆ PISIDIÆ HABITI,

AD LOCUM

ACTOR. XIII. ℣. 16—41.

ANALITICA
ET
PARAPHRASTICA
ELUCIDATIO.

SERMONIS PAULINI, IN SYNAGOGA ANTIOCHIÆ PISIDIÆ HABITI

AD LOCUM

ACTOR. XIII. ℣. 16—41.

§. 1. 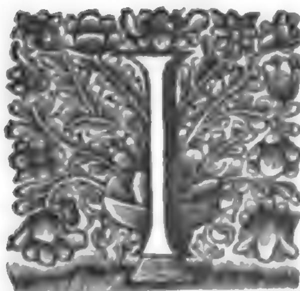Nter sermones Apostolicos, in Actis commemoratos, alii habiti sunt cum Judæis, alii cum Gentibus; atque in utrisque notare oportet, quænam supponant, quidve probare intendant, ad fidei Christianæ demonstrationem absolvendam, Apostoli. Adeoque cum hic Paulo res sit cum Judæis, utile erit paucis præmittere, quid sibi probandum sumserit, & qua methodo id executioni dederit.

§. 2. Proculdubio sibi probandum sumit Paulus Jesum esse Christum. Verum cum illa controversia nimis sit generalis, totaque pendeat a causa mortis, Ejusque resurrectione, totum κρινόμενον est in ℣. 8—31.

 I. Con-

I. Conveniunt Judæi ἄπιστοι & Apostoli, Euangelium concionantes, in eo, quod Jesus supplicio fuerit afflictus, quodque fama resurrectionis Ejus mortem Christi fuerit secuta. Quod ultimum etiam indubium est ex Matth. XXVIII. ℣. 12—15.

II. Dissentiunt vero in eo,

A. Quod Judæi Jesum sonticam ob causam supplicio affectum fuisse asserant, atque inter causas adduxerint illum blasphemum fuisse, Se profitendo Filium Dei unigenitum, Patri similem, atque ita se ἴσον τῷ Θεῷ fuisse. Confer Joann. V. ℣. 18. Matth. XXVI. ℣. 65. Paulus contra in hoc sermone: ℣. 28. ponit Judæos nullam causam mortis habuisse, nempe justam, cum a Pilato peterent Eum occidi.

B. Judæi famam Christi resuscitati eludebant, dicentes aut fictum esse rumorem, aut, ut alii, phantasma & spectrum aliquod oculos Discipulorum elusisse. Quale quid Josephus & Celsus opponunt. Paulus contra ℣. 31. provocat ad satis distinctum conspectum eorum, qui cum ipso in Galilæa fuerant conversati.

§. 3. Formato ita statu controversiæ, unde omnis causa pendebat, prudens rem pertractandi methodus postulabat simul etiam, ut sermo variis occurreret præjudiciis, Judæos a fide retinentibus. Quam non inutile erit in antecessum subnotare, ut prudentissimum Pauli consilium perspectum habeamus, videamusque, quam nihil frustra dixerit. Qualia sunt.

I. Quod totus Israel foret hæres mundi futurus, atque Messias, quando venerit, ambabus ulnis a tota Gente amplectendus.

II. Differri autem adventum Christi propter peccata Populi, atque non adventurum, nisi omnia in Populo, ad Eum excipiendum, parata fuerint.

III. Fieri proinde minus congrue posse, ut non recipiatur a Synedrio Magno, Populi legislatore; atque absurdum videri, si quis sit verus Christus, & nihilominus ab ordine Pontificum, Seniorum, totaque plebe uno ore rejiciatur.

IV. Contra Personam Jesu in specie movebant, hominem nimis tenuem, vilemque fuisse, omni apparatu Regio destitutum.

V. Nec liberationem a jugo hostium, tantopere a Messia exspectatam, ab eo sperandam esse.

VI. Imo contra, Eum compertum esse hominem blasphemum, Qui sibi titulum Filii Dei arrogaverit.

VII. Et quod ultra excedit, moliri Ejus sequaces novas leges, Ejus nomine propagatas, legique Mosaicæ haud parvum præjudicium creantes.

Qui-

Quibus præjudiciis notatis, beneque menti propositis, facilius erit artem Paulinam eruere, & quomodo communi & perpetuo sermone omnia huc direxerit, ut omnia ista præjudicia, aut in sermonis exordio, aut in subsequente positionum defensione absciderit, & quam mollissime occupaverit.

ANALYSIS SERMONIS.

In hoc sermone itaque expendenda sunt

I. Præmissa, exordii vicem occupantia.

A. Incipit ab alloquio: ℣. 16. Ubi occurrit

א. Compellatio, qua, ad captandam benevolentiam, duplex auditorum genus blandis ornat titulis.

α. Ἄνδρες Ἰσραηλῖται audiunt, quotquot sunt ex progenie & prosapia Jacobi. Licet enim isti homines dispersi certam suam tribum forte non tenerent amplius, nihilominus ortus ille ex Israele monuit illos, ut promissionum hæredes se esse gloriarentur; atque adeo idem ac æquale cum omnibus Judæis jus sperandi, exspectandique Regem Christum haberent. Ut itaque titulus ille erat honoris, sic quoque erat officii monens de obligatione auscultandi præconio Euangelii.

β. Καὶ οἱ φοβούμενοι τὸν Θεόν. Ita vocantur stylo N. Testamenti proselyti, qui de divinitate religionis Mosaicæ convicti, πολυθείαν abjuraverant, unumque Deum Abrahami, Isaaci & Jacobi revereri didicerant. Quasi dicat, & quotquot pietatem ac reverentiam Numinis, per conversionem ad Synagogam admissi, ex vestris pectoribus non excussistis.

ב. Postulatio sequitur, qua attentionem exigit, cum dicit ἀκούσατε Quasi dicat, ne patiamini vos præjudiciis ita occupari, ut mihi auditum, & dictorum examen negetis; perpendite quæso, quæ dicenda habeo!

B. Præmittit abhinc Euangelicæ suæ demonstrationi historiolam rerum, olim in Populi exortu gestarum, eaque adducit, quæ ad caussam suam valitura noverat. Allegat itaque hic

א. Pristinam Populi electionem & separationem, qua a Gentibus sejuncti in terram Canaan introducti fuerunt: ℣. 17—19. Ubi occurrit

α. Beneficium electionis ipsum. Quando inquit, *Deus hujus Populi Israel elegit Patres nostros.* Testatur Paulus se hac in parte consentire gloriationi Gentis. Fundamentum præjudicio-

ciorum erat, Populum Israeliticum jam in Patribus esse electum, ut Christum Messiam recipiant, & cum Regno Ejus omnem benedictionem fœderalem, Abrahamo obsignatam. Quod admittit & concedit Apostolus.

β. Argumentum fidelitatis Dei, electionem istam prosequentis exaltatione Populi in Ægypto. Unde subjungit, *Et Populum exaltavit, cum peregrini essent in terra Ægypti, atque alto brachio inde eduxit.* Scilicet cum consilium Dei, cum Patribus communicatum, videretur in nihilum relapsurum, contra omnes verisimilitudines externas.

γ. Specimen tolerantiæ Divinæ subnectit, addens, *Et circa tempus* XL *annorum in deserto tulit mores eorum.* 'Ετροποφόρησεν, id est, sub disciplina coactus est formare mores, ut legi suæ assuescerent. Ita egregie in memoriam revocat

a. Ducem Populi in deserto, Quem vocaverat Deum eligentem Patres, illosque ipsos redimentem. Qui ipse est Angelus fœderis, quem Judæi מטטרון appellant.

b. Dein quam difficulter illam disciplinam receperint obmurmurando, seque multis modis opponendo, adeo ut totos quadraginta annos exercendi fuerint, & judiciis Dei expurgandi, antequam hæreditatem promissam ingrederentur. Quæ faciebant adversus primum præjudicium, de toto Populo futuro hærede Regni Christi. Probabat enim clanculum, non obstante illa electione Patrum, & miraculosa Populi eductione ex Ægypto, maximam Populi partem posse esse apostaticam, Angelo fœderis obnitentem, & ad hæreditatem Testamenti non admittendam.

c. Argumentum novum constantiæ divinæ in præstanda fœderis promissione. Quod hisce exprimit Paulus. *Et septem populos in terra Canaan delens, sorte illis terram eorum distribuit.* Quæ constantia facit adversus secundum præjudicium. Cum enim Judæi inter dilati Christi adventus causas conferent peccata sua, hic clanculum refutantur, id saltem constantiam Dei non permisisse in resignatione primi testamenti. Sicuti enim exitus secutus est post annos ccccxxx. & introductio in terram post annos XL definitos, neque hæreditas terræ fuit dilata propter pessimos Israelitarum in deserto mores; ita cogitare licuit, rem se habituram in adductione secundi testamenti, ejusque resignatione per Messiam. Fieri enim æquo jure

jure potuisse, ut שכינא descenderet ad Gentem Judaicam, pessimis moribus imbutam, maximaque tolerantia ferendam, obmurmurationibus & objectionibus insignem, atque secum ferret tantummodo partem Populi meliorem, cum hæreditatem mundi adiret & ingrederetur, reliquis omissis & judicatis.

ב. Electionem Davidis, præmisso Samuele, huic rei subjungit. Ratio transilitionis istius est, quod Paulus sibi destinaverat præprimis Davidem ponere in rei typum & exemplar, Judæorumque attentionem revocare ad perpendendum modum, multimodis difficultatibus obsitum, quo Davidem in Regem extulit, atque in Regnum suum introduxit. Commode sane, cum extra controversiam fuerit, Messiæ Regnum Regno Davidis typico fuisse prædelineatum, unde Messias in Sacris tanquam Davidis Antitypus sæpius proponitur. Hoc itaque expediturus Paulus

α. Tempus notat præmissum: ℣. 20. dicens, Et *postea annis circiter quadringentis quinquaginta dedit judices usque ad Samuelem Prophetam.* Ut forma Reipublicæ primigenia & antiqua, œconomiæ Populi conveniens, fuerit regimen sub Judicibus.

β. Occasionem mutationis subjungit, dicens, *Et abhinc petebant Regem.* Scilicet nauseabundi a forma reipublicæ, Deo Auctore concessa. *Dabatque iis Deus Saul, filium Kis, virum ex tribu Benjamin, annis quadraginta.* Quæ compendiosa verborum recitatio satis superque in memoriam revocabat novum crimen, commissum adversus *θεοκρατίαν*; nam Regem petentes Regnum Dei spreverunt: ut Regnum, Deo vero Rege indulgente, in Populum fuerit introductum.

γ. Introductionem Regni Davidis adumbrat: ℣. 22. Explicans, *Ut amoto illo*, Saule nempe, *excitavit eis*, intellige Israelitas, *Davidem Regem*, *cui etiam dedit testimonium*, *dixitque: inveni* &c. Licet Theologi admodum solliciti sint circa illud testimonium; nos tamen putamus hic respici dicta Samuelis, ex collatione locorum: 1 Sam. XIII. ℣. 14. 1 Sam. XVI ℣. 1. 12. Atque in unum testimonium componi. Nullam enim aliam ob causam vocatur David vir secundum cor Dei, in utroque loco, quam quod faceret omnia *θελήματα*, id est, *ἐντάλματα* Dei. Aliter de Saule dicitur, qui non observavit, quod Jehova ipsi præceperat: 1 Sam. XIII. ℣. 14. Ut jure verba *κατὰ τὴν καρδίαν μου* resolvantur in sequentia, & per ea explicentur, quando subjungit *ὃς ποιήσει πάντα τὰ θελήματά μου*.

In hisce observamus, ut Pauli consilium fuerit artificiosa satis methodo nova Judæorum præjudicia occupare & prævertere: nam

a. In Regno Saulis occurrebant contemtus & rejectio θεοκρατίας, seu Regni Dei, ut Deus evidenter testatur Samueli, dicens, non te, sed Me ipsum spreverunt, ejusque criminis reus est factus universus Populus una cum Principibus ejus, & quotquot auctoritate pollebant, in oppositione adversus Samuelem, insurgentes adversus Regnum Dei. Quod validissime facit adversus tertium præjudicium, quo absurdum putabant, fieri posse ut Regnum Dei, per Messiam adducendum, a toto fere Populo & Ducibus ejus rejiceretur, illisque præesset, qui consilium Dei opprimeret, quantum in se esset: cum hic videant tanquam in præludio exemplum plane contrarium, haud absimile exemplo istius seculi, quo Christum rejicientes cum Monarchia Romana scortati fuerunt, Regem cupientes Cæsarem, atque ita formam reginminis cum circumvicinis populis conformem.

b. In Regno Davidis observare illis licuit, ut vir secundum cor Dei, populo præficiendus ad consilium Dei ulterius exsequendum cum in operibus gloriosis, tum præsertim Templi idea, novisque legibus ad ordinem cultus publici spectantibus, fuerit vilioris originis, filius Jesse minimus, sola Samuelis auctoritate introductus, atque ex ejus constitutione unctus. Quibus probe pensitatis, poterant videre ἀντίδοτον adversus quartum præjudicium, ab humili Jesu ortu desumtum, cum nulla major Judæis fuerit causa respuendi Jesum ob familiæ depressionem, personæque reliquam humilitatem, quam fuit imitatoribus & sectatoribus Saulis, qui Davidem spernebant propter personæ vilitatem, multisque persecutionibus affligebant: quibus omnibus non obstantibus, tamen ille ipse fuit minister singularis consilii divini, jam a Deo quasi adscitus, ut jura Regis Dei tueatur, asserat, atque defendat; imo in aliquibus circumstantiis novis statutis augeat, quæ ordinem œconomiæ in Templo definiebant.

II. Argumentum ipsum, quod Paulus sibi pertractandum sumserat. In quo attendere oportet.

A. Ad propositionem, continentem transitionem cum tacita applicatione dictorum ad subjectum, de quo sibi dicendum statuerat; ỷ. 23—25. Ubi iterum

ℵ. Per-

ℵ. Personam cum relatione ad genealogiam suam designat, dicens, *Hujus*, nempe Davidis, *e semine Deus secundum promissionem Israeli excitavit sospitatorem Jesum.* Ita personam denotans, simul cum nobili charactere prærequisito, qui est *E semine Davidis esse.* Hoc enim jure promissionum requirebatur, ut non solum ex Prophetiis constat, verum etiam extra controversiam positum erat; ut non solum ex Euangelio, sed etiam ex Talmudicis affatim constat. Quando *Jesum* Servatorem appellat & *Sospitatorem*, designat munus Messiatus; neque hoc negare poterant Judæi Messiam Regem fore, qui Populum liberaret. Assertio Christiana contra Judæos solum est, Jesum Davidis Filium esse verum Illum Sospitatorem.

ב. Modum introductionis definit; & quidem

α. Prodromum nobilem in memoriam revocando, quando addit, *Quum ante prædicasset Joannes coram Eo, jam adventante, baptismum resipiscentiæ omni Populo Israeli:* ℣. 24. Ita clanculum Joannem cum Samuele confert, cujus auctoritas valuit circa Davidem, ejusque introductionem. Notandumque apprime Judæos ipsos magni fecisse Joannem, ut non tantum ex Josepho, sed & ex Chronico de *Regibus Domus secundæ* palam est. Virque inter omnes laudatus, quod Populum ad *resipiscentiam* revocans baptismo ad officium restrinxerit. Jam jubet Paulus ut notent talem virum *ante prædicasse*, & *coram Jesu*, adeoque Deum excitasse hoc ipso tempore, quo Jesus Prophetam ageret & Sospitatorem, Virum satis fide dignum; cujus testimonium non facile spernendum, sicuti testimonium Samuelis de Davide non sine injuria adversus Deum sperni poterat.

β. Testimonium ejusdem prodromi, quo Jesum agnovit Christum, Eundemque qua talem exposuit Populo: ℣. 25. Ubi verba ita se habent, *Quum autem expleret Joannes cursum*, id est, ministerium ejus aliquousque provectum esset, atque ipse auctoritatem sufficientem jam sibi comparasset, *Dixit: Quem me suspicamini esse?* Putatisne me esse magnum illum Prophetam Christum, *Non ego is sum.* Confer Joann. I. ℣. 24, 25. *Sed ecce venit post me, Cujus pedum soleam non sum dignus, qui solvam.* Confer Matth. III. ℣. 11. Quo monuit se prodromum agere Messiæ, Qui ipso dignitate multo potior foret.

B. Thema propositionis, declarans

ℵ. Gratiam notificationis hujus Sospitatoris, illis a Deo factam

 per

per ministerium Pauli; quæ Apostolus pathetice enunciat: ℣. 26, 27. *Viri fratres*, inquit, ut fraternum amorem testetur. *Filii generis Abrahami*, ut spem promissionis de futuro Semine rememoraret. Et *qui inter vos timent Deum*, innuens proselytos, ac simul subinnuens spem benedictionis, qualiumcumque Gentium in isto Semine. *Vobis sermo salutis hujus est missus*, nempe dum ipse Apostolus cum verbo hoc tanquam legatus Dei, ad illos venerat. Causamque subjungit, cur iste egressus jam fieret a legatis Christi ad Synagogas, in dispersione degentes, nempe quia *Habitantes Hierusalem*, & *Primores eorum*, *quum Hunc ignorarent*, *Eo condemnato*, *impleverunt voces Prophetarum*, *quæ per omne Sabbathum leguntur.* Quibus verbis monet, ut cautius agant, quam Hierosolymitani, qui Hunc, a Joanne designatum, *ignorantes damnaverant*, & post condemnationem in sua perfidia perstiterant Ne tamen hoc præjudicium crearet, ac si tale quid non esset sperandum a Primoribus & Hierosolymitanis, antidoti loco addit, *Ita fieri debuisse secundum voces Prophetarum*, easque haud obscuras, in ipsis lectionibus & sectionibus Sabbathicis comprehensas.

ב. Causam totam per narrationem historicam. In qua status controversiæ ita attingitur, ut quid ex fide Christiana statuendum sit, evidenter explicetur. Et quidem

α. Occisum esse Jesum præter causam asserit: ℣. 28. Verba enim sunt *Quod, nulla causa mortis inventa, petierint a Pilato, ut necaretur.* Convenit utraque pars in eo, quod Jesus, a Judæis damnatus, *Pilato* cum hac petitione fuerit traditus ut *interimeretur*. Dissensus est circa causam, quam nullam fuisse, aut inveniri potuisse ad judicem persuadendum de justitia postulati, asserit Paulus: imo nequidem ad quemquam persuadendum, qui rem ex æquo expendat Imo addit & illos fecisse secundum Scripturam Propheticam: ℣. 29. dicens. *Quem vero perfecissent omnia, quæ de Eo scripta erant.* Intellige ad mortem Messiæ spectantia, quam variis characteribus insigniverant Vates. *Detractum e ligno posuerunt in monumento.*

β. Resuscitatum fuisse a Deo, atque a multis testibus visum, quo causa Ejus justa fuit justificata: ℣. 30, 31. *Deus autem*, dicit Apostolus, *excitavit Eum a mortuis.* Quod allegat tanquam factum Dei, facto Judæorum oppositum, non solum consilium eorum reddens irritum, verum præsertim bonitatem causæ Christi justificans, dum opus quammaxime miraculosum intercessit. Verum ne putent hæc temere

temere asserere Paulum, addit rationem certitudinis hujus rei factæ; dum dicit, *Qui conspectus est per dies multos iis, qui simul cum Ipso adscenderant a Galilæa in Hierusalem.* Et sane in quæstione facti majus argumentum adduci non potest, quam quod ab experientia ocularis inspectionis desumitur. Additque spectatores illos, *Testes Ejus esse apud Populum.*

3. Causam illam adversus tacitas objectiones vendicat & confirmat: ℣. 32—39. Hic probe notandum, quod assertio Paulina gravari poterat quibusdam præjudiciis.

a. Dixerat *Nullam causam mortis inventam fuisse*, Ast hoc non facile concesserit Judæus; nihil enim notius est, quam cum Pilatum persuadere non possent Primores Hierosolymitani de justa causa mortis, Ei crimen Majestatis objecisse; nihilominus habuisse causam, eamque allegasse: licet Pilatus eam minus curaverit, quæ juxta legem supplicium meretur. Notum etiam est, Eum reum peractum fuisse blasphemiæ, quippe, *Qui Semet Filium Dei dixerat*, *Seque Deo parem fecerat* Quod sane crimen erat, haud ferendum in quoquam Propheta. Huic ut occurrat Paulus, ea profert, quæ occurrunt: ℣. 32, 33. Dicens, *Et nos vobis euangelizamus eam promissionem, quæ Patribus est facta*, nempe, *quod Deus eam impleverit filiis illorum*, *nobis*, inquam, *dum Jesum excitavit.* Gradatim progreditur, monetque nihil in Jesu fuisse, quod non faceret ad impletionem promissionis, Patribus factæ, id est, quod non exhauriret omnes conditiones in Christo requisitas; adeoque nihil potuisse jure accusare Primores, imo ne hoc quidem, quod *Se Filium Dei dixerit.* In quem finem adducit: Psalm II. Testimoniumque adfert, quo iste character tanquam requisitus in Messia proponitur. Unde verba ejus sic se habent, *Sicuti etiam in Psalmo secundo scriptum est.* Quasi dicat hoc ipsum est Quod in Psalm II. legitur. *Filius meus es Tu, hodie genui Te.* Quasi dicat, nihil est in Jesu inventum, quod characteribus Messiæ sit contrarium, atque adeo causa Eum rejiciendi inferri non potest, imo ne hoc quidem, quod *Se Filium Dei dixerit*, licet id tantopere jactitarint, & objecerint Primores vestri, hoc enim titulo ornatus est: Psalm II. Neque quod Se eo jure parem fecerit Deo, cum idem Psalmus Eum exhibeat *Filium ab æterno a Deo genitum*, adeoque proprium, & naturalem. Ut potius in ea professione agnoscere debeatis, quod hoc

charactere impleverit demum Deus promiſſionem Patribus factam.

Verum cum hic locus admodum ſit controverſus, oportet ut hanc noſtram interpretationem nonnihil adſtruamus. Sociniani putant locum Pſalmi allegatum a Paulo, adductum fuiſſe, ad probandam reſurrectionem Chriſti, adeoque conjungunt cum verbis ἀναστήσας Ἰησοῦν. Verum erronee, cum ſimplex ἀνάστασις diſtinguatur ab ἀναστάσει ἐκ νεκρῶν: ℣. 34. Ut excitare Jeſum hic nihil aliud ſit, quam Jeſum ſiſtere cum omnibus ſuis requiſitis. Alii putant ex Pſalmo probari generationem Jeſu ex Maria. Verum nec illi recte ſentiunt, cohæret enim locus allegatus cum verbo ἐκπεπλήρωκε, reſpicitque plane modum ſiſtendi Jeſum cum ſatisfactione, & impletione omnium promiſſionum, characteres Meſſiæ exhibentium. Modum indicari monet particula ὡς, & particula καὶ ſubjuncta innuit ſpecialem modum, quo Jeſus excitatus comparuit eſſe Chriſtus. Jam vero, cum verſus antecedens omnem modum, juxta promiſſionem requiſitum innuerat, cauſa fuit, cur Paulus his omnibus in communi hunc modum ſpecialem addere voluerit; ut argumentum evidentiſſime ita procedat. Euangelium de Perſona Jeſu ſuſcitati nihil dicere, quod non ſit conſentiens characteribus promiſſionis, etiam iſti, quem Pſalm. II. deſignat. Jam negari non poteſt circa hunc characterem offenſos fuiſſe Judæos, ergo cauſa characterem hunc ſpecificandi proculdubio fuit illam Judaicam offenſionem auferre, eique Pſalmi teſtimonium tanquam antidotum opponere.

β. *Dixerat Deum Eum ſuſcitaſſe ex mortuis.* De cujus rei fama dubitare nemo poterat, aſt de veritate famæ omnis peracta fuit diſceptatio: aliis fraudem diſcipulorum aſſerentibus, qui cadaver rapto abſtulerant: aliis verecundius objicientibus, omnem apparitionem Chriſti fuiſſe artificium Diaboli, diſcipulos, neſcio quo phantaſmate, illudentis. Quale quid alibi in Joſepho, Celſo, aliiſque obſervavimus. Hanc objectionem ſeu exceptionem occupare porro inſtituit Paulus: ℣. 34–36.

a. Aſſerens reſuſcitationem veram, non phantaſticam aut fictam: ℣. 33. ὅτι δὲ ἀνέστησεν &c. Ubi notandum, conſtructionem dependere a verbo εὐαγγελιζόμεθα; nempe Euangelium annuntiare, & Paulum ut teſtem per Euangelium, Deum Ipſum ſuſcitaſſe ex mortuis, ut nunquam ſit reverſurus ad corruptionem.

b. Pro-

b. Probat hoc ex collatione duorum locorum, ne quis putet, hoc non esse requisitum Messiæ, aut id revera præstitum non fuisse in Jesu.

a. Non putandum esse, quod Deus pateretur falsa figmenta spargi de filio Davidis, adducit locum: Jes. LV. ℣. 3. ut verba sint. *Ita dixit, dabo vobis* τὰ ὅσια Δαβὶδ τὰ πιστά. Studia Davidis fidelia, quod accipi potest de studiis Dei erga Davidem; quippe Qui promissiones Davidi factas, non pateretur certis modis eludi; nam revera studia Dei erga Davidem non essent τὰ πιστὰ, si fieri posset, ut filius aliquis Davidis omnes characteres Christi habens, & legitimo modo introductus non esset Christus: tantumque concederetur Diabolo, ut posset falsis apparitionibus pios homines decipere, & spem Messiæ tali subordinatione personæ corrumpere.

b. Neque existimandum, tale quid minus requiri in Christo, aut Davidi talem spem factam non fuisse de futura Christi resurrexione: unde allegat dictum Psalm. XVI. ℣. 10. Quod urget: ℣. 34--37. Demonstrans illud dictum de Davide non posse intelligi, cujus cœmeterium adhuc habebant inter se, in quo placide obdormiebat David, ergo Prophetam egisse de Sancto Illo, Qui ejus foret Antitypus, & in Quo Deus majorem gratiam exhiberet.

γ. Restabat adhuc aliud præjudicium de liberatione Populi a jugo hostium, cum subjectione mundi per Christum introducenda. De qua re insignem spem fecerant Prophetæ. Cumque Jesus crucifixus sine bellis & victoriis jam præterierat, non videbatur implevisse spem Populo factam. Cui præjudicio ut etiam occurrat Paulus, hoc agit, ut veram notionem liberationis & subjectionis mundi restituat, simulque adhortetur, ut eam gratiam agnoscentes non negligant. Proinde

a. Exponit veram liberationem cum invitatione ad attentionem: ℣. 38, 39. Dicens, *Notum igitur sit vobis, fratres, annuntiari vobis remissionem peccatorum per Istum.* Qui veræ liberationis verus fructus est. Dein subjungit, *Et ab omnibus, a quibus non potuistis per legem Mosis justificari, per Hunc credentem quemvis justificari.* Emphasis est in voce *quemvis*, notante Gentes æque ac Judæos, in hoc Semine benedici. In qua re subsistit vera subjectio mundi.

b. Ap-

b. Applicat suam expositionem ad conscientiam, commendans illis prudentiam, ut caute cum hoc Euangelio agant, hunc fructum spiritualis liberationis quærant, & ita fidem in Christum admittant, nisi velint, ut iis superveniat, quod dictum est in Prophetiis. *Videte ergo*, inquit, *ne vobis superveniat, quod dictum est in Prophetis. Videte contemtores, & admiramini, & evanescite: quia opus operor ego diebus vestris, opus quod non credetis, si quis enarraverit vobis.* Locus desumtus ex Hab. 1. ℣. 5. Quem in commentariis expendimus: quique confirmat fore ut multi sint increduli, quando Euangelium annuntiabitur, atque in justum Dei judicium incidant. Quod etiam valuit adversus cogitationem carnalem, & præjudicium jam ante allegatum; scilicet non esse illud Euangelium verum, quod multos & magnos viros inter Israelitas habet opponentes, atque fidem negantes.

F I N I S.

BIBLIO-

BIBLIOTHECA

THEOLOGICA.

BIBLIOTHECA THEOLOGICA SELECTISSIMA.

Consilium nostrum hic est consulere Verbi Divini ministris indicando auctores & libros, quibus *Bibliotheca Theologica* minime carere potest.

IN FOLIO.

I.

Biblia Hebraica & Chaldaica.
Cum Rabbinorum commentariis ex editione Buxtorfii.

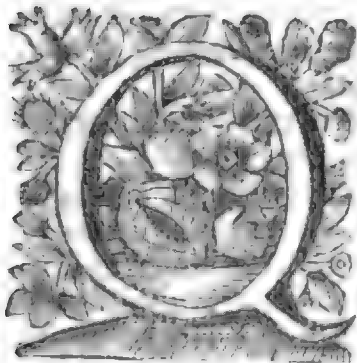

Uoniam fidelissimo Verbi Divini interpreti semper ad fontes recurrendum est, textus originalis proculdubio perpetuo est inspiciendus, neque inutile erit tenere expositiones Judaicas, præsertim antiquissimas perlucentes in paraphrasibus Chaldaicis, nec non & hodiernas: ut qui methodo deliberativa velit progredi, videat in quibus Judæos habeamus consentientes aut dissentientes, ut ita formemus subjectum sub denominatione generali, extra controversiam, constitutum, & in progressu deliberationis recedentes Judæorum expositiones per prædicata abscindamus. Editio Buxtorfiana præter alia exhibet commentaria trium doctissimorum & celeberrimorum Rabbinorum, qui sunt *Schelomo Jarchi*, *Aben Ezra*, & Rabbi *David Kimchi*.

I I.

Biblia vernacula, cum notis plenariis.

Quisque pro lingua sua eligat versiones ultimas. Britanni Anglicanam cum notis Chronologicis *Usserii*, & notis marginalibus *Scatergood*, quibus adjiciant annotationes, ut appellantur, majores II. Vol. in Fol. editæ. Hoc Virorum doctissimorum opus laudatissimum, non nisi lingua Anglicana exstat. Clarissimus *Maresius* edidit Biblia Gallica cum notis, ex Bibliis Belgicis translata. Versio nova Belgica cum notis pro eo tempore etiam habenda est ut optima, in quo opere consiciendo, Interpretes præter versiones Lutheri, Piscatoris, Junii, & Tremellii, Anglicanam, & Italicam Diodati in consilium adhibuerunt Viros maximos L *Empereurium*, & Dominum *de Dieu*, ut ex scedis doctissimi Domini *Bogermanni* patet, qui huic labori præfuit. Ante eos *Marnixius d'Aldegonde* Genesin & Psalmos transtulerat: Drusius multa converterat: Amama in *Antibarbaro Biblico & Biblica collatione* viam præparaverat, ut magno cum applausu hoc opus exceptum fuerit.

Nihilominus istæ versiones non eo debent haberi loco, quasi non liceret Viris doctis modeste ab iis dissentire, quoniam ratio temporis habenda est: multum enim lucis postmodum accessit linguæ Hebraicæ cognitioni.

I. Quia Lexica nondum fuerunt consummata, ut Pfeifferus in *Critica sua Sacra* monet, notans etiamnum desiderata in Lexicis: & postmodum multa invenerunt Capellus, Bochartus, Coccejus, & nuper Gussetius, quæ ante ipsos fuerunt incognita.

II. Quia cognitio accentuum nondum erat satis illustrata, unde eorundem annotationem minus curarunt Interpretes anteriores.

III. Eo quod minus moniti fuerint de temporum anomaliis, & enallagis fugiendis, qua de re nuper tractatum edidit Florentius de Bruin.

IV. Accedit nimia Calvini alias maximi auctoritas, quem adversus Lutheranos defendere susceperant Theologi Reformati; unde multi alieniores fuerunt a Prophetiis, Christo Ejusque Regno applicandis.

V. Delassata attentio etiam prudentissimos aliquando confundere potuit, ut superflua apposuerint, nonnulla omiserint, aut aliter aberraverint; quod quoad versionem Belgicam nuper ostendit Dominus Sterringa suis in *Pentateuchum animadversionibus*.

VI. Memoriæ infirmitas, & operis inter plures divisio effecerunt etiam, ut una eademque radix & vox sæpe aliis verbis & vocibus vernaculis

culis præter necessitatem translata sit, quod Index ad *Concordantias* Trommii ad oculum manifestat.

Sumant sibi tirones exemplar optimæ editionis, charta pura interposita, ubi adscribant quæ ad versionis elucidationem, confirmationem, aut correctionem in adversariis collegerant, adscripto numero in adversariis invento, ubi observationes istæ annotatæ fuerunt.

III.

Biblia critica majora. & auctiora. Cum Thesauro Dissertationum Philologicarum, ex editione nupera Amstelædamensi.

Licet Londinensis editio sit magis nitida, hæc tamen præferenda est propter insigne auctuarium: adjectæ enim sunt notæ, seu *Electa* Cartwrighti in *Genesin* & *Exodum* eruditissima. Varia inedita Masii & Drusii, eaque satis magno numero: nec non Amanæ in *Libros Historicos*. V. T. *Psalmos*, *Proverbia*, & *Ecclesiasten*.

Hoc opus utilissimum & necessarium est, ut teneamus progressum doctrinæ *Criticæ* in illustrandis dictis S. Scripturæ: habet enim in V. T. notas Munsteri, Fagii, Vatabli, Castalionis, Clarii, & Hug. Grotii, nec non selectos quosdam Auctores in particulares Libros, ut sunt Masius in *Josuam*, Codurcus in *Jobum*, Pricæus in *Psalmos*, Baynus in *Proverbia*, Forerius in *Jesaiam* & Livelcus in *quinque priores Prophetas minores*. In N. T. notæ adsunt, quas dedit primus Valla, Revius, Erasmus, Vatablus, Castalio, Zegerus, Clarius, Drusius, & Grotius. Omitto jam tractatus de variis rebus Philologicis insertos, quibus Thesaurus Creticus adhuc multas dissertationes adjecit. Ita ut nulla fere materia difficilis ex Antiquitatibus eruenda occurrat, quæ non ab aliquo horum discussa sit. Accedunt tractatus integri de *Antiquitatibus Judaicis* Ariæ Montani, Bertrami, & Cunæi, ita ut in his compendium sit *Bibliothecæ* Criticæ & Philologicæ.

IV.

Beza & Camerarius in N. T. ex ultimo editione Cantabrigiensi.

Hi Viri docti etiam crisin in versiones exercuerunt, imprimis censuram in Vulgatam versionem. Miror horum doctorum Virorum labores

non extare in Bibliis Criticis majoribus, legendi enim erant post Vallam, & Erasmum, ne rumperetur cursus studii Critici. Plurimi æstimantur horum notæ ab omnibus, quicquid garriat contra auctoritatem Bezæ Crenius. Notandum tamen, quod Bezæ exemplar manuscriptum N. T. Græci tantum continuerit partem Codicis, quæ hodie in Anglia asservatur, sicuti pars altera in Gallia, & Simonium detexisse non esse puræ notæ exemplar, quia in Occidente descriptum est, & manifesta habet indicia, quod ad versionem Vulgatam fuerit castigatum; unde variæ lectiones ex hoc codice profluentes nullius sunt momenti.

V.

Waltoni biblicus apparatus.

Hoc opus cohæret cum Bibliis Polygottis Londinensium, verum ob doctrinam Theologicam seorsum excusum est in Helvetia. Jungi debet cum Bibliis Criticis propter varia Antiquitatem spectantia, quæ in tractatibus Bibliis Criticis insertis, aut non occurrunt, aut minus plene. Continet enim Ludovici Capelli *Chronologiam Sacram* cum tabulis, & ejusdem *triplicem Templi delineationem*; nec non *Descriptionem Terræ Sanctæ* ex doctissimis Bonfrerii notis ad Adrichomium, & *Ligtfooti* notis ad tabulas Geographicas: item Breerwordii tractatum de *Idiotismis Linguæ Hebraicæ & Græcæ in Sacris Literis occurrentibus*. Accedunt tandem XVI. Waltoni dissertationes, agentes de *Linguarum origine, divisione, numero, & mutatione*. De *literarum origine, inventione, & diversitate*. De *Linguæ Hebraicæ antiquitate, conservatione, mutatione, præstantia, usu, nec non de characteribus ejus antiquis, punctis, vocalibus & accentibus*. De *Bibliorum præcipuis editionibus & variis versionibus*. Nec non *variantibus in Scriptura lectionibus*. De *textuum Originalium integritate & authoritate*. De *Masora & Cabbala*. De *versionibus Græcis. Latina Vulgata*. De *Samaritana. Chaldaicis. Syriacis. Arabicis. Æthiopicis & Persicis*. Additis, de singulis linguis expositionibus particularibus. Ex qua enumeratione constat, quantum auctuarium Philologiæ ex hoc opere accedat iis, quæ in Bibliis Criticis inveniuntur. Monendus tamen est Lector, Virum doctum patrocinari scientiæ Cappelli de novitate literarum Hebraicarum, & novitate punctorum, & accentuum.

VI.

Cocceji opera omnia cum auctorio operum posthumorum.

Nemo dubitat Auctorem illum in Hebraicis & Græcis fuisse versatissimum, ut & Clarissimus Collega Wittius dicit ad invidiam usque.

Unde

Unde profluxit, ut varias novas versiones & expositiones protulerit, in quibus nos magnum incrementum cognitionis Hermeneuticæ agnoscimus, quare ob progressum eruditionis Hermeneuticæ ceteris videtur quam maxime adjiciendus. In hisce operibus invenies.

I. *Commentarium amplissimum in omnes libros V. & N. T.* exceptis solum Historicis, quos strictioribus notis tantum hinc inde attigit, quem defectum adimplere possumus Cl. Burmanni expositionibus in *Legem* & *libros Historicos V. T.* quæ lingua nostra vernacula exstant; & Balduini Walæi commentario Critico in quatuor *Euangelistas* & Acta *Apostolorum.*

II. *Didactica* & *elenctica* una cum *epistolis*, *consiliis*, & *disputationibus.* Ad Theologiam didacticam pertinent ejus *Summa Theologiæ. Summa fœderis*, & notæ ad *Catechesin.* Elenctica quod spectat, Socinianis opposuit principium *Euangelii Joannis*, & solidissimam responsionem ad *apologiam Equitis Poloni*; Grotio *principium epistolæ ad Ephesios*, & tractatum de *Anti-Christo*: Pontificiis *stricturas in Bellarminum*, & tractatus de *potentia Scripturæ*, deque *Ecclesia* & *Babylone*, nec non *probationem Scripturam contra Masenium*, ejusque defensionem: Judæis *responsionem ad quæstiones a Judæo motas* validissimam & elegantissimam. Omitto scripta eristica circa quæstiones a Maresio, Voetio, aliisque motas.

III. Ad illustrationem Antiquitatum & linguæ Hebraicæ spectant *tractatus* in *Sanhedrin* & *Maccoth*, quem titulum vertit & notis illustravit: ubi primus excerpta Gemarica quoque resolvit, opus eo tempore ab omnibus doctis ambabus ulnis amplexum. Et *Lexicon* amplissimum, quod fere concordantiæ vicem adimplere potest. Ubi id peculiare præstitit, quod verba synonima secundum singulares connotationes prudentissime distinxerit. Velim tamen lectores ejus monitos in commentario ejus ad *Jobum* varia observasse, quæ cum dictis in *Lexico* hoc sunt conferenda, ob ampliores rei assertiones & confirmationes.

Licet Vir doctus multorum crisi fuerit subjectus, nihilominus agnoscenda est providentia Dei in hoc ipso, Qui noluit ea dimittere inexplorata, ut lux, quam accendit, rebus hodie persplendeat illustrior, & gratior. Licet enim stylus videatur Viro Docto singularis & insuetis obscurior, remedium facile quis inveniet, si quis ejus *Summam fœderis* diligenter discusserit, sive proprio marte, sive Duce experto; laboris enim pretium referet Lector inde uberrimum.

VII. Con-

V I I.

Concordantiæ Bibliorum in quavis lingua.

Concordantiarum usum esse maximum nemo nescit, harum enim subsidio testimonia, quæ memoria exciderunt, renovantur; phrasium parallela demonstratur, vocabulorum numerus, quæ hermeneiam requirant ex cathedra, suis limitibus includitur, & harum concordantiarum ope alicubi metaphorica a simplicibus distinguuntur. Laudatissimæ sunt Buxtorfii *Concordantia Hebraica* V. T. Et Schmidii *Concordantia Græca* N. T. Licet & Stephanus eandem ediderit, sed Schmidius cum auctuario. Anglis & Britannis commendanda *Concordantia Cantabrigiensis*. Verum omnibus istis palmam præripit *Concordantia Belgica Trommii*, qui in indicibus vocum Hebraicarum & Græcarum vicem *Concordantiarum* Buxtorfii & Schmidii adimplere potest: quique etiam ostendit, quam varie interpretes Belgici transtulerint voces, & verba in textu originali occurrentia. Non tantum accuratum hoc opus est, sed & significationes vocabulorum simplices a metaphoricis distinguit, & ut prædicata eadem variis subjectis applicentur, Deo nempe, Christo, hominibus piis, impiis, imo rebus inanimatis sub distincto titulo subnotavit, ut nemo isto opere carere possit. Nihilominus optarem, ut ejus ederetur contractio, ac redigeretur etiam in formam repertorii Biblici, sicut Henrici Witten *Repertorium Biblicum* in quarto: ut forma esset portatilis. In eum finem textus citati possent deleri, servatis tantum numeris capitum & versuum librorum: utque minor sit confusio, particulæ Hebræorum & Græcorum potuissent minoribus exemplis proponi. Quid enim attinet omnia illa testimonia adducere in quibus ו copulativum copulationem denotat, aut particula כי ratiocinativa ratiocinium indicat? pauca enim exempla hic sufficiunt, multitudo nullam præstat utilitatem. Ita etiam nomina propria, vellem, aut ablata, aut in alium catalogum relata. Opusque illud esset utilius, si & *Concordantiæ Kirkeri* ita conjungerentur, ut adscripto verbo Græco teneremus, quomodo Græci interpretati fuerint verbum Hebraicum. Ita enim librum portatilem in quarto haberemus ad omnes usus sufficientem, & ubique in promptu, impedit enim diligentiam necessitas volvendi tria volumina in folio. Non quod *Trommii* opus abrogatum velim, cum propter indices, conferendos cum corpore operis, adhuc singularem utilitatem retinebit.

MISCEL-

MISCELLANEI.

VIII.

Usserii Annales.

Doctissimus ille Theologus Hibernus in rebus Historicis & Chronologicis versatissimus fuit. Hujus laudatissimi operis Auctor in eo absolvit *Historiam* V. T. & N. usque ad excidium Hierosolymitanum; eaque omnia revocavit ad *Annales*, & ubi potuit historiam dedit ipsis verbis probatissimmorum Actorum, adjiciendo loca Auctorum, ex quibus ea fuerint descripta. In doctrina Chronologica omnibus palmam praeripuit, sicut & addidit *Canones Chronologicos*. Ita ut *Bibliotheca* saltem ad tempus carere possit laboribus, alias eruditissimis, Scaligeri, Petavii, aliorumque Chronologorum, modo quæ Chronologiam attingunt in *Apparatu* Waltoni, & *Bibliis Criticis* adjungantur. Quare commendo tironibus, ut hoc opus volvant revolvantque perpetuo, legendo enim & rem tenebunt, & fontes, ex quibus vera historia profluere debet.

IX.

Basnagius Flottemanvillacus in opere nondum absoluto cujus titulus est Annales Politico-Ecclesiastici.

Ex tribus voluminibus jam editis perspeximus Virum diligentissimum attingere omnes quæstiones Historicas. N. T. & Chronologicas, adeo ut videatur Usserii *Annalibus* adjiciendus propter Historiam Ecclesiasticam N. T. Nihil enim eorum omittit, quæ habent Magdeburgenses, Baronius, Salianus, & Pagius, quos etiam corrigit, ubi corrigendi sunt. Quæ quæstiones in Gallia ventilatæ sunt inter Viros Historiæ Ecclesiasticæ peritissimos recenset, discutit, & *ἐπίκρισιν* suam interponit; ut proinde in *Bibliotheca selecta* locum multorum adimplere possit.

X.

Sansonis Geographia Sacra.
Cum notis Clerici nuperrime edita.

Hic Auctor videtur Geographis in Bibliis Criticis insertis, & in *Apparatu* Waltoni repræsentatis adjiciendus. Nemo enim videtur felicius distinxisse Terram Sanctam, quam Geographus ille peritissimus. In indice locorum omnium adjecit mapparum suarum fundamenta, apponendo locorum longitudines & latitudines. Hallucinationes paucas correxit Clericus ex post observatis Geographorum.

X I.

Suiceri Thesaurus Ecclesiasticus e Patribus Græcis.

Opus omni laude majus. Lexicon est vocabulorum Græcorum quotquot apud Patres occurrunt, & repertorium rerum omnigenarum ad Theologiam aliquo modo spectantium. Voces philologice expendit, adjectis multis ex Casaubono, aliisque Viris literatis. Si titulus sit Theologicus, eam rem exponit, & Patrum Græcorum sententiam subjungit; idem si titulus sit practicus. Imprimis vere *Thesaurus* est *Antiquitatum Ecclesiasticarum*, dum agit de omnibus ritibus veteris Ecclesiæ quam solidissime, de templis & templi partibus; de officiis ecclesiasticis, quidquid formam Ecclesiæ antiquæ illustrare possit ex omnibus auctoribus adducens, probans, & adstruens. Cumque adhuc in libris ad *Bibliothecam selectam* adductis nihil horum invenerimus, & hoc opere non destituenda est *Selecta Bibliotheca*.

IN QUARTO.

SYSTEMATICI.

I.

Walei loci communes.

Licet doctissimus Auctor in hoc opere secutus fuerit methodum *Catechesios Heidelbergensis*, quæ minus videtur conveniens studiis academicis

micis, nihilominus conferri potest cum nostro *Compendio Theologiæ Revelatæ*, in quantum satis accurate varias quæstiones Theologicas, & controversias definivit, atque doctrinam orthodoxam ab objectionibus adversariorum vindicavit.

II.

Heidani corpus Theologiæ.

Doctissimus hic Auctor methodum vulgarem secutus, conjunxit principia Philosophiæ Cartesianæ cum Theologia revelata; & acutissime cum adversariis, imprimis cum Remonstrantibus disputavit: dignus revera ut expendatur & legatur.

III.

Oweni ΘΕΟΛΟΓΟΥΜΕΝΑ.

Vir inter Britannos doctissimus fuit Owenus, præstantioris eruditionis exemplum: qui in hoc opere non tantum multa delibavit, ex quibus Theologia Patrum eruitur ante legem & sub lege: verum etiam inseruit huic operi multa præclara ex Theologia Gentilium, atque inter dissertationes insertas excellit ea, quæ agit de *Origine Idololatriæ*.

ELENCTICI.

IV.

Cloppenburgii opera Theologica.

In hoc opere varia occurrunt didactica & elenctica. In elencticis excellit Auctor propter succinctam agendi rationem. Contra Socinianos occurrit *Compendiolum Theologiæ Socinianæ confutatum.* Ubi confessionem religionis Socinianæ secundum omnes articulos discutit: præfigiturque *Historia ortus & progressus religionis Socinianæ*, lectu utilissima. Dein ejus *Anti-Smalcius.* Contra Remonstrantes exhibet hoc opus *Disputationes contra* V *articulos Remonstrantium*, breviter & nervose rem omnem absolventes. Ut & liber contra *Poppii portam angustam.* Contra Anabaptistas scripsit librum, cui titulus *Gangræna doctrinæ Anabaptisticæ.* Huic operi insertæ quoque sunt epistolæ ἀμοιβαῖα inter ipsum & Ludovicum de

Dieu, cujus titulus *Deliciæ Biblicæ Brielenses*, in quibus multa critica ad Sacram Scripturam discutiuntur. Nec non discussiones cum Capello de quæstionibus, an Christus *eodem die cum Judæis pascha comederit*, & quid Lucas per *Sabbathum* δευτερόπρωτον intellexerit.

V.

Hoornbeekii.

Refutatio Socinianorum.

Tractatus

Pro convertendis Judæis. Indis & Gentilibus.

Fuit doctissimus Auctor versatissimus in studio elenctico, atque hæc opera edidit omni modo consummata: ut nullæ sint cum *Socinianis* aut *Judæis* controversiæ, quas non plenario pertractaverit. De convertendis *Indis* & *Gentilibus* liber utilissimus est ministris ad *Indos* mittendis.

VI.

Heideggeri.

Tumulus Tridentini Concilii.

&

Historia Papatus.

Hunc si adjiciamus iis, quæ in Clarissimi Cocceji operibus contra Pontificios exstant, habebimus quæ in controversiis cum Pontificiis sufficere possint. Hunc Auctorem multis esse præferendum existimamus, quia sibi refutandum tantum proponit *Concilium Tridentinum*, ne videatur cum umbra dimicare: & singulis controversiis præmittit historiam deliberationum in isto *Concilio* habitarum. Ex variis historiæ *Concilii Tridentini* auctoribus statum controversiæ ad mentem istius *Concilii* eleganter circumscribit, argumentum evidenter proponit, & ab objectionibus *Abbatis*

tis Einsidlensis vindicat, sicut & omnes objectiones sibi diluendas proponit.

Historia Papatus.

Quæ Mornayus in *Mysterio iniquitatis*, quæque alii adduxerunt magno cum auctuario nobis dedit, ut liceat progressum videre apostasiæ ecclesiæ Romanæ in ipsa deductione rerum.

VII.

Altingii exegesis confessionis Augustanæ.

Pertractat Auctor noster controversias, quæ inter Lutheranos & Reformatos intercedunt, idque solide & pacifice, ipsam confessionem Augustanam cum debita laude & honore pertractans, calumnias adversantium modeste amoliens, quæque vere in quæstione sunt satis, sufficienterque discutiens, ut ille solus contra Lutheranos sufficere videatur;

PROPHETICI.

VIII.

Junius Vertroostinge der Schriften.

Auctor lingua vernacula hoc opusculum edidit, cum quæstiones inter Fratres de usu scriptorum Propheticorum caput erigerent, atque adeo omnes nervos intendit ad utilitatem scriptorum Propheticorum demonstrandam: quo cum si quis conferre velit nostram *Introductionem in scripturas Propheticas*, habebit, credo, quæ in antecessum tenenda sunt, ut hoc studium, feliciter excolatur.

IX.

Gulichii Theologia Prophetica.

Constat nobilissimum hoc opus tribus voluminibus. In uno volumine contraxit analytice omnes Clarissimi Cocceji commentarios in libros Propheticos tum V. tum N. T. exhibetque interpretamenta omnia quam compendiosissime. Usus hujus est in quotidiana Sacrarum

Literarum lectione summus, ut sine ullo temporis dispendio cum lectione simul mentem Spiritus Sancti intelligamus: sed velim ut simul conjungatis Clarissimi Heideggeri *Enchiridion* cum nostris animadversionibus.

Duo altera volumina omnes prophetias, ex mente Cocceji expositas, ad certos temporum articulos revocant; ut videatis, quid de fatis ecclesiæ omnes & singuli Prophetæ prædixerint, idque suis in locis; quod ad omnium consensum manifestandum, & egregiam paralleliam conficiendam, quotiescunque mediante collatione harmoniam omnium inter se eruimus, quam maxime facit. Dolendum, quod Auctori nobilissimum hoc opus & institutum ad finem perducere haud licuerit, subsistit enim in judicio Judæorum sub Romanis. Horum usus concionatori meo euangelico maximus est, quotiescunque in textibus versatur historicis, aut propheticis. In historicis enim notat Interpres articulum temporis, qui ubique præfigitur, & pro facienda ἀποδείξει annotat subjuncta vaticinia quorum implementa ad pertractandam historiam, in implementis recludendam, adducenda sunt. In textibus autem propheticis unusquisque articulus spei, cum aliis prophetiis parallelis conferendus, plenariam invenit præparationem. Imprimis observandum, ut locum pertractandum quæramus in indice, atque inveniemus toties adduci locum, quoties ex phrasibus diversos articulos spei & temporum contineri cernimus. Quæ insignem cum præbeant compositioni sermonum ecclesiasticorum materiam, hoc opere *Bibliotheca Theologica* carere non potest.

X

Gurtleri Systema Thæologiæ Propheticæ.

Idem argumentum nuper tractavit Clarissimus Gurtlerus, qui desideratos temporum articulos N. T. quos adjicere Gulichio meo negatum fuerat, etiam ad finem mundi usque elaboravit. Consilium tamen Gurtleri fuit, non omnia, sed evidentiora Prophetarum vaticinia adducere. In historiis, earumque enarrationibus probat se Auctor Virum eruditum, & valde exercitatum. Animadvertit enim in historiis fata ecclesiarum persequentibus varias circumstantias, quas solidissime ex probatis Auctoribus confirmat. Deest in præclarissimo opere index locorum citatorum, quem ut fini operis adjiciant tirones, suademus, cum ejus utilitas eadem sit, quæ sit indicis locorum operis Gulichii, de cujus utilitate statim monuimus.

SCRI-

SCRIPTURARII.

XI.

Sterringa animadversiones Philologico-Sacræ in Pentateuchum.

Examinat Vir doctus versionem Belgicam ultimæ translationis, atque in publicum prodierunt hactenus ejus *Animadversiones in Pentateuchum*; observatque nonnulla in ea desiderari, quæ revocantur ad tria capita. Ut alia *omissa* sint supplenda. Alia superflua dimittenda, & *omittenda*, qui defectus natus est ex nimia festinatione, cui subjecta sunt omnium hominum ingenia. Erronea (ut vocant) *mutanda* & corrigenda, quæ nata erant ex imperfectione Lexicographorum. Lingua enim Hebræa post Viros Clarissimos multum lucis accepit ab iis, qui obscuriora ad evidentiorem cognitionem revocarunt Qualia a Capello, Bocharto, Coccejo aliisque profluxerunt. Hæc itaque cum textu pertractando erunt conferenda.

XII.

Burmanni commentaria Belgica in Pentateuchum & Libros Historicos V. T.

Collegit Vir Clarissimus, dum viveret, ex optimis Interpretibus & Philologis ea, quæ Libros Historicos V. T. illustrare possunt. Cumque in operibus Cocceji in Libros Historicos pauciores exstent animadversiones, & quosdam vix attingat, hi labores adjiciendi sunt ad complementum rei: conjuncti enim integrum V. T. illustrant affatim. Quæ enim Seldenus, Bochartus, aliique Viri optimi sparsim habent ad illustrationem rerum in iis contentarum, diligentissime transtulit Vir optimus in hæc commentaria.

XIII.

Balduini Walæi commentarii in Libros Historicos N. T.

Labor utilissimus, & commentariis Clarissimi Cocceji adjiciendus, ut omnes Libros Historicos N. T. sufficienter habeamus illustratos. Re-

Repræsentat hic Criticus suis locis, quidquid in Libros quatuor Euangelistarum, & Acta Apostolorum notatu dignum adduxerant in notis Viri præstantissimi. Beza, Camerarius, Camero, Capellus uterque, Gomarus, Stephanus, Scaliger, Casaubonus, Salmasius, Heinsius, Drusius, Grotius, Pricæus, de Dieu, Montanus, & Novarinus. Omitto multos alios, qui hinc inde in animadversionibus adducuntur. Dolendum est, quod mors Viri optimi consilium abruperit; qui in animum induxerat eodem modo & ceteros N. T. Libros illustrare, atque ita Criticis, & Antiquitatum observationibus Sacri textus intellectum ubique adjuvare. Si quid novi observent hujus disciplinæ cultores, auctor essem, ut adversariis suis inserant, & numerum in adversariis consignatum in hunc Auctorem transferant: ut ita incrementum cognitionis cum ante observatis, & ibi notatis diligenter conferant.

X I V.

Melchioris Opera.

Hujus Theologi Herbornensis labores post fata ejus duobus continentur voluminibus: in quibus sistuntur exegetica, didactica, practica, & elenctica.

Tomus primus plenaria exhibet commentaria in *Canticum Salomonis*, & *Michæ librum propheticum* ex V. T. In *Epistolas ad Colossenses*, & *Hebræos* ex N. T. una cum dissertationibus in partem magnam *Apocalypsios*. Subjunguntur quoque discussiones *Locorum*, quæ ex V. T. *allegata sunt*, qui tractatus satis elegans est. Nec non *Parabolarum euangelicarum*. Tandem adhæret expositio Loci *Danielis* IX. ℣. 23—27. cum vindiciis *adversus Marshamum*.

Tomus secundus comprehendit doctissimam tractatus *Theologico-politici Spinosæ censuram*. Fundamentum *Theologiæ Didascalicæ*. Et Methodum *Theologiæ Paracleticæ*. Ceterum adjiciuntur tractatus varii Historico-Theologici De *Communione & separatione ecclesiastica contra Methodistas* ex Pontificiis. De *obligatione naturali inter Deum & hominem*, qui ad Theologiam naturalem spectat. De *sanguine eucharistico* contra Bossuetum. *Investigatio prædestinationis*. De *transsubstantiatione nonnisi per enthusiasmum credibili*. De *principio credendi enthusiastico Pontificiorum*, & *rationali Orthodoxorum*. De *necessitate & sufficientia credendorum ad salutem*, & *communionem ecclesiasticam*. Adhærent quoque orationes. De *Cathedra Theologica*. De *Veritatis ad conscientiam demonstratione*. De *corona Justitiæ*: ad II Tim. IV. ℣. 7, 8. De *Lege libertatis & Regia*. De *Emendatione ultimi temporis*. De *Juris divini & humani consortio*. De *Oeconomo injusto*, ad Parabolam Luc. XVI. ℣. 1—9. Nec non lectio. De *testimonio*

Abe-

Abelis post mortem ejus: ad Hebr. xv. ỷ. 4. De *Velamine Mosis*: II Corint. III. coll. cum Exod. xxxiv. ỷ. 29—35. De *Homine Dei*: II Timoth. III. ỷ. 17. De *Præstantia Canis vivi præ mortuo Leone*: ad Eccleſ. IX. ỷ: 4. De *Condimento sermonis*. De *Scriba in Regno Cœlorum*: ad Matth. XIII. ỷ. 52. De *Firmitate Sermonis Prophetici*: ad II Pet. I. ỷ. 19. De *Sacra Scriptura*, *& de ejus fato in N. T.* ad Apoc. XI. ỷ. 3—12. Tandem adjicit ſolidiſſimas *locorum vindicias*, quibus Anti-trinitarii & univerſalis gratiæ patroni abutuntur. Cumque iſtæ materiæ ſint rariores, ut etiam *Selectam Bibliothecam* ingrediatur hoc opus, idque ocius, poſtulamus, quia ſtudium elencticum & exegeticum inde ſingularia commoda ſibi ſpondere poteſt.

X V.

Wilhelmi Mommæ opera.

Vir Doctiſſimus meliori fortuna, quoad viveret, dignus, & Clariſſimi Cocceji diſcipulus ingenioſiſſimus, obſcuriora Viri Magni cogitata ſtylo longe facillimo & planiore expoſuit. Continent ejus opera præter orationes & diſſertationes notas in *Catechesin*, & quædam molimina in *Epistolas Pauli ad Romanos* & *Galatas*. Præcellit tamen tractatus de *Oeconomiis Dei* ampliſſimus; in quo innumera Sacræ Scripturæ dicta & teſtimonia tam V. quam N. T. ita fuſe & eleganter diſcutiuntur, ut concionatori meo euangelico in conſtruendis, & eloborandis concionibus ſæpe ampliſſimam præbeant diſſerendi materiam. Occaſio huic tractatui obla fuit diſputatio de *Oeconomia temporum*, quam Auctor & reſpondens ſub Clariſſimi Cocceji præſidio defenderat. Adverſus quam inſurrexerunt Verbi Divini Miniſtri Hamburgenſes, qui excerpta ad formam quæſtionum miſerunt ad Clariſſimum Mareſium, unde lites inter Mareſium & Coccejum natæ. Quare Auctor etiam conſultum duxit rem omnem fuſius proſequi, ſed thetice, & non per modum diſputationis.

X V I.

Geieri Commentaria.

Scripſit Theologus Lutheranus in *Psalmos*. *Proverbia*. *Ecclesiasten*. & *Danielem*. Quæ poſtea in folio ſimul edita ſunt. Laudandus a ſingulari & ſuccincta commentandi methodo, qua vocum in textu originali occurrentium poteſtatem diligentius expendit.

XVII.

Sebastiani Schmidii commentaria.

Theologus hic Lutheranus Argentoratensis, Vir fuit linguæ Hebrææ peritissimus, & judicio pollens strenuo. Hic autem methodo Geieri insistens, elegantiora scripsit commentaria in Libros *Judicum. Ruthæ. Samuelis.* & *Regum.* Item in *Jobum.* Partem *Jesaiæ.* & in *Jeremiam.* Quæ ut præcellentiora commendamus. Quæ enim in Libros quosdam N. T. conscripsit, non sunt tanti momenti.

PRACTICI.

XVIII.

Mastrichti Theologia Theoretico-Practica.

In hoc opere licet Vir doctus aliquando præter causam invehatur in Clarissimum, piæ memoriæ, Coccejum ejusque sequaces, nihilominus hoc opus propter practica acquirendum est. Id enim egit, ut omnes titulos Theologicos revocaverit ad usus practicos. Distingui tamen debet iste labor a justo opere Theologiæ Paracleticæ, cum Theologiam theoreticam tantum ad usus revocet.

XIX.

Hoornbeekii Theologia practica.

Vir præstantissimus ex scriptoribus Anglicanis Systema hoc officiorum composuit, quod & suam præstat utilitatem, atque referri debet ad nostræ Theologiæ Paracleticæ librum secundum, qui agit de studio sanctificationis excolendo.

XX.

Wittewrongels Oeconomia Christiana.

Fuit Ecclesiastes ille Amstelædamensis in practicis versatissimus, imprimis etiam Anglicanis. Hujus operis pars prima continet officia oeconomi-

nomica in matrimonio, & domestica œconomia observanda. Altera vero pars habenda est pro Ethica Christiana, quippe quæ excutit satis fuse virtutes Christianas; ita ut & hoc opus adornare possit partem illam nostræ Theologiæ Paracleticæ, quæ Sanctificationis studium promovere laborat.

XXI.

Belcampii hora novissima.

Fuit & hic Ecclesiastes Amstelædamensis, hujusque labores illo libro comprehensi præprimis comparandi sunt, quia Auctor seculi nostri vitia florido & eleganti stylo fuse arguit & perstringit, ut propter elegantias insignem præstare usum possit.

XXII.

Labores Domini vander Hagen.

Vir doctus varia composuit forma homiletica, quæ post ejus fata edita sunt. Inservire possunt concionatori euangelico in principio ministerii, quia in iis comprehenduntur conciones anniversariæ & occasionatæ. Anniversarias voco, quæ singulis annis redeunt, quales sunt conciones Festivæ, & Passionales, & Catecheticæ. Festivæ & Passionales comprehenduntur sub titulo *Mysterii pietatis*. Catecheticæ autem peculiari volumine comprehenduntur ad *Catechesin Heidelbergensem*. Occasionatæ autem homiliæ versantur circa conciones pœnitentiales, & praxin Sacræ Cœnæ. Priores in singulari volumine sub titulo *Concionum pœnitentialium* exstant. Posteriores sub titulo *Collectaneorum*. His accedunt conciones in *Epistolam ad Philippenses*. Cumque anniversaria perpetuo redeant, oportet tironem in iis componendis omnem adhibere diligentiam: materiam iis suppeditat Auctor allegatus, sed methodo utitur Gallicana, quæ quomodo adhuc reformanda sit in annotationibus ad *Methodum concionandi* diximus.

XXIII.

Bynæus de Natali Christi.
De Morte Christi.

Cum utraque materia spectet ad conciones anniversarias, atque Auctor quam doctissime utramque materiam discusserit, postulamus,

ut & legatur isto tempore, quo materiam illam pro cathedra petractandam suscipimus. Continent Viri docti labores, quidquid studium Criticum & Antiquitatum ad materiam illam illustrandam suppeditare potest, atque Celeberrimorum Virorum sententias discutit exacte, ut inde magnum auctuarium rerum iis, quæ pertractavit præcedens Auctor, adjici queat.

XXIV.

Pearson in Symbolum Apostolorum.

Lumen illud ecclesiæ Anglicanæ post Vossium, aliosque ita pertractavit duodecim Articulos fidei Apostolicæ, ut contulerit, quoad diversas lectiones exemplaria qualiacunque ex scriptis Patrum, & aliunde. Opus ipsum in pertractatione profundam sapit eruditionem in omni scientiarum genere. In margine apposuit confirmationes variarum enunciationum, quæ ab Historia Sacra aut Ecclesiastica pendent. Cumque pertractatio Symboli istius insignem partem faciat Catechismi, pastor euangelicus in concionibus Catecheticis exstruendis, ubi Symbolum istud pertractatur, inde magnam sibi lucem comparabit.

XXV.

Witsius in Symbolum & Orationem Dominicam.

Hi labores Clarissimi Collegæ ob solidam Viri eruditionem, & elegantiam praxin non prætereundi sunt. Cum & Oratio Dominica juxta cum Symbolo Apostolico etiam partem faciat Catechismi, conferendi etiam sunt a pastore euangelico doctissimi hi labores.

XXVI.

Goesii Pilatus Judex.
Una cum ejus Animadversionibus.

Spectat hoc opus etiam ad conciones Passionales: idque egit Jurisconsultus doctissimus, ut omnes processus juridiciales Pilati cum Christo ad leges Romanas expenderet, & secundum jus & æquum de omnibus, quæ inter Pilatum & Judæos super causam Christi gesta sunt, statuit. Adhærent Animadversiones in quibus sententias suas contra stricturas Viri docti defendit: qui Vir doctus innominatus licet, fuit Franciscus Burmannus piæ memoriæ, quem ut amicum jusserat invitari, ut judicium suum de hoc opere interponeret, quod cum fecerat Theologus insignis in margine, postmodum ægre tulit Jurisconsultus. Res tamen singularis momenti sunt, quæ discutiuntur.

XXVII.

XXVII.

Binchii Mellificium Theologicum.

Etiam hic labor concionibus ſtruendis haud inutilis eſt. Auctor enim progrediens ſecundum titulos Theologicos, notiones Scripturarias tam ſimplices quam metaphoricas aperuit, & amplificavit, colligens ex omnis generis Homiliſtis, quæ in enucleandis & amplificandis iſtis notionibus præſtiterant. Itaque inſervit amplificationibus rerum, in expoſitionibus Homileticis obſervandarum. Monitos tamen velim ſtudioſos & paſtores, ut judicium adhibeant & interponant, cum non omnia ſint ejuſdem ſoliditatis.

PHILOLOGI.

XXVIII.

Glaſſii Philologia Sacra.

Hoc opus continet

I. *Vindicias locorum*, quæ a Pontificiis alicujus corruptelæ inſimulantur, defenditque integritatem utriuſque Codicis, cum V. tum N. T.

II. Tractatum de *Stylo ſacrorum Scriptorum* haud ſpernendum.

III. *Grammaticam Sacram.* Ubi animadverſiones Grammaticorum ita proponit, ut exempla Biblica ad eas revocet diligentiſſime.

IV. *Rethoricam Sacram.* Ubi omnes tropos & figuras in Sacris Literis occurrentes, ſub ſuis titulis repræſentat. Subjunguntur indices locorum ampliſſimi, qui inſpiciendi ſunt, quotieſcunque textus pertractandus eligitur; ut videat concionator, quæ ex Grammatica, & Rhetorica in eo textu ſint perpendenda, ut ſenſum realem tandem feliciter eruat.

XXIX.

Diſſertationum Philologico-Theologicarum de Stylo N. T. Syntagma, ex editione Clariſſimi J. Rhenferdii.

Diſſentiunt Viri docti & eruditi circa Stylum N. T. Dum alii linguæ Græcæ genium ubique fuiſſe obſervatum propugnant, alii in Codice ſacro Hebraiſmos ſatis frequentes obſervari exiſtimant; ob quos Hebraiſmos

braismos quidam linguam Græcam N. T. appellant Hellenisticam; de qua lites motæ sunt inter Viros Celeberrimos, Heinsium ac Salmasium. Qui stylum N. T. ex Græcorum scriptis ab Hebraismis liberare præprimis conatus est, fuit Sebastianus Pfochenius, ast paucis suam sententiam persuasit. Collegit itaque Clarissimus Rhenferdius, in suo de *Stylo* N. T. *Syntagmate*, variorum doctissimas dissertationes. Nimirum Joannis Olearii. Joannis Henrici Boecleri. Ipsum Sebastiani Pfochenii *opusculum*. Joannis Cocceji *stricturas in hunc tractatum*. Balthasaris Bebelii *exercitationem de phrasi* N. T. Mosis Solani *dissertationem contra Pfochenium*. M. P. Cheitomæi *Græco-barbara* N. T. In quo tractatu elegantissima occurrunt. Hottingeri dissertationem de *Usu scriptorum Hebraicorum* in N. T. Nec non Leusdeni dissertationes *de Dialectis N. T. & Hebraismis N. T.* Joannis Vorstii opusculum *de Adagiis N. T.* Et Kesleri *de Allegatione dictorum V. T. in Novo.* Accedit Jungius, qui collegit *sententias veterum & recentiorum de stylo Sacrarum literarum*, & præsertim N. T. *nec non de Hellenistis & Hellenistica dialecto.* Adhærent huic operi etiam duæ dissertationes Rhenferdii de *Seculo futuro.* Utilissimum hoc opus est propter discussionem multorum locorum N. T. quæ ex Hebraismis illustrantur, & ad emphasin revocantur.

X X X.

Syntagma dissertationum de stylo N. T. Græco, quas collegit Clarissimus & diligens van den Honert.

Adjicit Vir Clarissimus priori collectioni, quasi per modum spicilegii, & aliorum Virorum dissertationes. Comparent enim in hoc opere Henrici Stephani *Dissertatio*, *de stylo N. T. Græco*, Theod. Bezæ *De dono linguarum*, *& Apostolico sermone.* Georgii Pasoris *Idea Græcarum N. T. dialectorum.* Utilissimus labor Joannis Georgii Straube *Disputatio de Emphasi Græcæ linguæ N. T.* Adjecit Editor *Epistolam de stylo N. T.* contra Dominum Benoist, *Barbarismos in N. T.* defendentem. Quæ ansam dedit ulterioribus inter Viros illos doctos disputationibus. Hoc *Syntagma* priori videtur adjiciendum, ut in materia gravissima etiam horum Virorum doctorum sententiam videamus assertam, & adstructam suis animadversionibus. Fuit enim Stephanus Vir Linguæ Græcæ callentissimus, qui ante natam illam controversiam de lingua Hellenistica vixit, ut & Theod. Beza. Viri proinde extra partes constituti.

Digitized by Google

XXXI.

Joh. Vorstii de Hebraismis N. T. commentarius.

Vir ille doctissimus Hebraismos N. T. ad tres classes revocavit. Opus quidem contraxit Leusdenius in suis *disputationibus de Hebraismis*; quas suo Syntagmati inseruit Rhenferdius. Nihilominus propter accuratas plurimorum dictorum N. T. discussiones, quæ ex hoc principio illustrantur, hic Vorstii labor etiam *Bibliothecæ Theologicæ* ut adjiciatur, dignissimus est.

XXXII.

Petri Keuchenii annotata in Euangelia, & Acta Apostolorum.

Scopus hujus Auctoris fuit phrases N. T. conferre cum idiomate Græco, quo interpretes Græci V. T. utuntur, atque ex iis de sensu earumdem pronunciare; adjunctis, quæ judicium logicum suppeditant. Mors Viri optimi intercedens cursum vitæ abrupit, ut ad reliquos libros N. T. progredi non potuerit.

XXXIII.

Christiani Noldii concordantiæ particularum Hebræo-Chaldaicarum.

Judæorum Grammatici voces distinguunt in nomina, verba, & particulas; cumque has ultimas exponant varie interpretes, variam in significando vim observantes, Auctor noster particulas revocavit in classes, & varias significandi potestates annotavit. Calci adhærent testimonia 2016, in quorum expositione propter ambiguam particularum potestatem dissentiunt interpretes; quæ omnia ibi expenduntur, Auctore nostro Judicium suum interponente, ac de vero eorumdem sensu sententiam suam aperiente, in quibus discutiendis judicium & eruditionem comprobavit Auctor.

XXXIV.

XXXIV.

Georgii Crauseri Phosphorus.

Theologus Lutheranus in Græcis versatissimus, adversaria sua ad voces Græcas, in N. T. occurrentes plurimas, in hoc opere edidit, & ad genuinas earumdem significationes ex Sacris & profanis Auctoribus eruendas insignem contulit diligentiam. Indices facile præstabunt, ut lector omnia in ordinem redigat. Alphabeticus, ut verba & voces elucidatæ comparentur cum Lexico Græco N. T. Dictorum Scripturæ autem, ut observata transferantur ad ipsum textum N. T. Græcum Quibus subsidiis & textum aliquem pertractaturus uti feliciter potest. Animadversiones continet hoc opus 951. Testimonia N. T. innumera, illustrata ex genio linguæ Græcæ magnam præstant utilitatem. Opus est collectaneum ex variis doctissimis scriptoribus, qui allegantur: adjecitque Auctor ubique & proprias observationes.

XXXV.

Wasmuthus de accentuatione Hebræa.

Quoniam accentuationum rationem non diu tenuerunt Viri docti, effectum est, ut interpretes illos flocci pependerint, & sæpe accentuationem deseruerint. Verum cum indies hæc lux increverit, Wasmuthus est, qui hanc doctrinam fusissime pertractavit, & absolvit, & accentuum antiquitatem, & rationem defenderit. Qui tamen cupit operis compendium, comparet sibi Opitii *Atrium Linguæ Sanctæ*, cum tractatu de *Accentuatione*, qui doctrinam Wasmuthi contraxit in compendium.

XXXVI.

Reinbeck de Accentibus.

Novum hoc plane de accentibus opus est, & singulari consilio conscriptum, quod fuit omnium anomaliarum rationes reddere in accentibus, quod nemo ante eum conatus fuerat. Cumque ex iis argumenta sumerent Viri docti contra auctoritatem accentuum, hic Auctor quam elegantissime difficultatem illam motam diluit Generalis Auctori regula est, quod ubi accentus conjunctivi occupant locum dis-junctivorum, ibi indicari lectionis celeritatem ob passiones animi, quibuscum textus legendus est: & ubi accentus disjunctivi occupant locum conjunctivorum, ibi lectionem retardandam esse propter alias affectiones animi

mi exprimendas. Hinc progreditur Auctor ad accentus singulares, atque percurrit Sacram Scripturam ostendendo affectiones, quas per anomalias notari existimat revera convenire subjectæ materiæ. Ut causam videatis cur hoc opus priori adjici debeat.

XXXVII.

Augusti Pfeifferi opera omnia.

Quæ summus Philologus ad illustrandam & promovendam Philologiam Sacram, quoad viveret, scripsit, nuper simul edita sunt, atque sub II tomis comprehensa.

Prior continet *Dubia vexata, & exotica N. T.* In quo opere 400. testimonia V. & 50. N. T. illustrantur. Variantes Virorum doctorum sententias, additis eorum nominibus, proponit, suumque judicium interponit. Adhærent decem exercitationes. *De Colloquio Raini & Abelis* scilicet. De *Henocho.* De *Lingua Protoplastorum, sive primæva.* De *Teraphim* seu *Idolis Labanis.* De *Zophnat Paaneach, cognomine Josephi, quo à Pharaone cohonestatus legitur*: Genes. XLI. ℣. 45. De *Schiloh Filio Jehudah.* De *Voto Jephtæ.* De *Integritate* vocis כארי. De *Nomine Jesu.* De *Dialecto Galilæa.*

In altero tomo continentur *Hermeneutica Sacra*, exhibens legitimas Sacram Scripturam exponendi leges & regulas, sed non est magni momenti. *Critica sacra*, quam absolvit XVI. capitibus, agit enim De *partitionibus sacri Codicis.* De *Variis Scripturæ editionibus.* De *Linguis S. S. Originalibus. Puritate fontium. Interpretatione S. S. Masora. Kabbala. Versionibus in genere*, & de *Targumim in specie.* De *Pentateucho Samaritano*, & *Versione Samaritana.* De *Ceteris Scripturæ Versionibus Orientalibus.* De *Versionibus Græcis. Vulgata, cæterisque Latinis.* De *Versionibus Europæis vernaculis.* Nec non de *Libris Apocryphis.* De *Talmude.* De *Alkorano.* Hanc Criticam Auctoris conferant studiosi cum Waltoni *Apparatu.* Accedit ejus *Theologia Judaica*, & *Muhammedica*, in qua agit iterum de *Talmude. Targumim. Masora.* Nec non de *Tribæresio Judæorum. Eorumque calumniis in Christum* & *Christianos.* De *Muhammedis Alkorano.* De *Alishiis* & *Sunnitis.* Sequitur tractatus elegantissimus sub titulo *Antiquitatum Ebraicarum selectarum.* Ubi & pluribus Sacræ Scripturæ locis lucem accendit. Ut & alius, de *Quæstionibus e Philologia Sacra.* Adhæret expositio in *Obadjam* cum examine *Abarbanelis.* Et in *Jonam.* Claudunt opus *Oratio de Linguæ Sanctæ usu catholico.* & *Epistola ad Poiretum.* Monitos velim tirones in Critica Auctoris capiti quinto adhærere digressionem de *Locis Philologicis dissertationibus illustratis.* Nec non de *Ritibus & moribus Veterum Ebræorum.* Et ΣΚΙΑΓΡΑΦΙΑΝ *Systematis Antiquitatum Ebraicarum.* Additis etiam

 aucto-

auctoribus, qui singulas materias discusserunt. Ad cujus imitationem nos etiam aliquando *Sciagraphian Antiquitatum* cum studiosis communicavimus. In qua quosdam titulos omissos supplevimus, & consecutiones rerum & titulorum mutavimus, ut tirones haberent Systema completum Utramque *Sciagraphian* Auctoris & nostram ut conferatis, rogo, eo felicior in hisce fiet studiorum progressus.

XXXVIII.

Sigonius de Republica Hebræorum cum notis Nicolai.

Attigit Sigonius in isto opere, quæ politiam Hebræorum, & Sacra publica attingunt. Verum cum Actor præter Scripturam & Josephum Hebræorum sententias non adjecerit: vir diligentissimus notas adjecit, ex quibus colligere licet, quid postmodum ex Hebræorum voluminibus sapientes eruerint. In quem finem multi citantur, qui de iisdem argumentis egerunt.

XXXIX.

Cunæus de Republica Hebræorum cum notis ejusdem Nicolai.

Cunæus Sigonio adjiciendus est, quia varia attingit a Sigonio omissa, & ex Hebræorum lectione sapiebat. Nicolaus vero idem præstat hic, quod præstitit ad Sigonium.

XL.

Bocharti Hierozoici compendium.

Stephanus Veesœus vastum illud Bocharti opus in compendium redegit: prætermisit enim longas Arabum, aliorumque citationes, retinendo tamen, quidquid in vasto hoc opere Theologo scire utile sit. Ad calcem accedunt in *Obadjam paraphrasis. Theses in illustriores apud Matthæum, & Lucam parabolas.* In *Epistolam Judæ*, & *Apocalypsin.* Non est mihi animus expellendi ipsum doctissimi Bocharti opus plenarium; attamen hoc opus ad *Bibliothecam secundæ classis* referri posse existimem. Hoc opusculum contractum sufficiet tamen ad animalium in Sacris allegatorum cognitionem, quantum ad locorum illorum illustrationem exigitur, referrique debet ad nostræ *Sciagraphiæ Sacræ* volumen primum.

XLI.

XLI.

Adriani Cocquii Observationes & Exercitationes Philologico-Physiologicæ.

ad

Vetus Testamentum.

Duobus libris constat hoc opus. Priori agit de *plantis*, *arboribus* & herbis in genere; cui inseritur materia de *Paradiso*. *Arbore vitæ*, & *Arbore scientiæ boni & mali*. Multaque habet Physica & Emblematica, quibus singularia Scripturæ dicta illustrat. In libro secundo agit de iisdem in specie, quæ memorantur in Genesi & parte Exodi; ubi scopus abrumpitur. Defectus autem suppleri possunt ex opere Joh. Henrici Ursini. Auctor noster attingit ex arboribus frugiferis *Ficum*, *Oleam cum fructibus*. *Vitem cum uvis & vino*. Nec non *Amygdalum*. Ex Spinoso genere attingit *Spinas*. *Tribulas*. *Rhamnum*. Et *Rubum*. Ex arboribus sylvestribus *Platanum*. Et *Populum*. Nec non *Cupressum*, propter lignum *Gopher*. Ceterum agit de *Resinis*, *Bdellio*. *Stacte*. *Styrace*. Et *Pistacio*. Accedit disquisitio de *Dudaim*. *Hordeo* & *Tritico*. Nec non *Lactuca Sylvestri*, quæ ingrediebatur cœnam *Paschalem*. Claudit opus deliberatio de *Ligno*, aquis amaris injecto: Exod. xv. ℣. 25. Loca Emblematica ubique discussit, & ex occasionibus oblatis de *Virga Aaronis*. De *Sacrificio Mincha*. Et de *Cœna paschali* disseruit. Spectat hæc materia etiam ad volumen primum *Sciagraphiæ Antiquitatum Hebraicarum*.

XLII.

Schickardi jus Regium cum notis Carpzovii.

Pro eruditione Viri, in scriptis Rabbinicis & Talmudicis, versatissimi, materiam istam doctissime discussit Auctor, & illustravit Carpzovius, Vir etiam in eo genere studiorum celeberrimus. Pertinet hæc materia ad studii Philologici partem secundam, quæ delineat politiam Israelis, atque ita nostram *Sciagraphian Antiquitatum Judaicarum adornat*.

XLIII.

Lydii Syntagma Sacrum de re Militari.

Opus multa eruditione refertum, quo tota hæc materia ex omni Antiquitate exhauritur. Quod ne blattis & tineis relinqueretur, in lu-

cem edidimus. Imprimis cum plurima etiam S. Sripturæ teſtimonia ex iis elucidentur. Referendum etiam hoc opus ad noſtræ *Sciagraphiæ Antiquitatum Judaicarum* partem ſecundam.

X L I V.

Seldeni varia Philologica.

Anglorum facile Princeps ex ſcriptoribus Judæis compoſuit libros de *Jure Naturali*, & *Gentium*. Nec non de *Synedriis* doctiſſimos. Utrumque opus referri debet ad librum ſecundum *Sciagraphiæ* noſtræ, dum exhibent in politia Judaica *Synedrium* Magnum cum omni auctoritate, & minora ab eo dependentia. Prius volumen eodem pertinet ad titulum de legibus Hebræorum Juridicis. Edidit quoque libros, quibus titulus *Uxor Hebraica*, & de *Succeſſionibus ad Leges Hebræorum*, quibus illuſtratur quarta pars *Sciagraphiæ* noſtræ, ubi agit de matrimoniis, & juſto peculium acquirendi modo.

X L V.

Braunius de Veſtitu Sacerdotum Hebræorum.

Multa contulit in hanc materiam egregia Vir doctiſſimus, & notandum huic operi inſerta eſſe, quæ faciunt ad cognitionem colorum, & lapidum pretioſorum. Hæc ultima ſpectant ad partem primam Philologiæ Sacræ. Materia autem ipſa de *veſtitu Sacerdotum* ad partem tertiam ejuſdem Philologiæ Sacræ.

X L V I.

Vitringa de Synagoga veteri.

Poſt ſacra templi ad partem tertiam Sacræ Philologiæ ſpectant Synagogæ, quem titulum in omni ambitu diſcuſſit Vir eruditiſſimus. Niſi quod inter eum & Rhenferdium lites ſint natæ de decem Otioſis, utriuſque de hac cauſa ſcripta iſti operi ſunt adjicienda, dum multa arcana Judæorum in iis eruuntur.

X L V I I.

Bynæus de Calceis Hebræorum.

Etiam in hoc opere varia Scripturæ dicta egregie illuſtrantur. Materia ſpectat ad amictum Judæorum, in quem inquirit Philologia Sacra juxta

juxta *Sciagraphian* nostram parte quarta, quæ omnem rationem œconomicam Judæorum discutit.

XLVIII.

Joh. Buxtorfii varia.

Edidit Vir doctus in quarto dissertationes de rebus variis sacris in templo, & vindicias pro *Antiquitate punctorum* contra Cappellum. Transtulit autem ex lingua Hebræa in Latinam duos præstantissimos libros, alterum Maimonides sub titulo מורה נבוכים. Alterum sub tilo כוזרי. Qui continet dialogum cum Rege Cosare de vera religione. Ubi propugnat Judæus doctissime religionis Judaicæ præstantiam. Subjunxit doctissimus Buxtorfius notas & dissertationes, in quibus præcellunt De *Poësi veterum*,, & *Neomeniis figendis.*

IXL.

Joh. Henr. Hottingeri varia.

Viri hujus doctissimi scripta, omnia licet sint præstantissima, nihilominus ut a principio ingrediantur *Bibliothecam*, minus necesse est. Ita differri potest ejus *Grammatica quatuor linguarum Hebraicæ*, *Chaldaicæ*, *Syriacæ* & *Arabicæ*. Nec non *Etymologicon Orientale*. & *Bibliotheca Orientalis*. Sed quæ Philologiam nostram excolunt, sunt

I. *Exercitationes Anti-Morinianæ.*
In quibus agit de *Pentateucho Samaritano*, & *ejus vitiis*: & nonnulla Scripturæ dicta, & Antiquitatis loca difficiliora de Samaritanorum religione, scriptis & moribus illustrantur. Calci adhærent Capita historica *Chronici Samaritani*, quod ex legato Josephi Scaligeri asservatur in Bibliotheca Leidensi.

II. *Thesaurus Philologicus*, seu *Clavis scripturæ.*
In quo libro agit de *Judaismo*, *Samaritanismo*, *Muhammedismo* & *Gentilismo*. De *Theologia*, & *Theologis*. De *Verbo Dei scripto*, & *non scripto*. De *Variis Bibliorum exemplaribus*. *Fontium Hebræorum integritate*. *Scripturæ Accidentibus*, *Partibus*, *Distinctionibus*, *sensu* & *Commentariis*. Nec non de *Paraphrasibus*, & *versionibus Chaldaicis*. *Syriacis*. *Arabicis*. *Persicis*. *Samaritanis*. *Græcis* & *Latinis*. De *Masora* & *Kabbala*. Item de *Auctoritate librorum Canonicorum V. T.* & contra *Libros Apocryphos*.

III. *Juris Hebræorum Leges* CCLXI. *Ductu R. Levi Barzelonitæ.* Opus Theologis & studiosis Juris utile. Judæi leges affirmativas & prohibitivas ex Pentateucho colligunt DCXIII. Harum priores ad numerum designatum continet opus hoc Hottingerianum. Differri possunt

ſunt quæ cognitionem Linguæ Arabicæ præprimis attingunt, *Smegma Orientale*. Et *Hiſtoria Orientalis*, libri tamen in ſtudiorum genere doctiſſimi.

MISCELLANEI.

L.

Pfeifferi Antiquitates Græcæ.

Doctiſſimi ſunt hujus Viri labores, & prudentiſſimi, qui ubique auctoritates ex veteribus Auctoribus allegat & diſcutit. Imprimis laudandus eſt, quod ſyſtema Antiquitatum dederit multis titulis auctius, quos apud alios fruſtra quæras.

L I.

Roſini Antiquitates Romanæ cum notis Dempſteri.

Celebrius eſt opus, quam ut noſtra commendatione egeat. Qui ſimilia ſyſtemata ex manibus tironum extorquere conantur, ſtudiorum progreſſibus haud æqui ſunt: imprimis Theologorum, quibus non licet per omnes annotationes Virorum doctorum ad Auctores Claſſicos aberrare propter diſpendium temporis. Quidni ergo in ſyſtemate quærant per compendium? modo auctoritates allegatas inſpiciant, & conferant, ut de veritate rerum convicti recedant.

L I I.

Origenis Varia.

Auctor fuit ex primis Patribus haud contemnendus, tres ejus in quarto extant tractatus Græci cum verſionibus, & notis Virorum doctorum.

I. *Contra Celſum* ſcripſit.

Hominem Gentilem, qui inter primos Chriſtianorum religionem ſcripto oppugnaverat, quem refutatum dedit. Liber iſte legendus eſt, ut videmus, quibus armis olim doctores inter Gentiles Chriſtianam religionem conati ſint debellare, & quam levibus id tentarint.

II. *Philocalia.*

In hoc opere comparent varia Origenis dicta, ita ut & mores Gentium inde illuſtrari queant.

III. Con-

Digitized by Google

III. *Contra Marcionitas.*
Qui confecerunt Gnosticorum sectam. Multa attulit, quæ historiam Gnosticorum illustrare possunt; imprimis notæ Viri docti additæ idem argumentum egregie illustrant.

LIII.

Minucius Felix ex editione Onzelii cum notis variorum, & ipsius Onzelii.

Fuit hic tertii Seculi Scriptor. Argumentum libri est per modum dialogi exhibere argumenta contra religionem Gentilium. Thesaurus est in notis multimodæ eruditionis, ut videamus, qua methodo Gentilium superstitiones & errores oppugnati fuerint, quæque vix teneremus ex aliis scriptis De ritibus Gentilium in colendis Diis, hic eruuntur, & illustrantur multa.

LIV.

Arnobius adversus Gentes cum notis variorum.

Etiam hic Auctor notis doctissimis illustratus est, & sua habet scitu necessaria, ut Minucio Felici sit adjiciendus.

LV.

Salvianus cum notis variorum.

Etiam hunc duobus prioribus adjiciendum existimo, licet ejusdem consilii sit Scriptor. Notæ etiam sunt insignis eruditionis conatus.

LVI.

Le Moyne Varia sacra.

Edidit Vir præstantissimus varia Patrum inedita cum versione sua, quæ exstant Tomo primo. Secundo vero Tomo notis quædam scripta illustravit, in quibus multa dicta Scripturæ ex Antiquitate illustrat, ita ut cum fructu insigniori ista legi, & in adversaria conjici possint: quo facto, certo scio, quod neminem pœnitebit laboris impensi.

LVII.

L V I I.

Cluverius Epitome Historiarum.

Cum studium propheticum exigat cognitionem historiarum singularem, legatur Cluverius, haud spernendus Auctor; qui a principio mundi historiam deduxit usque ad seculi anterioris annum XIII. Succincte & nervose sua proponit.

L V I I I.

Cluverii introductio in Geographiam cum notis Bunonis; edita Wolffenbuttelæ.

Monendi sunt tirones, quod sibi obtrudi non patiantur editionem Amstelædamensem, cum typographi illi intruserint mappas a mente Auctoris alienas, unde frustra inquirerent in verum locorum situm. Cum haberent mappas incisas, avaritia eos coëgit huic operi inserere eas, ut sumptibus parcerent.

L I X.

Heidmanni Palæstina.

Varia Geographica, quæ Palæstinam & regiones in Sacris Literis memoratas illustrant, occurrunt in Bibliis Criticis & *Apparatu* Waltoni. Qui primus aliquid molitus est, ut confusa in ordinem redigantur, fuit Adrichomius Delfensis; hujus errores castigavit Bonfrerius. Sed post illos materiam illam accuratius pertractavit Heidmannus. Adrichomius ex *Itinerario* Broccardi Monachi multa restituerat. Heidmannus itineraria posteriora diligenter discussit, atque ita profectum in ea cognitione haud contemnendum adduxit, licet & plane ἀναμάρτητος non fuerit: restant enim adhuc spicilegia post messem istam

L X.

Beveregii institutiones Chronologicæ.

Fuit Theologus Anglus excellentioris eruditionis versatissimus in Historicis, Patribus, & re Chronologica. Nemo planius & felicius leges Chronologicas discussit, aut exemplis illustravit: omnes æras attingit fere & epochas asseruit. Adhæret operi *Arithmetica Chronologica*, egregia

sane

fane & utilissima, qua discipulus Chronologiæ, cui animus est tempora ad calculum revocare, egregie instruitur de modo calculi ineundi: ut hic unus sit instar omnium.

L X I.

Noris de Anno & Epocha Syro-Macedonum.

Fuit hic Italus post conscriptum opus Cardinalis factus, nuper defunctus. Liber vel quovis auro redimendus, quo ex numeris Orientis operique insertis multa dubia sustulit. Tenendum enim est, Chronologiæ tria esse principia. Primum Historicum, quod constat ex annotationibus temporum historicis. Secundum Numismaticum. Felicior enim nostra est ætas, a quo nummi veterum revocati sunt ad illustrationem Antiquitatis. Etiam invenit in nummis varia indicia temporis, quo aut Impera tores vixerunt, aut respublicæ, aut civitates floruerunt; ita tamen, ut singulæ suas æras habuerint. In numismatibus autem Orientis id peculiare observatur, quod in iis excusi sint annorum numeri; cumque in libris conscriptis aliquando numeri corrupti sint, aut male intellecti, ex numismatibus veritas eruitur. Etiam nuper observatum est, & quidem primo a Clarissimo Toinardo Aurelianensi, in nummis Samaritanis quoque annos æræ eorum appositos inveniri. Adeoque noster Auctor præprimis ob hos suos labores laudandus est. Tertium autem principium desumitur ex calculo Astronomico, de quo statim.

L X I I.

Ezechiel Spanhemius de Præstantia, & usu Numismatum.

Etiam hoc opus sedulo notandum est: pluribus enim Vir in re numismaria versatissimus ostendit usum hujus cognitionis ad illustrandam omnem Antiquitatem. Imprimis etiam demonstravit, ut Chronologia ex hac scientia illustrari & instaurari possit: nummi enim plurimi Romanorum, qui sunt majoris moduli, apponunt annos Tribunitiæ Potestatis, ex quibus certo concluduntur anni Imperii.

L X I I I.

Muleri Tabulæ Frisicæ.

Spectat hoc opus ad calculum Astrologicum eruendum, in quantum etiam usum habent canones ad studium Chronologicum. Dixeram

studium istud tertium facere Chronologiæ principium, & quidem nobilissimum, quia quæ ex hoc principio demonstrantur, Mathematicam habent certitudinem. Ita si in historiis res aliqua facta alligetur eclipsi Solis aut Lunæ, necomeniis, aut diebus mensium lunarium, quasi ad lapidem lydium hujus demonstrationes revocantur. Ptolomæus in ope Astronomico varias ecclipses, sub Regibus Babyloniorum observatas, additis annis Imperii eorum, recenset, ut & subsequentibus Imperiis ad sua usque tempora. Ex quo opere profluxit canon Ptolomaicus, præterito seculo inventus in Anglia. Qui autem ipse jam cupit explorare calculum opere hoc Mulerii carere minime potest.

L X I V.

Velthusii opera.

Vir ille doctus Cartesii philosophiæ addictus & liberalioris ingenii homo, aliis adamatus, ab aliis atro carbone notatus, præstitit tamen egregia. Pro Philosophia Cartesiana scripsit *Initia Philosophiæ juxta fundamenta Cartesii.* Tractatum de *Finito, & infinito.* Nec non de *Solis quiete,* & *Terræ motu, cum vindiciis ejusdem tractatus.* Uterque spectat ad illustrationem Principiorum Cartesii. Verum quæ magis spectant ad nostrum scopum, sunt pertractationes rerum moralium. Continent enim ista volumina egregia de *Cultu Naturali,* & *Origine Moralitatis* contra Spinosam. De *Principio justi & injusti.* De *Naturali pudore,* & *dignitate hominis*; ubi eruit principia prudentiæ & castitatis. Nonnulla præparatoria ad Theologiam etiam occurrunt: tractatus nempe, de *Usu Rationis in rebus Theologicis.* De *Justitia Divina, & Humana* contra Ruarum Socinianum, in quo fundamenta pro *Satisfactione Christi* ex Theologia naturali eruit. De *Articulis fidei fundamentalibus,* ut ostendat, quænam scismata sint injusta. De *Gratia, & Prædestinatione,* ut ostendat, quo pacto Remonstrantes cum Reformatis conciliari possent. De *Idololatria,* & *Superstitione,* ut legitimum formetur judicium de Idololatria Ecclesiæ Romanæ. De *Munere Pastorali, & Jure Ecclesiæ* sive de potestate Magistratus circa Sacra.

L X V.

Wittichii annotationes ad Meditationes Cartesii.

Cum insignis sit Philosophiæ usus in Theologia propter Theologiam naturalem: atque Cartesius Vir acutissimi ingenii in meditationibus suis conatus sit primas veritates de Deo, de natura animi, deque ejus immortalitate ex primis & solidis fundamentis eruere, ita tamen, ut ha-

d by Google

habuerit varios contradicentes, opus hoc solidis & clarissimis notis illustravit piæ memoriæ Christophorus Wittichius, ubi obscurius dicta illustravit, contradictiones aliorum diluit, & Auctori præter mentem afficta removit. Hoc opus ex tenebris eruere nobis ante hac placuit, propter Viri doctissimi singularem evidentiam & soliditatem: licet enim ex ejus Philosophia motæ plurime natæ sunt ex studio partium, quæ enim in sensum commodum poterant accipi, rigidiores censores in alium sensum rapuere, ut controversiæ motæ fuerint de logomachiis. Quas lites abhorret omne ingenium generosum.

LXVI.

Geulinx annotata majora ad principia Philosophiæ Cartesii.

Etiam hujus Viri labores ex dictatis & manuscriptis, in scriniis privatorum latentibus, prelo subjecimus, adjectis disputationibus & orationibus Viri acutissimi: neminem enim novi, qui tanta styli facilitate & evidentia Cartesii doctrinam Metaphysicam, & Physicam enucleavit ac ipse, cum in analytica resolutione operis Cartesii, tum in re pertractatæ expositione. Disputationes lectu sunt dignissimæ, in quibus præter materias Physicas attigit præprimis materias Ethicas; in quibus tradendis excelluit.

LXVII.

Wittichii Theologia Pacifica, eaque defensa.

In utroque volumine solvit quæstiones partim ex Philosophia Cartesii natas, partim ex Theologia Cocceji derivatas, quando litigatum est de sensu variorum dictorum S. S. vero. Historia hæc est, quod systema Theologiæ Maresionæ fere invaluerit in omnibus academiis, eo quod succincte Theologiam dogmaticam & elencticam exhauriret, ita ut collegia privata pro synopsi disciplinæ hoc Maresii opus desideraverint. Ex collegio in illud systema a Clarissimo Wittichio habito, ortæ sunt stricturæ in illud systema ex ore Viri Clarissimi exceptæ, ubi ex Philosophia Cartesiana aut doctrina Cocceji aliter statuendum putaverat. Cumque istæ stricturæ inciderint in manus Maresii, magna cum indignatione in istas stricturas Vir magnus insurrexit. Clarissimus Wittichius in Theologia pacifica objectiones Maresii excepit, & cum moliretur novam systematis editionem Maresius, in notis, quas ipse adjecit, Wittichium & Velthusium valde perstrinxit, quod ansam dedit Wittichio nostro edendi Theologiam suam pacificam defensam novo volumine. In hoc opere rem ita pertractavit Vir optimus pacificusque, ut vix quisquam majorem lucem rebus attulerit.

LXVIII.

Heidani Animadversiones ad Decretum Curatorum.

Scripsit Vir præstantissimus & de Ecclesiis Belgicis meritissimus hunc librum sermone vernaculo sub titulo *Heidani* consideratien. Obtinuerant Fratres, dissensum & litem foventes, ut aliquot articuli a Curatoribus damnarentur, prohibentibus istarum positionum ventilationes in Academia Lugduno-Batava sub pœna remotionis Professorum, qui contravenirent. Cumque gravati istis querelis observarent extracta cum falsis explicationibus non esse ferenda, quasi ista fuerit mens Auctorum, Clarissimus Heidanus intercessit malevolas expositiones aperuit; verumque controversiæ statum proposuit, veritatem defendit, & momentum quæstionum diluit.

LXIX.

Allinga scripta varia.

Latino idiomate pertractavit quæstiones adversus Cartesii & Coccejii discipulos motas. Contra Mastrichtum & Leydekkerum Theologiæ in Academia Ultrajectina Professores. Nemo rem succinctius absolvit, ita ut & observaverit methodum Mathematicam in demonstrationibus veritatis: ut si quem tangat cura discutiendi lites istas, hic minimo cum temporis dispendio legere possit. NB Hæc dicta nolim ut etiam non adversa scripta legantur, sed potius ut cum iis conjungantur, quo vis veritatis magis percipiatur.

LXX.

Stillingfleet Origines Sacræ.

Fuit Vir ille in ecclesia Anglicana Episcopus Worchestrensis, qui adversus Atheos & Libertinos, ceterosque dubitantes, & scepticismum fere proferentes in principium veræ fidei inquisivit feliciter.

Primo Libro ostendit Historiæ antiquæ profanæ obscuritatem, & defectum, & quidem

I. Causam defectuum, & incertitudinis.
II. Vanitatem Historiæ religiosæ Phœnicum, & Ægyptiorum.
III. Nec non Chaldæorum.
IV. Græcorumque.
V. Incertitudinem annalium Gentilium.
VI. Et Ærarum Gentium antiquissimarum.

Secun-

Digitized by Google

Secundo Libro demonstrat certitudinem Scriptorum Sanctorum.

I. Mosis in genere.
II. In specie exacta cognitio rerum scriptarum Mosi asseritur.
III. Nec non ejus fidelitas & candor.
IV. Fidelitas Prophetarum, Mosen sequentium, adstruitur.
V. Nec non veritas doctrinæ propheticæ.
VI. Et vaticiniorum eorum, & miraculorum eorumdem.
VII. In æternitatem Legis Mosaicæ inquirit. Porro & contra Judæos disputat de abrogatione legum ceremonialium.
VIII. Veritatem religionis Christianæ demonstrat.
IX. Divinitatem miraculorum Christi adstruit.
X. Cum ostensione differentiæ inter miracula vera & falsa.

Tertio Libro contra adversarios probat.

I. Existentiam Dei.
II. Originem mundi.
III. Anxiam quæstionem de origine mali discutit.
IV. Originem populorum secundum Mosen recludit.
V. Originem fabularum Gentium, seu Theologiæ eorum mythicæ doctissime aperit.
VI. Ac tandem præcellentiam Sacrarum Scripturarum ex hactenus demonstratis derivat. Ut fere unus ille sit instar omnium, qui ista capita ex omni argumentorum genere adstruxit.

IN OCTAVO.

SYSTEMATICI.

I.

Synopsis purioris Theologiæ.

Hoc opusculum collectum est ex disputationibus quatuor Theologorum præstantissimorum, qui post Synodum Dordracenam in Academia Leidensi docuerunt. Tractarunt illi Theologiam orthodoxam admodum circumspecte & nervose, ut cum aliis systematibus judicemus hanc synopsin esse conferendam. Vigebant enim eo tempore maximæ controversiæ cum Remonstrantibus & Socinianis, ac præprimis cum Socinianisantibus inter Remonstrantes, qui certis coloribus gravissimos Socinianorum errores obtegere conabantur, ut ad societatem suam illos pertraherent.

II.

Crocii Syntagma Theologiæ.

Theologus fuit ille Bremensis, qui in annotationibus suis ad positiones sæpe philologica, historica, & testimonia ex scriptis Gentilium feliciter adduxit. Stylus est planus & intellectu facilis. Id unicum tamen tenendum est, inter illos fuisse Virum doctum, qui universalem gratiam, non tamen sensu Remonstrantium propugnavit: ast eam ob caussam etiam legendus, ut teneremus Clarissimum Coccejum hunc respexisse, & collegam ejus Martinium quando in *Summa fœderis* tantam excursionem facit adversus istius sententiæ universalistas, quorum reverentiam nullibi læsam voluit, unde & placide rem omnem discutit.

III.

Tileni Syntagma Theologiæ.

Theologus ille Gallus Vir doctissimus & acutissimus fuit, cujus ratiocina aliquando valde stringunt contra adversarios. Scripsit hoc opus ante ejus apostasian ad Remonstrantes, ut opus ipsum sit orthodoxuum, licet idem Auctor postea mutata sententia vehementius insurrexerit in Orthodoxos, intendens demonstrare sententiam Ante-Pelagianorum esse inutilem ad pietatem, quem egregie excepit Gisbertus Voetius in libro, cui titulus Proeve van de kracht der Godzaligheid.

ELENCTICI.

IV.

Hoornbeek Summa controversiarum Religionis.

Insignis utilitatis hic liber est propter historias hæresium & scismaticorum, quas singulis capitibus præmittit; & quidem utilissimo consilio, quia nunquam studium elencticum quis feliciter attingit, nisi teneat quæstionum origines & dissensuum occasiones, atque sic penetremus in dissentientium prima consilia.

V.

Spanhemii Controversiarum Elenchus.

Etiam ille propter historiam dissentientium adjungendus est. Eodem enim consilio conscriptus est hic liber, sed cum auctuario animadversionum, ut historia controversiarum magis adimpleatur.

VI. Con-

ed by Google

VI.

Concilium Tridentinum.

Hic liber basis esto in controversiis contra Pontificios, ut sententiam ecclesiæ Romanæ a veritate deficientem inde hauriamus. In disputationibus enim cum Pontificiis prudentiores spernent allegationes ex Bellarmino, Becano, aliisque adductas: quæstionem enim dicent esse de fide ecclesiæ Romanæ, non particularium doctorum, quam nullibi invenias nisi in concilio Tridentino, cui omnes ex æquo fidem adhibere tenentur. Ut & Clarissimus Heideggerus in *Tumulo Tridentini Concilii* controversias prudentissime huc revocaverit.

VII.

Bossuet Doctrinæ Catholicæ expositio.

Ut desperatam causam Papatus erigant, & pro viribus suffulciant, doctores ecclesiæ Romanæ variis modis causam Reformatorum subvertere conantur. Consilium hujus Scriptoris fuit tollere dissensum inter Pontificios & Reformatos in quæstionibus fundamentalibus, ut convincat Reformatos schismatis reos, quasi nullo justo titulo ecclesiam Romanam dereliquissent. Hinc quæstiones a nobis motas existimat parum candide, dum tribuit Reformatoribus perversam fidei ecclesiæ Catholicæ interpretationem & odiosam: hinc libro suo titulum dedit *Doctrinæ Catholicæ Expositionis.* Verum difficulter assensum acquisivit ecclesiæ Romanæ: stricturas ad librum illum dedit Spanhemius, & doctas oppositiones variorum Gallorum expertus est. Verum dubito, an tantis moliminibus fuerit oppugnandus, ego enim putem ejus *Expositionem* conferendam esse cum expositionibus Jesuitarum contrariis, & postulandum esse, ut isti errores, quos Bossuetus nobiscum rejicit, in ecclesia Romana ut fundamentales primum damnentur, antequam reditum nostrum petant; quia communio, in qua tollitur error fundamentalis, semper fugienda est: si autem id præstare nequeant potius est nostrum postulatum, ut qui sincere nobiscum sentiant, ad nos transeant, & sic ex Babele exeant.

VIII.

Brutum Fulmen Papæ Sixti V.

Cum Sixtus V. anathemate percussisset Henricum Borbonium, aliosque Principes Viros, qui Reformatam profitebantur religionem, Vir in Jure Civili & Canonico doctissimus ea opposuit; quæ totum my-

sterium iniquitatis Papismi subvertunt, multis adductis ex ipsis Scriptoribus Pontificiis antiquioribus: liber auro carior.

IX.

Dallæi Apologia prò Ecclesia Reformata.

Doctissimus Theologus Gallus, eam quæstionem eleganter tetigit, qua deliberatur, an ecclesia Reformata sufficientes habuerit causas exeundi ex communione ecclesiæ Pontificiæ: ex qua *Apologia* Bossueti consilium eleganter adstrui potest.

X.

Tractatus de Methodistis, & methodis Pontificiorum.

Licet sine nomine auctoris prodierit in publicum, utilissimus tamen est liber, quo deteguntur variæ Pontificiorum artes, quibus laborarunt effugere disputationes de articulis inter Reformatos & Pontificios controversis, conantes se subducere foro divino, id est, judicio ex Sacris Literis formando. Cumque hi alia & alia methodo progrediantur, necesse est, ut, si quis Pontificius Theologos nostros invadat, artes eas teneamus; ut illorum hominum stratagemata statim detegere possimus.

XI.

Cassandri Consultationes cum notis H. Grotii.

Fuit Cassander Vir in Antiquitatibus versatissimus, & ab Imperatore rogatus circa abusus in ecclesia Romana introductos, & reformationem qualemcumque faciendam: nam eum in finem convocatum fuit concilium Tridentinum, ut ecclesia reformaretur a quibusdam erroribus & abusibus. Hinc Vir ille doctus Imperatori responsurus, scripsit hunc librum per modum *Consultationum*, atque notavit sub antiquis titulis multos errores & abusus eo tempore viguisse in ecclesia Romana, omniaque facile ad normam ecclesiæ antiquæ restaurari posse. Adjecit nonnulla Illustris Grotius, quando studia Henotica inter Protestantes & Romanenses promovere cupiebat, sed illi Viro magno adhæsit fermentum Remonstrantium: qui varias dissertationes inter necessarios fidei articulos non esse recipiendas multum urgebant, ne, damnata eorum sententia, ex ecclesiæ communione ejicerentur.

XII.

Riveti animadversiones in Consultationes istas, & Annotata H. Grotii.

Theologus ille doctissimus aperuit feliciter pravum utriusque consilium, & quid justa reformatio postularet, indicavit: ita defendens justam Protestantibus fuisse, & esse causam amoliendi pacem oblatam, quam salva veritate divina adoptare non poterant.

XIII.

Apologeticon Belgarum contra Librum Concordiæ Bergensium, cum notis Ludovici de Renesse.

Hunc librum rarissimum huic catalogo inserimus. Lutherani in conventu Bergensi schisma inter nos & ipsos firmarunt libro sub titulo *Concordiæ*, sed verius discordiæ, cumque præprimis intendebant oppressionem Reformatam in Belgio, molientes, ut Lutheranismus ab Illustribus Ordinibus inter nostrates introduceretur & reciperetur, multa sibi imaginantes de Lutheranismo Wilhelmi Auriaci I. Theologi Belgæ se pacifico huic scripto opposuerunt, obtestantes, orantes, & omni modo hoc agentes, ut studium illud non demandarent executioni, ne schisma illud sarcirent & confirmarent. Est inter prima monumenta Virorum Belgarum & inter Antiquitatis κειμήλια reponendus hic liber. Et schedis antiquis innotuit mihi, primarium ejus Scriptorem fuisse Virum nobilissimum Villerium, qui Principi Auriaco fuit a Sacris, & a Consilio. Notæ continent primordia Reformationis in Belgio, scitu jucunda, & necessaria: atque imprimis facit ad Theologiam elencticam adversus Lutheranos, una cum historia controversiarum illarum tenendam.

XIV.

Boerhave noodige Vernederinge des Menschen.

Spectat doctissimus hic liber ad controversias Anabaptisticas. Cum enim eo tempore Mennonitæ magis aberrarent, & errores Coornhertii susciperent, qui Pelagianismi in scriptis suis reus censebatur, & multa in Reformatione & Reformatoribus carpebat stylo satis inhumano; hic noster feliciter impugnavit illa omnia Coornhertii dogmata, ut impleverit controversias, earumque decisiones, quas apud alios religionis Mennoniticæ oppugnatores frustra quæras.

X V.

H. Grotius de Veritate Religionis Christianæ cum Auctoris Annotationibus.

Pro eruditione Viri magni conscriptus est hic liber, & proprii Auctoris propriis illustratus est notis, ex omni Antiquitate collectis: atque feliciter impugnat Atheos, Gentiles, Judæos, & Muhammedanos, solidaque pro divinitate utriusque Codicis argumenta producit, & defendit.

X V I.

Huetii Demonstratio Euangelica.

Hujus doctissimi Viri consilium fuit methodo Mathematica demonstrare divinitatem utriusque Codicis, unde more Mathematico progreditur, incipiens per definitiones, & pauca postulata; atque ita pergens ad multimodas propositiones, quas ex istis defininitionibus & postulatis demonstrare laboravit. Nihilominus varia etiam adducit, quæ docta quidem sunt, sed non ita solida, sed potius consectanea. Qualia præprimis sunt, quæ profert de idololatria Gentium, in quarum traditionibus fere visus est sibi invenire Mosen sub variis nominibus occultatum, quæ tamen ad veram demonstrationem Mathematicam reduci non possunt. Deinde in collatione Prophetiarum & Euangelii multa ex V. T. adducit, quæ tamen ad causam spectare non videntur. In aliis tamen feliciter, quod intenderat, præstitit.

X V I I.

Omii Geopend Turckdom.

Collegit Vir diligens ex Erpenio, Hottingero, Warnero, aliisque, quæ ad verum religionis Turcicæ intellectum facere possent, una cum refutationibus religionis Muhammedicæ, ut hoc opus spectet etiam ad Theologiam Elencticam; quatenus agit contra Muhammedanos, & Turcas. Utilissimum est iis, qui Euangelii causa mittuntur ad Indos, qui ut plurimum religioni isti falsæ addicti sunt.

SCRI-

Digitized by Google

SCRIPTURA, & SCRIPTURARII.

XVIII.

Hartsoekers Vertalinge des Nieuwen Testaments.

Fuit ille ex classe Remonstrantium Concionator Roterodamensis. Qui in hac versione sua quidem sectæ suæ hypothesibus & placitis inservijt, sed tamen, quoad styli puritatem rem aliquando non infeliciter expressit: unde videtur conferendus, sive ad examen & discussionem controversiarum cum Remonstrantibus in locis cum iis controversis, sive in iis, ubi phrases acu tetigit, & satis feliciter expressit.

XIX.

Novum Testamentum Syriacum Gutbirii.

Quoniam versio Syriaca fertur antiquissima, atque feliciter exprimens primorum Christianorum sensum, magnæ est sane utilitatis in exegeticis. Primus, qui illud edidit, fuit Widmanstadius, cujus editio cum rarior esset, secuta est editio Trostii, in quarto. Sed typi Gutbirii sunt nitidiores. Videtur illa in octavo edita commodior ad usus.

XX.

Novum Testamentum ex editione Oxoniensium.

Hanc commendamus non tantum ob typorum elegantiam, sed imprimis ob variarum lectionum uberiorem collectionem. Verum, quod semper in istis collectionibus displicuit, est, quod lateat codicum fides. Unde valde placuit nobis consilium Viri occulti in Germania, qui signa & notas invenit, singulis lectionibus postponendas, quibus omnes variantes lectiones ad codicum fidem revocantur. Quod volumen Viri docti avide desideramus, una cum præfatione, quæ instructa est plusquam xxx regulis Criticis; secundum quas tirones instruuntur, quo pacto inter istas variationes discernendum sit, ut momentum codicum sinceriorum pateat.

XXI.

Th. Hackspannii notæ Philologico-Theologicæ in difficiliora S. S. loca. Opus trium voluminum.

Fuit Vir in Hebraicis versatissimus, qui plurima loca imprimis V. T. controversa discussit, & elucidavit.

XXII.

Dougtæi Analecta sacra.

Doctissimus hic Britannus, & in re anti ua versatissimus multa testimonia V. & N. T. nec non librorum Apocryphorum ex ritibus Judæorum, aliarumque gentium elegantissime illustravit: ita ut Philologi hoc Auctore carere non possint. Nupera editio in Patria nostra facta, conjunxit cum hoc opere laborem Criticum Knatchbulli in varia loca Librorum N. T. Qui in pluribus sollicitat constructionem textus Græci, eamque sed non æque graves ob causas ubique invertit: nihilominus & ille inspiendus est, ut aliquando eum advertamus.

XXIII.

Dilherrus in Canticum Salomonis.

Est hic libellus cujusvis pretii, propter notas Philologicas præstantiores, ex promptuario Philologiæ interioris depromptas.

XXIV.

Joh. Henr. Ursinus in Variis.

Doctissimus Theologus Lutheranus cum erudito Orbe communicavit sua *Analecta*. Itemque notas in *Hoseam*. & *Jonam*. In quibus etiam varia Philologica produxit, quæ ad illustrationem Scripturæ plurimum faciunt.

XXV.

De Veil in Canticum. Matthæum. & Acta.

Fuit hic Auctor Judæus conversus, quique in Anglia multum provectus est in Literarum cognitione. In scriptis Maimonidis, aliorumque

rumque Judæorum versatissimus, Sacra & Profana haud inutiliter contulit. Philologus magis quam Theologus, sed qui Philologica elegantiora adjecit.

XXVI.

Boisius in Euangelia. & Acta.

Hujus Viri docti Anglicani consilium fuit versionem vulgatam a multis accusationibus vindicare, & defendere. Tenendum enim est, quod Valla, Erasmus, Beza, aliique versionem Vulgatam in pluribus virgula censoria castigaverint: verum nimium rigidos censores illos Viros doctos egisse postea censuerunt Viri haud minus docti Drusius, De Dieu, Heinsius. In illorum numero comparet hic noster Auctor. Et cum exemplar rarius inveniri potuerit, mirum mihi visum fuit, quod Bibliis Criticis hic labor non fuerit insertus.

XXVII.

Lamberti Bos ΔΙΑΤΡΙΒΑΙ *in quædam loca N. T.*

Præstitit nuper Vir Clarissimus suis notis collationem inter phrases N. T. & optimorum Græcorum Auctorum; atque in locorum istorum inventione, ad hanc causam spectantium, visus est mihi felicissimus, quare, ut eo pede, quo cepit, pergat, valde flagitamus.

XXVIII.

Alexandri Mori Notæ ad quædam loca N. T.

Vir ille doctissimus hinc inde sparsim ex studio Philologico in loca N. T. inquisivit.

NB. Hi omnes a numero XXI. ad XXVIII. potuissent facere auctuarium Bibliorum Criticorum haud ignobile, quoniam eodem modo Criticorum consilio inserviunt: & libri seperati in hac minori forma evadunt rariores, ut non sine labore aliquando acquirantur.

XXIX.

J. H. Alstedii Triumphus Bibliorum Sacrorum.

Opusculum hoc Clarissimi Alstedii utilissimum est. Curavit enim Auctor, ut omnium Artium & Scientiarum termini & phrases, quotquot in Sacris occurrunt, sive rem attingant Sacræ Literæ,

five in metaphoris & allegoriis occurrant, sub suis referat capitibus, ut teneamus, ex quibus Artibus elucidari debeant. Quod sane interpreti Sacrarum Scripturarum ad insigne commodum factum fuisse, agnoscendum est.

X X X.

Tailorii Christus revelatus.

Doctissimus Anglus doctissimam præstitit operam in expositionibus typicis V. T. figuras eleganter ad Christum referendo, cum theoretice tum practice. Ut proinde typicis concionibus amplissimam præbeat materiam, modo in justum ordinem redigamus secundum præcepta nostra, ad conciones typicas exposita.

X X X I.

Heideggeri Enchiridion Biblicum.

Insignis iste Theologus ultimus est, qui studia Analitica Sacræ Scripturæ pertractavit. Qui ad singulos libros Sacrarum Scripturarum sua exhibuit introductoria, quibus subjunxit librorum analysin, ac tandem indicavit, quinam ex Patribus, ex Pontificiis, ex Lutheranis, Reformatis, aliisque singulos libros commentariis illustrarunt. Cumque in opere hoc plura desiderentur, velim ut legatur utilissimus ille labor cum notis nostris, quibus omissa supplevimus, & ex nostro judicio minus recte proposita restauravimus.

P H I L O L O G I.

X X X I I.

Albardus de Raadt de Punctationis Hebraicæ natura.

Libellus iste non magni moliminis quovis tamen ære redimendus est. Difficillimam enim materiam ad paucas revocavit regulas, regularumque causas, præmissis definitionibus oppido eruditis, & ex ipso genio Linguæ Hebrææ depromptis: de quibus non ita monuerunt nos alii. De punctorum nominibus, & accentuum usu, & Masoræ ratione ea attulit, quæ fundamenta Capelli subvertunt, ut & eorum, qui pro novitate punctorum hactenus pugnant.

XIII. Alr.

Digitized by Google

XXXIII.

Adriani Relandi Analecta Rabbinica.

Vir Celeberrimus varios eum in finem conjunxit Auctores. Inter quos ego ipsi suppeditavi Genebrardi laborem sane utilissimum. Ex quo solo quis facile proprio marte Rabbinicos commentarios legere, eosque intelligere poterit.

XXXIV.

Othonis Lexicon Rabbinico-Philologicum.

In hoc opere non tantum exstant voces Rabbinis familiares, verum in compendium redegit simul omnia Lightfootiana. Quæ causa est, cur Lightfootum ipsum rejecerim in *Bibliothecam* sequentem. Præstat enim hoc opus indicem non tantum rerum in magno opere pertractatarum, sed & compendiosam expositionem; ut & pro thesauro Antiquitatum Judaicarum haberi possit.

XXXV.

Kippingi Antiquitates Romanæ.

Huic Auctori peculiare est, quod Antiquitates Romanas cum Sacris contulerit, & testimonia N. T. allegaverit, quæ ex Romanorum Antiquitatibus lucem accipiunt. Id quod studioso Theologiæ commodissimum erit.

XXXVI.

Godwini Moses & Aaron.

Exposuit hic Auctor Antiquitates Judaicas, cum Politicas, tum Sacras, ut & nonnullas Oeconomicas. Reizius notas adjecit ex Coccejo præprimis, aliisque utilissimas. Clarissimus Collega Witsius dissertationem unam & alteram addidit. Cujus editio itaque comparanda est tironibus.

XXXVII.

Majus de Animalibus in Sacro Codice memoratis.

Scripsit doctissimus Lutheranus post Bochartum, & hinc inde causas dissensus adjecit: aliaque minus observata huc quoque contulit. Conferri debet cum libri primi *Sciagraphiæ* nostræ capite, de *Animalibus Sacris.*

XXXVIII. *Job.*

XXXVIII.

Joh. Henr. Urſini Arboretum Biblicum.

Doctiſſimus hic Lutheranus hic multa ex promptuario eruditionis ſuæ attulit haud ſpernenda, ultimuſque eorum eſt, qui eam materiam attigit. Deſideramus tamen in hoc opere collationem ex ſcriptoribus Arabicis, cujus linguæ erat ignarus. Cujus tamen collationis fructus & uſus apparuit in laboribus Bocharti circa animalia. Etiam hæc materia referenda eſt ad *Sciagraphiæ* librum primum, in quo de *Arboribus*, & *Plantis* ſuo agitur loco.

XXXIX.

Jacobi Lydii Agoniſtica ſacra, ultimæ editionis.

Quæ continet Viri docti notas & additamenta. Hoc egit Auctor, ut quæ gymnaſticæ rei ſcriptores animadverterunt, applicuerit certis locis N. T. in quibus alluſio fit ad agones veterum. Pertinet ad *Sciagraphiæ Antiquitatum* librum ſecundum, ubi de *Exercitiis præparatoriis ad militiam* ſuo capite agitur.

XL.

Seldenus de Diis Syris cum Additamentis Beyeri.

Exponit hic labor Idolorum, quorum in Sacris fit mentio, nomina & cultum. Pro eruditione Auctoris erudita ſunt omnia, referenda ad *Sciagraphiæ* librum tertium, de *Rebus Sacris*.

XLI.

Meyerus de Origine & Cauſis Feſtorum & ſolennium Dierum.

In hoc opere Clariſſimus Auctor egregie inquiſivit in omnium generum feſta, olim & quam maxime celebrata apud Judæos. Origines illorum aperiens, & multas difficultates quam ſolidiſſime ſolvit. Referri hic labor debet ad *Sciagraphiæ Antiquitatum Biblicarum* librum tertium, ubi titulus occurrit, de *Temporibus Sacris*.

XLII. *Gisb.*

zed by Google

XLII.

Gisberti Voetii ΤΑ ΑΣΚΗΤΙΚΑ.

Doctissimus ille Practicus omnem Theologiam Practicam dividere solebat in Asceticam, Moralem, & Politiam ecclesiasticam. Ascetica ipsi pertinebat ad cultum Dei privatum, omnemque praxin pietatis domesticam; quæ materia in nostra *Sciagraphia Theologiæ Paracleticæ* pertinet ad volumen secundum de *Praxi Sanctificationis*, ejusque titulum primum, de *Officiis erga Deum præstandis*, & *cultu Dei publico & privato*, ut Ascetica exponat illum cultum Dei privatum. Titulus Theologiæ Asceticæ profluxit ex monasteriis Pontificiorum, & regulis pietatis, quibus monachi olim obstringebantur, ut observarent intra proprios monasterii parietes, unde & Ἀσκηταὶ dicebantur. Auctor autem transtulit ad omne exercitium pietatis intra Parietes domesticos; multaque præcepta contulit cum effatis Scholasticorum.

XLIII.

Zepperi Legum Mosaicarum Forensium Explanatio.

Auctor hic Clarissimo Voetio Dux fuit in reliquis, atque duas reliquas partes Theologiæ Practicæ, moralis nempe & Politiæ ecclesiasticæ attigit: adeo ut tiro in iis inveniat varia imitabilia.

XLIV.

Arndii Manuale Legum Mosaicarum.

Judæi Theologiam Practicam tractarunt secundum DCXIII. præcepta Mosaica tam affirmativa, quam negativa, sequentes ordinem consecutionum in libris Mosaicis. Clarissimus quondam Maresius illum ordinem præeligendum putabat, ad acquirendam cognitionem rerum practicarum: quem minus probamus, quia clarus & distinctus rerum intellectus exigit, ut obligationes ad suas classes revocentur. Sed cum nondum esset adducta legitima rerum ordinatio, & materia illa relicta fuerit admodum in confusione, nos aliquando conati sumus *Sciagraphiam Theologiæ Paracleticæ* exhibere. In qua quisque videat disciplinam exhauriri, & singula justis locis collocari. Ita, quæ Auctor noster scripsit

juxta ordinem Judaicum, notanda ſunt, & ad ſuos titulos revocanda, ſicuti & quæ Zepperus attulit: ut videamus, quouſque *Sciagraphian noſtram Paracleticam* adimpleant.

X L V.

Siberſma Varia.

Scripſit Paſtor pius tres tractatus practicos, ſub titulis. **Het woord des Levens. Naem der Christenen. En Wie een Christen is.** Legendus eſt imprimis ille Auctor propter varia & puriora pietatis & juſtitiæ principia. Qui virtutes practicas pertractarunt, ut plurimum contenti ſunt energeticam earum conſiderationem excutere, geneticam autem turpiter omittunt. Hanc ut excolatis, legendus eſt noſter Auctor, qui principia obligationum ſæpe eleganter deducit, ut vera virtutis ratio, ex Chriſtianiſmo profluens, ab ipſo ita deducatur, ut a virtutibus Politicis ac multo magis ab Ethnicis diſtinguatur.

P A T R I S T I C I.

X L V I.

S. Clementis Epiſtola ad Corinthios, ex editione Londinenſi.

Multæ auctoritatis in eccleſia Primitiva fuit hæc Clementis epiſtola. Scriptum poſt ſcripta Apoſtolica antiquiſſimum, legendum, ut intelligamus Primitivæ eccleſiæ orthodoxiam & ſimplicitatem. A quo ſcripto lectionem Patrum incipiendam eſſe exiſtimo.

X L V I I.

Juſtini Martyris Apologia.
E T
Tatiani Oratio ad Græcos.

Prodierunt hi libri cum omnibus notis Virorum doctorum, & exemplum præbent diſceptationis cauſæ Chriſtianæ cum Gentibus, multumque lucis affundunt ſtatui Primitivæ eccleſiæ; ut horum lectio lectioni prioris ſit adjungenda.

PHILO-

Digitized by Google

SELECTISSIMA
PHILOLOGI.
Aliis prioribus adjiciendi.

XLVIII.
Outramus de Sacrificiis.

Doctissimus Auctor hanc materiam eleganter discussit, non tantum ex Sacris Literis, sed etiam ex Talmude, & Rabbinis doctissimis: atque spectat ad volumen *Sciagraphiæ* tertium, ubi agitur de *Actionibus Sacris.*

IXL.
Buxtorfii Synagoga Judaica.

Qui accuratissime descripsit Sacra in Synagoga observata, & observanda, sed imprimis juxta ritus hodiernos. Referenda sunt etiam hæc ad volumen tertium *Sciagraphiæ*, ubi post sacra Templi tractantur *Sacra Synagogæ*

L.
Othonis Historia Doctorum Misnicorum cum notis Clariss. Relandi.

Quoniam Synagogæ Judæorum ex duplici æde construebantur, cujus altera constituebat scholam. Huc spectant Doctores isti Misnici, tanquam Academiæ Judaicæ Professores.

L I.
Johannis a Lent de Theologia Judaica Hodierna.

Doctissimus hic labor est, quo res revocavit Auctor doctrinam Judaicæ Theologiæ ad titulos Theologicos vulgares, ut facile sententias Judæorum consentientes & dissentientes conferri possint. Spectat itaque in *Sciagraphia* ad *Doctrinam synagogæ & scholarum.*

L I I.
Bernardus de Nummis & Ponderibus Hebræorum.

Theologus hic Anglus, nuper non sine damno Literarum defunctus, hoc argumentum post alios quam accuratissime discussit, ac pretia

nummorum & pondera cum Anglicanis nummis & ponderibus multo labore contulit. Materia spectat ad *Scingraphia* nostræ volumen quartum, quod agit de *Rebus Oeconomicis.*

L I I I.

Cippi Hebraici,
Latinitate donata, notisque illustrata
A
Joh. Henrico Hottingero.

Vir doctissimus

In parte prima hujus libri agit de *Cippis Hebræorum*, id est, de monumentis & sepulchris, quorum etiam figuræ insertæ sunt, atque *Versio Auctoris ex Hebræo in Latinum* cum *notis Viri docti.*

Pars altera de *Nummis* agit, non tantum *Hebræorum*, & *Samaritanorum*, sed & *Arabum*. Tractatus de *Cippis* referri debet ad voluminis quarti titulum de *Sepultura Hebræorum.*

L I V.

Relandus de Nummis & Inscriptionibus Samaritanis.

Materia de nummis Samaritanorum a multis admodum perverse intellecta fuit; imprimis ab iis, qui propugnarunt Capelli sententiam de Antiquitate literarum Samaritanarum præ literis quadratis Judæorum. Quod cum ex nummis Samaritanis probare conentur, putarunt se quosdam invenisse, qui cusi sunt tempore Samuelis & Salomonis. Sed diligentior cura Clarissimi Toinardi Aureliauensis ex iis eruit Æram annorum libertatis Populi, ostenditque omnes cusos esse Machabæorum temporibus, & inscriptiones Judæorum male lectas fuisse. Verum cum Vir ille doctissimus tardus fuerit in edendis illis inventis, Harduinus singulari dolo illud inventum sibi vendicavit. Quare utilissimam præstitit operam Clarissimus Relandus, novam instituens collationem nummorum istorum cum iis, quæ in Gazophylacio Domini de Wilde Amstelædamensis custodiebantur, atque de ea materia non sine fructu contulit cum Clarissimo Othone.

L V.

Bartholinus de Morbis Biblicis.
Et Paralyticis. N. T.

Hanc materiam attigerat Dominus Ader jam ante, cujus labor exstat in Bibliis Criticis majoribus; sed multo plura adjecit Bartholinus, Vir

Vir in re Medica & Antiquitatibus eruditissimus. Materia autem spectat ad *Sciagraphiæ* Volumen quartum, ubi agitur de *Morbis Biblicis* suo titulo.

HISTORICI.

LVI.

Hornii Historia Ecclesiastica cum notis & continuationibus.

Ab hoc Auctore videtur gravissima illa materia auspicanda, quia succincta præcipue cognoscenda attingit.

LVII.

Joh. Læti Compendium Historiæ universalis.

Hoc opusculum commendamus secundo loco, atque continet Historiam politicam & ecclesiasticam distinctis capitibus. Incipit ab Imperatoribus Romanis, omniaque deduxit ad sua tempora; ac propterea magis laudandus, quia in margine apposuit Auctores, quorum fide dicta sua munivit; ut etiam tirones ex istis allegationibus discant Auctores, qui suis temporibus de rebus gestis scripserunt.

LVIII.

Hottingeri Historia Ecclesiastica N. T.

Auctor hic doctissimus singulis seculis exhibet statum Gentilismi, Judaismi, & Christianismi distinctis capitibus: habetque multa circa tempora Reformationis, ex manuscriptis in bibliothecis latentibus eruta.

LIX.

Sulpitii Severi Sacra Historia.

Auctor quarti seculi, qui ab initio mundi rem deduxit usque ad sua tempora, legendus est cum notis variorum doctissimorum Virorum, qui plurima illustrarunt. Hunc legentes, quoad statum ecclesiæ Christianæ trium seculorum, existimare debent se ex fonte haurire, quæ de iis tenenda sunt, licet non sine omni hallucinatione, ut ex notis Virororum doctorum legenti constabit.

L X.

Lactantius de Mortibus Persecutorum cum notis variorum, ex editione Clarissimi Bauldri.

Præcedenti seculo noblissimus hic tractatus ex tenebris erutus est, & magno Virorum doctorum applausu exceptus. Auctor est Lactantius, qui in initiis quarti seculi vixit. Facitque hoc opus quam plurimum ad illustrandam historiam persecutionum, quas trium seculorum fere ambitu Christiani tulerunt a Gentibus, imprimis sub Diocletiano, ejusque collegis & successoribus: quæ fuit persecutio ultima & gravissima, quam vidit ipse Lactantius, & in quam valde excurrit.

L X I.

Usserii Gravissimæ Quæstiones. de Christianarum Ecclesiarum in Occidente continua Successione.

Qui ex Pontificiis Methodistæ audiunt, veri lucifugæ, declinantes in controversiis forum Scripturæ, existimant id unum a Reformatis petendum esse, ut ostendant, ubinam fuerit ecclesia ante Lutherum, ex hypothesi quod ecclesia Christi vera nunquam non potuerit adesse; ut si ante Lutherum non possit indicari, videatur nova illa non genuina. Ad hanc quæstionem respondit totus hic labor. Multa contulit Vir eruditissimus itaque in indicatione testium veritatis, sub spirituali captivitate Babylonica, se malis ingruentibus opponentium, & corruptionem ecclesiæ increscentem deplorantium. Deinde adduxit ecclesias separatas Waldensium, Albigensium, aliasque eorum dogmata adoptantium; quales fuerunt Wiclevitæ in Anglia, & Hussitæ in Bohemia: opus lectu dignissimum.

L X I I.

Lydii Waldensia.

Hoc opus respicit eandem quæstionem, & ex multimoda lectione Viri historia Waldensium discutitur, quorum orthodoxia vindicatur, & antiquitas conservatæ orthodoxiæ asseritur, multas calumnias in ipsos conjectas a Pontificiis pluribus ostendit. Notandum apprime istam

Digitized by Google

istam historiam minime negligendam esse: nam vel fatentibus Pontificiis & imprimis Reinero eorum oppressore acerrimo, jam a temporibus Silvestri Papæ immaculata fuit apud ipsos fides, ut ab ipsis ad Petrum Veldum, Albigensium reformatorem, orthodoxa doctrina transierit.

LXIII.

Æneæ Sylvii Historia Bohemica.

Antequam ad Papatum provectus fuerit Æneas Sylvius, historiam hanc Bohemicam conscripsit. Cumque illustret materiam de ecclesiis, ante Reformationem a communione Romanensi separatis, & multa ingenue dicantur ab Auctore adversario, quæ causam Bohemorum queant justificare, non negligendus hic Auctor est.

LXIV.

Sleidanus de statu Religionis.

Celeberrimus hic Auctor in eo libro describit historiam Reformationis ecclesiæ, quæque in principio rerum a Luthero, & cum Luthero gesta fuerunt, & quomodo gladio & igne Pontificii Reformationis illius progressum impedire conati fuerint. Itaque Sleidanus hic primus est, qui de ea materia legendus sit.

CHRONOLOGI.

LXV.

Munkerus de Intercalatione Veterum.

Cum ab hac doctrina pendeat fere omnis kalendarii conficiendi ratio, & in diversa admodum abeant auctores, doctissime hanc materiam discussit Auctor designatus.

LXVI.

Usserius de Macedonum & Asianorum Anno Solari.

Pro Viri maximi eruditione in disciplinis Chronologicis rarissimam hanc materiam de Anno Solari Macedonum attigit: a cujus perceptione

ptione historia istorum temporum elucidatur, & inscriptiones nummorum illustrantur.

L X V I I.

Seldenus de Anno Civili Veterum Judæorum.

Cum menses Judæorum fuerint Lunares ac proinde intercalatus sit aliquando mensis integer, difficilior erat kalendarii Judaici constructio: ast omnes difficultates hic removit Auctor doctissimus.

L X V I I I.

Petavii Rationarium Temporum.

Contraxit hoc opere Auctor, quæ majoribus voluminibus de *Doctrina temporum* ediderat, homo Jesuita. Nescio qua prurigine obscurandi famam Scaligeri minima ad crisin revocavit. Multa quidem docte observavit, sed ita, ut sæpe præter causam Scaligerum reliquerit, itaque cum judicio hoc opus legendum est.

L X I X.

Marcelli Tabulæ Chronologicæ.

Propter compendium operis liber hic utilissimus est, atque Chronologice repræsentat Episcopos Ecclesiarum, Doctores, Hæreticos, & Concilia habita, idque fere ad unius oculi intuitum: ut Historiæ ecclesiasticæ discipulus sibi omnia statim in memoriam revocare possit.

P H I L O S O P H I.

L X X.

Wittichii exercitationes de Providentia Dei cum aliis annexis.

Pro Viri doctissimi in Philosophia Cartesiana eruditione videas in hoc libro argumenta pro existentia Dei, & dependentia Mundi a Deo vidissime deducta, & defensa: nec non argumentum Ethicum de virtutum moralium Christianorum differentia a virtutibus Gentium.

LXXI. *Vol-*

LXXI.

Burcheri de Volder Disputationes Philosophicæ &c. Quibus additæ sunt Disputationes Philosophicæ omnes contra Atheos. Exercitationes Academicæ adversus P. D. Huetium Episcop. Suessionensem.

Duo tractatus utilissimi ad Theologiam naturalem quoque excolendam, & primas veritates adstruendas. Episcopus Suessionensis dubia sua moverat contra Meditationes Cartesii, ejusque methodum philosophandi, unde videbantur sibi Anti-Cartesiani causam plaudendi oblatam esse, quasi ob adeptum triumphum: quæ tamen feliciter diluit Collega subtilissimus. Qui itaque per compendium ire velit, istos labores Wittichii & Volderi inter sese conferat, & spondere ausim, post attentam lectionem utriusque laboris vix dubium aliquod remansurum.

LXXII.

Aalstius Tractaten.

Vir acutissimus jam edidit lingua vernacula **Bespiegeling der Zedenleere. En Inleidinge tot de Zeden-leere.** Videtur & hic comparandus propter styli linguæ vernaculæ evidentiam & elegantiam, ut, si quando in concionibus aliquid sit attingendum, discamus puro sermone eloqui. Neque destituti sunt libri illi soliditate demonstrationum. Imprimis tractatus ultimus legendus est propter Theologiam Paracleticam: virtutum enim definitiones & principia ibi nervosissime traduntur.

LXXIII.

Hugo Grotius de Jure Belli ac Pacis.

Gravissimus Auctor hunc tractatum conscripsit ad Jus Naturæ eruendum & confirmandum. Quod Jus cum etiam pertineat ad Theologiam Moralem, a Theologo practico minime negligendum est. In annotationibus contulit eleganter ex Jure Naturali pronunciata a Gentibus.

L X X I V.

Ziegleri Annotationes ad eundem Librum Grotii

Vir doctus, & Philologus summus annotationes Grotii auxit, adducendo multa alia testimonia Gentilium, etiam notatu dignissima: quare videtur hujus Viri docti labor plane conjungendus cum notis Grotii.

L X X V.

Houttuyn de Politica Vera, cum Subversione Principiorum Hobbesii.

Rarus hic liber est, sed & præclarus, quia considerat obligationes hominis ante fœdus Politicum. Multis debellat impietates Hobbesianas, & feliciter quidem.

CONTROVERSIÆ NUPERÆ.

L X X V I.

Twist-schriften tusschen de Heeren Witzius en Allinga.

Ansa dissidiorum inveniebatur in Clarissimi Collegæ libro, sub titulo, Twist des Heeren met sijnen Wijngaard. In quo certo capite inter causas judiciorum Dei, effusorum in Patriam nostram, recensentur noxiæ & periculosæ novitates. In quo capite insimulabantur Viri docti, in aliquibus ab Auctore dissentientes. Quod cum ægre ferrent multi, videntes plebem satis credulam incitari adversus Fratres, suarum partium esse existimavit Dominus Allinga Fratrum causam vendicare. In horum tractatuum lectione observabit Lector origines dissidiorum antecedentis seculi.

L X X V I I.

Berigten en Tegenberigten, met haar Voorloopers, en Vervolgen.

Hæc scripta non sunt prætereunda, quia spectant etiam ad dissidiorum originem. Et quæ movebantur adversus ΘΕΟΛΟΓΟΥΜΕΝΑ Clarissimi Cocceji, ejusque interpretamenta prophetica, in iis præclarum in modum discutiuntur, ita ut qui postea secuti fuerunt, nihil egisse videantur, quam cramben bis coctam reponere.

LXXVIII. *Van-*

LXXVIII.

Vander Wayens Regtsinnige Leere, en Opregt Bedrijf.

Quando autem tempestas illa adversus discipulos Coccejï reviviscebat inter Zelandos, & multa particularia immiscebantur supra allegatis. Clarissimus Waeyenus objectiones & accusationes Fratrum eleganter excepit, refutavit, & diluit, & iniquum cum Fratribus agendi modum ad vivum detexit: ut liber ille spectet quadantenus ad historiam turbarum in Belgio excitatarum.

LXXIX.

Cardanus de Utilitate ex adversis capienda.

Referendus est hic Auctor ad libros practicos, ac præprimis *Sciagraphiæ* nostræ *Theologiæ Paracleticæ* partem ultimam, quæ agit de *Consolatione*. Multimodos refert hic Auctor adversitatum casus, quibus singulis adstituit argumenta solatii, quibus erigantur afflicti, ut exinde spem gratiæ non deponant.

LIBRI IN DUODECIMO.

I.

Opitii Biblia parva.

Tironibus hoc manuale utilissimum est, ut perpetuo evolvant. Exhibet Auctor loca classica, quæ allegari solent in Theologia Theoretica & Practica, idque Hebraice & Latine. Versionem suam textus originalis adjecit Auctor, castigatam secundum accentuationem Hebraicam. Ego commendarem hunc librum, cum initiis cognitionis linguæ Hebrææ conjungendum esse, quando textus Hebræus grammatice est resolvendus; idque eo animo agant tirones, ut simul ea testimonia memoriæ imprimant, ita enim una fidelia duos dealbabunt parietes. Textus enim illi sæpe recurrunt, tenendi in interpretatione Theologiæ, & sæpe allegandi in cathedra publica; eos enim ita didicisse multum juvabit.

II.

Wimesii Synagoga Christiana.

Doctissimus ille Scotus, in Antiquitatibus Judaicis versatissimus, etiam hunc tractatum operibus suis inseruit; ob singularem utilitatem in linguam Latinam translatum. Continet enim regulas bonæ explicationis, & applicationis dictorum Scripturæ, pro concione populo Christiano proponendorum.

III.

Stephani Gaussenii Dissertationes.

Eruditissimus Auctor ea potissimum tradidit, quæ pertinent ad studiorum Theologicorum directionem, & concionandi methodum; hunc allegavimus in *Annotationibus nostris ad Methodum concionandi.*

IV.

Bawles Pastor Euangelicus.

Etiam hic liber erudit tirones circa omnem vitam, & officium pastorale; piaque proponit præcepta diligenter observanda, ut quis utilem navet Ecclesiæ operam. Etiam hunc sæpe allegavimus in *Notis ad Methodum nostram* prædictam.

V.

Augustinus de Doctrina Christiana.

Etiam in hoc opusculo Augustinus regulas dedit Scripturas interpretandi: plurimaque in eodem occurrunt testimonia contra Pontificios facientia, & doctrinam Reformatam justificantia.

PRACTICI.

VI.

Augustini Meditationes.

In hoc tractatu occurrunt dogmata religionis Christianæ ad pietatem revocata. In Auctore admirantur omnes styli elegantiam, & cogitationum acumen.

VII.

Thomas a Kempis de Imitatione Christi.

Licet Pontificius fuerit Auctor, recensetur tamen sub testibus veritatis, qui instar stellarum in tenebris emicabant. Argumentum spectat ad *Theologiæ Paracleticæ* partem secundam, de *Sanctificatione promovenda*: Christumque introducit ubique ut vitæ piæ exemplar, ac modum imitationis piissime describit.

VIII. *Job.*

VIII.

Joh. Gerhardi Meditationes.

Doctissimus hic Lutheranus ex Theologia dogmatica eleganter etiam assurgit ad practica.

IX.

Erasmi Enchiridion Militis Christiani.

Liber admodum delicatus, qui introducit Christianum militantem & luctantem cum Diabolo, mundo, & carne; eumque instruit de modo obeundi certamen illud, pro fide & pietate. Hinc inde producit elegantissima vitæ Christianæ principia, quæ materiam de genetica virtutum consideratione eleganter adornare possunt.

X.

Amesii Casus Conscientiæ.

Parvus quidem hic liber est, sed maximi ponderis. Tota pertractatio spectat ad partem secundam *Theologiæ Paracleticæ*, quæ de *Praxi Sanctificationis agit.*

XI.

Simon Ooms Opwekkinge en de Bestieringe, Om in allen Staet, van Voor-of Tegenspoedt, met het tegenwoordige vergenoegt te zijn.

Etiam hic Auctor multa collegit, quæ Theologum practicum erudire possunt.

XII.

Joseph Hals Tractaten.

Quamvis hujus Viri cogitationes abruptæ sint, pollent tamen singulari elegantia, & rem practicam ex elegantibus principiis derivant.

XIII.

Wits Practijcke des Christendoms.

Hic meus Collega prudenter progreditur circa officia resipiscentiæ, & sanctificationis.

X I V.

Saldenus Wech des Levens.

Attingit hic Auctor primaria studia vitæ sanctioris. Tituli vero pertinent ad *Theologiæ Paracleticæ* partem secundam, *Sanctificationis studia* delineantem.

X V.

Claude Ondersoek van sigh selven.

Liber in linguam vernaculam translatus est ob singularem ejus præstantiam. Materia pertinet ad *Agonisticam Sacram*, & simul ad partem *Consolatoriam*, quæ in *Sciagraphia Theologiæ Paracleticæ* ultimam constituit partem.

X V I.

Saldenus Wech des Troostes.

Hic labor spectat etiam ad Agonisticam sacram & Theologiam consolatoriam, exponitque casus spirituales, qui consolatione egent, quidque ad eorumdem erectionem faciat, eleganter aperit.

X V I I.

Jonng Lof der Geduldigheydt.

Scriptor Anglicanus in linguam vernaculam translatus, rem omnem eleganter pertractat, materiamque adornat jucundis floribus & similitudinibus.

X V I I I.

Petrarcha de Remediis utriusque Fortunæ.

Etiam hic Auctor minime omittendus, sed cum Cardano conferendus: adversa enim deducit per omnes casus, & argumenta consolatoria solide iis opponit. Referendus est hic tractatus etiam ad *Theologiæ nostræ Paracleticæ* partem ultimam.

PHILO-

PHILOLOGI.

XIX.

Virgerius de Præcipuis Græcæ Dictionis Idiotismis.

Commendatissimus est Viri diligentioris labor, quo imprimis præpositionum usum, apud Græcos varium, diligenter discussit.

XX.

Pasor de Dialectis Linguæ Græcæ in N. T. observatis.

Etiam hic libellus ad intelligendum textum Græcum N. T. est utilissimus, & clavem præstat ad referandas multas dubitationes.

XXI.

Jacobi Lydii Florum Sparsio ad Historiam Passionis Jesu Christi.

Illustrat Vir doctissimus historiam passionis Christi ex omni Antiquitate Romana, & Hebræa: ut Philologis labor iste non possit non esse jucundus.

XXII.

Lipsius de Cruce,
ET
Curtius de Clavis Dominicis.

Etiam hæc materia facit ad illustrationem historiæ passionis Christi, pro doctissimorum fama doctissime pertractata, & ex omni Antiquitate illustrata.

XXIII.

Geierus de Hebræorum Luctu.

Discussit hanc materiam ex Antiquitatibus Judaicis diligentissime Auctor. Spectatque ea materia ad *Sciagraphiæ Antiquitatum Judaicarum* partem ultimam: ubi de *Morte*, *Luctu*, *Sepultura Hebræorum* agitur.

XXIV.

Kirchmannus de Funeribus Romanorum.

Hic ex omni Antiquitate Romana & Græca eandem illam materiam pertractavit, ita ut hinc inde etiam dicta Scripturæ illustrentur.

Digitized by Google

XXV.

T. Bartholinus De Cruce.

Armillis Veterum Schedion.

Puerperio Veterum.

Vir etiam in Antiquitatibus verſatiſſimus, poſt Lipſium de *Cruce Chriſti* egit, & nobis ſpicilegium dedit poſt meſſem. Tractatus de *Armillis* Veterum raram tangit materiam, ad veſtitum & ornatum Veterum ſpectantem, quæ referenda eſt in *Sciagraphia Philologica* ad partem ultimam de *Amictu Hebræorum.* De *Puerperio* autem *Veterum* tantum dedit ſchediaſma, quod utinam exſequi, prout conceperat Auctor, ei datum fuiſſet: rariſſima enim eſt materia, & fere non niſi a Medico, qualis fuit Bartholinus, pertractanda. Spectat enim ad *Oeconomiam domeſticam*, qui titulus in *Sciagraphiæ* parte ultima occurrit.

XXVI.

Balduinus de Calceo Antiquo.

E T

Nigronius de Caliga Veterum.

Etiam hæc materia, Viris doctis diligentiſſime diſcuſſa, illuſtrare poteſt titulum de *Amictu Hebræorum & Veterum.*

XXVII.

Ciacconius de Triclinio.

Hujus cum fiat mentio in hiſtoria Euangelica, quam partem ædis conſtituat, inter alia diſcuſſit Celeberrimus Auctor. Spectatque ad Architecturam Veterum. Ubi de *Ædibus Hebræorum*, *earumque partibus* agitur in *Sciagraphia Philologica*, parte ultima.

XXVIII.

Briſſonius De Veteri ritu Nuptiarum & Jure Connubiorum.

Hic Auctor multa ſingularia adduxit, quæ ad ritus nuptiales illuſtrandos pertinent, ex quibus matrimonia Veterum illuſtrantur: & ſpectat ad *Oeconomiam domeſticam*, ſub titulo de *Matrimoniis ineundis.*

XXIX. *To-*

XXIX.

Tomasinus De Tesseris Hospitalitatis.

Rarior etiam materia est, in hoc opusculo diligenter pertractata: quæ ad librum secundum *Sciagraphiæ Philologicæ* spectat, ejusque titulum de *Sociali cum concivibus & amicis conversatione.*

HISTORICI.

XXX.

Platina De Vitis ac Gestis Summorum Pontificum.

Homo Pontificius, & qui Pontificibus fuit a secretis, sed candidus & ingenuus in vitiis Pontificum notandis: cujus auctoritatem Romanenses respuere non possunt. Unde sæpe producitur ut testis deformatæ ecclesiæ ante Reformationem, ut eruamus, quanta fuerit istius Reformationis necessitas, atque sæpe adstruamus characteres Anti-Christi in pluribus persplenduisse.

XXXI.

Historia Persecutionum Ecclesiæ Bohemicæ.

Quoniam Ecclesia Bohemica a nostratibus adducitur, ut probetur, doctrinam Reformatam ante Lutherum fuisse traditam in Ecclesiis Bohemicis, a Papatu separatis, hic liber suppeditabit omnia, quæ ad cognitionem istius Ecclesiæ pertinent: diligentissimus enim Auctor multa particularia collegit, & in hunc librum transtulit.

XXXII.

Pauli Veneti Historia Inquisitionis.

Magnus ille Theologus maxime reformationem in Ecclesia desiderans, ad vivum depinxit in hoc opusculo sceleratissimos inquisitorum modos procedendi adversus suspectos: ut vel ex teste domestico videas Ecclesiam Romanam esse matrem iniquitatis.

XXXIII.

Status & Ritus Ecclesiæ Græcæ Græce descripti.

a

Christophoro Angelo. Latine conversi.

a

Georgio Fhelavio.

Quoniam nostrates sæpe provocent, etiam contra Pontificios, Christum habuisse Ecclesiam extra communionem Romanam, minoribus corruptelis obnoxiam, atque eum in finem allegetur Ecclesia Græca; non decet virum Theologum ignarum esse status istius Ecclesiæ & rituum. Hæc describit Christ. Angelus, ipse Græcus, atque ita magis credendus, atque Latinitate donavit Fhelavius, notasque addidit.

XXXIV.

Baselii Sulpitius Belgicus.

Fuit hic Auctor nepos magni Boxhornii, qui huic multa communicavit manuscripta, & Auctores rariores, ex quibus confecit hic noster Historiam ecclesiasticam Belgarum. In qua ostendit ab initio Christianismi in Belgium introducti varios casus, & imprimis, quinam postmodum corruptelis Ecclesiæ se opposuerint. Historia pertexitur usque ad tempus Reformationis. Cetera continuare morte prohibitus est.

BIBLIOTHECA THEOLOGICA SELECTIOR.

SIVE SECUNDÆ CLASSIS.

Sicuti catalogus librorum *Bibliothecæ Theologicæ succinctæ* respiciebat necessitatem Auctorum, qui omnibus intentionibus Theologicis satisfaciebant, ita nunc fit transitus ad *Bibliothecam secundæ classis* diffusiorem.

IN FOLIO.

I.

Forbesii Opera omnia.

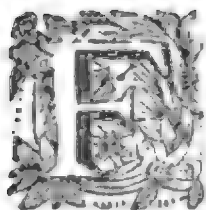

Fuit hic Theologus Scotus in Historia ecclesiastica versatissimus, qui secundum titulos systematicos errores in veteri Ecclesia notavit: & historiam ortus hæresium, & a quibus damnatarum, quibusque argumentis refutatarum ab orthodoxis primæ Ecclesiæ Doctoribus, ex fontibus eruit.

II.

Vossius de Theologia Gentili & Physiologia Christiana.

In hoc erudito opere de Diis Gentium & Theologia Gentili multa præclara occurrunt. In parte altera, quæ audit *Physiologia Christiana*, in Sacris Literis ad physicam spectantia, pro Viri magni eruditione, egregie exponuntur & cum veteribus conferuntur.

III.

Le Blanc Theses Theologicæ.

Doctissimus Theologus Gallus, se istis in thesibus valde accuratum exhibet in statu controversiæ cum Pontificiis, atque indicat, quousque moderatiores & prudentiores inter illos ad veritatem accedant, quis maneat dissensus, quousque Reformatis satisfaciant, addendo quid in iis desideremus.

IV.

Bellarmini Controversiæ.

Cum hic Cardinalis prodeat causæ Pontificiæ propugnator galeatus, ante omnes legendus est post *Concilium Tridentinum*, ut videamus quibus armis illi oppugnent doctrinam Orthodoxam. Imprimis respexit Calvini *Institutiones*, quem cum ob stylum Ciceronianum legebant plures, oppugnare sibi præprimis consultum dixit Cardinalis, additis & plurimorum aliorum objectionibus.

V.

Chamieri Panstratia Catholica.

Intendit hic Auctor omnia Bellarmini contra Reformatos producta ratiocinia diluere. Præter argumenta Scripturaria adduxit quoque Patres magno numero, quos Pontificiis opponit ex hypothesi; ut destruat ea, quæ sub traditione veteris Ecclesiæ jactitantur a Pontificiis, & ostendat ea non profluxisse ex universali consensu Patrum, quæ tamen conditio in firmanda traditione requiritur, agnoscente ipso Bellarmino.

VI.

Galatinui de Arcanis Veritatis Catholicæ.

Totum hoc opus Judæis oppositum est; quos imprimis oppugnat ex antiquis Judaicæ religionis scriptoribus, ut teneamus rudera Theologiæ sincerioris, & orthodoxarum interpretationum Mosis & Prophetarum adhuc inveniri in scriptis Judæorum antiquorum. Sed culpatur ab aliis, quod unum & alterum auctorem adduxerit, qui forte in rerum natura nunquam fuerunt.

VII. *Rai-*

VII.

Raimundi Pugio Fidei cum Observationibus Jos. de Voisin.

Hic Auctor opus suum quoque opposuit Judæis, & doctissimas notas adspersit Voisinus. In Germania hoc opus recusum est, cum animadversionibus Viri docti auctum. Galatinus fertur ut plagiarius exscripsisse hunc laborem in opere, de *Arcanis Veritatis Catholicæ*, transposito titulorum ordine: solum addendo dubios illos auctores quos non adduxit Raimundus.

VIII.

Jansenii Augustinus redivivus.

Doctissimi Viri Pontificii labor est Jesuitis clanculum oppositus, quibus recoctio errorum Pelagianorum tribuitur. Cumque Augustinus fuerit summæ auctoritatis Vir, & Pelagianismi oppugnator strenuus, demonstrare Jansenius voluit per selecta ex Augustino excerpta, quidquid Pelagianismi aut Semipelagianismi fovebant Jesuitæ, jam olim ab Augustino fuisse debellatum feliciter. Magnos contra hoc opus fluxus moverunt Jesuitæ, multisque artibus obtinuere tandem, ut sententia Jansenii in quibusdam positionibus a Cathedra Romana fuerit damnata, & suo titulo hæresios proscripta. Hinc & hodierna certamina inter Jansenistas & Jesuitas.

SCRIPTURARII.

IX.

Biblia Polyglotta Londinensium.
ET
Lexicon Heptaglotton Castelli.

Continet præclarum hoc opus utrumque Testamentum, non tantum in lingua originali, sed & cum versionibus Orientalibus, Chaldaicis, Syriacis, Arabicis, Persicis & Æthiopicis: nec non Pentateuchum Samaritanorum, imo & antiquas Græcas, illasque omnes cum versione Latina: ut Theologus, ubi de versionibus lis est, statim per collationem videre possit, quem sensum secuti fuerint antiqui isti in Ecclesia Orientali interpretes.

X.

Bocharti Opera Omnia.

Infinita Sacræ Scripturæ dicta in hoc opere elucidantur, duobusque voluminibus absolvitur. *Hierozoicon*, quod referendum est ad *Sciagraphiæ Philologicæ* partem primam, ejusque titulum, de *Animalibus Sacris*, uno volumine continetur. Ejus *Phaleg*, in cujus prima parte indicat quas Orbis regiones posteri Noachi adierint; altera vero quomodo Phœnices colonias suas per plurimas regiones, mari Mediterraneo adsitas, propagaverint, ad *Sciagraphiæ* partem primam sub titulo *Geographiæ Sacræ* referri potest. Ultima editio adjecit varias epistolas Viri, eruditione dignissimas, in quibus & multæ difficultates, in Sacra Scriptura occurrentes, acutissime diluuntur. Monendi interim sunt tirones in libro *Phaleg* multas occurrere conjecturas, quæ magis sunt subtiles quam demonstrativæ, quæque passæ sunt Virorum doctissimorum observationes: quare in hoc opere expendendo cautissime progrediendum est.

X I.

Lightfooti Opera Omnia.

Vir in Judaicis rebus versatissimus, magnam comparavit diligentiæ famam, quod ex Talmudicis, aliisque antiquissimis Judæorum scriptis attulerit ea, ex quibus aut phrases illustravit, aut Antiquitates eruit. Multa etiam ex Hebræis, quæ ad Geographiam Palæstinæ illustrandum spectant, collegit. Etiam circa Chronologiam tentavit multa, sed quorum maxima pars frigida est; ut hujus Disciplinæ peritus facile agnoscat, Virum in aliis doctissimum, in iis extra sphæram activitatis suæ versari.

X I I.

Ludovici de Dieu Critica Sacra.

Fuit Theologus ille Lugdunensis Vir in Arabicis, Persicis, & Æthiopicis versatissimus, qui eas ad N. T. diligenter contulit. Inter eos est numerandus, qui de versione Vulgata moderatius sentiens, eam adversus rigidiores quorumdam censuras in multis defendit. Notæ in V. T. ab ipso confectæ sunt, ut Interpretibus Belgicis essent usui. Conferendus est cum Cloppenburgii literis amicis, quarum titulus est *Deliciæ Brielenses*. De multis enim locis N. T. per commercium literarum Viri illi docti egerunt amice.

XIII. *L. Cap-*

XIII.

L Capelli Commentarii, & Notæ Criticæ in Vetus Testamentum &c.

Continet hoc volumen Virorum doctissimorum Ludovici & Jacobi Capelli commentarios in varia electa loca V. T. & in integros libros. Ludovici hic cernitur labor in *Octo cap. Genes.* ab II ad IX *Jesaiæ* LIII. *Abdiam. Michæam. Nahum. Habacuc. Zophonjam. Aggæum. Zachariam.* & *Malachiam.*

XIV.

Francisci Junii Opera Theologica.

Fuit hic Theologus Lugdunensis Vir, pro ea ætate eruditissimus, & non spernendus Analyticus Sacrarum Literarum: deditque Analysin in *Pentateuchum.* In *septem Psalmos.* Commentarios in *Ezechielem. Danielem. Jonam. Epistolam Judæ* & *Apocalypsin.* Ante omnia laudanda sunt ejus *Parallela*, quæ continent locorum V. T. in N. T. citatorum explicationem.

XV.

Gomari Opera Theologica Omnia.

Fuit Gomarus Vir judiciosissimus. Ut autem elenctica ejus scripta præteream, notandum in commentariis dedisse exegetica in *Epistolas ad Romanos. Galatas. Philippenses. Colossenses. Utramque ad Thessalonicenses. Philemonem.* & *Hebræos.* Nec non ad *Epistolas omnes Catholicas.* Et *Quinque priora capita Apocalypseos.* Etiam expositiones in *Loca Selecta Matthei. Lucæ.* Et *Joannis* dedit. Et Analysin in Prophetiam *Abdiæ.*

XVI.

Andreæ Riveti Opera Theologica.

Præter varia elenctica, imprimis contra Pontificios volumine tertio, duo priora volumina comprehendunt amplissimum commentarium in *Genesin. Exodum Decalogum. Hoseam.* Et *Psalmos nonnullos Propheticos.* Agitque Commentatorem, res egregie & amplissime deducentem, ut jure Commentator realis audiat.

XVII. *Mer-*

XVII.

Mereri Opera.

Fuit hic Vir in Hebraicis verſatiſſimus, atque adeo inter Philologos & Criticos haud infimo loco collocandus. Probeque notandum Cl. Coccejum ſæpe in commentariis ſuis ſupponere, quæ Mercerus circa genium Linguæ Hebraicæ adduxerat jam ante. Scripſit in *Geneſin. Jobum Proverbia. Eccleſiaſten. Hoſeam. Joëlem. Amoſum. Abdiam.* Et *Jonam.*

XVIII.

Marlorati Catena.

Hujus Viri judicioſi ſcopus fuit, ex commentariis Calvini, Muſculi, aliorumque Reformatorum catenam facere, id eſt, eorum ſententias colligere, & optime dicta ſeligere, quæ ad textus elucidationem aliquid conferre poſſunt. Hoc quod intendit, etiam ſingulari judicio feliciter præſtitit, non tantum quæ ſingularis ponderis erant, excerpendo, ſed & optime cohærentia ſibi invicem ſubordinando: ut ipſis Scriptoribus carere poſſit *Bibliotheca* noſtra. Talem catenam ſcripſit in *Geneſin. Pſalmos. Jeſaiam.* Et *Novum Teſtamentum.*

XIX.

Viccars Decapla in Pſalmos.

Auctor totus eſt in eo, ut ex Judæorum commentariis ſuppeditet electa, quæ ad elucidationem & verum ſenſum eruendum facere poſſint. Confert quoque ſtrictim veterum Chriſtianorum ſententias, ut proinde haud ſpernendus ſit Auctor.

XX.

Aretius in Novum Teſtamentum.

Theologus hic Helvetius, inter Bernenſes celebris, præ reliquis Reformatoribus mihi ſemper viſus eſt felix in ſenſu eruendo, & textum analitice reſolvendo; præ aliis ſenſum refert ad ſcopum, & voces Græcas ad emphaſin. Dolendum eſt optimos Auctores, neſcio quo fato, in uſum non revocari. Dum eorum chartæ blattis fere & tineis relinquuntur; noſter mihi ſemper viſus eſt meliori fortuna dignus.

XXI. *Chem-*

XXI.

Chemnitii Harmonia Euangelica cum Continuatione Lyseri, & Gerhardi.

Adduxerunt hi Theologi ad Euangeliorum illustrationem ex Philologia & Theologia nonatu dignissima, suppeditantque nobis commentarium revera realem: ut novitius pastor hoc opus negligere non debeat.

XXII.

Bonfrerius in Libros aliquos Historicos Veteris Testamenti.

Laudatur Jesuita a diligentia & doctrina, scripsitque in *Pentateuchum. Ruth. Historiæ Josuæ* subjungitur *Topographia Palæstinæ.* Ubi exhibet *Eusebium* Græce, & *Hieronymum* Latine de *Locis Terræ Sanctæ*; quibus adjicit notas haud spernendas, ad correctionem spectantes.

XXIII.

Pineda in Jobum, & Ecclesiasten.

Felix fuit hic Auctor in dictorum amplificatione, unde amplissimi sunt ejus commentarii.

XXIV.

Maldonatus in Quatuor Euangelia.

Jesuita hic etiam in doctorum numero receptus est. Verum totum opus profluxit fere ex studio emulandi Calvinum, in quem censoriam aliquando stringit virgulam, sed sæpissime præter causam. Audiendus est tamen, ut videamus quid velint adversarii, ut eorum dubia removeamus felicius.

CRITICI &c.

XXV.

Leigh Critica Sacra, cum Prodromo critico Heeseri.

Lexicon est Hebraicum & Græcum. Circa Hebraica tamen parum præstitit, sed plura circa Græca. Hoc agit potissimum, ut quæ in commen-

mentariis probatioribus de vocum significationibus occurrunt, ad hoc Lexicon Græcum suum retulerit, citatis tamen auctoribus; ut quid cuique debeamus, videre liceat.

XXVI

Gussetii Commentarii Linguæ Ebraicæ.

Cum hoc opere conjungi debet Forsteri Dictionarium, ad quod commentarium hunc adjecit Gussetius. Consilium Viri doctissimi fuit significationes verborum & vocum revocare ad significationem primam, & varias significationes, quantum fieri potuit, imminuere potius quam augere. In hisce satis felix fuit, licet & ipse procul dubio spicilegium reliquerit post messem. Infinita loca Sacræ Scripturæ in præstantissimo hoc opere elucidantur, & nova versione ornantur. Quod consilium sane egregium est, & imitatione dignum. Imprimis etiam conatus est sua non adeo ex vicinis linguis, quam ex ipsa locorum collatione eruere.

XXVII.

Dieterici Antiquitates Biblicæ.

Duo continet hoc opus volumina. In priori attingit *Antiquitates Hebraicas*, quæ sub suis capitibus proponuntur, & ad designata V. T. loca depromuntur. Ex hoc opere multa transferri possunt ad *Sciagraphiam nostram Philologicam*; rariores enim materias attingit, & mores Hebræorum cum Gentilium consuetudinibus confert. Alterum volumen *Lexicon Græcum* exhibet ordine alphabetico, quæque ad Græcas *Antiquitates*, N. T. spectant, profert sub vocibus suis, tanquam sub titulis.

PRACTICI.

XXVIII.

Hallii Contemplationes Sionis.

Fuit Anglus ille Theologus Practicus insignis, quique percurrit obiter libros Historicos, atque subjungit practicas contemplationes satis judiciosas. Opus exstat in lingua Anglicana, & translatum in Belgicam.

XXIX.

J. Visscheri Theologische Werken

Opus vernaculo idiomate editum, in quo plurima practica pertractantur. Conciones sunt, quas habuit in Ecclesia Amstelædamensi: interque illas excellunt quæ habet ad totum caput XII. *Epistolæ ad Romanos*; cui titulum inscripsit *Ethices Christianæ*, quia virtutes plurimæ ibi pertractantur. Illustrare potest admodum partem Theologiæ Paracleticæ secundam, ubi agitur de *Sanctificationis studio promovendo*. Haud spernendus est in deductionibus reprehensoriis & adhortatoriis.

XXX.

Ravanelli Bibliotheca Sacra Aucta &c.

Hic Vir multæ lectionis dedit ordine alphabetico titulos, atque fere omnes dictiones Sacrarum Scripturarum & Ecclesiasticarum attingit. Usus est, si cui materia desit amplificationis in componendis concionibus, ut inde bauriat, sed cum judicio: ut seligenda seligat, in quantum ad scopum faciunt: alias enim magnus libri abusus est, si exinde ansam tirones caperent excurrendi in locos communes, quod cane pejus & angue fugiendum.

JUDAICA.

XXXI.

Mischna, Ex Versione & cum Notis G. Surenhusii.

Hoc opus constat sex voluminibus diu desideratum. Primus hoc tentavit noster, ut si quis hinc inde aliquid desideret, id labori pretium suum detrahere non debeat: sufficit primas difficultates perrupisse. Est autem Mischna apud Judæos, quod Corpus Juris apud Jurisprudentiæ doctores, conficitque primariam partem Talmudis. Rabbi Juda legum istarum collector fuit, qui floruit temporibus Antonini. Consilium Scriptoris fuit, cum videret templum non restitui, populo conservare memoriam traditionum ne oblivioni darentur: estque summæ auctoritatis testis in ritualibus Judæorum. Licet enim quædam videantur exstare superstitiosa, sufficit ea in usu fuisse ante templi abolitionem, adeoque historica fides Viro doctissimo negari non debet; imprimis cum fue-

rit ex familia Gamalielis, in qua certissima fuit Judaicæ fidei & morum traditio. Multum facit hoc opus ad *Sciagraphiæ Philologicæ* consummationem, & ad phrasium & morum in N. T. elucidationem. Si quando accusantur Talmudici, ut fabularum fictores, id non de Mischnæ, sed de Gemaræ auctoribus intelligendum est, qui glossas dederunt in textum Mischnæ.

XXXII.

Buxtorfii Lexicon Chaldaicum, Talmudicum & Rabbinicum.

Hoc lexicon revera thesaurus est fidei, & Antiquitatum Judaicarum Opus inexhausto labore confectum, ut non tantum significationem vocum, in Talmude occurrentium, exposuerit, sed & res ipsas eleganter deduxerit.

XXXIII.

Bibliotheca magna Rabbinica Bartoloccii.

Opus quovis ære redimendum propter Viri docti accuratam librorum Judaicorum collectionem. Nullum enim scriptum Rabbinicum editum est. quod non ipse exposuit quoad argumentum. De quibus egerint, & quænam rariora pertractaverint, pluribus illustrat. Multa inedita manuscripta, quæ latent in Italicis bibliothecis, pervestigavit, & quid de iis sentiendum sit reclusit. Interseruit varias dissertationes curiosas, & amplas de rebus Judaicis, quas etiam magno cum fructu legere poteritis.

HISTORICI.

XXXIV.

Josephi Opera Græco-Latina.

Commendamus hactenus editionem Coloniensem propter insignem præfationem, quæ aperit omnia Virorum doctorum molimina circa hunc Auctorem, quæ tamen in vanum abierunt. Desideramus editionem cum variis lectionibus, quia optimus Auctor nondum editus est ex plurium manuscriptorum collatione Ex iis enim occurrere possumus multis difficultatibus, quæ adversus Josephum moventur. Nuper id moliebatur Bernardus Anglus, qui multas filulas imprimi jussit, quæ etiam

etiam distrahuntur, sed opus consummare per mortem non potuit. Post Sacras Literas primus est ille in Historia Sacra. Imprimis fides illi non est deneganda, ubi tradit res sibi coævas. Prolixe tractavit Historiam Machabæorum, Herodiadum, omneque commercium & dissidium cum Romanis, usque ad excidium Reipublicæ; de quo parum teneremus sine hujus Viri labore, & a quo tamen pendent tot prophetiæ, una cum fatis Idumæorum, Moabitarum, & Ammonitarum: ut proinde hic legendus sit, si quis velit ex ipso fonte sapere.

XXXV.

Historiæ Ecclesiasticæ Scriptores Græci, Eusebius &c. EX *Interpret. & cum Annot. Henr. Valesii.*

Huc recurrendum est Historiæ ecclesiasticæ studioso, si quis & in his cupiat aquas ex fonte proprio haurire. Valesius Vir doctissimus notis suis castigavit castiganda, supplenda supplevit. Cum enim Eusebius circa tempora Constantini demum vixerit, non omnia sunt, quæ priora tempora respiciunt, ejusdem certitudinis.

XXXVI.

Flacci Illyrici Catalogus Testium veritatis.

Cum Pontificii jactitarent consensum universæ antiquitatis cum sua doctrina, ut evincerent Reformatorum doctrinam esse plane novam, & antea in ecclesia inauditam: contrarium ostendit Auctor in hoc opere, omni seculo ante Reformationem exstitisse magnos Theologos, qui veritatem testati fuerint, unde *testes veritatis* apud illum audiunt. Adduxit illos, qui in seculis obscuritatis contradixerunt dogmatibus Pontificiis, paulatim exsurgentibus.

XXXVII.

Wolffii Lectionum Memorabilium & reconditarum Centenarii XVI. II. *Volum.*

Fuit hujus Viri idem scopus cum Illyrico, sed infinita superadjecit. Perscrutatus fuerat Vir diligentissimus plurimas bibliothecas,

ut evolveret libros editos & ineditos, ex quibus ſelegit dicta Theologorum, in communione Romana ante Reformationem viventium, quæ querelas continent de corrupta eccleſia. Prima editio rara eſt, quia Jeſuitæ & Pontificii fere omnia exemplaria redemerunt, ut opus illud ſupprimerent. Tantos enim protulit veritatis teſtes, & teſtimonia evidentia, ut, cum diluere non poſſent Pontificii, lividis conſpexerint oculis, & opus e medio tollere conati fuerint.

XXXVIII.

Centuriæ Magdeburgenſes.

Hi Theologi, inter Magdeburgenſes celebriores, Hiſtoriam eccleſiaſticam nobis ex omni ſcriptorum genere dederunt: reſque ſub titulis & claſſibus ſuis eleganter revocarunt, eaſque ſub ſingulis ſeculis. Scopus erat oſtendere non tantum Hiſtoriam ſeculorum, verum etiam Scriptores orthodoxos una cum excerptis ex eorum libris, quibus dogmata a Reformatis ſuſcepta confirmantur, & hæreſes damnatæ eleganter diſcutiuntur.

XXXIX.

Baronii Annales cum continuationibus Spondani.

Famigeratiſſimus Cardinalis Baronius conatus eſt Hiſtoriam eccleſiaſticam ad annales revocare, & imprimis Centurias Magdeburgenſes enervare, ne doctiſſimorum Virorum animi occuparentur. Congeſſit Baronius ex editis & ineditis multa, quæ videbantur patrocinari Monarchiæ Papæ, & ſententiis eccleſiæ Pontificiæ hodiernæ. Verum in hoc Auctore deſideratur fides, multa enim congeſſit ex Pſeudepigraphis, a nugacibus monachis effictis: multa ex orthodoxis, ſed præter ſcopum allegatis, & avulſis a contextu. Diciturque per diſcipulos excerpta illa conſcribi curaſſe, atque ita Annalibus inſeruiſſe; quod virum ingenuum minime decebat. Tantam enim rem committere diſcipulis parum eruditis, fieri non potuit ſine multorum errorum commiſſione. Imprimis ſæpe aberravit in annis, & juſta rerum digeſtione.

XL.

Pagii Critica ad Baronium.

Monachus ille Minorita, ſed doctus, in Baronio caſtigavit errores imprimis Chronologicos, multaque quaſi expunxit, oſtendens ſatius

tius esse, ut ipsi Pontificii Baronii errores castigent, quam ut id intelligant ex Protestantibus: sed miram videri non debere, quod Baronius non omnia perfecisset, sufficere quod viam aperuerit. Pagius imprimis versatissimus fuit in inscriptionibus & Re Nummaria, unde multa adduxit ex istis principiis satis elegantia. Quid autem in hoc opere desideratur ostendit Basnagius Flottemanvillæus in *Annalibus*.

XLI.

Magendei Anti-Baronius.

Hic Gallus Reformatus in hoc opere per excerpta Casauboni, additis & suis notis, oppugnavit primum tomum operum Baronii, atque adjecit Blondelli stricturas. Fuit Blondellus Historiæ ecclesiasticæ singulare lumen, qui, stricturis in marginem operum Baronii adjectis, vastum illud opus confodit. Primores Civitatis Amstelædamensis post mortem Blondelli hoc exemplar Annalium Baronii cum stricturis Blondelli, magno ære redemerunt, & Magendeum, ut ederet, conduxerunt, sed quia manus Blondelli difficilis est lectu, & Magendeus interim obiit, cogimur contenti esse illis paucis, a Magendeo editis.

XLII.

Mellini Groot Christen Martelaers-Boek.

Hoc opus lingua Belgica scriptum est, atque ad singula secula refert historiam de statu Ecclesiæ; tumque subjungit pluribus martyrum cujusque seculi historiam. Videtur ex Baronio assumsisse multa concedenda, sed auctoribus inspectis, ostendit ea non obesse causæ Reformatorum, sed potius promovere: deduxit opus illud ad Reformationem, quam non attingit.

XLIII.

Historien der Vroome Martelaren.

Varii in variis linguis ediderunt Martyrologia, quibus usus est Auctor historiæ Martyrum, Belga; quique Belgica lingua hanc descripsit: adducit complementum Martyrologii Mellini, exhibetque eos etiam, qui ob causam Reformationis martyrio sublati sunt; perduxitque historiam ad ultimam persecutionem Pedemontiensium & Hibernorum, ultra medium seculi præcedentis.

XLIV.

Jobi Ludolfi Historia Æthiopum, ejusque commentarius &c. II. Volum.

Vir in linguis Orientalibus versatissimus, & præprimis in Æthiopicis. De hac Gente & Eccesia multa præclara protulit, hactenus obscura & incognita. Secundum volumen continet notas ex intimo thesauro Philologiæ derivatas; ut proinde omnino laudandum sit opus.

XLV.

Noris Historia Pelagiana.

Fuit ille inter Italos Vir celeberrimus Cardinalis, nuper defunctus, qui undecunque contulit ea, quæ Historiam Pelagii & Pelagianorum illustrare possunt. Quæ hæresis etiam multos hoc tempore infecit & occupavit, si non in totum saltem ex parte: unde hæc historia cognitu admodum necessaria est.

XLVI.

Belgarum aliarumque Gentium Annales Auctore E. Reidano. Dionisio Vossio Interprete.

Quia non decet Belgam esse ignarum rerum, in patria gestarum, imprimis tempore motuum Belgicorum contra Hispanos, & introductionis religionis Reformatæ in Belgium, legendus videtur hic Auctor.

GEOGRAPHI.

XLVII.

Ptolomæi Geographia Græco-Latina, ex editione Bertii.

Cum hic Scriptor vixerit seculo secundo, & more Mathematico regiones & civitates revocaverit ad climata longitudinis & latitudinis, unica spes repræsentandi mundi regiones & urbes in tabulis Geographicis, auctor est inter primos ponendus; quoniam qui ex eo fonte sapit, non tantum habet Geographiam Historicam, sed & Astronomicam id est, Astronomicis argumentis demonstratam. Ast dolendum, nullam editio-

editionem inveniri collatam cum manuscriptis, ad oculum enim patet multa vitia in numeris occurrere, quæ ex collatione manuscriptorum erant auferenda. Errores multi circa latitudines commissi, possent restitui ex tractatu ultimo istius operis, in quo civitates describuntur a longitudine dierum, sole existente in eclyptica in circulo eclypticæ boreali, & respectu nostri efficiente longissimum diem. Intellexi ex viro fide dignissimo, in Bibliotheca Viennensi Cæsarea inveniri manuscriptum insignioris pretii.

XLVIII.

Strabo cum notis Casauboni.

Coævus fuit hic Auctor temporibus Tiberii, & Domini nostri Jesu Christi. Geographus est Historicus primæ dignitatis, qui præclarissimas mundi regiones attigit, sed imprimis orbem Romanum. Casaubonus notis suis doctissimis alia confirmavit, alia castigavit.

XLIX.

Stephani Byzantini Gentilia per epitomen

ante hac

ΠΕΡΙ ΠΟΛΕΩΝ.

inscripta. II. *Volum.*

Auctoris hujus textus Græcus cum versione editus, atque notis illustratus est præcedenti seculo. Urbes numerat & describit secundum seriem alphabeti, atque ex hoc Auctore Geographia antiqua multum lucis accepit. Holstenius eam etiam notis suis illustravit doctissimis, quas in folio separatim edidit Rykius; ut hoc volumen videatur priori adjungendum. Multa enim insignia contulit Holstenius ex numismatibus, quæ dubia auferre possunt.

L.

Hornii Geographia vetus Sacra & Profana.

Præter succinctam descriptionem provinciarum eleganter in majori forma adjecit Hornius tabulas, prioribus, à Mercatore & Hondio editis, castigatiores, & addidit in fine tabulas Velseri, quas Velserus primus edidit, propterea nomen ejus gerentes. Antiquissimæ Geographiæ monumentum distantiam locorum etiam secundum numeros milliarium interponit.

LI.

Philippi Cluverii Italia Antiqua.
Germania Antiqua.
Sicilia Antiqua.

Opus hoc omni eruditione refertum est, & quidquid in Auctoribus classicis & profanis occurrit, quod ad Geographicam & Topographicam descriptionem pertinet, adducit, restituit & illustrat.

LII.

Mens. Altingii Notitia Germaniæ Inferioris Antiquæ.

Hunc laborem suum Vir doctissimus cum Orbe erudito communicavit, immenso labore elaboratum. Nihil enim intentatum reliquit, ut accuratius veritatem erueret. Continetque imprimis commentarium in Ptolomæi descriptionem Belgii, ut Belgis proinde etiam censeri debeat commendatior.

LIII.

Fr. Francisci Quaresmii Elucidatio Terræ Sanctæ.

Hic multa post Adrichomium adferuntur ex iis Scriptoribus, qui in peregrinationibus suis particulares collegerunt animadversiones, & locorum antiquorum descripserunt rudera ac vestigia.

CHRONOLOGI.

LIV.

Eusebii Chronicon, sive Thesaurus Temporum, cum notis Scaligeri.

Ad hunc librum Chronologiæ Cultor maximus Scaliger adjecit suas confirmationes & castigationes. Notandum est, Africanum fuisse primum inter Christianos, qui nonnulla molitus est ad historiam digerendam secundum rationem temporis, quem proxime secutus est Eusebius. Africani labores perierunt, nisi quod hinc inde apud aliquos fragmenta conservata fuerint; sed ex iis & aliis Patribus constat illos minus

Digitized by Google

nus versatos fuisse in hac disciplina, & varia commisisse παροράματα, sicut & multi alii post eos. Ut Scaliger primus fuerit restaurator Chronologiæ, quippe qui calculo Astronomico adhibito ex eo multos errores detexit veterum. Ad calcem Eusebiani operis adjecit Scaliger canones suos Chronologicos, qui fundamenta continent.

L V.

Scaliger de Emendatione Temporum &c.

Hic Chronologorum Princeps emendanda in tota Chronologia pluribus discussit, & ex iisdem principiis, quibus in construendis canonibus usus est, emendationes suas demonstrat. Opus nemini non commendatissimum.

L V I.

Petavii Opus de Doctrina Temporum & varia ad Chronologiam spectantia.

Jesuita, Scaligeri æmulus, videri voluit emendationem temporum in altius vestigium evexisse. Qui licet sæpe cavillatorem agat Scaligeri, nihilominus varia contulit haud contemnenda, unde & eruditorum manibus volvitur. Quam diligentissime usus etiam est imprimis principiis Astrologicis.

L V I I.

Baillii Operis Historici, & Chronologici Lib. II.

Hujus doctissimi Scoti labores speciatim versantur circa nodos, & controversias Chronologicas. Diligentissime variorum sentententias exhibet, & per modum controversiarum examinat, atque discutit, suamque sententiam interponens pluribusque confirmare eam laborat.

L V I I I.

Marmora Oxoniensia ex Arundellianis, Seldenianis, Aliisque conflata. Cum Annotationibus Seldeni, Lydiati &c.

Exhibet pretiosissimum hoc volumen inscriptiones Chronologicas Græcorum. Quique annotationes ad ista marmora dederunt, fuerunt

Digitized by Google

Viri doctissimi; inter quos excellit doctor Lydiat. In iis invenias, quæ & Antiquitates Græcorum eleganter illustrant: imprimis argumenta Chronologica, ex auctoribus desumpta, ex istis marmoribus aut confirmantur, aut corriguntur. Marmora enim & Numismata fere tertium constituunt principium Chronologiæ restaurandæ.

L I X.

Thesaurus Antiquitatum Romanarum, ex Editione Clarissimi Grævii.

Est Viri Clarissimi collectio rariorum librorum, in quibus de rebus Romanis, & Romanorum Antiquitatibus actum fuit. Libri qui colliguntur & varii sunt, & rariores erant, ut pauci & magno ære vix emi potuerint. Atque Systema Antiquitatum Romanarum ex hoc solo Thesauro omnimodam invenit materiam; ut si rationes cui permittant, hoc utilissimum opus omittere non debeat.

L X.

Thesaurus Antiquitatum Græcarum, ex Editione Clarissimi Gronovii.

Quod Clarissimus Grævius præstitit in colligendis Scriptoribus, rem Romanorum spectantibus, id feliciter etiam præstitit Vir Clarissimus Gronovius. Auctores præclariores, qui de rebus Græcorum scripsere, exhibuit, quorum catalogum apud ipsum Auctorem videre licet.

L X I.

Salmasi Plinianæ Exercitationes,

I N

Caji Julii Solini Polyhistora. II. *Volum.*

Scripsit eruditorum Princeps has suas animadversiones in Solinum, Plinii compendiatorem. Nupera editio adjecit ad calcem ejusdem Salmasii tractatum ineditum, de *Homonymis Hyles Jatricæ* &c. Atque nemo inter Philologos pro viro erudito habetur, qui hæc Salmasiana non discussit.

LXII. Pe-

LXII.

Samuel. Petiti Leges Atticæ, ejusdemque ad eas Commentarius.

Collegit Gallus ille Celeberrimus ex omnibus Scriptoribus Græcis Leges Atticas, quas amplissimis commentariis illustravit, & varia incognita in lucem protraxit: ex quibus maximum eruditionis incrementum spondemus lectoribus,

LXIII.

Francisci Junii, F. F. De Pictura Veterum Libri tres.

Ultima editio multa habet Viri doctissimi argumenta. Quicunque legerunt hujus Viri laborem, demirati sunt omnes ejus eruditionem. Ita rem quoad materiam & formam discussit, ut non videatur spicilegium reliquisse cæteris.

LXIV.

Hofmanni Lexicon Universale.

Licet Auctor alicubi concocta & cruda congesserit, nihilominus omnium rerum fere titulos, Geographica, Chronologica, Historica atque alia omnia sub titulis attulit, composuit, & congessit; ut utiliter possit in consilium adhiberi. Modo non omittamus Virorum doctissimorum castigationes hinc inde conferre, & certa notula operi inserere.

LXV.

Gyraldi Opera Omnia.

Etiam hic cujusvis pretii Auctor diligentissime de Diis Gentium, aliaque utilia diligenter scripsit.

LXVI.

Stuckii Antiquitates Convivales.

Præter hujus Viri Labores, quos impendit illustrandis Antiquorum conviviis, etiam præprimis magni habendæ sunt ejus annotationes in Arriani Periplum. Varia, Geographiam spectantia, ibi ocurrunt, atque illustrantur. Videtur Bochartus illum legisse, etsi ejus mentionem non facit.

L X V I I.

Schacchi Sacrorum Elaeochrismaton Myrothecia tria.

Opus hoc doctissimi Itali propter ejus dignitatem nuper recusum est. Libro primo agit Auctor de speciebus, Oleum sanctum ingredientibus, illasque species diligentissime discussit ex Botano-graphia antiqua. Libro secundo agit de Tabernaculo Mosis secundum omnes partes ungendas, ut & de Personis ungendis, atque ita sacro muneri inaugurandis. Libro tertio autem de Regibus ungendis, omnibusque circumstantiis, observandis in Regum electionibus, & inaugurationibus: rem omnem quoad minimas circumstantias accuratissime discutiens. Quæ libro primo occurrunt, ad titulum libri primi *Sciagraphiæ* spectant, quæ agit de *Plantis*, & *Aromatibus sacris*. Contenta libri secundi illustrant titulum de *Locis sacris*, & speciatim de *Tabernaculo*; quæ in *Sciagraphiæ* libro tertio inveniuntur. Argumentum libri tertii illustrat titulum de *Regibus*, *eorumque electionibus* & *inaugurationibus*: qui *Sciagraphiæ Philologicæ* Libri II. primus est titulus.

L X V I I I.

Cave Scriptorum Ecclesiasticorum Historia Literaria.

Præstantissimus & Doctissimus Anglus, in hoc opere non tantum crisin exercet in scripta Patrum genuina, & pseudepigrapha: verum etiam multa disputat, & proponit, quæ Historiam ecclesiasticam illustrare possunt.

L X I X.

Friderici Spanhemii F. F. Opera Omnia.

Maxima pars operum comprehendit ea, quæ ad Historiam ecclesiasticam spectant. Præter facilem Viri Clarissimi methodum, qua res Ecclesiasticas singulorum seculorum ad certos titulos, & distincta capita revocat, ut & Centuriatores Magdeburgenses ex parte fecerant, adjecit & controversias nuperas, quas præterito seculo ventilarunt Ecclesiasticæ rei Scriptores in Gallia: qui hanc materiam variis animadversionibus amplificarunt, dubiaque discusserunt, quos noster ad examen revocat, & quibus aliquando calculum suum adjicit.

Digitized by Google

LXX.

Menochius de Republica Hebræorum.

Licet Jesuita non ita sapiat ex Judæorum scriptis, plurimas res tamen singulares attigit, quæ non ita alibi occurrunt, atque ex Sacris Literis, Josepho, & Philone definire conatur.

LIBRI IN QUARTO.

SYSTEMATICI.

I.

Francisci Burmanni Synopsis Theologiæ.

Egit hoc Præstantissimus Auctor, ut systematica, & elenctica cum judicio pertractaverit. Verum & pomœria Theologiæ dilatavit, ita ut Oeconomiæ V. T. inseruerit totam rationem legis Cerimonialis; & titulo de Ecclesia totam Historiam ecclesiasticam, ita ut utriusque doctrinæ compendium apud Auctorem videre liceat.

II.

Gerardi Joannis Vossii Theses Theologicæ & Historicæ. Disputationes XX. *de Baptismo &c.*

Theses Viri Clarissimi propositæ sunt singulari cum prudentia, & elucidatæ eleganter, sæpiuscule etiam confirmatæ ex Patribus. Imprimis intendit Pelagianorum errores detegere, & quomodo refutati fuerint ex Patribus ostendere: ubi occasio se offert, antiquos ritus ecclesiasticos doctissime expendit.

III.

Vogelsangii Exercitationes Theologicæ.

Legendus est Vir doctus propter stylum floridum & elegantem, & propter res, solidissime sæpe discussas.

ELEN-

ELENCTICI.

IV.

Crocii Anti-Becanus.

Diligentiſſimus fuit Auctor in diſcutiendis iis, quæ Jeſuita Becanus pro cauſa Pontificiorum adverſus Reformatos protulit. Habitus fuit ille inter Pontificios feliciſſimus debellator Proteſtantium, quem tamen Crocius pro merito excepit.

V.

Petri Suavis Polani Hiſtoria Concilii Tridentini.

Ingenuus ſane fuit Auctor, qui vulgo vocatur Polanus. Undecunque acquiſivit ille fœdas orationum, & ſententiarum eorum, qui pro membris Concilii Tridentini agniti fuerunt. Ex quibus elicias, in quas diverſas partes abierint ipſi Theologi Pontificii in quæſtionibus diſcutiendis; inde & conſtat, ante hoc Concilium Tridentinum Theologos non idem ſenſiſſe de rebus, ſpiritu Papæ definitis. Detegit quoque multas artes Aulæ Romanæ, in definitionibus illis extorquendis adhibitas. Cumque ab auctoritate Concilii Tridentini hodie pendeat tota doctrina Pontificia, vel ex uno hoc Auctore conſtat internus diſſenſus, & illegitimus proceſſus; ut Concilium pro legitimo haberi non poſſit.

VI.

Ad. & P. de Walenburgh de Unitate Eccleſiæ, & Schiſmate Proteſtantium.

Auctores hujus Libri fuerunt duo fratres Batavi, Walenburghii, Viri ſubtiliſſimi. Qui imprimis demonſtrare conati ſunt, quæſtiones noſtras cum Pontificiis non eſſe fundamentales, ut efficiant nos ſchiſmatis reos eſſe, qui unitatem Eccleſiæ præter cauſam deſeruimus. Contra hos multa diſputavit Cl. Coccejus in operibus ſuis.

VII.

Andreas Lansman Roomſche Afval.

Quoniam Pontificii multis urgent conſtantiam traditionis, & poſtulant demonſtrari, a quibus, & quando mutatio doctrinæ Apoſtolicæ fuerit introducta; Auctor illud indicium in omnibus articulis con-

Digitized by Google

controversis in se suscepit, indicando ab una parte doctrinam Apostolicam ex Sacris Literis, & Patribus, quamdiu inviolata perstiterit. Ab altera parte indicat quando, & a quibus dogmata Pontificia in Ecclesiam introducta fuerint, quæque lites in Ecclesia jam ante Reformationem obortæ fuerint.

VIII.

Kromayeri Ecclesiæ Romanæ Apostasia.

Idem fuit Auctoris scopus, eadem scribendi ratio: verum aliquando plura adduxit, ad quæstionis illius decisionem facientia.

IX.

H. Grotii Defensio Fidei Catholicæ de Satisfactione Christi adversus Faustum Socinum.

Illustrissimus Hugo Grotius, antequam Socinianorum partibus esset involutus, argumentum hoc contra Socinianos eleganter pertractavit, & tanquam Jurisprudentiæ fax & lux ex ea disciplina multa attulit, quæ causam hanc illustrant.

X.

Essenii Triumphus Crucis de Satisfactione Christi.

Hic liber continet libri Grotiani defensionem, adversus responsa Crellii. Labor hic Viri docti tantum invenit in erudito Orbe applausum, ut ob operis soliditatem ad professionem Theologicam evectus fuerit Auctor.

XI.

Joh. Henr. Bisterfeldius de Uno Deo, Patre, Filio, ac Spiritu Sancto, Contra Crellium &c.

Theologus subtilissimus, imprimis ad difficultates Philosophicas, quas Crellius movet adversus mysterium Trinitatis, multa egregia reposuit. Crellii opus est a latere, ut videamus ipsum nihil omisisse, quod non solverit solide.

XII.

Calovius contra Crellium, & Alios.

Theologus Lutheranus solidissime etiam Crellium aggressus est. Controversias circa illud mysterium repetit ab origine, & multa scitu digna de concilio Nicæno attulit.

XIII.

P. A. Limborgh Theologia Christiana.

Professor fuit ex classe Remonstrantium, qui sibi visus est post alios istius societatis collegisse, & attulisse, quæ causam Remonstrantium firmare possint: unde unus ille fere sufficit, ad investigationem subtilitatum istius sectæ.

XIV.

Collatio scripto habita Hagæ Comitis &c.

Hic liber & ad controversias, & ad historiam controversiarum facit: ubi ab utraque parte adducuntur argumenta, & responsiones.

XV.

Apologia Remonstrantium cum eorumdem Confessione.

Ediderunt Remonstrantes Confessionem fidei suæ, cujus auctor fuit potissimum Episcopius, quam cum censura sua notassent Theologi Lugdunenses, reposuit Episcopius nomine societatis istam Apologiam; ex qua de eorum sententiis felicius statuere possumus. Consilium illorum hominum exinde innotuit, ut rationi nimium tribuentes se accommodaverint Socinianis.

XVI.

Censura Confessionis Remonstrantium.

Auctores fuerunt Theologi Lugdunenses, jam satis indicantes, ut in Confessione Remonstrantium jam fere accommodaverint Remonstrantes Socinianis; sicut & Apologiam postea refutavit Jacobus Triglandius.

XVII. *Hei-*

Digitized by Google

XVII.

Heidanus de Causa Dei.

Opus lingua vernacula compositum. Ut schisma novum firmarent Remonstrantes, non tantum Confessionem, sed & Catechesin ediderunt. Catechesin exploravit Clarissimus Heidanus libro in octavo. **Proeve ende Wederlegginge des Remonstrantschen Catechismus.** Episcopius defensionem suscepit, in quarto. **Antwoord op de Proeve van Heidanus.** Refutatur istius labor in libro jam notato.

XVIII.

Acta Synodi Nationalis, Dordrechti habitæ &c.

Hic liber spectat etiam ad historiam controversiarum Patriæ nostræ. Ex qua constat, quid contra Remonstrantes actum & decretum fuerit: judicia Theologorum exterorum & nostrorum exhibet, ut communis Ecclesiæ doctrina constet.

XIX.

Crocii Anti-Weigelius.

Ex genere Chymicorum, & discipulis Paracelsi, Medici in Germania, orti sunt homines, qui multa mira fingebant, & in Theologiam introducere conabantur. Ingenia ex furnis Chimicis nescio quomodo obfuscata. Horum Patronus fuit Weigelius, cujus sententias examinat Crocius. Cumque & eum secutus fuerit Bohemus, Theologus Mysticus, qui legitur hodie ab hominibus phantasticis & enthusiasticis, labor hic Crocii non est spernendus.

XX.

Wagenseilii Tela ignea Satanæ.

In hoc opere doctissimo continentur varii auctores Judæi, qui religionem Christianam impugnarunt, sicut & historia fabulosa Judaica de Jesu nostro; paucas notas doctas contra Lipmannum Judæum etiam repræsentat. Neque felicius quis inveniet exceptiones Judaicas adversus vaticinia, a nobis prolata, quam ex hoc opere.

XXI.

Ant. Hulsii Theologia Judaica de Messia.

Videbis hic auctorem Judæum, describentem signa antecedanea adventus Christi. Notæ sunt satis elegantes, quibus Hulsius vanitatem Auctoris ostendit. Invenies etiam aliquos excursus ad dicta quædam Scripturæ.

PRACTICI.

XXII.

Mich. Baumanni Analecta Typica.

Hoc commodum præstitit Auctor, ut ad titulos Theologicos retulerit varia typica, dederitque adversaria sua ex variis Theologis Lutheranis, non nisi cum judicio in usus transferenda: ut potius quæcunque adducit sint conferenda cum iis, quæ Clarissimus Coccejus & ejus discipuli adduxere. Usus est ad invenienda exordia typica: cum enim expendimus ad quem titulum Theologiæ textus sit conferendus, possumus nos eo conferre, atque inde quod solidum est in nostros usus referre.

XXIII.

Gisberti Voetii varia.

Dividebat Vir Clarissimus Theologiam Practicam in Moralem, Asceticam, & Politiam Ecclesiasticam. Moralia multa continentur in quinque voluminibus *Disputationum*. *Politiæ Ecclesiasticæ* plenum dedit systema IV voluminibus. ΑΣΚΗΤΙΚΑ ejus pertinent ad libros in octavo. Ejusdem exstat liber, cui titulus, Proeve van de Kraght der Godsaligheydt. Cum enim Remonstrantes accusarent religionem nostram, ut ad pietatem ineptam, inque eum finem librum edidisset Daniel Tilenus, contrarium sibi demonstrare eleganter sumsit Clar. Voetius in hoc opere, atque calumnias Tileni redarguit.

XXV. *Het*

XXIV.

Het Schat-Boeck der Verklaringen Over de Cathechismus, uyt de Latijnsche Verklaringen van Z. Ursinus en andere &c. Door Festus Hommius &c.

Editio comparanda est ultima, in qua comparent notæ Ursini non tantum & Bastingii, sed & præmittuntur tabulæ Festi Hommii, more analytico integram concionem exhibentes, & Spiljardi observationes practicæ; ita ut concionibus Catecheticis materiam suppeditet hoc opus amplissimam. Usus est, ut omnia ad legitimam tantum methodum revocentur, observatis regulis subordinationis, & proportionis legitimæ, secundum nostram methodum.

XXV.

Watsons Werken.

Anglus iste in varios textus Scripturæ tractatus edidit; commendaturque vulgo ob flosculos, & stylum admodum succinctum: nec adeo prolixus est in Practicis, ac ceteri istius Gentis Theologi.

XXVI.

Robinson Christus alles ende in allen.

Etiam hic varii textus enucleantur, qui de Christo agunt, atque haud inutilem materiam suppeditat concionibus construendis.

XXVII.

Simon Oomius Practijcke der Godgeleerdheid.

Deduxit Theologus Practicus Practicas observationes ex Theologia Theoretica; sed tres tantum attingit titulos, de *Sacra Scriptura. Deo. & Trinitate*; ubi hinc inde utilia occurrunt.

SCRIPTURARII.

XXVIII.

Joh. Henrici Heideggeri de Hiſtoria Sacra Patriarcharum Exercitationes Selectæ.

Doctiſſimus eſt hic Viri Maximi labor, multiſque refertus Antiquitatibus, ut inter præſtantiſſimos libros habendus ſit, & legendus.

XXIX.

Henr. Groenewegen Over 't Hoog-Liedt Salomons.

Multa quidem ſcripſit Auctor lingua vernacula, ſed fere omnia exſcripſit ex Clariſſimo Coccejo: verum huic operi videtur inſudaſſe, & ſtylus ſingularis ac floridus eſt.

XXX.

Alexandri Mori Notæ Ad cap. LIII. *Jeſaiæ.*

Pro Viri docti eruditione hæc diſſertatio laudatiſſima eſt, remque omnem ſatis cum judicio evolvit.

XXXI.

Joſephi Jachiadæ Paraphraſis in Danielem, cum Verſione & Annotationibus l'Empereur.

Auctor eſt Judæus, & inter primos Gentis iſtius exiſtimatus, qui more Judaico Danielem pertractavit, atque ubi caſtigandus erat doctiſſime caſtigatur ab Annotatore, Viro in Literatura Hebraica facile Principe.

XXXII.

Iſaaci Abarbanelis Commentarius in Hoſeam, cum notis Huſeni.

Fuit Abarbanel Vir ſummæ inter Judæos exiſtimationis. Cumque Hoſeas cenſendus ſit difficillimus Prophetarum, in Abarbanele notandum

dum est, ut Judæi in omnia alia abeant. Transtulit in linguam Latinam hoc opus Vir diligentissimus, & notis suis perstrinxit, aut ea reclusit, quæ ad intellectum Rabbinorum faciunt.

XXXIII.

Hoseas Ebraice & Chaldaice & Ex Editione Coddæi.

Repræsentatur hic textus Hebræus, & Chaldaicus cum versionibus, ut & trium Rabbinorum commentarii, etiam cum versione Latina & notis necessariis. Hic liber cum priori conjungendus, & conferendus est.

XXXIV.

Genebrardi Miscellanea.

Fuit Theologus Parisiensis Pontificius, qui dedit nobis versionem Rabbinicam in Canticum Salomonis, Joelem, Obadjam, Jonam & Sephanjam, cujus laboris etiam magna utilitas est, ut intelligamus Rabbinorum commentatores in sacram Scripturam. Liber rarior est.

XXXV.

Targum in utrumque librum Chronicorum, ex edit. Beckii.

Desiderabatur Versio Chaldaica in libros Chronicorum, quæ reperta est in Germania. Hanc edidit Beckius, addita versione Latina, notasque suas adjecit doctissimas, lectu dignas.

XXXVI.

Eduardi Pocockii Commentarius in Prophetiam Joëlis.

Doctissimus Anglus, & in Arabicis versatissimus, prophetiam Joëlis exposuit Anglice: quem laborem, nuper in Germania in Latinam linguam translatum, tenemus. Judicium Viri in Philologicis præprimis audiendum est. Desideramus adhuc translationem Commentariorum ejus in Micham, & Malachiam.

XXXVII. Corn-

XXXVII.

Coenradus Vorstius in omnes **Epistolas Apostolicas**

Omissis Viri docti erroribus in Theologia, non spernendus est hic ejus labor, in quo dedit Epistolarum paraphrasin, analysin, & notas. Plus accessit Vir doctus quam alii, ad restringendum scopum Epistolarum ex occasione temporis.

XXXVIII.

Bernardi Lamy Commentarius in **Harmoniam quatuor Euangelistarum.**

Fuit Auctor ex Pontificiis generosioribus, atque post multos alios dedit Euangeliorum Harmoniam cum notis. Adjecit *Apparatum Chronologicum*, & *Geographicum*, in quo multa saniora, & scitu digna reperiuntur; quamvis in quibusdam eum corrigere conamur in *Disputationibus nostris publicis.*

XXXIX.

Friderici Spanhemii **Dubia Euangelica.**

Opus multijugis eruditionis, quod meruit applausum. Scopus fuit difficultates, quas Judæi & Libertini movent contra Euangelium, extricare & complanare. Verum non attigit præter initia ministerii Christi. Utinam Auctori licuisset hoc consilium ad finem prosequi!

XL.

Christophorus Wittichius **ad Romanos. & Hebræos.**

Viro Clarissimo id proprium fuit, quod paraphrasi & notis specimina dederit insignis evidentiæ. Coccejo superadjecit Philologica quædam, & evidentiam.

XLI. *Sin-*

XLI.

Suicerus ad Colossenses.

Erat Vir præstantissimus linguæ Græcæ callentissimus, ex quo penu eruditionis multa contulit in hanc epistolam, quæ Paulinam sapientiam manifestare possunt.

XLII.

Camp. Vitringa ΑΝΑΚΡΙΣΙΣ *Apocalypsios Joannis Apostoli.*

Vir primæ eruditionis, quoad Philologica etiam haud spernenda contulit ad librum hunc mysticum. Quamvis dubitem, an in omnibus rem acu tetigerit, sententiæ tamen ejus dignæ sunt ut expendantur.

LUTHERANI.

XLIII.

Joh. Gerhardi Commentarii, & Notæ.

Theologus eruditus multam sibi comparaverat famam ex iis, quæ Harmoniam Euangelicam Chemnitii compleverunt. Scripsit & in *Genesin* & *Deuteronomium* & in *Utramque Petri Epistolam* ampliores commentarios. Verum invenit Filius notas, quas post fata Parentis edidit, & auxit, in *Matthæum. Acta. Epist.* ad *Romanos.* Utramque ad *Timotheum Epistolam.*

XLIV.

Johann. Tarnovius in Prophetam Hoseam, & ceteros Prophetas minores III. *Volum.*

Etiam hic Commentator pluris existimatur.

XLV.

Grauerus in Michæam.

Attulit & hic haud spernendam eruditionem Philologicam: unde Michæ verba diligenter expendit ex natura linguæ Hebrææ.

XLVI.

Christ. Nisanii Johannis Euangelium illustratum.

Scopus hujus fuit Grotium observare, & perversa ejus dicta castigare. Ceterum inseruit fere omnia Cocceji, in cujus Viri docti cogitatis ut plurimum acquiescit, aut sua addit.

XLVII.

Joann Quistorpii Annotationes in omnes Libros Biblicos.

In hoc opere interseruntur multa, quæ notatu dignissima sunt: & difficiliores phrases Sacræ Scripturæ exponuntur.

XLVIII.

Waltheri Harmonia Biblica.

Hoc agit doctissimus Auctor, ut omnes contradictiones ex Sacris Literis tollat, nodosque inde ortos solvat, nihil omittendo, dum etiam testimonia attingit, quæ vel minimam speciem contradictionis contineant.

APPENDIX.

XLIX.

Nicol. Arnoldi Lux in Tenebris, sive Conciliatio locorum V. & N. T.

Auctor in eo est, ut omnia testimonia Scripturæ, ex quibus adversarii argumenta pro suis erroribus deducere conantur, ab istis objectionibus liberet, atque verum sensum vindicare conetur: qui scopus in elencticis utilissimus est. Utinam a Viro doctiore aliquando id repetatur!

L.

Joannis de Mey Sacra Physiologia.

Exhibet hic Auctor fere Physicam Sacram, id est, testimonia illustrat, quæ ex Physica, nobili Philosophiæ parte, lucem accipiunt.

LI. *Del*

Digitized by Google

LI.

Del Rio Adagialia Sacra V. & N. T.

Magno labore collegit doctus Jesuita, quæ ad classem sententiarum & Adagiorum revocari possunt in Sacris, & sæpe feliciter Gnomologos confert.

LII.

Johannis Sauberti Variæ Lectiones Textus Græci Euangelii S. Matthæi.

Specimen dedit doctissimus Auctor omnium variantium lectionum, atque apposuit fidem codicum & exemplarium, ut de vera lectione judicium interponere possimus. Cane pejus & angue fugio illam nimiam Criticorum diligentiam, qui nobis tot variantes lectiones simpliciter textui apponunt, ut lector non decernere queat, quibus codicibus nitantur; unde quis sæpe vana pro solidis eligere possit. Quæ enim lectiones nituntur codicibus antiquissimis & pluribus, procul dubio retinendæ sunt. Facile enim amanuensium vitio omittitur vel mutatur vocula. Utinam præstet Vir doctus in Germania, quod spopondit, ut edat N. T. cum istis notis & indiciis, quæ indicent codices, pro his aut illis lectionibus stantes! Cujus operis specimen ante biennium præbuit nostræ Facultati Theologicæ, additis ultra xxx Canonibus utilissimis, ex quibus judicium eleganter fieri possit.

PHILOLOGI.

LIII.

Casalius de Sacris & Profanis Ægyptiorum, Romanorum & Christianorum ritibus &c.

In hoc opere multa reconditæ eruditionis occurrunt, & in Ægypto inventa typis excuduntur.

LIV.

Kircheri Prodromus Copticus.

Cum lingua Coptica antiqua fuerit Ægyptiorum, varia & rariora protulit Kircherus, ipsi communicata ab itinerantibus, quæ linguam non solum, sed Antiquitates Copticas illustrant.

L V.

Joannes Spencerus de Legibus Hebræorum ritualibus, & earum rationibus.

Contulit Vir doctus ritus Ægyptiorum undiquaque ex profanis Scriptoribus cum legibus Mosaicis, malo tamen consilio, dum Ægyptiaca Divinis voluit anteriora, atque a Deo populo solum concessa, non præcepta, ut genio populi Israelitici concedat aliquid in assuetis.

L V I.

Hermanni Witsii Ægyptiaca.

Collega meus doctissimus consilium illud feliciter evertit. Res eo redit, quod Ægyptii potius per κακοζηλίαν Mosaica imitati fuerint, aut saltem nonnulla derivarint ex disciplina.

L V I I.

Thomas Hyde Historia Religionis veterum Persarum, eorumque Magorum.

Opus nuper editum ab Auctore, dum viveret, in lingua Persica versatissimo. Iste multa inaudita protulit in publicum, nec non fragmenta Pyrolatrarum. Multisque voluit Persas antiquos unum verum Deum coluisse. Unum Deum agnovisse evincit. Sed miratus sum, Virum doctum illum Deum denunciasse verum Deum, quod facile ex circumstantiis, & multis ab eo adductis refutari potest. Ostendit illam antiquam religionem adhuc servari ab illis, qui vulgo Gauri appellantur, ipsosque sua lingua, suis litteris possidere librum satis magnum & amplum, quem pro lege Divina habent. Multosque invitavit Principes, ut vellent sumptus impendere, ut opus illud in Europam transferatur, non nisi magna pecunia redimendum.

L V I I I.

Balthasaris Bonifacii Rhodigini Historia ludicra.

Est farrago adversariorum, quæ collegerat ex pluribus Scriptoribus profanis, quæ variarum Antiquitatum expositiones haud indoctas comprehendunt.

LIX. *Ser-*

LIX.

Servatii Gallæi Sibyllina Oracula.

Multa disceptat de Oraculorum istorum origine & effictione. Exhibet textum Græcum cum versione Latina, notasque amplas textui adjecit.

LX

Joh. Lomejeri Syntagma de Lustrationibus Veterum

Discussit hanc materiam Auctor diligenter ex Auctoribus profanis, atque Gentilium vanitatem ubique aperuit.

LXI.

Van Dale de Idololatria & Superstitione.

Post Vossium nonnulla tentavit hic Vir, Mennoniticæ sectæ addictus, sed in Antiquitatibus admodum versatus. Multa peculiaria adduxit pro suo ingenio admodum novaturiens, in quibus sunt mala mixta bonis, discutienda cum judicio.

LXII.

Pythii Delineatio Apologetica Maris Æneï fusilis.

Libellus rarior est, & Auctor fuit Mathematicus insignis eruditionis. Cumque Mathematici moveant quæstionem adversus mensuram Maris ænæi, in Sacris traditam; quod scilicet diameter Mathematice non conveniat cum linea circumferentiæ, doctissimus Auctor ex Mathesi nodum hunc solvere tentavit.

LXIII.

M. Leonh. Christoph. Sturmii Sciagraphia Templi Hierosolymitani. &c.

Magnus est dissensus quoad speciem, in descriptione Templi inter Josephum & Talmudistas. Ex legibus artis Architectonicæ Auctor veram Templi rationem depromere conatur. Hic obiter mihi

hi testari incumbit, quod longa indagatione rei invenisse me existimem, Auctores solummodo quoad speciem dissentire, non quoad rem ipsam. Numerus enim diversus in mensuris inde oritur, quod alii atriis annumerent ædificia, alii vero id solum, quod sub dio fuit, ut diversa tantummodo calculum ineundi ratione utantur.

L X I V.

Stephanus Morinus de Lingua Primæva, ejusque Appendicibus.

Opus multijugis eruditionis. Deseruit doctissimus Gallus nuper sententiam Cappelli de literis, qua antiquas Hebræorum fuisse Samaritanas defenderat, quadratas vero ab Hebræis susceptas sub captivitate Babylonica. Nitebatur argumento nummorum, cum literis Samaritanis procusorum: quod argumentum ex diligentiori inspectione plane evanescit; a quo ostensum fuit, nullos istius generis nummos editos fuisse ante Assamonæos. Quæ ratio Morino fuit deserendi sententiam Cappelli: eam tamen de novitate punctorum pro viribus tuetur.

L X V.

Wagenseilii Dissertatio de Charactere primævo Bibliorum Hebraicorum.

Mira de iis somnia effinxerat Helmontius, cujus dissertationem de hac causa refutavit Vir doctus, & de literis quadratis, earumque antiquitate, notatu digna interposuit.

L X V I.

Jacobus Triglandius de Secta Karæorum.

Collega piæ memoriæ magna cum diligentia indagavit rem adhuc obstrusam. Feliciterque inciderat in Karæorum libros, ex quibus veram eorum sententiam exsculpsit Rabbanitæ enim, eorum adversarii, & rigidi traditionum defensores, varia iis affinxerant veritati dissona. Adjecit Auctor noster hunc tractatum laboribus Serarii, Drusii & Scaligeri de *Tribæresio Judaico* scilicet de *Sadducæis*, *Pharisæis*, & *Essenis*.

LXVII. *Sal-*

LXVII.

G. Saldenii Otia Theologica.

Discussit Auctor varias materias Philologicas, & ad Antiquitates spectantes in hoc opere, quæ lectu non sunt inutilia.

LXVIII.

Bebelii Antiquitates Euangelicæ & Judaicæ.

Theologus Lutheranus Argentoratensis, omnia Euangelica, quæ ex Judaicis lucem accipiunt, illustravit & fere ad titulos systematicos retulit. Opus lectu sane jucundum.

LXIX.

Jos. Arndii Lexicon Antiquitatum Ecclesiasticarum.

Multis exponit Vir doctus ritus Ecclesiæ Antiquæ Christianorum, ut teneamus distinctius, quo modo Pontificii aut ab iis recesserint, aut aberrantes a justo fine in alienos usus rapuerint.

LXX.

Salmasius de Primatu Papæ.

Opus apud omnes laudatissimum. In quo ex omni Antiquitate demonstravit Vir summus, quo modo Episcopatus, & primatus inter Episcopos introductus fuerit in Ecclesia Christiana, & quale incrementum successive ceperit potissimum ille primatus.

LXXI.

Ludov. Ellies du Pin de Antiqua Ecclesiæ disciplina. Dissertationes Historicæ.

Auctor Pontificius, sed genuinus admodum, doctrinam hanc ex suis principiis & causis eruit. Ex hoc ipso opere, collato cum hodierna papistarum disciplina, facile apostasia ecclesiæ Romanæ deduci potest.

LXXII. Hy-

LXXII.

Hyginus & Polybius de Castris Romanis cum notis Schelii.

Schelii nomen quidem non apponitur, sed aliunde novimus, Virum illum doctissimum notarum illarum Auctorem fuisse: quæ sunt amplissimæ & eruditissimæ, multumque illustrant Militiam antiquam Romanam,

LXXIII.

Joannes Schefferus de Re Vehiculari Veterum.

ET

Militia Navali Veterum.

Rariores illas materias Auctor pro insigni sua eruditione attigit non solum, sed plane exhausit; ut omnibus doctoribus in pretio sint isti labores.

LXXIV.

Hieronym. Mercurialis de Arte Gymnastica.

Etiam rem illam ex omni Antiquitate discussit Vir ille doctus. Additæ sunt figuræ, ex antiquis ruderibus depromptæ.

LXXV.

David Christianus de Messia, duobus Messiis, Pseudo-Messiis &c.

Rarus & hic liber est: adhibuitque Auctor omnem diligentiam, & undecunque adduxit, quæ ad historiam illam illustrandam facere possint, vitam & fata hominum describens, qui singulis seculis se pro Messia Judæis obtrudere conati fuerunt.

LXXVI.

Joannis a Lent Syntagma de Pseudo-Messiis.

Non videtur Vir doctus vidisse laborem Christiani. Et imprimis pertractavit ultimi istius, & sceleстissimi hominis gesta ac apostasiam ad Turcas: de quibus tanta in principio jactabant Judæi, seculo proxime elapso.

HISTO-

HISTORICI.

LXXVII.

Christiani Matthiæ Theatrum Historicum Theoretico-Practicum.

Præter Historiam universalem continet hoc opus speciatim varias observationes Ethicas & Politicas, quæ aliquando Concionatori possunt esse utiles, quoniam eas deducit per exempla Sacra, & profana.

LXXVIII.

R. David Ganz Chronologia Sacra-Profana &c.

Scriptor ille Judæus Historiam suæ gentis ex Seder Olam Rabba, & Seder Olam Sutha. Nec non ex Chronico Templi secundi. Josepho. Aliisque Auctoribus ad tempora sua deduxit. Et quamvis Judæi sæpe impingant in veram Chronologiam, tamen hic noster adhibuit aliqualem prudentiam, secundum quam de Judæorum sententiis in historiis statuendum est: propter quam utilitatem versus est.

LXXIX.

Pococki Specimen Historiæ Arabum. Abulfarii Historia Dynastarum, ab eodem translata.

Hi libri spectandi sunt tanquam fontes Historiæ Orientalis & rerum gestarum a Muhammedanis.

LXXX.

Marci Zuerii Boxhornii Historia universalis Sacra & Profana.

Fuit versatissimus in Historiis, atque sæpe in rebus excurrit notabilioribus, adductis ex manuscriptis, quæ alibi non inveniuntur.

LXXXI.

Adrian. Regenvolscii Systema Historico-Chronologicum Ecclesiarum Slavonicarum per Provincias varias.

Argumentum continet res Ecclesiasticas, quæ spectant ad Bohemos, Polonos, & Hungaros: multaque enarrat hic Auctor, quæ frustra alibi quæras.

LXXXII.

Ottii Annales Anabaptistici.

Etiam hic Theologus Helvetius insigni diligentia collegit, quæ totam hanc Historiam ab origine illustrant.

LXXXIII.

Christ. Christ. Sandii Nucleus Historiæ Ecclesiasticæ &c.

Homo ipse Arrianus, conatus est ostendere Arrianismum originem habere ab ipsis discipulis Apostolorum, pergitque per omnia secula N. T. multaque habet ex variis Scriptoribus, quæ ad hanc causam spectant. Attamen nimium favens Arrianis in eam classem pertrahere conatur, quæ tamen non nisi invito huc trahuntur. De Austrogotthis & Wisigotthis multa habet scitu dignissima.

LXXXIV.

Historie der Waldensen van Jan Paul Perrin, vertaald uyt het Frans.

Auctor fide dignissimus, qui Historiæ suæ inseruit varia authentica scripta Waldensium, eaque antiquissima, quæ exhibentur lingua Waldensium vernacula cum versionibus, ab altera columna conspicuis; ut ex istis scriptis eorum orthodoxiam vindicatam contra adversariorum calumnias videamus.

LXXXV. Pe-

LXXXV.

Petrus Gillis Kerkelyke Historie van de Gereformeerde Kerken &c. Eertyds genaamt Waldensen.

Hoc opere repræsentantur ultimæ persecutiones Waldensium; præprimis quas præcedens Auctor non attigit, post eum enim gestas.

LXXXVI.

Wesenbeek van den Staat en Opgang der Religie in Nederland.

Hic Auctor attingit origines Reformationis in Belgio quam accuratissime. Cum fuerit Senatui Antverpiano a secretis; inter auctores reponendus est primæ auctoritatis, & fidei.

LXXXVII.

G. Brandts Historie der Reformatie.

Quamvis Auctor faveat potissimum Remonstrantibus, multa tamen habet ex manuscriptis, diariis magnorum Virorum, quæ cognitu sunt utilia, neque alibi occurrunt. Stylus Auctoris floridus etiam hujus operis lectionem commendat. Quædam tamen suppleri possunt ex notis Ludovici de Renesse ad Epistolam Apologeticam Theologorum in Belgio, quam in *Prima Bibliotheca* commendavimus.

LIBRI IN OCTAVO.

I.

Hermannus Alex. Roell de Religione Rationali.

Est Amicus noster Philosophus subtilissimus, multaque habet cognitu utilia, licet, salva amicitia, etiam intercedant, quibus calculum nostrum non adjicimus. Prudenter itaque legendus est, & cavendum a Philosophia, quotiescunque philosophemata sugillant Revelata. Evidentia enim Revelationis debet nos revocare ad dubitationem in ratiociniis.

II.

Joh. Martinus Over den Catechismus der Ware Christelijcke Religie.

Visus est mihi hic Auctor supra omnes commentatores in Catechesin excellere propter succinctas, & evidentes interrogationes, & responsiones, & selectum locorum Scripturæ, ad confirmationem spectantium: imo & propter observatam regulam proportionis; dum nihil dicendorum omittit, & superflua prudenter resecat. Dedit Catechesin *Resolutam*, *Succinctam*, & *Ampliorem*.

III.

De Catechismus der Remonstranten.

Cum multa gravamina movissent Remonstrantes adversus Catechesin Heydelbergensem, ipsi post condemnationem causæ suæ in Synodo Dordracena novam ediderunt, hypothesibus suis consentaneam.

IV.

Abrah. Heydanus Proeve ende Wederlegginge des Remonstrantschen Catechismi.

In hoc opusculo Vir summus notavit latentes in eo Catechismo errores, unde ansa scribendi postmodum causam dedit.

V.

Du Moulin Schildt des Geloofs.

Liber ex lingua Gallica in vernaculam translatus. In quo controversiæ cum Pontificiis eleganter discutiuntur. Character Auctoris est, quod admodum evidens sit in rerum deductionibus.

VI.

Philip Marnix, Heer van St. Aldegond Byen Corf der H. Roomscher Kerke.

Lepidus est Auctor, sed interim continet multa doctissima ex jure Canonico, & aliunde allata; atque salse irridet vanam religionem Papisticam.

VII. Mat-

VII.

Matthiæ Martini Procatechesis & Tractatus de Deo.

Fuit ille Theologus Bremensis Vir minime spernendus, qui multa attulit satis docta & egregia.

VIII.

Leenhof Keten der Bybelsche Godtgeleerdtheydt.

Opusculum hoc magna cum utilitate ab Ecclesia exceptum est. Continetque succinctis admodum verbis medullam Theologiæ, & universæ Sacræ Scripturæ ad mentem Clarissimi Cocceji. At dolemus, Virum doctum postea nimium indulsisse suis philosophematibus, variasque periculosas propagasse.

IX.

Horchii Sacerdotium Romanum ΝΟΘΕΙΑΣ *convictum.*

In hoc opere multa more Mathematico opposuit Romanensibus, circa materiam de Sacrificio Missatico.

X.

Joh. Martini Analytica & Topica Dominicalia Tripartita.

Nimirum.

Euangelica.

Epistolica.

Catechetica.

Nec non ad

Philippenses.

Colossenses.

Fuit Vir optimus in analyticis admodum versatus. Unde qui cupit conciones analyticas conficere, aliquando cum fructu ejus labores conferre poterit.

PHILOLOGI. & ANTIQUARII.

X I.

Walonis Messalini, id est, Salmasii Dissertatio de Episcopis & Presbyteris.

De Cesarie Virorum, & Mulierum Coma

Omnia Salmasii summam sapiunt eruditionem. Sub titulo de Episcopis, sed nomine occultato, impugnavit Petavium. Etiam de *Transubstantiatione*, & contra librum postumum Grotii, pro maximo ejus ingenio, elegantissima protulit.

X I I.

Jacobi Usserii Opuscula duo DE *Episcoporum, Et Metropolitanorum Origine*

In hoc labore Usserius sibi similis est, & ostendit profundam suam eruditionem. Ut hinc contra Episcopos & Metropolitas facile ostendere possimus regimen hierarchicum non esse Divini, sed Ecclesiastici juris. Quæ usum habent non tantum contra Pontificios, verum etiam contra Episcopales hodiernos plurimos in Anglia, qui Imperium hierarchicum ex Jure Divino urgent.

X I I I.

Thomæ Smithi Notitia septem Asiæ Ecclesiarum &c. Miscellanea.

Anglus doctissimus diu egit in Asia minori, & diligenter inspexit regiones & loca, in quibus rudera spectantur septem Ecclesiarum & urbium, quarum mentio fit in Apocalypsi: quæ rem antiquam illustrare possunt. Imprimis contra Simonium *Historiam Cyrilli Martyris, Patriarchæ Constantinopolitani*, edidit, auxit & defendit.

XIV.

Larroquani Adversariorum Sacrorum libri tres

Accedit

Diatriba de Legione Fulminatrice.

Doctissimus Gallus in his adversariis rariores ritus Ecclesiæ Antiquæ eruit & exponit: ex quibus de statu Primitivæ Ecclesiæ, & posterorum quorumdam seculorum felicius judicare possumus.

XV.

La Rocque de Photino Hæretico ejusque damnatione & de Liberio Pontifice.

Quoniam Sociniani fere cum Photinianis antiquis consentiunt, utilissima tractatus prioris est lectio. Cumque Liberius Pontifex inciderit in hæresin, & Pontificii, infallibilitatem Papæ defendentes, multis modis istius historiis obnitantur, rem ex vero discussit doctissime, & quam evidentissime Auctor.

XVI.

Joh. Doughteus de Calicibus Eucharisticis Veterum Christianorum.

Liber singularis, rariorem materiam pertractans, ideoque suo tempore *Bibliothecæ* adjiciendus.

XVII.

Bernardinus Ferrarius de Ritu Sacrarum Ecclesiæ Veteris Concionum.

Etiam hic Vir doctus attingit materiam minus pertractatam, & lectu haud inutilem.

XVIII.

Jacobus Perizonius de Prætorio.

Accedit

Dissertatio de Augustea Orbis Terrarum Descriptione.

Prior quæstio nata est ex loco epistolæ ad Philippenses: Cap. 1. Ubi Paulus testatur, se apologiam fecisse in Prætorio. Altera ex Lucæ

cæ Cap. 11. Atque inquirit in Descriptionem Augusti universalem; nec non, quomodo dicatur facta sub Quirinio Syriæ Præside. Ubi Auctor Clarissimus eruditissime ostendit, Euangelistam conferre Descriptionem primam cum altera, postmodum facta occasione relegationis Archelai, atque adeo verti debere, *Antequam Quirinius Syriæ Præses esset.*

XIX.

Johannes Saubertus de Sacrificiis Veterum.

Etiam hic Vir doctus materiam de Sacrificiis ita discussit, ut dignus sit cum aliis conferri.

XX.

Johannis Ursini Analecta Sacra Adversaria &c.

Plurima Scripturæ dicta etiam in istis tractatibus illustrantur ex Antiquitate, satis eleganter.

XXI.

Jacobus de Vulneribus Christi.

Adjiciendus est auctoribus, qui de Cruce Christi scripserunt.

XXII.

Antiquitates Ecclesiæ Orientalis. Et Epistolicæ Dissertationes. Quibus præfixa est Joh. Morini vita.

Multum hic Vir versatus fuit in rebus Ecclesiæ Orientalis, in Syriacis, & Samaritanis. Imprimis in Epistolis conspicere licet omnia ejus molimina circa Pentateuchum Samaritanum, quem ille primus edidit, reliquosque ejus labores in rebus Orientalibus; ut Historia Literaria inde illustretur.

XXIII.

Petr. Joseph. Cantelius de Romana Republica.

Etiam ille videtur adjiciendus Kippingio, quippe qui succincte attigit res Romanas.

XXIV. *Franc.*

XXIV.

Franc. Rous Archæologia Attica.

Scripsit Auctor lingua Anglica, atque translatus est in Belgicam. Magnam contulit eruditionem in illustrandis rebus Atticis, atque elegantissimas adhibet probationes, non tantum ex Scriptoribus Græcis, sed imprimis ex Scholiasticis cujuscunque ordinis: ut vix Græcæ Antiquitatis studiosus hoc opere carere possit.

XXV.

Elias Schedius de Diis Germanis.

Sicuti materia singularis est, ita & multa habet Auctor de origine idololatriæ, cum Sacris Literis collata.

XXVI.

Kerk-zeeden en de Gewoonten, die huyden in gebruyk zyn onder de Jooden.

DOOR

Leo de Modene &c.

Auctor fuit Judæus Venetus. Cui aliquas illustrationes adjecit Simonville. Ex lingua Gallica translatus est liber, conferendus cum Synagoga Buxtorfii.

SCRIPTURARII.

XXVII.

Ramus in Proverbia & Ecclesiasten Salomonis.

Hoc egit Auctor noster, quod Proverbia varia Salomonis ostenderit transiisse ad Græcos & Romanos, eaque, quæ invenit, contulit.

XXVIII.

Bened. Pererii Commentarii in Danielem.

Jesuita doctus, qui multa contulit erudita, ceterum caute legendus.

XXIX.

Snojus in Psalmos.

Belga fuit, qui ante sesqui seculum in Patria floruit, quique plurimos Psalmos ad Christum & Ecclesiam ejus retulit; strictasque notas sumpsit ex Patribus.

XXX.

Brichtman in Apocalypsin.

Anglus hic, aut Scotus, insignem laborem contulit in librum hunc mysticum: unde & magnam sibi comparavit existimationem.

PRACTICI.

XXXI.

Ant. Joh. Botsacci Promptuarium Allegoriarum Sacrarum.

In hoc opere sunt bona mixta malis, excerpenda juxta canones legitimæ Allegoriæ. Solida enim a lusibus ingeniorum discernenda sunt, ne adversarii ansam capiant ea spernendi, quæ fundamentum habent in Sacris, ex iis quæ minus solide adducuntur.

XXXII.

Puget de la Serre Onderhoud der Goede Geesten &c.

Multa hic in tractatibus variis, translatis ex lingua Gallica in Belgicam ingeniosa protulit. Stylus floridus & facundus, inventiones subtiliores, & eleganter deductæ, ut ad stylum excolendum in moralibus, nec non in inventionibus multum conferat.

FINIS.

I. INDEX
LOCORUM S. SCRIPTURÆ,
Quorum
ANALYSIS EXHIBETUR
IN
Commentariis ad Methodum Concionandi.

II. INDEX
LOCORUM S. SCRIPTURÆ,
Quibus
Lux quædam affunditur
IN
Commentariis ad Methodum Concionandi.

ES-

II. INDEX LOCORUM S. SCRIPTURÆ.

Cap.

II. INDEX LOCORUM S. SCRIPTURÆ.

INDEX

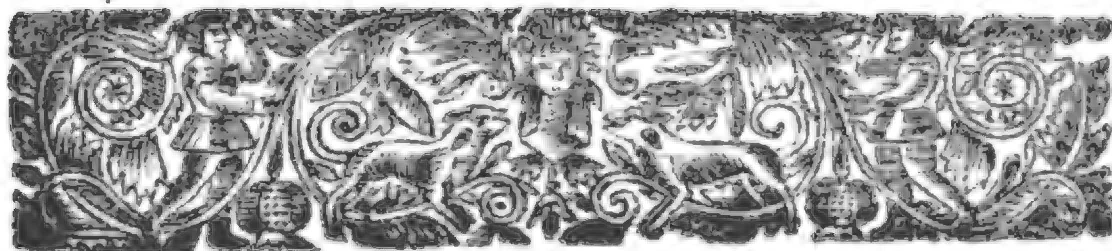

INDEX AUCTORUM,

QUORUM OPERA COMMENDANTUR

IN

BIBLIOTHECA THEOLOGICA.

A.

Dough-

Petitus

Tomaſinus. 65
Triglandius (Jacob.) 102
Twiſtſchriften. 58

V.

Veil (du) 44
Velthuſius (Lamb.) 34
Viccars. 72
Vigerius. 63
Viſſcherus (Joh.) 75
Vitringa (Camp.) 28. 97
Voetius (Gisb.) 49. 92
Vogelſangius. 87
Volder (Burcherus de) 57
Voſſius (Johan Gerb.) 67. 87
Vorſtius (Coenradus) 96
Vorſtius (Joh.) 23
Urſinus (Joh. Henr.) 44 48
Urſinus (Joh.) 112
Uſſerius. 9. 54. 55. 110

W.

Waeyen (vander) 59
Wagenſeilius. 91. 102
Walæus. 10
Walæus (Bald.) 15
Walenburgh (Adr. & P. de) 88
Walo Meſſalinus. 110
Waltherus. 98
Waltonus. 6
Waſmuthus. 24
Watſon. 93
Weſenbeek. 107
Wimeſius. 59
Wittewrongel. 18
Wittichius. 34. 35. 56. 96
Witzius. 20. 61. 100
Wolffius. 77

Z.

Zepperus. 49
Zieglerus. 58

F I N I S.

Digitized by Google